Albert Schweitzer.

Arvo Kalkosaari
Jouluna 1962.

59 2€

ARTTURI LEINONEN

PÄIN NOUSEVAN SUOMEN RANTAA

ROMAANI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
PORVOO . HELSINKI

KOLMAS PAINOS

Werner Söderström Osakeyhtiön
laakapainossa Porvoossa
1962

POJAT

ENSIMMÄINEN LUKU

Pitäjässä on kaksi isoa kylää, Kirkonkylä on suurin, ja siitä kymmenen kilometrin päässä oleva Niemikylä vain vähän pienempi. Molemmat suurkylät ovat saman joen varrella, mutta joen ja kylien välissä on kapea niittynotkelma, joka keväisin, joskus kesin ja syksyinkin on tulvan peitossa. Neljään suuntaan johtavien maanteitten risteyksessä Kirkonkylässä on Pahkamäen iso talo karjakartanoineen ja talousrakennuksineen, vastapäätä tien toisella puolen kauppias Ampialan liiketalo; keskustan lähistössä eri teitten varsilla useita maanviljelystiloja sekä toinenkin kauppa, leipurinliike, kansakoulu, nimismiehen asunto ja muutamia käsityöläisten asumuksia verstaineen. Itsellisten mökkejä ja mäkitupia on kylän laiteilla. Kirkko on tämän vauraalta vaikuttavan asutusalueen keskellä, ja pappila vain muutaman sadan metrin päässä kirkosta.

Seudun vahvana valtasuonena virtaa joki. Se on nyt kesän jälkipuolella samea, savenkarvainen ja vähävetinen, mutta syyssateitten saavuttua se paisahtaa komeaksi ja väkevänä virtaavaksi, keväästä puhumattakaan, jolloin sen laitalaineet nuoleksivat kylien kynnyksiä. Joki on ikivanha kulkuväylä ylämaista merenrantamaihin, niiden kaupunkeihin ja kauppapaikkoihin. Varhaisempina vuosisatoina ei rannikon ja ylämaan pitäjien välillä muuta yhdystietä ollutkaan kuin joki ja sen rantoja pitkin mutkittelevat polut, mutta nyt halkovat maisemaa leveät tiet. Viime aikoina on teille ilmestynyt jotakin uutta ja erikoista: silloin tällöin kiitelee siellä hevosia pelotellen polkupyörä, tuo kummallinen kulkuneuvo, jota moni korpiloukkojen eukkokin säikähtää ihan kuollakseen vekottimen viilettäessä vastaan äkkinäkymänä metsätien mutkan takaa. Amerikassa käyneet kertoivat siellä nähneensä liikkumassa vieläkin kummallisempia kulkuneuvoja, hevosettomia nelipyöräisiä, jotka vain jotakin nestettä niellen mennä huhkivat hirmuvauhtia. Heitä

uskoi kuka uskoi, paljonhan he puhuivat olemattomiakin, nuo kaukana kulkeneet.

Sellainen on paikka, tämä Kirkonkylä.

Aika on heinäkuisen lauantain lämmin, leppoisa iltapäivä. Tänä kesänä oli aurinko oudon punainen, idänpuolelta oli koko keskikesän ajan ajautunut savua — savulta se ainakin näytti, monet väittivät tuntevansa sen hajustakin — ja tuon taivaanvahvuuden oudon esiripun läpi paistaessaan aurinko oli verestävänpunainen kuin juopuneen jättiläisen silmä. Arveltiin rajan takana Karjalassa metsien palavan. Monet taasen uskoivat tuon punaisen taivaansumun ennustavan sotaa. Mutta juurihan sota oli loppunut, tai ainakin loppumassa, siellä kaukana idässä, Mantshuriassa. Eiköhän sittenkin vain omia lämpimiään, ehkä metsäpalojen savujen värittämänä, aurinko punerrellut.

Ja olipahan mitä oli ilmojen piirissä, punerrelkoon aurinko ja povailkoot ilmaprofeetat mitähän povailevat, tärkeintä oli että vilja kypsyi ja että ihminen näki siunauksen lupauksen lepäävän kättensä töitten yllä. Peltomies tästä lämpimien säitten suomasta runsaudesta enimmin sai, mutta saivatpa siinä ohella osansa muutkin, sai ainakin kauppias, joka johdatteli myllyihin ja muihin myyntipaikkoihin sen viljan ylijäämän, jota ei viljelijä omaan käyttöönsä tarvinnut.

Tämäntapaisia ajatteli kauppias Ampiala, joka tänä kesäisen lauantain iltapäivänä seisoskeli puotinsa avoimella ovella kylän hiljaiseloa tarkkaillen. Lauantai oli aina viikon vilkkain kaupantekopäivä, mutta nyt olivat päivän kiireet jo takana. Emännät olivat hakeneet pyhäntienoon tarpeet jo aamupäivällä, syytinkiäijät, työhön kykenemättömät muorikullat ja herrasperheitten talousapulaiset olivat käyneet keskipäivän aikaan, ja juuri nyt, alkavassa illansuussa, oli puotipuuhassa pelkkää tyhjänkäyntiä. Puotiapulainen puuhaili jossakin makasiinin puolella ja kauppias itse oli rentoutunut ovenpieleen iltapäiväauringon lämpimässä kylää katselemaan.

Eipä ollut paljon katseltavaa, kuollut oli kylä vielä näillä tiimoilla, ei juuri hiirtä aitanrapulla. Ei sattunut silmään mitään länteen johtavalla tielläkään, jonne Ampiala tuon tuostakin vilkaisi. Sieltä pitäisi kaupungista saapuvien tavarakuormien olla jo näihin aikoihin kylää lähestymässä, mutta ei vielä näkynyt. Sen sijaan tuli näkyviin joelta johtavalla tiellä hevonen, kyntökaluja kärryillä, ajajan tupakansavun epätasaisin väliajoin tupsahdellessa. Kohta tuollaisia

liikkujia tulisi sieltäpäin enemmänkin, ruismaitten muokkaukset olivat meneillään, samoin jokivarsiniittyjen heinänkylvö. Ampiala siirtyi puotiin, sillä pian tulisi puuhaa täälläkin. Melkein jokaisella työstä palaavalla mieshenkilöllä oli asiaa kauppaan, ellei muuta, niin oli ostettava tupakkaa pyhäntienooksi, joku tarvitsi nahanpalan kengänpaikaksi, ohjasnarua, kahvia, sokeria tai nuuskaa, kuka mitäkin — — —.

Kohta alkoivatkin pölypilvet tupruilla teitten kohdilla vähän joka puolella. Ajeli kuormia äkeineen, auroineen, sitten ilmestyivät joenpuoleiseen näköpiiriin karjat paimenineen. Saunat alkoivat savuta, lypsytarhoissa maiturit märehtivät täyteläisin utarein ja nuoret mullit melskasivat kuoputtaen multaa ja ammahdellen. Kylä sai uudet kasvot, ääntä ja eloa, toisen tuoksupilvenkin ylleen: karjatarhojen ja saunasavujen yhteistuoksun, lauantaiaromin, jossa äsken vielä lehahdellut valkoapilan ja hajuheinän lemu ei enää tuntunut.

Parisen tuntia kesti päivän päättymisvaiheen kaupanteko Ampialan puodissa, sitten alkoi iltarauha. Puotiapulainen sai aloittaa sunnuntailomansa, mutta kauppias itse jäi vielä odottelemaan: sattui tulemaan joku myöhästynyt työstäpalaaja tai muu liikkuja pikku ostokselle, olihan heidänkin saatava pyhänseuduntarpeensa. Ja kun oli muutenkin vielä pysähdyttävä kaupan puolelle, koska tavarakuormat eivät olleet saapuneet kaupungista.

Viimeisen ostajan häivyttyä Ampiala asteli jälleen ulko-ovelle ja silmäili länttä kohti johtavalle tielle, mutta ketään liikkujia ei näkynyt. Sen sijaan ilmestyi poikaparvi peltoaukealle joenpuolelle kylää. Poikia oli livahdellut jo kylänraitillakin, joku oli käynyt puodissakin kyselemässä oliko Markku, Ampialan lyseolaispoika, jo tullut kaupungista, mutta oli häipynyt samantien saatuaan tietää Markun yhä olevan matkalla. Nyt he olivat kuitenkin jo menossa ilman Markkua joelle päin, kalamatkalle kai ja uida molskuttelemaan. Sielhän pojat kesäisin vapaa-aikansa viettivät, jokivarressa.

Tähän Ampialan katselu katkesikin, sillä nyt alkoi lännenpuolen tiellä tuprutella pölypilvi, hevosia tuli näkyviin, ja kohta ajoivat kaupunkimatkaajat pihaan, kolme kukkuraista tavarakuormaa, joiden purkamiseen samantien ryhdyttiin.

Tästä puuhasta kuitenkin Markku vapautui, koska hänen oli ennätettävä poikien luokse joelle. Sai saunakin tällä kertaa jäädä. Markku ei nyt ehtinyt, niin hän selitti äidille, sillä pojat odottivat, koska

hän oli tuonut kaupungista uuden uistimen, jota nyt koeteltaisiin. Ei Ampialan emäntä tietysti tuollaista syytä ymmärtänyt, mutta ei ryhtynyt väittelemäänkään, laittoipahan vain ruokaa pöytään. Omathan niillä on menonsa ja metkunsa, pojilla, Markullakin, vaikka jo oli useita vuosia käynyt lyseonkoulua.

Viimeistä palaa vielä kynnyksellä nielaisten Markku kiirehti pihalle ja lähti sitten juoksujalkaa porhaltamaan joellepäin. Mutta ennen kuin hän ennätti poiketa maantieltä vainioitten yli johtavalle oikopolulle, hän näki tienmutkassa jonkun tulevan käsikärryjä vetäen. Jo tunsikin: Petterin Iikkahan se oli. Markku jäi odottamaan, hän arvasi, että Iikka oli palaamassa kauppamatkoiltaan eikä siis ollutkaan ennättänyt toisten poikien mukaan.

Iikka oli kylän mökkikulman poikia, kuului tuon mäkitupa-alueen köyhimpiin pesuuksiin. Jo ennen kymmentä ikävuottaan oli hänen täytynyt olla isän apuna hankkimassa leivänpuolta mökkipahasen muulle väelle, äidille ja neljälle nuoremmalle sisarukselle. Mökin isäntä Petteri Harjunpää oli tosin työmiesten parhaita, mutta osasi vain karkeimpia varsitöitä: kesällä kuokan, sirpin ja viikatteen heiluttelua, talvella hakkuuta. Näitä töitä ei kuitenkaan aina ollut saatavissa, ja jos olikin, niin riittikös puolentoista markan päiväansio kesällä ja markan talvella seitsemän suun ruokkimiseen. Työttöminä aikoina, ja puhdetöinä muulloinkin, Petteri teki luutia ja vispilöitä ja kesäisin saunavihtoja. Kun niitä kertyi kärrykuormallinen, oli Iikan lähdettävä kauppamatkoille. Sellaiselta oli hän nytkin palaamassa.

Iikka pysähtyi kitkuvine lautapyöräisine käsikärryineen Markun luokse. Hän oli jo miltei miehen mittainen, lujaa tekoa, ruskeaksi päivettynyt. Kenkiä ja takkia ei ollut enempää kuin lakkiakaan, yhdellä olkainkaistalla yllä pysyvät housurisat yltivät vain puolisääreen, ja hurstipaita oli henkireikiä täynnä. Tukka törrötti päivänpolttamana, ja elävänpalavat silmät pälyivät naurua heti Markun huomatessaan.

— Hei, lähdetkös joelle? Toiset ovat jo siellä? huikkasi Markku.

Iikka huitaisi hiuspörrön silmiltään ja kärryissä jäljellä oleviin vihtapareihin viitaten sanoi:

— Lempsatti, kun pitäis vaihtaa lanteiksi nuo loput.

— Montako paria niitä on?

— Kahdeksan enää. Mutta en mä oo niellytkään kuin aamulla palan leipää, niin että pitäisi mökilläkin käydä.

— Paljonko ne maksaa, nuo vihdat?

— Kymmenellä pennillä parin oon luovutellu, vain Mikkolan kitupiikille myin viidellätoista pennillä kaksi paria.

Markku kaivaa kukkaron taskustaan ja kaataa kämmenelleen rahat, viisikymmentä penniä. Ne hän antaa Iikalle, ottaa kaikki vihdat ja lähtee juoksemaan takaisin kotiin. »Jos et saa rahaa, tuo lopusta leipää!» huutaa Iikka hänen peräänsä. Markku heilauttaa kättään ja on jo kotipihalla. Iikka työntäisee kärrynsä ojaan ja istahtaa pientareelle alkaen laskea likaisessa kangaspussissa olevia rahojaan. Melkein silmät harmaaksi lyö, niin lujasti nälkä riipoo. Kauan ei kuitenkaan tarvitse odottaa, kun kuuluu Markun huikkina kauppiaanpihan laidasta:

— Tuu syömään, äitee laittaa sulle vähän perunaa ja puuroa. Mutta pistäkin muona äkkiä liiviisi, sitten lähdetään. Odotan sua pihalla.

Ampialan emäntä on ryntevää laatua, jonkin verran lihavahko, mutta vikkelä liikkumaan, kauan eivät jalat ennätä samaa palkkia painaa hänen heiluessaan isoa taloutta hoidellen: parittain piikaa ja renkiä, puotimiehet, miltei aina tilapääväkeäkin, ja lisäksi kolme rintaperillistä, joista Markku on vanhin. Kun Iikka tulee keittiöön, on siellä jo pöydännurkalla ateria odottamassa: perunasopan jäännös, leipää ja silakkaa, puoli vadillista ohrapuuroa. Iikka vilkaisee emäntään syömäänkäskyä odottaen, mutta kun sitä ei heti kuulu, hän astelee pöydän luokse ja aikoo panna toimeksi. Ennen kuin hän ennättää istuutua, astelee emäntä lähemmäksi ja Iikan käsiä vilkaisten sanoo:

— So so poika, kattohan nyt käsiäsi! Tuollaisillako sysiharavilla sinä aiot tarttua jumalanviljaan? Tuolla on vettä ja saippuaa, mene pesemään kätesi.

Puhdistustoimi kesti jonkin aikaa, sillä emäntä seisoi vieressä ja tarkasti tuloksen. Vihdoin oli toimitus lopussa, ja sudennälkäinen ruokavieras istui pöytään siepaten korista isoimman leivänvinkaleen. Mutta emäntä oli armoton.

— Siunaa ruokasi, poika! kuului takan luota. Sellaiset muodollisuudet eivät olleet tapana Petterin mökissä, mutta joskus ennenkin oli Iikka saanut saman muistutuksen kauppamatkoillaan, joten hän osasi tempun: työnsi sormet lomittain ja tirkisti tuokion lattiaan hartaan näköisenä. Siinähän sitä siunausta olikin, luvut ja laulut, ja nyt lähti jumalanvilja lusikkamatkalle sellaista kyytiä, että emän-

nänkin täytyi kesken askareitaan joskus pysähtyä tuota ruuanmenekin korkeasuhdannetta silmäilemään. Kun Iikka oli tyhjentänyt vadit ja nuolaissut lusikan, aikoi hän nousta, mutta samassa muistikin jotakin, istui jälleen, tyrkkäsi sormet sormiin ja pysähtyi kiitäväksi minuutiksi tuijottamaan resuisen paidan raosta pilkistävää napaa. Emäntä nyökkäsi hyväksyvästi ja painoi viisikymmenpennisen pojan kouraan sanoen sen olevan puuttuvan maksun vihdoista. Kääräisi sitten paperiin pari leipää sanoen:

— Tässä on kaksi piimälimppua, vie ne kotiisi, niin on pyhänä vähän parempaakin leivänpuolta. Vai lähdetkö sinä nyt heti Markun kanssa?

— Haastoi Markku mua lähtemään.

— Missä isäsi on töissä?

— Jos Pahkamäessä jo alkoi rukiinleikkuu on se siellä, eli sitten Syrjälän kydönojalla.

Emäntä mietti hiukan, sanoi:

— No, koska sun on nyt mahasi täynnä ja Markku odottaa, niin saa Lissu juoksuttaa saunasta tultuaan leivät kotiisi, jos ei isäsi satu tämän kautta kulkemaan. Onko sulla muuta kotomökille vietävää?

— On nämä rahat. — Iikka kaivoi taskustaan rahapussin ja antoi sen emännälle. — Siellä on neljä markkaa ja viistoista penniä, ja sitten tämä viiskymmentä penniä. Kärryissä mulla on vielä kaksi leipää ja sianlihanpala. Se on karjun lihaa ja haisee, niin ettei Lissun tarvitte sitä viedä, ei meillä kukaan sitä syö. Saa antaa vaikka koiralle. — Emäntä naurahti ja sanoi:

— Niin luulet, nyt kun mahasi on täynnä. Silloin lihakin helposti haisee. Kun karjun lihan keittää ja paistaa, niin se kelpaa kyllä perunankastikkeeksi. Jätä kärrysi tänne pihaan, saa Lissu viedä.

Markku odotti pihalla, ja kohta kohosi kellervä pölykierre ilmaan perunapellon laidassa, kun kaksi pojanhuiskaletta nelisti jokea kohti pitkin paksumultaista polkua.

— — —

Pojat odottivat rantatörmällä Markkua uusine uistimineen. Tämä olikin todella jonkinlainen juhlakalamatka, sillä kokeiltavana oli muutakin uutta: Hoikkasen Saulin hankkima pitkäsiima oli nyt ensi kerran laskettu jokeen. Sellaista vekotinta ei ollut aikaisemmin näillä vesillä nähty.

Mahtava jokilaakso viheriöine niittyineen ja tuhansine latoineen ulottui peninkulmain mitalla sekä ylä- että alajuoksulle. Oli jo sen

verran myöhäinen illansuu, ettei koko tuolla laajalla lakeudella näkynyt juuri minkäänlaista liikettä. Vain sinertelevä lehmisavu kohosi siellä täällä jokisaunojen karjapihoista, ja lähitörmällä seisoivat nuo kolme kylän poikaa, joiden luokse nyt Markku ja Iikka saapuivat.

Vanhin pojista oli leipuri Hoikkasen Sauli, kohta viittätoista täyttämässä, tämänluonteisilla matkoilla tavallisesti jonkinlainen johtomies. Hänellä oli aikaakin enemmän kuin toisilla pojilla, koska hänen ei tarvinnut olla äestelemässä tai paimenessa kuten talojen ja pikkumökkien pojat, kunhan muutaman kerran viikossa kuljetti omalla hevosella korppulaatikon syrjäkylien kauppoihin. — Koivumaan Ville, Markun serkku, oli kolmitoistavuotias, ison herännäistalon vakava, hiljaisenoloinen poika, ja hän oli tässä joukossa ainoa, jolla oli körttipuku päällään. — Joukon nuorin oli Ripsan Simo, lyhytkasvuinen, mutta aina mukana siinä missä muutkin, sisukas ja sitkeä nappula. Hän oli Koivumaan torpparin poika ja Villen alituinen seuralainen.

Nyt joukkoon liittyneet Markku ja Iikka olivat joukon suurikasvuisimmat. Markku oli nelitoistavuotias lyseon neljäsluokkalainen, Iikka saman ikäinen. Näiden viiden lisäksi kuului kylän poikakatraaseen vielä kuudeskin: Miinan Salu, Oravan Miinan isätön poika, joka hoiteli paimenen ja käskyläispojan tehtäviä Ampialassa, jossa kaupan ohella harjoitettiin myös maataloutta. Hän ei ollut nyt toisten kanssa jokitöyrällä, vaikka Markku oli jo eilen kaupunkiin lähtiessään sopinut äidin kanssa, että Salu saa lähteä poikien mukana joelle heti paimenesta tultuaan. Tiedusteltuaan Salua sai Markku tietää tämän olevan muissa puuhissa: etsimässä lisää matosia pitkänsiiman aamusyöttöön. Sauli oli näin järjestänyt. Ja toisetkin olivat sitä mieltä, ettei Salusta ollut väliä näissä varsinaisissa kalastuspuuhissa, sillä oikein nuukille ottain ei hän hoksun puolesta ollut aivan sataprosenttinen, vaikka väkevä jutikka olikin ja moneen puuhaan sovelias. Näköjäänkin oli Salu vierasta mallia, tumma ja plösönaamainen, posket pullollaan kuin tukupussi molemmissa leukaperissä, tihruisten silmien välissä leilintappia muistuttava nenäpahanen. Salun isäksi arveltiin muuatta näillä maisemilla aikoinaan kierrellyttä laukkuryssää, joskaan ei Miina itsekään asiasta aivan varma ollut.

Sitten vesille, koettelemaan uutta uistinta.

Uisteltiin vähän aikaa, saatiin pari haukea ja havaittiin uusi

pyyntivehje hyväksi. Sitten tarkkailtiin pitkääsiimaa, jossa jo polski jokunen pikkukala. Toiset olisivat soutaneet vielä kauemmaksi ylävirralle uistelemaan, mutta Markku ei halunnut. Hän oli vilkaissut soutelun aikana pari kertaa kelloonsa, aivan kuin olisi ollut kiire jonnekin, ja toisten vastustellessa näin aikaista paluuta kuiskasi Markku jotakin Hoikkasen Saulille, joka heti tämän jälkeen suostui paluuajatukseen. Toisetkaan eivät enää vastustaneet. Soutajana ollut Iikka nykäisi airot veneeseen ja soluiltiin alavirtaan, perässä istuvan Markun sen verran ohjaillessa, ettei ennenaikojaan ajauduttu rantaan.

Aurinko makasi läntisen metsänreunan kuusien terävillä latvoilla kuin sahanterälle ahjosta nostettu kuparikiekko, painuen sitten vähitellen näkymättömiin. Mutta pilvet hehkuivat kauan sen jälkeenkin melkein koko taivaanvahvuudella, niiden säteily kultasi harmaitten latojen olkikattoja ja välähteli punervina lieskoina pienten karjatupien neliruutuisista ikkunoista. Lämpimän illan tuoksujen ylenpalttisuus lepäsi näkymättöminä pilvinä koko jokiaukean yllä. Joessa itsessään oli omat ytelänväkevät lemunsa, jotka kuplivat tyyneen ilmaan pohjasaven mujuista ja lahoavista ulpukanjuurista. Rantaniityn ladot taasen kirvoittivat omia makeita tuoksujaan, joissa kuivuneen heinän arkiseen hajuun yhtyivät mesimarjan ja monenlaisten niitynkukkien aromit.

Mutta mitäpä pojat tuoksuista, ne olivat heille niin tuttuja että tuskin huomasivatkaan. Ja kun oli puhelemistakin, näitä kala-asioita. Hoikkasen Sauli, joka äsken oli ollut innokkain ehdottelemaan uistelemisen jatkamista, selitteli nyt, ettei olisi enää kannattanutkaan uistella, sillä kala ei näe uistimen välkettä auringonlaskun jälkeen. Iikka tiesi asiasta enemmänkin, tiesi senkin, että lahnat painuvat pohjaan auringon laskettua ja työntävät kuononsa ruohomättäisiin nukkuen siinä aamuun asti. Ahvenet makaavat omissa koloissaan keskijoen pohjassa, mutta hauet rantaveden ruohikossa siten, että itäisellä rannalla makaavien haukien pää on illalla rantaa kohti, läntisellä rannalla makaavien pää sitä vastoin jokeen päin. Aamulla auringon noustua kääntyvät kaikki päinvastoin. Miksi näin? kyseltiin, mutta sitähän ei Iikka tiennyt, vaikka hän tiesikin metsästä ja kalamailta enemmän kuin toiset.

Muustakin juteltiin paitsi kalastuksesta, Markku puheli Koivumaan Villelle, serkulleen, samaan aikaan kun Iikka kertoili kalojen elämästä. Asia oli sama, josta Markku vähän aikaisemmin oli vih-

jaissut Saulille: olisi ennen nukkumaan menoa käväistävä Viinikassa, siksi hän oli kiirehtinyt tätä paluutakin. Oli hiukan jännää asiaa, niitä salaisia, tiedäthän? Lähdethän mukaan? Mitäpä Villellä oli lähtöä vastaan, hän suostui ilman enempiä puhumisia.

Poikien saapuessa rantaan oli Salu jo vastassa. Hän ilmoitti löytäneensä tarpeeksi matoja siiman aamusyöttöön, ja oli hänellä muutakin annettavaa, löytötavaraa, hi hi. Salu lähti astelemaan kohti vähän matkan päässä tiheän pajupensaikon peitossa olevaa syvännettä, josta kohosi tyyneen ilmaan suoraan nouseva savupatsas. Siellä kuumassa tuhkassa oli hautumassa muutamia kymmeniä nauriita, melkoisia mollikoita, joita heti alettiin penkoa esiin ja mutustella kuumiltaan.

— Kenen naurismaata tullasit? tiedustaa Markku. Salu vain sipristää silmää, muhahtaa jotakin ja viittaa peukalollaan pohjoista kohti, jostakin sieltä on täyden kantamuksen hakenut, kenen lie kylvöksiä, emänuljujen alakyläisten — —. Saihan kenen naurismaasta tahansa ottaa nauriin joka sormea kohti, niinhän määräsi Ruotsin laki, sen tiesi Iikka, ja tiesivät sen toisetkin. Olihan heitä kuusi poikaa, niin ettei laillisuuspuolta tuon pidemmältä tarvinnut tuumia. Haudikkaat olivat hyviä, mainioita, juuri parhaiksi pehmenneitä, kielen olivat mennessään viedä kurkkuluikoa lasketellessaan — — —.

Syötyä mentiin ladolle, jossa nukuttaisiin siksi kun aurinko jälleen alkaisi kurkistella idänpuoleisen metsän takaa. Se oli Koivumaan kortteerilato, jossa oli heiniä vain räystäsvarveille, eikä sen oveakaan ollut naulattu kiinni, niinkuin yleensä latojen, sillä Koivumaan isäntä oli sen jo heinänteon aikana luvannut poikain kalakortteeriksi. Ainoa ehto oli, ettei ketään tupakkamiestä saanut ottaa mukaan, eikä sellaista tässä porukassa ollutkaan. Hyvinkin sylen paksuinen oli ladon pehmeä patja, ja peitokseen sai kukin kääräistä kupeeltaan tuoksuvaa heinää halunsa mukaan. Kelpasi siellä kelliä. Omat oli univirtensäkin tässä ikkunattomassa yömajassa, jonka jokainen seinänrako antoi hämärän kesäyön monituoksuisen hengähtelyn tulla ja mennä: lato oli täynnä sirinää ja risahtelua, kuin sirkat olisivat laulaneet tai pienet koppakuoriaiset siipiään aukoneet tai sipi-sipi-tontut tanssineet katrilleitaan —. Kelpasi kalamiehen uinahtaa.

Mutta vain kolme heistä kiipesi sinne nukkumaan, Iikka, Simo ja Salu. Toiset, Markku, Ville ja Sauli, jäivät ladon edustalle juttele-

maan. — Mitäs te sinne jäätte kuhkimaan? kysyi Iikka, johon Sauli ilkeilemään, että Salu söi ainakin puolen kappaa nauriita, ei sen hajuissa kukaan kestä, menemme Mäkipään latoon, sen ovi on auki. Jotakin sellaista vielä kuului ladosta, että naurista tekin söitte ja omastakin tuhnuluukustanne tuulee, mutta enempää ei sanailtu; Iikka, kaiken päivää maanteitä kiertänyt, nukkui heti, ja tuskinpa Salu ja Simokaan jäivät paljon jälkeen.

Nuo kolme lähtivät matkaan, ei suinkaan Mäkipään ladolle, vaan suoraan metsänrantaan ja sitten pitkin polveilevaa luhtatietä etelää kohti. Pysähdyttiin ison kuusen alle, syvään varjoon, hiljaisen niittylakean ja tumman metsän rajaan.

Markku juttelee heidän siinä odotellessaan parempaa pimeää, että vähän ennen kuin he lähtivät tänään kaupungista oli Einari Hokki, ylioppilas, tullut kortteeripaikkaan ja kysynyt mahtuisiko tavarakuormiin vielä yksi matkalaukku, se pitäisi viedä Julius Viinikalle jo tänä iltana. Mahtuihan se, sovitettiin Markun kuormaan, ja sovittiin, että Masa, Ampialan renki, vie sen illalla Viinikkaan, kun Markulla oli tämä kalalle meno. Hokki oli sanonut, että laukussa on taas samanlaisia lehtiä kuin keväälläkin. Manu Louhela oli juuri saapunut Ruotsista ja tuonut tullessaan. Itse on Louhela tullut polkupyörällä kaupungista ja on varmaan jo Viinikassa.

Oikeastaan Markku oli yksinään hoitanut noiden lehtisten jakelun aikaisemmin. Viime vuonna hän oli sopinut asiasta Einari Hokin kanssa kesälomalle lähtiessään ja tuonut jo silloin mukanaan nipun »Vapaita Sanoja». Eräitten muittenkin pitäjien lyseolaiset olivat tehneet samoin omilla kotiseuduillaan. Mutta tuota jakelupuuhaa oli mukavampi hoitaa kaksin kuin yksin, ja kerran tuli Markku vihjaisseeksi Saulille asiasta, jolloin tämä oli heti valmis auttamaan.

Tällä kertaa Markku halusi mukaan myös Koivumaan Villen, joka oli vähäpuheinen ja varmasti luotettava, päinvastoin kuin Sauli, joka helposti jutteli hiukan liikaa. Markku sanoi pojille vielä siinä odoteltaessa, että muistakaa: suu poikki!

— Kyllä pysyy, kuului Villen rauhallinen vakuutus. Sauli ei tullut ajatelleeksikaan, että varoitus häntäkin tarkoittaisi, ja hän alkoi valmistaa Villeä tähän tärkeään luottamustehtävään:

— Tämä ei olekaan leikkipeliä, vaan siinä on pää vaarassa. Minä ja Markku sen tiedämme. Jos vain hengenverrankin hönkii syrjäisille, niin ei tiedä minkä nurkan takaa kalikka paukahtaa, ja jos ryssät saavat tietää, niin vievät Siperiahan. Siellä panevat puhumahan

ja tunnustamahan, kun pusertavat tulenkuumilla pihdeillä reisilihoja ja lyövät tikkuja kynsien alle — — —. Tähän sanoi Ville, että turha sun on mua tuollaisella peljättää. Kun sanon etten puhu niin en puhu. Saat sen uskoa.

— Varmasti saa uskoa, sanoi Markku. Häntä hiukan kismitti tuo Saulin tärkeily, sillä oikeastaanhan hän, Markku, oli varsinaisessa vastuussa Vapaitten Sanojen jakelusta ja muista näihin asioihin kuuluvista tehtävistä, joita aikamiehet jättivät poikien toimitettaviksi.

Viinikan Julius oli yksineläjä, pienehkön torpan isäntä, vaikka olikin ison Luhtamäen talon poika. Olisi hän saanut suuremmankin tilan vanhemman veljen saadessa kantatalon, mutta Julius ei enemmästä välittänyt. Hän hoiti itse kolme lehmäänsä, hevonen oli hyvä, ja rahoja oli antaa lainaksikin. Varakkaana Juliusta pidettiin, ja varmaan olikin. Tavallaan hieman omituinen, mutta siihen oli jo totuttu. Tuohonkin, että hän hoiti itse kaiken taloutensa, lypsi lehmänsäkin, jota ei ainoakaan toinen mieshenkilö näillä kuuluvilla tehnyt. Olihan Juliuksellakin aluksi piikaihminen, nuori tyttö, mutta kun tämä alkoi liian innokkaasti sovitella itseään emännän istuimelle, jätti Julius syksyn tullen pestin antamatta ja otti tilalle itseään paljon vanhemman emännöitsijän. Mutta tämäpä oli vielä innokkaampi järjestelemään itselleen oikein virallista emännyyttä: tuskin oli viikko kulunut uuden emännöitsijän taloon tulosta, kun tämä jo ilmestyi Juliuksen makuuhuoneeseen hekumanripsuisessa alushameessaan, jotakin joutavia kuhertelemaan. Niinpä tuli lähtö tällekin emännälle. Nyt Julius oli elellyt yksinään jo toista vuosikymmentä, eikä hänelle enää tullut mieleenkään havitella toisenlaatuista huoneenhallitusta.

Tällaisina aikoina, jolloin luotettujen pitäjänmiesten oli joskus kokoonnuttava neuvonpitoon keskenään tai yhdessä muualta tulleitten kanssa, ei voinut olla parempaa paikkaa kuin Julius Viinikan talo, jonka sijainti oli kaukana valtaväyliltä eikä ollut naapureita kurkkimassa. Ja ennen kaikkea: talon isäntä oli itse ytimiään myöten isänmaan asioissa mukana. Viinikan ovi oli aina avoin niille, jotka näillä asioilla liikkuivat.

Manu Louhela oli Viinikan kantavieraita. Joskus hän matkoillaan viipyi täällä päiväkausia kirjoitellen ja lepäillen. Niin tapahtui jo aikaisemmin, sitten hänet karkotettiin maasta ja hän jou-

tui oleskelemaan jonkin aikaa Ruotsissa, mutta oli jälleen livahtanut kotimaahan yli Merenkurkun, vaikka ei ollut mitään virallista paluulupaa saanutkaan. Niinhän olivat tulleet monet muutkin karkotetut.

Tänä iltana istui Viinikassa paitsi Louhelaa kaksi muuta vierasta: Kirkonkylän opettaja Liimatta sekä Pahkamäen isäntä. Louhela on kertonut heille matkastaan meren yli ja pikku sattumista Ruotsissa, hiukan myös siitä, mitä ruotsalaiset ajattelevat Suomen asioista. Sitten hän jatkaa:

— Te täällä Suomessa ette tiedäkään miten raskaasti Venäjä sai selkäänsä Mantšuriassa. Eihän täällä ole sensuuri sallinut tuotavan totuutta julki. Mutta Ruotsin lehdissä on asioista ollut oikeat tiedot ja numerot. Melkein kaikki Rotšesvenskin laivat menivät meren pohjaan, ja suurisuinen Kuropatkin sai loikkia kuin sammakko japanilaisten armeijoita pakoon. Kerrotaan keisarin omin käsin kiskaisseen tältä kenraaliltaan olkapoletit pois. Nythän Venäjä joutuu luovuttamaan Japanille maata siellä idässä vaikka millä mitalla, ja hyvä kun sillä pääsee. Amerikassa hierotaan parhaillaan rauhaa. Mutta on turha luulla, että siitä mitään oikeaa rauhaa tulee. Venäjällä on monessa paikassa ollut armeijassa kapinoita, ja Mustallamerellä ovat sen omat sotalaivat ampuneet toisiaan. Juuri lähtiessäni Ruotsista neljä päivää sitten tuli sinne tietoja, että Pietarissa oli heitetty väkevä pommi jotakin ministeriä kohti, niin että hän oli kuollut heti, ja samalla muutamia muitakin. Saatte uskoa, että siellä on kohta täysi mellakka kaikkialla, ja silloin täytyy jotakin sattua täälläkin. Täytyy varmasti sattua — —! Kova kohina käy siellä, ja kohta on kohinat täälläkin — —!

— Mitäs me täällä, paljain käsin! sanoo Pahkamäki. — Ja mahtaako olla aseita Venäjälläkään niillä, jotka jotakin yrittävät, vallankumouksellisilla? Eivätkö menneet melkein kaikki meren pohjaan ainakin ne aseet, jotka tänne meille olivat tulossa?

— On niitä tallessakin, ja hyvässä tallessa ovatkin, ja hyvässä rasvassa, vakuutti Louhela. — Ja lisää saadaan. Tukholman kautta matkusti viikko sitten vallankumouksen johtomiehiä jonnekin etelään aseita hankkimaan, ja meikäläisiä meni heidän mukanaan. Sain sen tietää varmalta taholta. Emme me yksin mihinkään rupea, vasta kun alkaa oikea valtakunnanrytinä, silloin iskemme, ja silloin on jo aseitakin.

— Jos vain tohtisi luottaa — — —. Kyllähän ne luvata osaavat,

ryssät, mutta eivätpä ole liikoja lupauksiaan pitäneet, keisarista alkaen ovat sanansa syöneet, epäilee edelleen Pahkamäki.

— Nämä jotka nyt ovat sieltä matkassa, ovat aivan erilaista väkeä, sivistyneitä, aatteellisia, ja apuna on kansojen vapauden puolesta taistelijoita kaikkialta maailmasta Japania myöten. Louhela kertoo jälleen, miten heitä on Ruotsissa ollut maanpakolaisia kymmenittäin, mutta nyt on useita jo tullut kotiin, ja loputkin ovat tulossa, vaikka mitään armahdusta ei ole kuulunutkaan. Santarmitkaan eivät näytä paljon välittävän vaikka tullaankin, heillä on nyt muuta ajateltavaa, sillä Venäjällä todella tapahtuu kohta suuria. Kotiin aikoo jäädä nyt Louhelakin, hiukan tietysti täytyy olla vielä varuillaan, parasta on, ettei syrjäisille hiiskuta mitään tästäkään tapaamisesta. Sanoin sille Ampialan rengillekin, joka toi tuon laukun, ettei höläyttele kenellekään täällä käyneensä. Saisi jo tulla Ampialan poika hakemaan lehdet. Ne on saatava nopeasti levitetyksi, mielet on valmistettava, ennen kuin suuret tapahtumat alkavat, niin ettei kukaan enää kuuntele laukkuryssä-lähettien valheita ilmaisista maanjakeluista ja keisarin armollisista lahjoituksista. Kaikki sellainen on paksua valhetta. Ei olla idästäpäin meille koskaan mitään antamassa, mutta kaikki tahdottaisiin ottaa, ja otetaankin, ellei mitään pian tapahdu. Mutta nyt tapahtuu, kun vain ollaan itsekin asialla — — — Louhela puhuu yhtämittaa, hiukan hermostuneesti. Pahkamäki saa sentään tuikatuksi väliin, että eipä ole juuri häävi hiiren olla asialla, kun häntä lipajaa kissan suusta — —. Ei Pahkamäki pahaa tarkoita, ei tahdo vastustaa Louhelaa, hänkin on pohjaltaan luotettava ja tiukka taistelija, mutta tällaiset sivunapautukset kuuluvat hänen tyyliinsä. Onhan Louhelakin tästä osapuilleen selvillä, mutta sittenkin Pahkamäen aivan kuin suupielestään tirskauttelemat välihuomautukset saavat hänet tähän astista enemmän innostumaan. Hän seisoo pöydän lähellä tuuhea musta tukka hiukan pörrössä, tummat silmät välähdellen komeitten kulmakaarteitten alla, uljaana ja nuorekkaana, oikea käsi vilkkaasti elehtien ja selittää, miten historiassa on monta esimerkkiä suurten valtakuntien hajoamisesta, ne ovat sortuneet kuin heinähaasiot pyörretuulessa, ei ole jäänyt muistoa enempää, mutta moni pieni ja mitättömänä pidetty kansa on kestänyt ja ottanut paikkansa maailmassa. Olemattomiin häipyi mahtava Persiakin, mutta Kreikka piti kutinsa. Ei jäänyt mitään jäljelle Roomankaan maailmanvallasta, pienet kansat sen silpoivat ja perustivat omat valtakuntansa, jotka ovat kasvaneet mahtaviksi

ja nyt isännöivät Euroopassa. Ajatelkaa Sveitsiä, sellainen pieni torpanmaa suurten valtakuntain keskellä, mutta pintansa piti, kun kansa nousi yhtenä miehenä — — —.

Pojat saapuivat Viinikan pihalle. Eihän tätä loppukesän utuista hämärää hengähtelevää iltaharmautta voinut vielä varsinaiseksi pimeäksi sanoa, mutta vaati se kuitenkin jo näillä kellonlyömillä lamppuun tulen. Vaan eipäs vaatinut tänä iltana Juliuksen tuvassa. Se oli pimeä, mutta se eli: siellä jutteli miehiä, sen pojat kuulivat painaessaan korvansa ikkunapieleen. Sitten he menivät eteiseen ja Markku koputti oveen, ensin varovasti koetettuaan sitä ja huomattuaan sen olevan lukossa. — Kuka on? kuului tuvasta. Markku mainitsi nimensä ja ovi aukeni.

Vain takanperän hiilusta loi valoa tupaan, siellä istujat näkyivät tummina ääriviivoina, paitsi isäntä itse ja Louhela, jotka istuivat lähinnä takkaa. Tuvassa leijaili kahvin tuoksu, ja pöydällä erotti hämärän keskellä kuppien rivin. Vieraat olivat varmaan jo kupposen juoneet, ja nyt Julius-isäntä ryhtyi antamaan lisää sytyttäen kuitenkin ensin kattolamppuun tulen.

— Täältä tulee pojillekin, haluatteko? kysyy isäntä isoa pannua kohottaen. Tottahan pojille kelpasi. Louhela tervehti poikia kädestäpitäen, ja istuttiin pöytään. Sitten Louhela tiedusti keitä toiset pojat olivat, oli ollut puhe vain lyseolaisesta Ampialasta? Osaattehan te kuitenkin jokainen pitää suunne kiinni? — Kyllä osataan! ehättää Sauli vakuuttamaan. — Ja ettehän te ketään meistä täällä olevista tunnekaan? juttelee edelleen Louhela. — Ei tunneta, virkahtaa Markku totisena. Sitten pojat nauravat ja opettaja arvelee, että jostakin toisesta kihlakunnasta varmaan ovat nämä pojat — — —. Nauretaan yhdessä, ja Louhela sanoo, että pojista tulee miehiä, eikä haittaa vaikka he jo kuulevat myös hiukan asioista, tämän ankarasti uhatun ja orjan ikeessä huokaavan isänmaan asioista. Puhutaan vain niistä! Ja Louhela puhui, hän oli nyt sillä verellä. Eipä ollut täällä metsän laidassa pelkoa, että kukaan syrjäinen olisi kuuntelemassa. Ja jos oli, olkoon! Onkin jo aika puhua ääneen, saada sanat siivilleen ja laittaa lentämään, humisemaan, herättämään. Suurin osa kansasta nukkuu vielä, mutta ei enää kauan. Toista Bobrikovia ei tänne enää uskalleta lähettää, ja jos sellainen tulee, niin kauan ei sen leuka keiku, sen saatte uskoa. Kaikkien olisi luettava Vänrikki Stoolia, sieltä saa ruutia suoniin. Olimme keväällä Döbelnin hau-

dalla Tukholmassa Johanneksen kirkkomaalla — kaikki me tiedämme kuka oli Yrjö Kaarlo von Döbeln, sankari — meitä oli siellä toistakymmentä karkotettua ja useita ruotsalaisia Suomen ystäviä, siellä puhui Rosendal, ja minä lausuin loppuosan komeasta runosta »Döbeln Juuttaalla», tunnettehan tekin pojat sen?

Sitten Louhela lausui, ja hyvin lausuikin, pää ylväästi taakse vedettynä, käsi koholla, silmät intoa säihkyen:

Sa annoit mulle jälleen synnyinmaani,
kun toivon meiltä synkkä yö jo vei;
Sa kaikki näät, mun katso pohjimpaani,
mult' arvon tokko lahjas saa vai ei!
Voi orja herrans' eessä maassa maata;
en mairia, en kerjätä ma saata,
en palkan toivoss' enkä suosion.

Tupaan oli kertynyt tupakansavua, lamppukin paloi himmeästi, takan hiilusta oli tummunut. Louhelan puhe oli pannut poikien posket hehkumaan, kukaan heistä ei ollut äskeisellään, aivan kuin olisivat kuunnelleet marssia, joka sai veret liikkeelle. Väkevimmin kaikki tänä iltana kuultu oli vaikuttanut Sauliin ja Markkuun, mutta aivan viileäksi ei ollut jäänyt Villekään. He olisivat olleet valmiit lähtemään ja iskemään, tosin selvästi tietämättä ketä oikeastaan vihaisivat ja iskisivät. Ylimalkaan niitä jotka sortivat: keisaria, kuvernöörejä, santarmeja, nimismiestäkin, joka oli karkottanut maanpakoon ihmisiä, Louhelankin — — —.

Myöntäen nyökäyttivät päätään opettaja, samoin isäntä ja Pahkamäkikin, vaikka Julius-isäntä sitten sanoikin aivan asiallisesti ja arkisesti.

— On sulla hyvä muisti, Louhela. Noin vain ulkoa laskettelet.

Sitten sanoi Julius, että poikia varmaan jo unetti, ja kun asiatkin oli toimitettu, niin lähdetäänpä nyt nukkumaan. Poikia ei suinkaan unettanut, ei vähääkään, mutta myöhäinenhän jo oli, tietysti oli lähdettävä, vallankin kun Juurela sanoi, että nukkumamaille tästä on kohta lähdettävä itsekunkin.

Kukaan miehistä ei kuitenkaan näyttänyt vielä olevan lähtöaikeissa poikien mennessä paketteineen, eikä vielä pitkään aikaan Viinikan Juliuksen tuvassa nukuttu. Sillä Louhelalta oli jäänyt sa-

nomatta sellaistakin, tärkeää, jota ei ollut sopinut poikien paikalla ollessa sanoa. Hän kävikin heti suoraan asioihin.

— Te varmaan luulette minun vain arveluitani puhuneen ja joutavia juttuja lasketelleen, mutta uskokaapas kun sanon: kun rytinä alkaa, niin sitä ei tyhjin käsin aleta. Pikkuista pestirahaa vain oli se mitä tänne jo tuotiin, viime syksynä, kolmesataa kivääriä Närpiön rantaan, tiedättehän? Aseet ovat siellä maahan kaivettuna odottamassa. Ne saatiinkin vain aivan kuin vahingossa, jonnekin Aasiaanhan niiden piti mennä, Kiinan taakse Siamiin, mutta kun Siamin keisari osti kolme uutta muijaa, niin rahat meni siihen, eikä hän saanutkaan näitä kiväärejä maksetuksi, ja silloin ne ostettiin meille. Rahatko? Kuulin, että Japanin joku ministeri olisi maksanut, jos lie perää. Mitä te nauratte? Totta tämä on — — —.

— Jaa totta, että se Aasian keisari vaihtoi kiväärit muijiin? sanoi Julius. Naurettiin yhdessä. Sitten opettaja selvitti:

— Se on hyvinkin mahdollista, sillä ostaa vaimot täytyy sillä laidalla maailmaa.

— Juuri näin tarina kerrottiin siinä Tukholman kokouksessa, sen kertoi Zilliacus itse, joka näissä asioissa on liikkunut ympäri Euroopan ja Amerikassa asti. Viimeiset ostot on tehty Sveitsissä ja Saksassa, ja nyt sieltä on tulossa kymmeniätuhansia kivääreją, kokonainen laivanlasti. Koko kesä on tätä asiaa hoidettu, siinä ovat mukana myös Venäjän vallankumoukselliset, sinne aseitten piti mennäkin, ja heidän hankkimiaan rahatkin olivat. Jonnekin Terijoen seudulle piti jo keväällä laivan tulla, mutta kun sitten ruvettiin neuvottelemaan rauhasta Venäjän ja Japanin välillä, niin tuli esteitä laivan lähdössä. Mutta nyt on päätetty, että aseet tuodaan tänne, Suomeen, ja lasti puretaan näille rannikoille, jonnekin Pohjanmaalle.

Kukaan ei enää lausunut epäilyjään. Asiaa tuntui Louhela puhuvan. Olipa aikoihin eletty! Aivan kuin tupa olisi humissut outojen uutisten paineesta. Eihän tiedetty minne aselaiva ajaisi ja millä rannikon kohdalla heti alkuhötäkkään miehiä tarvittaisiin, mutta varauduttava oli täälläkin. Nyt jo puhuvat toisetkin, ja Pahkamäki sanoo kuin aameneksi, vakuuttavasti: miehiä täällä on kyllä lähdössä heti kun sana saadaan.

— — —

Pojat kulkivat paketteineen. Ääneti astelivat he läpi hämärän pihan, sitten metsänrantatietä niittyaukean laitaa. He tunsivat olevansa tärkeällä matkalla, suurissa asioissa, melkein miehiä. Ja mies-

ten asioihin luiskahti puhelukin kun Sauli kertoi, että Kuparisen Antti, joka on Helsingissä tehtaassa ja nyt oli täällä kesälomalla, osasi tehdä pommeja. Hän oli laittanut pläkkitooppiin kruutia ja susihauleja ja pieniä raudankappaleita, joita oli noukittu Tuppusepän pajasta, sitten oli juotettu kansi toopin suulle. Eikä muuta tarvittukaan, kun tällaisen tontteron laittoi takkaan eli mihin vain valkeanpaikkaan, niin se vähän kuumennettuaan räjähti. Myös kanteen voi laittaa reiän ja pistää siitä tulilangan, ja kun sitten lankaa pitkin sihisevä tuli pääsee nuolaisemaan kruutia, niin silloin paukkuu. Mutta jos laittaa kruudin sijasta pönttöön dynamiittia, niin paukku on paljon kovempi. Sellainen, oikein dynamiittipaukku, pitäisi laittaa sen uuden bobrikoffin kakluunipesään Helsinkiin. Antti oli sanonut, että voisi ruveta vaikka friijaamaan sen piikaa, sen pääkuvernöörin, niin pääsisi käymään talossa ja oppisi tuntemaan paikat. Voisihan olla vain aivan piloillaan friijaavinaan.

Näitä tuumittiin. Mutta ennen kuin oltiin kortteeriladon lähellä, pöläytti Sauli:

— Voisihan koittaa päräyttää täälläkin? Vaikkapa laittaisi Kröönin kakluuniin? Säikähtäisi eikä uskaltaisi toimittaa Louhelaa enää maanpakoon. Mitäs tuumitte?

Olipa mojo ajatus, sopi tuumatakin. Varmasti nimismies Grön vetäisi kynnet kämmeniin kun saisi silmilleen tuhkat oman salinsa kakluuniuunista. Näin miete liikahteli, mutta ei sentään suinpäin Saulin ajatukseen yhdytty, ei Markku enempää kuin Villekään, joka kysyi mistä saataisiin kruutia?

— Sen verran kyllä voitaisiin siepata vaikka meidän makasiinista, arveli Markku. Innostunut ei hän kuitenkaan suunnitelmaan ollut, eikä Saulikaan palannut enempää asiaan. Alkoi jo unikin painaa.

Siinäpä olikin jo Mäkipään lato, nukkumalato.

TOINEN LUKU

Lämmin kesä ja suopea syksy olivat jouduttaneet maamiehen töitä niin, että ruis oli suurelta osaltaan jo puitukin, osa ohraakin, vain myöhäisimpiä kaurankylvöjä kypsyteltiin. Myös kauppiaitten laarit olivat jo ensikertaalleen täyttyneet, ja niinpä oli jo Ampialankin ison viljamakasiinin edustalla kuormajono lähdössä viemään syksyn ensi puintien viljaa kaupungin myllyyn, jonne Ampiala oli myynyt kaiken kauppaan tulevan sadon.

Oli vielä varhainen aamu, taivaalla auringonnousua enteilevä ruskottelu. Viisi kuormaa oli valmiiksi laitettuna kaupan pihalla. Hevoset rouskuttelivat lähtökaurojaan päässä roikkuvista kangaspusseista, ajomiehet olivat keittiössä aamukahvilla. Kaupunkimatka oli alettava ajoissa, niin että ehdittäisiin perille ennen liikkeitten sulkemista, ennätettäisiin tyhjentää kuormatkin myllyn makasiiniin ja järjestettäisiin ostokset huomista paluumatkaa varten. Olihan kaupunkiin valmiina jo rautatiekin, mutta rata sinne teki niin pitkän mutkan, että kannatti paremmin kuljettaa tavara hevospelein, vaikka kaksi päivää kuluikin.

Lähdössä oli kaksi Ampialan omaa hevosta, kolme muuta oli kylän taloista: Koivumaasta, Pahkamäestä ja leipuri Hoikkaselta. Siinäpä he nyt olivat nousemassa kuormalleen kukin: Ampialan renki Masa, Matti Jalli, roteva iloinen huiskale, joka jo etukäteen nautti kaupunkiin menosta, sillä sattuihan siellä usein jotakin paremmanpuoleistakin, ainakin vähän toisenlaista kuin täällä maalla. Yhtä mieluinen oli matka Pahkamäen rengillekin, Nikolaille, leikkuun ja kyntötöiden vaihteeksi. Ampialan toista omaa hevosta oli lähdössä ajamaan puotipoika Jaakko, tai ehkäpä olisi oikeampaa sanoa konttoristiksi, koskapa hän toimi jo kirjanpitopuuhissa kauppiaan apuna. Ikätoverit ja muutkin tuttavat häntä kuitenkin nimittivät vain harvoin oikealla nimellään, tavallisesti oli hän »Klimppi».

Se oli tietysti haukkumanimi, vieläpä oikeastaan sopimaton, koska se johtui Jaakon ulkonäöstä: hän oli lyhyt, tanakka taapero, ei ihan kyssä, mutta sellaiseen vivahtava, lyhytkaulainen, pitkäkätinen ja vahvaharteinen. Jo lapsena hän sai tuon nimensä ja oli siihen tottunut, ei ainakaan viitsinyt enää suuttua sen kuullessaan. Hänen toimiinsa ei varsinaisesti kuulunut hevosmiehenä kaupunkiin ajelu, mutta toinen renki oli eilen loukannut jalkansa eikä kelvannut matkaan. Koivumaan hevosta ajoi Ville, joka Markun lähtiessä parisen viikkoa sitten kaupunkiin kouluun oli sopinut hänen kanssaan tästä matkasta. Hoikkasen rotevaa ruunaa ohjaili Sauli, jolle tällainen kaupunkimatka oli mieluista puuhaa.

Jo näkyi auringon reuna metsän takaa. Taivas kaartui hiilevänsinisenä kuin keskikesällä. Ellei aamutuuli olisi tuhauttanut joeltapäin hiukan mädäntuntuista lehtien ja juurien lemua ja jollei kylän riihialueelta olisi tupsuillut kuivumisvaiheessa olevain tähkäin imelää tuoksua, niin ei olisi vielä huomannut mitään syksyn merkkejä. »Ilma on kuin limunaatia», totesi Masakin kiivetessään rattaille säkkien päälle. Mutta ennen kuin hevoset maiskautettiin liikkeelle, tuli mökkitaholta päin näkyviin Harjunpään Petteri ja Iikka-poika käsikärryjä kuljettaen. Petteri oli menossa Pahkamäen kydölle kauranleikkuuseen ja oli lähtenyt yhdessä Iikan kanssa näin aikaisin auttaakseen poikaa alkumatkassa rattaitten työnnössä. Iikan oli tällä kertaa määrä kiertää jo kesällä tehtyjä, mutta tuoreina säilytettyjä saunavihtoja kaupaten pitäjän toisella keskuspaikalla, Niemikylässä. Harjunpään miehet pysähtyivät kuormajonon taakse sen lähtöä odottamaan. Heidän tulonsa huomasi Ampiala, joka oli kaupunkiin lähtijöitä matkaan auttelemassa. Kauppiaan nuppiin lennähti äkkiä ajatus, sanoi:

— Menettekös te yhdessä vihtoja kaupalle, Petteri itsekin?

— En minä kaupalle, Iikka vain, selitteli Petteri. — Minä menen Pahkamäen peräkydölle kauranloppua leikkaamaan.

— Eikös Iikka voisi lähteä kaupunkiin ajamaan meidän toista hevosta, saisi Jaakko jäädä kotiin? Pantaisiin vihdat perunakuoppaan, niin eivät kuivu, voisihan Iikka kaupata ne ensi viikollakin?

— Tosiaan, lähdehän Iikka! huikkasi Ville kuormaltaan. Sauli hihkaisi samaa taholtaan.

— On vähän tuollaiset kehnonpuoleiset ketineet pojalla, ei kenkiäkään eikä takkia, ja tuollaiset housutkin — — —, ei niillä oikein kaupunkiin, tuumiskeli niskaansa kynsäisten isä-Petteri.

Eipä juuri ollutkaan Iikan ketineissä kehumista, sen tunnusti Ampialakin, ja ehdotti, että vetäköön vaikka Markun saappaat jalkaansa, ja löytyy täältä pukutavaraakin yhdeksi kaupunkimatkaksi. Mitäs Iikka itse tuumii? Saathan palkkaakin ja näet kaupungin. Oletkos ennen nähnytkään?

Koskapa Iikka olisi kaupungin nähnyt. Tuopa jo houkutteli, jos mikä.

— Mä lähden, ilmoitti Iikka enempää tuumimatta. — Jos kerran saan ketinettä pintaan.

Sauli ehdotti:

— Myydään sun vihtasi kaupungissa, onhan sielläkin saunoja. Pannaan kuormaan, eiväthän ne paljon paina. Saat varmaan paremman hinnankin siellä.

Ei ollut enää isä-Petterilläkään mitään vastaan, lähteköön poika. Niin sitten tapahtuikin. Hiukan muristen ja vastahakoisesti Klimppi liukui kuormalta maahan ja Iikka kiipesi sijaan. Ampialan emäntä lennätti hänelle vaatemytyn mukaan, olipa aikaa matkalla laitella päälleen. Saappaat sopivatkin hyvin, mutta Markun puku oli pitkänhujakalle Iikalle pienehkö, takki ahdas ja hihat lyhyet, housutkin jäivät auttamattomasti asustamaan puolitankoon. Mutta toista oli tämä puku kuitenkin kuin Iikan omat ryysyt, joissa rikkeimet tirkistivät joka puolella ja paikka paikkaa korvalle löi.

Kelpasi poikien lekotella jyväkuormalla syysauringon lämpimästi paistellessa. Pitkän metsätaipaleen jälkeen tuli suuria kyliä, joissa ihmiset puivat ja puuhasivat minkä mitäkin, parihevoset astelivat aurojen edessä, jokivarren jauhontomuiset myllyt jytisivät. Masa ja Nikolai laulelivat metsätaipaleilla omia raittiloilujaan, mutta kun keskipäivällä pysähdyttiin suureen kylään syöttämään hevosia ja haukkaamaan omiakin eväitä, oli Sauli ainoa, joka kykeni olemaan äänessä, sillä siellä kaikki puhuivat ruotsia. Ei Saulinkaan kielitaito erinomainen ollut, mutta solkkailipahan jotenkin, sillä hänen äitinsä oli ruotsinkielinen, ei ollut lapsena suomenkieltä osannutkaan. Sattui sitten rakastumaan kaupungissa leipurinkisälliksi valmistuneeseen komeaan Hoikkaseen, joka myös oppiaikanaan oli oppinut sen verran herrasväen kieltä, että lemmenasioissa päästiin yhteiselle jyvälle. Vallankin alkuvuosina oli Hoikkasen perheessä puhuttu molempia kotimaisia. Jäi Saulinkin korvaan jotakin, ja sillä taidonvähällä hän nyt loisteli.

Markku Ampiala oli kotikylän miehiä vastassa myllyn makasiinien luona. Heti koulusta päästyään hän oli juossut tänne ja alkoi jo pelätä, ettei sieltä tultaisikaan. Nyt on pantava töpinäksi. — Tämän sanottuaan hän alkoi jutella Villelle ja Saulille jotakin niin hiljaa, etteivät toiset kuulleet. Ylen olivat pojat tärkeän näköisiä, ja Markku kiirehti Masaa toimimaan nopeasti kuormain purkamisessa.

— Mikäpä hätä tässä, vielähän kaupatkin ovat auki, tuumaili Masa sukeltaessaan säkki selässä makasiinin ovesta. Markku ehdotti, että tyhjennettäisiin Villen ja Saulin kuorma yhdessä, nyt heti, ja sitten Masa ja Nikolai hoitaisivat lopun. Iikkakin saisi lähteä heidän mukaansa, Markun sekä Villen ja Saulin, lähdemme hiukan matkalle — — —

— Vai matkalle? Ettehän vain Amerikkaan? tiedusteli Masa.

— Merelle vain, saareen. Sitten meni Markku Iikan luokse kysyen tältä lähteekö hän heidän mukanaan? Tultaisiin illalla myöhemmin takaisin. Iikka tuumi, katsahti kuormansa kukkurana olevaan saunavihtaläjään ja arveli, että olisi saatava ensin myydyksi nuo vihdat, sitten kyllä joutaisi. Markku sanoi, että ne saadaan kyllä myydyksi parhaiten torilla, aamulla, ennen lähtöä. Nyt ei Iikallakaan ollut mitään lähtöä vastaan.

— Sinnehän te menette yöksi Viikmannin kortteeritupaan? tiedusti Markku Masalta. Sinne sanoi Masa mentävän ja käski poikain painua. Eipähän tuollaisista nulkeista suuria apuja ole raskaitten säkkien kantelussa, selkänsä vielä katkaisevat — — —. Kun vain sitten aamulla olette paikalla.

Sehän oli selvää puhetta, ja vilauksessa olivatkin pojat matkassa kohti kauempana laiturin reunassa odottavaa venettä, jonka vieressä jotakin puuhaillen ennestään jo seisoi kaksi poikaa, toinen oikeastaan täysikasvuinen, pienet viiksetkin jo ylähuulessa. Viiksiniekka vilkaisi Iikkaa, katsahti tukanpörröä, liian pienen takin alta näkyvää likaista paidanrisaa ja puolisääreen ylettyviä housuja, sanoi:

— Osaako tuo pitää suunsa kiinni?

— Osaa varmasti, vakuutti Markku. — Kyllä me tunnemme, hän on meidän kylän poikia.

— Lupaus on kuitenkin otettava teiltä kaikilta ensikertalaisilta, ilmoittaa retken johtaja, viiksiniekka. — Niistä asioista, joita tällä matkalla näette ja kuulette, ei saa jutella sanaakaan ainoallekaan ihmiselle, ei valveilla eikä unissa. Se on vannottava. Joka valansa rikkoo, saa sen maksaa vaikka hengellään.

— Mun takana kyllä asiat pysyy, sen sinä tiedät, Markku, vakuutti Sauli. Samoin Ville, että tallessa ovat tiedot.

— Entäs tämä kolmas? Kysyjä viittasi Iikkaa.

Iikka vilkaisi kysyjää, koetti miettiä sopivaa valankaavaa, ja sitten muisti miten isä oli joskus jollekin tämäntapaisessa asiassa vakuuttanut. Niinpä kuuluikin lujasti ja vakaasti:

— Munalukku on leuoos ja takapuoles tappi, ei täältä tipu!

Hiukan silmät levisivät ja nauru nykäisi suupieliä kyselijällä, toisetkin pojat tirskahtivat, mutta vala päti. Enempiä kysymyksiä ei kuulunut.

Vähän matkan päässä oli toinen vene. Viiksiniekka lähti nyt sinne, ja juteltuaan hetkisen siellä odottavan neljän pojan kanssa palasi takaisin omalle veneelleen ja sanoi, että nyt lähdetään.

Matkaanlähdön eri vaiheet hoiti sitten nopeasti tuo joukon vanhin, jota Markku nimitti Einariksi. Nykäisi moottorin käyntiin ja ryhtyi sitä hoitelemaan. Hänen toverinsa, joka totteli nimeä Jarl, istahti pitelemään peräsintä.

Iikalle oli kaikki uutta. Toiset pojat olivat olleet ennen kaupungissa, nähneet meren ja laivojakin, Iikka näki kaiken ensi kerran. Olipa ihme istua tällaisessa purressa, joka viiletti vesiä ilkosen itsestään, paukkuen ja puksuttaen, mutta ilman soutajaa tai purjetta, sen kun narusta nykäisi liikkeelle. Ja vauhtia riitti. Puikkelehdittiin saarien lomitse kapeitten salmien kautta, välillä joku avarampi selkä, jonka reunoilla olevilla saarilla näkyi kauniiksi maalattuja huviloita. Vastaan tuli juhlallisesti soluillen upea purjelaiva, kolmimastoinen, myötälaitaisessa hiukan kallistellen ja purjeet rennosti pullistuen. Kauempana näkyi pienen höyrylaivan soma siluetti, se oli menossa ulapalle päin, minne saakka mahtoikaan olla matkalla, Amerikkaanko vai kauemmaksiko? Uusia olivat nämä saaristonäkymät Saulille ja Villellekin, sillä ensi kertaa hekin olivat merellä.

Vajaan tunnin ajan kesti matka. Määräsaaren lähelle tultua ei heti ohjattu suoraa päätä rantaan, vaan kierrettiin ensin saaren ympäri ja tarkkailtiin merenpuoleinen selkä ja salmet. Mitään liikkuvaa ei näkynyt, eikä läheltä kuulunut ääniäkään. Vain laskemaisillaan olevan auringon säteet heijastelivät vipajavista vesistä ja lokit kiertelivät uljain kaartein. Lipuiltiin rantaan mantereen puolelta, mihin toinen vene jo olikin pysähtynyt odottamaan pieneen poukamaan, puitten riippuoksien alle melkein näkymättömiin.

Noustiin maihin. Heitä oli yhdeksän poikaa. Mitään nimiä ei mai-

nittu eikä esittelyitä suoritettu. Markku tietysti tunsi kaikki, muuthan olivatkin hänen koulutovereitaan paitsi Einari, joka oli samasta koulusta viime keväänä tullut ylioppilaaksi. Lähdettiin marssimaan syvemmälle saareen sakean kuusikon halki loivasti kohoavaa polkua, Einari edellä. Välimatkat oli pidettävä määrämittaisina, kaikessa menossa oli vankka sotilasleima. Einari komensi: tahdissa, mars! ja sitä mentiin sikäli mikäli epätasainen maasto ja maanpinnasta kohoavat puunjuuret sallivat. Hännillä harppova Iikka ei yrittänytkään noudattaa tahtia, saapastelihan mitenkuten, samalla tarkkaan silmäillen isojen puitten oksasakeutta: hän oli pari kertaa kuulevinaan tutun lennontohauksen kuusikosta, ja hänen metsämiesvaistonsa herkistyi.

Keskellä saarta olevalle aukealle pysähdyttiin ja asetuttiin riviin. Odotettiin. Einari asteli ryhdikkäänä rivin eteen, katsoi tiukasti joukkoa ja ilmoitti sotilaallisen täsmällisesti:

— Vapauden kaartin ensimmäinen hyökkäysryhmä kokoontunut. Heidän on tehtävä vala. Maa jolla seisotte on isänmaata. Sitä painaa nyt orjan jalka, vaikka sanottu on, että sitä orjan jalka ei saa painaa. Ottakaa maata oikeaan käteenne te kolme, jotka ette ole valaa tehneet.

Sauli kaapaisi heti kouransa täyteen sammalta, hän oli kuin kotonaan leikissä. Ville seurasi hieman hitaampana. Mutta Iikka seisoi toinen silmä ummessa tuijottaen jonnekin puitten latvuksiin aikomattakaan kääntyä maan puoleen.

— Ota sinäkin Iikka maata kouraasi, kehotti Markku.

— Mitä se sellainen oikein meinaa?

— Eihän se sen kummempaa kuin että sitten kuuluu Vapauden kaartiin. Se on meidän koulun poikain seura, mutta nyt siihen on päätetty ottaa muitakin. — Tähän Markun selitykseen ei Einari kuitenkaan tyytynyt.

— Ei se vain sitä ole, että kuuluu, vaan on tehtävä vala, että antaa veren ja hengen, jos isänmaa vaatii. Etkö uskalla sitä luvata? Pelkäätkö sinä?

— En minä pelkää. — Se tuli harvakseen, mutta lujasti. Sitten Iikka kouraisi kahmaloonsa maata ja nosti kätensä, kun näki Saulin ja Villenkin nostavan. Einari saneli valankaavan: »Minä Vapauden Kaartin jäsen lupaan vereni ja henkeni hinnalla puolustaa tätä maata ja taistella sen vapauden puolesta. En ilmoita mitä yhteisissä tilaisuuksissa näen eli kuulen eli mitä tietooni saatetaan. Jos yhteisen

asiamme eli toverini petän, olkoon kuolema osani. Tämän lupaan ja vannon.» Sitten Sauli ja Ville: »Lupaan ja vannon!» Mutta Iikan ääntä ei kuulunut.

— Etkö sinä lupaakaan? kysyi Einari tiukasti.

— Joo-o, lupaan kyllä, sanoi Iikka. Mutta ihan välittömästi tämän jälkeen, vain paljon innostuneemmin kuului: »Tuolla lenti koppelo, suuri olikin!» Iikan koura avautui ja multa varisi maahan, käden ojentuessa osoittamaan ulapanpuolista rantaa kohti.

Pojat katselivat toisiaan, hetkeen kukaan ei puhunut mitään. Odotettiin päällikön sanaa. Einarin katse oli tiukasti suunnattuna Iikkaan, hän aivan kuin punnitsi tämän isänmaallisuuden ja käsityskyvyn ominaispainoa. Sitten hän sanoi Markulle niin hiljaa, että tuskin vieressä seisovat pojat kuulivat:

— Eikö hänet olisi pitänyt jättää rannalle? Luuletko hänen osaavan pitää suunsa kiinni?

— Varmasti pitää, vakuutti Markku.

— Olkoon sitten, sinun takuullasi. Nyt lähdetään.

Painuttiin saaren avomeren puolista rantaa kohti. Siellä pysähdyttiin edellistä pienemmälle aukealle, jota joka puolelta ympäröi näreikkö. Seisottiin hetkinen hiiskahtamatta kuunnellen, mutta vain matalan aallokon vaimea kohina kuului. Tuntui turvalliselta. Einari ilmoitti:

— Nyt saatte nähdä sellaista, jota ette ole ennen nähneet. Mutta se tietäkää, että mitään ette ole nähneet, ei vaikka kuka kysyisi, ei vaikka selkänahastanne leikattaisiin postimerkkejä. Otetaanpa täältä peitot pois.

Risujen ja sammalien alta paljastui pitkä laatikko, jonka kansi oli jo valmiiksi irrotettu, ja kun se oli nostettu sivuun, tuli näkyviin kivääreitä. Pitkät piiput samoin kuin leveät tukkipäätkin rasvassa kiiltäen oli niitä ainakin parikymmentä tuossa yhdessäkin laatikossa, ja toisten laatikoitten kulmia näkyi risujen alta. Pieniä neliskulmaisia ammuslaatikoita oli vieressä. Einari antoi jokaiselle pojalle kiväärin, otti itselleenkin ja ryhtyi sitten selostamaan miten lukko avattiin ja suljettiin, näytti kuinka patruuna työnnettiin piippuun ja vedettiin ulos, miten kiväärin perä tukevimmin sovitettiin olkaan ja kädet asetettiin tähdättäessä. Nopeasti tuo opittiinkin. Jo oli Iikkakin mukana, yhtä innokkaana kuin kaikki toisetkin. Hän tunsi pyssyvehkeen ennestäänkin, sillä ainakin kymmenvuotiaasta hän jo oli kulkenut metsässä Suutari-Mikon mukana ja saanut ampua van-

halla suustaruokittavalla, ja viime aikoina Mikko oli lainannut hänelle pyssyn yksinäänkin metsällä käymiseen. Tuttu oli ampuma-ase myös Saulille, hänellä oli aivan samoin kuin Villelläkin oma pienoiskivääri, buurikivääriksihän sitä sanottiin, joilla pojat olivat harjoitelleet ampumaan ja yrittäneet hiukan metsästelläkin. Mutta tämä oli kuitenkin aivan toista, tällainen iso kivääri, sota-ase. Tunsi jotakin pitelevänsä kun sen olalleen nosti, jonkinlainen outo säväys kävi ytimissä — tunsi melkein olevansa mies!

— Käännös — mars — käännös — mars — seis! Ojennus! Olalle — vie! Jalalle — vie! — Eipä juuri enempiä komentoja ollutkaan, mutta olipa niissäkin oppimista maalaispojille. Lyseon pojillehan tällainen oli tuttua jo koulun voimistelutunneiltakin, mutta erilaiselta kuitenkin tuntui heistäkin, kun olalla oli oikea kivääri.

Aurinko painui jo läntisen ulapan läikyntään, mutta taivaanlaen pilvenhattaroissa vielä punerteli väkevänä kuparinen rusko valaen metsäaukean jo hiuksenvertaiseen hämärään sekoittuvaa hohdetta. Pojat istuivat kivillä ja kuuntelivat Einarin juttelua. Hän puhui laivasta, joka oli tullut jostakin Itämeren eteläisestä satamasta, ajanut karille, ei kovinkaan kaukana tästä paikasta, ja upotettu räjäyttämällä. Enempää ei hän siitä tietänytkään, eikä tarvinnutkaan tietää. Osa aseista oli mennyt mereen, mutta osa, ehkäpä suurin osa, oli pelastettu ja tuotu saaristoon säilöön. Niitä oli monessa paikassa, myös rannikolla. Venäläiset santarmit, tullimiehet ja poliisit liikkuivat veneillä saaristossa, olivat kierrelleet jo tämänkin saaren lähistöllä, mutta nähtävästi olivat nyt muualla, koska ei mitään näkynyt eikä kuulunut, siksi uskallettiin ottaa aseet esiin. Tärkeää on, että jokainen kivääri saadaan säilymään piilossa nuuskijoilta, sillä Venäjältä on juuri saatu tietoja, että siellä on vallankumous jo alkanut. Mustanmeren laivastossa on puhjennut kapina, ja Moskovassa on surmattu pommilla jälleen yksi suuriruhtinas.

Einari puhui innostuneesti, ja yhtä innostuneina pojat kuuntelivat. Eivät sentään kaikki. Kukaan ei huomannut, että yksi joukosta, toisten takana näreen suojassa istunut Iikka oli lähtenyt paikaltaan ja kuhkinut jonkin aikaa pensaikossa, ammuslaatikoitten luona, ja sitten painunut metsään. Kun Einari oli juuri lopettanut puheensa ja sanonut, että nyt pannaan kiväärit takaisin laatikkoon ja laitetaan kätköpaikka kuntoon, kajahti merenpuolella saarta tuima laukaus. Pojat hypähtivät seisaalleen, kuunneltiin. Enempää ei kuulu-

nut, tuo ainoa laukaus vain, ja rantaan vyöryvien laineiden leppoisa lipinä. Samassa huomattiin, että yksi joukosta puuttui. Missä on Iikka?

Iikkaa ei näkynyt. Nopeasti pantiin kiväärit kätköön ja paikka naamioitiin mahdollisimman tarkoin, sitten lähdettiin rantaa kohti, sieltäpäinhän äskeinen laukaus oli kuulunut. Sieltäpä Iikka tulikin jo vastaan, hyväntuulisena, naureskellen ihan, ja ennen kuin suuttunut Einari ennätti puhaltaa kiukkuaan sananpöläykseksi, nosti Iikka jaloista riiputtamaansa naarasmetsoa ja selitti:

— Sain pudottaa tämän aivan kuin kanan orrelta, kun oli pöljä istunut männyn oksalle niin ettei ollut ainutta varpua edessä. Mätkähti maahan kuin mätäs. Tämä on eri lihava.

Jo sai sananvuoron Einarikin ja antoi tulla kuin torvesta. Kenen luvalla sinä lähdit ammuskelemaan? Sanoinhan jo tullessa, ettei täältä saa kuulua kovaäänistä puhettakaan, saati sitten laukausta! Ja mistä sait patruunan?

— Sieltä otin loorasta patrullin, sieltä puskan alta.

— Niihin ei ollut lupa koskea. Ja laatikothan olivat tiukasti kiinni?

— Eihän ne juuri tiukastikaan, helposti sen kannen sai auki väännetyksi. — Ja sitten Iikka aivan rauhallisesti, ikään kuin ei olisi retkikunnan johtajan saarnanpauhua kuullutkaan, tiedusti mitä mahtoivat kaupungissa maksaa tällaisesta lihavasta koppelosta? Vai ostavatko ollenkaan?

Einari ei osannut aivan heti sanoa mitään, hän ei jaksanut ymmärtää tuollaista jukuripäisyyttä! Kun mies ei ole milläänkään, ei edes kuuntele! Markku siinä yrittikin jo sanoa jotakin Iikalle, lausui moitteen, kun Iikka lähti tuolla tavoin omavaltaisesti ammuskelemaan. Oikeastaan hän sanoi sen yhtä paljon oman syyllisyydentunteensa vaimentamiseksi kuin Iikkaa moittiakseen, sillä olihan hän tavallaan vastuussa Iikasta ja tämän otteista. Mutta pitemmälle ei hänkään moitiskelussaan ehtinyt, kun kaikki herkistyivät kuuntelemaan. Selkämeren puolelta kuului moottorin sätkytys, ei ihan kaukaakaan ja nopeasti läheten.

— Veneisiin, äkkiä! komensi Einari. Alettiin juosta saaren mantereenpuoleista rantaa kohti. Vasta veneiden luokse saavuttua huomasi Einari Iikan kiväärin. Poika oli juossut joukon viimeisenä keikuttaen olkapäällään kivääriä ja retuuttaen toisessa kädessään koppeloa. Mutta enää ei ollut aikaa viedä asetta kätköpaikkaan. Nyt oli päästävä nopeasti saaresta pois, sillä jos merenpuolelta saapujat

olivat poliiseja tai santarmeja, niin heidän epäilynsä heräisivät heti heidän nähdessään tuollaisen poikaparven saaressa. Vallankin kuulemansa laukauksen jälkeen. Kiväärinpamaus oli varmaan kuulunut puoliväliin Pohjanlahtea tällaisella tyynellä ilmalla.

Kivääri sijoitettiin näkymättömiin veneen pohjan ja kaarienpäällisten irtolautojen väliin, veneet työnnettiin vesille, moottorit käynnistettiin ja lähdettiin täyttä vauhtia painumaan kaupunkia kohti. Toivottiin, että tulijat, olivatpa keitä tahansa, olisivat ehtineet nousta saareen meren puolelta, ennen kuin kuulivat toiselta rannalta moottorien äänen. Tällöin saataisiin riittävä välimatka, päästäisiin lähimmän saaren suojaan ja piilouduttaisiin jonnekin rannikolle sopivaan lahdelmaan tai korkeaan rantakaislikkoon.

Mutta toivo petti. Vieras vene ei laskenutkaan rantaan, vaan lähti kiertämään saaren ympäri. Poikien pienet purtilot eivät ehtineet näkösuojaan, ennen kuin iso moottorivene törmäsi saaren takaa ja pakenijat huomattuaan lähti kiivaasti perään. Pakoyritys kuivui alkuunsa. Kohta olivat virkapukuiset poliisit veneineen poikien vieressä ja vaativat pysähtymään. Mikäpä auttoi.

— Tekö ammuitte äsken tuolla saaressa? kysyi isoviiksinen, virkapukuinen poliisiupseeri.

— Missä saaressa? — Einari katsoi tiukasti kysyjää.

— Älähän kieroile! Vai ettekö kuulleetkaan laukausta?

— Kyllä sellainen kuultiin, ja sitä säikähdettiinkin ja lähdettiin pakoon.

Kaikki kolme venettä keinahtelivat hiljakseen aivan vierekkäin. Poliiseja oli neljä. Äskeinen kyselijä, jolla oli komissaarin virkamerkit, sanoi nyt Iikkaa osoittaen:

— Mitä sinulla poika on siellä allasi? Levitäpä vähän jalkojasi!

Iikka ei ollut kuulevinaan, katseli lokkien lentoa päänsä päällä ja näytti hölmöltä. Komissaari toisti komennuksensa, mutta sama tulos. Iikka ei ollut tietävinään. Komissaari komensi yhden miehistään poikien veneeseen katsomaan mitä siellä on. Poliisi veti Iikan istuinpaikan alta koppelon ja nosti sen ilmaan.

— Katopas vain, komea lintu! ihasteli komissaari. — Onko vielä lämmin?

— Lämmin on.

— Sinäkö sen ammuit?

Iikka vilkaisi kysyvästi Einariin, mutta kun tämä vain pureskeli harmistuneen näköisenä alahuultaan, pöläytti poika:

— Jaa minkä ammuin?

Komissaari rähähti nauruun. Jaa että minkä? Etkös tunne metsälintua, vai luuletko sitä jänikseksi? Käsinkö sait sen kiinni, vai heititkö kannolla?

— Paiskasin kivellä, kuuluu vakaa vastaus.

— Vai kivellä heitit! Konstaapeli katsoo miltä näyttää, onko kiven tai kuulan reikä, vaiko haulien jälkiä?

Poliisi tarkastelee ja ilmoittaa naureskellen, että tarkka käsi on pojalla, ihan keskeltä on kivi läpäissyt linnun.

— Siis ei haulikolla?

— Ei, kuula näyttää olleen.

— No niin, jokö tunnustat ampuneesi? kysyy komissaari Iikalta jälleen. Iikka ei enää näytä aikovankaan vastata, mutta nyt tulee Sauli hänen avukseen. Sauli selittää silmä kovana miten he kuulivat laukauksen, he kaikki, kun olivat veneessä saaren rannassa, — ja sitten me kaksi, tämä Iikka ja minä, juoksimme katsomaan ja näimme linnun räpiköivän puun juurella, ja silloin Iikka heitti sitä kivellä. Silloin vasta huomasimme, että sitä oli ammuttu.

— Ahaa, te sentään huomasitte, että oli ammuttukin. Mutta ampujaa ette nähneet?

— Emme, vakuuttaa Sauli.

— Et sinäkään? komissaari kysyy jälleen Iikalta.

— Jaa mitä?

— Et nähnyt kuka ampui?

— En sinnepäin kattellutkaan.

— Olkasi yli heitit kivenkin, ja sentään sattui, vai mitä?

Iikka ei vastaa. Komissaarin ääni tiukkenee, siinä on jo kireää uhkaa hänen sanoessaan:

— Olisi pojat parasta ruveta nyt jo puhumaan totta. Mistä saitte kiväärin?

Ei vastausta.

— Eikö kukaan tiedä?

Edelleen äänettömyys.

— Et sinäkään, joka näytät jo näitä toisia vanhemmalta? Kysymys oli osoitettu Einarille.

— En. — Se tuli tuimasti kuin pyssyn suusta. Toisetkin pojat silminnähtävästi ryhdistyivät. Einarin vastaus oli suuntamerkki: mitään ei tiedetä.

— Lähdetäänpä sitten kaupunkiin, jospa muisti matkalla virkis-

tyisi. Jääkäähän te, Jernberg, siihen veneeseen, Holm menee tuohon toiseen, ja ajellaanpa vaikka Kalarannan laituriin, siitä on lyhin matka konttoriin.

Veneet käynnistettiin ja lähdettiin. Molemmissa veneissä menivät poliisit istumaan kokkaan, joten perässä istuvat pojat voivat moottorien sätkyttäessä puhella vapaasti. Einari antoi omalle venekunnalleen määräyksen lähteä heti satamaan saavuttaessa juoksemaan eri tahoille kaupungille, poliisien huudoista välittämättä. Perään konstaapelit tuskin lähtevät, sillä tuo lihava komissaari ei pystyisikään juoksemaan, ja nämä veneissä olevat poliisit eivät ainakaan lähde meitä juoksemalla kiinni yrittämään, ne ovat oikeaa väkeä, tunnen molemmat. Hihkaiskaa toisenkin veneen pojat mukaan heti kun lähdette juoksemaan.

— Entäs sinä itse? tiedustaa Markku.

— Minä jään vastailemaan, menen konttorille heidän kanssaan.

— Mihinkäs pyssy pannaan? kysyy Iikka.

— Se saa olla piilossa siellä missä on.

— Mutta jos nuo äijät havaitsevat ja vievät?

— En usko. Mutta jos niinkin sattuisi käymään ja joku joutuu kuulusteluun, niin ainakaan ei saa ilmoittaa, että se on saaresta löydetty. Täytyy vain sanoa, ettei tiedä kenen se on ja mistä oli tuotu.

— Saahan sen sanoa vaikka niinkin, että minä sen toin, ehdottaa Iikka, jonka aikaisempi vähäpuheisuus tuntuu olevan tiessään.

— Mistäs sinä sen olisit tuonut?

— Noo — — vaikka löytänyt. Mitäs sillä on väliä. Sanon vain että se on mun.

— Sano sitten, sano mitä haluat. Sinähän koko tämän sotkun olet saanut aikaan.

Saavutaan Kalarannan laituriin. Poikien veneissä olleet poliisit nousevat ensiksi maihin, sitten pojat samanaikaisesti kuin komissaari ja hänen venettään hoidellut poliisimies. Einarin veneessä ollut konstaapeli kiirehtii kiinnittämään laituriin komissaarin venettä. Komissaari antaa määräyksen, että molemmat poikien veneet on tarkkaan tutkittava ja kaikkien on sitten lähdettävä kamarille.

Mutta siitäpä lähdöstä ei tullut mitään. Tuskin on tämä komennus annettu, kun pojat toisilleen hihkaisten kiitävät karkuun. Iikka on jäänyt viimeiseksi, hän askaroi jotakin veneen laitapuolella, mutta sitten ponkaisee hänkin laiturille ja lähtee juoksemaan, toisessa kädessä lintu, toisessa kivääri. Pitkäsäärinen poika loikkaa kuin

hirvi yli laiturin reunassa olevan puomin, syöksyy lähellä rantaa olevan matalan rakennuksen taakse ja on samalla näkymättömissä. Sauli ja Ville lähtevät hänen peräänsä, Iikka odottaa hiukan, Sauli ottaa linnun, ja vilauksessa pojat ylittävät kadun ja painuvat tuuheitten puitten hämärään. Laiturille hitaasti kömpivä komissaari huomaa poikain pinkomisen vasta kun hänen veneessään ollut poliisi huutaa Iikalle pysäyskomennuksen, mutta sekin tulee sen verran myöhästyneenä, että silloin on jo koko poikalauma tiessään. Vain Einari seisoo veneensä vieressä. »Seis, pysähtykää! Ottakaa heidät kiinni!» ärjyy komissaari, ja poliisit ottavatkin muutamia juoksuaskeleita, mutta pysähtyvät jo rantamakasiinin takana. Mitä he pojille, nehän juoksevat kuin jänikset, vieläpä eri suuntiin, veitikat, ja on jo melkein pimeäkin eikä rannassa ainoatakaan lyhtyä sytytettynä. Ei kannata lähteä perään!

Kaikkiko päästitte menemään? kysyy komissaari kiukkuisena poliisien palatessa veneitten luokse. — Mitä mahdoimme, saivat niin pitkän etumatkan, kuka tuota osasi arvata — — —. Pitäkäähän huoli, ettei tämä viimeinenkin livistä, sanoo komissaari Einaria osoittaen. — En minä livistä, ilmoittaa Einari.

Kun veneet oli tarkastettu, lähdettiin poliisikamariin. Siellä seurasi tiukka kuulustelu, jossa Einari selvitti oman osuutensa matkaan, mutta toisista ei hän tiennytkään mitään. Oli vain lähdetty merelle ilman mitään tarkempaa päämäärää. Käytiin useankin saaren rannassa, kunnes käännyttiin takaisin siitä etäisimmästä. Venekö? Minunhan se oli. Keitäkö olivat pojat? Koululaisia. En heidän nimiään muista, jotkut tunsin näkemältä. Halusivat merelle, ja kun olin menossa niin otin veneeseen. Koululaisiako kaikki? Eivät kaikki, oli myös useita maaseudulta, jostakin lähiseudulta. En voi muistaa nimiä — Kustaa taisi olla joku. Että muistanko oman nimeni? Kyllä sen tiedän, olen Einari Hokki, ylioppilas, tästä kaupungista. En tiedä toisesta veneestä, se tuli niille vesille myöhemmin, omia teitään. Aseko? Kenen oli? Se oli mukana noilla maalaispojilla. Sotilaskiväärikö? Ei suinkaan, he sanoivat sitä Vinshesteriksi, joksikin amerikkalaiseksi metsästyskivääriksi. Minutko edesvastuuseen? Mistä? Voidaanko minua syyttää jostakin rikoksesta?

Siihen ei komissaari vastannut, vaan tiedusti konstaapeleilta, tunsivatko he ketään noista pakoon juosseista pojista? Ei kukaan tuntenut, muistelivat joitakuita joskus kadulla nähneensä, mutta

kenenkään nimeä eivät tienneet. Einarilla oli hymyssään pidättelemistä, sillä olihan konstaapeli Jernberg hänen veneessään olleen pojan eno, sen tiesivät hyvin toisetkin poliisit, mutta mitäpä siitä tiesi komissaari, muualta tullut. Kun komissaari tiedusti, oliko Einarin omasta nimestään antama ilmoitus oikea, todistivat kaikki niin olevan. Sitten kysyi komissaari:

— Vastatkaapas nyt suoraan: mihin saareen on aseita kätketty?

Einari katseli komissaaria silmät suurina. Vakuuttavan vilpitön oli hänen äänensävynsäkin hänen vastatessaan:

— Aseitako kätketty? En minä mitään sellaisesta tiedä?

— Kyllä tiedätte ja kyllä vielä sanottekin. Komissaari määräsi Einarin pidettäväksi toistaiseksi poliisilaitoksella, ettei hän pääse antamaan ohjeita toisille matkassa olleille, joista ainakin pari, kolme poikaa on saatava käsiin ja tuotava kuulusteltavaksi vielä tänä iltana. Komissaari ilmoitti jäävänsä laitokselle koko illaksi odottamaan raportteja.

Hyvin olivat Masa ja Nikolai ehtineet suoritella iltatyönsä, jyvät oli punnittu ja kannettu myllyn varastoon ja uudet ostokset tehty Ampialan antaman listan mukaan. Hevoset syödä rouskuttelivat Vikmannin kauppahuoneen pihalla, mutta pihan perällä olevassa majatuvassa oli tavallinen iltameininki menossa.

Siellä oli näin syyskautena jokseenkin joka yö maaseutulaisia monista pitäjistä, tavaraa tuomassa ja hakemassa. Monenlaiset tuoksut, tupakansavu ja jutunpörinä täyttivät matalan tuvan, jossa kymmenkunta miestä puuhaili minkä mitäkin: oli illastamispuuhassa, pelasi korttia, lukipa joku sanomalehteäkin katossa heilahtelevan lampun valossa. Ampialan renki-Masa ja Pahkamäen Nikolai huiskivat nakkia parin muun maakunnan miehen kanssa. Läiskittiin yksinkertaisella pietillä vain, mistäpä tupliin rahat renkimiehillä.

Lehden lukija ilmoittaa, että jossakin Savon puolessa on lehmä poikinut hirvenvasikan. Syntyi yleinen keskustelu, sillä joku oli tietävinään, ettei sellaista voi tapahtua. Yleensä oltiin kuitenkin sitä mieltä, että mikäpä siinä, hyvinhän se voi käydä, siellä missä lehmät vielä kulkevat metsälaitumella. Sekoittipa joku Amerikassa ollut tähän eläinkuntaa koskevaan uutiseen ihmiskunnankin asioita, sanoi nähneensä Kaliforniassa valkoisen miehen ja neekerinaisen rakkauden hedelmän, joka oli selkäpuoleltaan musta, mutta mahan-

puolelta melko valkoinen, kämmenpohjatkin kuin harmaata posliinia — — —. Mies tunnettiin ennestään suurvalehtelijaksi, eikä kukaan uskonut.

Lukija löysi taas uutta ilmoitettavaa, mutta häntä ei enää kuunneltu, kun pari huoneen perällä oleillutta nuorta miestä alkoi laulaa. He olivat tuhisseet omia juopuneen-tuhinoitaan hämärässä nurkassaan muiden menoon puuttumatta, mutta nyt vaatii heidän iloitsemisensa enemmän ilmaa. Toinen alkaa jollottaa, kaverin kohta yhtyessä, muuatta parhaillaan maata kiertävää sotalaulua. Jotkut majamiehet ovat jo kääräisseet hevosloimen mytylle ja ojenteleivat yölepoa aloitellen penkillä, joku on kellahtanut sänkyynkin, pelaajatkin lopettavat, mutta yritäpä siinä unta kun veljet nurkassaan vetelevät:

»Japsipojat ampuivat sen panssarilaivan rikki,
Rotsesvenskin housut kastui, Niku-poika itki,
hei, Togo, Nogi, Kuropatki Jalu-virran vettä latki
Ojama ja Kuroki ne nauroi, hei!»

— Pidättekö turpanne, helvetissä, saadaan vielä poliisi niskaan! — huutaa joku pöydän luota. Mutta Masa ja Nikolai ja jotkut muutkin yllyttävät laulamaan lisää. On uusittuja sanoja laulussa, eivät ole kuulleetkaan. »Mistä tänne poliisit, annetaan turpiin jos tulevat, antakaa kaikua, pojat — — —!» Joku vanhemmanpuoleinen isäntämies on senverran kaljoissa, että alkaa huidella tahtia ja loilottaa omaansa, ennen kuin peränurkan pojat ennättävät jatkaa, päästelee: »Mökää siinä pidettiin, kun piru päänsä mestas, kun Poprikoffi ammuttiin, se sanoi: herrajestas.» Aivan uusi laulu taas, naurettiin, ja joku huusi, ettei tuo ole laulu eikä mikään, omasta päästään lässyttää — — —.

Vähitellen hiljaisuus palautuu, vanhemmat ja väsyneimmät heittäytyvät lojuilemaan, nuoremmat lähtevät ulos, sillä olihan iltaa vielä. Pihalle painuivat Masa ja Nikolaikin, oli hevosetkin juotettava ja annettava yöksi syömistä.

Pihalla oli pimeää ja hiljaista, mutta kaupungilta kuului ääniä, yksinäisiä huutoja, jotka toisinaan paisuivat meteliksi. Ne tuntuivat vahvistuvan ja lähentyvän, ja ruokittuaan hevoset lähtivät miehet ottamaan selvää metelin aiheesta. Tultuaan torille he näkivät siellä ihmisiä liikkuvan kiireesti, juoksujalkaa monet, torin vastaista yläkulmaa kohti. Masa ja Nikolai lähtivät samaan suuntaan. Kun

he ehtivät ensimmäisen rannanpuoleisen poikkikadun kulmaukseen, tuli pysäys, sillä koko kulmauksen täytti kansanjoukko, joka huutaen ja keppejä heilutellen tunki viereisen talon pihaan, muutaman virkapukuisen poliisin turhaan koettaessa estää tunkijoita. Sinnepä painuivat meluisan virran mukana maaseudun miehetkin ja huomasivat olevansa poliisilaitoksen pihalla, keskellä miesjoukkoa, joka karjui poliisimestaria näkyviin. Itseään mestaripoliisia ei saatu huudoilla esiin, mutta komissaari ilmautui rappusille ja kehotti joukkoa hajaantumaan, muuten seuraisi ikävyyksiä. — »Emme pelkää sinun ikävyyksiäsi, anna tulla vain!» kuului huutoja, ja jälleen vaadittiin paikalle itseään poliisimestaria, hänelle oli asiaa, ei tuollaisille vedenkuljettamille pikku fiskaaleille — — —. Komissaari huitoi ja ärjyi jotakin, jonka vain aivan lähellä seisovat kuulivat. Nyt nousi rappusille joku vanhemmanpuoleinen mieshenkilö, hänelle hurrattiin ja huudettiin kehotushuutoja: puhu! Ollaan hiljaa, kuunnellaan mitä toimittaja sanoo.

Hän oli kaupungin suomalaisen lehden päätoimittaja, koko maakunnassa tunnettu oikeustaistelija, jonka lehti oli jo kaksi kertaa ollut lakkautettuna päätoimittajan kirjoitettua pelottomasti venäläistä sortoa vastaan. Melu hälveni heti hänen ensi sanojensa kajahdettua. Hän sanoi, että kaupungin poliisilaitos on nykyisessä johdossaan osoittautunut kykenemättömäksi järjestyksen pitoon, se aiheuttaa vain häiriöitä eikä turvaa rauhallista elämää kaupungissa. Ja lisäksi poliisimestari on ryhtynyt toimimaan läheisessä yhteistyössä santarmien kanssa, tuon likaisen joukon, joka tänne on tuotu meidän elämäämme tärvelemään. Nyt on hän toimittanut tänne komissaarin, joka on santarmien nöyrä palvelija — — —

— Kiellän puhujaa jatkamasta! Käsken heti kokousta hajaantumaan, sillä tämä on laiton kokous, tämä on järjestysvallan uhkaamista, selvää kapinaa! Käsken poliiseja — — —

Kukaan ei kuullut minkä käskyn poliisit komissaarilta saivat, sillä nyt yltyi väkijoukko entistä äänekkäämpään huutoon, karjuttiin: »Alas santarmit! Komissaarille selkään! Siepatkaa se tänne, piestään se! Etsikää poliisimestari, se kettu, kolostaan!» Lähimpänä olevista miehistä jotkut juoksivatkin muutamia askeleita rappusia kohti, mutta puhuja asettui heidän eteensä. »Ei mitään väkivaltaa!» hän huusi. »Vain oikeutta! Laki maassa jälleen kunniaan ja oikeus voimaan! Sitä me tahdomme.» Kauempana meluava joukko ei kuullut hänen sanojaan, mutta jo matkaan lähteneet kuulivat ja pysähtyivät.

Samanaikaisesti komissaari häipyi, avasi takanaan olevan oven ja meni sisään. Puhuja kohotti kättään, ja melu hiljeni, hän jatkoi puhuen siitä miten poliisimestari on ollut innokkaana ahdistamassa julkista sanaa ja sulkemassa kirjapainoja. Sitten puhuja selosti niille, jotka eivät tämän mielenosoituksen aihetta tienneet, että tänne oli tultu kaupunginpuistosta, jossa oli aikaisemmin illalla aiottu pitää kansalaiskokous, mutta sen oli poliisimestari sotaväen avulla hajottanut juuri kun aiottiin lukea julkilausuma ja ponnet, joissa vaadittiin sensuurin lakkauttamista ja täydellistä puhe- ja painovapautta, valtiopäiväin koollekutsumista päättämään yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta sekä Suomelle annettavasta täydellisestä itsemääräämisoikeudesta. Minä luen nyt ne ponnet, joiden lukeminen äsken estettiin.

Ponnet hyväksyttiin jyrisevin hyvähuudoin.

Mutta ennen kuin puhuja ehti poistua paikaltaan, juoksi hänen luokseen rappusille päivällä maaseudun poikain veneessä ollut Jarl ilmoittaen jotakin, joka ei yleisen melun vuoksi kuulunut kauemmaksi. Toimittaja kohotti kätensä ja pyysi hiljaisuutta. Nopeasti se palautuikin, ja kuultiin:

— Sain juuri tiedon, että äsken komennuksiaan ärjynyt komissaari on tänä iltana määrännyt pidätettäväksi joukon tämän kaupungin koululaisia, jotka ovat olleet veneretkellä saaristossa. Ainakin yksi heistä on jo tuotu vangittuna tänne poliisilaitokselle, ylioppilas Einari Hokki, jonka monet meistä tuntevat kunnon pojaksi ja innokkaaksi isänmaanystäväksi. Hän on nyt täällä poliisien ja kohta varmaan santarmienkin rääkättävänä. Kansalaiset, sallimmeko me sellaista?

Viimeiset sanat melkein jo hukkuivat meluun, ja useita miehiä juoksi rappusille. Huudettiin: »Kiskokaa se konna kolostaan, se tökötiltä tuoksuva haisunäätä! Hampaat kurkkuun! Nylkekää tuppeen! Hokki heti vapaaksi!» Joku kiskaisi oven auki ja miehiä painui sisään. Melu ei ehtinyt vielä ensinkään heikentyä, kun komissaari työnnettiin äkkirysäyksellä rappusille. Hän oli ilman lakkia ja koetti puhua jotakin, mutta kukaan ei kuullut. »Turpiin sille!» kuului pihalta Masan hihkaisu. Ei hän enempää kuin Nikolaikaan ollut selvillä, mitä tässä oikein mellakoidaan, mutta olivatpahan mukana yhteisessä ilossa, hihkaisivat vuoronperään. Nyt yritti toimittaja jälleen saada sanotuksi jotakin, heilutti kättään ja koetti hillitä melua, kunnes sai äänensä sen verran kuuluviin, että ilmoitti komis-

saarin käskeneen päästää Hokin vapaaksi. Samassa Hokki jo parin poliisin saattamana ilmautuikin rappusille, kohotti kätensä ja huusi: »Väkivalta maasta pois! Eläköön vapaa isänmaa!» Eläköönhuuto jylisi niin että sen kaiku kantoi varmaan kauas merelle.

Huudon vaiettua seurasi hengähdystauko. Toimittaja seisoi lakittomana huohottavan komissaarin vieressä näköjään hiukan neuvottomana, mutta samassa nousi rappusille pitkä roteva mies. Hänet kaikki tunsivat: hiljakkoin kaupungin poliisilaitokselta erotettu ylikonstaapeli Laikka. Väkijoukko hiljentyi entisestäänkin nähdessään Laikan, niin ettei hänen tarvinnut erikoisemmin edes korottaa ääntään sanoessaan komissaaria osoittaen:

— Tätä miestä ei kannata pieksää eikä potkia, mutta pois hän täältä joutaisi. Kunniallisin keinoin ei hän ole tänne tullut, ja häpiää on hän täällä ollessaan tuottanut koko poliisilaitokselle, eikä varmasti kunnian kukot laulele hänelle tästäpuolinkaan. En koske häneen ja kehotan muitakin olemaan koskematta, mutta voisihan hänelle ilmoittaa yhteisen kansan ajatukset niin kuin täällä on ennenkin ilmoitettu.

Enempää ei Laikka sanonut, mutta monet ymmärsivät jo tästä. Hypitetään! Useita miehiä juoksi rappusille, he tarttuivat komissaaria käsivarsista, joku työnsi niskasta, väläyksessä hän oli pihamaalla, johon oli muodostunut kadulle saakka johtava kuja: miehiä kahtena tiheänä rivinä, ja heidän välisensä kujan poikki ojennettiin keppejä, moni nosti kepin puutteessa jalkansa, jota vastassa seisova mies kannatti, ja komissaari pakotettiin hyppäämään keppien ja jalkojen yli. Hän kompastui heti ensimmäiseen esteeseen, tuuskahti nokalleen ja yritti esittää kiukkuisen vastalauseen, huusi sitten poliiseja avukseen, mutta ainoatakaan ei ollut näkyvissä. »Antakaa vauhtia, fieterit kinttuihin sille!» huudettiin. »Ei saa lyödä, saattakaa siististi portille vain!» kuului rappusilta Laikan ääni. Apua saapui liikaakin, komissaari sai vauhtia hyppyihinsä, hän lensi monen käden heittämänä yli keppien ja jalkojen, melu ja naurunhohotus täyttivät tienoon ja yhä lisää väkeä saapui paikalle, sitä oli jo katukin täynnä. Lähellä porttia kujanne päättyi, mutta portilla oli vielä yksi ylitettävä este: siinä seisoivat Iikka ja Sauli vastakkain, ihan portin pylväitten kohdalla, kivääri aidaksi asetettuna välissään. Ville oli jäänyt vain katselijaksi portin kadunpuolelle. Komissaari yritti livahtaa Iikan ja pylvään välistä kadulle, mutta eipä ehtinyt, lihava mies, vaan pojat työnsivät aitansa eteen, ja kansa ympärillä

melusi: yli vain! Hyppää! Ei auttanut muu kuin yrittää, mutta heikosti kävi: vielä kerran hän makasi rähmällään ja puolittain ryömien pääsi portista kadulle, jonne häipyi väkijoukon melun saattelemana.

Masa ja Nikolai olivat olleet innokkaasti mukana mellakassa ja saapuivat portille samanaikaisesti kujahyppyyn tuomitun kanssa. He hämmästyivät melkoisesti tavatessaan siellä pojat, kaikki kolme, sillä Villekin ilmestyi samaan joukkoon.

— Missäs hitossa te olette velmuilleet koko illan? tiukkasi Masa pojilta.

— Mettällä on oltu, selitti Iikka yksivakaasti.

— Mettällä? Kuinka helkkarissa kaupungissa mettällä ollaan?

— Kyllä ollaan kun osataan, kehaisee Sauli. — Näytä, Ville!

Ville nostaa näkyviin koppelon, jota hän on piilotellut takanaan. Enempää ei ehditäkään keskustella metsästysasioista, sillä samassa saapuu jostakin pihanpuolelta poliisi, yksi tänään veneretkellä mukana olleista, tarttuu Iikkaa olkapäästä ja sanoo puoliksi kuiskaten, hätäisesti mutta samalla äkäisesti:

— Pitikö sinun nyt juosta tänne, suoraan poliisilaitokselle, tuon pyssysi kanssa! Painu äkkiä tiehesi!

Masa ei kuullut mitä konstaapeli suihki, hän näki vain tämän kouran pusertuvan Iikan olkapäähän, ja Masalla oli omakohtaisia kokemuksia, että poliisilla on harvoin ystävällisiä aikeita iskiessään johonkuhun kouransa. Tuskin järjestyksenvalvoja oli lopettanut sanottavansa, kun hän tunsi niskassaan tuiman tempauksen, joka lennätti hänet sylen päähän seisomapaikastaan, ja kuuli karjahduksen: Kynnet irti! Enempää ei konstaapeli kuullut eikä nähnytkään, sillä miehiä sulloutui ympärille, meluttiin, ja virkapukuisen poliisin oli nyt parhainta olla hiljaa, sillä kukapa tässä puolittaisessa pimeydessä voi erottaa vuohet lampaista, vallankaan virkapukuiset. Poliisi häipyi vähin äänin taustalle, ja pojat lähtivät kortteeripaikkaa kohti.

Sinne saapuivat Masa ja Nikolaikin. Masa uteli pojilta näiden matkoja, mutta paljon ei hän saanut näistä irti. Pojilla oli ankara nälkäkin, he häärivät eväitten kimpussa niin ahkeraan, ettei ollut aikaa puhua. Saaressa vain sanoivat olleensa, vähän metsästelty oli, saatiin lintukin. — Vaan se pyssy, eikö se ollut oikea kivääri? Kenen se oli? — Näiden kaupungin kavereiden pyssy se oli, vanha romu. Eivät välittäneet siitä, antoivat mulle, selitti Iikka yksikantaan.

— Antoivat sulle? Oikeinko omaksi? Nyt täytyi Iikan hiukan tuumia, ja Sauli ehtikin väliin, sanoi, että antoivat käytettäväksi sinne maalle, vähän niinkuin yhteiseksi — — —.

Enempää ei enää puhuttu kivääristä eikä poikien monivaiheisesta matkasta merellä, enempää kuin juoksusta kaupungillakaan, yli lauta-aitojen ja halki ryytimaiden ja pimeitten talonpihojen, vihaiset koirat kintuissa ja säikähtyneet akat vinkumassa ja kiljumassa nähdessään kolmen huiskaleen pomppivan ja tallaavan heidän kaalimaitaan. Säkkeihin kääritty kivääri oli peitetty Iikan rattaille heinien alle, sieltä sitä ei kukaan osaisi tulla etsimään. Ei ollut enää huolta vihdoistakaan, ne oli Masa myynyt ja ottanut kaksin verroin niin paljon hintaa kuin mitä Iikka olisi omilla myyntimatkoillaan saanut, ja aamulla Masa lupasi myydä koppelonkin. Asiat olivat kunnossa, vatsakaan ei enää veroaan vinkunut. Ville ja Sauli kipusivat katon rajassa olevan sängyn oljille, Iikka ojentausi lattialle takan viereen, kääri hevosloimen päänaluseksi ja oli samantien unessa.

KOLMAS LUKU

Olipa outo syksy, sattui jos jotakin, kaikenlaista, ja yhä vain. Joutui joskus marraskuun alkupäivinä tavallinen maaseudun ukko ja akka ajattelemaan, että joko on maailmanratas ruvennut pyörimään takaperin, vai omatko ruuvit tässä ovat jengoiltaan luiskahtaneet? Kun mitään tästä kaikesta melusta ja pauhinasta ei ymmärrä. Melkein koko kesän oli auringon silmä ollut samean punerteleva, joskin lämmin, mutta nyt kesän päätyttyä se oli miltei aina pilven takana, ilma oli sakea ja syksynraskas. Kylä kuitenkin hengitti keveästi kuin kevättä keuhkoihin vetäen. Liikuttiin, touhuttiin, kyseltiin ja elettiin alituisessa odotuksessa. Kyntömiehen hevoset seisahtivat kesken vaon ja saivat laiskotella tuntikausia kyntäjän juostessa asioita kuulemaan. Riihenpesään unohdettiin sytyttää tuli. Tavallisia teurastuspäiviä siirrettiin tuonnemmaksi. Paikkakunnan muutamat koululaiset tulivat kaupungista kotiin, sillä kouluille oli annettu lupa epämääräiseksi ajaksi. Junatkin lakkasivat liikkumasta.

Huhujen huuhkalinnut lentelivät niin ettei määrää. Tietoja tuli alinomaa, monenlaisia ja monta tietä, suupuhein, postissa ja puhelinlankojakin myöten, joita niitäkin outoja pirisijöitä oli viime aikoina näille main ilmestynyt. Venäjältä oli jo pitkin kesää ja syksyä kuulunut outoja asioita: sotalaivoja upposi, aseet paukkuivat, pommeja heiteltiin ja isoja herroja kuoli. Kerrottiin keisarinkin hengen jo keikkuneen kepin nenässä. Nyt idän vihaiset tuulet vingahtelivat lähempänä, Helsingissäkin jo marssivat monenlaiset kaartit ja valtaherrojen istuimet heilahtelivat, kohta perään metelöitiin muissakin kaupungeissa, jopa maaseudullakin. Kun junat sitten seisahtivat ja postinkulku lakkasi, tuntui elämänmeno eräiltä osiltaan oudosti pysähtyneeltä, kun se taas toisilta osiltaan näytti laukkaavan entistä vinhempaan. Niin ainakin täällä maaseudulla, jossa päivät tavallisissa oloissa suuren maailman menoon verrattuna laahustivat vii-

kosta viikkoon kuin myllyvanhuksen vesiratas kesäkuivassa joessa, hampaalta hampaalle loksahdellen. Nyt täälläkin aika sai siivet ja lensi tuulena humisten...

Suurlakko! Kaikki pyörät seisovat! Mitä se oikein oli tai tarkoitti, siitä ei ollut tietoa — tai oli liiaksikin, miten milloinkin. Maaseudulla, Kirkonkylässäkin, tämä elämänliikahtelun poikinpuolisuus tosin näkyi ja tuntui varsinaisesti vasta liikenteen pysähdyttyä, sivukylissä ei siitä näkynyt silloinkaan juuri mitään jälkeä. Ampialan kauppa oli avoinna, tarvittiinhan tavaraa, oli elettävä. Hiukan joutavana pidettiin sitä, kun pakari Hoikkanen jätti lakkotiedon tultua pullataikinansa happanemaan, leipomatta ja paistamatta, ja lähti kunnanhuoneelle kokoukseen. Niin teki suutari Särmäkin, nousi pytyltään ja lähti kylälle, vaikka talvi alkoi painaa päälle ja lämpimien jalkineiden tarve oli suuri. Samoin menettelivät muutkin hantvärkkärit, kun innokkaat nuoret miehet kehottivat lakkoon ja kutsuivat kokoukseen. Vain nahkuri Mattson sanoi, että hänelle ei lakko kuulu, parkkitynnyreille ei sovi antaa ainoanakaan aamuna eikä iltana rauhaa, ei jouluaamunakaan, vuotia on muljuteltava, painukaa hiiteen lakkoinenne älkääkä tulko tänne määräilemään, tai housunne kastuvat: työnnän tynnyriin! Miehet jättivätkin kovakämmenisen karvarimestarin rauhaan, mutta moneen muuhun paikkaan he menivät lakkokehotuksineen, painuipa pari innokkainta pyykinpesijäin luokse jokirantaankin ja antoi eukoille määräyksen kurikoinnin lopettamisesta. Liekö tuo ollut ihan todeksi tarkoitettukaan, mutta eivät eukot sitä leikiksikään ymmärtäneet, ensin he nauroivat päin naamaa vähtärin pojalle ja Lampelan silmäpuolelle leski-isännälle, mutta kun nämä vielä jankuttivat jotakin lakosta, niin muijat suuttuivat, sanoivat, että johan nyt on kummat riitingit kihlakunnassa, kun ei enää saisi pestä nokisia riihipaitoja eikä tenavain likatrasuja, painukaahan tiehenne siitä nenänalustaanne aukomasta ———! Ja kun miehet eivät riittävän kiukkuisesti lähteneet, niin Pikkutuvan Eveliina lainasi vauhtia alkumatkaan suorittamalla naisväen ikivanhan rituaalin: heilautti helmuksiaan ja antoi maisemain paistaa. Tällaista sattui, monenlaista, ja Kylässä kävi yhä kovempi kohina, kun keskellä arkista päivää riennettiin koululle kansalaiskokoukseen.

Sinne oli saapunut puhuja kaupungista saakka, tuomarismies. Pahkamäen Selma oli saanut tehtäväkseen lausua runon, ja opettaja oli lähettänyt sanan kuoronsa jäsenille, jotka olivat sanan saaneet-

kin ja melkein kaikki saapuneet. Kun kuoro oli kajauttanut laulunsa »Ajan aallot ankarasti lyövät» ja Selma lausunut runonsa »Itätuulessa», oli kansaa koolla jo enemmän kuin koulun suojiin mahtui. Seuraavana ohjelmassa olikin puhe. Mutta kun puhuja yritti luokkahuoneen opettajakatederiin, oli käytävä sulloutunut niin täyteen, ettei kainalosauvojen avulla liikkuva tuomari päässyt tunkeutumaan huoneen perälle, ja lisää väkeä oli tulossa. Kuului harmitteluja, ettei ole suurempia kokoushuoneita. Joku sanoi: kirkossa on tilaa, ja se on tuossa vieressä. Mennään sinne.

Monet yhtyivät: mennään kirkkoon. Joku epääväkin ääni kuului, mahtoiko sentään sopia kirkko tällaiseen — — —? Mutta oven lähistöltä alkoi jo purkautua väkeä ulos, puhujakin vietiin tungoksen mukana, ja pian oli monisatainen joukko kirkon edustalla.

Mutta kirkko oli lukossa. Opettaja, Ampiala ja Pahkamäen isäntä lähtivät hakemaan pappilasta avaimia. Rovasti ei kuitenkaan niitä suosiolla luovuttanut. »Ei kirkko ole maallisia kokouksia varten, se on Herran huone», hän sanoi, »ei tuomiokapitulikaan hyväksyisi avainten luovuttamista.» Pahkamäki, kiivas mies, sanoi, ettei ole tuomiokapituli kirkkoa rakentanutkaan, itse olemme sen tehneet ja käytämme myös. Tätä ei rovasti myöntänyt, ei sittenkään, vaikka Ampiala puhui sangen säyseästi selittäen, että tämä on erikoinen tapaus ja suurlakko, nyt täytyisi poiketa tavallisesta, ja eihän kirkko pahennu jos siellä puhutaan isänmaan asioista. Rovasti väitti, että kirkko oli rakennettu yksinomaan taivaanvaltakunnan asioitten selittämistä varten. Puhui opettajakin sanoen, että kaikki kirkkopihaan kokoontuneet monet sadat kansalaiset olivat tämän seurakunnan jäseniä, ja kun mielet ovat kiihtyneet voi käydä niinkin, että ovet murretaan auki ellei saada avaimia. Enempää ei keskusteltu. Pahkamäki sanoi, että mitäpä tässä turhia puhutaan, tuossahan ovat ovenpielessä avaimet, sieppasi avainnipun ja lähdettiin.

Kirkko oli melkein täynnä ontuvan tuomarin astellessa kuoriin. »Kuuluisi paremmin saarnastuolista, sinne vain!» huudettiin kirkosta, mutta sinne ei puhuja kiivennyt. Hyvin kuului puhe kuorikorokkeeltakin. Ja lujaa sanaa tuomari pudotteli. Hän oli koko maakunnassa tunnettu perustuslakitaistelija ja tiesi asiat. Voimallisesti hän selvitteli hetken tapahtumia. Sorretut kansat Venäjänmaan eri puolilla olivat marssilla vapauteen. Me emme saa jäädä jälkeen, nyt on Suomenkin otettava asiat omiin käsiinsä, väkivalta ja vääryys pois. Valapaton keisarin valtaistuin horjuu, meidän on oltava

mukana sen lopullisessa kaatamisessa. Pääkaupungissa marssivat jo vapauskaartit Venäjän vallankumouksellisten kanssa rinnan. Näin tapahtukoon koko maassa. On saatava jälleen perustuslait voimaan, oma hallitus ja oma sotalaitos. Sortajan kanssa veljeilleitten virkamiesten sijaan on nimitettävä isänmaalliset miehet — — —.

— Kröönilta on kiskottava nappi lakista! Se on aika paskiainen länsmanniksi! kuului huuto ovensuusta.

Kirkossa naurettiin, mutta vaatimus hyväksyttiin. Nimismies Grön jouti kyllä lähtemään, tarpeeksi oli jo pahojaan tehnyt ja röyhkeä virkaherra oli. Puhuja ei kuitenkaan pitänyt keskeytyksestä, vaan vaati hiljaisuutta ja sanoi, ettei nyt ole oikea hetki kajota yksityisseikkoihin. Suurista asioista on kysymys. Täälläkin on hyväksyttävä julkilausuma, jossa esitetään kansan vaatimukset. Se luettakoon nyt.

Kokouksen sihteerinä toimiva opettaja Liimatta luki julkilausuman, jossa monien muiden tärkeiden asioiden ohessa vaadittiin myös yleistä äänioikeutta sekä miehille että naisille. Kaikki hyväksyttiin, mutta hyvähuutojen vaiettua kuului kuitenkin ihmettelevä huikkaus: »Ohhoh, ettäkö akoillekin!» Kummun Eenokki siellä ovensuussa vastalauseili, sillä ei hänen uskoonsa sopinut, että hänen Maijaliisansakin pystyisi korkeita valtakunnan asioita hantteeraamaan. Mutta kun opettaja vakuuttavasti sanoi, että kyllä niin on, naisille myös, ei Jussikaan halunnut sen enempää vastustella. Olkoon menneeksi Maijaliisallekin! Olisi hän varmaan yhtynyt heti tämän päälle kajahtavaan Maamme-lauluunkin, mutta kun ei ollut laulumies.

Kylässä olivat myös pojat asialla. Olivat olleet jo aamusta alkaen.

He eivät ehtineet kokouksiin enempää koululle kuin kirkkoonkaan, eikä heillä ollut haluakaan puuttua tuollaiseen aikuisten touhuiluun. He lähtivät suoran toiminnan tielle.

Kokouksen kirkossa päätyttyä ja kansan purkautuessa ulos nähtiin kirkkopihan vastassa olevalla aukealla outoa menoa, selvästi sotilaallista puuhaa: siellä marssi toistakymmentä poikaa, kaikilla pyssy olallaan. Toisilla oli pienoiskivääri tai tavallinen metsästyspyssy, Harjunpään Iikan olalla keinahteli oikea sotilaskivääri. Markku oli joukon päällikkö, ja tottuneesti jo tuntui häneltä käyvänkin komennukset marsseihin ja pysähdyksiin, ojennuksiin, käännöksiin ja

syöksyihin. Nyt oli heillä katselijoitakin, satoja pitäjäläisiä, joiden joukossa oli monia sellaisia, jotka eivät olleet koskaan ennen nähneet sotaista menoa. Kovin vajanainenhan oli urhojen ulkonäkö, puvut perin sekalaiset, oli saapasta ja paulapieksua, paikkahousua ja avoreikänuttuakin, mutta ryhti ei ollut hullumpi eikä intoa puuttunut.

Riittipä intoa katselijoillekin. Vain joku vanhempi vaimoihminen siunaili, että mitä hirveitä tämä tietää, varmaan oikeaa sotaa ennustaa, kun pojankeltiäiset tuolla tavalla pyssyjen kanssa — — —! Mutta enemmän kuului aivan toisenlaista huikkailua, ihailevaa melua ja välillä nauruakin. Olipa kuin olikin poikain tempuissa katselemista. Painelivat aseineen totisina kuin Taavetti ripillä, pyörähdeltiin ja juosta retuutettiin, sitten mahalleen ja sihtaamaan. Ja kauppiaan lyseolaispoika hihkaisi komennukset kuin ainakin sotaherra, kuin mikäkin Ramsai, sanoi joku entinen kaartilainen. Huutelivat vanhat tarkk'ampujat, Lappeenrannan rakuunat ja kaartilaiset neuvojaankin ja huomautuksia komentajalle ja pojille, kuului naplessuuta ja nakrahuuta, joita heille itselleen oli ärjytty väessä ollessaan, kiljaisi joku pois lakkiakin päästä, shapkita loi, entiseen tyyliin. Joku irvihammas huuteli sellaistakin, että onkos Harjunmäen Petterin Iikka-poika komppanian lipunkantaja, kun paita niin komeasti luurailee housunpersuuksen rikkeimestä? Osaahan kansa lohkoa! Mutta pojat eivät sellaisesta välittäneet, vaan lähtivät uljaasti marssimaan kylän läpi.

Kun pojat olivat häipyneet, alkoi kokousväki myös poistua, mutta ennen kuin monikaan oli ehtinyt portin ulkopuolelle, oli tuomari, äskeinen kirkkopuhuja, korottanut äänensä kirkon pääoven rappusilla. Hän ei puhunut pitkään, mutta sanoissa oli ytyä. »Tuo äskeinen näkymä oli varmaan odottamaton teille, niinkuin minullekin, yhtä odottamaton kuin sydäntä sykähdyttäväkin. Tuollaiset pojat ovat Suomen toivo, sen vapauden ensimmäinen aamuvartio. He ovat ennus ja symboli siitä, mitä meillä voi olla edessä, ja he ovat myös takuu tahtomme ja pyrkimyksemme aitoudesta ja kansallishenkemme voimasta. En koskaan unohda tätä päivää, tällä kirkkopihalla näkemääni ja kokemaani. Vien tämän kuvan viestinä kaikkialle minne menen ja kerron sen siellä, missä on epäilyä ja mielten penseyttä.»

Puheessa oli sanoja, joita kaikki eivät ymmärtäneet, mutta sanojen tarkoituksen, puheen hengensuunnan ja intomielen he ta-

jusivat. Tunnettiinpa hienoista ylpeyttä, kun on sellaisia poikia — — —.

Pojille päivä oli ollut sellainen että jeh, totisesti. Pyssyt oli viety pois, ja Iikan kivääirikin oli turvallisessa piilossa Pahkamäen luuvanalusessa. »Mato pitää olla haistamaan, joka sen täältä löytää», tuumi Iikka.

— Ei löydä Nikarin poliisikaan, eikä faltesmanni Kröönikään, vaikka sillä onkin samanlaiset tuntoviikset nenän alla kuin Kuropatkilla. Sen sanoi suutarin Vikke. Sitten kulkeutui puhe jälleen kotoisiin asioihin. Sotaherroista ei ollutkaan mahdoton matka virkaherroihin, näihin kotoisiin, ja niinpä mainittiin nimismies Grön uudelleen. Hän oli viime aikoina joutunut entistäkin huonompaan huutoon liiallisen virkaintoisuutensa vuoksi. Kerrottiin hänen hiljakkoin jahtailleen jälleen Manu Louhelaakin. Viime päivinä ei Gröniä ollut näkynyt, oli piilotellut jossain.

— Mitähän pojat jos lähdettäisiin etsimään Krööniä? ehdotti Kartanon Köpi. Hän oli Markun ja Iikan mittainen roteva poika, aina valmis kolttosiin ja vaikkapa pikku tappeluunkin.

— Mitä me hänestä, Grönistä? tuumi Markku.

— Sanottaisiin sille vain, että hän on suuri sontiainen eikä mitään muuta, ja otettaisiin vaikka sen lakki ja laitettaisiin variksenpelätille, kehitteli Köpi aatettaan. Pojat alkoivat innostua, tuossa oli itua, lähdetään vain. Mutta mistä Krööni löydetään?

Silloin kuului takaa kirkas pojan ääni:

— Krööni on Laiturin leskiemännän tykönä, se friiaa sitä.

Jostakin riihen takaa oli siihen piskahtanut killistelemään Nikarin Jukka, poliisin poika. Hänen tiedonantonsa kuultuaan ehdotti Köpi, että lähdettäisiin Laiturin lesken tuvalle. Ennätettäisiin vielä ennen pimeää, eihän sinne ollut kuin pari kilometriä. Niin päätettiin.

Laiturin leskiemäntä oli miehensä kuoltua vain kolmivuotisen avioliiton jälkeen myynyt maatilansa ja rakennuttanut sievän pikkutalon parin kilometrin päähän kirkolta, kauniille kummulle metsän laitaan. Tuo lapseton leski oli vasta kolmenkymmenen, vielä hyvännäköinen, hieman täyteläinen, mutta ei liiaksi. Hän oli muutenkin mukiinmenevä vaikkapa herrasmies-vanhanpojan tavoiteltavaksi, käynyt kansanopistot ja emäntäkoulut, siis kerrassaan maaseudun paremman väen joukkoon kuuluva. Eipä ihme, että emännätön nimismies oli iskenyt silmänsä häneen.

Oli jo melkoinen hämärä, metsässä melkein pimeä poikien saapuessa peltoaukean reunaan, jossa leskiemännän valkoiseksi maalattu talo erottui selvästi tummaa kuusimetsää vasten. Talo oli valaistu, mutta ikkunat olivat tiiviisti peitetyt. Pojat etenivät varovasti pihan laitaan, missä oli hyvä näkösuoja matalan pensasaidan takana.

Mutta ojan pientareelle aidan taakse istahdettuaan eivät he tienneetkään mitä tehdä. Eihän ollut varmaa sekään oliko nimismies talossa? Entäpä oli jo lähtenyt? Tai jos ei ollut käynytkään? Eihän asialla ollut muuta pohjaa kuin poliisin pojan tiedonanto? Tietysti oli otettava selvä siitä oliko Grön talossa, oli käytävä katsomassa, mutta entä sitten jos oli? Mitä hänelle sanottaisiin? Tai tehtäisiin?

Ehdotuksia alkoi sadella. Ripsan Simo olisi ollut valmis siltä kuumalta painumaan sisään ja sieppaamaan kokardin vallesmannin lakista. Kartanon Köpi ehdotti että tehtäisiin siivoton temppu lakkiin ja sitten se painettaisiin Kröönin päähän. Tähän Markku ja Ville eivät suostuneet.

Tämän pitemmälle ei pohdinnassa ehditty, kun eteisen ovi avautui ja mies ja nainen ilmestyivät kuistikon valopiiriin. Hetihän pojat heidät tunsivat: Kröön siinä oli talon emännän kanssa. Painuttiin matalaksi aidan taakse ja seurattiin noiden kahden menoa yli pihan metsänreunassa olevaa saunaa kohti. Saunan edustalta kuului lyhyen ajan juttelua, sitten palasi emäntä takaisin taloon ja nimismies meni saunaan.

Uusi tilanne, uusi neuvonpito. Ensimmäinen ehdotus oli, että pönkitettäisiin Grön saunaan ja emäntä tupaan, sitten lähdettäisiin kotiin. Tämä esitys tapettiin saivarena, mitäpä lystiä tuosta koituisi kenellekään. Sitten hieraisi Sauli älynystyröitään, sieltä pulpahti: viedään saunojan vaatteet! Sillähän oli formupuku, on tietysti ollut jollakin virkamatkalla, ja se riisuutuu saunakamarissa, tämä kun on herrassauna, on oikein pukukamarikin. Napataan vaatteet saunakamarista Kröönin vihtoessa saunassa, ei kuule, vaikka ovikin rapsahtaisi. Sitten laitetaan kylään puufaltesmanni, virkamunteerinki päälle.

Niin sitten tapahtuikin.

Samanaikaisesti kun saunasta kuului vihdanläiske, nappasivat pojat kylpijän virkapuvun pukeutumishuoneesta, ja sitten paineltiin kiireenvilkkaa kylään. Markku haki kotoaan vasaran ja otti samalla nauloja kaupan varastosta, sahoja ja kirveitä oli joka talon tanhuvilla samoin kuin lautaa ja muuta tarveainetta. Varrottiin

siksi kun nähtiin Pahkamäen isännän käyvän täyttämässä isonriihen pesän yötä varten, ja sitten mentiin riiheen rakentelemaan patsasta. Siellä oli tilaa ja lämmintä, missäpä mukavampaa. Kuivuva elo ritisi ja naskui ja tiputteli jyviä silmille, lyhteistä satoi hiljakseen myös monenlaista savumyrkytyksen saanutta pikku elukkaa ja irujainta työskentelevien niskaan ja roikkuvat tähkät piiskoivat naamaa, mutta työn kiireeseen hukkuivat pikku kiusat, ja uljas patsas alkoi muotoutua. Ei ollut yö vielä pitkällekään kulunut, kun erimuotoisista puunkappaleista ja laudanpalasista muovaillun sankarivartalon hartioihin kiinnitettiin koulun kryytimaasta siepattu mahtava kaalinpää, jonka ympärille naamalihoiksi kietaistiin parkittua lampaannahkaa, komea konkkanenä saatiin pässinsarven kappaleesta, ja sopivin viilloksin, hiilellä aukkoja tehostellen laitettiin suu ja silmät. Ettei mitään puuttuisi kävi Iikka hakemassa vielä jostakin jouhekkaan lehmänhännän, jonka tupsupäästä laitettiin vallan verrattomat viikset. Vaatteethan olivatkin valmiina saappaita, vyötä ja lakkia myöten. Yö oli puolessa ja koko seutu syvän unen suloisessa huoahtelussa, kun pojat häipyivät kylän keskellä olevalta kumpareelta, jossa muhkea kolmikyynäräinen virkaherra täydessä formupuvussa odotti aamun valkenemista.

Miten nimismies Grön selvisi saunasta jälleen Laiturin leskiemännän hoiviin, siitä ei raportteja saapunut. Mutta riemua riitti koko aamupäiväksi kirkonkylässä, ja ennätti siitä osansa saamaan lähikyläisetkin, ennen kuin virkaherra kaalipäineen ja lehmänhäntäviiksineen häipyi kyläkuvasta. Suuret asiat, valtakunnan uudet muotoilut ja hallitusseikkojen järjestelyt, kaikki nuo siirtyivät hetkiseksi taustalle tämän uljaan näkymän aikaansaaman mielenkiinnon tieltä.

Kenen aikaansaannos oli tuo seutukunnan riemunaihe, suurlakkopäivien sykähdyttävin elämys ja pisimmäksi aikaa mieliin säilöytyvä näky? Eipä ollut tietoa. Kukaan ei ollut taideluomaa tehnyt, ei nähnytkään tehtävän.

Jo päivän kuluttua kuitenkin kuului: — Nuo pojat penteleet — on niiden hatun alla — — —! Hissuksiin tirisi totuus esiin pikku rakosista, mutta otapas toaistajat! Konstaapeli Nikari joutui virkansa puolesta riisumaan virkapukuisen patsaan, ja virkansa puolesta hän myös yritti näyttää asianmukaisen julmanyrmeää naamaa taideteosta pirstoessaan, ja samanlaisena virkatehtävänä, nimis-

miehen määräyksestä, hän myös koetti saada selvää törkeän ilkivallan harjoittajista. Mutta eihän heistä mitään tiedetty. Ihmeteltiin vain ja naureskeltiin, ja melkeinpä oltiin näkevinään hienoista suupielen vinoilua, viittä vaille ettei hymynpilkettä konstaapelin omallakin naamalla hänen kuulusteluja suorittaessaan. Niin tämä törkeä ilkivalta vähitellen liukui pois päivänkysymysten joukosta ja rikolliset jäivät tuntemattomiksi. Lienevät olleet naapuripitäjästä, siellähän on sellaista hulikaaniväkeä, arveltiin. Ja naurettiin.

Jo seuraavan vuoden alussa Grön haki virkaa toiselta paikkakunnalta, nimitettiin sinne, jätti Laiturin leskiemännänkin ja häipyi. Vuosiin ei hänestä kuultu.

Mutta hänen aikansa tuli jälleen muutaman vuoden kuluttua, kun keisarin valta uudelleen vahvistui mahtavassa isäntävaltakunnassa. Silloin pienessä suuriruhtinaanmaassakin jo haudatuiksi uskotut Bobrikovin aatteet jälleen heräsivät henkiin ja alkoivat kehittyä uusiksi suunnitelmiksi ja muuttua teoiksi.

Se on kuitenkin jo toinen asia.

Toinen oli jo aikakin. Silloin pojat olivat miehiä ja lähtivät kulkemaan miesten teitä.

— — —

Mutta olisivatko poikien polut yhtä helposti ratkaisevan hetken tullen laventuneet miesten teiksi, elleivät miehet jo poikina olisi saaneet verensä liikahteluun oikeita suuntavaistoja? Puu kasvaa juurien voimasta, mutta juuret eivät ole yhden hetken asia. Myös vapauden puu tarvitsee juurensa ja ruokamultansa. Suomenkaan vapauden puussa eivät silmut olisi omana kevätkautenaan puhjenneet lehdiksi, elleivät juuret olisi imeneet voimaa oikeasta maaperästä.

Jokainen orjuutettu kansa unelmoi vapaudesta, mutta unelmointi ei riitä. Tarvitaan ajatuksia, joista syntyy selvä tahdonsuunta, suunnitelmia, jotka määrätynlaisena ajankohtana muuttuvat teoiksi. Mitäpä merkitsi Suomen kansan vaelluksessakaan silloin tällöin kuuluviin helkähtänyt isänmaata ylistelevä laulu ennen Bobrikovia? Se laulettiin, ehkä innostuttiinkin, ja sitten unohdettiin. Mutta mihinkään se ei velvoittanut. Vasta rosvon murtaessa ovea varaudutaan vastarintaan. Niin meilläkin. Passiivinen vastarinta muokkasi mielialojen ruokamultaa. Voimaliitto kasvatti tulevan toiminnan tahdonvesoja. Suurlakko lisäsi uskoa omaan voimaan, koska se ensi kerran selvästi osoitti, miten tsaarivalta on näennäisestä mahtavuu-

destaan huolimatta hiekalle perustettu, sen sortuminen on vain ajan kysymys. Siksi oli orjan osaan joutuneitten kansojen oltava valmiina tarttumaan ajan rattaaseen ja pyöräyttämään sitä omalta osuudeltaan kaikella voimallaan silloin kun oikea hetki lyö. Tuo hetki tulisi ehkä vasta vuosikymmenten kuluttua, mutta se voisi olla kohdalla myös jo huomenna. Siksi ei saa syntyä mielialojen aukkoja sukupolvien saatossa. Kansakunnan keskuuteen täytyy kasvaa oikean tahdonsuunnan lippuvartio, joka aina valvoo ja varoittaa. Täytyy olla miehiä joka hetki astumaan miesten teille. Täytyy olla poikia kasvamassa tällaisiksi miehiksi.

ARPA ON HEITETTY

NELJÄS LUKU

Markus Ampiala hymyili, näyttipä melkein ääneen naurahtavan, vaikka mitään aihetta ei tuntunut tuona hetkenä sellaiseen olevan. Oltiinhan vakavassa tilaisuudessa, salaisessa kokouksessa, johon vain kaikkein luotetuimmat osakuntain edustajat olivat kutsutut, hekin ehdottoman vaitiolon lupauksin. Eipä ajankohtakaan antanut aihetta naureskeluun: olihan juuri paljastunut Suomen kansaa uhkaava kuolemanvaara, täydellinen ja lopullinen venäläistämissuunnitelma, jonka tarkoituksena oli pyyhkiä tämä maa kokonaan kartalta ja muodostaa siitä vain kuvernementti toisten samanlaisten joukkoon. Suunnitelmaa varmaan jo toteutettaisiinkin, ellei olisi sota tullut väliin ja siirtänyt tällaisia asioita hiukan sivuun, odottamaan vuoroaan.

Mikä oikeastaan nauratti vakavaksi tunnettua historian opiskelijaa Ampialaa, melkein maisteria? Olisikin varmaan jo valmistunut, ellei olisi sotkeutunut erääseen selkkaukseen heti ensimmäisenä ylioppilasvuotenaan, poliittiseen pikkurähinään, jonka vuoksi joutui vuodeksi erotetuksi yliopistosta. Niin että mikä nauratti? Tätä kysäisi ajatuksissaan pari, kolme tuttua civistä siinä ympärillä, ja osakuntatoveri, polyteekkari Lauri Valkama kysyi ääneen:

— Mikä sinua naurattaa?

— Naurattaa? Markku ei ollut itse huomannutkaan suunsa vetäytymistä naurunviiruihin, niin oli ollut omissa mietteissään. — Ei nyt varsinaisesti mikään naurattanut, hymyilin vain katsellessani tätä huonetta ja oleilua täällä. Tuli mieleeni kotoinen kydönpoltto.

Jo hymyilytti toisiakin. Niinpä totisesti oli, se tuli mieleen lähinäkymää katsellessa. Savua huone sakeanaan, joka puolella leijui uusia ja uusia töllähdyspiviä, joiden takana ja keskellä häilähteli miehiä ja miesten varjoja, siniharmaita siluetteja kuin konsanaan kydönpoltossa. Joka nurkasta kuului juttelua, kiivasta väittelyä ja

matalaa supatusta, huudahteluja, kinastelua, matalanrömeitä äännähdyksiä.

Kunnes paukutettiin vasaraa salin perällä olevan pöydän kanteen, jolloin kaikki äänet äkkiä vaikenivat, aivan kuin ne olisi kietaistu paksuun huopaan.

Tunnettu yliopistomies, nuoreen polveen kuuluva, puhui.

Aluksi hän lyhyesti selvitti mistä johtui, että juuri nyt, tänä iltana ja miltei hälytyksenomaisesti, oli tämä tilaisuus järjestetty. Oli kaksikin syytä: ensiksikin oli saapunut tietoja, että omat miehemme ovat Tukholmassa saaneet yhteyden eräisiin ulkovaltojon poliitikkoihin ja sotilaspäällystöön kuuluviin huomattaviin henkilöihin, ja kohdakkoin päästään neuvottelemaan suomalaisten vapaaehtoisten sotilaskoulutuksen mahdollisesta järjestämisestä joko Ruotsissa tai Saksassa. Ja toinen asia: Venäjältä saapuneet viestit kertovat, että sodasta huolimatta aiotaan ryhtyä pikaisesti toteuttamaan venäläistämisohjelmaa Suomessa, onpa jälleen suunnitteilla pakollinen sotamiesottokin. Lähitoimenpiteinä lienee jo päätetty, niin kerrotaan, maamme postilaitoksen yhdistäminen Venäjän vastaavaan laitokseen ja maamme oman rahajärjestelmän hävittäminen ja ruplan ottaminen tilalle, sekä syntyperäisten venäläisten pääsy ilman muuta Suomen kansalaisiksi, kun vain ilmoittavat sitä haluavansa. Näitä tietoja on nyt juuri saatu Pietarista. Ja ne merkitsevät sitä, että kun nämä ja ohjelmassa olevat muut kohdat toteutetaan, ei Suomea enää ole.

Ja siksi olemme tehneet, me aktivistiylioppilaat, oman ratkaisumme, jota ei tarvitse enempää selostaa, te tunnette sen. Olemme astuneet taistelun tielle.

— Valtiopetoksen tielle! kuului jostakin savun takaa.

— Aivan niin, valtiopetoksen tielle, jonka meille on viitoittanut valapattoinen tsaari ja hänen perustuslakejamme polkevat ministerinsä ja muut neuvonantajansa. Tuo mustasielujen armeija, joka on vannonut tukahuttavansa jo oraalle nousseen vapauden kylvön niin itsessään Venäjällä kuin meilläkin Suomessa. Eihän ole kulunut vielä vuosikymmentäkään suurlakosta, jolloin Venäjälle perustettiin duuma, kansanedustuslaitos, jonka laajat valtuudet keisari sanallaan vahvisti ja takasi. Mitä on nyt duuma? Naurettava teatteri, kulisseja vain, ja nekin jo kaatua romahtelevat. Me saimme yksikamarisen eduskunnan. Mitä se on? Kun eduskuntamme tekee kansakunnalle tärkeän päätöksen, vaikkapa aivan yksimielisesti, niin

venäläinen senaatti huitaisee kättään ja sanoo njet, joku Borovitinov vetää viivan valtiopäiväin päätösten yli, joku Seyn hajottaa eduskunnan ja käskee valita tilalle kuuliaisemman. Missä on meidän autonomiamme — —?

— Kaksipäisen kotkan pyrstön alla! kuuluu sivuseinältä.

— Eipäs keskeytetä, kuuluu pöydän luota. Puhuja jatkaa:

— Niin, kohta sen rippeetkin ovat siellä pyrstön alla, niin kuin sanottiin. Ja jos Venäjä voittaa sodan, ei ole rippeitäkään, ei siellä eikä missään. Jos taas Venäjä häviää, silloin siellä puhkeaa vallankumous. Siitä ei ole mitään epäilyä. Vallankumous on aina laskematon, se on kuin kymmenistä erilaisista aineista summamutikassa kokoonpantu kemiallinen seos: siitä voi tulla elämäneliksiiri, mutta helposti myös happo, joka polttaa ja syö kaiken siihen kosketuksessa olevan, kenties lopulta itsensäkin, ja kemistitkin, kapinalliset poliitikot ja kenraalit. Alunperin epäonnistunut vallankumous tai kapina taasen vain vahvistaa niitä hallituksia, joita se yritti kukistaa. Tällaisten näkymäin edessä nyt olemme me, Suomen kansa. Olipa nyt käynnissäolevan maailmansodan tulos tsaarivallan kohdalla millainen tahansa, meidän tulevaisuutemme, koko kansallinen olemassaolomme on uhattu, ellemme itse tee jotakin. Meidän on valmistauduttava tarttumaan kohtalomme pyörään silloin kun oikea hetki on tullut. Historian ratas ei liiku itsestään, kansojen elämisen tahto ja tulevaisuuden usko sitä pyörittävät, ja jokainen kansa yrittää saada sen pyörähtämään mahdollisimman edullisesti omalle kohdalleen. Mutta voi sitä kansaa, joka seisoo kädet alas valahtaneina sinä hetkenä, jolloin olisi tartuttava historian rattaaseen! Se kansa on jo elässään kuollut. Ei riitä, että meillä on tieto siitä mitä haluamme, että meillä on pyrkimyksen ja päämäärän suunta, tai sanokaamme ihanne, vapauden ihanne. Tuo ihanne on varustettava miekalla, jolla suljetaan vääryyden tie ja avataan vapauden portit — — —.

— Mitä pitkistä puheista, tule jo asiaan! kuului taas jostakin.

— Hiljaa siellä! Tämä on kaikki korkeaa asiaa, äyskäisee puheenjohtaja.

— Liiaksikin korkeaa, mutisee äskeinen huikkaaja, joka nähtävästi on käynyt pienen salabaarin puolella ennen kokoukseen tuloaan. Hänet vaimennetaan joukolla. Puhujakin tuohtui hiukan keskeytyksestä, piti tauon ja jatkoi sitten kun jälleen täysi hiljaisuus vallitsi:

— Tulen asiaan, vaikka luulen tällaisen lyhyen taustaselvittelynkin olevan tällä hetkellä asiaa. Siis: meillä, tarkoitan Suomen kansalla, on valittavanaan kaksi tietä: joko avuttomina tutisten, kädet velttoina ja mieli toivottomana odotamme milloin kaulassamme jo olevaa hirttosilmukkaa aletaan jälleen kiristää, eli milloin kenties vallankumouksen aallot vyöryvät ylitsemme ja ottamatta vähääkään huomioon erikoisasemaamme huuhtelevat meidät samaan kansainmereen suurempien kansojen kanssa, tai sitten valmistumme itse puolustamaan asemaamme ja hoitamaan asioitamme, tuli mitä tuli. Tietysti tälläkin tiellä on vaaransa, mutta se on kuitenkin, huomatkaa tämä, veljet, se on kuitenkin Suomen kansan ainoa pelastuksen mahdollisuus. Siksi valitsemme tämän tien. Onko niin?

— On! kajahti kautta salin.

— Arpa on heitetty! Paluuta ei ole eikä saa olla. Ryhdymme nimeämään miehiä, jotka maamme eri maakunnissa valmistavat mielialoja tulevaa toimintaa varten, niin että hetken tullen meillä on luottamusmiesten verkosto kautta maan. Nyt on monta muuta asiaa jo tässä kokouksessa järjestettävänä. Minä lopetan. Puheenjohtaja ryhtyköön jatkamaan.

— — —

Tuosta kokouksesta on kulunut melkein vuosi. Maailmansota jatkuu.

Rintamat ovat kaivautuneet maahan idässä ja lännessä. Taisteluhautojen rivit ulottuvat Itämerestä Mustaanmereen ja Tanskan rajoilta Välimereen. Myrkkykaasupilvet runtelevat keuhkoja, lentokoneet hävittävät kaupunkeja. Suomessakin rakennetaan linnakkeita sekä vallituksia ja kaivetaan taisteluhautoja, kaukana sisämaassakin.

Pitäjittäin saavat miehet marssia vallitöihin kaukana Pohjanmaallakin, vaikka sodan jyly on sieltä tuhannen kilometrin päässä.

Sodan alkukuukausina oli nuoria miehiä mennyt vapaaehtoisina Venäjän armeijaan, monet olivat siellä haavoittuneet ja kaatuneetkin. Mutta vapaaehtoisten virta sinnepäin oli pysähtynyt, menijöitä ei enää ollut. Vielä vuosi sitten toimi kautta maan ompeluseuroja, jotka valmistivat sairaalatarpeita ja keräsivät varoja Venäjän Punaiselle Ristille. Tuokin toiminta oli tänä vuonna, toisena sotavuonna, suuresti laimentunut. Ihmisten into tällaiseen sammui. Ilmassa oli jotakin, joka löi vastaan. Mitä se oli? Sitä ei kukaan osannut selittää. Monenlaisia huhuja kulki, mutta ei tiedetty sitäkään mistä ne tulivat ja kuka niitä kuljetti.

Kaikkialla maassa oli venäläistä sotaväkeä, kaupungeissa ja suurimmissa asutuskeskuksissa maaseudullakin, rautateiden risteysasemilla ja rannikolla. Rahaa oli runsaasti liikkeellä, sillä maataloustuotteista saatiin hyvä hinta ja sotatarvikkeilla, joita suuri osa Suomen tehtaista nyt valmisti, oli rajaton menekki. Mutta mitäpä rahalla, kun tavaraa oli vähän, ei ollut ostettavaa. Maksettiinpahan velkoja, ja vaurastumistahan oli sekin.

Mutta entä sitten kun sota loppuu? Mitä tapahtuu?

Tuo kysymys painoi mieliä kuin ainainen ukkosen uhka. Elämä oli kuitenkin tuhatverroin raskaampaa kuin ukkosen uhan alla, koska tämä oli kansallisen kuoleman uhkaa. Venäjän suomensyöjäin suunnitelmat olivat kaikkien tiedossa. Ne oli sota vain siirtänyt tuonnemmaksi. Tiedettiin myös sodan aikana tehdyt päätökset maan eteläisen ja läntisen rannikon väestön joukkosiirroista sisämaahan, mikä toimenpide kuitenkin jostakin syystä vielä odotti toteuttamistaan.

Näin elämä liikahteli eteenpäin päivästä päivään, vuodenajasta toiseen, alinomaisessa epämääräisyydessä, odotuksessa: mitä huomenna tapahtuu?

Ei tapahtunut mitään. Sota pauhasi kaukaisilla kentillä, maalla, merellä ja ilmassa. Venäjän armeijan haavoittuneita sotilaita tuotiin tuhansittain Suomen sairaaloihin. Monenlaisia sodasta johtuvia ukaaseja annettiin. Tuntemattoman odotus jatkui.

— — —

Oli ennätetty suuren sodan toisen vuoden elokuuhun. Alettiin jo jonkin verran tottua tähän olotilaan. Kokonaan tuo pelonsekainen odotus ei loppunut, mutta sen ominaispaino väheni. Jopa alkoi kuulua sellaisiakin ääniä, että eletään melko hyvää aikaa: maahan virtaa rahaa enemmän kuin koskaan, elintaso nousee. Kunhan saadaan taas paremmat yhteydet muuhun maailmaan sodan loputtua, olemme rikkaita. Tosin koko kansaan verrattuna vain vähäinen joukko ajatteli näin, suurliikemiesten ja teollisuudenharjoittajain suppea piiri, mutta se oli vaikutusvaltaista väkeä, se oli oikeastaan tällaisen ajan mielipiteenmuodostajain vakinaista väkeä, kun maan virallisella politiikalla ei ollut minkäänlaista sananvaltaa. He eivät tahtoneet katsoa nykyhetkeä kauemmaksi — ja miksi katsella, koska mitään ei kuitenkaan nähnyt! He kuulivat huhuina, sitten jo asiallisina tiedotuksinakin, salaisina tietysti, joistakin lapsellisista haaveiluista, joita haudoskeltiin ylioppilaspiireissä ja vähän jo

muuallakin. Kapinahankkeista suorastaan! Se nyt vielä puuttuisi, että ryhdyttäisiin tuollaisiin, kun elämä on näinkin hyvin jengoillaan, pyörät pyörivät ja rahaa tulee. Varojako sellaiseen hassutteluun? Ei tule kysymykseenkään! — Vai niin, että joku antanut? Tietysti aina on monenlaisia mielialoja meidänkin joukossamme, mutta olemme keskustelleet asiasta vanhojen ja luotettavien poliitikkojenkin kanssa, ja he pudistelevat päätään. Hullun yritys, sanovat, lähteä tällaisena aikana niin epämääräisin mahdollisuuksin valtiopetoksen teille. Yltiöpäisen nuorison houretta — hullun yritys! Luopukaa!

Juteltiin asiasta papeillekin, ihan ylimmäisille, johtaville. He tulivat miettiväisiksi, pudistelivat päätään, saivat suuhunsa Raamatun sanoja, tuon, että esivalta on Jumalalta ja jokainen olkoon sille kuuliainen. Joka esivaltaa vastaan asettuu, taistelee Jumalan tahtoa vastaan. Toiset, miltei diplomaattisesti: lähteä tällaisille kapinan teille, eikö se ole samaa kuin kieltäisi Luojan johdatuksen? Kuin julistettaisiin, että nyt joutui Herramme pulaan, ei osaakaan enää johdattaa kansoja, mepä autamme ja teemme kapinan. Mukaan keskusteluun tuli muita viisaita, maallisia tietoniekkoja, jotka hymähdellen laususkelivat: Onpa suunnitelma! Te siis lähdette muutamalla tuhannella nyrkiniskulla hakkaamaan maahan viisi miljoonaa kiväärillä varustettua sotilasta! Pojat, pankaahan nyt jäitä päähän!

Näin useimmat joka puolella, joskin oli myös poikkeuksia.

Mentiin maakuntaan, juteltiin tavallisen kansan kanssa. Siellä isännät myivät Venäjän armeijalle viljaa ja rehua paremmalla hinnalla kuin milloinkaan ennen olivat saaneet. Ei kukaan kysellyt kauran hehtopainoja, ja edellisvuoden heinä kelpasi yhtä hyvin kuin viime vuodenkin. Myytiin viiden vuoden pahnat riihiladoista, kuormista purettiin joskus paremman tavaran joukkoon puoleksi mädännyttäkin rehua, samanaikaisesti kun ostajasotilas, joku inkeriläinen kauppias-asevelvollinen tai virolainen vääpeli käänsi selkänsä kuormien purkajiin ja jutteli isäntien kanssa pistäen pikku voipaketin turkkinsa taskuun siinä juttelun ohessa. Mitä pikku seikoista, oli sota! Ja mainio asia tämä heimoveljeys, pääsi tänne ostelemaan, pois rintamalta, henki säilyi — — —. Tyytyväisiä oltiin taholla ja toisella. Mitä ne ovat nuo huhut? Minne miehiä menee? Kuuluu useita poikia kadonneen, häipyneen jonnekin, ylioppilaita — — —? Santarmit ovat käyneet naapuripitäjän pappilassa pitämässä kotitarkastusta, sieltä on poika, maisterismies, lähtenyt Saksaan, sano-

taan, — —? Mitä ne siellä, vihollisen maassa? Jotakin perin outoa tuossa on — — —? Etteivät vain vehkeillään vedä tännekin sodan pauhinaa — — —!

Miten puhuttiinkaan siellä pääkaupungissa? Että kun terveesti ajatteleva yhteinen kansa saa tiedon näistä asioista, tästä suunnitelmasta, jota nyt ryhdytään täydellä voimalla toteuttamaan, he kyllä ymmärtävät, että tämä on ainoa pelastuksen tie, ainoa Suomen kansan elämän takuu ja turva. Kukaan ei voi vannoa tämänkään onnistumisesta, mutta muuta mahdollisuutta ei ole. Joko on vastaansanomatta antauduttava sotkettavaksi olemattomuuteen, unhoituksen suohon, tai valmistauduttava taisteluun. Kun tämä selvitetään Suomen isänmaalliselle väestölle, niin silloin nousee kansanliike tämän suuren päämäärän toteuttamiseksi.

— Kansanliike!

Manu Louhela nauroi. — Tosiaan, sehän tämä mahtanee olla! Mitä sanoi rovasti: »Pyydän, älkää puhuko minulle enempää tästä asiasta. On parempi jos sovitaan, etten ole kuullutkaan mitään.» Tietysti sovittiin. Pastori Luotola oli sentään toista maata. Hämmästyi hänkin aluksi asian kuultuaan, mutta sanoi sitten: Jumalan kiitos, että vielä jotain uskalletaankin!

— Entä muut täällä, joita olette puhutellut? kysyi Markku Ampiala.

— Sano sinä Manuksi vain, koska samoilla asioillakin ollaan. Muutko? Sekalaista on seurakunta. Maanmittari Kanto sanoi, ettei hän virkamiehenä voi olla mukana, ja on iso perhekin. Forsti innostui heti asiaan, Laitala, ja auttaa minkä voi. Opettaja samoin, sehän tietysti oli selvä ennestäänkin. Pahkamäki olisi valmis vaikka itsekin lähtemään, jos olisi kymmenen vuotta nuorempi. Useammille en ole täällä puhunutkaan. Entä isäsi?

— Isä tietysti ensin hätkähti hiukan eikä oikein ymmärtänyt asiaa, mutta kun keskustelimme enemmän ei hänellä enää ollut mitään vastaan.

— Ei sinunkaan lähtöäsi vastaan?

— Ei.

Tämä keskustelu tapahtui kauppias Ampialan talossa, Markun huoneessa lokakuun puolivaiheissa 1915. Manu Louhela ja Markku Ampiala istuivat siellä kahden ja neuvottelivat toimintaohjelmasta. Jo kuukausi sitten oli saapunut tieto, että »alhaalla» on kaikki val-

mista, Saksaan saadaan lähettää nuoria miehiä, aluksi ainakin tuhat, tuonnempana varmaan enemmän, monta tuhatta, kokonainen pataljoona, niiden parinsadan ylioppilaan lisäksi, jotka siellä ovat jo viime talvesta saakka harjoitelleet. Matkareititkin olivat nyt kunnossa: ensin Tornioon, sieltä Ruotsiin. Haaparannassa ovat miehet valmiina vastaanottamaan tulokkaita. On heti ryhdyttävä toimeen. Oletko valmis lähtemään ensimmäisen ryhmän kanssa? Minä jään tänne, ainakin toistaiseksi.

— Minä lähden, ilmoitti Markus.

Muutama päivä on kulunut Louhelan ja Markun keskustelusta. He ovat jälleen yhdessä, tällä kertaa Pahkamäen kamarissa, mutta nyt on heidän mukanaan muitakin: Ampialan konttoristi Jaakko — Klimppi —, Julius Viinikka, Perttu Pahkamäki ja opettaja Liimatta. Myös kauppias Ampialan oli Pahkamäki kutsunut mukaan, ja Ampiala kävikin tervehtimässä, mutta poistui sitten. »Teen mitä voin ja autan kun tarvitaan, mutta olen liian vanha tulemaan puuhaan mukaan. Piisatkoon kun Markku lähtee.»

Louhela on selostanut asioita, aikaisempia tapahtumia ja nykytilannetta, joista vain Markku on ollut selvillä. Kun hän kysyy haluavatko saapuvilla olevat liittyä puuhaan, vastaa jokainen myöntävästi. Kun Louhela kysyy, ovatko he selvillä siitä mihin vaaraan antautuvat, ilmoittavat kaikki selvillä oltavan. »Siitäkin, että tässä voi pää kulkeutua omille teilleen?» kysyy Louhela. Kyllä siitäkin, myöntävät miehet, ja Julius Viinikka virkahtaa naureskellen: »Mitäpä tuosta, vanhasta ja tyhmästä päästä.» Johon Klimppi innoissaan lisää, että »Menköönpä vaikka nuorempi ja viisaampikin pää». — »Luuletkos sinä sellaisen hartioillasi keikkuvan?» täräyttää Pahkamäki, johon Klimppi, huomaten itsekin lipsahduksensa, koetti selittää, että enhän minä sitä, vaan tarkoitin, että asia on niin suuri, isänmaallinen ja historiallinen, ettei kenenkään henki ole liiaksi kallis sen puolesta annettavaksi. »Oikein puhuu Jaakko, sellainen tämä asia varmaan on», sanoi Louhela, lisäten sitten, että tärkeä ehto sen pääsemiseksi joskus historiaan on se, että toimimme varovasti ja osaamme pitää suumme kiinni. Vain niille puhutaan, joille puhuttava on, ei kenellekään syrjäiselle halaistua sanaa. Tällä kertaa on tarkoitus ottaa selvää, keitä muita nuoria miehiä olisi täältä Markun mukaan lähtemässä. Voisitteko mainita joitakin?

Olihan niitä. Innokkain sellaisia etsimään ja mainitsemaan oli

Jaakko, hän luetteli muitta mutkitta toista tusinaa. Alettiin karsia, punnittiin ja arvioitiin. Ei sopinut näin aluksi kovin monta lähettääkään, vaikkapa lähtijöitäkin olisi, ettei miesten katoaminen herättäisi liian suurta huomiota ja aikaansaisi hälinää paikkakunnalla. Urkkijoitakin jo oli liikkeellä, santarmit olivat saaneet tietoja Saksassa olevista ylioppilaista, ja olihan niin lähellä kuin naapuripitäjän pappilassa jo käyty kotitarkastuksellakin. On toimittava varoen.

Seulottiin, punnittiin puoleen ja toiseen. Louhela puhui matalasti, tärkeimpiä asioita melkein kuiskaten ja hilliten joskus toisiakin näiden yltyessä liian äänekkääksi, Jaakkoa vallankin, joka tuon tuostakin innostui, jolloin Pahkamäkikin voi ärähtää: »Älä nyt paasaa, Klimppi!» Monivuotinen mukanaolo tämänluonteisissa keskusteluissa oli tuonut Louhelan puheeseen sordinoidun erikoissävyn, jonka hän unohti vain joskus erikoisesti innostuessaan. Pahkamäki puhui niin kuin isäntä kotonaan puhuu, antoi tulla läven täydeltä, vaikka Klimppiä suhdittelikin. Opettaja jutteli tasaisen rauhallisesti, ja Julius Viinikka enimmäkseen kuunteli, piippuaan tuprutellen.

Vähitellen saatiin jonkinlainen alustava lähtökelpoisten ehdokkaitten luettelo kokoon, toistakymmentä nimeä, kaikki perheettömiä reippaita poikia. Sovittiin siitäkin kuka kenellekin puhuu. Paikkakunnan varsinaisen yhdysmiehen osa järjestyi Jaakolle, joka itsekin toivoi tätä tehtävää, koska ei voinut lähteä matkaan vajavaisen olemuksensa vuoksi.

Keskustelun loppuvaiheissa Pahkamäki oli avannut eteiseen johtavan oven haihduttaakseen savua raittiin ilman tieltä. Kun hän meni jälleen sulkemaan ovea, oli eteisessä talon tytär ja ainoa perillinen Saimi kahvitarjottimineen. »Kuuntelit, mitä?» ärähtää Pahkamäki. »Kuulin vaikka en kuunnellutkaan», sanoo Saimi ja tulee tarjottimineen huoneeseen. Keskustelu päättyy tähän, juodaan kahvia, puhutaan muusta.

Kunnes Pahkamäki, Saimiin viitaten, täräyttää:

— Piti olla huono tuuri, kun poika kuoli, ettei ole Pahkamäestä ketään lähettää matkaan. Tuollainen hamepäällinen huiskale vain jäi.

— Mahtaako olla niin varmaa, ettei jotakin puuhaa ilmaudu meille hameellisillekin? Saimi ei pahastikaan näytä närkästyvän isänsä purkauksesta, hymyilee vain. Ja hymynkierteeseenpä nytkähtää Pahkamäen omakin suupieli hänen katsellessaan tytärtään. Kelpaakin katsella. Saimi on yli keskimitan, solakka ja ryhdikäs tyttö, tumma niin kuin isäkin, runsaana rönsyilevä tukka ei kuiten-

kaan aivan musta, vaan ruskea niin kuin silmätkin. Hän on nyt kaksikymmenvuotias, kävi viisi luokkaa kaupungin tyttökoulua, mutta ei jatkanut pitemmälle, koska häntä tarvittiin kipeästi kotona äidin kuoltua äkkinäiseen kuumeeseen, joka samalla kertaa vei veljenkin. Saimi on Pahkamäelle rakas ja läheinen, oli ollut pienestä pitäen, ja nyt kaksinverroin. Tuo muuten karu ja karheapintainen mies oli ylpeä tyttärestään ja vain hyvin heikosti pystyi tätä vastustamaan, tahtoipa Saimi mitä tahansa. Mutta harvoinhan noiden kahden tahdot vastakkain iskivätkään, sillä Saimi ei ollut vain komea ja talontöissä taitava tyttö, vaan myös järkevä ja vakaasti harkitseva.

Louhela säpsähti Pahkamäen puhuessa matkoista huoneeseen saapuneen tytön kuullen. Kuinka varomatonta, vaikka juuri sovittiin visusta vaikenemisesta! Täytyi varoittaa Pahkamäkeä.

— Jätetäänpä nyt puhe matkoista, mitäpä me niistä, vieraista asioista — — —. Se käy hiukan nolosti, haparoimalla, samalla kun Louhela vilkaisee toisiin. Pahkamäki remahtaa nauramaan, muut hymyilevät, Saimi toisten mukana. Opettaja auttaa asian ojasta, sanoo:

— Louhelan epäily on ymmärrettävä, kun ei ole varsinaisesti paikkakuntalainen. Me täällä pidämme Saimi Pahkamäkeä yhtenä joukostamme. Hän tietää asiat ja on kaikessa mukana.

— Paitsi itse pääasiassa, matkaanlähdössä, siinä on täysi nolla, niin kuin jo sanoin. Mutta kaikista näistähän Saimin kanssa on puhuttu, ei hänen korviaan tarvitse kaihtaa. Ja milläpä ne kaihtaisikaan, joka paikassa on kuuhoilemassa, niin kuin nytkin kurkki oven takana kahvia tuodessaan. — Pahkamäki nauraa remauttaa, tämä on hänen tyyliään. Louhelakin on jo rauhoittunut. Joitakin pikku asioita vielä järjestellään Saimin tarjoillessa lisää kahvia, ja sitten miehet alkavat lähteä.

Markus Ampiala on jäänyt viimeiseksi. Hän on nyt kahdenkesken Saimin kanssa Pahkamäen siirryttyä tuvanpuolelle illallista haukkaamaan.

— Sinä siis lähdet?

— Lähden.

— Milloin?

— Lähipäivinä. Olisin ehkä jo mennytkin, ellei rajalla, Tornion seutuvilla, olisi sattunut joitakin selkkauksia, jotka tukkesivat tähänastiset ylimenotiet. Lähden heti kun tulee tieto, että rajan ylitys on jälleen järjestyksessä.

— Olisitko lähtenyt niin vain — Helsingistä suoraan — täällä käymättäkään?

— En, tämän kauttahan olisin mennyt ja poikennut sanomassa hyvästit — kotona ja sinulle.

— Mitä äitisi sanoo? Vai tietääkö hän?

— Tietää. Hän sanoi, ettei ymmärrä näitä asioita, mutta jos tuntosi käskee lähtemään ja isäsikin on sitä mieltä, niin mentävä silloin on.

— Niinkö hän sanoi? Ei muuta?

— Hän kysyi vain, äsken juuri tänne lähtiessäni, mitä tarvitsen mukaani, ja kun sanoin, että kunhan saan puhtaan paidan päälleni ja toisen laukkuun, niin eipä juuri muuta. Silloin äiti sanoi, että jos pantaisiin kuitenkin laukkuun kaksi paitaa, olisi toinen tulomatkaa varten — jos sieltä joskus tultaisiinkin. Sovimme niin.

Saimi nyökkäsi. Vähään aikaan ei puhuttu mitään. Sitten Markus kysyi:

— Mitä sinä ajattelet, Saimi?

— Mietin ehtisinkö vielä kutoa laukkuusi lämpimät lapaset, sukat sain juuri valmiiksi — — —.

— Et mitään muuta mieti?

— Ehkä pikkuisen muutakin — niin kuin äitisikin — mutta koetan olla siitä puhumatta, niin kuin äitisikin — — —.

Siitä muustakin kuitenkin puhuttiin, vähän myöhemmin. Pitkiähän ovat syksyiset illat, ja Markus istui sinä iltana myöhään Pahkamäessä.

Kahden päivän kuluttua Markku aikoi lähteä yhdessä Koivumaan Villen kanssa, mutta pohjoisella rajalla sattui jälleen selkkauksia santarmien kanssa. Pojat jäivät kotiin vielä jouluksikin, sillä tiet pohjoisessa tukkeutuivat entistä tiiviimmin. Vasta seuraavan vuoden tammikuun lopussa saatiin uusi tie valmiiksi, kun pakkanen rakensi mahtavan sillan yli Merenkurkun.

VIIDES LUKU

Oletkos katsellut muurahaispesää talvella?

Varmaan olet, juuri ja juuri sen lumenpeitteisestä kivestä erottaa, vain muutamia aukkoja pienen kumpuran rinteissä, jos niitäkään. Kuitenkin on tuo kaartuvakylkinen kupu ison puun suojassa kaikkea muuta kuin kuollut. Sen uumenissa sykkii vilkas elämä. Tuossa syvälle ulottuvien käytävien, kammioitten ja sokkeloitten näennäisesti sikinsokisessa yhteiskunnassa puuhataan tämän päivän askareissa ja huolehditaan myös huomispäivän tarpeista. Se on liikettä ja elämää täynnä, vaikka päällepäin näyttää hiljaiselta ja nukkuvalta.

Kirkonkylä oli tänä helmikuun iltana samanlainen.

Sota-ajan määräysten mukaan täytyi merenpuoleisten ikkunoiden olla tarkkaan peitettynä, ja eräissä taloissa oli laitettu täksi illaksi peitot maanpuolisiinkiin ikkunoihin. Oli pilvinen ilta, ei kuuta, ei tähtiä. Tiet lumensohjoiset, keli töhryinen ja raskas, kylmä viima puraisi ulkona liikkujaa. Näkyi sentään kylässä kulkija silloin tällöin, tuli eteläistä tietä muutamia hevospelejäkin, pari, kolmekin miestä reessä. Talojen välillä liikkui nopeita rientäjiä, miehiä kaikki nekin, ja täyspimeistä katosalusista ja rakennusvälysistä kuului hevosten puremisenrousketta. Jotakin erikoista tuntui olevan tekeillä tuon harmaanraskaan tähdettömän taivaan alla kyyhöttävässä pimeässä kylässä.

Siellä tehtiin historiaa!

Siksi oli ikkunat peitetty sekä maan että meren puolelta. Siksi hevoset rouskuttelivat pimeissä katoksissa ja miehet liikkuivat yksitellen. Sen vuoksi puhuttiin puoliääneen ja otettiin tarkka selko keitä oli kuulijoina.

Tie länteen oli nyt avoin, hiihtotie suoraan Suomen rannasta Ruotsin rantaan, kymmenpeninkulmainen latu halki viimaisen

ulapan, poikki railojen, jotka pakkanen jylisevin sahanvedoin voi muutamissa minuuteissa avata yöpimeälle merenselälle hiihtäjän eteen, yli korkeiksi harjanteiksi pakkautuneitten jäätelien ja tuiskukinosten. Se oli kuitenkin ainoa tie, kaikki muut länteen johtavat polut oli tsaarivallan kaikkialle ulottuva santarmikoura aidannut umpeen. Yhtämittainen virta alkoi nyt solua tuon aavan valtatien idänpuolista suuta kohti, pienten purojen virta: muutama hevospeli miehineen siellä täällä, enimmät iltahämärässä ja yöllä, kyliä karttavia sivuteitä liikkuen; yksinäinen hiihtäjä reppu selässään; joku reippaasti astuva nuori mies. Useimmat tällaisista kulkijoista pysähtyivät jo paljon ennen merenrantaa Ampialan kaupan pihaan. He katsahtivat oven päällä olevaa nimeä: H. K. AMPIALA, ja jos ovet olivat auki astuivat kauppaan. Jokainen suoritti samanlaisen pikku ostoksen: pyysi yhden tulitikkulaatikon, maksoi sen 25-pennisellä, ja takaisin saamistaan lanteista unohti tiskille 5-pennisen. Mitään enempää ei puhuttu, vain sen verran mitä kaupantekoon kuului. Jos kaupassa oli muita ostajia, jäi tulitikkujen ostaja odottelemaan ja sopivan hetken tullen livahti konttorin puolelle. Jos oli iltamyöhäinen, hän meni suoraan pihanpuolen ovesta konttoriin, jonka ovenpieleen oli naulattu hevosenkenkä, hokkisakarat ylöspäin. Sen oven takana Klimppi otti tulijat vastaan, vaati tunnusmerkit ja antoi ohjeita. Yläkerran huoneissa oli oleskelutilaa, siellä sai kahvia ja ruokaakin.

Jo neljä päivää sitten oli saapunut ensimmäinen tulitikkujen ostaja, ja joka päivä oli tullut lisää. Ensiksi saapuneet majailivat Ampialan yläkerrassa, muut Pahkamäessä ja Koivumaassa. Tänään oli saapunut useampia miehiä kuin koskaan aikaisemmin yhdellä kertaa. Heitä oli tullut junalla Karjalasta, Satakunnasta ja Turun seudulta saakka, oli myös oman maakunnan poikia lähipitäjistä.

Nyt olivat lähdössä myös useat pitäjän omat pojat. Lähtöateria syötiin Pahkamäen isossa ylätuvassa. Siellä istui pitkän pöydän kahden puolen viisitoista miestä, pöydän yläpäässä isäntä, alapäässä Klimppi. Oli lihaperunoita ja ohrapuuroa kukkuraiset vadit, mutta oli ruokahaluakin, vati toisensa jälkeen tyhjentyi, mutta aina vajaan uhatessa ilmestyi Saimi paikalle höyryävä kulho mukanaan.

Kaikki alkoi olla kunnossa: miehet ja hevoset ruokittu, riittävä määrä suksia ja sauvoja lastattu pitkään reslarekeen. Kyyditsijät odottivat alhaalla tuvassa. Pahkamäen koko väki oli mukana puu-

hassa, he tiesivät minne miehet olivat menossa ja osasivat pitää suunsa kiinni.

Kahdelle lähtijälle oli toimitettu hiihtokengät tavallisten nauhakenkien sijaan. Ampiala ne oli antanut varastostaan, lasku oli unohtunut tekemättä, hinta sanomatta ja saamatta. Saimi oli kerännyt kylältä muutamia lämpimiä sukkapareja, talon omat liiat villasukat oli jo kaikki luovutettu matkaajien varusteisiin. Klimppi antoi muutamille oman pitäjän pojille kaksikymppisen matkarahoiksi, niille joilla itsellään ei ollut: Harjunpään Iikalle, Ripsan Simolle ja Särmän Vikelle, kun sen sijaan kahdella muulla lähtijällä: Köpi Kartanolla ja odottamatta joukkoon ilmautuneella Hannes Korpelalla oli itsellään riittävästi rahoja.

Melkoista ihmettelyä herätti Korpelan saapuminen. Hän oli jo hieman ikämieskin, muutamia vuosia yli kolmenkymmenen, varakas vanhapoika, joka oli myynyt veljelleen isältään perimänsä puolikkaan isoa Korpelan taloa ja eleli miten parhaiten lystäsi, rahaa kun oli. Sekä Klimppi että Pahkamäki pitivätkin Hannes Korpelan ilmestymistä Ampialan konttorikamariin vain sattumana, arvelivat hänen tulleen muissa asioissa käymään. Heistä tuntui tuiki mahdottomalta, että tuo lihavahko, laiskahko ja vain omasta mukavuudestaan huolehtimaan tottunut mies lähtisi mukaan. Vasta kun opettaja heille selitti, että kyllä Korpela kuuluu lähtijöihin, he ovat asian valmiiksi keskustelleet, sai hän tulla Pahkamäen ylistupaan.

Vielä oli puolen tuntia lähtöön. Odotetaan kunnes kylä on suurin piirtein unen helmassa. On sitä parempi mitä vähemmän on näkijöitä viiden mieskuorman lähtiessä öisestä kylästä.

Saimi tulee alhaalta ja sanoo jotakin isälleen, joka kysyy:

— Onko hän vihainen?

— Näyttää kuin hiukan olisi ja vaatii Vikkeä puheilleen.

— Siellä on isäsi, tuvassa, sanoo Pahkamäki Vikke Särmälle. Tietääkö hän lähdöstäsi?

— Ei hän muuta tiedä kuin mitä sanoin, että pelkään tulevani määrätyksi vallitöihin, ja olisi hiukan poliisia karteltava.

— Lähdetään nyt juttelemaan isäsi kanssa. Mennään yhdessä.

Suutari Eframi Särmä oli pikkuisen tikussa, mistä lie tänä tiukan kiellon aikana sikunaa saanutkin. Nyt kuitenkin silmät sirrittivät hiukan punertelevina ja kädetkin heilahtelivat aivan kuin niihin olisi jäänyt jonkinlaisia pikilangan sieppaisujen jälkiheijasteluja. Suutari oli vähäinen varreltaan kuten Vikke-poikakin, nenänlatvassa

hieman hassunkurisen näköinen punainen paksunnos, kuin eri kappaleena siihen jäljestäpäin istutettu; peukalot ja etusormet olivat paksussa piessä niin kuin pieksunneulojalle kuuluu. Isolippainen lakki oli vetäisty hiukan vinosti syvään silmille, varmaan korostamaan Eframi-mestarin kiukkuista mielentilaa.

Pahkamäki asteli sivupenkillä istuvan mestarin luokse ja tervehti. Sanoi sitten tuvassa istuville kyytimiehille, että nämä saisivat mennä laittamaan hevosensa lähtökuntoon. Miesten mentyä Pahkamäki kysyi:

— Mitäs Eframi näin myöhään on kylällä?

— Pentuja on paimennettava, ja täältäpä löytyi. Nyt sitten lähdettiin. Eframi Särmä nousi ja heilautti kutsuvasti kättään pojalle ja perilliselle.

Mutta Vikke-poika ilmoitti kipakasti, ettei käy nyt lähteminen, on asioita muuallepäin, tullaanpahan sitten kotiin tuonnempana.

— Mitä höpiset? Mökin nurkat ovat täynnä kengiksi laitettavaa nahkaa, ja pitäisi ennättää kylällekin neulomaan. En minä yksin pärjää.

— Neuloskeleehan Jukkakin jo, pian hän mun paikkani täyttää. Ja kun uhataan vallitöihin viedä — — —.

— Eipäs uhata, juuri puhuttelin poliisia, eikä hän tiennyt asiasta mitään. Mitäs juipin konsteja sulla oikein on?

Nyt puuttui Pahkamäki asiaan.

— Kuulehan Eframi, mennäänpäs tuonne mun kamariini vähän juttelemaan. Jää sinä Vikke tänne siksi aikaa.

Miehet viipyivät kamarissa hyvän tovin, alkoi olla kohta lähtöaika, kun he tulivat tupaan takaisin. Eframi oli hiukan kuin puusta pudonnut, hämmästelevä. Hän asteli hitaasti poikansa luokse, kuopaisi niskaansa, sanoi:

— Jassoo, jotta — — — onko sulla sellaiset meiningit — — — jotta lähtiä?

— On.

— Eihän sillen sitten mitään — kun on sellainen asia takana, kuulin. Täytyy yrittää Jukan kanssa — — —. Mitäs äitis, vai sanoitko?

— Sanoin lähteväni pohjoiseen. Eikä enempää sovi sanoakaan.

— Ei kuulemma sovi. Ja nyt on sitten kohta meno edessä, kuulin? Näiltä jalkojen sijoilta?

— Niin on. Hyvästi, isä. — He löivät kättä enemmittä puheitta,

suutari Efraim ja Vikke. Pahkamäki odotti jo ovella yläkertaan menossa, Vikke seurasi häntä, mutta eteisessä hän pyörähti takaisin tupaan ja ottaen kaksikymppisen taskustaan sujautti sen isänsä kouraan. Eframi kohautti hämmästyneenä kulmiaan, Vikke sanoi:

— Tämä annettiin matkarahaksi, mutta eiköhän tuolla tule jotenkin pärjänneeksi ilmankin. Viekää tämä äidille kahvirahaksi.

Puoliöissä alkoi yläkerrasta valua miesten jono halki pimeän porstuan pihamaalle.

Rappupielessä pihalla seisoi pienehkö mies koirannahkalakki syvään silmille vedettynä. Hän tarkkaili tulijoita, jotkut jo ehtivät epäilläkin mitä mies siinä asioi, mutta sitten tuli rappusille hän, jota odottaja etsi.

— Simo, kuulehan — — —.

Simo Ripsa meni luokse. Siinä oli isä.

— Mitä nyt, isä?

— Ota tämä kello, mitäpä minä sillä, onhan meillä kotona seinäkello — — —.

— En minä siellä kelloa tarvitse — ja onhan kavereilla.

— Ota nyt vain — — — kelpaahan se vaikka myydä, jos oikein koville ottaa. Se on täyttä hopeaa. Isä työntää ison amerikkalaisen hopeakellon pojan taskuun ja häipyy sitten enempiä puhumatta.

Lähtijät alkavat olla sijoittuneina rekiin, kyytimiehet istuvat paikoillaan. Ensimmäisiä hevosia jo käännetään lähdön suuntaan. Silloin ilmestyy pihaan vielä yksi mies, tulee juosten ja läähättää, iso reppu selässä, ja pysähtyy rekien luokse. Pahkamäki ilmestyy jostakin pihan reunalta ja tulee tuntemaan vastatullutta. Sehän on Oravan Miinan Salu!

— Mitäs Salu? Mihinkäs sinä olet lähdössä? Yösydännä?

— Saksaan. Eikös sinne nyt mennä?

— Mistä pirusta sinä olet sellaisia tietoja saanut?

— Harjunpään Heikiltä. Hän sanoi että Iikkakin on lähtenyt ja täältä mennään hevosilla.

— Hevosilla Saksaan! Voi jäniksen nännit! Mitäs tälle miehelle tehdään? Täällä on Miinan Salu Saksaan lähdössä? Tämän Pahkamäki sanoo Markku Ampialalle ja Hannes Korpelalle, jotka omanpaikkaisista ovat siinä lähimpänä.

Ei ole enää liikoja aikoja neuvonpitoon, ja ensi ajatus on kaikilla kolmella, ettei Salu ole sopiva sille matkalle. Jo näköjäänkin mahdo-

ton, naama kuin seinäpiilulla lepästä lohkaistu, tihrusilmäinen ja suuripäinen, selkää jalkoja pidemmälti. Älyn kanssakin oli vähän niin ja näin. Pahkamäki sanookin, että parasta on, Salu, että painelet takaisin kotimökille, ei näillä hevosilla Saksaan mennä, rantapitäjiin metsätöihin vain. No niin, käännäpäs töppöset Oravan mökkiä kohden — — —! Annoit Harjunpään Heikin, tuollaisen pienen mälkin, narrata itseäsi.

Markku Ampiala ja Hannes Korpela eivät puhu mitään, vaan menevät rekeen. He jättävät Salun Pahkamäen haltuun. Jos jää niin jääköön, jos tulee mukaan, niin eiköhän pojalle joku paikka löydy. Markku sen sanoo, ja Hannes Korpela ajattelee samoin.

Etumaiset hevoset ajavat jo pihasta tielle. Silloin lähtee Salu juoksemaan rekijonon vieritse ja hyppää erään jonon etupäässä olevan reen kannaksille. Kyytimies ei huomaa häntä, eivät aluksi takana istujatkaan, ja kun Pahkamäki lähtee tavoittamaan Salua, on tämä jo menossa kaukana tiellä.

Ajettiin oikoteitä, lumisten metsien halki. Hiljaista oli, ei ainoakaan tiuku laulanut, hevosten askel posahteli kuulumattomana vähäliikenteisen tien pehmeälumiseen pintaan. Pilvien yönharmaa katto makasi melkein metsän latvalla, kuljettiin kuin tunnelissa, puitten ja pensaitten luminen seinä oli tien molemmin puolin niin lähellä, että suurten kuusten lumitaakan alla painuneita oksia voi monin paikoin reestä käsin koskettaa. Etumaisena ajavassa reslareessä miehet makasivat peittojen alla kuin säkit myllykuormassa. Ajettiin parinsadan metrin välimatkoin, rekien perässä istuvilla oli lakin ylitse kiedottu iso villahuivi ja hevosloimi kääritty hartioitten ympärille, joten vastaantulija ei olisi voinut muuta päätellä kuin että siinä on hiukan lähdössään myöhästyneitä kestivieraita kotiin palaamassa, naisväki reen perässä istumassa. Mutta eipä täällä vastaantulijoita ollutkaan. Ei olisi hiljaisuus voinut olla syvempi kuin siellä lumisilla metsäteillä, merenrantakyliä lähestyttäessä yön aamupuolilla.

— — —

Tähän saakka oli matka sujunut hyvin. Rannikolle sijoitetut venäläiset sotilaspartiot olivat nukkuneet kaikessa rauhassa majapaikoissaan, kenenkään häiritsemättä oli ajeltu merenrantaan saakka. Siellä olivat odottamassa uudet kyytimiehet hevosineen, aamuhämärissä painuttiin jäälle ja ajettiin saaristoon, viisi täyttä rekikuormaa,

vähintään puolen kilometrin ajeluvälein. Suuressa kalastusmajassa ulkomeren äärellä vietettiin päivä, ja hyvin vietettiinkin: oli leveät, pehmustetut laverit nukkua, saatiin riittävästi ruokaa ja juomaa.

Tänne ulkosaariston matkamajaan oli iltapäivällä ilmestynyt myös Manuel Louhela. Hän oli oleillut täällä jo viikkokausia Merenkurkun yli johtavia etappiteitä järjestellen ja tuli nyt matkaanlähtijöitä tervehtimään. Louhela toi lähtijöille kompasseja, jakeli erinäisiä varusteita ja hyviä neuvoja, oli intoa tulvillaan. Hän oli saanut Saksasta vain hyviä uutisia. Kaikki esteet oli poistettu suomalaisen joukon järjestämisen tieltä, siellä odotettiin nyt vain miehiä, paljon miehiä. Ja niitä olikin lähdössä, kaikkialta Suomesta, kaukaista Karjalaa myöten. Te olette tämän etappitien kärkijoukkoja, ensimmäinen näin monimiehinen partio, mutta jo muutaman päivän perästä seuraa uusi vielä suurempi ryhmä, ja sitten edelleen. Tämä tie on aivan turvallinen, santarmeilla ei ole vähintäkään vihiä Merenkurkun liikenteestä — — —.

Heti hämärän tultua alettiin valmistautua matkaan, ja illan pimetessä parikymmenmiehinen hiihtopartio solui harvana jonona rantaan. Muutamia lähtijöitä oli tullut toisiakin teitä, ja he liittyivät täällä matkaan. Tuuli oli illan tullen kiihtynyt, väkevästi tohisten iskivät luoteiset puuskat lakaisten jäälakeudelta irtolunta rantaan saapuneiden silmille ja pakkasviima puraisi ihoa läpi vaatteitten. Avaruutta ei enää ollut, ei mitään ulottuvaisuuksia, ei korkeutta eikä laajuutta, oli vain pimeä, tohiseva sakeus joka puolella. Näkyi vain nuorten miesten rivi, joka sekin häipyi tuiskuilevaan talviyöhön jo muutaman miehen takana, näyttäen ulottuvan loppumattomiin. Tuo hetki oli kuin kohtalo: näkymiltään läpitunkematon, arvaamaton, uhkaava.

Nuo suksillaan seisovat nuoret miehet olivat jättäneet taakseen kaiken sen, mikä heille oli tähän saakka merkinnyt elämää: kotiseudun, omaiset, turvatut olosuhteet, jo selvästi hahmottuneen tulevaisuuden. Edessä oli vain autio, pimeänä pauhaava jäälakeus, ja sen takana jotakin, josta kukaan ei mitään tiennyt. Vain tämän he tiesivät: paluuta entiseen ei ole, paitsi yhdellä ehdolla: että he kiidättävät maansa vapauden viestikapulaa tullessaan. Tuskinpa kenelläkään heistä tuo oli tällä hetkellä selvästi muotoiltuna ajatuksena, se liikahteli vain tajussa ja tunnoissa, he vaistosivat: elämän ankarin arpa on nostettu, ehdoton ja peruuttamaton. Tässä on elämän raja: kaikki tähänastinen takana, ehkä iäksi mennyt, edessä

outo ja tuntematon taival. Ja ainakin tämä matkaanlähtö pimeä, kylmä ja tuiskua täynnä.

Kompassimiehet asettuivat kärkeen. Louhela hiihteli rivin edessä antaen matkaohjeita. Oli pidettävä tarkka tuntuma etumaisiin hiihtäjiin, näin kehnon näkyvyyden vallitessa ei jono saanut venyä liiaksi. Jos joku alkoi väsyä, oli kaikkien hetkiseksi pysähdyttävä, koetettava etsiä kohonneita jäänreunoja tuulensuojaksi. Oli tarkkaan varottava railoja, niitä saattoi ilmetä aivan odottamatta, ja silloin oli kierrettävä. Ja nyt, pojat: näkemiin, toivottavasti pian, ja vapaassa Suomessa! Te olette nyt isänmaan ainoa turva ja toivo! Onnea matkalle!

Kauemmaksi ulapalle ehdittyä tuuli yltyi entisestään. Se oikutteli, puski toisinaan suoraan vastaan, käännähti sitten selvästi pohjoiseksi, melkein koilliseksi, mutta hetkisen kuluttua pieksi vihuri jälleen päin silmiä, suoraan luoteesta. Käännöksiä tehdessään se aivan kuin kävi hakemassa jostakin pimeän autiuden ääriltä lisää lunta, paiski näkymättömin jättiläiskourin pieniä rakeita, jotka pieksivät kasvoja kuin raipaniskut. Onneksi keli oli luistava, mutta siitä huolimatta kävi matkanteko raskaaksi. Hiki pusertui pintaan jo muutaman kilometrin jälkeen, tuuli painui suoraan kurkkuun, hengitystä ahdisti.

Markku, Ville ja muuan Turun poika hiihtivät kompassimiehinä edellä. Kun jonon jälkimmäiset joskus häipyivät kovin pitkäksi aikaa näkymättömiin, jäi joku näistä kolmesta odottamaan, kunnes kaikki olivat hiihtäneet ohitse. Ei puheltu, vain vieressä hiihtävän läähätys joskus kuului tuulenpuuskien välistä. Saaristo jäi taakse, esteettä porhalsi puhuri satojen kilometrien taipaleellaan.

Monta tuntia oli hiihdetty, kun ensimmäiset jääröykkiöt häämöttivät tuiskulumien takaa, erehdyttävästi matalia rakennusryhmiä muistuttaen. Siihen, korkeimman röykkiön etelänpuolelle tuulensuojaan pysähdyttiin, etumaisena hiihtänyt ryhmä jäi toisia odottamaan. Vähitellen he saapuivat, mies toisensa jälkeen ilmestyi pimeästä läähättäen, horjahdellen. Harvahkossa tuntumassa kärkiryhmän jälkeen tulivat muut paitsi neljä: Ville, Hannes Korpela, Pakarin Sauli ja Harjunpään Iikka. Ville tiedettiin: hän oli tähän levähdyspaikkaan tultua lähtenyt hiljakseen hiihtelemään takaisin, jäljessätulevia opastaakseen. Ja sekin arvattiin, että Hannes, toisia iäkkäämpi ja lihavahko, voisi väsähtää ja pysähdellä. Mutta missä

olivat Iikka ja Sauli? Salu Orava, joka on hiihdellyt suunnilleen jonon puolivälissä, sanoo nähneensä Iikan seisoneen jossain pitkän matkan päässä täältä, ja kun hän kysyi ketä tämä odotti, oli Iikka sanonut: »Pakarin poikaa.»

Kello osoitti puoltayötä, hiukan ylikin. Täällä jäätelien tunneleissa vongahdellessaan tuuli tuntui vielä vinhemmalta kuin aukealla jäällä, myrskyltä melkein, mutta levähdyspaikan onkalossa oli suojaisaa. Otettiin eväitä esille, voileipiä, makkaraa ja juustoa, olipa kahdessa repussa Saimin järjestämät mehupullotkin, jotka nyt vasta tyhjennettiin. Kolmas samanlainen oli Villen repussa, Markus tiesi, sen saakoot perässätulijat, kunhan tulevat. Jos tulevat, sanoi joku. Kukaan ei ryhtynyt enempiin ennusteluihin, toiset tuijottivat kiinteästi sakeaan tuiskuseinään, jotkut ummistivat silmänsä ja olivat miltei samassa tuokiossa unessa, levottomassa horroksessa, josta säpsähtivät kuitenkin hereille yhtämittaa. Siinä tuulensuojassa levätessä valahti jäseniin puuduttava turtumus ja silmälautoihin lyijy; voileivän ja mehukulauksen jälkeen ei mikään maailmassa tuntunut niin suloiselta kuin lepo. Oli vielä riittävästi lämpöäkin rasittavan hiihdon jäljiltä, saisikin nukkua — — — !

Mutta ei saanut. Unta ei ollut lupa päästää ajatuksiinkaan. Se olisi kuolema. Niin suloiselta kuin uinahtaminen tuntuisikin nyt, tällä hetkellä, muutamassa tunnissa se täällä autiolla merenselällä johtaisi kuolemaan yhtä varmasti kuin väkevin myrkky.

— Huudetaan!

Markus se näin komensi. Sanoi, ettei se tässä pauhinassa kauas kuulu, mutta jos joku on sattunut harhautumaan jonnekin tuulen alle, reitin etelänpuolelle, niin sinne voisi huuto kuulua kauemmaksikin. Nyt, yhteen ääneen!

He uudistivat kurkuntäytisen huikkauksen useaan kertaan. Jo ensi hihkaisuun heräsivät unen kynnykselle sortuneetkin, vilpastuivat ja hihkaisivat mukana. Pauhaava pimeys tuntui nielaisevan äänet jo lähtöhetkellä, mutta siitä huolimatta vähän ajan kuluttua viritettiin huuto jälleen. Silloin, toista kertaa kiljahdettaessa, hoippui kaksi haamua lumensakeudesta: Ville ja Hannes Korpela siellä tulivat.

Hannes oli alkanut väsyä, pysähdellyt ja jäänyt jälkeen. Hän oli tottumaton tällaisiin ponnisteluihin, ja ikääkin oli enemmän kuin toisilla. Koville otti, ottipa kuin ottikin, tuumi Hannes enimmän läähätyksen tasoituttua ja saatuaan nielaistuksi pari voileipää ja

mehutilkan. Mutta eiköpähän tästä sentään selvitä, kunhan ei ylen kiirettä pidetä. Tässäpä onkin mukava levähtää, ei tunnu tuuli. Että näinkö Iikkaa? Hänhän hiihteli takaisinpäin, jo tuolla pitkän matkan päässä. Yritin hänelle jotakin huutaakin, mutta sinne poika painui purkuun. Eihän vain tullut katumatuulelle? Pyörtänyt kotiin?

Tällaisen epäilyn Hannes lausui.

Pohdittiin. Uni karisi. Olisiko todella tapahtunut niin? Silloin olisi palannut kaksi miestä, sillä Sauli Hoikkanen oli häipynyt näkyvistä jo aikaisemmin. Pahalta näytti.

Yli puoli tuntia oli levätty, alettiin jo liikahdella, sidottiin reppuja selkään. Vain Salu ei ollut vielä valmis, hän söi. Salu ei ollut saanut osaansa voileipäjakelusta, koska hän liittyi vasta lähtöhetkenä matkaan. Hän oli kuitenkin saanut mehu-osuuden kuten muutkin, joku oli omistaan antanut voileipiäkin, mutta lisäksi hän kiskoi isosta repustaan vielä puolikkaan reikäleipää, jota kiirehtimättä sulloi alkupalojen täytteeksi, kunnes Markku komensi lopettamaan. Oli lähdettävä.

Mutta eipäs lähdettykään. Kun ensimmäiset miehet jo laittelivat suksia jalkaan, liukui pyryn keskeltä kaksi hiihtäjää. Kaivatut tulivat, Iikka ja Sauli. Painuttiin jälleen tuulensuojaan, kyseltiin. Minne oli Sauli jäänyt? Miksi Iikka oli pyörtänyt? Missä he olivat olleet?

Iikan selitys oli lyhyt: Pakarin poikaa ei näkynyt, ja lähdin etsimään, ajattelin, että jos paleltuu jäälle. — Mutta ei ollut paleltunut? — Ei, kun oli liikkeellä. Vaikka jäädä se meinasi. — Jäädä? — Joo, paineli takaisinpäin ja sitten paiskasi maata ja manasi, ettei lähde. — Mitäs sitten? — Eipä sitten kummempia, lähtihän se kun potkaisin. — Potkaisit? — Niin, peräpeilihin. Ei muu auttanut.

Sauli, tavallisesti vikkeläjuttuinen, oli Markun ja Iikan keskustelun ajan vain syönyt voileipää ja kuunnellut. Nyt Markku kysyi mitä hän oli aikonut? Miksi hän jäi jälkeen? — Enhän minä jäädä aikonut, mutta sain äkkiä suonenvedon jalkaan, oli seisahduttava. Sittenkö lähdit liikkeelle, kun se parani? — Niin lähdin. — Mutta miksikäs lähdit takaisinpäin? — Ei mulla ollut kompassia, en tiennyt mistäpäin oli tultu, kun oli suksenjälkiä joka suunnalle. —Tähän Iikka, nielaisten puolen voileipää pois sanojen tieltä, lujasti:

— Olisit haistellut tuulta, pitihän sun ymmärtää, että kun käänsit tuiskulle perälautasi, olit lipettiin menossa!

Siihen ei Sauli sanonut muuta kuin että oli varmaan vähän tokkurassa, väsyksissä, ja säikähti sitä suonenvetoa, ei huomannut.

Enempiä ei puhuttu, Markku vain kysyi Saulilta onko hän nyt kunnossa, pitäisi kohta lähteä jatkamaan? Sauli sanoi olevansa, kunhan hetkisen vielä huoahtaa. Painuttiin vähäksi aikaa vielä suojaan. Tarkkailtiin kompasseista tuulen suuntaa ja tutkisteltiin vielä kerran taskulampun valossa karttaa. Päädyttiin arvioon, että enemmän kuin puolet matkasta oli hiihdetty, ja loppumatkalla pysyttäisiin tarkassa tuntumassa. Jos joku väsyy, on hänen ilmoitettava, levähdetään, neuvotellaan.

Sitten taipaleelle, kaksi kompassimiestä kärjessä, kolmas loppupäässä. Tuuli tohisi, vonkui ja vingahteli yhtä vihaisena, raeraipat pieksivät. Mutta suksi luisti eikä kertynyt kinoksia tielle. Jääröykkiötkin olivat katkonaisia, niitä oli helppo väistää, vaikka joskus hiihdettiin suoraan päiksi telin seinään ennen kuin huomattiin. Joskus kuului muun pauhinan laitamilta kuin kaukaisen ukkosen kumeaa jylinää: jossain aukeni railo ulapan jääpermantoon. Etumaisina hiihtävien oli alinomaa tuijoteltava tiukasti eteensä, ettei vain huomaamatta hupsahdettaisi surmanonkaloon, joita syvien vesien liikahtelu repäisi aaltojen vapaata leikkiä kahlitsevaan kanteensa. Sopivan tuulensuojan sattuessa pysähdyttiin hengähtämään ja vaihdettiin uudet miehet edellämenijöiksi, jonon silmiksi, kun siihenastiset silmät väsyivät.

Tunnista tuntiin samaa: tunnottomiksi väsyneitten käsivarsien liikahtelu ylös ja alas, jalkojen ja suksien liukuminen vuorotahtiin, hartioissa joka liikahduksessa tuntuva vihlaisu, silmissä kipeä polte. Vain muutamat hiihtoa ja muuta liikuntaa jatkuvasti harjoittaneet eivät paljonkaan tunteneet enempää väsymystä kuin lihaksien kipeytymistäkään. Iikka oli hiihtänyt paljon pitemmältä kuin toiset, mutta hän, arkipäivät raskaissa töissä ollut ja miltei joka sunnuntai kuluvanakin syksynä metsässä hiihdellyt, vihelsi vaivoille ja väsymykselle, hänestä ei matka tuntunut tavallista kotihiihtelyä ihmeemmältä enempää kuin Ripsan Simostakaan, mestaripainijasta. Saulikin, aivan kuin alkumatkan mökellystään korjatakseen, liukuili nyt kärkipäässä. Markku, Ville ja useat toisetkin työntelivät joskus ähkäisten, mutta hammasta purren ja valittamatta: väsyttämään yritti ja kipeääkin teki, mutta kestettävä oli. Salukaan ei näyttänyt pahasti väsyneeltä, mutta usein hän pysähtyi kiinnittämään paremmin selkä-

reppuaan, joka roikkui kuin paksu, pyöreä kyttyrä hänen niskassaan alinomaa yrittäen valua kainaloon. Pahimmin väsyi Hannes, ikäkin toi lisäpainonsa ja vuosikausiin ei hän ollut harrastanut tahdikasta kävelyä intomielisempää liikuntaa. Myös Karjalasta saapunut konttorimies ja oman pitäjän pojista Vikke, joka oli enimmäkseen joutunut istuksimaan suutarin pytyllä, rupesivat loppumatkalla väsymään, niin sisukkaasti kuin yrittivätkin. Jo tunnin hiihdon jälkeen levähdyspaikasta lähdettyä oli jälleen hetkiseksi pysähdyttävä.

Kolmannen kerran jäämatkan jälkipuoliskon aikana oli nyt pysähdytty lepäämään. Löydettiin jälleen, pitkän välimatkan jälkeen, sen verran tuulensuojaa, että voitiin väistää tuulen tuiminta puraisua hetkisen pitkällään läähättäen. Voitiin myös tarkkailla taskulampun valossa karttaa ja kompasseja. Liian kauan tuntui matka kestävän, kohta pitäisi näkyä aamun merkkejä. Olisiko parempi odottaa tässä päivän valkenemista, entäpä tuulikin hiukan pehmentyisi? Monet kasvot ovat varmaan paleltuneet, ja muutamain varpaatkin ovat tuntoa vailla. Eikö ollut typerää, ettei otettu hevosmiestä oppaaksi, olisivat väsyneet päässeet rekeen? Olihan tällainen opas tarjolla?

Tuon viimeisen kysymyksen esitti toinen Turun puolen poika, konttorimies. Markku sanoi, että hevosmiesopastahan odotettiin, mutta hän ei tullut, ja silloinhan yksimielisesti päätettiin, että lähdetään pelkin hiihtopelein? Tämä oli kaikkien myönnettävä, vaikka ehkä jotkut olivat käsittäneetkin asian väärin, kun keskustelu saaristolaisten kanssa oli tapahtunut ruotsinkielellä.

Näkymä autiolla jääkentällä keskellä Pohjanlahtea oli kuin jostakin kummitusmaisemasta siihen siirretty. Tiheänä piirinä, kyyryssä ja lojuen oleili lähes parikymmentä miestä. Lumisten lakkien suojasta näkyi vihurin tulenpunaiseksi puremia naamoja valkoisine paleltumisläikkineen, kuuraisten kulmain alla välähteli tiukkoja katseita piirin keskelle levitettyä karttaa pälyen, liikahteli käsiä, sojotti suksisauvoja kuin keihäsmetsää, kuului humisevaan tuuleen haipuvia sanoja. Hierottiin kasvoja lumella ja paleltumisrasvalla, jota oli saaresta saatu mukaan. Jotkut riisuivat kenkänsä ja sukkansa ja yrittivät hoitaa jalkansa lämpimiksi. Myrsky ulvoi entisellä voimallaan, ilma oli läpinäkymätön, maailmalla ei näyttänyt olevan mitään ääriviivoja, vain pimeä, jymisten pohjoisesta etelään kiitävä kaaos,

jonka keskellä ihminen oli avuton kuin lastunpalanen kiitävässä virrassa.

Mutta lastunpalaset olivat päättäneet päästä rantaan, kaikesta huolimatta. He olivat suksillaan taas ja painuttiin vasten vihureita, tarkkaan kompassimiesten tuntumassa pysyen. Niin kauan hiihdettäisiin kuin suksilla pysyttiin, vaikkapa lopuksi ryömien, mutta perille yritettäisiin. Oli lähdetty matkalle, jolta pyörtäminen ja palaaminen ei saanut tulla kysymykseen. Siis eteenpäin! Ei kukaan tällaista sanoiksi saanut, mutta tällaiset tunnot ytimissä uivat.

Iikka Harjunpää lähti levähdyspaikalta viimeisenä hiihtelemään. Ei sen vuoksi, että hän olisi ollut joukon väsynein, hän tunsi varmaan vähimmin väsymystä, mutta hän oli päättänyt hiihdellä viimeisenä voidakseen auttaa, jos joku yritti uupua tielle. Ei hänelle kukaan tällaista velvoitusta sanellut, se vain jollakin tavoin lankesi Iikan omasta mielestä hänelle luonnostaan, koska hän tiesi viimeisenä tässä joukossa väsähtävänsä.

Ei ollut tuntiakaan hiihdetty etumaisina menijäin pysähtyessä. He odottivat, kunnes kaikki olivat saapuneet. Näkyvissä oli maa, nähtävästi saaren ranta. Myrskyn voimakin tuntui laantuneen, todennäköisesti oli pohjoispuolella metsäinen niemeke tai muu este, joka vaimensi tuulta. Oliko tämä sen saaren ranta, johon he olivat matkalla, vaiko jonkin toisen, tai kenties jo Ruotsin mantereen rannikko, sitähän ei voinut tietää. Pääasia että oltiin rannassa. Pahin oli takana. Oli noustava maihin. Ovatko kaikki mukana?

Laskettiin. Yksi puuttui? Kuka se oli?

Asia selvisi nopeasti: Hannes Korpela ei ollut joukossa.

Minne hän oli jäänyt? Tälle viime taipaleelleko? Vaiko jo ennen?

Ei ennen, viimeisessä levähdyspaikassa hän oli mukana, se muistettiin. Hyvin väsynyt hän oli silloin ja ojentautui heti pysähdyttäessä pitkäkseen jäälle vähän muita taemmaksi, sekin muistettiin. Mutta sen jälkeen? Kukaan ei tiennyt.

— Minä lähden sinne takaisin, niin kauan kuin jäljet näkyvät. — Iikka kääntää jo suksiaan.

— Minäkin lähden. Se oli Simo.

— Mutta jaksatteko? Nyt heti?

Pojat eivät vastanneet, he painelivat jo pyryyn. Jäljelle jääneistä jotkut väsyneimmät olivat istahtaneet suksilleen, toiset neuvottelivat. Mitä nyt? Hiihdetäänkö maihin etsimään asuntoja, vai odote-

taanko tässä? Turhalta tuntui ainakaan kaikkien jäädä odottamaan, menee kenties tunti, pari, ennen kuin Iikka ja Simo palaavat. Jos palaavat, lausahti Karjalan mies. Kyllä ne pojat palaavat, vakuutti Markku, ja toiset oman pitäjän miehet yhtyivät. Päätökseksi tuli, että lähdetään hiljakseen hiihtelemään maihin, vain Köpi Kartano ja Salu jääkööt tänne rantaan ja vaikka hiljakseen hiihdelkööt jonkin matkaa merellekin, jos Iikka ja Simo tarvitsisivat apua Hannes Korpelan kuljettamisessa. Köpi tätä ehdotti tarjoutuen jäämään, ja Salu ilmoitti jäävänsä myös, koska ei ollut väsyksissä. Kaikki uskoivat, että Hannes löydettäisiin, hän oli ehkä ollut hiukan jossain sivummalla lähdettäessä ja tulisi jälkiä myöten etsijöitään vastaan. Tuntui tuulikin äkkiä heikentyneen, hiukan jo valkenikin.

Iikka ja Simo tuskin tunsivat väsymystä työnnellessään nyt myötätuuleen. Toinen oli vauhtikin kuin vastatuuleen puskettaessa. Monin paikoin oli tuiskulumi jo peittänyt äskeiset ladut, vallankin kauempana ulapalla, jossa vihurikin jälleen tuntui rajumpana, mutta sinne tänne oli kuitenkin jäänyt sen verran jälkiä, että pysyttiin suunnassa. Pojat painelivat kuin kilpahiihdossa, sanaakaan sanomatta, vain tarkkaan ympärilleen tähyten. Voisihan sattua, että Hannes Korpela tulisi vastaan, mutta hiukan kauempana laduista, jossain niiden näkymättömiin umpeutuessa harhautuneena. Joskus oli tumma hahmo vilahtavinaankin kauempana lumiryöpyn keskessä, jolloin jompikumpi pojista poikkesi katsomaan. Mutta jääteli siellä vain oli reuna koholla, tai sattui lumensakeuteen tavallista tummempi pyörre.

Ennen kuin odottivatkaan pojat saapuivatkin jo maaliin, viimeiselle levähdyspaikalle. Kauemmaksihan ei kannattanut hiihtää, nyt oli vain tarkkaan tutkittava paikka ja lähiympäristö. He aloittivatkin heti, vähitellen eteneviä ympyröitä hiihdellen. Kauankaan ei ollut kulunut aikaa, kun kuului Simon huudahdus. Siinä etsitty oli. Iikka oli jo hiihtänyt melkein vieritse mitään huomaamatta, Simo kiersi hiukan ulompaa, hänen katseensa kiintyi lumen peittämään kohoutumaan aivan matalan jäätelin laidassa, sitten hän huomasi suksen ja somman pyörykän, ja kerran pyyhkäisten paljastui lumen alta Hannes Korpela.

Iikan ehdittyä paikalle oli Simo jo saanut selville, ettei Hannes ollut kuollut, hän hengitti ja sydän toimi. Hän tuntui ihmeen lämpimältäkin; teli oli estänyt tuulen ja lumikerros oli suojellut kylmet-

tymiseltä. Kun pojat olivat hetkisen ravistelleet ja hieroneet nukkuvaa, avasi tämä silmänsä, katseli ihmeissään toisesta toiseen, yritti nousta istuvilleen ja kysyi:

— Mitä nyt? Joko lähdetään?

Pojat sanoivat, että lähdettävä on, toiset ovat jo perillä. Perillä? Älkäähän hitossa, niinkös tässä on käynytkin? Nyt oli Hannes jo istuvillaan ja puhekin alkoi luonnistua paremmin. Poikien vielä hieroessa ja verrytellessä hänen jalkojaan ja muitakin paikkoja selitti Hannes, että hän siirtyi tänne sivummalle kun ruvettiin karttaa tutkimaan, suoritti pikku asiansa ja heittäysi hetkeksi lepäämään telinviereiseen kinokseen. Nukahti varmaan heti, koskapa ei ollut kuullut lähtömerkkejä. Että jaksanko lähteä? Tottahan toki.

Jonkin aikaa siinä jouduttiin vielä hieroksimaan ja pehmentämään paikkoja, ennen kuin Hannes Korpela, useita vuosia yli kolmikymmenvuotias, nousi suksille. Nytpä alkoi jo aamukin vaalentua, mutta myrsky pauhasi yhä. Lähdettiin hissuksiin, vähitellen voitiin vauhtia kuitenkin parantaa Hanneksen kohmetuksen vaihtuessa liikunnan tuomaan lämpöön. Puolen tuntia hiihdettyä Hannes kuitenkin alkoi väsähdellä, ja parin lyhyen pysähdyksen jälkeen jälleen lähdettäessä matkanteko katkesi: vaikea pistos tuli väsymyksen lisäksi.

Oli jälleen tuumittava. Jos tiedettäisiin varmasti, että edessä olevalla rannikolla oli asutusta ja että sieltä saataisiin hevonen, niin voisi toinen pojista hiihtää sinne ja tulla hevosella takaisin, jolloin päästäisiin helposti maihin. Mutta tätähän ei tiedetty. Iikka lopetti tuumimisen lyhyeen, sanoi:

— Mahtaisitko pysyä seisomassa mun suksillani? Takana?

— Mitä meinaat?

— Sitä vain, että viemme sun tämän lopun matkaa suksilla. Jaksan minä kyllä vielä lykkiä kahdenkin miehen kuorman.

Niin sitten tapahtuikin. Hannes otti sukset jalastaan, ne sekä sauvat ja Hanneksen reppu köyteltiin Simon hartioille, jolloin mies näytti isokyttyräiseltä hyönteiseltä, joka siivet levällään liiteli tuiskulumien halki rannikkoa kohti. Hannes asettui seisomaan suksille Iikan taakse pitäen tiukasti kiinni kyytimiehensä repunhihnoista. Iikka työnteli tasatahtiin, yhtä nopeasti ei taival katkennut kuin yksin hiihtäessä, mutta katkesipa kuitenkin. Joskus Hanneksen jalka lipsahti, pysähdyttiin ja hengähdettiin; joskus kaaduttiin kahden miehen voimalla suksen sattuessa lumenalaiseen jäälohkareeseen, kerran tällaisessa rytäkässä katkesi sauvakin, mutta olipa Simon

kuormassa kaksi varasauvaa. Sitten tuulen voima väheni, kohta alkoi ranta häämöttää, ja tuiskun keskeltä hiihteli kaksi miestä vastaan. Siinä olivat Köpi Kartano ja Salu, odottajat. Heillä oli mieluisia uutisia: lähellä rantaa on taloja, tämä on oikea saari. Kompassimiehet eivät ole erehtyneet. Talossa on lämmintä juomaa ja runsas ruokapöytä odottamassa, Köpi tulee suoraan sieltä. Salu on ollut täällä rannassa vartomassa. Siis nopeasti taloon.

Ennen kuin vielä ehdittiin lähteä, kysyi Salu Köpiltä:

— Jaa että sielläkö oli rennosti ruokaa? Leipää ja muuta?

— Kaikkea mitä sun sielusi halaa, siansylttyäkin.

Salulle valahti sylki suuhun. Hän ei puhunut mitään, vaan alkoi kiskoa reppua selästään. Hän avasi sen, ja lumelle valahti kymmenkunta isoa reikäleipää. Salu otti ensimmäisen leivän, asetti sen kämmenelleen ja heitti jäälle. Toisen ja kolmannen perään. Toiset katsoivat kummastellen, Köpi kysyi:

— Olipa sulla eväät! Tuollainen paino niskassa olet hiihdellyt meren yli? Mitäs nyt meinaat, kun heittelet leivät jäälle?

— Kovia ovat, kuin lautaa purisi, hampaansa näissä katkoo. Mutta ajattelin, että jos ei muutakaan purtavaa olisi, ja otin kun äitmuori pani reppuun. Vaikkapa jäävätkin loput tähän rannalle — — —.

Siihen ne jäivät, köyhän Suomen rukiiset reikäleivät rikkaan Ruotsin rannikolle. Miehet lähtivät hiljakseen hiihtelemään maihin lähintä taloa kohti.

Myrsky kohisi yhä ulkona, mutta tuvassa oli lämmintä ja valoa. Iloisesti solisi kielten sekamelska, suomalaisia ja ruotsalaisia lausahduksia kuului jo eteiseen viiden viimeksi saapuneen väsyneen hiihtäjän astellessa taloon. Repesipä riemu tuvassa, kun nähtiin melkein jo sille menneelleen siunattu Hannes Korpelakin kohottamassa kättään ovensuussa ja huikkaamassa: Hei, pojat! Täällä tullaan eikä hätäillä! Reput lensivät nurkkaan, märät vaatteet kiskottiin päältä, liesi sai lisää puita. Voideltiin kylmänpuremia, joka puolella näkyi vyötäröään myöten alastomia miehiä, kyseltiin ja kerrottiin. Pöydällä oli lämmintä mehua ja maitoa, voita, leipää ja leikkeleitä, ja padassa kiehui tuoksusta päätellen herkullinen lihasoppa. Kaksi nuorta tyttöä juoksenteli emännän ohjaamana ateriaa valmistelemassa, ja isäntä jakeli savukkeita, tuprutellen itse isoa piippuaan. Olipas pitopöytä ja olivatpa pidot! Että tässä vaivaisessa maail-

massa osasikin ruoka tuoksahtaa niin ihanalta — tavallinen lihasoppa! Ja pinoittain leipää, tuoretta limppua, siansylttyä — — —.

Isäntä istahti pöydän päähän, risti kätensä ja näytti odottavan, että suomalaispojat siunaisivat ruokansa. Kaikki eivät tulleet sitä ajatelleeksi, ennen kuin Markku Ampiala sanoi Vikelle, Efraimisuutarin pojalle:

— Vikke, sinähän olet sellainen kinkerikynttilä, osaat ulkoa katekismuksen, olen kuullut. Annapas tulla ruokaluku.

Vikke sanoi unohtaneensa, koetti muistella, mutta ei heti tullut mieleen. »Annahan tulla jokin pätkä vaikka lapsenkasteesta, eiväthän nämä täällä sitä kuitenkaan ymmärrä», sanoi Köpi Kartano. Muistihan Vikke ainakin virrenvärssyjä ja olikin sellaista juuri aloittamassa, kun Salu, Miinan Salu, joka vain vahingossa, aivan omin luvin ja vastuin oli päässyt mukaan ja jonka ei kukaan omakyläinen olisi uskonut mitään hengellistä tai muutakaan kirjaviisauteen perustuvaa osaavan, alkoi omalla pöydännurkallaan päästellä pöytäsiunausta että huiskis vain. »Herra siunatkoon ruokamme ja antakoon syntimme anteeksi niinkuin mekin annamme, amen.» Ei se sen pitempi ollut eikä kummemmalta kuulunut, mutta mitäpä siihen oli lisäämistäkään! Ruokaluvun oli Salu oppinut kotona Miinan mökissä, oli sen välillä unohtanutkin paimenpoikana ja renkimiehenä resutessaan, mutta silloin tällöin kotimökissä aterioidessa oli se jälleen palautunut mieleen äitimuorilta kuultuna. Nyt hän sen muisti ja pöläytti tulemaan. Monen kuulijan suu yritti virnuun, taisi joku hiukan nauraa höräyttääkin, mutta kun isäntä pöydänpäässä oli totinen ja kaikilla oli kiire syömään, niin tämä matkan vaihe ohitettiin sen enemmittä ja alettiin lusikoida.

Mutta ruokailun päätyttyä, pöydänkorjuun aikana, Markku Ampiala, Hannes Korpela ja Ville Koivumaa keskustelivat Miinan Salusta. Jonkin verran pöljä poika on, tiedetäänhän se, ja tuo äskeinenkin tohellus, että rupeaa omia aikojaan pöytälukuja törisemään, mitä se muuta osoittaa kuin että kovin vähän on saanut järjenlahjaa ja jonkinlaisia jäännöspaloja senkin. On ulkonäkökin tuollainen. Mitä sanovat saksalaisetkaan, kun tuon näköistä soturia keisarin armeijaan tarjotaan! Mutta minne mies nyt enää pannaan, mukana hänet on vietävä. Ja onhan Salu ainakin väkevä kuin gorilla, se tiedetään. Kaksi isoa miestä hän hakkasi puolirujoksi siinäkin tappelussa, jossa häneltä nuo hampaat iskettiin poikki. Ja jotakin sotilaallistakin, saksalaisittainkin: arpi naamassa. Ja muuten rehti, sen tie-

tävät he kaikki, onhan hän ollut Markun kotona paimenpoikana ja Korpelassa kaksi vuotta renkinä ja hyvin tehnyt työnsä. Eihän Salu tietenkään ole paljonkaan selvillä siitä, mille matkalle hän nyt on lähtenyt, mutta lieköpä sillä väliäkään, kunhan jotenkin paikkansa täyttää — — —. Asiasta ei sen enempää puhuttu.

Eikä enää ollutkaan puheitten aika, nyt oli nukuttava. Hetkisen kuluttua tupa oli täynnä kuorsausten jyrinää. Oli jo ilta ja uusi pimeä, ennen kuin alettiin heräillä.

Mantereelle ei lähdetty, ennen kuin myrsky taukosi ja tiet olivat ajettavassa kunnossa. Tästä alkaenhan matka olikin jo kuin leikintekoa. Tultiin rautatien varteen ja hyvin syöneinä ja levänneinä lähdettiin kohti etelää, nähtiin jo matkalla paljon uutta maailmaa, ja jälleen tultiin meren rantaan. Mutta sille merellepä ei enää ollutkaan suksilla lähtemistä, siellä lainehtivat sulat vedet, joiden ylitse lähdettiin isolla laivalautalla.

Parisen päivää jouduttiin odottamaan siellä eteläisen Ruotsin kaupungissa lisää Saksaan menijöitä. Heitä oli saapunut ja yhä saapumassa toisiakin teitä kuin Merenkurkun poikki hiihdellen, jotkut perimmän Pohjolan kautta, toiset eteläisempiä teitä. Ennen kuin lautta oli lähtenyt liikkeelle, toimitettiin erikoislipuilla matkustavien suomalaisten keskuudessa nimenhuuto. Tällöin todettiin, että yksi joukosta puuttui: Sauli Hoikkanen. Hän oli ollut mukana satamaan tultaessa, olipa ollut vielä tulkkinakin muutamien poikien käydessä ostamassa tupakkaa lähellä rantaa olevasta kaupasta, mutta laivalla ei häntä ollut. Ei löydetty häntä satama-alueeltakaan. Joku oli huomannut hänen pysähtyneen juttelemaan lähellä rantaa seisoskelevan miehen kanssa. Tutkittiin vielä laivan joka soppi merelle lähdettäessä, mutta Pakarin Saulia ei löytynyt. Kaikesta päättäen hän oli jättäytynyt tahallaan matkasta pois.

Sitä hän varmaan oli yrittänyt jo jäälläkin, kun Iikka hänet löysi kotiinpäin hiihtelemästä. Nyt hän onnistui paremmin.

Miksi hän jäi? Mitä hän aikoi? Siinäpä olikin tovereilla merimatkaksi miettimistä.

KUUDES LUKU

Oli Kirkonkylän kinkerit. Ne pidettiin Putulassa, joka oli paikkakunnan suurimpia taloja. Avara tupa oli likipitäen täynnä kinkeriväkeä, enimmäkseen naisia ja lapsia sekä rippikouluikäistä nuorisoa. Pöydän takana istuva rovasti viittoili luokseen ja luetettavakseen vanhempaa väkeä, vallankin arvokkaimpia isäntämiehiä ja emäntäihmisiä, kun sen sijaan pastori ja lukkari luettivat nuorta väkeä ja lapsia sekä mökinakkoja. Vanhemmanpuoleista miesväkeä ei tuvassa alkutoimitusten jälkeen paljon näkynytkään, sillä isännät istuksivat enimmäkseen kamarissa jutellen ja tupakoiden, ja tavallista hantvärkkäriväkeä tai mökinmiestä ei paljon kinkereillä käynytkään, heillä kun ei ollut samaa velvollisuutta kuin isännillä selostaa taloissa sattuneita henkilövaihdoksia enempää kuin kylän muutakaan elämänmenoa, nuorten siivollisuusseikkoja ja vanhempien eläjienkin lankeemuksia, jollaisten selvittelyä kinkeritilaisuuksissa suoritettiin. Enimmiltä katekismuksenkin lukeminen rippikoulun jälkeen katkesi, niin ettei haluttanut mennä sinne kinkeriväen silmien alla itseään munaamaan. Naisväen asia oli toinen, heidän oli johdatettava lapset tuohon elämän ensimmäiseen julkiseen esiintymiseen kinkerituvan luetuspöydän ääressä.

Olipa kuitenkin tällä kertaa sattunut huono onni suutarille, Efraimille: hän oli Jukka-poikansa kanssa Putulassa suutaroimassa juuri silloin, kun sinne määrätyt kinkerit pidettiin. Koko Efraimin verstas tosin oli sijoitettu edustupaan, toiseen päähän taloa, ja hän luulikin saavansa siellä kaikessa rauhassa työskennellä kinkeritouhuista piittaamatta. Mutta toisinpa kävi. Kun rovasti luki isosta kirjastaan Efraim Särmän nimen, jolloin Sanna-emäntä ja Jukka astelivat pöydän ääreen, niin eikös heti seurannutkin kysymys: missäs Efraim on, kun hän ei ole tullut? On kylällä neulomassa, selitti Sanna, niinkuin Efraim oli käskenyt sanoa. Mutta eikös joka ky-

lässä pidäkin aina olla joku leuhka akka, läpityperä hölöttäjä, joka aivan ammatikseen sotkee asioita, jopa kinkereilläkin. Sellainen nytkin istui aivan rovastin likellä peräpenkillä, Natukan Suska, joka huivi korvan taakse työnnettynä nenäänsä viipotellen kuunteli mitä Sanna sanoi ja perään heti höläytti, että eihän Efraimi sen kummemmassa kylässä ole suutaroimassa kuin täällä Putulassa, tuolla se istuu edustuvan puolella, selvästi kuului porstuaan sen yskiminen kun tänne tulin. Eihän Sannakaan voinut kieltää, ettei Efraimi talossa ollut, ja niinpä rovasti määräsikin, että Efraim tulkoon myös lukemaan, koska kerran oli saapuvilla; jospa lukkari käväisee käskemässä sitten kun on ensin Särmän Jukka-pojan luettanut. Vaan missäs on vanhempi poika, Vihtori Matias? Eikös hän tullutkaan kinkereille, koska ei ole näkyvissä? Siihen Sanna sanoi, että Vikke ei ole kotosalla, pari viikkoa sitten lähti jonnekin pohjoiseen työnhakuun, kun pelkäsi vallitöihin joutuvansa. Jahas, jahas, nyökkäili rovasti, niin että pohjoiseen, Sanna sanoi? No eikös ole mitään kirjoittanut, että miten kauas sinne pohjoiseen? Johon Sanna, ettei vielä ainakaan ole mitään kuulunut. Kun Sanna oli tämän sanonut, sohisi Natukan Suska naapureinaan kummallakin kupeella istuville emännille ylen tärkeän näköisenä, ja sitten Suskan nenä alkoi viippoilla aivan kuin olisi kohta kuuluviin pulpahtaville sanoille tilaa huitonut. Emännät näyttivät kuitenkin häntä suhdittelevan, ja kun lukkarikin samassa sai Jukan kuulustelluksi ja lähti Efraimia hakemaan, niin ei Suska päässyt enempään äänenpitoon. Eikä rovastikaan olisi joutanut kuuntelemaan, koska heti Sannan jälkeen käski Petteri Harjunpään perheen esiin. Petteri itse ei ollut saapuvilla, oli metsätöissä, selitteli Eveliina, Harjunpään mökin emäntä, samalla kun sijoitteli molemmat pikkupojat pastorin viereen vuoroaan odottamaan. Ei rovasti sen enempää Petteriä kysynytkään, sillä tiesihän hän, ettei Petteristä ollut kinkerinkävijäksi, mutta olipahan Eveliina sen sijaan aivan erinomainen lukija, sisältä päästeli tekstiä kuin tekstiä aivan kuin vettä vain, ja muisti ihmeesti ulkoakin. Hyvin olivat nuorimmat pojatkin Heikku ja Sakari jo puustavista selvillä. Mutta vanhin poika Iikka? Miksikäs ei hän ole täällä?

Vikkelästi Eveliina selitti, että Iikkakin oli määrätty vallitöihin jo syksyllä, jossakin ison järven rannassa etelässäpäin se oli ollut sotahautoja kaivamassa, ja siellä oli varmaan nytkin. Käväisi pikipäin kotona ja lähti takaisin. Sinnekös vallitöihin hän nytkin lähti, niinkö sanoi? uteli rovasti. Niin oli sanonut, minnekäs se muualle. Rovasti

ei kysynyt enempää, päätään nyökäytteli, mutta Natukan Suskan nenänlatva keikkui taas ja jotakin hän yritti sohista viereisilleen emäntäihmisille, jotka eivät kuitenkaan välittäneet kuunnella, kättään huitoivat ja käskivät olla hiljaa.

Mutta minnekäs se lukkari? Ei ruvennut kuulumaankaan takaisin?

Kyllä lukkari asialla oli, mutta ei kaikki niin vain itsestään käynyt. Efraimi istui kyllä pytyllään edustuvan ikkunapielessä, veteli parhaillaan Putulan piian pieksunsaumaa umpeen lukkarin ilmestyessä huoneeseen ja kehottaessa Efraimia lopettamaan hetkeksi suutarinpuuhat, olisi tultava kinkeritupaan.

— Kinkeritupaan? Mitä minä siellä?

— Mistäpä minä tiedän, rovasti vain halusi tavata.

— Tulkoon tänne tapaamaan jos asiaa on. Ei sitä näin kesken töitä kinkerille lähdetä.

— Jaa ettet tule, vaikka rovasti lähetti sanan?

— Sanoin jo ettei käy. Ei ole asioita sille puolen. Eikä ole kinkerillä käynti aikaihmiselle pakollinen. Ruveta tässä nyt pentele soikoon pesemään ja pukemaan kesken työn. Puuttuisi vielä että rupeaa siellä katkismuksia ja uskontunnustuksia kyselemään, joista ei ole enää hajuakaan mielessä — — —.

— Älähän nyt intoile, et sinä mitään pesuja tarvitse, sen kun takin niskaasi kiskaiset. Eikä rovasti vanhoja ihmisiä ulkolukuun laita, jotain asiaa on. Sanna jo siellä odottaa pöydän ääressä tuloasi.

— Sanna? Mitä hän odottaa?

— No sua, mitäs muuta. Jäi siihen odottamaan kun lähdin.

— Mitä helvettiä — — —? Jopa tämä nyt on, aivan kuin käräjille tämmätään, kinkereille — — —! Jos kerran asia on sillä tavalla, niin samapa vaikka lähdenkin, tälläisena kuin olen, pikisenä ja pesemättömänä. Mikä saamari Sannan sai sanomaan, että minä täällä olen, vaikka kielsin sanomasta — — —?

Lukkari puolusti Sannaa selittäen, ettei hän Efraimin läsnäoloa ilmoittanut, toisaalta rovasti sen sai tietää.

Huiputtihan lukkari, ei Sanna enää ollut pöydän luona Erfaimin tullessa tupaan, ei Efraim nähnytkään Sannaa, joka istui patapenkillä akkaparven takana. Mutta kun Efraim kerran oli astellut rovastin eteen, niin ei hän samantien takaisinkaan lähtenyt, siihen vain seisahti niin suutarinpuserossaan kuin oli ja kysyi:

— No, mitä nyt?

Rovasti katsoi hämmästyneenä, oli juuri muuan emäntä luetus-

puolissa, kun Efraim tuli ja täräytti. Emäntä sai mennä kesken uskontunnustuksen ja rovasti sanoi:

— Jaa mitä Efraim Särmä tarkoittaa? Tietäähän hän, että täällä on kinkerit menossa?

— Kyllä tiedetään, mutta lukkari sanoi rovastilla olevan jotakin oikeaa asiaakin? Mitä sitä sellaista olisi?

— Onhan jokaisen seurakunnan jäsenen kinkerillä käynti oikeaa asiaa, kirkkolaissa selvästi sanottua. Jos Efraim nyt vaikka lukisi tuosta palasen, mitäpä tässä sen ihmeempää. Tulee nimi kirjaan ja tämänkin asian kohdalla niin sanotusti vanhurskaus täytetyksi. — Tämän sanoessaan rovasti osoitti jotakin Raamatun kohtaa.

Mitäpä tuossa, osasihan Efraim lukea, eikä hän muutenkaan mikään kristillisen seurakunnan vihollinen ollut, jospa ei erin innokas ystäväkään. Sosialisteja äänesteli, mitäpä tavallinen pikipeukalo muitakaan, mutta muuten oli sellainen tavallinen siivosyntinen hantvärkkäri. Harmitteli tosin hiukan, ettei tullut unohtaneeksi silmälaseja suutarintiskille, olisi silloin välttynyt tällaiselta joutavalta, mutta huitaisi hengessään tuonkin mielenailahduksen poikkeen ja lukea jutisti rovastin osoittaman kohdan. Tuttua tekstiähän tuo olikin, melkein olisi vielä rippikouluajalta ulkomuistista osannut sanoa minkä nyt luki: »Ja olkaat alamaiset kaikelle inhimilliselle säädylle, Herran tähden, oli se kuninkaalle niinkuin ylimmäiselle. Taikka päämiehille, niinkuin niille, jotka häneltä lähetetyt ovat, pahantekijöille rangaistukseksi ja hurskaille kiitokseksi.»

Hyvinhän se meni, sanoi rovasti. Lisäsi vielä, että hyvin meni vaimolta, Sannaltakin, osasi ulkolukuakin, mutta olkoon se nyt Efraimin kohdalta, saa tämä riittää. Olisi vain ollut vielä vanhempi poika Vihtori Matiaskin mukana, vaan ei kuulu olevan kotona. Missä hän onkaan?

— Jaa Vikkekö? Että missäkö?

— Niin? Kuuluu lähteneen jonnekin? Vai kuinka?

— Lähti se. Ei sanonut minne menee, häipyihän vain.

— Sanna emäntä sanoi, että jonnekin pohjoiseen ilmoitti lähtevänsä? Mahtoiko mennä kauaksikin?

— Mistäpä minä sen tietäisin, ainakin niin kauaksi varmaan, ettei näille kinkereille kerkiä. Mistäs pirusta Sanna tiesi ilmansuunnan selittää, että pohjoiseen — — —?

— Mutta Efraim Särmä, kuinka te nyt tuolla tavalla — — —?

— Jaa mitä? Että millä tavalla?

— Kun kirouksia päästelette tällaisessa paikassa!

— Jahas, en havainnutkaan — — —. Meinasin sitä vain sanoa, etten minä ainakaan tiedä menikö etelään vai pohjoiseen, kun ei mitään sanonut. Jokos saa lähteä, kun luvut on luettu?

Päästihän rovasti, mitäpä tässä muutakaan. Kun Efraim oli painanut tuvan oven kiinni, ei Natukan Suska jaksanut enää pidättää intoaan, vaan hiipasi rovastin luokse ja puoliääneen suhahti, että »ei taida rovasti tietääkään, että puhutaan sen suutarin pojan Saksaan menneen, sotamieheksi, niin, ja Ampialan ja Kartanon ja Koivumaan pojankin, ja eikös vain samassa sakissa ole lähtenyt se Harjunpään Petterin pitkä poikakin, niin aivan — — —.» Olisi Suska pitemmältikin ladellut luetteloaan, mutta rovasti ei näyttänyt oikein tykkäävän Suskan suhinasta, vaan laitakämmenellään aivan kuin työnsi tätä ulommaksi ja sanoi, että nämä tällaiset eivät kuulu kinkeriasioihin, Suska menee nyt vain sinne paikalleen siksi kun tulee oma vuoro lukea — — —.

Nyt oli Koivumaan väen vuoro tulla esiin, saapuvilla olivatkin sekä isäntä että emäntä. Rovasti vanhan tavan mukaan, ja koska kirkkolain sisälläpitokin tällaiseen velvoitti, luetti molemmilla pienen palasen Raamatusta ja sitten kysäisi isännältä, että Villekös se vain on poissa, johon isäntä lujasti, aivan kuin ääntään tiukentaen sanoi, että niin on, Ville ei sattunut olemaan nyt kotosalla. Eikä rovasti enempää kysynyt, ja turhaan olisi kysynytkin, sen kyllä kuuli Koivumaan isännän äänestä.

Vanha tapa oli ja kinkerimenoon kirkkolain mukaan kuuluvakin, että varsinaisten luetusten jälkeen välittömästi keskusteltiin kinkerikunnan kuulumisista ja vuodenvarren tapahtumista, sitten kysyttiin sitäkin, oliko tavalla tai toisella kinkerikunnassa horjahdettu hyveen tieltä tai muuten ylitsekäyty kymmenen käskyn opetuksia. Useinhan tämä kuulustelupuoli jäi aivan muodolliseksi, vallankin kirkonkylässä, jossa papistolla itselläänkin oli joka päivä tilaisuus kuulla ja nähdä mitä tehtiin ja tapahtui. Missä tahansa muuallakin piti olla iso asia, ennen kuin joku kylän kunniasta kiinnipitävä rupesi sitä kinkereillä tonkimaan ja papeille valittamaan. Tavallisesti tuo muodollinen kysymys tehtiin välittömästi kuulustelupuolen päätyttyä ja lasten sekä nuoremman polven poistuttua.

Tällä kertaa ei sitä tehty ollenkaan. Pidettiin loppurukous ja veisattiin, siinä kaikki. Sitten papit ja isäntämiehet siirtyivät isännän-

kamariin, emäntäihmiset kokoontuivat peräkamariin odottamaan kinkeripäivällistä, nuoremman väen sekä mökkiläisten ja palveluskunnan lähtiessä kotiin. Hiukan oudoksuttiin tätä vanhasta tavasta poikkeamista, mutta kukaan ei kysynyt mitään. Tuntui hiukan siltä kuin rovastilla olisi ollut jotakin erityistä syytä tällaiseen entisen menetelmän poisjättämiseen.

Niin hänellä olikin.

Nimismies Grön, joka oli saanut muutama kuukausi sitten siirron takaisin tänne entiseen piiriinsä, oli käynyt edellisenä iltana pappilassa ja melkeinpä esivallan nimessä vaatinut, että rovastin on kinkeritilaisuudessa tiedustettava muutama viikko sitten paikkakunnalta salaperäisesti poistuneitten poikien matkaa näiden omaisilta. Ei hän tietystikään voi mitään virallista määräystä antaa, vaan eräänlaisena luottamustehtävänä, kirkon apuna esivallalle, sillä Jumalaltahan esivaltakin on. Tämä on tärkeää paikkakunnan edunkin vuoksi, sillä luultavasti ovat nuo asioita tuntemattomat nuorukaiset joutuneet niiden tunnottomien värvärien uhreiksi, jotka itse suuret palkkiot saaden houkuttelevat nuoria miehiä tuollaisille matkoille, joilla heitä varmaan odottaa surkea kohtalo. Tällaisia värväreitä on tässäkin pitäjässä varmaan, heitä on jo santarmienkin tiedossa, ja tietymätöntä on mitä täällä tulee tapahtumaan. Naapuripitäjässä pari päivää sitten vangittiin kaksi tällaista nuorukaisten houkuttelijaa, heidät on viety jonnekin etelään päin, luultavasti Pietariin, jos lienevät enää hengissäkään. Täällä täytyisi saada tuo turmiollinen liike pysähtymään nyt tähän. Tahtooko rovasti auttaa? Sen verran vain, että aivan tavalliseen tapaan tiedustelee omaisilta mihin pojat ovat menneet ja sitten ilmoittaa minulle mitä he sanovat. Jos joudun heitä kuulustelemaan, niinkuin luulen, tiedän silloin hiukan etukäteen miten he asian selittävät.

Rovasti säikähti. Olihan hän näistä asioista kuullut ja puhellut viime päivinä, minnekäpä siitä pääsi, ja tiesihän hän senkin minne noiden äkkiä hävinneiden kerrottiin menneen: Saksaan, jonkinlaiseen sotakouluun. Mutta rovasti oli vältellyt lähempää tiedonottoa; pastorillekin, joka muutamia päiviä sitten ryhtyi asiasta puhumaan, oli hän sanonut, että älähän kerro, on parempi olla tietämättä. Mutta nyt tuli esivallan edustaja vaatimaan melkein virallista asiaan sekaantumista. Rovasti pyysi, että saisi pysyä syrjässä näistä asioista, eiväthän ne papille kuuluneetkaan, mutta Grön oli toista mieltä: jokainen olkoon esivallalle alamainen, niinhän papit opettavat ja

totta kai heidän itsekin täytyy olla alamaisia ja auttaa esivaltaa. Tässähän on kysymys hyvin vaatimattomasta avusta, ja toivon, ettei minun tarvitse mahdollisesti vaadittavaan raporttiin merkitä, että seurakunnan esipapilta pyytämääni virka-apua en saanut — — —. Silloin rovasti säikähti vielä pahemmin. Raporttiin? Tuo vaikutti melkein uhkaukselta! Niin kai sitten oli tehtävä — täytyi luvata, eihän muu auttanut, koska nimismies ei suostunut siihenkään rovastin ehdotukseen, että jättäisi tämän tehtävän pastorille. Nimismies ei sanonut luottavansa pastoriin, hän oli päinvastoin saanut tästä epäedullisia lausuntoja. Rovasti lupasi täyttää nimismiehen pyynnön mikäli hän saisi sopivasti sijoitetuksi kysymyksensä. Enempää ei hän luvannut, ja siihen nimismies tyytyi.

Eikä paljon ollut tapahtunutkaan, vain kolmen kotoaan lähteneen pojan vanhemmilta oli rovasti saanut kysäistyksi, eikä hänellä ollut enempään haluakaan. Natukan Suskan innostunut esiintyminen sai rovastin päättämään, ettei kinkerin päättäjäiskyselyä nyt pidetäkään, ties mitä vielä alkavat pälpättää, tulee vaikka miten ikäviä jälkiselvittelyjä, kun on tällaiset ajat.

Ja niin siirryttiin kamareihin hetkiseksi levähtämään ennen päivällistä. Isännänkamarissa pantiin piiput ja sikarit savuamaan, emäntien kerhosta alkoi kuulua vilkasta pulinaa. Yläkertaan katettiin kinkeriateriaa, monenlaisten herkkujen tuoksupilvet tunkivat kamareitten puolellekin. Puhuttiin ilmoista ja muusta turhasta, kunnes pamahti:

— Mitäs rovastilla on mielessä, kun hän rupeaa kinkerillä poliisitutkintoa pitämään? Perttu Pahkamäki näin täräytti kesken kaiken.

— Poliisitutkintoa? Mitä Pahkamäki tuolla tarkoittaa?

— Mitäpä minä muuta tarkoittaisin kuin tuota kuulustelua paikkakunnan nuorten miesten matkoista. Eiväthän sellaiset asiat papeille kuulu?

Rovastin äänessä oli jo hiukan kiivauden kireyttä hänen sanoessaan:

— Meille kuuluu seurakunnan jäsenten, sekä täysikasvuisten että lasten lukemisentaidon ja kristinuskon käsittämisen kuulusteleminen kinkeritilaisuuksissa. Tällöin myös tiedustetaan, mistä syystä ei joku kinkerikuntaan kuuluva ole saapunut paikalle. En ole muuta tehnyt nytkään. Voiko sitä sanoa poliisitutkinnoksi?

Äskeistä huomattavasti lauhkeampaan sävyyn vastasi Pahkamäki:

— Taisi tulla sanotuksi vähän huitaisemalla, suittaapaa ollakin,

ettei asiassa takana sen kummempaa ollut. Kävi vain närälleni kuunnellessani kyselyä.

— Miksikäs se niin kovin Pahkamäen närälle kävi? tiedustaa Putula, kinkeritalon isäntä. Hän on keski-ikäinen, lyhyehkö mies, tullut naapuripitäjästä Putulaan vävyksi ja saanut talon. Putulasta ei erikoisesti pidetä, hän on luonteeltaan riidanhaluinen, usein asioissa eri mieltä toisten isäntien kanssa, ehkäpä jonkin verran katkera senkin vuoksi, kun ei ole päässyt mitenkään näkyvämmin esille paikallisissa luottamustehtävissä. Viime aikojen puuhailut on häneltä yritetty pitää tarkoin salassa, koska hänen vaiteliaisuuteensa ei ole voitu luottaa. Luonnollisesti on hän kuitenkin kuullut monenlaisia huhupuheita, niinkuin kaikki muutkin, ja saanut tietää senkin, että Ampialassa ja Pahkamäessä on oleillut outoja miehiä, joiden matkaan paikkakunnan pojatkin ovat lähteneet.

Pahkamäki aikoo vastata, avaa jo suunsa ja silmät kipristyvät pahaenteisesti, mutta pastori ehtii ennen. Hän sanoo, että onko nyt sopiva paikka ja aika virittää riitaa tällaisessa asiassa, josta jokaisen suomalaisen täytyisi vaieta. Rovasti ei ole tehnyt muuta kuin täyttänyt kirkkolain määräykset. Onhan hän kysynyt muitakin paikkakunnalta poistuneita kuin eräitä nuoria miehiä. Pahkamäki ehkä havaitsi vain nämä muutamat kyselyt, kun sattui silloin olemaan kuulomatkan päässä. Tähän sanoo Pahkamäki, että niinpä taisi olla, olkoon sitten. Näytti jo siltä, että keskustelu tästä asiasta loppuu siihen, mutta Putula ei maltakaan lopettaa, vaan kysyy:

— Mitä pastori tarkoitti niillä asioilla, joista suomalaisten pitäisi vaieta?

— Tarkoitin juuri niitä asioita, joita Putulakin tarkoittaa kysymyksellään.

— Jaa minäkö? Mitä minä sitten pastorin mielestä tarkoitan?

Nyt ei Pahkamäki enää jaksanut purra kiukkuaan ikeniin, vaan sähäytti:

— Tarkoituksesi oli varmaan saada selville, pitäisikö suomalaisen olla hiljaa, jos sattuu näkemään muutamia hevosia hiukan tavallista myöhäisempänä iltahetkenä naapurin pihalla, vai onko siitä käytävä hoilaamassa länsmannille?

Syntyipä isännän kamarissa hiljaisuus, emäntien ja mummujen hilpeä pulina vain kuului peräkamarista, kunnes sielläkin huomattiin jotakin outoa olevan tekeillä isäntien puolella ja vaiettiin kuuntelemaan. Putula lennähti punaiseksi, hän vilkaisi ympärilleen ja

näytti jo siltä, että pastori saa jälleen sananvuoron, koskapa yskähti enteellisesti, mutta Putula ehti kuitenkin ennen, sanoi:

— Kuka on käynyt hoilaamassa?

— Tämän talon isännän sanotaan käyneen, ilmoitti Pahkamäki.

— Onko laki muutettu sellaiseksi, ettei tavallinen talonpoika saa enää keskustellakaan virkamiehen kanssa?

— Riippuu siitä mistä asioista keskustellaan ja minkälaisen virkamiehen kanssa.

Kuului enteellisiä yskähdyksiä, sekä pastorilla että Putulalla tuntui olevan sanottavaa. Mutta ennen kuin kukaan ennätti sanoa mitään, sattui jotakin, joka katkaisi keskustelun Putulan isännänkamarissa. Tuvanpuoleiselle ovelle ilmestyi Pahkamäen tytär Saimi. Hän oli hengästyksissään, ilman päällysvaatteita, vain iso villahuivi kietaistuna pään ja hartioitten ympäri, kiirehti suoraan isänsä luokse ja sanoi hätääntynyt sävy äänessään:

— Isä, lähde täältä, tule pihalle, minulla on asiaa.

— Mitä asiaa se on? Etkö voi sitä tässä sanoa?

— En. Tule nyt!

Pahkamäki nousi ja lähti tupaa kohti. Eteisen ovella Saimi pysäytti hänet, sanoi:

— Ota lakki ja turkki mukaasi.

— Miksi?

— Ota nyt vain, älä kysy!

Pahkamäki haki lakin ja turkin kamarin naulasta ja kiirehti Saimin jäljessä ulos. Pihalla näytti olevan tavallista erikoisempaa liikettä. Saimi tarttui isän käteen ja kuiskasi hätäisesti:

— Ei mennä tien kautta — juostaan tänne, riihitielle — — —.

Mutta Pahkamäki ei lähtenyt, pudisti päätään ja jäi seisomaan keskelle pihaa. Saimi jäi hänen viereensä. Pihan tienpuoleiselta laidalta lähestyi nimismies Grön ja pari virkapukuista santarmia. Grön sanoi jotakin santarmille, jolla oli ratsumestarin arvomerkit, ja tämä taas vuorostaan antoi venäjänkielellä määräyksen toiselle santarmille, joka virheettömällä suomenkielellä, joskin hiukan vieraasti korostaen, sanoi Pahkamäelle:

— Ratsumestari pyytää teitä saapumaan kotiin, hän haluaisi kysyä jotakin.

— Se sopii, sillä kotiinhan minä olin lähdössäkin. Enempää sanomatta ja sivuilleen katsahtamatta lähtee Pahkamäki kävelemään, Grön ja santarmit seuraavat tiukassa tuntumassa. Saimiin ei kukaan

kiinnitä huomiota hänen seuratessaan hiukan jäljempänä. Pihalle eri teitä saapunut toistakymmenhenkinen joukko lähtee myös Pahkamäkeen päin. Tiedetään jo, että opettaja Liimatan asunnossa on myös pari santarmia. Nyt Pahkamäkeä tapaamaan tulleet ovat ensiksi käyneet Ampialassa ja kyselleet konttoristi Jaakko Mahlaa. Tämä ei sattunut olemaan juuri sillä hetkellä saapuvilla, jolloin Grön oli selittänyt jotakin saksankielellä ratsumestarille, samalla käsillään viittoen osoittaen Klimpin rujoutta, jolloin ratsumestari huitaisi kädellään ja samalla nähtävästi sanoi jotakin sen tapaista, että mitäpä sellaisesta, annetaan olla. Grön kysyi sitten puodin puolelta huoneeseen saapuvalta Ampialalta, tiesikö tämä missä hänen poikansa, ylioppilas Markku Ampiala oli, johon Ampiala vastasi, että poika oli sanonut lähtevänsä Helsinkiin lukemaan, ei hän muuta tiedä. Grön tulkitsi tämän ratsumestarille, joka naurahti päätään pudistaen, mutta ei vaatinut kysyttäväksi enempää, vaan lähdettiin Pahkamäkeen. Saimi sattui juuri miesten tullessa olemaan aitassa käymässä, sieppasi orrelta villahuivin suojakseen ja juoksi suoraan Putulaan isää tapaamaan.

Putulan kinkeriruuat jäivät suurimmaksi osaksi syömättä, sillä melkein jokaisella vieraalla tuntui olevan nyt tähdellisempää tehtävää jossakin muualla. Talvinen iltapäivä hämärtyi, väenliike kylän teillä lisääntyi. Nimismies Grönin ja santarmien lähtiessä kolmella hevosella ajamaan asemaa kohti, olivat Pahkamäki ja opettaja heidän matkassaan, kumpainenkin kahden santarmin vartioimana. Kun Pahkamäki asteli yli kotipihan, seisahti hän lyhyeksi hetkeksi ennen rekeen istumistaan ja sanoi niille kyläläisille, jotka oleilivat pihalla:

— Ei ollut Pahkamäestä poikaa lähtemään, tulivat hakemaan isännän. Näkemiinpä vain, omankyläiset!

Mitään joukkovastausta ei kuulunut, vain Koivumaan Kustaaisäntä tuli reen viereen, antoi kättä ja sanoi:

— Näkemiin. Älähän huoli surra, kyllä sinä takaisin tulet!

Pahkamäki ei vastannut, sillä santarmi työnsi Koivumaata sivuun ja ratsumestari kiirehti lähtöä. Rekien liikkeelle lähtiessä Pahkamäki vasta sai sanotuksi Koivumaalle:

— Kyllä me kaikki vielä tulemme, niin että eipä — — —. Pahkamäki ei saanut sanotuksi enempää, sillä suomentaitoinen santarmi ärjäisi:

— Ei puhuta, on kielletty!

Reki lähti rohisten liukumaan. Toinen odotti tiellä, siinä istui opettaja omien saattosantarmiensa kanssa. Koulun pihalla oli myös ollut muutamia saattajia, mutta kun opettaja aikoi sanoa heille jotakin jäähyväisiksi, kielsi Grön sen ilmoittaen: »Ratsumestarin määräys on: ei saa puhua.»

Ensimmäisessä reessä ajoivat ratsumestari ja Grön, seuraavissa opettaja ja Pahkamäki saattajineen. Ennen kuin perässä ajava reki häipyi iltapimeään, kuului tienvarresta läheltä Pahkamäen pihaporttia naurunkihaus ja sitten omituisen tirisevä, kimeä miehen ääni, josta voi erottaa sanat:

— Taitaapa päivä toisaalta paistaa ennen kuin tullaan!

Siellä oli Koppa-Santeri, sisukas äijä, jota kylä oli poikasena kaltoin kohdellut ja joka koko ikänsä oli vuorostaan suhtautunut samoin kylään ja kaikkiin sen ihmisiin, omaan eukkoonsakin, jota pieksi kerran, pari, viikossa sisunsa lievikkeeksi. Nyt hänen sielunsa riemuitsi, kun kylän komeita vietiin, ja niinpä hän sinkautti omaan tyyliinsä laatunsa mukaisen lähtömanauksenkin.

Kookas hahmo oli tullut pitkin pimeää tietä pappilasta päin ja kuullut Santerin ärinän. Tulija pysähtyi ja kysyi:

— Sanoitteko nuo sanat iloiten vai surren?

Santeri tuijotti ison lippalakkinsa räystäsvarjosta kysyjää ja tunsi. Nauraa narautti pahanilkisesti ja hampaitten raosta kirrasti:

— Papitkin tässä — saisivat mennä saman tien — — —! Lähti sitten kävelemään mökkiään kohti.

Pastori meni Pahkamäkeen. Häntä oli vaivannut levoton olo siitä saakka kun nopean aterian haukattuaan oli lähtenyt Putulasta, ei ollut haluttanut puhua rovastinkaan kanssa, joka hänkin näytti liikuskelevan kuin pahan omantunnon ajelemana. Tai ehkei se ollut pelkästään levottomuuttakaan. Hänen silmiensä edessä oli alinomaa illan kuluessa ollut pitkänsalskea tyttö, jonka ison villahuivin ympäröimät kiivaan juoksun jäljeltä punoittavat kasvot, suurten silmien samalla kertaa rohkea ja hätääntynyt ilme ja hengähtelyn lomasta syöksähdelleet sanat olivat siirtäneet pastorin mielenliikahteluissa kaiken muun taka-alalle. Tuo tyttö oli nyt jäänyt yksin, hän oli varmaan odottamattoman tapahtuman murtamana suruunsa sortumaisillaan, häntä oli lohdutettava ja annettava voimaa kestämään kohtalon ankara isku.

Pastorin ilmestyessä Pahkamäen isoon tupaan oli Saimi parhail-

laan kattamassa illallispöytää. Hän oli nähtävästi juuri tullut ulkoa, oli vielä punaisissaan, mutta silmissä ei huomannut mitään itkun merkkejä, vain hiukan ihmettelyä hänen tervehtiessään pastoria tämän astuessa ovensuun hämärästä peremmälle tupaa.

— Tulin katsomaan miten täällä jaksetaan kaiken tapahtuneen jälkeen? Älkäämme menettäkö toivoa!

— Tämähän oli ystävällistä pastorilta. Eihän täällä mitään hätää ole. Tietysti olisi ollut parempi, jos isä olisi päässyt pakenemaan, mutta tuskinpa hän olisi lähtenyt, vaikka olisin ennättänyt vähän aikaisemminkin Putulaan. Hän on sellainen.

— Toivotaan, että hän tulee pian takaisin.

— Niin ne hakijatkin vakuuttivat, se pieni ryssä, joka puhui suomea, että kun on kuulusteltu niin pääsee pois. Ja kyllähän talon työt ja asiat jonkin aikaa tulevat ilman isääkin hoidetuksi. — Mitään järkyttäviin elämänsattumiin viittaavaa ei talon sisäisessä liikahtelussa ilmennyt. »Onko pastorilla aikaa tulla istumaan, tuonne kamarin puolelle?» kysyi Saimi.

Pastorillahan olisi ollut aikaa vaikka millä mitalla, eikä häneltä oikeastaan haluakaan jäämiseen puuttunut, mutta hän piti kuitenkin oikeampana hyvästellä, vielä kerran lausuen osanottonsa ja kaiken hyvän toivotuksensa. Lähtiessään hän tunsi aivan kuin jonkinlaista pettymystä. Hän olisi mieluummin tavannut tuon kauniin ja miellyttävän tytön masentuneena ja murheellisena, maahan lyötynä ja lohdutusta kaipaavana. Miksi niin, sitä hän ei oikein osannut selittää — — —.

Kävellessään pimeällä tiellä pappilaa kohti tunsi pastori velvoituksen käydä viemässä lohdutuksen ja toivon sanomaa myös opettajan rouva Marjatta Liimatalle. Hän suuntasi askelensa koululle.

Mutta siellä oli jo muita aikaisemmin saapuneita: juuri hänen edellään oli tullut rovasti kahden koulun johtokunnan jäsenen kanssa. Ryhdyttiin neuvottelemaan koulun toiminnan jatkamisesta, kun opettaja oli näin äkkiä temmattu työstään. Mitään syvän murheen tai epätoivon merkkejä ei huomannut Marjatta-rouvankaan ilmeissä enempää kuin äänessäkään hänen aivan asiallisesti keskustellessaan sijaisopettajan hankkimisesta ja muista tilanteen aiheuttamista tehtävistä. Pastori jäi rouvan pyynnöstä myös istumaan ja kuuntelemaan, vaikka ei johtokuntaan kuulunutkaan. Hän puuttui keskusteluun vasta vähän ennen poislähtöä, kun rovasti sanoi rouvalle:

— Teillähän on aivan pieni lapsikin, miten vanha hän onkaan?

— Kolmen viikon.

— Niin aivan. Häntä ei ole vielä kastettu?

— Ei ole. Tarkoitus oli ensi sunnuntaina kastaa poju, sisareni miehineen oli määrä tulla silloin tänne. Mutta nythän kastaminen jää ehkä tuonnemmaksi.

— Ei kuitenkaan sovi siirtää kastetoimitusta kauemmaksi kuin kolmen viikon päähän, jolloin lapsi — onko hän poika vai tyttö?

— Poika.

— Niin aivan, siis jolloin hän tulee kuuden viikon ikäiseksi. Kirkkolaki määrää lapsen kastettavaksi viimeistään kuuden viikon ikäisenä.

Rouva Liimatan tummissa silmissä välähti hänen sanoessaan:

— Tuskinpa pojua kastetaan ennen kuin isä on kotona.

— Mutta emmehän ensinkään tiedä koska hän pääsee kotiin? jatkoi rovasti. Eihän lasta voi jättää tuollaiseen epävarmuuden tilaan miten pitkäksi aikaa tahansa? Ja sitä paitsi minun on valvottava kirkkolain määräyksien noudattamista.

Rouva Liimatta oli lennähtänyt punaiseksi, hän puraisi huultaan aivan kuin estäen kiivasta sanaa. Pastori ehti kuitenkin ennen, sanoi:

— Minun mielestäni setä voisi nyt jättää tämän asian tuonnemmaksi. Rouva Liimatalla on tällä hetkellä aivan riittävästi muutakin mietittävää.

— Niin tietysti on, enhän minä pahalla, mutta tahdoin vain muistuttaa kirkkolain määräyksestä. Rovasti ei puhunut enempää, sillä Marjatta-rouva käännähti äkkiä ja meni toiseen huoneeseen.

Nyt puuttui puheeseen toinen johtokunnan jäsen, nuori maanviljelijä Loukonen, sanoen melko kiivaaseen sävyyn:

— Nykyään näytetään ylitsekäytävän suuremmatkin lait kuin jotkut kirkkolain pykälät. Ei ole oikein kiusata opettajan rouvaa tuollaisella.

— Kiusata? Rovastin äänessä soi närkästys. Enhän minä tahdo kiusata, mutta minun on virkavelvollisuuteni mukaan muistutettava — — —.

Keskustelu ei jatkunut, vaan lähdettiin. Rouva Liimatta ei enää näyttäytynyt, eikä kenelläkään ollut halua mennä häntä enempää häiritsemään.

Pastori ei mennyt vielä pappilaan, hän halusi hetkisen kävellä yksinään. Hän ajatteli tätä päivää, lyhyen pappisuransa ihmeelli-

sintä kinkeripäivää. Aivan kuin hän olisi tämän päivän aikana jollakin tavoin asennoitunut elämään ja sen menoon, ihmisiin ja heidän sanoihinsa ja tekoihinsa, itseensäkin, toisin kuin aikaisemmin. Hän vaistosi oudon ja käsittämättömän, mutta kuitenkin kaikessa ja kaiken takana vaikuttavan vääjäämättömän kohtalonomaisuuden kansojen ja yksityisten elämisessä ja olemisessa. Täällä, tässä kirkonkylässä, tässä maassa ja kaukana maailmassa, kaikkialla.

Niin kuin hän tänään, oikeastaan nyt juuri, tällä hetkellä, olisi havahtunut näkemään Jumalankin toisenlaisena kuin tähän asti: suurempana, väkevämpänä, oikeamielisempänä. Mistä muuten olisi virrannut sellainen usko, jollaisesta hän juuri oli saanut nähdä väläyksiä, usko, jota ei edes rovasti kirkkolakineen voinut murtaa — —!

Aivan kuin hän vasta tänään ensi kerran olisi saanut hämärän aavistuksen siitä, mitä todellinen usko on. Hän, joka oli vuosikaudet opiskellut kyetäkseen tätä uskoa julistamaan ja jo vuosikaudet sitä muille julistanutkin, nyt aivan kuin ensi kerran tunsi itse vavahtavansa väkevän uskon satuttamana.

Mutta tuo vavahduttava virta — sehän tuli maasta, maallisista ja ajallisista asioista, ei ylhäältä, taivaallisista — —?

Kuka voi vetää rajaviivan?

Saimi Pahkamäki ja Marjatta Liimatta, heidän uskonsa ja toivonsa lujuus — ja toisaalla rovasti kirkkolakeineen — —?

Ja tämä ilta, tämä pimeä ilma kylän yllä, mäellä olevan kirkontornin ja kymmenien sota-ajan vuoksi pimennetyin ikkunoin elävien talojen yllä — se oli aivan kuin täynnä kohotettuja nyrkkejä, kuin tulvillaan hiljaista hampaitten kiristystä, väkevää uhmaa, lausumattomia valoja: viekää, lyökää, uhatkaa — ette tuhoa!

Se oli uskoa sekin — toivoa ylläpitävää väkevää uskoa, jota kansat joskus kuoleman varjon heidän ylitseen langetessa tarvitsevat. Jota ilman he sortuvat.

Pastori Ensio Luotola palasi pappilan pieneen apulaisen kamariin jollakin tavoin toisenlaisena miehenä kuin hän oli ollut sieltä lähtiessään. Toisenlaisena pappinakin.

HARJOITUSKENTÄLLÄ

SEITSEMÄS LUKU

Seitsemäskolmatta jääkäripataljoona tulla molskotteli kentältä kasarmia kohti. Oli satanut koko päivän. Lämmintä huhtikuun sadetta, mutta nahkaa myöten osasi kastella sekin ja loan pani roiskumaan ettei määrää. Illansuussa seuloutuivat pisarat sumuksi, sitä näytti satavan taivaasta ja nousevan maasta, se kääri komppaniat harmaiksi paakuiksi, ne liukuivat pöytälaakealla kentällä pitkinä sylenkorkuisina aitoina, jotka käheitten kiljaisujen komennuksessa katkeilivat, kaatuilivat, pysähtelivät ja juoksivat jälleen eteenpäin kadoten näkyvistä kuin olisivat villaseinään painuneet. Omalla tahollaan molskottelivat lätäköissään ensimmäinen, toinen ja kolmas komppania, jossakin suunnattoman lavean kentän kaukaisemmilla reunamilla, pienen järven rantamilla kaivelivat pioneerit kuin myyrät maanalaisissa käytävissään rakennellen ja räjäytellen, ja päinvastaiselta laidalta kuului konekiväärikomppanian jalkapyssyjen papatus, joka tämän mellakan keskellä toi mieleen mitä kullekin: ompelukoneen nakutuksen pääkaupungin räätälinsällille, niittokoneen kesälaulun maanviljelijäpojille, muutamille ehkä vain kaiken tämän melskeen ja menon tahdintykytyksen, sodan sydänsykkeen. Tuo papatus oli päättynytkin jo sumun tultua, samoin kuin haupitsienkin jymähtely, jota sitäkin oli ruvennut näinä päivinä kuulumaan kentän laiteilta. Vain jalkaväki oli jumpannut jatkuvasti, märkänä ihoon saakka, kurassa korvia myöten, käännöksiä tehden ja loikkien syöksyyn ja kaiken aikaa kuunnellen saksankielistä komennusta, kiroilua, haukkumista. Sitä jokapäiväistä ja totuttua. Viis siitä, se kuului tähän sotameininkiin, mutta tämä sade ja sumu, se keljutti.

Kolmas komppania marssi kaupungin puistokaduntapaisen reunapuolta; siellä oli usein keväisinä iltapäivinä ollut kulkijoita ja katselijoita, naisenpuolia vallankin, nuoria tyttöjä ja rouvasihmisiä, joiden miehet olivat sotapoluilla. Tavallisesti näille kajautettiin laulu, suo-

malaisia sotilaslauluja Oolannin sodasta Porilaisten marssiin, olipa muutamia omatekoisiakin marssilauluja, täällä sepiteltyjä, eräät sopivasti saksankielellä saostettuja. Nytpä ei näkynyt liikkujia, eipä laulettukaan. Marssittiin hartiat kymyssä, mahat tyhjinä, märkinä kuin uitetut koirat. Tuskinpa ainoakaan mies tunsi haluakaan laulella. Mutta joskus oli laulettava halusi tai ei, niin kuin pari päivää sitten, samanlaisena sateisena illansuuna kuin tämäkin. Rankka päivä oli ollut sekin, marssittiin kasarmia kohti jalkoja raahaten, kuolemanväsyneinä. Silloin kuului vääpelin karjaisu: Singen! Kukaan esilaulajistakaan ei totellut, ei laulun hyräystä kuulunut. Vääpelin ärjäistessä toisen kerran kuului pari vaimeaa yritystä, mutta siihen sammui. Vääpeli raivostui, komensi: maahan! Siihen oli heittäydyttävä mahalleen rapakkoon, vesilätäkköön, millaista kenenkin kohdalla sattui olemaan. Sitten edelleen ylös — maahan — ylös — mars — maahan! Ei ollut paljon paraatiloistoa siinä joukossa, joka lopulta saapui perille.

Nyt ei kuitenkaan sattunut samanlaista. Joukko joukon jälkeen saapui kasarmialueelle, askel kumahti jo kuuluvampana kaiun vastaillessa pitkien rakennusten tiiliseinistä, tuuli sai sumunkin ajelehtimaan ja harvenemaan, koskapa sen keskestä taustalla hahmottui näkyviin kasarmin pohjoispuolelta korkean vesitornin ääriviivat.

Olipahan taas yksi vaivan päivä päättymässä. Ajelehti vastaan tuoksujakin keittiön avoimista ikkunoista. Hitto, ihan kuin olisi ilmeiselle liharuualle hajahtanut, tuoreelle eikä purkkipihville? Olisipa harvinaista, mutta jospa sattuisi tällaisena helvetin rankkana päivänä. Tuntohan täytyi olla muonamestarillakin, paksumahaisella Ehlerillä, vai oliko se Hochstein tänään, samanlainen sammakkotyyppinen mulkosilmä. Kohta kuuluu tuvanvanhimman manailu: Eipäs roiskita rapaa yltympäri; kynnyksen taakse ei tuoda saappaita, ennen kuin enimmät savet on kaavittu; ei mitään paidanvaihtoja, syömään vain, mikä pirkuleen mamselli sinä luulet olevasi, ettei paita saa omassa satulassaan kuivaa — —!

Sen tapaistahan siellä kuuluikin, vähän joka puolella. Mutta kukapa siitä välitti, tuttuahan se oli, ja tulihan taas oma vuorokin äänenpitoon. Pääasia päästä jonoon niin pian kuin suinkin ja antaa tunnustus omalle nenälle, että oikeassa olit: tällä kertaa kauhotaan pakkeihin selvää soppaa, käsivarsituntumassa sattumiakin, eikä liemikään suoraan Lohmühle-järvestä pumpattua. Saisi vain puijatuksi täyden toisenkin pakin, säästyisi hiukan limppua huomiseksi.

Sen kyytimiehenä ollut marmelaatikin oli taas muuttunut melkein juureksiksi. Olisikohan Höijerin, komppanianvääpelin, isotissinen salamorsian pullauttanut pennun ja pidetty peijaisia, silloin tietysti olivat muonamikot kuorineet marmelaatista makoiset pois ja jättäneet jäljelle pelkkiä sitkeitä suonia — — —.

Sen kauempana ei tässä vaiheessa ajatus kierrellyt, sopan suloisissa tuoksuissa vain ja vatsan hyvinvoinnin vaateluksissa. Ei huoneen täyttävää höyrypilveäkään kukaan moittinut, sehän oli lämmintä, omista vaatteista kohoavaa, omien hikoilevien iholihojen ja kuumien keittokattiloiden tupsuttamaa yhteistuotetta. Olihan jälleen päivä päässä ja vatsakin edes jotenkuten puolillaan. Henki pihisi. Hittojako muusta!

Kahta kertaa useammin ei kannattanut mennä pakkiaan ojentelemaan keittäjä-kerberosten nenän alle, niillä oli pahuksen hyvä muisti. Eivätkä omatkaan pojat, apulaiset, uskaltaneet liikoja lisäkauhoja ammentaa. Jotkut, pienipuheisimmat tai ujoimmat, tyytyivät yhteenkin annokseen ja samoin herraspojat, jotka ajattelivat säätynsä mukaisesti, että ahminta kuuluu alhaisolle. Olihan niitä sellaisiakin, vielä muutamia, joilla oli säilynyt rippeitä hienoista kotitavoista. Niinpä nytkin alkoi jono nopeasti lyhentyä kun muonamikot rupesivat jakelemaan yhtämittaista »nichtmeeriä». Vain Harjunpään Iikka meni ojentamaan kuppinsa ja sanoi yhden sanan: »Pupe.» »Jawohl, Bube», sanoi Hochstein ja huusi saman sanan keittiön puolella häärivälle apumiehelle. Kohta lennähtikin nippu luita Iikan eteen, mutta Iikkapa ei tyytynyt tähän, vaan isoa kättään tahdissa takoen selitti: »Pupe hunkri, flais.» Jo nauroi Hochstein, hohotti että vaskinen vyönsolki mahalla pomppi, ja eikös vain hän napannutkin jostakin pikkasta lihapalasta näppeihinsä heittäen sen Iikkan kuppiin. Täytyihän Iikan saada »Pupelleen», olihan Bube komppanian yhteinen ikioma koira, jota Iikka hoiteli hellästi kuin emo ainuttaan, ja olihan Hochstein komppanian kokki, tämän kummallisen komppanian, jossa oikeaa ihmisten kieltä, ihanaa alasaksaa, ei osannut puhua ainoakaan mies, ja vain muutama harva osasi solkata tavallista kirjasaksaakaan. Iikka ei osannut sitäkään enempää kuin viitisen, kuutisen sanaa, nekin päin seiniä lausuen ja kaikki koskien samaa asiaa: Bubea, matalajalkaista sekarotuista koiranressukkaa, joka oli jostakin ilmestynyt komppanian alueelle ja heti saanut Iikasta suojelijansa. Bube taapersi aina mukana harjoituksissakin, ja jos joskus teljettiinkin tupaan miesten lähtiessä, niin

karkasi myöhemmin ja ilmestyi joukkoon. Joskus heilui tuo lyhytjalkainen rakki niin innokkaasti kentällä, että tuskin jaksoi jalkojaan siirrellä, jolloin Iikka sen hoiteli kotiin joko kuormalle nostaen, jos sellainen sattui lähelle, tai muuten. Tänään oli Bube komppanian palatessa istunut koko matkan Iikan niskassa, pakkauksen päällä keikkuen. Nyt makaili tuo ainoa nelijalkainen komppaniaan kuuluva ison tuvan ovensuussa omalla paikallaan, perin nälissään, mutta varmana siitä, että kunhan Iikan iso saapas kopsahtaa kynnyksen yli on myös Buben vatsantäysi turvattu.

Ja kopsahtihan se viimein, Iikan saapas, tuli tupaan mies kokonaankin. Oli vain viipynyt muita myöhempään odotellessaan Buben osuutta. Pysähtyi hiukan kynnyksellä, pärskähti ja sanoi:

— Helskutti kuinka te haisette! Koko kämppä!

— Miltä haistaan, saisiko tietää? kuului jostakin yläpetiltä.

— Kollikissoilta. Onkos kolleista kukaan sen verran selvällä järjellä, että lykkäisi tännepäin sätkän?

Ojentuihan sieltä sätkä, ja samalla kuului:

— Tuo sun rupinen rakkisi tänne eniten hajua levittää. Saisit sen jättää pihalle.

Sellaista puhetta Iikka ei ole kuulevinaan, hän laittaa Buben illallisen kuntoon ja alkaa sitten vasta riisua omia kamppeitaan kuivamaan.

Tuvassa oli illalla harvinaisen hiljaista. Olipa ollutkin sellainen päivä, että ei soinut haitari eikä huuliharppu, ei lauleltukaan. Muutamat nukkuivat, kuorsaukset rohahtelivat kattoparruissa kuin justeerisahan vetäisyt, toiset makailivat valveillaan, joku ompeli nappia, joku luki saksalaista armeijanlehteä, joka oli painettu niin pienin kirjakkein, että tekstistä vaivoin sai lampputuikun valossa selvän.

Romppainen, pohjoispohjalainen suutari, joka oli vapautettu kenttäharjoituksista ja sai puuhailla ammatissaan komppanian verstaassa, oli tänä iltana tuon toistakymmenmiehisen tuvan pirtein mies. Hän oli sosialisti, oli harrastellut politiikkaa jo kotimaassa, ja täällä työskennellessään saksalaisten suutarien kanssa jo neljä kuukautta ja opittuaan hiukan kieltäkin oli hänestä tullut tiukka aatteen mies. Kalle Marks oli hänen arvionsa mukaan »helevetin viksu vilosohvi, viishampi kuin seihtemän Luteerusta. Eehän sitä Suomen kirjoista seleville saanut, mutta nää sakesmannit sen viisauven

ymmärtävät.» Näistä nykyajan viisaista saksalaisista Romppaisen Eetu piti etevimpänä Ebertiä, joka oli ammatiltaan satulaseppä, oikeastaan melkein suutari, mutta kirjoitti lehtiin »niin vilosohvisesti, että opinkäynhet viishat kurkkuvaan kakoivat, ja sanoi sovastakin sellaiset suorat sanat, että mithän mahtanee Hintenpuri aatella.»

— Mitäs se satulamaakari sodasta sanoi? — huutaa joku kämpän perältä.

— Sanoi että selevää syntiä on kaikki sotiminen ja että on sama jos tappaa veihtellä ryöstöpuuhassa mehtän korvessa eli sovassa kentraalien käskystä.

— Joko se äijä on ammuttu, vai vieläkö aukoo päätään tuohon tyyliin? kuuluu jälleen perältäpäin.

— Eivät ole herrat rohenneet ampua, mutta vankilaan on pantu. Se kun on sillä tavalla, että tottuuven puhujan suu koetetaan kaekkina maaliman aikoina tuketa — — —.

Pitemmälle ei Romppaisen Eetu ennättänyt, kun tuvan hämärimmästä osasta lensi märkä riepu suoraan hänen naamaansa. Näin oli tapahtunut joskus ennenkin näissä Romppaisen iltahartauksissa. Ja samanlaista hohotusta, hihitystä ja suoraa pilkkaa oli sinkoillut totuudenpuhujan silmille, niin kuin nytkin. Helvetin perimmäiseen karsinaan käskettiin painua mokomankin märkänäävelin, paskinperän apostolin. »Lykätkää jalkarättejä sen kurkkuun!» kuuluu jostakin nurkasta. Sitten huikataan:

— Olisit pysynyt Lapissa saarnavirkaa hoitelemassa, mitä tänne miesten joukkoon lähdit? Sanopas, sinä Jerusalemin suutari?

Eetu Romppainen on pitkämielinen mies ja on vanhempikin kuin toiset täällä, useampi vuosi neljättäkymmentä jo meneillään, ei hän viitsi suuttua, närkästeleepähän vain jonkin verran ja pyyhkii naamansa. Eikä hän viitsi ruveta lähemmin selittelemään Saksaan lähtönsä syitäkään. Samantekevä se on kysyjällekin, tietää hän sen jo ennestäänkin, tietävät kaikki muutkin, että Romppainen lähti Oulusta mukaan joten kuten vahingossa, sattui junassa samaan porukkaan Tornioon matkalla olevien miesten kanssa ja sai oppaalta samat salaiset ohjeet ylimenosta Ruotsin puolelle kuin nuo toisetkin miehet. Niinpä hän ei pysähtynytkään Kemiin, kuten oli aikonut, vaan jatkoi Tornioon ja livahti rajan ylitse ilman enempiä seikkailuja. Mitäpä hänelle väliä minne ajelehti, akaton mies, itään tai länteen. Olihan hänet jo tämmätty lähtemään jonnekin etelänpuolen

venäläisiin varuskuntiin vallityökomennukseen, jossa hän tietysti olisi joutunut samanlaisiin suutarintöihin, keisari Nikolain sotilaitten saappaita korjailemaan. Tätä komennusta pakoon tai ainakin lähtöä viivytelläkseen hän oikeastaan Kemiin lähtikin, ja sitä tietä joutuikin tänne keisari Vilhelmin sankariarmeijan saappaita puolipohjailemaan. Välipä hällä!

— Annahan natsa, Tuhari, sanoo Romppainen vieressään lojuvalle Miinan Salulle, joka täällä on saanut tuon uuden nimen. Tuhari on ollut keittiöapulaisena ja on hankkinut hiukan ylimääräistä tupakkaa, siitä saa Romppainen aina parhaan osan, sillä he ovat ystävykset, Romppainen ja Tuhari. Miksi, kukapa sen osaisi selittää. Tuharihan on vakaa sotilas, ponnistelee henkeen ja vereen oppiakseen muistamaan saksalaiset komentosanat, tuskin kuuntelee Romppaisen sananselityksiä, ei puutu ei tartu muuhun kuin sotilaspalvelun velvoituksiin. Kaikesta tästä huolimatta nuo kaksi tuntevat puolin ja toisin eräänlaista hengenheimolaisuutta, josta johtuen Romppaisella on aina tupakkaa ja Tuharilla kunnolliset jalkavarusteet, usein myös suutariporukan muonamääristä lohkaistu ylimääräinen annos. Tavalliset päiväannokset ovatkin aivan liian vaatimattomia Tuharille, siksi keittiövuoropäivät ja Romppaisen ystävyyslahjat muodostuvatkin aina eräänlaisiksi juhlahetkiksi hänen elämässään.

Ilta hyrisee yötä kohti. Kukaan ei muista enää Romppaisen Eetun epistoloita, useita muitakin pikku tapauksia on liukunut ohi vähin meluin, niin kuin tavallisesti tällaisten rankkojen harjoituspäivien iltoina. Yhä useammat ovat jo unessa, toiset ojentelevat samoissa meiningeissä.

Tuvan perällä vierekkäin olevalla kahdella ylävuoteella valvotaan. Siellä ovat Iikka ja Markku Ampiala. Iikka on suorittanut Buben turkin perinjuurisen siivouksen, jo aikaisemmin illalla hän puhdisti mudasta jalat ja vatsanalusen ja on nyt metsästellyt kirppuja, joita Bube joka päivä hankkii uusia Iikan saalistamain tilalle. Markku on lueskellut, mutta Iikan lopetettua kirppujahtinsa ja tuvan hiljennyttyä iltalepoon hän ottaa pieneltä hyllyltä sinikantisen vihkosen ja sanoo:

— Eikös ruvettaisi? Vai joko nukuttaa?

Iikka huokaisee, kynsäisee niskaansa ja sanoo, että pahasti uni painaa, jos jätettäis huomiseen. Mutta Markku ei hellitä, vaan työntää vihon Iikalle jutellen, että vielä jää aikaa nukkumisellekin,

vaikka puolen tuntia jynssättäisiinkin aivotöissä. Otahan kynä ja aloitetaan. Nyt ei kukaan tule irvistelemäänkään.

Mikäpä Iikan auttoi, kun oli kerran leikkiin ruvennut. Alettiin kirjoituspuuhat. Meneillä oli jonkinlainen kirjeentapainen kotiin, sen kimpussa oli hikoiltu jo muutamia päiviä, ja jotakin tolkkua alkoi vihkoon piirrellyistä harakanvarpaista saadakin. Kirjaimet olivat isoja ja kömpelöitä, kuin hiilihangolla söhittyjä alokkaita, jotka seisoivat hajajaloin tai puskivat päitä vastakkain, ja monesta sanasta aina jokin kirjain puuttuikin. Mutta joka päivä päästiin hivenen verran eteenpäin. Joskus joku irvileuka sattui huomaamaan homman ja tuli virnuilemaan, mutta ymmärsi kuitenkin pysyä riittävän matkan päässä, sillä Iikan suurten nyrkkien iskuvoima oli jo ainakin lähipiirissä niin tunnettu, että leukailijat osasivat varoa nahkaansa.

Tämä puuha oli alkanut komppaniaan tulleesta ilmoituksesta, jonka mukaan ne, jotka halusivat voivat lähettää kirjeen omaisille. Yhden vain, ja lyhyen, jossa ei ole mainittu mitään paikkoja eikä päiväyksiä, tiedonanto vain, että elossa ollaan ja hyvin voidaan, ja etunimi. Useimmat ryhtyivätkin puuhaan. Markku tiedusti miksi ei Iikka kirjoita. Tuossa on paperia, onko sulla kynä? Ei ollut Iikalla sitäkään, eikä hän välittänyt lainatakaan. — En kirjoita, sanoi. Eiväthän ne osaa kirjoitusta lukeakaan, ei äijä eikä äitimuorikaan. — Mutta onhan siellä muita, jotka lukevat. Kirjoittaisit kuitenkin.

Iikka oli vaiti, katseli sivulle, vihelteli. Sitten tuli äkkiä kuin heittolaukaus:

— Pirustako minä nyt kirjoittamisen taidon sieppaisin! En minä osaa kirjoittaa.

— Et ollenkaan?

— En. Usko nyt. Kuka mua olis opettanut, kun en ole koulussa ollut.

— Lukeahan kuitenkin osaat?

— Yhdellä vuodella minä rippikoulusta pääsin. Ei tarvinnut laiskankouluunkaan.

Markku tuumi hetken, sitten sanoi:

— Pian se konsti on opittu, minä opetan. Aloitamme heti.

Iikka ei aluksi aikonut suostua, muljautti pahasti ja lähti kävelemään Markun antaessa hänelle ensimmäiset mallikirjaimet pienen vihkosen alkulehdelle piirreltyinä. Iikka korjasi kuitenkin vihon talteensa, ja jo huomisin hän piirteli muutamia kirjaimia. Niin se alkoi.

Jonkin viikon kuluttua Iikka piirteli omakätisesti Markun kirjeen loppuun terveiset kotiin. Pitkälti niitä ei tullut, tämän verran vain:

»Hei äijä ja äitee ja tenavat komiasti täälä keikkuu terve.» Siinähän sitä jo kerraksi olikin.

Eivät kaikki muutkaan vielä nukkuneet, vaikka kuorsausten jyrinä ikkunoita tärisyttikin. Vikke valvoi. Hänelläkin oli vihko ja kynä, mutta ei ketään opettajana. Viereisellä vuoteella nukkui Köpi Kartano, yläpuolella olevista vuoteista ainakin toisesta kuului selvä unentohina, mutta toinen mies, Janne Hennala, helsinkiläinen, vielä vähän ennen valojen sammuttamista kurkisteli alakertaan tiedustellen Vikeltä mitä tämä siellä alhaalla tuhisi? Eipähän Vikke sen kummempia, vähän katseli saksankieltä, oppisi muistamaan edes tärkeimmät asiat sillä kielellä. — Mitäs se kannattaa, ei me täällä kuitenkaan pitkiä aikoja olemaan ruveta. En minä ainakaan. — Minnekäs menet? Jos liikoja äksyilet saat painua työleirille, tai vaikkapa rangaistuskomppaniaan. — On niitä teitä muuallekin päin. — Muuallekin päin? Minnekä? — Hennala ei jatka, hän huomaa epäilevän soinnahduksen Viken äänessä, on parasta puhua muusta. Hän puhuu tämän päiväisestä kentällä olosta, kun pidetään pitkä päivä sateessa, kahluutetaan lätäköissä ja haukutaan päälle. Koiran elämää tämä on. Tuo vääpeli, saksalainen piru, tarvitsisi sakin hivutuksen. Vai mitä ajattelet?

— Pitäähän se kovilla, mutta ei meistä ilman tällaista komentoa tulisi kelvollisia sotilaita. Täytyy tämä kestää. Sota on vielä kovempaa.

— Vääpeliä, sitä mursunnaamaista Höltskeä, kuitenkin pitäisi kutkuttaa pistimellä kupeeseen, joskus pimeässä.

— Onhan siinä rutkasti bersoonaa, Höltskessä, niin meinatakseni sisäistäkin bersoonaa, ja vallankin ulkonaista. Ei sellaista helposti kutkutella. Jota paitsi pimeässä väijyminen ei ole ihmismäistä. — Siinä vierasta kieltä opiskellessa heitteli Viken suomenkielen ääntäminen joskus heipankeikkaa.

— Hatkat täällä ihmismäisyydelle — tuollainen kameli. Kovettu paavilainenkin vielä, huitoo ristinmerkkejä kuin piruja niskasta nakkelisi.

— Onhan sillä korvat vielä?

— Miksi ei hänellä korvia olisi?

— Eksä oo lukenut Fälskäriä? Siinähän kerrotaan, että paavilaiselta, siltä jesuiitalta, yksi Vitikka hivautti miekallaan korvat pois. Etkö oo lukenut?

— Olenpa kukaties lukenutkin, mutta en muista. Hivauttaisipa joku Höltskeltäkin korvat, vaikka palan sitä isoa nenääkin. — Kohta sammutetaan, ruvetaan nukkumaan. Älä noita joutavia tavaile enää sinäkään!

Mutta Vikke tavaili kuitenkin. Vähän aikaa vielä kuului sieltä alhaalta hiljaisena supinana: Ih pin, du bist, er ist — — —. Ääntäminen heittelehti, mutta innossa ei ollut vikaa.

— — —

Kesällä on kesän kasvot ja oma elämäntahtinsa niin täällä kaukana kuin siellä kotonakin. Auringon valo ja lämpö täyttävät taivaan vahvuuden ja hedelmöittävät maan, elämä kuohuu esiin jokaisesta mullan huokosesta. Tuulien ajelemat tuoksujen pilvet ja tuo sirinä maassa ja suhina ilmassa, ne ovat suven ihanaa hengähtelyä, jota ihminen ei voi olla tuntematta jollakin tavoin omakseen, aivan kuin juuri hänelle itselleen annettuna erikoislahjana, jo lapsena saatuna ja vuodesta vuoteen palautuvana.

Juuri hänelle itselleen ja omanaan palautuvana, erikoisesti täällä, vieraalla maalla.

Taavi Martikainen oli maisteri ja jääkäri, oppinut mies siviilissä, mutta vasta-alkaja sotilasuralla. Hänen isossa tuuheatukkaisessa päässään välähteli tällaisia mietelmäsiruja kuumana toukokuisena sunnuntaina hänen istuessaan Itzehoen parhaassa ravintolassa, ison lehmuksen varjossa, kevätkesän koko ihanuus ja sunnuntaipäivän rauha ympärillään. Hän oli tullut Lockstedtiin vasta talvella, sillä savolaiseen sisämaakaupunkiin, jossa hän oli yhteiskoulun opettajana, ei ollut saapunut sanaa jääkäriliikkeestä vielä silloin, kun ylioppilaat lähtivät edellisvuotena Pfadfindereiksi. Vasta joulun aikana käydessään sukulaisissa Pohjanmaalla hän sai kuulla jääkäripataljoonasta, ja hän lähti matkaan käymättäkään enää poikamiespoksissaan kotikaupungissa.

Hän oli, samoin kuin hänen kanssaan samassa pöydässä istuvat toverinsa Nestori Mankala ja Hannes Korpela, ensi kertaa Saksaan tulon jälkeen tällaisella kokopäiväisellä ja tänne kahdeksan kilometrin junamatkan päässä olevaan Itzehoeen saakka ulottuvalla lomamatkalla. He olivat komppanian ikämiehiä ja kämppäkavereita, olivat saapuneet pataljoonaan samaan aikaan sydäntalvella, ja

tunsivat eräänlaista yhteenkuuluvaisuutta paitsi ikätovereina — kaikki olivat kolmissakymmenissä, Hannes jo useita vuosia ylikin — myös eräänlaisina komppanian tyvipaloina: kaikki kolme olivat lyhyitä ja tukevia, lihavahkoja. Kireä kenttäpalvelu pani heidät läähättämään helpommin kuin parikymmenvuotiset pojankoikaleet. Mutta kaikilla heillä oli riittävästi sitkeyttä lihassaan ja sisua sisimmässään: eivät antaneet periksi. Lihat ohenivat viikko viikolta, läähätys väheni ja kunto kasvoi. Nyt istuttiin täällä lehmuksen katveessa, ja kylmä olut maistui.

Olut maistui, viinaryyppy siihen ja juttu juoksi.

Parhaiksi nuo kolme pääsivät juttelun alkuun, kun tuli samaan kapakkaan vielä kaksi pyöräilijää Lockstedtista, taiteilijoita molemmat: Lassi Haapanen, maalari ja veistäjä, sekä Eerikki Kontio, soittaja. He istuutuivat samaan pöytään, saivat oluensa snapsin kanssa niin kuin aikaisemminkin tulleet, ja vähitellen oltiin kaikin tunnelmissa: liikuttiin lavealla, lennettiin korkealle. Olihan seurassa nyt kolme taiteilijaa sekä yksi kirjanoppinut, ja lisäksi Hannes, ajattelija, luonnonfilosofi ja syntymäviisas. Puhetynnyriin puhkesi viisi tapinreikää, joista pulppusi joskus sakeana virtana sanaa, joskus vain liraus silloin tällöin, sillä välillä nautittiin vain katsellen, muistellen ja mietiskellen, yksinomaan ohilehahtavaan hetkeen pelkistyneen olemassaolon erinomaisuudesta. Tuprusi piippu, sikari ja savuke. Taskussa oli 10 päivän palkkarahat, ja jos ne loppuivat, niin tiedettiinhän tilanomistaja Nestori Mankalalla ja raharikkaalla Hannes Korpelalla olevan takataskussa riittävästi lantteja reservissä.

Kotoiset kuvat vilahtelivat mielessä, valkoiset koivut ja kesäisten vetten välkyntä, käen kukunta ja kiurun liverryksen hopiahelkky. Mutta kelpasi katsella tätäkin maailmanpalstaa: korkeat poppelit suhahtelivat suloisesti, oli lämmin varjossakin, taivas sinisintä silkkiä, ruoho vihreintä samettia. Lehtikaton lävitse tunkevat valopilarit muodostelivat alinomaa vaihtuilevia arabeskeja käytäväin hiekalle, ja taempana olevasta puutarhasta kantautui väkevä kukkien tuoksu.

Viimeksi tulleet, taiteilijat, eivät kuuluneet ikämiehiin, päinvastoin he olivat pataljoonan keskipolvea. Mutta he sopivat tähän pöytään, molemmilla oli takanaan jo vuosien taiteelliset opiskelut ja monenlaisia elämänkokemuksia, ja Kontio oli oleskellut jo pari vuotta Saksassa soittajana ennen pataljoonaan liittymistään. Sodan alkaessa saksalaiset soittajat joutuivat armeijaan, orkesteri hajosi ja

Kontio jäi työttömäksi. Vuoden päivät soiteltuaan melkein ruokapalkalla ravintoloissa hän sai kuulla suomalaisen pataljoonan järjestämisestä ja painui viivana Hampurista Lockstedtiin. Parin tunnin junamatkahan tuo vain olikin. Juttelu siirrähtikin vähitellen näihin omiin asioihin: tänne Saksaan tuloon ja täällä oloon. Jokaisella oli siinä omaa mietittävää ja kerrottavaa. Martikaisen kysymykseen, miksi ei Kontio lähtenyt kotimaahan sodan alettua, vaan jäi tänne nälkää näkemään, sanoi Kontio: Mitä hittoja olisin siellä tehnyt, ei kotimaalla ole minulle mitään annettavaa, ei ole ollut ennenkään. Ei edes isää, olen vain äitini poika. Joku kuljeksiva soittoniekka oli minut ohimennen tekaissut, sen verran asiasta olen hajulla. Apostoli, se kaartin entinen kapellimestari, tiedättehän, piti minua soittokunnassaan vuosikausia ilman palkkaa, oppilaana muka yhä vain, vaikka puhalsin huiluani kuin Jerikon trumpetistit. Sattumalta tulin eräänä iltana satamassa hampparoidessani pestautuneeksi saksalaiseen laivaan matruusialokkaaksi, mutta kun Hampurissa tarjottiin soittajan paikkaa, niin jätin laivan. Siitä alkaen sainkin sotaan saakka joka päivä mahani täyteen limppua ja makkaraa, jäipä aina taskun pohjalle vähän rahojakin. Sitten keikahti taas näinpäin, kun sota alkoi. Ja mikäpä hätä täälläkään, vaikka ruokaa kyllä saisi olla runsaammin. Kapusinski, se meidän kapellimestarimme, on kitsas kuin piru, eikö se lienekin puolalainen, niin olen kuullut. Työnsi sentään nyrkkiini eilen kymmenen markkaa, kun annoin hänelle Oolannin sodan seitsikkosovituksen. Äijä tykkäsi siitä.

— Sinä siis osaat soitintaa? tiedustaa Mankala.

— Sitähän minä osaan, soittaa ja sovittaa.

— Soitatko muutakin vehjettä kuin torvea?

— Klarinettia, viulua ja pianoakin. Opiskelinhan vähän sitä ja tätä, vaikka sitten nälissäni sorruinkin Apostolin putiikkiin. Se oli sellainen sekalainen lafka, ittehän Apostoli oli mikä lie turkkilainen, sanottiin. Täällä taasen oli juutalaisia ja italialaisiakin meidän orkesterissamme.

— Vihasitteko te juutalaisia, te toiset siellä orkesterissa? kysyi Martikainen.

— Eihän heistä erikoisemmin pidettykään. Sanoivat heitä kristuksenhirttäjiksi ja haukkuivat muutenkin, nämä saksalaiset.

— Niinhän he tekevät, vihaavat juutalaisia, ja kuitenkin käyttävät heitä monissa tärkeissä tehtävissä ja koettavat hyötyä heidän taidostaan ja ahkeruudestaan. Meidän komppanian päällikkömme-

kin jutteli eilen heistä, hän puhui juutalaisista kuin rotulehmistä, niitä lypsetään, mutta kun maidonanti ehtyy, niin joutaisivat lihoiksi. He vihaavat juutalaisia ja samalla koettavat tehdä juutalaisia kaikista, joita vihaavat. Aivan kuin entinen opettajani Ernst Lampén yrittää selittää savolaisiksi kaikki sellaiset ihmiset, joista hän pitää. Minähän sitä olen ilmankin, minua ei tarvitse selittää sellaiseksi, nauroi Martikainen.

Siinähän heitä oli näytekappaleita eri puolilta: savolainen, pohjalainen, uusmaalainen, hämäläinen, varsinaissuomalainen. Nahistiin ohimennen päätökseen pieni heimoriita, pohjalainen sai toisilta nenälleen »minä-oon-meiltä-»kerskailuistaan, savolainen piällysmiestohkeilustaan, hämäläinen hitailustaan, jotakin pientä naljan tutkaimella söhäistävää löydettiin toisissakin. Mankala tilasi pullon mieliviiniään, toisille outoa, mutta mukavasti tuo tuntui jokaisen sielua piristävän.

Erikoisesti Lassi Haapasen taiteilijaveri pulppuili. Hän näki muotoja kaikkialla ja kaikenlaisia. Hän siveli pyylevän Berthan luontevasti kaareutuvia lanteita selittäen kaunopuheisesti niiden alkuperäistä kauneutta, suoranaista luonnonraikkautta, vaikka kaikki kaunis onkin kätketty tuon kömpelön hameen verhoon, niin että vain taiteilijan kotkankatse näkee nuo luontevat muodot — — —. Bertha vinkaisee ja pikkuisen potkaiseekin sievällä nauhakengällään, ja sanavalmis Taavi väittää tuota taiteellista kotkankatsetta himonhyrinöissä läähättelevän mullin muljaukseksi. Tähän savolaisen määritelmään toisetkin maakunnat yhtyvät. Mutta Lasse ei horjahda taiteelliselta ladultaan, kerrankin voi puhua seurassa, jossa ymmärretään näitäkin asioita, siksi on puhuttava.

— Antakaa ymmärryksenne tutkaimen painua syvemmälle, ei oikealle taiteelle riitä se, mitä on lähinnä hameen alla, vaan kuvan on oltava todella mallin näköinen, ei kuoren, vaan sydämen. Ajatelkaapas Leonardon Mona Lisaa, hän elää kuvassaan omaa elämäänsä, älykästä, puhdasta ja sopusointuista elämäänsä hymyillen tuota ihanaa hymyään, joka sisältää kaiken olennaisen hänessä. Mitä hittoa merkitsee onko hänellä väärät sääret tai syylä nenässä tai — — —

— Tai tuollainen bušmanniimuijan satulapemppu kuin Berthalla! — työntäisee Taavi Martikainen väliin.

— Äläpäs yritä sotkea banaalilla maantiedollasi taidetta, olehan vaiti jos et ymmärrä! Katsokaahan: jos tahdotaan todella maalata

tai veistää jostakusta onnistunut kuva, ei se saa tapahtua joidenkin ulkonaisten piirteiden perusteella, sellaiset voivat olla vain luonnonoikkuja eivätkä anna kuvaa ihmisestä itsestään. Pitkänenäinen ihminen voi olla hyvinkin lyhytnokkainen. Taiteilijan on saatava vaikutelma siitä sopusoinnusta, jossa tuo ihminen parhaina hetkinään elää, ja se on ikuistettava kuvaan. Sen voi tehdä vain todellinen taiteilija, sellainen, joka on kärsimyksen kautta kasvanut ja elämän kokonaisuudesta oppinut näkemään syvälle — — —

— Sitä oppii täällä tarpeeksi, sitä syvälle näkemistä! — keskeytti Nestori Mankala. — Jos ei Hauptmann Bade tee meistä täällä todellisia taiteilijoita, niin tuskin siihen silloin pystyisi pääpirukaan. Niin kuin viime viikollakin: ensin kahdenkymmenen kilometrin rangaistusmarssi, heti päälle kasarmilla kahden tunnin ylimääräinen harjoitus, ja sen jälkeen oli vain viisitoista minuuttia aikaa saappaitten puhdistukseen. Kyllä siinä jo taiteellinen näkemys syveni! Ja sitten päälle: »Nase gerade aus, Lymmel! Herr Gott nochmals! Militär ist doch kein Mädchenschule!» Vielä ihanaksi jälkiruuaksi kivääritemppuja ja käännöksiä muutamille äskentulleille. On tämä eri taideakatemia! Miksi tulit tänne? Tuota kärsimystä saadaksesiko? Taiteellisen näkemyksen syventymistä? Vai miksi? Muonittaaksesi itsesi törkemyysillä ja haisevalla smaltsilla?

Lasse Haapanen, taiteilija, huitaisee menemään tuollaiset kyselyt, nehän ovat arkisia asioita, tilapäisiä pikku vaivoja, ei niitä kannata sotkea taiteellisiin peruskysymyksiin. Tännehän on tultu isänmaan asioitten vuoksi, joidenkin oli tultava, ja arpa lankesi heihin. Tietysti taiteilijalle on vahingollista liian raskas kärsimys ja kurjat olosuhteet. Michelangelo olisi varmasti ollut vielä suurempi taiteilija, jos olisi joskus saanut puhtaan paidan päälleen ja mennyt muiden taiteilijain kanssa huviretkille hengittämään raitista ilmaa ja ottamaan pikku viinihumalan — — —

— Aivan niin kuin me nyt, sanoo Mankala.

— Juuri niin. Pitää tuntea elämääkin, eikä vain tyytyä omaan nerokkuuteensa. Ei saa luonnottomuuteen saakka rääkätä aivojaan, on myös huomattava ympärillä sykkivän elämän kauneutta ja sopusuhtaisuutta — — —

— Niin kuin sinä huomasit Berthan ja taputit häntä pyllyyn! — nauraa soittoniekka Eerikki.

— Joskus niinkin. Silloin unohtaa nämä hetken vaivat. Sitä paitsi ne vähenevät päivä päivältä, mehän pääsimme A-luokkaan ja sil-

loin ovat takana pahimmat ajat. Bade ja myös seitsenkymmenvuotias Gråten, tuo, jonka sanotaan vuoden 1870 sodassa unohtuneen jonnekin saksalaisten juoksuhautaan Ranskassa ja on nyt löydetty ja tuotu tänne meitä kiusaamaan, nekin molemmat harjoituskenttäfossiilit saavat hivenen inhimillisiä piirteitä. Nämä vaivat täällä ovat tietysti välttämättömiä, että meistä tulisi kunnon sotilaita. Sellaisiksi tullaksemmehan olemme täällä. Koko Suomen tulevaisuus on nyt meidän varassamme. Kun Suomi on vapaa, alkaa siellä taiteilijallekin toisenlainen elämä. Vai ettekö usko?

Tottahan toiset sen uskoivat, ehkäpä laulaja ja lakimies Nestori Mankalakin, vaikka hän murahtikin: »Piru tietää kuinka lienee!» Jolloin Taavi Martikainen, lehtori kun oli ja tottunut kyselemään, tiedusti:

— Mikä sinut sai tänne lähtemään, suuren tilan omistaja ja hiuskarvan vertaa vaille valmis tuomari? Ensin rupeat laulelemaan ja jätät auskultoimisen kesken, et mene maapatruunaksikaan, lakkaat laulamastakin ja tulet tänne piinaan ja ahdistukseen? Ja tuollaisella mahalla? On ihme, ettei Rathenkaan äkseerauttaminen ole saanut ihrojasi enemmän ohenemaan. Olisit mennyt maatilallesi ja elellyt herroiksi. Tai ruvennut tuomariksi. Tai sitten jatkanut oopperassa, kun kerran olit jalkasi saanut yli kynnyksen. Ihmeitten ihme että tänne tulit!

— Minähän en tullut, minä olin täällä jo kun toiset tulivat. Siirryin vain oopperakoulusta sotakouluun.

— Mutta miksi?

— Siksi, että te köyhät pirut, maisterit ja torvenpuhaltajat ja kuvaintekijät ja talonsa juoneet laiskurit — — vai joitko sinä talosi? Tätä hän kysyy Hannes Korpelalta.

— En ihan, mutta laiskuri kyllä olin; myin taloni ahkerammille.

— No niin, melkein niinkuin minäkin, vaikka minä möin vain valekaupoilla. Saan taloni takaisin milloin haluan, ja nyt saan siitä vuokran, ja siksi voin teille tarjota tällaista nektaria, maailman ihaninta valkoviiniä. Siksihän minä olen tänne tullut, Lockstedtiin. — Bertha, toinen pullo! — Kysyit miksi en ruvennut viljelemään tilaani? En halunnut hautautua vielä sinne maaseudulle, ehdin vanhempanakin. Tai miksi en ruvennut tuomariksi? Tietysti olisin joutunut johonkin virastoon, olisin allekirjoittanut laittomat määräykset samoin kuin laillisetkin — hikoillut aluksi painiskellessani päivisin ryssäin ja öisin omantuntoni kanssa, mutta alistunut sitten,

ajatellut vaimoa ja lapsia ja karrieria ja kaikkea tuota. Olisin tullut laamanniksi ja hovineuvokseksi tai kenties ministerivaltiosihteeriksi. Mutta sitten, siellä korkeuksissa ollessani, olisikin tsaari hirtetty, Suomi tullut itsenäiseksi ja minä — no niin, minä olisin pamauttanut kuulan kallooni.

— Miksi hitossa?

— Millaiseksi sinä mua luulet? Isänmaanpetturiksiko? Jonkun Bobrikovin tai Seynin takapuolen nuolijaksi? Pilkkasit mun mahaani, mutta jumaliste, tällaisellakin mahalla voi marssia siinä joukossa, joka kerran nousee Suomen rannoilla maihin ja lakaisee sieltä helvettiin koko tuon tsaarin roskajoukon. Silloin voin puhtaalla tunnolla ruveta vaikka tuomariksi, tai ryhtyä viljelemään tilaani —.

— Älä veikkonen sellaista ajattele — silloinhan olemme jo kaikki kenraaleja!

— Äläpäs irvistele! Ei minun mahallani tulla kenraaliksi. Mutta oltiinpa mitä hyvänsä, ei meidän ainakaan tarvitse hävetä — — —. Tottahan tietysti tulee täällä rähmiessä monta kertaa mieleen, että mitä tekemistä tällaisella patruunanpätkällä oikeastaan on täällä? Nestori Mankala, siviilioikeuden piikkilanka-aitaan kompastunut juristi ja opinnot kesken jättänyt laulaja kompuroi suomalaisena jääkärinä Saksan miljoona-armeijassa tekemässä historiaa! Muuttamassa maailmankartan rajoja, hajottamassa keisarikuntia ja vapauttamassa kansoja! Vaikka onhan perinteitä. »Ne aseemme Reinin rannoille toi, ja Tonavasta keisarin maljoja joi — — —», niinpä niin. Mutta sittenkin — tekemässä historiaa tällaisella mahalla — — —!

Lasse, kuvaintekijä keskeyttää ja sanoo:

— Älä hitossa vain itkemään rupea! Jätetään turhat povaamiset, ja nyt sinä laulat.

— En osaa nyt.

— Sepä kumma, laulukoulut käynyt. Linnut osaavat ilman koulua.

— Niin, mutta heilläpä onkin pesä. Pesäpuun oksalla peipponen laulaa rakastetun hautoessa pesässä perhettä esiin. Kenelle minä laulaisin? Teillekö, samanlaisille pesäpuuttomille, tänne armottomaan erämaahan ajetuille?

— Tuolla on pianopahanen, tuossa pienemmässä salissa. Minä tulen säestämään. Lähdetäänkö? alkoi Eerikki Kontio houkutella.

— Enpä tiedä — — —

— Älä diivaile, ei se sovi sotilaalle! Menkää jo, me tyhjennämme

sillä aikaa tuon pullon, komensi Martikainen. — Mars! Minä olen hilfgruppenführer, sinun on toteltava! Mars mars!

Se oli käsky. Kohta kuului avonaisesta ikkunasta »Kahden krenatöörin» alkutahdit, ja sitten laulu saksalaisin sanoin. Kaikki muut äänet vaikenivat koko ravintola-alueella. Saksalaiset ymmärtävät musiikkia. Huomattiin heti, että siellä olivatkin matkassa todelliset tekijät, taiteilijat. Mankalan komea barytoni soi täyteläisenä ja kantavana, siinä oli väriä ja voimaa, jolle Eerikki Kontion säestys pianon epäkuntoisuudesta huolimatta antoi ammattimiehen täydentävän tuen. Krenatöörejä seurasi suomalainen »Käen kukkuessa», Kaupin kaunis laulelma, jonka säestyksen Kontio muisti ulkoa ja joka sai saksalaisetkin kuulijat osoittamaan suosiotaan yhtä voimakkaasti kuin suomalaispöydässä istujat. Konsertin laulupuoli päättyi tähän, mutta tarjoilusta huolehtivat tytöt, rehevärintainen Bertha innokkaimpana, houkuttelivat Kontion soittelemaan vielä muutamia kappaleita. Heidän oma muusikkonsa oli saanut kutsun rintamalle vain viikko sitten, joten tällainen tilapäinen sunnuntaiapu oli tervetullut.

Kun Mankala palasi tovereittensa luo ja istui paikallaan, sai hän toisen sarjan suosionosoituksia ulkona istuvilta ravintolavierailta, jotka olivat pääasiassa naisia ja lomalla olevia sotilaita. Lähipöydästä nousi kaksi naista, vanhemmanpuoleinen rouva ja nuori tyttö. He tulivat lausumaan vielä erikoiskiitoksensa. »En ole pitkään aikaan kuullut tuonveroista laulua, kiitos siitä, mutta saisinko tietää mitä kieltä oli toinen laulamanne laulu?» Mankala ilmoitti sen olleen suomea. »Oh, wunderschön!» sanoi rouva, ja tyttö yhtyi innokkaasti kiitokseen. Kun rouva huomasi Mankalan puhuvan vaivattomasti saksaa, sanoi hän tyttärineen kuuluvansa hampurilaiseen muusikkoperheeseen, hänen miehensä oli soittokunnan johtajana jossakin itärintamalla, mutta pääsee näinä päivinä lomalle ja tulee kotiin. Ettekö haluaisi tulla ensi sunnuntaina Hampuriin luoksemme lounaalle tai päivälliselle, miten teille parhaiten sopisi? Arvaan teidän kuuluvan Lockstedter Lagerin pataljoonaan, vai miten? No niin, mieheni olisi varmaan iloinen jos voisitte tulla, ja voisittehan ottaa jonkun toverin mukaanne? Lupaatteko? Sinnehän on vain parin tunnin junamatka?

Tottahan Nestori Mankala lupasi, vallankin kun kaunis tyttö yhtyi äidin kutsuun. Varmasti hän tulee, ellei mitään ylivoimaista estettä satu, mitään varmaahan ei voi tietää tällaisena aikana — — —.

Tottahan rouva sen ymmärsi, mutta hartaasti toivottiin molemmin puolin, ettei estettä sattuisi.

Eerikki Kontio soitteli vielä eikä ollut kuulemassa kutsua. Hannes Korpela taasen ei ymmärtänyt keskustelusta sanaakaan, Lasse Haapanenkin vain puolittain. Vain Martikainen oli selvillä asiasta. Naisten mentyä takaisin omaan pöytäänsä Martikainen kiitti jo näin etukäteen ryhmätoveri Mankalaa ensi sunnuntain hienosta päivällisestä kapellimestariperheessä: sämpylää, voita, hanhea, viiniä, kahvin kanssa konjakkia, hieno sikari ———! »Älähän nuolaise, on vielä kuusi päivää matkaa ja monta mutkaa ensi sunnuntaihin», selittelee Mankala, mutta on kuitenkin kutsusta mielissään, nostaa lasinsa ja maljailee tytön kanssa, joka on silminnähtävästi lämmennyt hänkin. Martikainen aikoo hiukan lyhentää Mankalan etumatkaa ja yrittää nostaa lasiaan, mutta tyttöpä ei olekaan kaikkiruokainen, ei ole huomaavinaan enempää Martikaista kuin Lasseakaan, kuvantekijää, joka myös vetää vesiperän yrittäessään saada tyttöä kohottamaan lasiaan. Lasse Haapanenpa ei kuitenkaan malta tyytyä tappioonsa ilman muuta, vaan juttelee vakaumuksen rintaäänellä:

— Omituista miten näillä saksattarilla on paksut sääret, niin kuin tuollakin tytöllä, suorastaan epämuodostuneet. Ei voisi tulla kysymykseenkään kokovartalokuvan tekeminen muuten kuin laittamalla jalat kokonaan helmain peittoon.

Kovin tosissaan Haapanen puhuu, ja kun hän on ammattimies, niin Mankala jo puolittain uskoo ja synkkenee. Hän ei tullut katsoneeksi ensinkään niin alas, katsoi vain yläpään esiintymiä, ja niissä ei ollut moitteen sijaa: säännölliset piirteet, kauniit silmät, herttainen hymy, houkuttelevat rintakummut, hoikka vyötärö. Äänikin kuin hopeakellon helkähdys, sen hän musiikkimiehenä pani merkille. Mutta jalat — oliko tosiaan niin kuin Haapanen sanoo? Sinne alakertoihin hän ei vilkaissutkaan ———. Ja nyt tyttö istuu pöydän takana, jalat ovat peitossa.

Hannes Korpela nauraa. Hän ei ymmärtänyt äskeistä saksankielellä käynyttä puhelua, mutta on nyt selvillä asiasta, ymmärtää muutenkin tilanteen ja nauraa. Kohta yhtyvät nauruun toisetkin, Martikainen ja Haapanen, jolloin Mankala hiukan närkästystä äänessään kysyy:

— Mille te hirnutte?

— Niin, sanohan, Korpela? Sinä aloitit?

— Tuolla tytöllähän on sääret kuin enkelin piipunvarret, niinkuin

siellä meillä sanotaan. Eipä juuri paremmista apua. Katselin niitä koko ajan kun hän tuossa keikisteli Mankalalle. Lasse yrittää huiputtaa sua.

Juuri Korpelan ehdittyä sanoa tämän antoi tyttö jonkin merkin, jonka Mankala huomasi, nousi ja meni nopeasti uusien tuttaviensa luokse. Pojat seurasivat omasta pöydästään tarkkaan tapausta ja näkivät miten Mankala loi nopean silmäyksen pöydän alle ja kumartui vasta sitten kuuntelemaan mitä tyttö sanoi. Se kuului naapuripöytään asti: hän pyysi Mankalaa laulamaan vielä yhden laulun, jotakin suomalaista. Mankala suostui heti ja paineli sisään, josta vielä kuului Eerikki Kontion soitto. Hetkisen kuluttua kaikui viinituvan pihalla ja lähiympäristössä komean barytonin tulkitsemana ryhdikäs Väinön aaria Merikannon »Pohjan neito» oopperasta. Säestys oli suurelta osaltaan improvisointia, mutta täydestä kävi, ja jälleen tienoo kaikui suosionosoituksista.

Kun Mankala oli ottanut vastaan erikoiskiitokset naapuripöydässä ja lausunut jäähyväiset Hampurin junalle kiirehtiville uusille ystävilleen sekä antanut uudistetun lupauksen ensi sunnuntain tapaamisesta, istahti hän paikalleen niin kuin voittaja istahtaa, ylevin ilmein ja ryhdikkäästi, lausuen:

— Kiitos sinulle, Korpela! Näkemyksesi jaloista oli oikea: aivan kuin enkelillä, niinhän sinä sanoit? Niin olivat. Ihanat! En voi käsittää miten tuosta Lasse Haapasesta on voinut tulla jonkinlainen taiteilija — ei taiteellista näkemystä alkuunkaan!

Kelpasi nauru. Ja kelpasi muukin mitä Mankala nyt tilasi. Hän uskoi saavansa alkavalla viikolla suurehkon rahalähetyksen, se olisi pitänyt tulla jo aikaisemmin, ja nyt ei säästellä. Ihana päivä!

Niin oli toistenkin mielestä. Hannes Korpela ei ollut tähän saakka montakaan sanaa sanonut, mutta nyt hänkin puhui. Kovaa oli tämä jääkärin elämä, varmaan kovin koulu maailmassa, se runnoi luita ja möyhensi lihoja vallankin tällaisten jo lähelle keski-ikää ehtineitten ja lihavuuteen taipuvien miesten maallisissa majoissa. Mutta tämä päivä, tällainen ihana sapatti, se korvaa viikkojen kärsimykset! Minähän olen elellyt kaukaisella maaseudulla, en ole paljon ollut mukana tällaisessa, mutta osaan antaa arvon tälle päivälle ja tälle seuralle. Kiitos veljet! Minä satuin saamaan hiukan lantteja äsken ja haluaisin nyt puolestani olla isäntänä, jos sopii?

Voi ihme kuinka se sopi! Vasta puoliyön maissa, kellon kahtatoista lyödessä oli viimeistään oltava leirillä ja asunnossa, vasta sitten

kun valot olivat olleet kolme tuntia sammutettuina ja kasarmille jääneet pojat tuhisivat sikeässä unessa, ja kun Höfelmeyer oli vähintään kolme kertaa käynyt kämpän ovella ärjäisemässä: Ruhe! Nythän paistaa aurinko vielä kuumimmillaan, juna lähtee vasta monen tunnin perästä, ja Bertha laittaa siihen mennessä meille jokaiselle pienen paketin: ison vehnälimpun. Asia on sovittu. Mikä ihana päivä!

— — —

Eipä ollut hullumpi tämä huhtikuun sunnuntai siellä kotoisemmissakaan oloissa, Lockstedtissa, jossa suurin osa pojista päivän vietti.

Sunnuntaipäivät olivatkin ainoita lepopäiviä, sillä raskainkaan työ kotona ei vaatinut lujempaa luitten liikuttelua ja lihasten riuhdontaa kuin päiväinmittaiset harjoitukset täällä. Niinpä nytkin monet vallankin vähän iäkkäämmät miehet lepäilivät rauhassa vuoteillaan aamiaisen jälkeen. Suurin osa sentään oli liikkeellä, kuka mitäkin askarrellen. Lueskeltiin, jossakin soi gramofonikin, ajeltiin partaa, kirjoiteltiinkin jotakin pieniin taskukirjoihin. Juttelun sorinaa kuului miltei kaikista tuvista. Vähitellen päivän mittaan kuitenkin tuvat tyhjentyivät, sillä ilma oli todella ihana, melkein tuuleton kevätpäivä ja lämmin kuin Suomessa keskellä kesää. Vähän kauempana kentällä jotkut nuorimmat ja innokkaimmat urheilivat, siellä oli hyppytelineitä ja heittovälineitä. Kasarmirakennusten toisella siivellä olevasta isosta voimistelusalista kuului jyskettä ja töminää: siellä painittiin. Olipa eräänlainen kansainvälinen 5-ottelu, sillä parhaillaan oli Lockstedtissa eräitä joukko-osastoja lomalla, merisotilaita, pääkallohusaareita ja muitakin, joiden kaikkien joukossa oli jokunen painijakin. Niitä oli useita myös suomalaisten joukossa, ja tänään jo aamupäivällä painittiin kahdella matolla. Siellä Simo Ripsa näytti saksmanneille miten miehiä heitellään. Simo kuului keskisarjaan, mutta tarkkoja painorajoja ei harjoituksissa pidetty, joten Simolla oli ilo näyttää itseään pari sarjaa raskaammillekin vastustajille, miten suomalainen keskimittainen mutta tanakka ja notkea nuorukainen heilauttaa itseään päätä pitemmät meripojat ja pääkallohusaarit selkäpiilleen.

Monet suomalaiset viheriätakkiset liikuskelivat kuitenkin ilman mitään erikoisempaa tarkoitusta leirialueella. Kenellä oli rahaa, kävi ostamassa tupakkaa tai muuta pientä kasarmin kanttiinista tai hedelmiä kasarmialueen ulkopuolelle pysähtyneistä aasin vetä-

mistä vankkureista. Tapasivat toisensa myös eri tupien innokkaimmat kortinlyöjät ja menivät koettamaan kenen taskusta helpoimmin siirtyvät toiseen taskuun viikonvarren päivärahat, vähän yli kaksi markkaa, sillä päiväraha oli vain 33 pfennigiä. Aikaisemmin, kun miehiä oli vain toistasataa, oli se ollut kolminkertainen. Tarkkaan kuitenkin oli pidettävä vaari, ettei unohduttu kuninkaitten kirjojen tutkimiseen yli kahdentoista lyönnin, sillä silloin alkoi päivällisen jakelu: kupillinen sitä ikuista saakelinmoista soppaa, joka oli keitetty mistä lie juureksista ja säilötyistä vihanneksista, muutamia perunanpuoliskoita pohjavoimana, »törkemyysiä» suomalaisittain. Parhaina päivinä, ainakin sunnuntaisin, heitti keittiöjunnu kuppiin lihanokareenkin, joka oli joskus tuorettakin, mutta useimmiten »smaltsia», rasvaista säilykelihaa. Herkkua ei tuo sotku ollut, mutta pakko oli senkin maistua, jo seitsemän aikaan nautitun laihan aamukahvin ja marmelaatilla sivellyn leivänvinkaleen aikoja sitten haihduttua suolenmutkista.

Tyhjän kolmenkymmenen miehen tuvan peränurkassa on kaksi jääkäriä: jo edellissyksynä pataljoonaan saapunut pohjoispohjalainen ylioppilas, melkein valmis insinööri Lauri Valkama, sekä Salu, Tuhari. Ties minkä johdosta on Valkama ottanut Tuharin jonkinlaiseksi holhotikseen miltei heti kun tämä suuripäinen, pörrötukkainen ja tihrusilmäinen tuhrus saapui leirille ja sai asunnon samassa tuvassa missä Valkama oli tuvanvanhimpana. Ehkäpä tämä ystävyys johtui Tuharin rajattomasta palvelusalttiudesta, ehkä tuollainen luonnontuote muutenkin kiinnosti huumorintajuista Valkamaa, joka huomasi tästä erikoislaatuisesta vastatulleesta saavansa sekä huvia että hyötyä.

Aluksihan Tuhari aiottiin ilman muuta lähettää siviilityöhön yhdessä parin muun saapuneen kanssa, joita pidettiin sotapalvelukseen kykenemättöminä. Mutta Tuharipa ei lähtenyt. Saksankielistä määräystä hän ei ymmärtänyt, suomenkielistä ei totellut. Kahden toisen siviiliin määrätyn lähtiessä leiristä ei Tuharia löydetty mistään: hän oli painellut hyvissä ajoin harjoituskentän laidassa olevan metsän turviin ja palasi sieltä vasta illalla pujahtaen valojen sammuttua vuoteeseensa. Huomisin kotipitäjän pojat puhuivat suomalaisille ryhmän- ja joukkueenjohtajilleen Tuharin puolesta, ja nämä taas puolestaan saksalaiselle komppanianpäällikölle. Tuhari sai jäädä, pääsi mukaan harjoituksiinkin. Saksalaiset aliupseerit,

kenttävääpelit ja joskus ylemmätkin kenttäkomentajat pysähtyivät tosin harjoituskentällä Tuharin kohdalla useammin kuin kenenkään toisen tuiskuttaen tulikivenkatkuista karjuntaansa tuolle »siansilmäiselle, aasinnaamaiselle idiootille, joka seisoi rivissä kuin lehmä, marssi kuin luuvaloinen hanhi, teki käännökset säännöllisesti nurinpäin ja mahakin pullotti kuin oluttynnyri», mutta aina sai Tuhari kuitenkin jäädä riviin, ja kevääseen mennessä tuo karjunta kävi jo harvinaisemmaksi. Tuhari alkoi saada vähitellen jonkin verran sotilaallisuutta olemukseensa, joskin hänet edelleen useammin kuin muut sijoitettiin keittiöpalvelukseen, erilaisiin jakeluavusteluihin ja muihin hanttipuuhiin. Sillä vaikka muu Tuharin osalta alkoi joten kuten sujuakin ja vaikka vatsakin oli jo sijoittunut aivan siivosti tasalinjaan naapurivatsojen kanssa, niin saksankieliset komentosanat vielä usein sekoittivat hoksottimet.

Noiden komentosanojen kimpussa hän hääräili nytkin, tänä lämpimänä kevätpäivänä. Tupa oli tyhjentynyt, vain Valkama istui vuoteen reunalla lueskellen saksalaista sanomalehteä. Tuhari tuli kysymään mitä se taas olikaan tuo »kantse apteilunk»? — Se on »koko osasto». Näytähän kuinka se on sulla kirjoitettuna? Jahas, olet sen söhinyt omalla tyylilläsi, annahan minä kirjoitan sen sinne saksalaisittain, niin ymmärrät jos joskus näet painettunakin. Ja niin tuli Tuharin vihkoon Ganze Abteilung. — Annahan minä nyt koetan komentaa, kuinka se käy, joko muistat kaikki tavallisimmat. Otahan kivääri. Aletaan: Stillgestanden! — Das Gewehr über! — Kehrt! — No voi kärmehenjäljet, taas tuli sotku, minähän komensin kokokäännöksen, ja sinä väännät vain oikealle, junnaat kuin jäätynyt kilpikonna — —! »Äläpäs nyt, älähän, tämä sana se on joka saa mun aina sotkeentumaan, kuinkas se 'oikeaan' olikaan — — —?» — Sehän on rechts, ja täyskäännös on kehrt, paina tuo ero nyt viimeinkin mieleesi, tai muuten huomisessa harjoituksessa Jessus kääntää taas nenääsi pitkällä pikipeukalollaan — — —. No, annetaanpas mennä. Ja niin alkaa jälleen: Rechts schwenkt — marsch! — Halt! — Mit Gruppen links schwenkt — marsch! — Rührt euch!

Jo luistikin, vain hiukan hidastui vauhti silloin tällöin, eikä kivääri aina ollut täsmälleen oikeassa viistossa olalla eikä pudonnut millilleen oikeaan kohtaan jalalle. Hikeä se otti ja kärsivällisyyttä kysyi Tuharilta tuo vähittäinen kypsyminen kelvolliseksi sankariainekseksi toistaiseksi vain unelmissa olevan Suomi-nimisen valtakunnan armeijan ainoaan pataljoonaan. Mutta hänen intonsa oli

ehtymätön. Eikä hänen uskonsa lopulliseen voittoon horjahtanut Valkaman pahankurisista puheistakaan, niin kuin hän nytkin kesken harjoitusten voi ärjäistä, ettei tuollaista miestä oteta sotaan mukaan, ei tule kuviinkaan, voipa sattua niinkin, että kun komennetaan hyökkäämään, painuu jonnekin pensaikkoon taaksepäin eli makaa oikeitten miesten jaloissa, kun ei erota oikeaa ja vasenta — — —.

— Jo ne nyt erotan ja erillään pysyvät: reht — oikea, link — vasen, ei siinä enää satu sotkua — — —.

— Saadaanpa nähdä huomenna kentällä, kun Jessus ärjäisee ymmärryksesi umpisolmuun — — —.

Viereisen tuvan on keväinen sää myös tyhjentänyt, vain Markus Ampiala on jäänyt loikomaan vuoteelleen odottelemaan Iikkaa. Oli sovittu oppitunti sunnuntaiaamuksi, mutta oppilas viipyi yli sovitun ajan. Ei kuitenkaan enempää varttituntia myöhästynyt, ja kirjoitustunti alkoi. Bube seurasi isäntänsä kannoilla jääden ovenpieleen nukkumaan. Mutta se ei ollutkaan enää Bube, vaan Hupi. Nimi oli komppanian yhteisellä päätöksellä suomennettu, ja uudestikastettu itsekin tunsi jo uuden nimensä.

Mutta liian kesäinen oli päivä koulutoimiin, oppilaan ajatukset liikahtelivat muualla, ja melkeinpä samoin opettajankin. Saatiin kuitenkin harjoitusvihkoon lähes pari sivua lisää sanoja, tarkasteltiin ja korjailtiin, ennen kuin koulutoimi kerrassaan katkesi. Tupaan asteli Janne Hennala, pysähtyi ensin oman vuoteensa luokse, mutta kuullessaan juttelua perältä tuli katsomaan. Eipäs malttanut olla virnuilematta, vaan naureskellen kysyi:

— Onko tämä pikkupoika määrätty laiskanläksylle, kun näin lepopäivänä on joutunut aakkosten tekoa opettelemaan? Joko hän osaa tehdä iille pilkun?

Ei opettaja enempää kuin oppilaskaan vastannut pilkkaan, mutta parin hengähdyshetken jälkeen Iikka nousi seisomaan, ojentui koko komeassa kolmikyynäryydessään Hennalan eteen ja läimäytti tätä vasten naamaa, niin että mies lensi istuvilleen ja sai päähänsä paukun vuoteennurkasta.

— Meilläpäin ruukatahan tällaista iinpilkkua. Sieltäpä se näkyykin nyt tipahtavan nenästä.

Hennala istui ja kiroili, pyyhki nenäänsä ja kömpi seisaalleen. Iikka ei hänestä välittänyt enempää, mutta ei jatkanut enää opiskeluakaan, vaan lähti astelemaan ulos, Hupi kannoillaan.

Ville Koivumaa oli ollut kasarmialueella kävelemässä. Oli katsellut hyppykilpailua, jossa Suomen pojat kiistelivät voitosta saksalaisten merisotilaitten kanssa, oli sitten seurannut kauempana kentällä käynnissä olevaa saksalaisten jalkapallo-ottelua ja paluumatkalla ostanut pari omenaa aasinrattailta portin luota. Ei kannattanut lähteä enää kauemmaksi, tunnin kuluttua olisi aamiainen. Sen voisi näin sunnuntaina sivuuttaakin ja syödä vaikkapa jossakin lähikylien pikku ravintolassa, siellä saisi aina jotakin parempaakin, jos vain oli rahaa. Mutta pennoset olivat nyt vähissä. Vaikka olikin ison talon poika, niin eipä sattunut markkoja taskuun, sillä mukana tuodut rahat olivat jo loppuneet, ja herra ties koska lisää tulisi. Eräät toiset olivat saaneet, äskenkin, kun kotimaasta oli tullut muutamia uusia miehiä. Ei ollut vain sattunut olemaan tulijain joukossa omanpitäjäläisiä. Nyt oli tyydyttävä näihin pataljoonan muoniin.

Olikin jo melkein liian lämmin kävelyilma. Ville meni tupaan, jossa oli viileää. Tyhjäpä tuo oli, perällä näytti joku loikovan — taisipa olla Ampialan Markun peti, josta saapas kurotteli. Nukkukoon rauhassa. Ville heittäytyi omalle vuoteelleen ja antoi aatosten lentää.

Kylläpä ne tässä hiljaisuudessa lensivätkin, harvinaisessa hiljaisuudessa tässä elämänpiirissä, joka oli alinomaista menoa ja melua. Ajatukset lähtivät liikahtelemaan sinne, missä ne useimmiten liikuskelivat: kotitanterille. Kesä varmaan oli tulossa sielläkin, ei vielä näin lämmin ja pitkälle ehtinyt, mutta kohta sielläkin pihlajat ja tuomet kukkisivat, niin kuin täällä nyt omena- ja päärynäpuut. Kedot viheriöisivät ja kiuru livertäisi. Kaiken tuon Ville näki ja kuuli ja melkein ihohuokosillaan tunsikin. Kulki ison pihan poikki karjapihaan. Oli ilta, palvelustytöt lypsivät, kolme tyttöä, joiden ruskeat polvet liikahtelivat utarekulmassa säännöllisesti lypsyn tahdissa kuin kellon heilurit. Iltapilvet vaelsivat heleänhehkuvina länsitaivaalla, maito suihkusi sohisten ämpäriin, lehmät puhkuivat kylläisinä, ja yksi lypsäjistä, jo yli kolmenkymmenen ikäinen Taava, hyräili hiljakseen jotakin Siionin virttä. Sonni viis välitti Taavan virrestä, se purki sisuaan mättääseen, puski sen pölähtelemään, mölähteli ja joskus kuopaisi, miesteli. Vanhat maiturit märehtivät välinpitämättöminä, antaa mullin meiskata, hiehot vain osoittivat hiukan kiinnostusta. Siinä silmät kiinni maatessaan ja kotoisia kuvia katsellessaan Ville miltei tuntee nautojen hengähtelyn vahvan

märetuoksun pilvenä ympärillään mennessään hevoslaitumelle ja katsellessaan varsojen kisailua, miten ne laukkaavat laajassa kaaressa, pyörähtävät, nousevat takajaloilleen toisiaan vastaan kuin sylipainiin aikoisivat, hamuavat hampaillaan kiistakumppanin harjanjuurta ja laukkaavat jälleen häntä hulmuten ympäri laitumen. Joki välkkyy ilta-auringossa, sireenit kukkivat ja tuoksuvat, pihlajat keinahtelevat vaahtolatvaisina aittojen takana, ohrapelloilla näkyy jo äimäorasta, kymmenen viikon kuluttua se on leikkuukypsää — — —.

Kuului kolaus, joku käväisi tuvassa, pyörsi takaisin ja pamautti oven kiinni. Ville havahtui kuvitelmistaan. Jopa ne lentelivätkin — kesään saakka siellä kotona, vaikka vasta on huhtikuun loppuviikko. Ei siellä vielä karja ole ulkona, ei sireeni kuki eikä ohra äimi kylvöksellä. Kinos makaa maassa vielä, aitohangilla ainakin, ja öisin pakastelee. Ei vielä kahdentoista viikonkaan kuluttua leikata ohraa, ehkä neljäntoista — — —. Missä minä olen neljäntoista viikon kuluttua? En ainakaan siellä ohraa niittämässä!

On jälleen aivan hiljaista, oven sulkeuduttua ei kuulu enää ääniä kentältäkään. Ville antaa luomien painua, ei katsele ei kuuntele, on vain. Niin kuin maailma olisi äkkiä lakannut olemasta, rakko puhallettu tyhjäksi. Ei mikään liikahda. Mahtaneekohan kukaan siellä kaukana pohjoisessa peltomeren keskellä olevassa punaiseksi maalatussa talossa miettiä missä on hän, jonka lusikka jää aina käyttämättömänä kuhjottamaan väen ryhtyessä aterioimaan? Eivät tiedä, että makaan täällä sotivassa Saksassa, tiilikasarmissa, nälkä nakertaa, raha ei riitä lisämuonaan. Siellä on sunnuntai niin kuin täälläkin, kevätaurinko paistaa isoon tupaan kolmesta ikkunasta. Vai paistaako? Se tupa on niin suunnattoman kaukana, kenties siellä sataa. Koska on sunnuntai, ovat useimmat talon väestä menneet kirkkoon. Saarna onkin lopussa, ehkäpä on itse rovastiukko saarnannut, ja hän astelee nyt alas saarnastuolista hien virratessa pitkin poskilihoja. Vähtäri lähtee lippoamaan kolehtia, hän kulkee penkki penkiltä körttikansan puolella keskikäytävää, kirkkoväärti kulkee suruttomain puolta, ja molemmat muljauttavat pahasti, ellei lantti putoa kirkonkukkaroon ainakin isäntämiesten ja emäntäihmisten hyppysistä. Sitten tullaan kirkosta kotiin, ja kohta istuu koko väki ison pöydän ympärillä, isän suuret ruskeat nyrkit lepäävät pöydän laidalla ja kuuluu: »Herra ruokamme siunatkoon.» Kyllä vain maistuvat lihaperunat ja ohraryynipuuro. Lihaperunat

ja ohraryynipuuro! Varmasti on kotituvan pöydässä molempia, siellä ei ole sotaa — — —.

Tuvan perältä kuuluu kolistelua. Markku siellä paukautti saappaansa lattiaan, lieneekin kohta kello kaksitoista. Marmelaatiksi väitettyä imelää moskaa, törkemyysiä, vellilitkua — hyvin jos käy, niin lihapalanenkin — — —. Ne on nieltävä — isänmaan puolesta! Joskus tuntuu niin kummalliselta — — —. Kuin putoaisi jostakin jonnekin — — — eikä tietäisi tuleeko koskaan perille minnekään, jonnekin roikkumaan vain — — —. Eihän tällaisia puhua kannata, joutavaa on ajatellakin, mutta mitäpä ajatuksilleen mahtaa — — —. Lähtiessä tuntui kaikki selvältä, mutta kun täällä on nyt ollut kolme kuukautta eikä mitään tapahdu, niin tulee mieleen mitä milloinkin — — —.

— Hei, Ville, lähdetäänpäs aterioimaan, ruokakellot soivat. — Markku oli jo menossa. Mutta ovella tuli vastaan Köpi Kartano, joka ilmoitti, että tänäänpä syödäänkin sunnuntaiateria paremmassa paikassa, lähtekääpäs pojat mukaan.

— — —

Tämä vuoden ensimmäinen kesäinen sunnuntai sai iltapäivällä kasarmialueen tyhjentymään miltei kokonaan, mutta sitä enemmän oli miehiä ja liikettä läheisissä kylissä ja pikku kaupungeissa, joihin Lockstedtin pojat, suomalaiset ja saksalaiset, painuivat kuka milläkin kulkuneuvolla: junilla, jotkut hevospelilläkin, toiset lainatuilla polkupyörillä, joillakuilla oli omakin. Lähimpiin kyliin marssittiin jalkaisin.

Kellinghusenin pieneen kaupunkiin oli kerääntynyt iltapäivään mennessä miestä jos minkä verran. Myös suomalaisia jääkäreitä oli mukana toistakymmentä. He olivat saapuneet kahtena joukkona, toisessa oli jo vuosikauden, toistakin, Lockstedtissa oleskelleita ylioppilaita ja muuta opillista väkeä, myöhemmin tullut joukko oli kuluneen talven satoa, enemmistö pohjalaisia maalaispoikia. Olipas kuitenkin satuttu samaan ravintolaan. Yhdessä pöydässä puhuttiin ruotsia, toisessa suomea, joskus kuului hiven saksankieltäkin ääripöydissä, joissa oltiin lähikosketuksessa ravintolavieraitten enemmistönä olevien saksalaisten sotilaitten kanssa.

Zügführerien ja gruppenführerien seitsenmiehisessä pöydässä istuvista ei kukaan ollut ensikertalainen täällä. Olihan heillä jo sen verran enemmän palkkaakin, että se salli joskus ylimääräisiä kestityksiä, eräillä oli kotoisiakin käyttövaroja, eikä ollut lomansaanti-

vaikeuksiakaan niin kuin tavallisilla jääkäreillä. Sen sijaan parissa lähipöydässä istuvat pojat olivat enimmäkseen vaivaisella päivärahalla toimeentulevia, eikä viikonkaan palkalla paljon juhlittu. Mutta nyt kuitenkin oli pöydässä juhlan tuntua. Vahvaa mustaa olutta oli kokonainen patteri heidän pöydissään, ja oli muonaakin, tavallista parempaa. Pystynokkainen, pörrötukkainen jentta oli ensin yrittänyt hiukan kopeilla ja vaatinut kantamisistaan maksun jo muutaman makkarapalasen ja olutpullon tuotuaan, vaikka viereisiin upseeripöytiin kannettiin pitkäkaulaisia viinipullojakin maksuja ennalta kyselemättä. Mutta kun miehistöpöydässä istujista muuan ärjäisi, että »donnerwetter, junges Mädchen» ja työnsi saksalaisen kymmenmarkkasen heilakan nenän alle, niin eipä enempää kyselty, vaan tuotiin mitä tilattiin, ja nopeasti tuotiinkin.

Olikin tällä kertaa ponssari matkassa, olipa oikeastaan kaksikin. Leirille oli hiljakkoin saapunut muutamia uusia miehiä, kolme oli tullut Suomesta ja kaksi jostakin etelämpää Saksasta, jossa olivat olleet pidätettyinä sodan alusta saakka. Eemeli Saari oli merimies, oli ollut toisena konemestarina norjalaisessa laivassa, jonka saksalaiset torpedoivat, mutta pelastivat miehistöstä muutamia, heidän joukossaan Eemelin. Pelastetut lähetettiin työleiriin etelään, ja siellä heille oli ilmoitettu Lockstedtin suomalaisesta pataljoonasta ja tiedusteltu, haluaako joku liittyä siihen. Eemeli ei ollut heti ilmoittanut myöntymystään kuten useimmat toiset suomalaiset merimiehet ja muut internoidut, joille sama tiedustelu oli esitetty, hän oli pyytänyt lähempiä tietoja pataljoonan perustamisen syistä ja sen tarkoituksesta. Ne saatuaan hän oli lähtenyt. Matkalla hän oli tavannut Riku Huikkarisen, taitovoimistelijan, joka oli jo parisen vuotta ennen sodan syttymistä liittynyt saksalaiseen sirkusseurueeseen, mutta joutunut siviilitöihin sirkuksen miesjäsenten lähtiessä rintamalle. Riku oli ollut heti tiedon saatuaan valmis lähtemään pataljoonaan. Eemeli Saari oli pohjalainen, Riku Huikkarinen karjalainen. Molemmat olivat varoissaan, sillä kumpaisellekin oli jäänyt jo maaseudulle töihin joutuessaan palkka taskuun, ja siellä olivat rahat vain lisääntyneet. Nyt saivat markat lähteä matkaan, molemmat vastatulleet olivat sijoitetut asumaan tupaan, jossa Markku Ampiala oli tuvanvanhimpana, ja lähtiessään tälle ensimmäiselle sunnuntaimatkalle he olivat luvanneet huolehtia maksuista.

Siinä he nyt istuivat omassa pöydässään: Markku Ampiala, Ville Koivumaa, Iikka Harjunpää, Simo Ripsa ja Köpi Kartano,

sekä isännät Eemeli ja Riku, täpötäydessä ravintolasalissa, jossa puhelunsorina, lyhyet laulahdukset, siellä täällä vähäinen riidanrähinäkin ja vanhan tantan pianonkilkutus jossakin kaukaisessa nurkassa loivat viihtyisää taustatunnelmaa. Ripsan Simolla, ratkiraittiilla urheilijalla, oli edessään vain iso vesilasi, toisilla olutseidelit, ja muilla paitsi Villellä myös viiniä. Innokkaimmin olivat tyttöjen kantamia makeuksia huvennelleet Riku, taitovoimistelija, ja Köpi, sen kuuli heidän juttelustaankin. Simo istui vesilasinsa takana kaikkein hiljaisimpana, hän vain katseli, kuunteli ja nautti näkemistään ja kuulemistaan. Paljon ei ollut äänessä Villekään. Markku keskusteli Eemelin kanssa pataljoonan asioista, ja Iikka istui enimmäkseen itsekseen vihellellen, oikea kyynärpää pöydällä, käsi heiluen edestakaisin kuin johdellen joka puolella kuplivaa melua tarkoin tahdinlyönnein.

Eemeli Saari kertoo miten hänen laivansa räjäytettiin Atlantilla, jossakin Norjan ja Skotlannin välillä. Iso kauppa-alus miltei katkesi keskeltä ja upposi muutamassa minuutissa. Vain kolmannes miehistä pelastui, hänkin, Eemeli, aivan sattumalta, ja pari muuta suomalaista. Hänen oppiaikansa oli päättynyt, hän aikoi jättää laivan Bergenissä ja matkustaa sieltä maitse Suomeen, jossa odotti morsian ja häät sekä uusi toimi erään suuren sairaalan konemestarina. Siitä on nyt kulunut lähes vuosi, ja täällä ollaan. Olen kirjoittanut monta kirjettä kotimaahan, mutta ainoatakaan vastausta en ole saanut, mikä johtuu ehkä siitäkin, että olen useat kerrat joutunut vaihtamaan oleskelupaikkaa. Kun sain tiedon pataljoonan tarkoituksesta, olin valmis lähtemään, sillä toivoin tätä tietä pikemmin pääseväni Suomeen. Ja onhan tämä sellainen yritys, että senkin vuoksi kannattaa olla mukana. Jos vain ei kuivu yritykseen? Miltä se täällä tuntuu?

Markku ei vastannut heti, sillä heidän pöytäänsä siirtyi viereisestä fyyrerijääkärien pöydästä Lauri Valkama. Tuli tutustumaan Eemeliin ja Rikuun, jotka oli vain ohimennen tavannut eilen. Eemeli mainitsi Laurille saman kuin äsken toisille pöytätovereille, kertoi myös kotipaikastaan ja opiskeluistaan: hän oli eronnut yhteiskoulusta seitsemänneltä luokalta ja lähtenyt merille. Markku siirsikin nyt Laurin vastattavaksi Eemelin äskeisen kysymyksen, mitä tulevaisuuden toiveita suomalaisella pataljoonalla on? Miltä tuntuu ja näyttää? Sinähän täällä olet ollut jo toista vuotta?

— Miltä tuntuu ja näyttää — — —? Lauri Valkama vaikeni tuo-

kion ja tuumiskeli, jatkoi sitten: — Joskus tuntuu hiton hattumaiselta, niin kuin nytkin äsken tuolla pöydässä. Kun on noita mukamas parempain perheiden poikia matkassa ja heidän joukossaan sellaisia, jotka katselevat jollakin tavoin halveeraten myöhemmin tulleita, pataljoonan suurinta osaa, tavallisia talonpoikia ja työmiehiä. Jotakin saakelin saksalaista on mennyt täällä heidän nahkoihinsa, ruotsinkieltäkin muka pitäisi säilyttää jonkinlaisena pataljoonan toisena kielenä, aivan kuin oltaisiin siellä kotona, ja ylennyksiä pitäisi suorittaa nopeammassa tahdissa, niin että päällystöpaikat tulisivat mahdollisimman tarkkaan ensiksi saapuneille herraspojille. Aivan kuin he olisivat kauttaaltaan sitä parasta sotilasainesta ja suurin osa pataljoonaa vain joutavaa massaa.

Lauri oli puhellut harvakseen, omaan totiseen tyyliinsä. Köpi Kartano ja Riku Huikkarinen olivat innostuneet omiin jutteluihinsa pöydän toisessa päässä, mutta Simo ja Ville kuuntelivat pataljoonaa koskevaa keskustelua, ja jotakin siitä tarttui Iikankin korvaan, vaikka hän edelleen elehtikin omissa liikahteluissaan. Lauri jatkoi:

— Mikä täällä monta kertaa vuoden varrella on pannut puremaan sisua ikeniin on tuo sitkeä samankaltaisuus, tuo, kun vuoden ja toista täällä päivästä päivään marssii rapaa roiskuttaen, tottelee komennusta Gewehr über — Gewehr ab, niin että kaikki osaa ulkoa jo nukkuessaankin. Eikä mitään muuta tapahdu. Joskus tulee hälyttävä tieto, että tämäkin loppuu, pataljoona hajotetaan, painukaa hiiteen koko joukko! Tai rupeaa kuulumaan sellaiselta kuin äsken juuri, että sota mätänee sovintorauhaan, kaikki väsyvät — ja kaikki jää entiselleen. Mitä me olemme silloin? Narrejako, jotka typeryydessään lähtivät ajamaan tuulta takaa? Se nyt ei vielä pahinta olisikaan, mutta me olisimmekin heittiöitä, rikollisia maanpettureita, jotka oma kansamme hylkäisi ja santarmit saalistaisivat hirsipuihinsa. Minnekä paettaisiinkaan, mikä maa ottaisi suojaansa tällaisia rikollisiin puuhiin sortuneita seikkailijoita?

Hetkeen ei kukaan kuuntelijoista puhunut mitään, vaikka muuten melua oli riittävästi ympärillä. Katsottiin vain Lauria ja mietittiin. Pitkälti ei kuitenkaan ajatusten lankaa kehräytynyt, ennen kuin Iikka täräytti:

— Olipas se eri saarnanpätkä, kaikenlaista potaskaa pitää ihmisen leuoista lennellä! Kuka piru meitä hirteen vetäisi, tällaista kovanpuun sakkia? Pyllistän mä sun jutuilles!

Lauri nauroi ja sanoi, että pyllistän minä ittekin, ja mitäs muuta

teetkään, täällähän on oltava, kun tänne on tultu. Markku tuumi, että kyllähän tuollaisiakin ajatuksia varmasti mieleen tulee vähän jokaiselle, joka täällä on joutunut kauemmin olemaan, kun huominen on aina yhtä harmaa kuin eilinenkin, mutta kestäähän mies tuon ja toivossa elää. Samaa sanoi Eemelikin ja tilasi toisen viinipullon arvellen, että jos tästä joskus sotaan päästään, niin silloin on epävarmaa tarvitaanko rahoja enää, ja jos taas kotimaahan tie aukeaa, niin siellä on uutta rahaa tulossa. No pojat, huikka kesäpäivän kunniaksi!

— Tilaisitko mullekin, sanoi Simo.

— Onhan tässä sullekin, ota lasi.

— Minä tahdon väkevämpää, oikeaa mehua, vaikka tipauttaisivat ylimääräisen sokerilusikallisenkin litkunsa joukkoon. Pitäisi ensi tiistai-iltana taas takoa näiden saksmannien lapaluita lattiaan. Se ei tapahdu viinaksien voimalla.

Simo sai mehunsa. Alkoi juttelu jälleen.

Ville oli koko ajan istunut ääneti, kuunnellut vain. Hän ymmärsi hyvin Lauri Valkaman äskeisen purkauksen, monesti oli hänelle itselleenkin nyt kevätkautena tullut tämän tapaisia ajatuksia mieleen, vaikka hän ei ollut niitä koskaan päästänyt hammasten portin ulkopuolelle. Ei se ollut mitään valitusta, ei katumusta siitä, että oli tänne lähtenyt. Se puoli asiassa oli niin kuin olla piti. Mutta tuo mahdollisuus: ettei mitään tapahdukaan! Että kaikki hajoaa tuuleen, Suomen asiat jäävät ennalleen, painuvat vielä paljon entistä pahemmiksi, että »sortajan rautakorkoinen saapas astuu vielä ankarammin ikeeksi Suomen kansan niskalle», niin kuin papinkoulut käynyt Hannila sanoi puheessaan pääsiäispäivän illanvietossa. Ja me, jääkärit? Jäädä tänne, ei enää koskaan kotiin? Sehän olisi samaa kuin ei olisikaan olemassa, ei olisi mitään. Eihän täällä Saksassa ollut mitään sellaista, jonka voisi tuntea omakseen, joka sitoisi ihmisen seutuun ja maahan ja ympäröivään elämään — kaikki vierasta! Hän oli joskus koulussa lukenut runon — taisipa olla Topeliuksen kirjoittama — jossa sanottiin: »Mutta täällä en saa, mitä miel' odottaa, on kaukana täältä mun toivoni maa.» Mitä se oli, tätä maallista maailmaa vaiko taivasta tarkoittava, sitä ei Ville enää tarkkaan muistanut, mutta nyt se tuli mieleen usein — ehkäpä liiankin usein. Ehkäpä se johtui siitä, että hänen sukunsa oli niin sitkeästi juurtunut samaan paikkaan maailmassa, että jo kymmenes sukupolvi, isästä poikaan talon perien, isännöi Koivumaassa, jonka pihan

laidalla jokainen puu suhisi suvun laulua — tai virttä. Nyt jo kolmannessa polvessa körttivirttä — — —.

Villen ajatukset katkesivat tähän, hän alkoi jälleen kuunnella keskustelua. Lauri Valkama jutteli tasaisen rauhallisesti:

— Saksalaisten vaarallisimpia heikkouksia on heidän isänmaanrakkautensa. Se ei ole samanlaista kuin muiden kansojen. Siinä on jotakin teutonista, tai sanokaamme vaikka nykyaikaisesti, että se on tisleerattua militarismia. Sen on täällä tullut jo vuoden aikana tarpeeksi hyvin näkemään ja kokemaan. Katsokaapa tuotakin luutnanttia — tunnen hänet, vaikka hän ei kuulukaan pataljoonaamme, jossa muuten on eräitä melkein samanlaisia — tuota monokkelisilmäistä tuolla. Kun hän kulkee ratsupiiskaa heilutellen, niin siviili-ihmisten on, olivatpa vanhoja tai nuoria, painuttava syrjään, vaikka katuojaan, sillä tämä sankari ei katso eteensä eikä ympärilleen, vaan jonnekin korkeuksiin. Mutta annapas majurin sattua vastaan, niin mies on kuin fietereillä, kun piskuisin enkeli Jumalan edessä. Kaikki pitävät tällaista luonnollisena, koko Saksa, kaikki saksalaiset. Sen jälkeen kun he voittivat Napoleonin Waterloossa on heidän isänmaantunteensa ollut sotilaallista pöyhkeyttä. Tuo heidän »über alles» — jumaliste, he täyttävät sillä maailman, jos voittavat tämän sodan.

Iikka on kuunnellut, nyt hänen täytyy saada sanoakin:

— Jaa että josko sakesmannit voittavat? Kuka piru tämän sitten voittais? Oommehan mekin täällä!

Nauretaan ja tunnustetaan yksimielisesti, että onhan tuo seikka kieltämättä väkevä argumentti, jonka nojalla voidaan Saksan voittoa odottaa. Mutta onhan suomalaisia vapaaehtoisia tsaarinkin armeijoissa, jopa korkeissa komentaja-asemissakin, niin että vannomatta paras — — —.

Köpi Kartano ja Riku Huikkarinen ovat hekin jättäneet hetkiseksi kahdenkeskisen juttelunsa ja kuunnelleet keskustelua pöydän toisessa päässä. Nyt sanoo Köpi sanansa Laurille:

— Miksi helvetissä tänne lähdit, kun tuolla tavoin ajattelet saksalaisista?

— En suinkaan minä tänne heidän vuokseen lähtenyt! En minä heidän voittoaan halua estää, mutta enpä suuresti sure, vaikka he sotansa häviäisivätkin, kunhan se tapahtuisi vain tarpeeksi myöhään, että me ehdimme sitä ennen hakata omat rajamme kunnollisesti auki.

— Tuossa jutussa on jo järjentynkääkin, toteaa taitovoimistelija Huikkarinen, jo hiukkasen sammallellen. — Minä en suinkaan ole mikään syvästi uskonnollinen luonne, mutta sen verran täytyy jokaisen luterilaiseksi kastetun olla kristitty, että uskoo Jumalan pitävän parempaa huolta kunnollisesta Suomen kansasta, joka käy kerran viikossa saunassakin, kuin noista keisari Nikolain soltaateista, jotka eivät pese itseään kuin pääsiäiseksi ja haisevat jo kauas, kyllä tiedän, kun heitä oli samalla leirillä — — —.

— Haisevat kuin pukki pertunpäivän aikana, huikkaa väliin Köpi.

— Niin vissiin. Vaan miksis se pukki pertunpäivän aikana pahimmin?

— En tiedä, onpahan vain sellainen puheen maneeri.

Niin jutut pöydässä pyörivät, eikä ikäväksi aika käy. Kaikki kuuntelevat kun Riku, taitovoimistelija, kertoilee kokemuksistaan Saksan kaupungeissa, joiden nimiäkään hän ei muista. Oli ollut kerran merkillisessä virassakin, joutui sellaiseen, kun raha loppui.

— Katsokaas, olin suuressa puistossa lapsia hoitelemassa. Oli siellä muitakin, naisia nimittäin, ja ne varsinaisesti hoitelivatkin, minulla oli vain oma ammattini — — —

— Olit siis puistotätinä? Markku tiedustaa. Nimitys on outo kaikille, ja nauretaan.

— Kuinkas minä tätinä — —?

— Puistosetänä sitten?

— Ei minkäänlaisena setänäkään, vaan minä olin sellaisena — vaikkapa sanottaisiin puistoaasina. Lapset saivat ratsastaa minulla, sellaiset aivan pienet naperot. Ryömin nelinkontin edestakaisin leveänlaisen ruohikon yli, ja saatte arvata, että tenavilla oli lystiä, kun minä aina välillä potkin ja kiljahtelin. Housut vain tahtoivat kulua polvien kohdalta, mutta sitten laitoin niihin nahkapaikat. Jotakin täytyi puuhata, muuten olisivat vieneet kaivokseen töihin. Sain tuosta touhusta palkkaa puolen markkaa päivältä, ja toisinaan sai aasiparka pienen herkkupalankin tenavain eväistä.

Nauretaan, kun Köpi sanoo, että jos pataljoonaan joskus perustetaan ratsuosasto, niin Huikkaristahan saadaan ensimmäinen ratsu. Joku tuumi, että tuollainen mahtoi olla se puhetaitoinen Bileamin aasikin, josta Raamatussa kerrotaan, tuollainen kakarain ratsuksi sortunut nälkäinen kulkumies.

Vähitellen kuitenkin ympäristö muuttuu niin meluisaksi, ettei

tavallista puhelua kunnolla kuule, sillä saksalaiset ovat innostuneet laulamaan. Laulu laulun perään.

Es braust ein Ruf wie Donnerhall
Nie Schwertgeklirr und Wagenprall,
zum Rhein, zum Rhein, zum deutschen Rhein
Wer will — — —

Sitten joku rintamalla sepitetty marssilaulu, ja sen jälkeen lemmenlaulu, sotilaan tervehdys kauniille Mariannalle, joka luonnollisesti osoitettiin ravintolan suosituimmalle tarjoilijalle, korkeapoviselle Hildelle, joka liiteli kepeästi pöytien välissä nauraen ja seideleitä heilutellen. Saivatpa sentään suomalaisetkin vuoronsa. Heidänkin joukossaan oli hyviä laulajia, Köpi Kartano oli kirkonkylän kuoron sankaritenori, Markku oli yritellyt jo YL:ssäkin, ja lähti ääntä toisistakin, kun voimalla seitsemän miehen vetäistiin:

Paljon on kärsitty vilua ja nälkää
Lockstedtin leirillä taistellessa.
Oi kallis kotimaa, Suomi sulo pohjola,
ei löydy maata sen armaampaa.

Säe säkeeltä, itkevään impeen saakka!

Tämän jälkeen ei enää kunnollista laulua kuultukaan, alettiin liian monella taholla samanaikaisesti ja eri lauluja. Viereisen pöydän pojatkin aloittivat ruotsinkielisen sotilaslaulun Regina von Emmeritzistä, mutta se häipyi yleiseen loilotteluun ja sitten katkesi ennen aikojaan muutenkin. Köpi Kartano, joka oli äskeisen laulun jälkeen jäänyt Iikan kanssa seisomaan pöytien välimaastoon, aivan kuin uuden laulun aloittamispuuhissa, astahti nyt naapuripöydän viereen ja päästeli täyteen ääneen: »Vaskatu vara variksen paska, eli vielä isoomman linnun läjä!» Laulu katkesi, joku fyyreripöydästä nousi jo istuviltaan, naapuripöytien saksalaiset käänteliVät katseitaan suomalaisia kohti. Mitään ei ehtinyt kuitenkaan tapahtua, ennen kuin Iikka asennoitui Köpin viereen ja ilmoitti kuuluvasti:

— Förlotti, sanoi piru kun vööriläistä helvettihin lykkäs. Herraspoikia ollahan, vaikka ei enempää ruottia osatakaan!

Seisomaan noussut ruotsalaispoika elehti jo uhkaavasti, mutta toiset kuittasivat jutun jutulla, yksi heistä tiedusti:

— Te kun olette sieltä Lapuan ja Kyrön mailta, sanokaapas onko siinä perää, että Lapualla ovat kilometripaalutkin körttiläisiä?

Siihen sammahti taas sillä kertaa jääkäripataljoonan kielitaistelu, nauruun hupeni. Molemmissa pöydissä alettiin puhua suomea, ja sitten laulettiin yhdessä »Oolannin sota» suomalaisin sanoin. Kaksi komppanian pisintä miestä, Iikka ja Köpi, seisoivat kuin suomalaiset kangaspetäjät, suorina ja salskeina esilaulajina keskellä salia. Kaikki muut laulut vaikenivat suomalaisen sotalaulun kajahtaessa. Ei ollut ensimmäinenkään säkeistö vielä lopussa, kun tapahtui muutakin: taitovoimistelija Riku Huikkari nosti kaksi tuolia lähekkäin, tarttui selustojen ylälaitaan ja kiepsahti seisomaan käsilleen heiluttaen toista jalkaansa laulun rytmissä, kuin tahtia lyöden. Koko trahteeri hihkaisi ihastuneena, paukutettiin käsiä ja jalkoja, suomalaiset lauloivat täysin äänin ja ilmassa nousi ja laski vihreään vaatetettu jääkärin jalka saappaineen Oolannin sodan tahdissa.

Olikin jo illansuu, täytyi ajatella kotimatkaa. Iltaloma loppuisi puoliöissä.

Tämä huhtikuun viimeinen sunnuntai suomalaisen jääkäripataljoonan toisena vuonna oli päättymäisillään. Ilta oli muuttunut yöksi, harmaa pilviverho oli vetäytynyt silmänkantamattoman tasamaan katteeksi. Ei ollut tällä etelän yöllä samaa pehmeänhivelevää valohämyä kuin pohjoisessa, siellä kotona, vaan yön tumma vaippa laskeutui raskain laskoksin kaiken olevaisen yli. Leirikyläkin oli melkein pimeä, jokin pieni merkkivalo vain siellä täällä, sekin ylhäältäpäin suojattuna.

Kello oli lähellä kahtatoista. Jo yhdeksältä oli valot tuvissa sammutettu ja kaikki ne, joilla ei ollut iltalomaa, olivat painuneet pehkuihin. Höijer — Jessus — oli kurkistanut ovelta ja vaatinut hiljaisuutta. Nyt oli hän ulkona tarkkailemassa iltalomalaisia, joita tuli kentän poikki, asemalta, maanteitä pitkin.

Parilta ensimmäiseltä tulijalta oli Jessus vaatinut lomalipun nähdäkseen, ja oli saanutkin. Mutta sitten tuli iloinen joukko, pojat eivät yrittäneetkään astella hissuksiin yli kasarmin pihan, vaan liikkuivat lauleskellen ja meluten. Jessus vaati hiljaisuutta ja lomalippuja, mutta ei olisi pitänyt: he ottivat vanhan vääpelin keskelleen, tarttuivat hänen käsiinsä ja retuuttivat rinnuksista, veivät piirileikkiin ja rallattivat. Ei ollut sellaista ennen sattunut, täytyi raivostua, mutta se ei auttanut, oli parasta alistua ja koettaa siirrellä liki viis-

kymmennumeroisia saappaitaan laulun tahdissa, ärjyä vähemmän sotilaallisesti. Päästivät hän he vihdoin ja menivät kämppiinsä kukin, mutta tuli toisia samanlaisia joukkoja. Vanha vääpeli vetäytyi kanttiinin portaikon varjoon, ei ollut tietävinään eikä näyttäytynyt, ei kannattanut. Ovatpa piruja nuo suomalaiset, ei heille pitäisi antaa iltalomaa. Odottakoot huomenna, kentällä, kyllä huominen heilunta panee tämänpäivän oluet heidän nahoistaan puroina juoksemaan — — —! Donnerwetter — noita piruja! Lauletaan keskellä yötä, keskellä kasarmia — — —! Mutta osaavat, osaavat penteleet laulaa — — —! Konrad Höijer, vanha kisällikuoron laulaja, kuuntelee, kiukkunsa unohtaen, kun Nestori Mankalan mahtava barytoni kajahtelee keskellä yötä kasarmin seinistä, muitten äänien myötäilemänä:

— — — — —

viel' on Suomi voimissaan,
voi vainolaisen hurmehella peittää maan!

KAHDEKSAS LUKU

Oli saavuttu vappuun.

Mutta oli sota. Vappu ei mitenkään erottunut muista tavallisista päivistä Lockstedtin leirilläkään. Aamupäivällä asetemppuja, iltapuolessa lyhyt taisteluharjoitus ja marsseja. Muonakin sitä samaa alinomaista. Mitään tavallisesta arkipäivästä poikkeavaa ei sattunut.

Mutta huomisin jo sattui.

Vappua seuraavan päivän iltana lensi kämpästä kämppään sana, tieto, vai huhuko — olipa mikä tahansa, mutta jotakin uutta ja erikoista se oli, joka kerrallaan katkaisi tavallisen elämänrytmin: pataljoona siirretään rintamalle! Päätös on jo tehty Suuressa päämajassa ja sotaministeriössä, se odottaa vain keisarin allekirjoitusta, joka sekin on etukäteen selvä, ellei jo tapahtunutkin.

Rintamalle, taistelemaan! Hyvä on.

Mutta mille rintamalle?

Flanderiinko, niin kuin kerrottiin keväällä aikaisemmin suunnitellun?

Siihen vastataan nyt niin kuin silloinkin: ei käy!

Itärintamalle, tai sitten ei minnekään! Suomen puolesta tsaarin armeijaa vastaan. Sitä tarkoittaen tänne on lähdetty eikä suinkaan Saksan armeijan täydennysjoukoksi, heitettäväksi minne vain — — —.

Jo seuraavana päivänä tuli selvyys: pataljoona asetettu liikekannalle! Heti kun valmistelut on suoritettu loppuun, lähdetään itärintamalle, jossa suomalaiset saavat hoideltavakseen oman lohkonsa rintaman pohjoisosassa. Koko päivä oli täynnä odotuksen jännitystä. Harjoituksetkin sujuivat tavallista huonommin, kapteeni Baden valkoinen ratsu sai maistaa kannuksia tavallista enemmän, saksalaiset kenttäharjoittajat karjuivat kähein kurkuin. Kunnes sitten iltapäiväharjoitukset keskeytettiin miltei alkuunsa ja joukot marssivat kasarmeihinsa. Vain pataljoonan suomalaiset osaston- ja ryh-

mänjohtajat komennettiin leirin puistoon pataljoonan komentajan majuri Bayerin puhutteluun.

Pitipä sattua, että samoina hetkinä kun maailmanhistorian ensimmäisen suomalaisen armeijan — lähes kahdentuhannen miehen vahvuisen — ensimmäiset upseerit kokoontuivat kuulemaan ensimmäistä taistelukäskyään, lensi heidän ylitseen kolme lentokonetta antaen sotaista tuntua tuolle hetkelle. Sitä hiljaisemmalta tuntuikin sitten puistossa, ilmojen äänten häivyttyä. Muutaman lyhyen komennuksen jälkeen kuului vain korkeitten lehmusten suhina tiukkaan rintamaan asettuneiden pfadfindereitten päitten päällä. Siinä se oli, yhden pataljoonan vahvuisen Suomen nuoren armeijan päällystö: yksi haupzugführer, kuusi oberzugführeriä, lisäksi zugführerit ja gruppenführerit, jotka lähiaikoina saisivat omat suomalaiset nimityksensä. Kaikki he olivat olleet täällä vieraalla maaperällä jo enemmän kuin vuoden ajan, marssineet ja harjoitelleet, opiskelleet sotataitoa, eläneet monta katkeraa hetkeä, kokeneet pettymyksen ja toivottomuuden tuokioita uskoaan ja toivoaan kuitenkaan menettämättä. Tämä hetki oli kaiken olleen ja olevan huipistuma — niin odotettiin. Vai tulisiko vieläkin takaisku?

Hiljaisuus katkesi: Majuri Bayer saapui, joukko saksalaisia upseereita seuranaan. Hän asettui suomalaisten rintaman eteen ja aloitti puheensa.

»Suomalaiset, teidän sotilaskasvatuksenne päättyy nyt. Olette jo viime aikain harjoituksissa osoittaneet sellaista taitoa, että voitte yhdessä saksalaisten joukkojen kanssa lähteä taistelemaan yhteistä vihollista vastaan. Taidon lisäksi tulette saamaan nyt myös sotakokemusta. — — — Sain hetki sitten sähkeen, jossa ilmoitetaan keisarin julistaneen suomalaisen jääkäripataljoonan mobilisoiduksi. — — — Teidän taistelunne päämäärä on vapaa Suomi. Lähin päämäärä on nyt Suomenlahti ja sitten Suomen ranta. Teidän on karkotettava venäläiset omasta maastanne. Sortajan vangitsemat kansalaisenne on teidän vapautettava. — — — Kun kerran on luotu vapaa Suomen valtakunta, niin tiedetään: suomalaisen jääkäripataljoonan uhraukset ja työ olivat vapaan Suomen aikaansaamisen perustus ja pohja.»

Hurraa! Hurraa!

Se kajahti ensin leiripuiston suhisevien lehmusten alla, sitten koko leirialueella, komppaniasta toiseen, kaiku kanteli sen kauas kentälle ja lähikyliin. Hakkapeliittain jälkeläiset hihkaisivat rie-

munsa ilmoille: taistelemaan! Ei tällä kertaa leikkaamaan lehviä Ruotsin suurvallan voitonseppeleisiin, vaan iskemään oman kansan, oman valtakunnan ja vapauden puolesta, elämän puolesta kuolemanuhkaa vastaan. Etujoukko oli täällä Lockstedtin kentällä lähtöasemissa, intoa hehkuen, uhrivalmiina. Ei tarvinnut lähteä kyselemään tahtovatko ja tohtivatko? Muuta ei tahdottukaan.

Toukokuu oli touhuntäysi. Ei enää paljonkaan tavallisia kenttäharjoituksia, mutta erikoistehtäviin totuttelemista, monenlaista. Vallankin uudet osastot, tykistöjaos ja pioneerikomppania, ahkeroivat, samoin lääkintämiehet. Saatiin uusi aseistus ja uudet puvut. Virkeä toimeliaisuuden henki kautta leirin.

Iltalomat olivat helpommassa. Oli monet jäähyväisetkin heitettävä, kun ei koskaan tiennyt, vaikka huominen olisi jo lähtöpäivä.

Nestori Mankala sai loman seuraavan sunnuntain ajaksi. Hänellähän oli rahaa — ilman sitä ei pitempää lomaa saanutkaan — ja olihan hän muutenkin hiukan erikoisluokkaa: oppinut mies ja taiteilija, hiukan jo varttuneemmassa iässäkin ja saksankielen taitoinen. Oli ollut puhe että myös Lasse Haapanen, kuvaintekijä, lähtisi Hampuriin mukaan, mutta Mankala ei pitänyt sitä välttämättömänä eikä puhunut Lasselle lähdöstään, ei ollut asiasta tietävinään Lassen kysyessä milloin lähdetään katsomaan Hampurin tyttöä. — Jaa sitä paksusääristä? — Eihän hän mikään paksusäärinen ollut, minähän pilailin vain. Komea tyttö se oli, tekisi mieleni saada hänet mallikseni. Milloin lähdetään? — Tuskinpa tulee lähtöä, enpä ole ajatellut, sanoi laulajapoika Nestori kuvaintekijä Lasselle. En ole muistanutkaan. Vaikka ei muuta ollut viikon varrella muistellutkaan! Ja yksin lähti, livahti junaan varhain sunnuntaiaamuna.

Kapellimestari Henrik Jahrman oli päässyt lomalle. Hän oli erinomainen isäntä, ja Nestori Mankala vietti suurenmoisen lomapäivän. Tähänastisen elämänvaelluksensa huippupäivän. Laulettiin yksin, kaksin ja kolmisin, sillä sekä äiti Adelaide että tytär Betzy lauloivat. Henrik Jahrman oli mainio säestäjä. Eniten lauloi Mankala yksinään, saaden talon isännän varauksettoman tunnustuksen, naisista puhumattakaan. Syötiin päivällinen, sitten lähdettiin kävelemään Hagenbeckin eläintarhaan, leikittiin apinain kanssa, ajeltiin aasilla, syötettiin kirahveja — — —. Palattaessa Nestori ja Betzy kulkivat kahdenkesken omia teitään: istuivat puistossa, kiersivät sataman kautta, viivähtivät pienessä kahvilassa.

Kun Nestori Mankala illalla myöhään lähti paluumatkalle, oli hän kihlattu mies. Ei vielä virallisesti, mutta molemminpuolisen tunnon ja tiedon pohjalla, ei valoin eikä vakuutteluin, mutta katsein, kädenpuristuksin ja hiljaa kuiskatuin vihjauksin saadun varmuuden takuulla. Näkivät sen isä ja äitikin, vaikka eivät olleet näkevinään eivätkä ainakaan poikittain asiassa asettuneet. Olivathan he päivän keskusteluissa saaneet selville, mikä Nestori oli miehiään kotimaassaan: olivat saaneet nähdä kuvia komeasta talosta, oli tullut selville hänen juridiset opintonsa, ja mikä parhainta: hänhän oli laulaja, valmis taiteilija! Tosin Jahrmaneilla oli vain yksi tytär, mutta eiväthän he olleet varakkaita, taiteilijaperhe, keskikokoisen orkesterin kapellimestarin tuloilla ei rikastuta. Betzyllä ei ollut sulhasta, hänhän oli niin nuorikin, ja nyt sota vei saksalaisia miehiä jos millä mitalla.

Ihmekö tuo, että nuoret jätettiin kahdenkesken vielä illallakin, junan lähtöön saakka.

Tämä toukokuun sunnuntai oli monelle muullekin pataljoonan pojalle hempeitten silmäysten, hartaitten halailujen ja haikeitten huokausten päivä. Olihan lähtö tiedossa, matka arvaamattomiin tapahtumiin ja armottoman kohtalon tanterille voi alkaa minä päivänä tahansa. Vallankin näinä viimeisinä kevätviikkoina oli moni side tullut solmituksi suomalaisten jääkärien ja saksalaisten kaunottarien kesken. Poikia painui nyt sunnuntaina Kellinghuseniin, Itzehoeen, pieniin lähikyliin, maalaistaloihinkin. Sattuma oli leikkinyt omia leikkejään, kuka pataljoonan vihreätakkinen oli milläkin matkalla tavannut kenenkin saksalaistytön, oli kuljettu tunti, pari yhdessä, oleskeltu kahvilassa tai puistossa, jopa jossakin tapauksessa tytön asunnossakin, ja vaikka keskustelu useimmissa tapauksissa oli sujunutkin heikonpuoleisesti, oli muistiin jäänyt kuitenkin nimi ja ulkonäkö ja yhdessäolohetkien tapahtumat. Nestori Mankala ei ollut suinkaan ainoa, joka tänä alkukesän sunnuntaina väkevin jääkärikämmenin hyväili nuoria saksattaria, koettaen samalla kaivaa muististaan kaikkia mahdollisia tällaiseen tilanteeseen sopivia saksalaisia sanoja.

Vähän oli tuon sunnuntain yleinen liikekannalleriento saanut mukaansa Pitäjän poikia. Köpi Kartano oli häipynyt aamupäivällä painuen Kellinghuseniin, jossa komea Cecilia häntä odotteli omassa pienessä neitsytkammiossaan. Nuo kaksi olivat tutustuneet jo ai-

kaisemmin keväällä Cecilian palveluspaikassa, ravintolassa, mutta vasta huhtikuun viimeisenä sunnuntaina Kellinghuseniin tapahtuneen joukkovierailun aikana oli monen muunkin tavoittelema Cecilia hurmautunut peruuttamattomasti jääkäripataljoonan komeaan laulajapoikaan. Köpi oli päässyt pistäytymään sen jälkeen Kellinghusenissa jo iltalomallakin, ja täksi sunnuntaiksi oli Cecilia järjestänyt itselleen vapaapäivän. Kelpasi siellä Köpin!

Pitäjän pojista ei Hannes Korpela enempää kuin Vikke, Markku, Ville, Simo ja Iikkakaan lähtenyt kasarmialuetta tai lähikylää kauemmaksi tänään. Kaikki he jäivät päivällisen jälkeenkin oleksimaan lähimailla, vain Köpi oli poissa.

Ja sitten hävisi Salu, Tuhari!

Iltapuolella sen joku huomasi, tiedusti: missä Tuhari? Saatiin tietää, että hän oli ollut ylimääräisissä keittiöavuissa viikon loppupäivinä saadakseen sunnuntain vapaapäiväksi. Mitä Tuhari vapaapäivällä? Sitähän ei ymmärretty. Olisiko mennyt Lohmühleen uimaan ja makailisi siellä rannalla tai Holsteinin metsässä opiskellen komentosanoja?

Ehei, ei sinnepäinkään! Tuhari oli paljon jännittävämmällä retkellä: lemmenseikkailuissa, niin kuin Köpi Kartano ja Nestori Mankalakin.

Näin oli tapahtunut: Tuhari oli ollut saksalaisen muonakersantin mukana pari viikkoa sitten hakemassa elintarvikkeita eräästä lähiseudun kartanosta. Emännän apulaisena oli tarvikkeiden jaossa mukana palvelustyttö, joka oli osaaottavasti katsellut Tuharin naamassa olevia näppylöitä, muutamia finnejä ja paria pahemmannäköistäkin paisumaa, ja saanut emännältään salvaa, jolla oli voidellut Tuharin vammoja. Siitähän se alkoi. Tyttö yritti selittää, että jääkärin sopisi tulla lähipäivinä uudelleen, vaikkapa iltaisin, tänne taloon, niin hän voitelisi toistamiseen. Tuhari ei päässyt oikein selville asiasta, mutta jotakin kuitenkin aavisteli, sillä olihan hän selvillä mitä »morgen» sekä »abend» ja »kommen» merkitsivät. Kun talo oli vain parin kilometrin päässä, teki Tuhari huomisin sinne kävelymatkan, hiippaili vain kuin muina miehinä hämärissä talon ison puutarhan laiteilla, ja eikös vain siellä hiippaillut toinenkin, voidetölkki mukanaan. Eikä illan puuha ihan siihen voitelemiseen jäänyt silloin ensi kerrallakaan. Tuharille tämä leikki oli outoa, kotimaassa hän ei ollut törmäillyt naisiin, kotipuolen tytöt olivat aina kaukaa kaartaneet häntä, olivat vain naureskelleet ja pilkkojaan hei-

telleet hänen pyrkiessään toisten poikien lailla hiukankin lähentelemään. Monesti oli hän kuullut ivailuja ulkonäöstäänkin, oli sanottu rääppäkuonoksi, jässikäksi, mollinaamaksi, miksi milloinkin, joskus kylmiltätehdyksi ja piianpennuksi, isää kun ei ollut. Oli hän joskus tapellutkin näiden haukkumisien vuoksi, jo poikasenakin, kun sanoivat kusipukiksi, häneltä kun joskus vielä usean vuoden ikäisenäkin tuli yöllä omia aikojaan. Vieläpä niinkin myöhään kuin rippikouluvuonna syntyi kerran tappelu noista syntymäseikkoja ja lapsuusvahinkoja koskevista asioista, jopa niin kiivas ottelu, että kunniaansa puolustava isätön poika sai haavan naamaansa vasemmasta suupielestä miltei korvaan saakka, josta arpi vieläkin näkyi. Juttu alkoi siitä, kun pappi siellä koulussa kysäisi hänen syntymävuottaan, ei ollut viitsinyt kirjastaan katsoa, ja Salu Oravapa ei sattunut heti muistamaan. Olihan hän sen äidiltä kuullut, mutta ei tullut juuri sillä hetkellä mieleen. Selvisihän se, mutta siellä koulutuvassa jo nauraa tirskahdeltiin, ja kun sitten tultiin välitunnille, niin muuan pahasuinen Peräkylän poika selitti, poikajoukon ympärillä nauraa hohottaessa, että kuinkas Miinantuvan Salu syntymävuotensa tietäisi, eihän se ole syntynytkään, ei yhtään koskaan, sen oli vain kerran pukki tuhnaissut kallionkoloon ja tuuli tohautti hengen. Silloin Salu Miinanpoika löi, täräytti Peräkylän poikaa niin että tämä lensi ketaroitaan viskoen kirkonpihaan, mutta jatkotappelussa leikkasi terävä kivensirpale Salun naamanpuolikkaan niin pahasti hajalle, että jäi ihoa kiristävä arpi.

Niin, tämä menneistä. Ja sitten keksivät tuon Tuharin nimen, jonka sai nytkin kuulla alinomaa, ei muuta nimeä enää muistettukaan.

Mutta nyt tämä samainen Tuhari, tuo isätön mökinpoika, lyhyt ja paksu pätikkä, pitkäselkäinen ja mollinaamainen tuhrus istui tuulelta ja syrjäisten katseilta suojatussa puistonnurkkauksessa, istui siinä vihreässä jääkäripuvussa, lakki hiukan kallellaan, messinkinen vyönsolki kirkkauttaan kipunoiden kesäauringon paisteessa, ja tyttö oli hänen rinnallaan. Sellainen saksalainen jentta, hempukka oikein, joka istui siinä ja liverteli mitähän liverteli. Tuskinpa tyttöä kukaan asiantuntija olisi oikein hyvällä omallatunnolla voinut kauniiksi vannoa, sen verran oli hän lyhyenpyllerö tallukka, liikkui hiukan keinahdellen levällä jaloin, nenä oli löydetty perunakellarista ja suusta olisi riittänyt puolikas toiselle. Mutta nauraa helistellä tyttö osasi, taisi myös kutkuttaa poikaa leuan alta ja jutella pulista, kun vain

poika olisi ymmärtänyt ja osannut vastata. Osasihan Tuhari senverran että »jawool», kun tyttö oikein tiukasti katsoi silmiin samaa sanaa jankaten, ja silloinkos Kersten — nimenkin Tuhari oli jo saanut selville — nauraa helisteli ja alkoi kiikkua kaulanpuolessa, niin että olihan siinä sulhasmiehenkin jo näihin ihmeisiin uskottava ja jotakin opittavakin. Oli opittava yhtä toista lisääkin, ennen kuin Kersten päästi hänet menemään, illan hämärän jo ollessa vaihtumassa yön pimeydeksi.

Iikka liikuskeli kasarmin pihamaalla, Hupi kannoillaan. Vikke tuli vastaan keskimmäisen kasarmirakennuksen edessä ja tiedusti minne Iikka oli menossa.

— Tuonne järvelle, metsän puolelle, yritän siepata sieltä jäniksen huoripojan. Illansuussa ne usein loikkivat järven rantaan juomaan, ja silloin niitä voi nitistää; jos hyvin tuuraa, niin pääsee pamauttamaan kepakolla päähän, ne uskovat vähästä, ja on siellä mulla muutama paulakin, laitoin eilisiltana. Lähdetkö höykkään? Jos saadaan niin nyljetään siellä ja pätkitään paloiksi, mulla on pussi mukana. Tuhari pesorkkaa sen Romppaisen avulla perunoita ja keittää sopan suutarien kämpässä, siellä on iso kattila.

Vikke kysyi mitä ne jäniksen huoripojat ovat ja sai tietää, että nehän ovat kaniineja, joita on satamäärin metsässä järven takana. Sieltä ne usein iltaisin tulevat järven rantaan. Ei siellä ampua uskalla, on menoiltava vain hissuksiin, yritettävä kepillä ja paulalla. Tuharin piti tulla, mutta eihän sitä löydy mistään. Oletko sinä nähnyt?

Ei ollut Vikke nähnyt Tuharia, kuinkapa olisikaan, kun Tuhari oli lemmenretkillään. Mutta välipä Tuharilla: Vikke lupasi lähteä, eipä ollut hänellä mitään puuhaa illan kuluessa, oli jo tänään tankkaillut tarpeeksi saksankielen kimpussakin. Sitä paitsi nälkä naukui suolissa nytkin, ja hän muisti sen mainion kaniinisopan, jota oli kerran jostakin salaperäisestä lähteestä ilmautunut kämppään.

Kun pojat tulivat järven rantaan, oli aurinko laskemaisillaan. Vikke otti haltuunsa Hupin ja meni se mukanaan kauemmaksi rannasta. Iikka asettui ruohikon kätköön kevyt seiväs kourassaan, annettuaan ensin Vikelle tarkat ohjeet miten tämän oli meneteltävä: Hupia ei saanut päästää liikkeelle ennen kuin jokin kani tai useampi — tavallisesti ne pomppivat kaksittain — oli tullut metsänreunan ja järvenrannan välimaastoon. Saat kyllä tiedon milloin kani tulee,

vaikka et mitään näkisikään: Hupi alkaa heiluttaa häntäänsä ja vingahtelee. Sen turpaa on puserrettava, ettei pääse haukahdusta.

Aurinko painui taivaanrannan taakse, pimeä vyöryi yhä tiheämpänä. Pojat tuijottelivat ympärilleen, mutta meni pitkä aika eikä mitään näkynyt. Iikka tuumaili jo poislähtöä, kun tuurasi: jotakin valkoista pomppi ruohikossa edestakaisin. Hupi alkoi vikistä, sen häntä eli ja pää keikkui. Vikke irrotti kouransa turkista ja turvasta, ja Hupi alkoi mellastaa, mennä tössötti lyhyillä jaloillaan ruohikossa kohti kania, haukkui ja hyppi, mutta pysytteli koko ajan matkan päässä maan puolella, aivan kuin olisi ollut selvillä siitä, että tuonne rantaan on töpöhäntä ajettava. Ja sinnehän se meni, juoksi melkein Iikan kouriin, sai kopauksen kepakosta ja siinä makasi.

Pimeän päähän pojat puuhailivat, avasivat saaliin ja vetäisivät nahan päältä. Iikka, ikänsä metsiä käynyt, oli tottunut näihin toimiin. Iso ja lihava otus olikin, siitä tulisi mehukas soppa huomisillaksi tupakunnan omanpitäjäläisille ja muutamille muillekin. Hupi sai osuutensa jo täällä, pitkänomainen maha pullollaan se juoksenteli poikien perässä palattaessa iltamyöhällä metsästysmatkalta ja livahdettaessa päivystävän vääpelin huomaamatta omille pahnoille.

Tuvassa pitäisi olla täyspimeys ja nukkumarauha poikien saapuessa, mutta ei sinnepäinkään. Kaikki eivät ole vielä lomiltaan palanneetkaan, kukaan ei nuku. Ovelle ei juuri näy valoa, sillä tilapäisten valaisimien ylle ja ympärille on aseteltu huopien tiivis näkösuoja, mutta puhelunsorinaa ei mikään estä kantautumasta ympäri huonetta nyt taas, kun vääpeli juuri äsken käväisi ja häipyi jälleen iltakierrokselleen. Heti hänen lähdettyään livahti Tuharikin sisään, ja siitäkin nyt kämpässä kohistiin. Eihän tällaisia yömatkoja ollut Tuharin kohdalla ennen sattunut.

Iltahuudon aikana oli tuvanvanhin tiedustellut poissaolevia, joita oli tavallista enemmän. Useimpien menot ja matkat kuitenkin tiedettiin ja ymmärrettiin, ja lomaliputkin heillä oli, mutta Tuhari? Minne hän oli mennyt? Ja oikein lomalipun ottaen? Tiesikö joku?

Harvoinpa tällaisessa väkeä täynnä vilisevässä maailmassa mikään asia täysin piilossa pysyy. Kukaan Pitäjän omista pojista ei ollut sattunut saamaan tietoonsa Tuharin sortumista rakkauden lavealle tielle, mutta Kiiski, tuvan karjalaispoika, tiesi asiasta.

— Mie ko männeel viikol kyökis huomasin Tuharin naamanahoil vahvast salvui ni mie kysyin, jot mist sie oot voitehii vinnilöilleis saant. Mut hää sen ku nauro vaa. Sillo se Riikel, se saksalaine hevos-

niekka, arvais mitä mie tiijusta ja selitti, sen verran ko mie sain selkoo siit, et Tuharii on jo monta kertaa voielt sen ison kartano piika, se lyhytjalkane, mikä tänne kasarmillekii on joskus tult hevospelil juureksii kans. Sano viel Riikel, että hyö molemmat liipestäät toisiaa, ja nauro pääll. Hää ku on yhes Tuharin kans ajelt siel kartanos, tää Riikel, nii on pant merkill tuon liipestämise.

Siitäpä illaksi asiaa riittikin, muun puuhan lomaan. Tuhari muhinoissa tyttölapsen kanssa! Pitäjän pojille oli tällainen ihmeitten ihme. Jotkut muistivat tytönkin, olivat sattuneet näkemään: lyhyt töllerö, punainen pystynenä, leveänaamainen. Niin kuin jotakin toista natsuunaa ja rotua kuin nämä saksalaiset, sellainen naamafasuuna ja töppöjalat. Mutta samaa kropansorttiahan on Tuharikin, niin on hänenkin päänsä etupuoli kuin keskentekoinen, joten vakka ja kansi jos koskaan! Niinhän on omansorttisensa toisillakin: Köpi sieppasi komean Cecilian, Simolla on Eevansa, postin tyttö, korea kuin upukankukka, ja — — —

— Se on lööperiä! kivahtaa Simo. — En minä oo kenenkään perässä juossut — — —.

— Mutta Eevapa on juossut sun perässäs, oli eilenkin kadun varrella kun tulimme harjoituksista, ja kämmen heilui niin helkutin nätisti sun kohdallas. Vai etkös havainnut?

Kuinkapa se olisi Simolta havaitsematta jäänyt, enempää kuin se komea kukkavihkokaan, jonka Eeva heitti hänelle painikilpailussa viikko sitten, Simon kellistettyä kaikki vastustajansa.

Olihan niitä, mielitiettyjä, useimmilla. Ja kuka tahansa pataljoonassa olisi sellaisen saanut, vilisihän Saksassa tyttöjä, kun miehet olivat poissa kotinurkilta, ja suomalaiset jääkärit olivat enimmäkseen komeita poikia. Vaan että Tuhari! Että hän marssi kärkijoukossa tyttöjahdissa, se pani nauramaan. Mutta mitä ihmeille mahtaa!

Puhe oli jo kierrellyt monissa asioissa siihen mennessä, kun Tuhari ilmestyi tupaan päivystäjän häivyttyä. Ennen kuin hän ennätti omalle vuodepaikalleenkaan, alkoi jo kysymyksiä sadella. Hävyttömiäkin huikkauksia lenteli vastaan, niin että tuvanvanhin jo sekaantui asiaan ja suhditti kyselijöitä. Tuharin mieliala hämmentyi. Hän oli koko tulomatkan vielä elellyt iloisissa tunnelmissa, kuukin oli noussut näkyviin, ja melkein kadutti, ettei jäänyt vielä hetkeksi sinne suurten puitten alle, niin kuin Kersten olisi nähtävästi halunnut, koska oli tarrautunut kaulaan niin lujasti sulhon noustessa.

Mutta Tuhari arvasi ajan kulun, vaikka ei hänellä kelloa ollutkaan, ja tiesi iltahuudon hetken jo aikoja sitten lipuneen ohi. Nyt täällä oli tuollainen ryöppy vastassa — — —! Mistä olivatkaan saaneet tietää — — —?

— Tuhari, hei, saitko siltä hempukalta valokuvan? Etkö saanut? Koetahan hankkia kuva, neulotaan se paitaasi sydämen kohdalle kun lähdetään rintamalle. Vai annetaanko Haapasen Lassen laittaa kuva? Kyllä me kerromme millainen se sun päärlysi on: eläväiset silmät ja iloisen nenänvarren päässä lystikäs linnunmuna, tissukat kuin kolmen kannun leilit, tanttu kuin makkarankuori ja sääret kuin pässin länget. Annetaanko Lassen piirtää?

Tällaisia kuului jostakin nurkasta, toisesta toisenlaisia naurunremahtelujen raossa. Eihän kukaan Tuharille pahaa tahtonut, hiljaiselle ja hyväluontoiselle miehelle, mutta kun oli sattunut tällaista hassunkurista, että hän oli ruvennut riiustelemaan, aivan kuin komeammatkin ja konstin osaavat ja jotenkuten juttelussakin toimeentulevat. Taas sinkoaa jostakin pimeästä nurkasta:

— Älkää te puhuko sen mamsellin jaloista, eihän Tuhari uskalla vaimoista ihmistä vilkaistakaan napaa alemmaksi. Vai uskallatko?

Tuhari ei vastaa, ei välitä. Melkein naurattaa vain. Puhukoot mitä puhuvat, eivätpä tiedä kuitenkaan — — —! Mutta toiset eivät hellitä. Eivät ne ole omia, Pitäjän poikia, jotka pahimpia puhuvat. Taas sieltä joku:

— Luuleekos se sun likkas, että nuo näpyt lähtee naamastas nahkaa rasvaamalla? Eivät ne pintakiillotuksella häviä. Mutta jospa lähdettäisiin miehissä auttamaan ja laitettaisiin Tuhari naimisiin, vaikkapa vain väliaikaisesti, silloin kyllä siveydenruusut lakkaisivat tuollaista rietasta kukintaa harjoittamasta miehen pärstäpuolella. Mitä sanot tähän, Tuhari?

Tuhari ei sano mitään, ei välitä. Riisuutuu hissuksiin.

— Ha ha ha, se passaisi panna vaikka eläviin kuviin ja näytellä Kellinghusenin teatterissa, kun Tuhari peppurehtaa tytön kanssa! Taitaisi näkyä vain kilpajuoksu, Tuhari edellä ja knääkkä kupeitaan keikutellen yrittämässä kiinni — — —!

— Jätetään joutavat, turvat tukkoon! jyrähtää tuvanvanhin, Lauri Valkama. Ja häntä totellaan. Äskeinen rähähtely muuttuu hiljaisiksi petipuheluiksi, valo sammutetaan. Iltalomalaisten loppupää alkaa valua sisään.

Leirille tuli vieraita, Ruotsissa etappipuuhissa oleskelevia suomalaisia. He toivat monelle jääkärille kirjeitä, suomalaisia sanomalehtiä sylintäyden, muutamille rahaakin. He veisivät myös mukanaan ja toimittaisivat perille kirjeet pataljoonasta kotiin, omaisille. Kirjeissä ei saisi nyt enempää kuin ennenkään mainita nimiä eikä paikkakuntia. Ne olisi kirjoitettava sopivasti vaikkapa Ruotsissa oleskeluun viitaten, mutta ei sieltäkään mitään täsmällisiä nimimainintoja.

Luettiin kirjeitä, saatiin monenlaisia tietoja, iloisia ja ikäviä uutisia, ja samojen pitäjien pojat kerääntyivät kerhoihin kuulemaan kotiseudun asioita. Kuin ihmeeksi joskus nähtiin kotimaan tai Ruotsin sanomalehti. Jokaiselle olivat tietysti halutuimpia kotiseudun lehdet. Olipa kuin lämmin tuulahdus kotoisilta mailta olisi suhahdellut kasarmin karuilla käytävillä ja avaralla kentällä niitä luettaessa, mutta monestipa ei tuollaista sattunut.

Markku Ampiala sai kirjeen Saimi Pahkamäeltä. Se oli kirjoitettu jo kuukausi sitten, mutta tuo asia ei vähentänyt saajan iloa. Ainoatakaan toista kirjettä ei Pitäjästä tullutkaan, Markun saama kirje oli kuin yhteinen viesti, ja tarkkaan sen asiat kuunneltiin. Olihan selvää, ettei sisältö voinut eikä saanutkaan olla muuta kuin asiaa. Kerrottuaan ensin talven säistä ja muutamista kotoisista tapahtumista Saimi jatkoi:

»Santarmeja täällä on liikkunut useaankin kertaan. He ovat kuulustelleet kaikkia perheitä, joista poikia on lähtenyt, ja myös etsineet todistajia isää ja opettajaa vastaan. Nimismies on liikkunut heidän mukanaan ja avustanut, minuakin he kävivät kuulustelemassa ja uhkailivat jos millä ellen ilmoita keitä meillä on ollut kokouksissa ja kyydittävinä. Sanoin, ettei mitään kokouksia ole ollutkaan enkä ole mistään kyyditsemisistä kuullutkaan, ja silloin ne eivät muuta voineet kuin puhuivat ryssää ja huitoivat käsiään ja lähtivät tiehensä. Sinun kotonasi myös ovat käyneet, ja Klimppi sieltä onkin livistänyt jonnekin, niin etteivät ole tavanneet. Masa täältä on häipynyt nyt juuri, onko hän mahtanut tulla sinne? Niin luullaan.

Viime sunnuntaina olin kirkossa, oli pastorin saarnavuoro, ja hän puhui niin selvästi ja rohkeasti, että kaikki, jotka jotakin asioista tietävät, ymmärsivät mitä hän tarkoitti. Hän puhui miehistä, jotka lähtivät etsimään luvattua maata, ja vaikka monet heitä pilkkasivat ja he olivat vihan ja vainon alaisia, niin lopulta he sen maan löysivät ja johtivat riemuitsevan kansansa sinne. Nimismies kuuluu uh-

kailleenkin pastoria, mutta mitäpä hän hänelle voi, kun pastori sovittaa kaikki asiat Raamattuun, vaikka tekeekin sen niin, että kaikki ymmärtävät.

Isää ei ole vielä viety minnekään Vaasasta, eikä hän valita oloaan, terveisiä käski sanoa ja kehotti teitäkin pitämään iloista mieltä siellä. Olen käynyt häntä kolme kertaa tapaamassa. Santarmi on aina vieressä kuuntelemassa, sellainen joka ymmärtää suomea. Opettaja voi myös hyvin, mutta juuri kun tätä rupesin kirjoittamaan sain kuulla, että hänet olisi viety Venäjälle. Se voi olla kuitenkin huhupuhetta, isästäkin jo kerran tuli sellainen tieto.

Sano kaikille tämänpuolen pojille terveisiä ja sano myös, että kaikkien kotona voidaan samoin kuin ennenkin. Ei mitään erityistä ole sattunut. — Niin, olinpa unohtaa sanoa, että S. H. tuli kotiin pari viikkoa teidän lähdettyänne, ja hänet nimismies vangitsi ja hänet vietiin vankilaan, josta hän kuitenkin kuuluu jo päässeen pois, mutta ei ole poikaa täällä kotikylässä näkynyt. Enempää en hänestä tiedä.»

Siinä Saimin kertomat asiat olivat, ja johan niitä siinä olikin. Jotakin pientä oli alussa ja lopussa, jota Markku ei tovereilleen lukenut.

Sauli Hoikkanen — takaisin ja vankilaan! Olipa täysi paska mieheksi! Muuta ei hänestä osattu sanoa.

Ja mihin lienee nyt mies painunut? Ja mitä on jutellut ennen lähtöään linnasta, kun ei kehdannut enää kotipaikalla silmiään näyttää?

Mutta eipä kannattanut liikoja välittää asiasta, jolle ei kuitenkaan enää mitään mahtanut. Ei vain olisi mitään tuollaista etukäteen osannut Saulista uskoa, sellainen miestelijä kun oli puheissaan.

Enimmin kirjeitä saivat Helsingin pojat, melkein jokainen, jotkut useitakin. Heidän kauttaan saatiinkin monenlaisia tietoja elämästä kotimaassa. Siellä olot kiristyivät, Venäjän taholta paine kasvoi. Kautta maan ahdisteltiin aktivisteja, ja kymmenittäin oli heitä kevätkuukausina vangittu, toiset viety suoraan Pietariin, toiset viruivat vielä kotimaan vankiloissa. Santarmit saivat monilta suomalaisilta viranomaisilta apua, mutta oli toisenlaisiakin virkamiehiä, jotka tekivät voitavansa auttaakseen isänmaanystäviä. Joukko vanhemmanpuolen aktivisteja oli paennut Ruotsiin, enimmin Pohjanmaalta. Santarmeilla väitettiin olevan jo tarkkoja tietoja jääkäripataljoonasta. Kavaltajiakin oli siis päässyt pujahtamaan joukkoon. Etappiteitä kaikkialla rajalla ja Pohjanlahden rannikolla vartioitiin

entistä tiukemmin, ja useita Saksaan yrittäjiä oli joutunut viime aikoina santarmien kynsiin.

Kaikkea tätä selostettiin yhteisessä illanvietossa kuukauden loppupuolella, jolloin joka hetki odotettiin lähtökäskyä rintamalle. Tuo viimeinen yhteinen juhlahetki Lockstedtissa olikin kaikkia aikaisempia juhlavampi ja sen tunnelma täyteläisempi: nythän tiedettiin, että tänne Lockstedtiin tulolla — ensimmäiset lähtijäthän olivat saapuneet jo lähes 15 kuukautta sitten — oli nyt selvä päämäärä. Ei ollut vain harjoiteltu, vaan myös tultaisiin taistelemaan. Nyt alkaisi se tie, jonka päässä olisi Suomen vapaus — tai kaiken toivon menetys! Arpa oli heitetty oikeastaan vasta nyt, lopullinen arpa, kun lähdettiin omana joukkona rintamalle, taistelemaan. Ensin täällä, sitten siellä, missä lopulliset iskut lyötäisiin.

Tämä mieliala kuvasteli koko illan puheissa, lauluissa ja keskusteluissa. Riemuisammin kuin koskaan ennen raikuili pataljoonan oman soittokunnan torvien ääni tänä iltana. Uusia nuottejakin oli saatu, Eerikki Kontio oli sovittanut muutamia suomalaisia lauluja, jotka nyt saatiin kuulla. Karjalan poikia riemastutti »Laadogan meren» laulu, hämäläiset kuulivat maakuntalaulunsa, ja kaikille pohjalaisille tuntui menevän veriin »Kymmenen virran maa». Nestori Mankala kajautti komeasti aarian Carmenista saksalaisin sanoin sekä »Käen kukkuessa» ja vielä »Kulkurin valssinkin». Yhdessä vedeltiin vähän myöhemmin illalla täysin keuhkoin: »Vaasan veri ei vapise, eikä Kauhavan rauta ruostu». Tänä iltana ei lomalippuja kyselty. Juhlittiin alkupuoli iltaa kasarmin suojiin sulloutuneina, mutta myöhemmin oli hilpeimmät hilut kanttiinissa, jossa tanssittiin pölkkypolkkia, pojat keskenään.

Ruotsista saapuneet vieraat olivat juhlissa mukana. Huomisin he lähtivät, ja silloin heillä oli myös muutama sata kirjettä Suomeen toimitettavana. Läheskään kaikki eivät kirjoittaneet, eivät kaikki Pitäjän pojatkaan, mutta maininnat sovitettiin kirjeisiin kaikista, sen verran ainakin, että elettiin ja terveinä oltiin.

Vähän ennen postin lähtöä sanoi Markku Iikalle, että hänenkin oli kirjoitettava, joko kotiin tai Annulle. Eihän Annu Iikan kihlattu ollut, niin pitkälle ei mökin poika ja renkimies ollut päässyt, tuskin pahasti yrittänytkään tietäen Annun vanhempain vastahakoisuuden, mutta Annu itse oli takertunut Iikkaan lujasti. Eikä Iikka puolestaan ollut muita tyttöjä enempää siellä kotona kuin täälläkään tytöiksi huomannutkaan, niin väkevänä oli hänen ajatuksissaan Annu.

Nyt Markku komensi, että kirjoita Annulle, tai ellet hänelle, niin kotiin. Vaikkapa vain muutama sana.

— Kirjoita sinä mun puolestani.

— Kenelle?

Iikka tuumi hetken, sanoi:

— Vaikkapa Annulle. Kukapa sen kotona lukisikaan.

— Sen sinä kirjoitat itse, osaat jo kyllä sen verran. Ja Annu ymmärtää. Nyt sinä kirjoitat elämäsi ensimmäisen kirjeen — ja ensimmäisen rakkauskirjeen. Rupeapas puuhaan!

Ja Iikka rupesi. Tuumi hetkisen vielä, naurahti sitten ja otti esiin kynän ja paperia. Monta kertaa rapsivat hyppyset korvantaustaa ja hikikarpalot pusertuivat otsalle, mutta ehtipä kuin ehtikin lemmenlappu muun postin mukaan. Tällainen siitä tuli:

»Annu, hei. täälä olaan ja limpua puraan ettei Hätäpäivää. työsä ruottin sahala. jotta kun jaksat Orottaa niin vielä sun kamaris istun ja jutelen enämän. Ja kylä sua usian kerran Päiväs muistan. hesputei
ikka poika.»

Sellainen se oli Iikka Harjunpään ensimmäinen kirje. Markku antoi kuoren ja kirjoitti osoitteen, sitten lemmenpreivi lähti. Ja perille meni.

Oli valjennut toukokuun viimeinen päivä 1916, lähtöpäivä rintamalle..

Historiallinen päivä! Miljoonia vuosia olivat tähdet ajaneet avaruudessa toisiaan takaa, satatuhatta vuotta oli ihminenkin tepastellut tämän pienen pallon pinnalla, vuosituhannet oli jo Suomen sukukin liikuskellut omilla virstalukemillaan Euroopan ja Aasian virtojen kaltailla, mutta koskaan ennen eivät Suomen miehet olleet lähteneet omia sotalaulujaan laulaen taistelemaan oman maansa ja kansansa vapauden puolesta. Nyt he lähtivät kaukana kotoisilta rannoilta, mutta ankarat arvat nostaen: ellemme kerran saavu kotimaahan vapauden lippua kantaen, emme koskaan sinne palaa.

Kukin näistä miehistä, näistä lähes kahdestatuhannesta, tämäntapaista sisimmissä mietteissään tunsi, omalla tavallaan jokainen, vaikka ei sitä ääneen lausunutkaan. Ei olisi osannutkaan, eikä halunnutkaan. Tapahtumain pyörteissä ei ole aikaa ajatella historialli-

sesti, tällaiset hetket sijoitetaan suuriin yhteyksiinsä vasta jäljestäpäin. Tapahtumahetkinä vain toimitaan.

Kirkas ja lämmin oli tämä lähtöpäivän kesäinen aamu. Edellisyö oli suurimmaksi osaksi kulunut aseitten ja varusteiden puhdistamisessa, pukujen ja jalkineiden lopputarkastuksissa ja vaihtamisessa sekä omien tavaroiden laittamisessa pakkauksiin. Ennen kymmentä seisoivat kaikki neljä jääkärikomppaniaa, pioneeri- ja konekiväärikomppania sekä kenttähaupitsimiehet kasarmiensa edustalla täysissä marssivarusteissa ja uusissa puvuissa. Kiväärien pyramidijono oli luotisuora, ja sen eteen rivittyivät tuhannet tornisterit aivan kuin jotkut ruskeat, kömpelönpaksut mönkijät, jotka olivat lähdössä ryömimään läpi kiväärien pyramidiporttien. Syötiin viimeinen ateria Lockstedtin leirin aurinkoisella pihamaalla, ja täsmälleen yhdeltätoista aloitti soittokunta Porilaisten marssin. Komennushuudot kajahtivat, komppaniat lähtivät liikkeelle.

Se oli Lockstedtin juhlapäivä. Pojat olivat poimineet kantamuksittain syreeninkukkia, sinisiä ja valkoisia, ja olivatpa muutamat tytötkin saaneet tietää lähdöstä heitellen marssirivistöön kauniita puutarhakukkia, omenan- ja päärynänkukkiakin; ihme ja kumma, kun ajattelee saksalaista säästäväisyyttä! Kukkia oli poikien lakeissa, napinrei'issä, kivääreitten piipunsuissa ja vöissä. Taskut olivat tavallista täydempänä makeisia ja tupakkaa. Jollakin ihmeellisellä tavalla oli tieto pataljoonan lähdöstä lentänyt Kellinghuseniin saakka, sillä kaunis Cecilia ilmestyi asemalle värikkäässä kesäpuvussaan, soreana ja komeana, ja painausi lyhyeksi hetkeksi Köpi Kartanon kylkeen laitellen tämän taskuun useita paketteja. Ja olipa — totta kai! — päässyt askareistaan livistämään myös Tuharin ystävä Kersten pikku paketteineen, jonka hän marssin alkaessa sujautti Tuharin taskuun sohisten samalla jotakin jäähyväisiksikin, johon Tuhari vastasi kirkkaimmalla hymyllään ja aivan selvällä saksankielisellä »auf Wiedersehen, meine Liebe», joskaan ei täsmälleen saksalaisittain ääntäen, vaikka Lauri Valkama oli parhaansa yrittänyt ääntämistä opettaessaan. Mutta ymmärsihän Kersten.

Soittokunta soitteli Porilaisten marssin jälkeen muutamia sotilaslauluja, mutta kun lähestyttiin asemaa, kajahti jälleen Porilainen. Ja silloin se myös laulettiin. Eräät etupäässä marssivat Karjalan pojat sen aloittivat, nopeasti sai koko pataljoona sanasta ja sävelestä kiinni, ja varmaan mahtavampana kuin koskaan ennen tai jälkeen Euroopan manterella kajahti nyt Lockstedtin puistokadulla:

»Voittoisa lippu meitä johtaa,
muinaisaikain taisteluista ryysyinen.
Eespäin, sa jalo vaate hurmeinen,
viel' liehuu jäännös Suomen värein entisten!»

Kerran aikaisemminkin oli samantapaisessa juhlavassa tilaisuudessa leirikentän liepeillä kajahdellut saman uljaan marssin sävelet jääkärien laulamana: silloin kun prinssi Henrik kävi tervehtimässä pataljoonaa vuosi sitten. Jääkäreitten viime vuoden miehet, Pfadfinderit, muistivat miten prinssi asteli ryhdikkäänä rivien edessä amiraalin asetakissa, iso valokuvauskone kädessään, näppäili kuvan sieltä ja täältä, kysyi jotakin joltakulta ja sanoi komppanianpäällikkö Badelle: »Stramme Kerls», mikä kehu sai Baden teräsnaamion hymyilemään, sillä mitäpä hän olisi mieluummin kuullut kuninkaalliselta korkeudelta kuin kehaisua, että hänellä on komennossaan rotevia miehiä. Tämän tunnustuksen jälkeen marssittiin kasarmille ja laulettiin Porilainen. Mutta silloin oli laulamassa vain parisataa miestä eikä ollut soittokuntaa, ja Porilainenkin laulettiin sekavin sanoin, suomeksi ja ruotsiksi. Nyt sulautui laulu vain suomalaisiksi sanoiksi, muita ei kuulunut.

Kun pitkän junan viimeinen vaunu täyttyi ja kaikki alkoi olla lähtökunnossa, kajautti soittokunta Sotilaspojan. Monesta vaunusta kuului laulu, yli pienen tutuksi käyneen kylän ja kauas ympäröivälle laakealle kentälle kanteli kesätuuli säveliä ja sanoja:

»Jo viisitoistavuotisna
hän astui rivihin.
Tiens kulki aina kunniaan,
iloisin mielin kärsi vaan
hän kylmää, nälkää, haavojaan,
mun isän armahin.»

Kuljettiin Lyypekin ja Königsbergin kautta itään. Alkumatkassa ei sodan jälkiä näkynyt juuri ensinkään, vasta ehdittyä rajaseuduille matkanteon kolmantena vuorokautena alkoi sodan alkuajan juoksuhautojen, poltettujen kylien ja kaadettujen metsien alue. Varsinaiselle taistelualueelle ei vielä menty, vaan pysähdyttiin Aa-joen varrelle, Tittelmünden kartanoon, jonka saksalainen isäntä oli sodan alkaessa viety siviilivankina Uraalin taakse. Kartanon suomalaissyntyinen emäntä sattui juuri silloin olemaan käymässä kotimaassaan ja sinne jäikin, siten säästyen karkotukselta.

Sadat omenapuut olivat täydessä kukassa kartanon suuressa puutarhassa, kaukaa katsoen näytti kuin olisi iso päärakennus kohottanut kattoaan ja sitä ympäröivät kastanjat ja lehmukset latvojaan hiljakseen huojahtelevain lumikumpujen keskeltä. Ympäröivä kylä oli puoliksi raunioina avoimina irvistelevin ikkunoin ja kaatunein savupiipuin. Mutta suuri itään johtava maantie oli elämää täynnä, rattaiden jyryä ja ajajain huutoja: rintamalle vieri jatkuvina jonoina taisteluvälineistöä, ammuksia ja muonaa, ja sieltä palasi lomalaisia ja haavoittuneita. Sieltä myös, itäisiltä taivaan rannoilta, kuului silloin tällöin tykkien jyly.

TAISTOJEN TEILLÄ

YHDEKSÄS LUKU

Kuulas kesäyö pimeni vähitellen. Vaikka ei ollut enää kuin viikko juhannukseen, oli keskiyöllä kuitenkin niin sakea hämärä, etteivät etulinjalla vartiossa olevat sotilaat kiikarillakaan erottaneet joen takana olevasta maisemasta muuta kuin hiukan ääriviivoja: matalan metsän reunoja ja jonkin hajalleen ammutun talon pystyssä törröttävät savupiiput. Vain joen rannalla katkennein oksin ja latvattomana jatkuvasti juuriltaan kohoava puuraunio, joka tunnettiin apinanleipäpuun nimellä, mikä lie sitten lajiaan ollutkin, oli selvästi paljaallakin silmällä nähtävissä. Kun joesta ja ympäröivistä avovetisistä suonsilmäkkeistä keskiyön jälkeen alkoi nousta vaaleanharmaata usvaa, sai tuo yksinäinen puu kummitusmaisia muotoja, se oli kuin sinne ei-kenenkään maalle harhautunut päätön peikko, joka ojenteli käpertyneitä käsivarsiaan joka puolelle kuin apua hakien. Sokea, avuton peikko parka!

Sellaiselta tuo sumunsakeuden puunäkymä tuntui ainakin Lasse Haapasesta, taiteilijasta, joka kivääri kainalossa ja kiikari vasemmassa kädessä tarkasteli öistä maisemaa Misse-joen länsirannalla, etumaisessa parivartiossa seisten, toverinaan Vikke Särmä. Lasse lopetti tähystämisen ja ojentaen kiikarin Vikelle lausahti, yhtä paljon itselleen kuin toverilleenkin:

— Tuo raadeltu puu, joka aivan kuin harhailee tuolla sumun keskellä, on kuin me. Me suomalaiset jääkärit täällä.

Vikke antoi kiikarikatseen kiertää pariin kertaan vastarannan sumuseinässä, siinä samalla miettien toverin lausumaa. Aivan liian äänekkäästi tämä muuten sen sanoi, täällähän oli lupa puhua vain puoliääneen, eikä tarpeettomasti ensinkään. Oli kovin hiljaista, vain silloin tällöin kuului kiväärinlaukaus tai yksinäinen tykinjysäys kauempaa. Tarkastelunsa lopetettuaan Vikke kuitenkin kysyi, melkein kuiskaten:

— Kuinka me olisimme tuollaisia, me jääkärit? Emmehän me ole raadeltuja? Ei vielä kukaan edes haavoittunut?

— Mutta samanlaisessa sumussa ollaan. Vai uskotko sinä, että tämän suonsotkun takana on Suomen vapaus?

— Jahas, sinä meinaat sillä lailla, kuvaannollisesti?

— Niin. Annapa että painuu tuolta edestä nyt kymmenentuhatta miestä, niin mitäpä heille mahdamme. Meitähän on tässä neljän kilometrin mittaisella rintamalla vain neljä vajaata komppaniaa. Mitäs teet?

— Ammutaan niitä riettaita! Pistimet kiinni ja — — — kuinka se olikaan — — — dürtsen — — —?

— Sinnepäin, syöksyyn, niin — — —. Paina pääsi!

Edessä olevasta sumusta kuului muutamia laukauksia, ne tuntuivat laukaistun ihan läheltä ja kuulat vingahtelivat kimein pimauksin aivan korvan vieritse. Heti alkoi ammunta takaa omienkin puolelta, toistakymmentä laukausta puolin ja toisin. Sitten oli jälleen hiljaista. Etuvartion miehet kohottivat varovasti päätään. Tosin tuo jo tavaksi tullut varovaisuus oli tällä kertaa turhaa, tällaisessa sumunsekaisessa hämärässä ei joen takaa voinut nähdä mitään. Äsken kai tähtäsivät puhelun kuullessaan äänen suuntaan, ja hyvin tähtäsivätkin.

— Siellä sanotaan olevan Venäjän armeijan parhaita tarkka-ampujia, tuolla vastapäätä. Näkevätkö ne penteleet pimeässäkin, kun olivat korvan viedä! — noituilee Haapanen. Äsken kumartuessaan hän oli astunut suojahaudan reunassa vettä täynnä olevaan kuoppaan ja kastellut jalkansa, jota nyt harmitteli. Vikke tiedusti vuotaako saapas, ja kun sai tietää, että varren juuressa oli repeämä, ilmoitti hän paikkaavansa sen huomenna.

— Oletko sinä suutari? tiedusti Lasse, ja kun Vikke vastasi myöntävästi, ihmetteli toveri, miten ei hän ollut tullut komennetuksi verstaaseen niin kuin Romppainenkin. »En minä ole tänne lähtenyt saappaita paikkaamaan, vaan tappelemaan isänmaan puolesta. Mutta sun saappaasi kyllä huomenna korjaan», ilmoitti Vikke. Lasse ei ehtinyt vielä kiittää Vikkeä lupauksesta, kun jälleen alkoi joelta päin kuulua pauketta ja pään päällä pimahteli. Samassa ilmestyi suojahaudan lähimmän mutkan takaa suomalainen aliupseeri, ryhmänjohtaja, joka liikkui tarkastamassa etulinjaa. Sanoi kuulleensa hiukan liian kovaäänistä puhelua täältäpäin, mutta ei ollut turhantarkka, ei antanut mitään virantärkeää varoitusta, lievän

huomautuksen vain. Roteva helsinkiläispoika, hiukan vaivalloisesti solkkasi suomenkieltäkin, mutta suojahaudassa oleili jo kuin kotonaan, seisoskeli hartioita myöten näkyvissä suojavalliin nojaillen, mutta ei niskaansa nytkäyttänyt, kun taasen kuului pari laukausta ja kuulia vingahteli. Tarkasteltuaan kaukoputkella maastoa tarjosi hän pojille tupakkaa, sanoi, että sumu näyttää alkavan haihtua, mutta nyt vielä voi huoletta vedellä sätkän, koska on tuulikin tännepäin. Tuskinpa osannevat nuo siperialaisetkaan hajun mukaan ampua, vaikka aika petoja ovatkin napsauttelemaan.

Lasse sytytti tupakan, Vikke ei polttanut. Pojat seisoksivat äänettöminä tarkkaillen sumun hälventymistä ja aamun nopeaa esiinmarssia maisemilla ja avaruudessa. Lassen taiteilijasilmä tarkkaili kiinnostuneena valojen ja varjojen ja vaihtelevien värien leikkiä. Miten monia vivahteita: punaista, violettia, ultraa, purppuraa, oranssia, indigoa — mitä vain. Sitten sumu ohenee, rakoilee ja repeilee, siekaleet lentävät kuin suuret harmaat linnut avaruuteen kadoten, aurinko sukeltaa esiin koko kesäaamuisessa kirkkaudessaan paljastaen ympäristön yksitoikkoiset näkymät: suota, ruostevetisiä silmäkkeitä, pirstaksi ammuttua matalaa metsää, keskellä kapea joki, joka nyt kimaltelee hopeana, ja maisemia rajoittamassa joen molemmilla puolilla maastoon naamioidut suojahautojen rivit.

Pian auringonnousun jälkeen vahtivuorot vaihtuvat. Pitkin suojahaudan mutkittelevia hirsilattioita liikehditään, tunnussanat annetaan, selostetaan tilanne: rauhallista. Vain muutamia laukauksia. Verekset vartijat alkavat tarkkailunsa yli joen. Vastarannalta on varmaan huomattu tämänpuoleinen liikehtiminen ja ammutaan laukaussarja, johon taempana olevista omista linjoista vastataan. Lepäämään menevien saappaat kopsuvat puusillalla, vastasaapuneet asettuvat paikoilleen kiikari kulmilla ja kivääri toisen käden tuntumassa. Vedetään sotilastakin kaulus tiiviisti kaulan suojaksi, sillä sääsket nousevat suurin parvin sumpuistaan alkaen kokopäiväisen kiusantekonsa. Irrotetaan kiväärin varmistinkin, sillä eihän koskaan voi tietää — — —. Ollaanhan sodassa.

Kämppäkylässä suojavallien takana oli aamusta alkaen liikettä. Laiteltiin hirsiä lätäkköisimpien paikkojen yli, rakennettiin uusia asuntoja ja paranneltiin vanhoja. Jo ennen töitten alkamista levisi houkutteleva kahvin tuoksu kämpästä toiseen, ja aamupäivällä kuului alueen Hauptstrasselta, hirsistä rakennetulta parin sylen levyiseltä valtatieltä, rattaitten jyryä ja ruoka-astioitten kalahtelua: jaet-

tiin aamiaista, kämppäkunnalle kerrallaan. Muonavankkureita kuljettava hevoskaakki heilautteli korviaan tykinammusten joskus jylistessä yli. Ensi päivinä miehetkin kyyristyivät rakennelmien seinustan suojaan, mutta nopeasti noihin ääniin totuttiin. Tiedettiin sitä paitsi, ettei suojautumisesta ole mitään hyötyä, sillä nuo löysästi laitellut hirsimajat eivät suojanneet edes kiväärin luodilta, saati sitten tykistötulelta. Ne olivat vain makuuta varten, ja ylen kehnoja siihenkin käyttöön. Väkevä mudan ja liejun haju tulvahti jo ovessa vastaan, sillä monessa kämpässä lattia suorastaan litisi kosteuttaan, tuuli vingahteli seinänrakosista kilvan hiirien kanssa, jotka piipertelivät maasta vain puolen metrin korkeudella sijaitsevien laverien alla. Sateen sattuessa oli makuulavalle kahlattava. Mutta mitäpä tuo kaikki merkitsi kesän lämpimissä, ja talvella täältä varmaan oltaisiinkin jo kaukana. Pääasia, että oli päästy matkan alkuun itää, pohjoista — kotimaata kohti. Takana olivat Lockstedtin iänikuiset harjoitukset, maahan, ylös, syöksyyn ja jälleen maahan, marssia ja taas marssia pölyävällä kentällä. Poissa oli myös alinomainen uhka, että pataljoona hajotetaan ja kukin saa lähteä omille matkoilleen — ei minne haluaa, ei kotiin eikä kotimaahan, vaan jonnekin elatustaan etsimään, vieraaseen maahan, henkipattona ajelehtimaan elämänsä loppuun — — —. Tuo näivettävä odotuksen vaihe oli päättynyt. Edessä, tuossa kivenheiton päässä, oli suomalaisen jääkärin, koko Suomen kansan ja maan kohtalon raja.

Totta oli, ettei näitä oleskelupaikkoja juuri kannattanut asunnoiksi sanoa, että muona oli alapuolella kehnon, täitä sikisi näillä lämpimillä määrättömästi, eivätkä ne suinkaan kaihtaneet suomalaisen jääkärin nahkaa. Mutta viis sellaisista, maallisista! Nyt kuitenkin oltiin tiellä taasen, eteenpäin menossa. Kenties jo aivan pian yli juoksuhautojen, läpi piikkilankaesteiden, kaukaisen kotimaan vapauden päivännousua päin — — —! Tämä liikkeellelähtö täällä merkitsee oikean hetken tullen myös kansannousua siellä kotona. Se kansannousu merkitsee melkein kuolleista nousemista — — —.

Tuskinpa kukaan Missen varrella korsujaan rakentelevista pojista ihan juuri näin ajatteli, tuskin jo puolentoista vuotta täällä olleet Pfadfinderitkään, jotka olivat koko tuon monivaiheisen mielialojen asteikon täydellisimmin kokeneet. Mutta jonkinlainen ajatusten, tuntojen ja tunnelmain pohjavire oli tuo.

Siksi nytkin, kun ilta oli tullut, kun auringon silmä tuijotti veren-

karvaisena lännen ohuen usvaharson takaa ja hyttysparvet pilveilivät sakeimmillaan, vallitsi hilpeä meno kämppäkartanolla. Raahattiin puita, hakattiin, sahattiin, naulattiin. Saksalaiset olivat iskeneet kämpät kokoon perin huolimattomasti, miten kuten, kunhan jotenkin koossa pysyivät ensimmäisen kranaatin räjähdykseen saakka. Muutamain katto olikin jo pirstoina, seinähirret hajallaan. Tällaisia koottiin uudelleen ja koossaolevia vahvistettiin. Uusia nimiäkin annettiin, maalattiin komeasti oven päällyslautaan »Suomen pirtti», »Karhunpesä», »Isokevari» ja muita saman tapaisia. Joskus rakentaminen oli keskeytettävä, kun venäläisten tykistö oli asettanut tähtäimensä näille ulottuvuuksille ja tipautteli ammuksiaan.

Pari päivää ennen juhannusta olivat enimmät korjaustyöt tehdyt, myös ristiinrastiin rakennetut hirsitiet alkoivat olla kunnossa. Ilta oli lämmin ja tyyni, nousipa sievoinen sininen savukin eräästä uudesta pienestä rakennuksesta. Siellä oli suomalainen sauna — ainakin komppanian pojat sitä sellaiseksi sanoivat! — erään komppanian korsujen vieressä. Kiuaskiviä oli kannettu takamaastosta, tänä iltana siellä jo kiuas kohisee ja kuuluu vihtojen läiske, sen verran on lehtipuita lähistöltä löydetty.

On mainio asia, ettei sodassa ole naisia! Ei etulinjoilla ainakaan. Silloinpa tuskin olisivat tämän perin vaatimattoman saunakämpän vihkiäisjuhlallisuuksien ensimmäiset osanottajat voineet esiintyä niin juhlavasti paraatissaan ensimmäisen löylyn jälkeen. Ruoturintamassa apposen alasti, iholihat yhtä punaisina paistaen kuin taivaanrantaa kohti painuvan auringon kuparikiekko seisoi ensimmäinen saunaryhmä gruppenführerinsä komennossa saunan etumaastossa tiukassa asennossa, suoritti sitten paraatiaskelin lyhyen marssin ohitse käsi ohimolla seisovan komppanianpäällikön, joka teki voitavansa pidättääkseen nauruaan. Sitten saunaan jälleen, uusi kiukaan kohina ja nopea peseytyminen, jonka jälkeen seuraava ryhmä nousi lauteille ja antoi vuorostaan kuumien kivien paukahdella ja koivunlehväisten löylyharppujen soida. Näin jatkui auringonlaskun vaiheille saakka. Suomalaisista jääkäreistä tuntui kuin olisi kotimaa tullut jo päivänmatkan lähemmäksi, tutun saunantuoksun leijatessa suomaiseman yllä.

— Hei, pojat, kuka panee viikkorahan veikkaa, niin käyn tuolla joessa uimassa? — kuuluu huikkaus saunan ovelta. Siellä seisoo höyrypilvessä Iikka Harjunpää vastausta odottaen. Niitä tulee heti useitakin. Joku kuitenkin tiedustaa veikan luvattuaan, kenen osoit-

teella voittorahat toimitetaan Suomeen, ja toinen asettaa ehdon, ettei vetoa makseta, jos vastarannan pojat ampuvat uimaanmenijän seulaksi jo ennen kuin hän veteen ennättääkään. Keskustelu katkeaa ennen kuin Iikka ennättää kyselyihin vastata, sillä ilmasta alkaa kuulua kaukaista ujellusta, joka kasvaa äkkiä kovaksi jylinäksi ja päättyy ankaraan räjähdykseen vajaan kivenheiton päässä asuntokämppien takana. Sirpaleita lentää vonkuen yli päitten, miehet heittäytyvät maahan, multaa ja kivensiruja putoaa sateena yltympäri. Tällaisia ammuksia ei ainakaan tällä rintamanosalla ole aikaisemmin tipahdellut, eivätkä ne jää yhteen, vaan miesten — saunasta syöksyneiden ilkosillaan olevien ja muiden — tuskin ennätettyä nousta räjähtää toinen samanlainen aivan erään kämpän takana, jolloin rakennelman yläosa hajoaa ja hirsiä sekä laudankappaleita lentää ilmaan. Kaksi samanlaista räjähdystä sattuu vielä hiukan taempana, sitten siirtyvät jysäykset vasemmalle, saksalaisten miehittämälle rintamanosalle. Rauhallista saunailtaa ei kuitenkaan saada vieläkään, sillä nyt innostuu Missen takana oleva venäläinen kenttätykistökin ampumaan, saksalaiset patterit vastaavat, ja näin suomalaisen saunan vihkimistilaisuutta juhlistetaan monituntisella tykinjyskeellä, jossa mukana ovat venäläisten näinä aikoina pohjoiselle rintamalohkolle tuodut suurtykitkin, yli 20-senttiset, jotka lennättävät ammuksensa jostakin Riian kaupungin lähettyviltä, niin kuin myöhemmin saatiin tietää.

Kun auringon mailleenmenon jälkeen hämärä valui maisemille, taukosi ammunta. Vain yksinäinen kiväärinluoti lensi silloin tällöin rintaman yli antaen hiukan vaihtelua sääskien yksitoikkoiselle ininälle. Sauna oli illan pommituksesta selviytynyt ehjänä, vain katolle oli sinkoutunut pirstoutuneen puun kappale, mutta katto kesti. Kylpy jatkui lähelle puoltayötä, kerran vain välillä kiuasta lämmitettiin. Vielä puolenyön jälkeenkin kävivät etumaaston vartiopaikoilta palaavat saamassa kiukaan uumenissa säilyneistä lämmönrippeistä jälkilöylyn pihauksia. Eihän tuollainen kylpy enää liiaksi lihoja lämmittänyt, mutta toipahan kumminkin jonkinlaisen kotoisen tunnun.

Oli juhannusaatto.

Jopa olikin lämmin, täysi kesä. Joka päivä näyttivät ympäröivät lukuisat lammikot hiukan kuivuvan, eivätkä asunnotkaan tuntuneet yhtä kosteilta kuin alussa. Muutamat niistä olivat hiukan toisia

ylempänä, ja niissä alkoi oleskelu tuntua jo mukiinmenevältä. Mutta erikoisesti ulkoapäin olivat tänään kaikki kämpät juhlavia: pieniä lehtipuita oviaukoissa, oksia ikkunapielissä ja katonräystäissä. Juhannus tuntui muonassakin: annokset hiukan tavallista parempia. Jokaisessa komppaniassa oli jo muutamia gramofoneja, joiden monenlaiset sävelet sekautuivat toisiinsa illan tyynessä ilmassa. Eihän tämä täkäläinen sydänkesän juhla tosin oikean kotoisen juhannuksen veroinen ollut, vallankin Pohjois-Suomen pojat tunsivat eron, mutta olipahan lämmin ainakin, ja tanssivatpa hyttysparvet illansuussa melkein kotoiseen malliin. Ja somalta tuntui, kun Eerikki Kontio, jonka oli täytynyt luopua torvisoittimestaan, sai kerätyksi lähes parikymmenmiehisen kuoron, joka kajautti komeasti: »Heilu keinuni korkealle, nythän on juhannusilta.» Sitten seurasi »Terve Suomeni maa!» jonka jälkeen kuoro jätti kentän vapaaksi yhteislaululle. Esilaulajien laulaessa alkusäkeet ja kaikkien yhdessä hihkaistessa kertosäkeet kaikui kohta kautta monikilometrisen rintamanosan tuo jo silloin toistakymmensäkeiseksi kasvanut sotaviisu:

»Suuret herrat Pietarissa näki pahaa unta:
Venäjä on rajamaa ja Suomi valtakunta.
Hei, Saksa, Ranska, Ryssän Niku,
Italia, Britannia,
Frans Jooseppi ja muut!»

Tuntui aivan kuin Missen takanakin olisi vietetty sydänkesän juhlaa, sillä ihmeellinen rauha vallitsi; vain silloin tällöin kaukainen tykinjyräys ja ylhäällä vingahtava kiväärinkuula, kuin vartijoiden hereillä pitämiseksi. Suomalaisten laulut kuitenkin lopetettiin, vain gramofonit ja haitarit saivat soida. Päällystön päähän oli pälkähtänyt, että voipa piillä jonkinlainen vaara tällaisessa laulussa: jospa sattuu joku suomenkielentaitoinen upseeri tai sotilas olemaan tuossa vastapäätä joen takana etumaisissa kuulovartioissa, niin sinne laulu varmaan tällaisena hiljaisena iltana lienteän länsituulen ajelemana kuuluu siksi hyvin, että voi erottaa sanatkin. Mutta soitto on vaaratonta, se on kansainvälistä, antakaa mennä.

Tänä yönä olivat etuvartiossa omalla lohkollaan Ville Koivumaa ja Simo Ripsa.

Joen yllä leijaa vaalea usvaharso ilman puoliyön maissa hiukan jäähdyttyä. Etumaastossakin, uloimpain piikkilankaesteiden takana,

voi liikkua vapaasti. Siinä on hiukan kuivempi kaistakin, voi loikoa nurmella ilman että heti alkaa tuntua maan kosteus. Pojat jäävät siihen hetkiseksi lojumaan, katse koko ajan itään tähdättynä. Omien puolelta kuuluu haitarin ja gramofonien ääni, joskus lauluakin. Jotakin kuuluu joen takaakin: kaukainen tykkien jyly, ehkäpä jälleen Riian edustalta lennätellään viissatakiloisia jonnekin pohjoisemmaksi.

— On siellä paljon valkoisempi mittumaariyö, kotona, alkaa Ville. Ei jatka puhetta pitemmälle, ajatukset vain kiertelevät kaukaisilla maisemilla. Minkälaista siellä nyt lienee? Ovatko menneet, isä ja äiti ainakin, jonnekin seuroihin? Useinhan sellaisia on järjestetty juhannusaatoksi. Oli viime vuonnakin Sillanpäässä, sinne meni Villekin, kun ei ollut muutakaan. Seurusteluahan siellä nuorten puolella enimmäkseen olikin, eivätkä vanhemmatkaan pitkään seuroneet, oli toisenlaista ajattelemista ja puhumista: oli alkanut kierrellä huhu, että Suomesta ruvettaisiin ottamaan miehiä Venäjän armeijaan. Ehkäpä oli aikeita ollutkin, mutta ne oli sillä kertaa siirretty toistaiseksi. Myöhemmin kerrottiin, että juuri niihin aikoihin venäläiset olivat saaneet ensimmäiset tietonsa Saksassa olevista suomalaispojista, ja siihen tyssäsi miestenoton suunnitelmat. Nyt oli taasen, juuri Lockstedtista lähdettäessä, tullut Ruotsista käsin tietoja, että Suomesta vietäisiin Venäjälle satatuhatta miestä työskentelemään rintama-alueilla, kaivoksissa ja tehtaissa. Huhut ovat huhuja, mutta eipähän mistään voi olla aivan varma tällaisina aikoina — — —.

Villen mietiskelyn katkaisee Simon äkkinäinen varoittava liike. Simo nousee polvilleen, tähystelee ensin käsi kulmalla, sitten kiikarilla pitkin rintamasuuntaa oikealle ja lähtee varovasti ryömimään sinnepäin. Kymmenisen syltä edettyään hän pysähtyy ja nousee jälleen kiikaroimaan. Samassa alkaa vihollisen puolelta tuima kiväärituli, laukauksista päätellen ampujat ovat varsinaisen etulinjansa edessä, aivan joen rannassa olevassa vesakossa. He ovat huomanneet Simon ja kohdistavat nyt kiivaan tulen häntä kohti, siellä on varmaan vähintään kokonainen joukkue ampumassa pikatulta, kuulien yhtämittainen kimeä vingahtelu soi Simon yllä hänen heittäytyessään maahan vähäisen kohoutuman taakse. Ammunta kestää yhtä kiivaana usean minuutin ajan siirtyen sitten jonkin verran oikealle ja saaden Villen vuorostaan painautumaan matalaksi. Nyt lähtee Simo ryömimään eteenpäin, hän on huomaavinaan liikehti-

mistä piikkilankaesteillä, hämärän läpi näkyy aivan kuin valkoisen vaatteen hulmahdus, sitten tuli kiihtyy entistä tuimemmaksi kuulien vinkuessa jälleen Simon kohdalla. Siellä on varmaan yrittämässä vihollinen esteiden läpi? iskee äkkiä Simon ajuun, ja kuulasateesta välittämättä hän nousee ja lähtee juoksemaan eteenpäin siepaten samalla käsikranaatin vyöstään ja vetäisten laukaisunarun irralleen. Hän näkee miten kaksi miestä lähtee juoksemaan piikkilankaesteiltä jokea kohti. Simo sinkauttaa käsipommin perään, mutta miehet ovat jo niin kaukana, ettei heillä ole vaaraa. Ampuminenkin vastarannalta lakkaa, vain muutama hajalaukaus enää, sitten vallitsee jälleen tyyni kesäyön rauha. Jostakin kauempaa, saksalaisten miehittämältä rintamanosalta, kuuluu muutama tykinjysäys, kuin kunnialaukaukset keskikesän juhlalle, sitten ei muuta kuin jälleen alkavaa soiton ääntä suomalaisten asuntopoteroitten vaiheilta. Sekin oli hetkisen vaienneena äskeisen ammunnan vuoksi, mutta paukkeen loputtua alkoi siellä juhlinta uudelleen.

Miltei heti sen jälkeen kun Simo on heittänyt kranaattinsa saapuu Ville juosten paikalle. Juostessa on kuula mennyt hänen lakkinsa läpi ja raapaissut otsanahkaa. Simo huomaa veriviirun Villen ohimolla ja katsoo haavaa, mutta se on vain naarmu, Ville ei ole edes huomannut kuulan hipaisua. Pojat painuvat matalaksi ja keskustelevat tapahtuneesta. Ville arvelee, että rantaan juosseet miehet olivat tulleet joen takaa ja livahtivat sinne takaisin. Tosin oli hiukan outoa, että heitä oli vain kaksi. Jos heillä oli tarkoitus pujahtaa esteiden läpi ja saada jotakin näkyvää aikaan, vaikkapa siepata vanki, silloin olisi luullut matkassa olevan useampia. Ja miksi he olivat jo palaamassa Simon ehtiessä paikalle ja lingotessa paukkunsa? Vaan jospa soitot ja laulut kuullessaan arvelivat tällä puolen juhlittavan niin perinjuurin, että tapaavat jostakin etumaastosta yksinäisiä harhailijoita, joista voivat jonkun siepata ja viedä? Voihan niinkin olla, arveli Simo, vaikka aivan varma ei hän asiasta ollut, sillä eräs seikka tapahtuneessa ei antanut hänen ajatuksilleen rauhaa: noiden loikkijain asepuku vaikutti kovin tutunomaiselta! Tosin on jo melko pimeää, ja hienoinen usvakin estää näkemistä, mutta tuo valkoinen merkkiväläys ja äkkipaluu takaisin omalle puolen ja asepuvun vihertävä tutunomaisuus askarruttivat kuitenkin Simon mieltä.

Ville sen sijaan oli jo omissaan. Vaikka silmät tarkkailivatkin hämärän peitossa piileviä rintamalinjoja, ei mikään voinut estää ajatuksia lennähtämästä jälleen kotimaahan. Siellä alkoi kohta jo näkyä

juhannuspäivän auringonreuna taivaanrannalla. Veneitä souteli joella, monin paikoin vielä nousi kokkojen jälkisavuja. Jospa nyt istuisi siellä omassa pienessä yliskamarissaan puutarhan puolella ja katselisi miten taivaanranta alkaa punertua, kuuntelisi aamuvirkun peipposen ensimmäisiä lirutteluja, joiden arkipäiväisenä taustaäänenä kuuluisi joskus matalaääninen karjankellon kalahdus tarhasta tai käen kukahdus metsänlaidasta. Ilma olisi tulvillaan kukkivien pihapuiden tuoksua. Puutarha-aidan takana olevan tyttöjen aitan rapulla näkyisi jotakin vaaleaa — — —.

Siihen vaaleaan läikkään, vanhan aitan seinien oviaukolle muodostamaan punapatinaiseen kehykseen Villen miete pysähtyy. Siinä istuu Siiri, sukulaistyttö, jonka vanhemmat ovat kuolleet, ja Siiri on kaksitoistavuotiaasta asti ollut Koivumaassa paremminkin kasvattina kuin palvelijana. Hän on vaalea, pitkä ja solakka tyttö, nyt kahdeksantoista. Ville ja Siiri ovat hyvät ystävät, niin kuin yhdessä aikuisiksi kasvaneille pikkuserkuille sopiikin. Kun Ville lähti Saksaan oli Siiri häntä saattamassa Pahkamäkeen, he sanoivat hyvästit siellä pimeällä pihalla, ja Siirin viimeiset sanat olivat: »Kunhan vain tulisit takaisin — odotan minä ainakin vaikka kuinka kauan.» Sitten hän juoksi pois. Ville seisoi vähän aikaa siellä pimeällä pihamaalla ja hänen mielensä tuli kumman lämpimäksi. Siirin sanoissa oli jotakin sellaista, jota ei hän ollut ennen kuullut. Siiri aivan kuin irtautui tavallisesta taustastaan, omiin kehyksiinsä — niin kuin nytkin tämän hetken ajatuksissa, juhannusyönä.

Tavallaanhan Siiri oli ollut omissa kehyksissään aikaisemminkin, sillä hän erottui Koivumaan muusta väestä sen johdosta, ettei käyttänyt körttipukua, vaan tavallista surutonta asua. Siirin tullessa Koivumaahan oli isä aluksi vaatinut puvun muuttoa, mutta tyttö rupesi itkemään, hän ei tahtonut, sillä hän oli juuri saanut kauniin uuden puvun. »Itke nyt itkusi, mutta kyllä sun hepenesi vaihdetaan oikeisiin meikäläisiin verhoihin», sanoi isä, mutta äitipä ei ollutkaan yhtä ankara, vaan sanoi, että antaa lapsen pitää pukunsa, kun on sellaisiin kotonakin tottunut. Ehkäpä joskus tulee toisenlaisiin tuntoihin, niin että haluaa muuttaa, mutta tehköön sen silloin omasta halustaan. Isä mutisi hiukan, mutta käännähti sitten ja lähti kävelemään, ja silleen asia jäi.

Sellaisena, vaaleassa kesäpuvussaan, Ville kuvitteli Siirin nytkin istuvan makuuaitan rappusilla ja katselevan pihlajan oksien alitse keskirakennuksessa olevan yliskamarin neliruutuiseen ikkunaan.

— Mitteepä tänne kuuluu?

Molemmat pojat hätkähtivät, kavahtivat äkkiä jaloilleen ja ottivat asennon. Se ei olisi ollut välttämätöntä, oltiinhan välimaastossa, mutta eipä se haitannutkaan näin hämärissä ja täyden hiljaisuuden vallitessa. Tulija oli gruppenführer Martikainen, hän oli tarkastuskierroksella ja saapui taempaa, joten pojat eivät hänen tuloaan huomanneet. — Martikainen sai raportin: kaksi sotilasta juossut piikkilankaesteiden luota joellepäin, samanaikaisesti oli aloitettu kiivas ammunta vihollisen puolelta, miesten jälkeen oli heitetty käsikranaatti, mutta pakenijat pääsivät häipymään. — Ja muuta ei? — Ei muuta. — Kävittekö tarkastamassa sen kohdan esteissä, josta miehet lähtivät juoksemaan? — Ei ole käyty. — Se on tehtävä nyt. Mennään!

He menivät yhdessä paikalle. Simon näyttämässä kohdassa oli piikkilankaesteissä selvä aukko, siitä oli ilman suurempaa vaivaa mahtunut mies ryömimään läpi. Paikka oli hyvin valittu: se oli jonkinlaisessa kuolleessa kulmassa, siihen oli vain lyhyt näkyvyys molemmilta sivuilta, ja lisäksi oli paikka vielä ympäristöään alempana, vetisessä notkossa. Aukkoa ei huomannut ennen kuin oli aivan kohdalla, siksi se oli jäänyt äsken Simoltakin näkemättä. Kolmeen mieheen he tutkivat tarkkaan aukon ja ympäristön. Esteiden takana näkyi jotakin valkoista. Simo ryömi aukon läpi, ja palatessaan oli hänellä kädessään vaatekappale. Se oli repäisty jostakin suuremmasta kankaasta, puolen neliömetrin suuruinen kaistale, kuin ison pieluspäällyksen puolikas tai rautaisannospussin nurkkaus. Martikainen tutki sitä tarkkaan ja sanoi sitten, yhtä paljon itselleen kuin pojille:

— Nyt on piru irti!

Enempää ei hän sanonut, kääri vain rievun ja työnsi asetakin alle. Määräsi sitten pojat jäämään esteissä olevan aukon kohdalle ja hoitamaan tarkkaan vartiointia, lähtien itse nopeasti astelemaan rintaman taustalle päin.

Jo alkoi asia selvitä Villelle ja Simollekin, niin mahdottomalta kuin se aluksi tuntuikin. Ville sanoi:

— Ymmärrätkö mitä Martikainen tuolla pirullaan tarkoitti?

— Hän tarkoitti, että nuo kaksi pakenijaa olivatkin meidän puolelta.

— Uskotko sinä, että niin on?

— Rupesin sitä aavistamaan, kun sain käteeni tuon kangaspalan. Sitten haistoin ja tiesin.

— Haistoit?

— Niin. Tuo kangas on repäisty sen helsinkiläisen varusteista, sen entisen palokuntalaisen. Ainakin hän on sitä pidellyt. Sehän on sama neljännen komppanian mies, joka tuli eilen illalla rähjäämään meidän kämppään, väitti, että joku oli ottanut hänen saippuansa. Kun se rähisi siinä ovella, niin menin ja paiskasin äijän niskaheitolla rapakkoon, ja kun se yritti vielä tulla päin ja flänkytellä, niin annoin tärskyn leukaan. Sen niskassa on paukamia, eli mitähän rupitautia mahtaa olla, ja se on niitä vaivojansa voidellut jollakin salvalla, joka haisoo kuin myrkky, ja käsiini jäi tuo haju. Tuossa kangaspalassa oli sama haju.

Aamu alkoi valjeta. Pihahteli jälleen muutamia kuulia, mistä päättäen vastapuolella valvottiin. Tarkkana oli tälläkin puolen ainakin yksi parivartio. Simo ja Ville liikuskelivat koko vartiovuoronsa loppuajan yhtämittaa rintamaosuudellaan: minkäänlainen elävä olento ei olisi heidän näkemättään enää päässyt pujahtamaan esteistä läpi, vaikka portti edelleen olikin olemassa.

Simon ajatusten värttinä kehräsi kiivaasti. Hän ei voinut torjua itsesyytöksiä: tapahtunut oli osaltaan hänen syynsä — hänen ja Villen. He eivät liikkuneet riittävän ripeästi vartio-osuudellaan, joten tällainen voi tapahtua. Olisipa, jumaliste, hän huomannut miehet hiukankin aikaisemmin! Kesken astelun Simo käännähti katsomaan Villeä suoraan silmiin ja sanoi:

— Jos olisin ollut vähän lähempänä tuota paikkaa, kun näin miesten lähtevän juoksemaan, niin saat uskoa, että perään olisin juossut, niin totta kuin tässä seison, samasta reiästä ryöminyt, ja ikinä eivät he olisi joen yli päässeet. Sinne olisin heidät kranaateilla upottanut eli ampunut reikiä täyteen, vaikka minkälainen suojajoukko olisi heitä ollut vastaanottamassa. Etkö usko?

Uskoi Ville, tunsihan hän Simon.

— Siksi mua nyt piruuttaa niin totisesti, että pääsivät livahtamaan. Tekisi mieleni mennä tuonne toiselle puolen ja saada käsiini nuo miehet. Koetapas arvata mitä tekisin heille?

— Tuskinpa heille lämmintä kättä tarjoilisit? naurahtaa Ville. — Mutta eipä taitaisi sun saappaittesi jälkiä enää sen jälkeen tällä puolen joen näkyä. Ja varmaa on, ettet enää karkulaisia saisi näkyviisi. Kyllä heidät on kuljetettu jo niin kauas, että turha olisi lähteä suurellakaan joukolla etsimään. Jos ne nyt siten loppujen lopuksi ovat meikäläisiä olleet — — —?

Olivat olleet. Jo ennen aamua selvisi, että pataljoonasta puuttui kaksi miestä. He olivat olleet vielä aikaisemmin illalla mukana juhannusaaton vietossa, mutta sitten häipyneet.

Tieto levisi nopeasti, pataljoonassa kiehui. Tuollaista ei olisi kukaan pitänyt mahdollisena. Pettureita tässä joukossa! Pataljoonassa melkein tuoksahti tulikiveltä, niin katkerankatkuisia sanoja sikesi esiin joka puolella. Joku muisti toisen karanneista viime Runebergin-päivän juhlan aikana hankkineen jostakin viinaksia ja hiukan humalassa ollessaan kerskahdelleen, että hänelläpä on jo kunniamerkki, vaikka tässä sodassa ei rahaa rintaansa saisikaan. Romanovien 300-vuotisjuhlassa hän sai keisarin myöntämän muistorahan. Sitten hän oli sanonut, että Venäjän Nikolai on mahtavampi keisari kuin Saksan toiskätinen Ville. Jotakin muutakin soopaa oli mies jutellut, jolloin joku jääkäreistä oli iskenyt häntä naamaan. Taisipa ollakin se pitkä pohjalainen — — —.

Haettiin Iikka ja tiedusteltiin, oliko hän viime talvena pieksänyt toista näistä karkuun lähteneistä? Johon Iikka sanoi:

— No en juuri pieksänyt, mutta taisin turpiin täräyttää, kun se siellä puffetin nurkassa repi leukojansa. Keväällä kerran se tuli mulle siitä rähjäämään, se sattui ulkona, järven rannassa, sillä oli toinen mies mukana ja flikkakin. Meinasivat ensin livahtaa piilohon, mutta Hupi meni haukkuen perässä, ja niin siinä rookattihin.

Pataljoonan ylintä päällystöäkin, suomalaista ja saksalaista, sattui paikalle Iikan selostaessa tapaamistaan edelleen:

— Jaa että kuinkako rookattihin? Nehän sen aloittivat, rupesivat huitelemahan, ja sitten minäkin tinttasin, ensin toista ja sitten toista. Se flikka kiljui kuin vimmattu ja yritti tulla samahan joukkohon potkimahan, mutta Hupi puri sitä säärehen ja repi sukan. Eikä siinä sitten sen kummempaa, en minä muista ainakaan — — —. Luulen että sitä pienempää kaveria piti vähän aikaa virvoitella, ennen kuin se pääsi pöngillensä, ja se toinen uhkaili näyttävänsä vielä — — —. Vinkui se flikkakin yhtämittaa jotakin saksaksi.

Hupi istui Iikan vieressä pää hiukan kallellaan, aivan kuin kuunnellen tulevatko asiat kohdalleen kerrotuksi. Todennäköisesti tulivat, koska Hupin häntä heilahti hyväksyvästi tuon tuostakin.

Juhannuspäivänä ei tapahtunut erikoisempaa, vaikka koko päivä odotettiin. Varmistettiin vartiointi ja vahvistettiin asemia. Pataljoona oli hälytysvalmiudessa. Jostakin kaukaisemmista ko-

mentoportaista saapui saksalaista päällystöä ottamaan tapahtumasta selvää, kuulusteluja suoritettiin. Tulikivenkatku suomalaisen pataljoonan oleskelupaikoilta ei hälventynyt.

Ilta saapui, oli vartiovuorojen vaihdon aika. Miehiä painui etulinjoille, toisia palasi korsuihin. Koko päivän kestänyt jännittynyt odotus alkoi laueta. Alettiin jo uskoa, ettei mitään ihmeempää tapahdukaan. Ehkäpä yliloikkaajat eivät päässeetkään elävänä perille eivätkä voineet antaa selostusta suomalaisen joukon asemista, koska mitään ei kuulu.

Samassa kuului. Ilmassa alkoi ulista ja vongahdella, kranaatteja iski maahan ja räjähteli joka puolella. Komppaniat hälytettiin ja asunnot tyhjentyivät nopeasti, sillä niissähän ei ollut mitään suojaa pommeja vastaan, päin vastoin vaara oli suurempi kuin maastossa. »Trommelfeuer!» kuului huuto pitkin rintamaa: vihollisen tykistön rumputuli oli alkanut. Ilma oli täynnä yhtämittaista pauhinaa, jyminää ja ulvahtelua, kuin tuhatlukuinen petolauma olisi kiitänyt pilvien alla vihojaan purkaen ja päättäen matkansa maata vavahduttavaan räjähdykseen. Aluksi lensivät enimmät kranaatit varsinaisen rintamalinjan ylitse, mutta kohta ne löysivät maalinsa, iskivät keskelle asuntorakennelmia, jotka hajosivat kuin korttitalot, räjähtelivät puukäytävillä ja suossa. Miehet tempaisivat kiväärinsä ja juoksivat ulos, heittäytyivät suojaa hakien pienten multavallien taakse ja putoilivat vetisiin silmäkkeisiin siltateiden alle. Muutamia korsuja syttyi palamaan, jossain taustalla roihusi metsä. Yhtämittaisessa räjähtelyssä erotti kenttätykkien lennättämien heikompien ammusten jyrähtelyjen keskellä myös tiheään toistuvia järeitä jysäyksiä, jotka aikaansaivat Riian lähistöltä lennätetyt suurtykkien paukut. Ne räjähtelivät verraten kaukana takamaastossakin. Suojautumisen mahdollisuudet olivat mitättömät, joka puolella lensi maata ja puunkappaleita, ilma oli täynnä kuumien terässirpaleitten vinkaisuja. Ilta oli jo teräsmyrskyn alkaessa hiukan hämärtynyt ja pimeni nopeasti, mutta rintaman yllä oli valoisaa, siellä ylhäälläkin räjähteli, shrapnellit kylvivät kuolemaa ja valaisivat valtavina lyhtyinä alla olevaa hävityksen kenttää.

Eräässä suurimmista asuntopoteroista viipyi rajumyrskyn riehunnan aikana toistakymmentä miestä. Minnepä mennä! Vain yksi mies seisoi ovella ottamassa vastaan lähettien lennättämiä komennuksia, sillä puhelinlinjat olivat heti pommituksen alkaessa tuhoutuneet.

Noiden kämppäänsä itsepäisesti pysähtyneiden jääkärien joukossa oli myös Simo Ripsa. Hän oli joukon hiljaisin mies. Ei Simo ollut suupaltti tavallisissakaan oloissa, mutta nyt hän istui synkkänä mietiskellen kämpän oviaukon kohdalla, tai sitten varsinaisella vartiopaikalla oviaukon edessä. Useaankin toviin tulen kovimmillaan ollessa toverit kehottivat häntä siirtymään syrjempään, olisihan poteron kehnoissa seinissä ainakin jonkin verran suojaa sirpalesateelta. Simo ei totellut. Päin vastoin: hän aivan tahallaan oleili paikoissa, joissa ei ollut minkäänlaista suojaa. Sillä heti pauhinan alkaessa hänestä tuntui: tämä on minun syytäni! Jos nyt pataljoona tuhotaan, olen minä sen aikaansaanut, sillä miksi pysähdyin niin pitkäksi aikaa vartiokaistan yhteen kohtaan! Tosinhan Villekin pysähtyi, mutta se olkoon hänen asiansa. Eihän Ville huomannutkaan yliloikkaajia, mutta minä huomasin, minä juoksin heitä tavoittamaan, ja sitten — jäin seisomaan ja katsomaan! Niin kuin halvauksen lyömänä. Eikä kumminkaan mitään halvausta tapahtunut, vaan minä pelkäsin! Totisesti, mitä se muuta oli, mikä pakko oli heittää käsikranaatti sieltä kaukaa, miksi en juossut yhtä mittaa heidän peräänsä, jokirantaan, ja vaikka joen yli, ja tehnyt selvää jälkeä? Enhän kylläkään tiennyt, että piikkilangoissa oli aukko, mutta olisihan se pitänyt arvata, sillä epäilinhän heti pakenijain olevan meikäläisiä, erotinhan pimeässäkin, että heillä oli vihreä vormu — — —! Jollen olisi aikaillut, jos olisin painunut arkailematta perään ja iskenyt surkeilematta kimppuun, niin kuin vartiossa olevalle kuuluu, ei tätä tällaista olisi tullut. Nyt meistä ei montakaan jää. Enkä minä, tämän alku ja juuri, ainakaan!

Kun ammuksia tuli ilman täydeltä ulisten ja vongahdellen, kun kranaatit räjähtelivät, sirpaleet lensivät ilkeästi vinkuen ja pikkukuulat pimahtelivat, silloin nähtiin tanakka ja sopusuhtainen sotilasvartalo keskellä kämppäin editse kulkevaa pölkkysiltaa lataamassa ja ampumassa kiväärillään, tyynen rauhallisena kuin harjoituskentällä. Hänelle huudettiin monella suulla että tule pois, hullu mies! mutta hän ei totellut, ja tuskinpa siinä mylläkässä mitään kuulikaan. Niitä suuria pitkämatkaisia tuli jälleen yksi aivan lähelle ja murensi silpuksi viereisen kämpän lennättäen ilmaan mutaa ja hirrenpätkää ja peittäen valtavalla roiskauksella Simon, joka kaatui vielä ehjänä säilyneelle tienpätkälle, mutta oli hetkisen kuluttua jälleen jaloillaan ja ryhtyi ampumaan. Taas hänelle huudettiin ja komennettiin suojautumaan, mutta ei apua.

— Minä menen sinne, hänen on tultava, sanoo Ville ja aikoo juosta tielle. »Et sinä häntä sieltä saa, pysy täällä!» sanoo Iikka, ja samassa hän jo harppoo kuin hirvi Simon luo, sieppaa häneltä kiväärin ja ärjäisee:

— Pois täältä!

— Mitä sinä — — —? Anna tänne kivääri!

— Painu kämppään! Vahdinvaihto!

— Minkä vahdin — — —?

Simo ei ehdi lopettaa kysymystään, kun samassa kranaatti iskee maahan aivan heidän kohdallaan pölkkysillan takana, räjähtää ja lennättää tienpinnan hirret ja molemmat pojat vasten kämpän etuseinää, joka sekin luhistuu ja osa kattoa putoaa alas. Räjähtely ja sirpaleitten vongahtelu ympärillä jatkuu yhtämittaisena, uusia tulipaloja syttyy. Juhannuspäivän vaalean iltahämärän liukuessa yön tummuudeksi näyttävät kaikki helvetin henget kerääntyneen raivoamaan Missen soille. Rintamanosan vähäinen puolustajajoukko, vajaat kaksituhatta miestä, ei voi muuta kuin pysyä paikoillaan ja odottaa.

Äkkiä tuli helpottuukin, illan ollessa vasta alussa. Kaukotykit lopettavat ensin, sitten lähellä oleva kenttätykistö. Vain pikkukuulaa pihisee ilmassa jatkuvasti. Mutta siitä ei tässä vaiheessa kukaan välitä, tuskin huomataan. Tulipalot sammutetaan, pahimpia vaurioita ryhdytään korjaamaan. Partioita lähetetään etumaastoon tarkkaamaan vihollisen mahdollisesti alkavaa liikehtimistä. Miehet ryömivät omien piikkilankaesteiden läpi käsikranaatit vyössä ja pistimet kivääreissä joelle saakka.

Onko miehiä vielä, tällaisen myrskyn jälkeen?

Ihme kyllä, onhan niitä. Joka puolelta tulee vihreäpukuisia jääkäreitä: Karjalan ja Pohjanmaan, Hämeen ja Savon, Satakunnan ja etelänpuolen poikia. Vaikka oikeastaan pukujen väristä ei suurtakaan selkoa saa, siksi tarkkaan mudan ja mullan peitossa ne ovat. Etsitään tovereita, kysellään kaatuneita. Kaatuneita? Nekin saadaan jo ennen puolta yötä selville: kaksi. Vain kahdesta komppaniasta on mies mennyt, eikä haavoittuneitakaan ole täyttä kymmenlukua. Ihme tämä on, ihmeitten ihme! Aluksi luultiin kaatuneita olevan enemmän, sillä eräitä makasi tajuttomina, räjähdyspaineen paiskaamina tai muuten ruhjeita saaneina, mutta hekin palautuivat yön kuluessa elävien kirjoihin. Kenttäsairaala sai vain muutamia vaikeimmin haavoittuneita potilaikseen.

Sinne oltiin jo viemässä Simo Ripsaakin, mutta hän palasi puolimatkasta takaisin. Räjähdys oli paiskannut hänet niin rajusti seinää vasten että tajunta sammui, mutta se palasi jälleen oltaessa matkalla rintaman taakse. Iikka selvisi vähemmällä: hän tosin lensi pitemmältä kuin Simo, mutta putosi päälleen suosumppuun, josta räpisteli kuiville.

Pojat olivat saaneet todellisen tulikasteen. Varmasti ankarimman, missä Suomen miehet olivat koskaan sitä ennen olleet. Ja he kestivät sen, tämän tunnustivat saksalaisetkin. Rauhallista väkeä! Ei mitään pakokauhua, vaikka oli ensimmäinen todellinen tulikoe! Ei puhuttu enää noista kahdesta rintamakarkurista, ehkäpä ei ollut kovinkaan tuhoisaa vaikutusta tuolla tapauksella, niin häpeällinen kuin se olikin. Kenties tuolla joen takana nyt uskottiin, että suomalaiset on tällä tulimyrskyllä pyyhkäisty olemattomiin. Antaapa heidän uskoa.

Martikainen liikuskeli iltamyöhällä myrskyn tauottua muutamien toisten päällystöön kuuluvien kanssa pitkin pirstottua pölkkysiltaa, kämpältä toiselle, hikisenä ja punaisena, asetakin kaulus auki, ja jutteli sulavaan savolaistyyliin:

— Kahtokees, poijaat, näin hyvin männöö kuha ei pelekee. Oispa ny teän mylläkä aekana lähetty lipettiin ja pompittu moastossa sinne sun tänne, niin oispaan tulluna roatoja. Vaan ku uotettiin ja kahottiin voan, niin mittees tapahtu? Eipä juur mittää! Vai pelättiinkös teällä? — Viimeisen kysymyksen esitti Martikainen Köpi Kartanolle, joka sattui olemaan vahtivuorossa.

— No eipä juuri pahemmin — — —. Joskus poijat äkkiä käännähtivät, kun takana präiskähti, ja täytyi vähän juoksahtaakin, kun tipahteli hirsiä niskahan. Mitä lie tehnyt tuo Ripsan Simo, kun lähti lentämähän ilman konetta, olisko se himpunverran säpsähtäny, koska toista tiimaa tuumaali mitään puhumata — — —. Mutta ei täälä sen kummempaa, ei kenenkään vattaa rikki lyöny — — —.

Kelpasi nauru päällystölle, eivät mukana liikkuneet saksalaisetkaan pysyneet aivan totisina, kun heille yritettiin vastauksia tulkita. Saman tapaista oli pitkin rintamaa. Hämeen heimo selitteli jonkin verran totisemmin tilanteita, sen verran vain, että »tais sitä yks ja toinen mennä että kintut vilkku, ku ne ensimmäiset möykyt pauhas, muttei ne mitää pakoon menny, vaan kattoon montaks ryssää sieltä tullee perrään, että pittääks hakkee lissää patruunoita». Karjalaisten kämpillä oli leuat pudota kun laulettiin, että »Kylhä

hyö laskettelliit pommiloi, ja joka puolell otti valkeitakkii että palloit karvat kulmist ja perspuolelt, mut ku pysy paikallaa ni hyvihä myö selvittii. Senverra se rymy kyl pan maa ja ilma vapisemmaa ettei tupakka suus pysynt.»

Tarkasteltuaan tilannetta asuntoteiden varsilla ja etulinjoilla, otettuaan selville haavoittuneet ja annettuaan ohjeita vaurioiden korjaamisesta siirtyivät upseerit tarkastamaan myös takamaastoa, jonne sinnekin oli syntynyt lukuisasti räjähdyskuoppia ja asuntovaurioitakin. Siellä oli myös huomattu useita räjähtämättömiä kranaatteja. Jotkut olivat painuneet pehmeään suomaastoon näkymättömiin, joitakuita oli pinnalla, ja myös yksi suurista asuntoalueen läheisyyteen pudonneista tuholaisista, 21 senttimetrin kranaatti, oli jäänyt kokonaiseksi, uponnut vain mutaan niin että hiukan takaosan kulmaa oli näkyvissä. Tällaiset vaaralliset möykyt oli määrätty merkittäviksi neljällä ympärille asetetulla paalulla.

Kun iltarkastuskierroksella oleva päällystöryhmä lähestyi yhtä tuollaista räjähtämätöntä suurpaukkua, oli Tuhari parhaillaan sitä paaluttamassa. Hän oli omasta ryhmästään tarjoutunut vapaaehtoisesti tuohon tehtävään muutamien muitten kanssa. Mudasta hiukan näkyvän kranaatin lähelle hän oli asettanut neljä paalua, mutta maa oli sillä kohtaa sen verran tiivistä, etteivät merkkipaalut kouravoimin painuneet riittävän syvälle pysyäkseen pystyssä. Tuhari katsahti ympärilleen jotakin kättä raskaampaa lyömäasetta etsien, mutta ei nähnyt lähellä muuta kuin pari pientä kenttätykin ammusta, jotka olivat samoin jääneet räjähtämättä ja nostettu mudasta näkyviin. Enempiä etsimättä Tuhari otti toisen pikkuammuksen alkaen sillä hakata paalua syvempään.

Juuri tässä vaiheessa saapuivat päällysmiehet tarkastuskierroksellaan Tuharin työskentelyalueelle. He olivat tulleet jo muutaman sylen päähän parhaillaan paalujaan paukuttavasta jääkäristä, kun mukana oleva saksalainen luutnantti äkkiä pysähtyi ja osoittaen Tuharia karjaisi:

— Toll! Halt!

Tuhari on jo juntannut yhden paalun riittävän syvään ja on juuri aloittamassa toisen sijoittamista, kun kuulee saksalaisen huudon. Joskus on hän kuullut ennenkin tuon »tollin», vaan ei enää muista mitä se merkitsee. Mutta »halt» on tuttu sana, ja niinpä hän pysäyttääkin paukuttelunsa ja jää seisomaan lyöntiasentoon, ammus yli pään kohotettuna, leuka alas läpsähtäneenä tuijottaen tulijoita

ymmärtämättä mitä näillä on mielessä. Komennushan on selvä: isot ammukset on tarkkaan merkittävä neljällä paalulla, pienet kerätään varovasti johonkin sopivaan paikkaan.

— Pane pois se kranaatti! Aseta varovasti maahan! — komentaa nyt joku sieltä suomeksi, ite ruppenfyyreri taitaa olla. Tuhari tekee käskyn mukaan.

— Etköös sinä helevetin houna tuonvertaa älyä, ettei sovi rannaatilla puuta hakata! Sehän räjähtää!

— Jaa — — — joo, ka, ei tullu mieleheni! ihmettelee Tuhari niskaa kynsäisten. Hän tulee äkkiä murheellisen näköiseksi, katsoo toisesta toiseen ja sanoo sitten: »Ajattelin vain että — — —.» Siihen katkeaa.

— Mitähän sinä mahdoit ajatella? Sanopas? kysyy nyt gruppenführer Lauri Valkama. Mutta ei osaa Tuhari selittää. Nyt jo jaksetaan nauraakin, huomataan tapahtuman koomillinen puoli, veistetään vitsi ja hohotetaan.

— Ei tyhjään piähän mahu ajatuksia, toteaa Martikainen. Sitten antaa Lauri Valkama Tuharille ja paikalle tulleille toisillekin tässä pioneeripuuhassa työskenteleville tarkat määräykset räjähtämättömien ammusten käsittelystä, ja päällystöpartio jatkaa tarkastuskierrostaan vielä pimeän tultua.

Seuraavana päivänä odotettiin uutta samanlaista ryöppyä, mutta sitä ei tullut, vain hiukan tavallista tiuhempaa tykistötulta ja pikkukuulan pihinää. Isot hallit Riian suunnalla eivät haukahdelleet ollenkaan. Siellä joen takana varmaan arveltiin, että tuo jääkäreitten suomalaiskourallinen on nyt jo niin valmiiksi suolattu, ettei heidän joukossaan enää monikaan evä heilahda.

Sillä kuinkapa siellä olisi osattu arvata, että Missen soilla olisi juhannusjuhlan iltapuoliskolla tapahtunut ihme, niin ihmeisiin ja pyhimysten mahtiin kuin enimmät siellä toisella puolen taistelevista uskoivatkin. Mutta tällainen ihme, että juhannuspäivän teräsmyrskyn saaliina olisi vain kaksi kaatunutta ja kymmenkunta haavoittunutta, se tuntui liian mahdottomalta todeksi. Se ei sopinut sodan matematiikkaan. Sen voi käsittää vain pehmeän suon ansioksi. Tuo hete nielaisi lukuisat ammukset suutareina ja vähensi räjähdysten sirpalevaikutusta.

Asemia vahvistettiin. Pioneerit olivat alinomaa puuhassa ja komppaniat touhusivat aamusta iltaan. Tehtiin öisiä partiomatkoja

vihollisen puolelle ja siepattiin vankeja, joilta saatiin tietää, että vastapäätä olevan rintamalohkon komentajana oli nyt kenraali Kuropatkin. Nimi oli suomalaisille tuttu, olihan hänestä tehty lauluja jo Japanin sodan aikana, ja tiedettiin sekin, että hän oli ollut Bobrikovin ystävä ja kiihkeä Suomen vihollinen, joka oli ollut mukana suunnittelemassa niitä toimenpiteitä, joiden avulla Suomesta olisi kenties jo tähän mennessä muodostettu venäläinen maakunta, ellei sotaa olisi syttynyt. Kuropatkin varmaan tulisi yrittämään kaikkensa, että suomalaispataljoona nujerrettaisiin. Oli tehtävä kaikki mahdollinen asemien vahvistamiseksi.

Mutta samalla odotettiin yhä kiihkeämmin, päivästä päivään, että täällä pohjoisella rintamalohkolla aloitettaisiin suurhyökkäys Riian suunnalle ja edelleen Pietaria kohti. Siitähän oli ollut Lockstedtista lähdettäessä puhe. Olihan majuri Bayer tällaiseen suoraan viittaillutkin. Sellaisesta ei kuitenkaan näkynyt merkkiäkään. Puhuttiinpa saksalaisten joukkojen siirroista täältä pohjoisesta Karpaattien rintamanosalle, jossa venäläiset olivat kenraali Brusilovin johdolla aloittaneet suurhyökkäyksen.

Näin tultiin heinäkuun puoliväliin, joka päivä rakentaen ja vahvistaen asemia sekä ylläpitäen tasaista taistelutoimintaa, tykistö- ja kivääritulta. Nyt oli pataljoonan oma tykistöjaoskin jo toiminnassa vastaillen venäläisten tykkituleen. Joka päivä putoili suomalaisten rakennelmiin osumia, moni juuri valmiiksi saatu kämppä oli jälleen hajallaan. Haavoittumisiakin sattui, mutta kaatuneitten luetteloon ei tullut heinäkuun alkupuoliskolla merkintöjä. Ihmeellinen onni seurasi edelleen suomalaispataljoonaa.

Heinäkuun puolessavälin alkoi suurtaistelu.

Mutta se ei ollut saksalaisten hyökkäys itää kohti, vaan neljän vahvan venäläisdivisioonan yritys murtaa saksalaisten asemat juuri suomalaispataljoonan rajalla, Ekkau-Kekkaun kylän luona. Hyökkäys oli ankarin mitä tällä rintamanosalla oli tähän saakka koettu. Taistelu kesti monta vuorokautta, miltei yötä ja päivää, ja sitä käytiin eräissä vaiheissa jo saksalaisten asemissa ja niiden takanakin. Tilanteen ollessa vaarallisimmillaan siirrettiin myös suomalainen tykistö rintaman uhatuimmalle alueelle, jossa se suoriutuikin kunniakkaasti tulikasteestaan.

Oikealla jylisee melkein yötä päivää, nyt jo kolmatta vuorokautta. Saapuneista tiedoista päättäen siellä kuitenkin on jo pahin sivuu-

tettu, vihollisen eteneminen pysäytetty ja menetettyä aluetta vallattu jonkin verran takaisinkin.

Myös äärimmäisenä vasemmalla olevan suomalaiskomppanian kohdalla on huomattu vilkastunutta toimintaa. Vihollinen näyttää siellä valmistelevan jotakin, kenties uutta yritystä rintaman puhkaisemiseksi. Asiasta on saatava selvä.

Heinäkuun jälkipuoliskolla on maisemia varjoileva hämärän siipi jo tummasulkaisempi kuin juhannuksen aikana. Suon pinta kääriytyi heti auringon laskettua usvahuopaan ja suojahautojen takaiset maisemat peittyivät näkyvistä. Päivävartiot nousivat kuopistaan ja luovuttivat paikkansa yövartioille. Asuntomaisemiin yötöihin komennetut jääkärit liikehtivät pölkkyteillä työvälineitä ja rakennusaineita kuljetellen, osa miehistä aloitteli nukkumista. Kaikki liikahteli tavallisessa iltatahdissa, paitsi että oikealla muutaman kilometrin päässä kävi yhä tavallista ankarampi jyly.

Äärimmäisellä vasemmalla sivustalla sijaitsevan asuntokämpän edessä seisoo kahdeksan miestä. Siinä on Markku Ampialan ryhmä, tiedustelupartio, joka on lähdössä retkeilemään vihollisen puolelle. Lähtijät ovat kaikki vapaaehtoisia, ilmoittautuneita oli paljon useampia, mutta nämä Markus valitsi: Simon, Iikan, Villen, Viken ja Köpin, oman ryhmän poikia kaikki, sekä lisäksi Aaro Pakkalan. Alunperin oli tarkoitus vain seitsemän miehen lähteä, mutta toisten valmistautuessa tuli paikalle kahdeksaskin, Tuhari, joka pyysi päästä mukaan. Vaikka Markku sanoi, että miehiä on jo tarpeeksi, ei Tuhari hellittänyt, vaan aneli yhä itsepintaisesti mukaanpääsyä. »Paa mun kulkemahan edellä eli peräs, ja vaikka mitä tekemähän, mutta anna mun tulla!» Markku meni neuvottelemaan gruppenführer Lauri Valkaman kanssa, voitaisiinko partion lukumäärää lisätä. Tunsihan Lauri Tuharin, epäili ensin peläten Tuharin hiturina jäävän toisten jälkeen, mutta Markun vakuutettua, ettei sitä pelkoa olisi, antoi hän suostumuksensa. Sanoi hyvin ymmärtävänsä syynkin, miksi Tuhari pyrki mukaan: »Haluaa paikata mainettaan, kun munaili siinä räjähtämättömän ammuksen merkinnässä. Panehan se vaikka kantamaan käsikranaatteja, niitähän voitte ottaa hiukan enemmän.»

Kahdeksan miestä on nyt valmistumassa vaaralliselle matkalle vihollisen asemiin.

Taskut tyhjennetään. Ei pienintä paperilappusta saa olla mukana.

Olkalaput ratkotaan irti. Pistin kiinnitetään kivääriin, asetakin taskuihin pakataan ammuksia ja vyöhön kranaatteja. Kaikilla on sama aseistus, Tuharillakin, vain partion johtajalla on kiväärin sijasta pistooli. Jokainen jättää kellonsa ja lompakkonsakin, niin on käsky. Ja mitäpä tuolla matkalla rahalla, mitä kellollakaan: eipä mennä kauppoja tekemään eikä pimeässä näe paljonko kello on. Ja voipa tällaisella matkalla helposti sattua sellaistakin, ettei mies enää kelloa eikä lompakkoa tarvitsekaan, jääpähän jotakin muistoksi kotoisille siellä Pohjantähden alla — — —. Tällaisista ei puhuttu, mutta mikäpä esti mieleenvilahtelut.

Yön ehdittyä pimeimmälle kohdalleen antoi Markku merkin ja painui ensimmäisenä mutkikkaaseen käytävään, jonka kohdalla oli piikkilankaesteet jo valmiiksi poistettu ja päästiin rintamien välissä olevalle ei-kenenkään maalle. Pysähdyttiin, otettiin suunta, todettiin kaikkien olevan mukana ja lähdettiin tarkassa tuntumassa etenemään pitkäksi kasvaneessa heinikossa.

Markku Ampiala on ensimmäisen kerran ryhmänjohtajaksi tultuaan saanut näin velvoittavan tehtävän: vastuun yrityksen onnistumisesta ja näistä seitsemästä miehestä, kotipitäjän pojista, hyvistä ystävistä ja kohtalotovereista. Välähtää mielessä: ehkä oli erehdys ottaa mukaan näin monta saman seudun poikaa? Jospa sattuu sellaista, mitä usein sodassa sattuu: jäämme tälle matkalle, se olisi liian ankara isku samalle paikkakunnalle? Väläyksenä hän näkee kotikylän: oman kotinsa, Villen ja Köpin komeat kotitalot ja Simon kotitorpan metsänreunassa, Viken, Iikan ja Tuharin kotimökit, ja kaikissa näissä liikkuvat ihmiset, jotka muistelevat poikiaan ja veljiään. Näinä hetkinä kaikkien heidän kohtalonsa riippuu sokean sattuman liikahtelusta, mutta on myös ainakin jonkin verran hänen, Markus Ampialan, taidon ja varovaisuuden varassa. Vain yksi matkassa olevista on tämän tutun piirin ulkopuolelta: Aaro Pakkala, tunnetun sosialistin poika, jonka hän otti mukaan siksi, että oli havainnut hänet reippaaksi ja urheaksi sotilaaksi, mutta osittain siksikin, että häntä varoitettiin Aarosta. Kiellettiin ottamasta mukaan tällaiselle matkalle, koska voisi sattua, että hänestä tulisi kolmas yliloikkaaja. Koetetaan, sanoi Markus. Jos mies on sellainen, voi hän toteuttaa aikeensa muulloinkin, mutta jos hän osoittautuu mieheksi tällä matkalla, niin silloin myös tuollaiset epäilyt haihtuvat.

Nämä asiat liikahtelivat Markun ajatuksissa sinä aikana, jonka he viivähtivät suojahaudassa ennen varsinaista matkaanlähtöä. Sen

jälkeen ei minkäänlaisille mietteille olisikaan enää tilaa, vain yksi oli tärkeää: selvitä yöllisestä retkestä kunnollisesti, mahdollisimman hyvin tuloksin ja vähin menetyksin. Oli saatava selville, mitä vihollinen näillä maisemilla rakenteli, ja oli koetettava siepata vanki.

Pimeästä nousi muutaman käsivarrenmitan päähän näkyviin tummia varjoja, ne näyttivät liikahtelevan, painuvan kyyryyn ja kohoavan. Kuului äkkinäinen yskähdys, sitten Markun kiukkuinen hiljainen sihaus, seisottiin hengähtämättä. Muutamia kivääriluoteja vingahti pään päällä, laukaukset tuntuivat tulevan verraten läheltä, mutta nuo edessä olevat tummat kohdat todettiin pensaiksi. Kuului komento: »Äänettömästi eteenpäin.» Noustiin kapealle kohoutumalle, vaellettiin matalan pensaikon läpi ja laskeuduttiin alavalle jokivarsiniitylle. Kaikki eivät huomaa ojaa, jotkut hupsahtavat sinne saaden saappaansa vettä täyteen, kuuluu muutama molskahdus ja harmin pusertamia ähäyksiä. »Nyt nopeasti, nopeasti!» komentaa Markku syöksyen eteenpäin, toiset perässään. Ennätetään hiukan ylemmälle ja kuivemmalle kohdalle aivan joen lähellä, kun samassa kohoaa valoraketti ilmaan joen takana. »Maahan!» kuuluu terävä puoliääninen komennus, ja kaikki kahdeksan miestä makaavat hievahtamatta pitkän heinän keskellä. Kohoaa toinen raketti, kolmas. Tähystäjät siellä edessä ovat toimessa, kuulolaitteet kunnossa. Kahdeksan miestä makaa niityllä, vesi pusertuu heinänjuuresta lammikoksi heidän allaan, kohta he ovat märkiä kauttaaltaan, mutta nousta ei saa. Näin kuluu useita minuutteja, sitten aletaan joen takana ampua, kuulaa lentää ilkeästi vingahdellen matalalta ylitse. »Ylös, syöksyyn, eteenpäin!» kuuluu pimeästä, ja samassa ovat miehet joen rannassa, kiväärit heitetään kaulaan, kaiken varalta, vaikka tämä joenhaara tiedetäänkin vähävetiseksi, ja ammunnan yhä kestäessä kahlataan yli, keskellä jokea joudutaan muutamin vedoin uimaankin. Juuri kun on päästy toiselle rannalle kohoaa jälleen muutamia valoraketteja, sitten heikkenee ammunta, vain muutamia hajalaukauksia kuuluu. Oikealla alkaa jälleen tykistötuli, ensin harvoin laukauksin, sitten kiihtyen vähänväliä miltei yhtämittaiseksi jylinäksi. Ei tarvitse enää säästellä ääntä, Markun komento kuuluu selvästi kun hän antaa etenemiskäskyn, mutta etenemisen tulee tapahtua ryömien, kukaan ei saa kohota maasta. Pitkälti ei tarvitsekaan enää liikkua, kun ollaan aivan vihollisen asemien edessä. Vastassa on piikkilankaesteitä äkkimutkaisin rivein, mutta aukon murtaminen käy helposti tykkien jyristessä.

Jyrinä taukosi jälleen, oli äskeistä hiljaisempaa, kiväärinlaukauksiakaan ei kuulunut kuin silloin tällöin. Aivan kuin suolta olisi kantautunut sääskien hyrinä äskeisen jyskeen jälkikaikuna, niin hiljaista oli. Äkkiä maisema merkillisesti valkeni, vaikka ei kuulunut valoraketin räsäystäkään: kuun puolikas sukelsi näkyviin paksujen pilvenmöhkäleiden raosta. Melkein saman tien taivas kuitenkin sulki jälleen esirippunsa ja ympäröivä pimeys tuntui entistäkin sakeammalta.

Jälleen odotetaan hetkinen, kunnes vasemmalta kuuluu muutamia jyräyksiä, jolloin äkkisyöksyin esteisiin puhkaistusta aukosta edetään vihollisen puolelle. Nyt on toiminnan hetki tullut. Edessä on rakennelmia, joiden ääriviivat kohoavat selvinä kuunvalon jälleen hiukan vaalentaessa näköalan taustaa. Markku karjaisee komennon, ja syöksytään lähemmäksi varustuksia, heittäen käsikranaatteja ja räjäytyspanoksia. Ollaan eteen työnnetyssä asemassa, sementillä vahvistetussa konekivääripesäkkeessä. Siitä johtaa taemmaksi suojattuja käytäviä, joista räjähdykset lennättivät sementtisirua ja hirrenpätkiä. Sementti on vielä tuoretta, tämäniltaista.

Partio on nyt vihollisen asemissa, mutta ainoatakaan vihollista ei näy, ei kuulu. Valoraketteja ei ammuta, kiväärejä ei lauota? Missä ovat vihollisen miehet tästä tukikohdasta? Entä omat, ovatko he kaikki saapuvilla? Lasketaan.

Vain seitsemän? Missä yksi? Missä Tuhari?

Kukaan ei ole nähnyt häntä sen jälkeen kun tultiin viimeisten piikkilankaesteiden lävitse. Tuhari oli kulkenut viimeisenä, vielä joella hän oli mukana.

Neuvotellaan nopeasti. Onko edettävä kauemmaksi vihollisen asemiin vaiko käännyttävä takaisin? Osa tehtävää on suoritettu, räjäytetty vihollisen uudet tukirakennelmat, joihin todennäköisesti olisi jo huomenna sijoitettu konekivääreitä. Mutta vankia ei ole saatu. Palatako vai edetä? Edelleen on aivan hiljaista, mutta siihen ei voi liikoja luottaa. Vain puoli tuntia sitten näistä asemista vielä ammuttiin.

Miehet seisovat tiheänä ryhmänä Markun ympärillä, odottavat. Kukaan ei ehdota omiaan, ollaan sotilaita, on sota, päällikkö käskee. Lyhyen miettimisen jälkeen Markku sanoo:

— On palattava takaisin. Edetessä on väijytyksen vaara liian suuri. Tiedämme jo mitä täällä edessä on ja mitä täällä aiotaan. Takaisin, mutta yhtä varovasti kuin tultiinkin. Koetamme löytää

Tuharin, mutta on varottava, ettei tietämme päästä katkaisemaan. Ehkäpä täältä ovat miehet painuneet paluutiemme varteen, odottamaan — — —?

Tässä katkaisee Markun matalaäänisen kuiskauksen äkkinäinen koiran haukunta. Se kuuluu heidän tulosuunnastaan, verraten läheltä. Muutaman haukahduksen kajahdettua Iikka sanoo:

— Jumaliste, se on Hupi!

— Onko varmasti?

— Tottahan sen äänen tunnen. Hupi on viime aikoina ollut Tuharin hoidossa, kun on saanut sen kämpässä luita ja paremmin muutakin muonaa. Olisikohan kaulahihna katkennut — — —?

Markku komentaa paluuseen. On peräydyttävä nopeasti harvassa ketjussa, sillä jotakin varmaan tapahtuu nyt tuolla, josta haukku kuuluu.

Lähiympäristössä jatkuu hiljaisuus, vain kauempana rintamalla on jälleen alkanut harvahko tykistötuli. Pujahdellaan nopeasti piikkilankaesteen aukosta, otetaan suunta ja lähdetään etenemään haukkua kohti, joka tuntuu nyt kuuluvan aivan läheltä, jostakin jokivarren seutuvilta. Varmaan partiosta eksynyt on siellä.

Siellä Tuhari olikin.

Hän oli tullut viimeisenä joen yli ja pysähtynyt rantakorokkeelle kaatamaan vettä pois saappaistaan ja kaapiakseen mutaa naamastaan sen verran, että edes silmät paljastuisivat, sillä hän oli hupsahtanut rannassa olleeseen mutakuoppaan. Kun hän juuri oli lähdössä tavoittamaan tovereita, sattui jotakin: pilven takaa lyhyen aikaa pilkottavan kuun valossa hän huomasi parinkymmenen metrin päässä vasemmalla asepukuisten miesten hiipivän joelle ja painautuvan rantaheinään näkymättömiin. Miehet olivat harmaatakkisia, ja he tulivat sieltäpäin, mihin jääkärit olivat menossa. Ainakin kymmenen miestä juoksi pensaikon ja joenrannan välisen kapean aukon poikki. Olivatko he hyökkäämässä suomalaisten asemiin? Tuskin, noin pieni joukko — — —? Tuharilta meni hiukan aikaa miettimiseen, sitten kynttilä syttyi: he yrittävät katkaista partion paluutien asettumalla väijyksiin! Ja tästä ei Markku eivätkä toiset tiedä mitään! Nyt sinne nopeasti, tuonne eteenpäin, viemään sanaa!

Mutta juuri kun Tuhari on nousemassa lähteäkseen, näkee hän muutaman metrin päässä edessään sotilaan tulevan suoraan kohti. Ensin hän luulee siellä olevan tulossa jonkun oman partion pojista etsimään häntä, jälkeen jäänyttä. On jälleen pimennytkin, ei erota

asepuvun värejä. Sitten mies hiipii lähemmäksi, pysähtyy jälleen ja viheltää hiljaa, niin hiljaa, että Tuhari töintuskin sen erottaa, sillä jälleen kuuluu taas tykinjylyäkin. Nyt Tuhari näkee: vihulainen, se siinä on, ihan edessä! On eksynyt joukostaan, niin kuin hän itsekin. Mies seisoo, katsoo ja kuuntelee. Sitten hän lähtee eteenpäin, askel askelelta, suoraan kohti. Jo tuli oltavat! Tuharin päässä suhisevat ajatukset että kipeää tekee, ensimmäinen mieleenjohtuma on: laukaus, ja siinä makaa! Mutta sehän hälyttäisi joka puolelle, koska vähään aikaan ei tällä kohdalla rintamaa ole ammuttu. Sitten: äkkisyöksyyn ja pistin rintaan! Mies on nyt vain muutaman metrin päässä, seisahtuu ja kuuntelee jälleen. Tuhari on juuri nousemaisillaan ja sovittaa kouriaan kivääriin, kun samassa hänen aivoihinsa iskee: vanki! Olihan otettava vanki ja tuotava mukana? Tuossahan se on kuin tarjottimella! Kourat irtautuvat kivääristä ja polvet alkavat hiljakseen kohota maasta, kun samassa kuuluu edestäpäin ankara räjähdys, sitten aivan samaan menoon useampia. Mies siinä edessä painuu kyyryyn ja käännellen päätään edestakaisin kuuntelee, nousee jälleen äkkiä ja lähtee juoksemaan joen rantaa pitkin. Mutta hän ei juokse kuin muutaman askelen, ennen kuin pysähtyy jälleen ja kuuntelee. Jotakin hän on kuulevinaankin takaa ja kääntyy, mutta ei ehdi edes karjaista, ennen kuin Tuharin suuret kourat ovat pusertuneet hänen kurkkuunsa ja miehet kaatuvat vetiselle rannalle. Venäläinen säikähtää niin ettei aluksi vastarintaan pystykään, hän varmaan luulee joutuneensa tekemisiin jonkun suon silmäkkeistä nousseen metsänpeikon kanssa, niin kamalilta näyttävät hänen päällään läähättävän olennon mudan peittämät kasvot, joissa suuri suu aukeilee valkeita hammasrivejä väläytellen. Mies on tukehtumaisillaan ja alkaa nyt ponnistella vastaan saadenkin Tuharin kourat hiukan hellittämään otettaan. Molempien kiväärit ovat käden ulottumattomissa, taistelua käydään vain käsin ja jaloin; kuu on jälleen umpipeitossa eikä mitään muita lähiääniä kuulu kuin taistellessaan jo aivan veden rajaan luisuneitten miesten huohottava ähellys.

Sitten hiljaisuus äkkiä katkeaa: aivan miesten korvan juuressa alkaa koiran kiivas, kimeä haukunta. Se taukoaa hetkiseksi, jolloin venäläinen tuntee sääressään kipeän puraisun, hän koettaa potkaista, ja seurauksena on äkkiluisuminen jokea kohti niin pahasti, että hänen päänsä painuu miltei veden alle. Koira haukkuu jälleen ja miesten temmellys pehmeässä, vetisessä rantamudassa jatkuu vielä

lyhyen tuokion, jonka päättää joen alajuoksulta verraten läheltä kuuluvat kiväärinlaukaukset, useita kymmeniä laukauksia, kuulien vingahtaessa jossakin lähimailla.

Tapahtumien tässä vaiheessa ovat jääkärit paluumatkallaan jo ennättäneet läpi piikkilankaesteiden ja juoksevat koiran haukuntaa kohti. Ensimmäisenä ehti rantaan Iikka. Hupi hyppii ulisten hänen ympärillään ja syöksyy sitten, Iikka jäljessään, veden rajassa puuskuttavien miesten luokse. Kun Iikka ottaa kouriinsa Tuharin kanssa painiskelleen sotilaan ja kiskaisee hänet ylemmäksi rannalle, yrittää mies huutaa, mutta saa samassa kämmenen naamalleen, ja kohta on hänen suunsa täynnä sammalta, johon ääni tukahtuu. Ampuminen on vähän aikaa ollut tauonneena, mutta nyt kohoaa alempaa jokivarresta peräkkäin kolme valorakettia ammuttuna pitkin jokivartta yläjuoksua kohti. Koko partio on nyt joen rannalla. Markus komentaa miehet maahan, ja samassa alkaa paukkua, kuulat vingahtelevat matalalla aivan kohdalla. Mutta paukkua alkaa vastaankin. Valoraketit ovat paljastaneet venäläisten partion oleskelupaikan ja sinne iskee ammusta sen kuin kuudesta kivääristä ennättää. Vain Tuhari makaa tämän vaiheen toimettomana, huohottaen ja voimia kooten, Markku on ottanut hänen kiväärinsä, ja Iikka sitoo vangin kädet tiukasti taakse.

Nyt on vain päästävä nopeasti joen yli ja omalle puolelle. Markku tekee suunnitelman: kaksi miestä juoksee pimeän turvin suunnilleen sata askelta vihollisen partiota kohti ja heittää käsikranaatteja, niiltä main pitäisi heidän väijymispaikkaansa yltää. Heti räjähdykset kuultuaan syöksyvät toiset jokeen ja ylitse, ja Iikka saa vastuulleen vangin kuljettamisen omalle puolelle. Mies ei ole kovin suurikokoinen, jos hän asettuu vastakynteen, voi Iikka vaikka kantaa hänet perille. Käsikranaattimiehet juoksevat heti työnsä tehtyään toisten perään. Ketkä lähtevät heittämään kranaatit?

Jokainen on valmis lähtemään. Markku määrää matkaan Simon ja Aaron, molemmat ovat urheilijoita, hyviä juoksijoitakin.

Vallitsee jälleen pahaenteinen hiljaisuus. Iikka nostaa vangin pystyyn ja potkaisee häneen hiukan eloa, mies kun yrittää heittäytyä uudelleen maahan. Simo ja Aaro lähtevät matkaan, toiset jäävät odottamaan. Pimeys on jälleen tihentynyt, pilvet makaavat harmaansakeina kuun edessä. Simo ja Aaro ovat olleet matkalla vasta vähän aikaa, Markun laskujen mukaan heidän ei pitäisi olla vielä heittopaikan puolivälissäkään, kun kuuluu ensimmäinen käsikranaa-

tin räjähdys, ja sitä seuraa heti useita muita. Pojat pinkaisevat rantaan ja syöksyvät jokeen. Vanki yrittää vielä tässä vaiheessa tempoa vastaan, mutta Iikka uittaa häntä kuin parrunpätkää veden pinnalla, välillä painaen naaman veden alle.

Vastarannalla pysähdytään, mutta ei uskalleta ampua, vaikka joen takaa alkaakin viuhua kuulia, sillä eihän tiedetä millä kohdalla Simo ja Aaro ovat. Nyt tulevat hekin, märkinä ja hengästyneinä, ja hiukan enintään puuskutettuaan selittävät, että siellä tuli joukko vastaan jo puolimatkassa, ovat nyt varmaan jokseenkin vastapäätä joen toisella puolen, ne jotka jäivät ehjiksi, sillä pommit osuivat aivan keskelle joukkoa, joka ei huomannut noiden kahden jääkärin tuloa. Samassa onkin jokivarsi pauketta täynnä, molemmilta rannoilta ammutaan.

Iikka aikoo lähteä viemään vankia, mutta Tuhari sanoo, että mun fankinihan se on, anna minä vien. Sehän on totta. Tuharinhan vanki on. Iikka luovuttaa Tuharille miehen vyötärön ympäri kietaistun köydenpätkän, joka on jo matkaan lähdettäessä otettu mukaan, kaiken varalta, ja varoitettuaan Tuharia pitämään vangin lujasti kourissaan palaa Iikka rannalle toisten luokse. Siellä kuitenkin ammunta samassa lopetetaan ja lähdetään juoksemaan omia varustuksia kohti. Tuhari vankeineen otetaan mukaan, ja kuulien vingahdellessa yläpuolella saavutetaan omat asemat, ryömitään esteiden läpi ja ollaan tutuilla maisemilla jälleen.

On tehty onnistunut tiedustelumatka. Myös saksalainen päällystö antaa tunnustuksen suomalaisten jääkärien saavutukselle: on tunkeuduttu vihollisen asemiin ja räjäytetty heidän uusi vahvasti varustettu konekivääripesäkkeensä, matkalla hajotettu väijyksiin asettunut vihollispartio sekä lisäksi siepattu vanki, jolta on saatu arvokkaita tietoja. Myös lähimmän jokihaaran syvyys on nyt tiedossa. Tappiolistalle tuli vain yksi lievä haavoittuminen: Aaro Pakkala sai aivan paluumatkan lopputingassa kiväärinluodin olkapäähänsä, vain lihashaavan.

Seuraavana päivänä on Zugführer Valkama komppanianpäällikön luona, ja hänelle ilmoitetaan, että ryhmänjohtaja Markus Ampiala saa rautaristin hyvin suoritetusta yöllisen partion johdosta. Saapuvilla on myös Martikainen. Sitten tiedustaa saksalainen upseeri olisiko vangin siepanneelle partioon kuuluneelle jääkärille annettava jossakin muodossa tunnustus teostaan? Vaikkapa korotettava Hilfsgruppenführeriksi, vai kunniamerkkikö?

Martikainen ja Valkama katsovat toisiinsa, molempia alkaa naurattaa. Saksalainen ei ymmärrä? Onko asiassa jotakin pimeää? Eikö mies olekaan ottanut tuota vankia? Martikainen selittää, ettei asiassa pimeää ole, kyllä Tuhari on vangin ottanut ja tuonut perille asti, mutta kun niitä kunniamerkkejä on annettu koko pataljoonalle vasta muutama harva, ja sen nyt saa taitava ja urhea ryhmänjohtaja Ampiala, ja kun taasen jääkäri Salu Orava, tunnetummalla nimellään Tuhari, ei oikein sovi päällystötehtäviin, niin ehdottaisimme, että hänelle annettaisiin vain päiväkäskyssä tunnustus.

— Miksi ei hän sovi esimerkiksi Hilfsgruppenführeriksi? tiedustaa komppanianpäällikkö.

— Hän ei ole vielä oikein selvillä komentosanoista. Hän on sama jääkäri, joka vasaroi räjähtämättömän kranaatin merkintäpaaluja pienemmillä räjähtämättömillä ammuksilla.

Saksalainen kapteeni oli mukana tuolla tarkastusmatkalla, ja nyt hän ymmärtää, räjähtää vieläkin nauramaan tapausta muistaessaan ja on samaa mieltä suomalaisten kanssa: Markku Ampialalle rautaristi, ensimmäisiä jaetuista, koko partiolle tunnustus päiväkäskyssä, ja Tuharille erikoistunnustus vangin sieppaamisesta.

Kaksi päivää yöllisen partiomatkan jälkeen oli taistelu Ekkau-Kekkaun luona lakannut. Venäläisten hyökkäys oli lyöty takaisin ja rintama palautettu ennalleen, joskin ankarin tappioin myös saksalaisten puolella. Suomalaisen jääkäripataljoonan tykistöjaos sai erikoisen kiitoksen loistavasta toiminnastaan taistelun ratkaisevimmissa vaiheissa. Alempana Missellä, suomalaispataljoonan rintamaosalla, ei tapahtunut hyökkäysyritystä, vaikka sellaista eräässä vaiheessa odotettiin.

Ekkau-Kekkaun hyökkäyksen tarkoituksena oli ennen muuta estää saksalaisia siirtämästä joukkojaan etelämmäksi, jossa kenraali Brusilovin suurhyökkäys oli edelleen käynnissä. Tämän päämäärän Venäjän armeijan johto ainakin osittain rajulla hyökkäysiskullaan saavuttikin.

Viikon kuluttua näistä Misse-joen suurimmista taisteluista oli suomalainen pioneerikomppania mukana yöllisessä hyökkäyksessä Schmardenin kylän luona, jossa venäläisten asemat vallattiin ja saksalaiset vahvistivat rintamansa näiltä kohdin entistä lujemmaksi. Se oli huima kahakka, jossa lähes parisatamiehinen suomalaisjoukko jälleen osoitti soturikuntoaan syöksyessään ensimmäisenä venäläisten asemiin ja hurjalla pistinhyökkäyksellä vallatessaan juoksu-

haudat. Täällä kaksi suomalaista kaatui ja kymmenkunta haavoittui.

Suomalaisen jääkärijoukon kunto ja urheus noteerattiin saksalaisessa päiväkäskyssä korkeimmin maininnoin.

Mutta milloin päästään tuota kuntoa ja urheutta osoittamaan sinne, missä siitä olisi todellista hyötyä? Oman maan ja kansan tulevaisuuden turvaamiseksi?

Tämä kysymys oli suomalaisjoukon ajatuksissa aina alinna ja ylinnä

KYMMENES LUKU

Siinä se on, sinertävänharmaana silmänkantamattomana laakeana, kuin suunnattomana kynnöspeltona, Itämeri. Syyskuun alkupuolen aurinko luo lämpimän väreilyn hiljakseen läikehtivälle laineikolle, edessä näkyy loivasti kumpuilevaa hiekkaista maastoa, vähän kauempana tykkitulen miltei oksattomiksi ruhjomia pitkiä mäntyjä, oikealle jatkuu näköpiirin rajalle juoksuhautojen ja varustusten mutkitteleva rivistö.

Aivan lähellä vasemmalla välkehtivää Itämeren lahtea seisoo vartiossa kaksi jääkäriä, ja lyhyin välimatkoin samanlaisia parivartioita kilometrikaupalla. Siinä he seisovat vierekkäin, nojailevat varustuksen etureunaan ja tarkkailevat vain vajaan kolmensadan metrin päässä olevia vihollisasemia. Täällä ei ole hyvä kurkistella suojavallin yli, sillä vastassa olevat tarkka-ampujat ovat nopeita poikia, kuula vingahtaa heti kun pää kohoaa näkyviin.

Täällä on nyt suomalaisten jääkärien suurin osa, Riianlahden rannalla, vain konekiväärikomppania jäi vielä Schmardeniin etulinjoille ja pioneerikomppania Misselle. Lähtö tuli jotenkin äkkiä. Kuropatkin oli Ekkau-Kekkaun ja Schmardenin taisteluitten jälkeen suorittanut huomattavia joukkojen siirtoja tällä pohjoisimmalla rintamanosalla, ja saksalainen tiedustelu oli saanut selville, että valmisteilla oli aivan uusi operaatio: aiottiin lähettää meritse useita divisioonia Riianlahden luoteiskulmaukseen saksalaisten asemien taakse, samalla kun mereltä alettaisiin näiden pohjoisten asemien pommitus yhdessä mantereella olevan tykistön ja Itämerelle tunkeutuvan englantilaisen laivasto-osaston kanssa.

Tämä suurisuuntainen yritys piti aloitettaman elokuun viimeisinä päivinä. Siitä ei kuitenkaan tullutkaan mitään, kun liittoutuneiden sodanjohto sai selville, että suunnitelma oli tullut saksalaisten tietoon. Suomalaiset jääkärit saivat kuitenkin jäädä tänne, heille oli

uskottu tämän tärkeän ääriaseman puolustus lähes neljän kilometrin pituudelta meren rannasta etelään.

Vaikka tuo suunniteltu suurhyökkäys olikin peruutettu, niin oli tällä rintamaosalla kuitenkin sodankäynti huomattavasti kiivaampaa kuin Missellä. Täällä oli paljon järeää tykistöä, ja tykistötuli olikin miltei yhtämittaista päiväkaudet, öisin taas käytiin alinomaa partiokahakoita. Korsut olivat täällä kuitenkin paremmat kuin Missellä. Maaperä oli enimmäkseen hiekkaista nummea, johon saatiin kuivat oleskelupaikat, ja vahvoin rakennelmin voitiin saada asunnot myös pomminkestäviksi.

Suomalaiset olivat siis siirtyneet vaaksan lähemmäksi kotimaata. Olihan enää vain meri välissä! Nuo aallot, jotka vähäisin vaahtopärskein murtuivat tänne Kuurinmaan rantahietikkoon, tulivat suoraan Suomesta, Suomen Turusta ja Helsingistä.

Tuosta keskustelivat nyt vasemman sivustan äärimmäisessä vartiopaikassa, aivan meren tuntumassa vartiovuoroaan suorittavat suomalaiset jääkärit Taavi Martikainen ja Vikke Särmä. He ovat näköjään hyvin erilaiset: Martikainen keskimittainen ja tukeva, Särmä pieni ja hintelä. Martikainen on halunnut tulla tähän juoksuhaudan äärimmäiseen kulmaukseen vartiovuoroaan suorittamaan voidakseen vaihteeksi silmäillä mertakin. Vikke taasen on tästä mielissään, sillä hänellä on yhtä ja toista kyseltävää saksankielentaitoiselta ryhmänjohtajalta. Komentosanat ovat jo hänen päässään, mutta on muutakin, josta sopii ohimennen ottaa selvää samalla kun tarkkailee vihollisen touhuamista. Onkin tavallista rauhallisempi päivä, vain harvahkoa tykkitulta ja silloin tällöin kiväärinlaukaus. Keskustelu käy hyvin laatuun.

Vikke on jo saanut selvän eräitten saksankielen sanojen lausumisesta, on pannut kirjan taskuun ja kysäisee nyt:

— Sanohan, jos satut muistamaan, kuinka pitkälti on suunnilleen arvioiden tästä kohdasta, jossa nyt seisomme, Suomen rantaan?

Martikainen tuumii, sanoo:

— Eipään tuota ihan tarkalleen ossaa sannoo, mutta arvaisin neljänsadan kilometrin maille. Oiskoon ehkä vähän pitempi.

— Nyt höpiset! Ettei pitempi?

— Eipään juuri. Voipa olla vähän lyhempikin. Saman verran matkaa kuin Helsingistä sinne sun kotipaikallesi.

Outo sanoma Vikelle. Hän ei ollut tullut aikaisemmin ottaneeksi

asiasta selvää, mutta jo tulomatkan pituuttakin ajatellen hän oli arvioinut matkan ainakin tuhanneksi kilometriksi.

Huomio kiintyy nyt vihollisen puolelle, siellä näyttää olevan jotakin liikehtimistä ja Martikainen laukaisee kiväärinsä. Heti tulee kymmenkunta laukausta vastaan. Valveilla ovat. Kun on jälleen rauhallista, sanoo Vikke:

— Annapa että tulisi pirunmoinen pakkanen ja tuo meri jäätyisi laidasta laitaan, silloin ei muuta kuin kivääri selkään ja luistimilla Suomeen. Mitäs tuumit?

Naureskelee Martikainen. Miksikäs ei se kävisi, vallankin hyvällä etelätuulella: pieni purje vielä auttamaan vauhtia, niin se olisi muutaman tunnin juttu. Ymmärtäisi vain meri jäätyä!

Siinäpä se.

Ilmaan on ilmestynyt liikettä, ainakin neljä lentokonetta kauempana meren yllä. Niillä tuntuu olevan jonkinlaista tappelun tuhinaa, syöksyilevät ylös ja alas, kiertelevät ja keikkuvat toisiaan ajellen. Täällä niitä näkeekin enemmän kuin Missellä. Nyt lähtee kaksi konetta suoraan maata kohti, painuvat äkkiä alemmaksi, ja toiset kaksi jatkavat jonkin matkaa vielä takaa-ajoa, kunnes jossakin taustalla alkavat torjuntatykit jyskyä ja valkoisia savuhattaroita pöllähtelee lentäjien lähimailla. Liian kaukana ovat, ammukset eivät tavoita, ja viimeksi taistelualueelle jääneet venäläiset koneet palaavat nekin omiensa luokse. Juoksuhaudoissa ollaan silmä kovana: entäpä tulevat tänne rintaman ylle munimaan, niin kuin tuon tuostakin tapahtuu? Eivät tule nyt ja välipä vaikka tulisivatkin, eipä niistä ole juuri vahinkoa koitunut. Vain pari kertaa ovat jääkärien täälläolon aikana saaneet osuman asemiin, eikä silloinkaan ole sattunut muuta kuin vähäisiä sirpalerepeytymiä asuntojen seiniin.

Ilmassa on jälleen rauhallista, vain muutamia suuria vesilintuja leijailee ulompana merellä. Maailmansodan rintamien pohjoisimman kaistan vartijat nojailevat varustuksen hirsiseinään ja katselevat vuoroin laineiden läikettä, vuoroin edessä olevaa metsäistä harjannetta, joka oksantynkäisine petäjineen on kuin muinaissuomalaisten karsikko, uhrikumpu. Tuo vertauskuva tulee Martikaisen mieleen. Sellaiseksihan voi tuo edessä oleva maasto meille suomalaisille muodostua. Meidät on siirretty tänne vaaranalaisimmalle paikalle, torjumaan suuren sotaliikkeen ensi iskua. Tällä hetkellä näyttää siltä, ettei sitä odotetussa vaiheessa tullutkaan, mutta voihan se tulla myöhemmin, aivan odottamatta. Tuollainen

satatuhatmiehinen tuhon aalto pyyhkäisee puolitoistatuhantisen suomalaisen nuorukaisjoukon olemattomiin. Tällä hetkellä näyttää olevan entistä vähemmän toiveita Venäjän armeijan luhistumisesta ja jääkäreitten Suomeen paluusta, onhan Romaniakin liittynyt Saksan vihollisiin, ja vaikka Mackensen onkin siellä ensi vaiheessa tehnyt selvää jälkeä, sitoo se kuitenkin voimia yhä uusille taistelualueille.

Martikaisen mietiskely katkeaa Viken huudahtaessa ja osoittaessa juoksuhaudan kulmakkeesta oikealla olevaa rantaa kohti. Sinne on aalto heittänyt jotakin merkillistä: kuin paksun, mutkaisen putkenkappaleen tai mustana kiiltelevän köyden. »Katto, kärmes!» sanoo Vikke. Martikainen katsoo, vilkaisee kiikarillakin ja sanoo: »Eipäs vainenkaan käärme, vaan ankerias, oikea herkkupala. Saataisiinpa sen läski pataan.» Mutta kun Vikke ehdottaa, että hänpä sieppaa sen sieltä, niin hätääntyy Martikainen ja kieltää jyrkästi, ei tule kuuloonkaan, olet reikiä täynnä ennen kuin pääset sitä lähellekään, varmasti ampuvat tuolta vastapäätä. Katohan! Martikainen ottaa kypärän päästään ja kohottaa sitä hitaasti kiväärin piipun kärjessä vallin yli, eikä ole kulunut puolta minuuttia ennen kuin kuuluu laukaus ja teräspäähineessä on reikä.

Mutta Vikke ei vielä jätä ajatusta, tuo paksu makkara näyttää kovin herkulliselta ja houkuttelee. Hetkisen hän seisoo ääneti Martikaisen vieressä, mutta siirtyy sitten askel askelelta kauemmaksi merta kohti. Martikainen katselee toisaalle. Päästessään juoksuhaudan kulmaukseen Vikke miettii hetkisen, sieppaa sitten kypärän päästään ja ottaa asetakin taskusta valkoisen liinan, joka palvelee nenäliinana, mutta on vähintäin neljän nenäliinan suuruinen pienehkö pöytäliina, lahja Tittelmünden kartanonhoitajalta Viken siellä sairastellessa nuhaa. Vikke heiluttaa tuota valkoista rauhanlippuaan vallin yli, nousee sitten tukka pörrössä vallille polvilleen jatkuvasti vaatetta heilutellen ja odottaa hetkisen. Kun laukauksia ei kuulu, luisuu hän toiselle puolen vallin, kävelee rauhallisesti rantaa kohti ja tarttuu ankeriaaseen. Se on rasvainen ja niljakas ja liukuu aluksi käsistä, aivan kuin siinä olisi vielä joitakin elonmerkkejäkin, mutta pian saa Vikke otteen ja lähtee, edelleen riepuaan heilutellen, takaisin asemiin. Nyt on Martikainenkin jo huomannut Viken matkan ja laskettelee hartaita kirouksia, mutta vaikenee sitten ja henkeä pidättäen odottaa miten tuon hullun nulikan käy. Melko nopeasti Vikke kiipeää saa-

liineen takaisin vartiopaikalleen, saa ensiksi silmilleen Martikaisen kiukkuiseksi yrittelevän purkauksen ja uhkailuja vartiopaikalta poistumisesta aiheutuvasta rangaistuksesta. Uhkailu kuitenkin aivan pian vaihtuu leveään savolaiseen nauruun ja toteamiseen, että »johan pittää olla pöljällä moukan tuuri, kun hengissä tulloo». Kauempanakin vahtipaikoillaan olevat jääkärit ovat huomanneet Viken tempauksen, kuuluu huutelua oikealta ja vasemmalta. Ja aivan kuin kuuluisi huutelua ja naurunrähinää tuolta vastapäätäkin, vihollisen puolelta. Olipahan tapaus puolella jos toisellakin! Ja osoittipahan, että ihmisiä tässä vain ollaan, osataan sopeutuakin — sodassakin.

Sitä nyt tuumitaan jääkärien juoksuhaudassa: tiedetäänkö jo tuolla vastapäätä, että täällä ovat suomalaiset? Vai eikö tiedetä? Siksikö antoivat Viken käväistä kalamatkalla, kun hän on suomalainen, vai saksalaisenako pitivät? Kukapahan tuohon osaisi varmasti vastata. Mutta sehän muistetaan, että kun Missellä saivat tietää suomalaisia olevan vastassa, niin oikean helvetin kehittivät heidän päänmenokseen. Kuinka nyt olisivat mieltään muuttaneet?

Varmaankaan eivät tiedä keitä täällä on naapurina.

Viken rangaistus unohdettiin. Hän ei saanut arestia, ei edes muistutusta luvattomasta rintamanylityksestään. Kukapa sellaisia — kun koko kämppäkunta söi ankeriassoppaa! Ja riitti maistiaisia vähän muillekin.

Riianlahden lounaiskulmaa lähinnä olevassa kämpässä oli tavallista hilpeämpi iltahilu menossa. Kenelläkään ei ollut tänä yönä vartiovuoroa, puuhailtiin minkä mitäkin pientä: ken ompeli tiukemmin kiinni irrallaan retkottavaa nappia, joku kuroi umpeen palkeenkieltä. Olipa jollakulla kiväärikin polvien välissä; vääpeli oli havainnut ruostepilkkuja, täytyi puhdistaa. Enimmät kuitenkin hoitelivat niin sanottuja jokailtaisia juoksevia asioita: metsästivät täitä ja kirppuja, kenellä paita, kenellä housut tai asetakki käsiteltävänä. Pari päivää sitten oli kämppään ilmestynyt levysoitinkin viisine levyineen entisen Missen pommituksissa menetetyn tilalle. Kukaan ei tiennyt mistä se oli tullut, joku muisti nähneensä samanlaisen, kranaatin sirpaleesta pahan kuhmun saaneen laulumasiinan luritelleen aikaisemmin eräässä naapurikomppanian kämpässä, mutta mitäpä noita syntyperiä tutkimaan: kunhan siinä oli ja ääntelj, enimmäkseen kähisten ja rämisten, mutta joskus vinkaisten

kirkkaammankin sävelen. Oli siellä Tipperary ja Marseljeesikin, oli muutamia saksalaisia lauluja sekä kaksi ruotsalaista marssia. Suomenkielisiä levyjä ei ollut vielä saatu. Ruotsalaiset marssilevyt oli tänään tuonut kämppään Ruotsin poika kapteeni Hallström, joka oli keväällä tullut komppaniaan.

Parhaillaan oli pyörimässä vanha ruotsalainen sotilasmarssi, kun hämärään ovensuuhun ilmestyi pitkänhuiskea jääkäri ja huikkasi hyvät illat. Hän ei kuulunut tuvan asukkaisiin, ei aluksi tuntunut tutulta muutenkaan, vasta kun hän ilmestyi lähemmäksi valoa kuului monesta suusta: Masa!

— Masapa juu, terveisiä vain. Piti oikein jantusjaloin lähteä kattomahan.

Sitten sateli kysymyksiä, muut puuhailut pysähtyivät. Useimmat tuvan asukkaista tunsivat tulijan, Ampialan Masan, renkimiehen, joka oli ollut hiukan lähtöaikeissa jo talvella toisten kylän poikien mukana, mutta oli sitten suostunut Ampialan pyynnöstä jäämään kotiin. Mutta nyt hän oli täällä. Miten ihmeessä? Kerro!

Kertoihan Masa kunhan kerkesi saada suunvuoron. Ja kertomisiahan hänellä oli. Paljonkaan ei ollut viime kuukausina kotimaasta kuultu. Mutta aivan tuoreita eivät olleet Masankaan tiedot, sillä hän oli lähtenyt kotikirkolta jo heinäkuussa, heti kun viimeinen kuorma heiniä oli ajettu latoon, ja saapunut Saksaan kuun lopussa. Heitä oli tullut samassa matkassa kuusi suomalaista, ja Ruotsista oli liittynyt matkaan kaksi. Heidät vietiin suoraan harjoitusleirille jonnekin Hampurin lähelle, siellä oli »paiskittu töitä», niin Masa sanoi, seitsemän viikkoa, ja nyt sitä ollaan täällä ja ruvetaan sotimaan. Tänään tultiin. Pirkuleen lujilla pitivät siellä leirillä — — —! Mutta hengissähän te näytte vielä olevankin, te omankyläiset, enimmät ainakin? Siellä kun kesällä levisi huhuja, että joka äijä täällä makaa jo koivet oikoisena — — —.

— No kuinkas sinä tänne tohdit lähteä kun sellaisia puhuttiin? tiedustavat pojat.

— Täytyihän jonkun lähteä pitämään huolta että tulette haudatuksi! selvitteli Masa. Sitten hän jo ennätti selittämään kotimaan tapahtumiakin. Kesä oli tullut myöhään ja ollut kylmä. Hallakin oli jo käynyt perunanlehtiä napsimassa ennen hänen lähtöään. Kasakoita oli ajellut maakunnassa monikymmenisinä laumoina useissa pitäjissä, jääkäreitä olivat etsiskelleet, niin kerrottiin. Värväreitä oli vangittu siellä täällä, toiset olivat Oulun ja Vaasan

läänin vankiloissa tai Katajanokalla, eräät oli viety suoraapäätä Pietariin, jossa oli jo muutamia suomalaisia hirtettykin, vaikka nimistä ei ollut saatu tietoja. Juoksuhautoja kaivettiin jo Pohjanmaalla saakka, Masakin oli määrätty Ähtäriin kaivuutöihin, ja silloin hän paineli matkaan. Asia sovittiin yhdessä Ampialan kanssa. Kaikennäköisiä ukaaseja on pitkin kesää sadellut viranomaisille ja heidän kauttaan yhteiselle kansalle. Elintarvikkeita takavarikoitiin, otettiin teuraskarjaa sekä viljaa; tietysti niitä maaseudulla kätkettiin minkä voitiin. — Ei ole Venäjälle viety miehiä, vain värväreitä vankiloihin, muita vallitöihin omassa maassa.

Oli Masalla kerrottavaa, ja oli muutakin: useita kirjeitä. Niissä ei ollut oikeita nimiä eikä kuorissa osoitteita, vain peitenimiä, jotka Masa tiesi, ja omansa kukin sai. Kaikki muut paitsi Tuhari. Mutta terveisiä oli kotoa hänellekin ja tarkat tiedot voinnista, ei mitään hätää, oli hoivailtu hiukan sivustapäin ruuan apua Miinan perhekunnalle, niin että hyvin oli mökissä kesään päästy. Sitten Iikka — Iikka Harjunpää? Hänellekin on kirje. Missäpäin on Iikka?

Sitä ei osannut kukaan sanoa, Iikan sen hetkisestä oleskelupaikasta tuskin tiesivät taivaan enkelitkään. Hän oli viikko sitten lähtenyt komennukselle kotimaahan kolmen muun jääkärin kanssa. Minne heidän oli Suomessa mentävä ja mitä tehtävä, siitä ei Iikalla itsellläänkään ollut vielä lähtiessä tietoa. Keneltä muuten mahtoi olla kirje Iikalle? Ei ainakaan kotona osattu kirjoittaa? Tiesihän Masa, ja mitäpä tuota salaamaan: tytöltä se oli, Likomäen Annulta, joka Iikkaa omanaan odotteli joskus palaavaksi, niinkuin teidän toistenkin tytöt siellä kotopuolessa — kuinka vain mahtaa olla oman uskollisuutenne laita täällä — — —? Ei ole siinä vikaa, vakuutettiin. Ja uskoihan Masa, sillä eihän täällä näyttänyt liikoja hameita heilahtelevan, aivan sattumalta tulee joskus vastaan. Ja mitäpä niistä sattumista, eihän niissä ole oman makua — — —. Sitten Masa kertoi, että samassa matkassa heidän kanssaan tuli tänne leirille kaksi suomalaista suoraan Tukholmasta, kuuluvat olevan oikein tämän touhun päämiehiä, ja heillä on myös kirjeitä mukanaan suuri laukullinen, sieltäkin voi vielä tipahtaa jollekulle postia. Heillä on myös kotimaan lehtiä, mahtanevat kohta jakaa.

Vielä samana iltana niitä jaettiinkin, lehtiä ja lisää kirjeitä. Puolenyön tienoille paloivat monenlaiset lamput suomalaisen jääkäripataljoonan kämpissä, luettiin kirjeistä kotoisia kuulumisia ja lehdistä tietoja kotimaan ja kotipaikkakunnan tapahtumista. Uutiset eivät

olleet eilispäiväisiä, enimmäkseen ne olivat jo yli kuukauden takaisia, mutta täydestä kävivät.

Oli saatu muutakin kuin kirjeitä ja sanomalehtiä: isoja paketteja ruotsalaista näkkileipää, voita ja juustoa, makkaraa ja sardiineja. Olipa muutama pullo viiniäkin.

»Hotel Stålhandske» oli suojaisassa paikassa jonkin verran rintaman takana, osa siitä oli esikuntahuoneena ja toisessa osassa asui upseereja. Isoon esikuntahuoneeseen oli kerääntynyt tänä syyskuun iltana huomattava joukko jääkäreitä, yli sata miestä, enimmäkseen päällystöä ja alipäällystöä, muutamia saksalaisiakin mukana. Täällä Tukholmasta saapuneet jääkäriliikkeen keskuskomitean johtajat selvittivät tilannetta Suomessa ja yleensäkin maailmanmenon näköaloja sinä ajankohtana, samalla kun nautittiin lähetyskunnan tuomisista, joita oli jo jaettu koko pataljoonalle, mutta varattu myös tähän tilaisuuteen. Tiedotustilaisuuden päätyttyä kokoonnuttiin illanviettoon, johon saapuisi muutakin pataljoonan miehistöä.

Niin kuin sanomalehdistä näkyi ja ennestäänkin jo tiedettiin, jatkuivat Venäjän armeijan varustelutyöt Suomessa entisellä vauhdilla. Työväen joukkoon, lähinnä Etelä-Suomeen, oli ilmestynyt sadoittain kiinalaisiakin tai Kiinan rajoilla asuvia Mantšurian mongoleja, sangen kurittomia joukkoja, jotka aiheuttivat monenlaisia vaikeuksia suomalaisille viranomaisille. Jatkuvasti saatiin tietoja, että Pietarissa suunniteltiin suomalaisten miesten joukkosiirtoa Venäjälle. Jääkäriliikkeestä olivat santarmit täysin selvillä, todennäköisesti heillä oli jo melko tarkkoja henkilöluetteloitakin.

Sitten tehtiin keskuskomitean jäsenille kysymyksiä. Oliko totta, että Königsbergin lähelle on järjestetty suomalaisen pitäjän kokoinen maa-alue, joka on suunniteltu jaettavaksi suomalaisille jääkäreille torpanmaiksi sodan päätyttyä? Entä se, että parhaillaan neuvotellaan Saksan ja Venäjän erikoisrauhasta? Onko totta äsken saapunut tieto, ettei enää aiotakaan yrittää etenemistä täällä pohjoisella rintamanosalla, vaan on solmittu salainen aselepo?

Kysymyksiä oli enemmänkin, ja lähetyskunnan jäsenet vastailivat niihin parhaansa mukaan. Aselepoa ei ollut solmittu. Jos olisi, niin miten nytkin kuuluisi tykinjyrinä noin ankarana pohjoisesta! Huhuja erikoisrauhasta oli ollut liikkeellä koko sodan ajan. Pataljoonaan otetaan lisää miehiä, niiden tulo oli parin viikon ajan keskeytyksissä, mutta nyt jälleen on tie auki. Tuo puhe jääkäripataljoonalle varatusta maa-alueesta on puhdasta pötyä.

Vastaukset toisia tyydyttivät, kaikkia eivät. Mutta tämän illan iloa ei synkkäin epäilysten annettu häiritä. Selostustilaisuuden päätyttyä alkaneessa illanvietossa esiintyi jälleen soittokuntakin, tosin supistuneena: Eerikki Kontio johti neljää soittajaa, itse puhaltaen klarinettia. Vääpeli Kapuscinsky ei enää ollut pataljoonassa, yksi soittajista oli tähän saakka kaatuneitten yhdeksän miehen joukossa, kaksi oli sairaalassa. Mutta komeasti kajahtelivat marssit ja hiukan hempeämmätkin laulut viidenkin miehen vaskeen hengähdellessä. Eikä rumpuja tarvittu: tykistön tuli molemmin puolin rintamalinjaa oli siksi voimakasta, että se aivan hyvin piti taustaäänistä huolen.

Oli muutakin musiikkia: Nestori Mankala lauloi. Eräät mukana olevat saksalaiset upseerit eivät olleet ennen kuulleet hänen lauluaan ja olivat ihmeissään: tällainen laulaja suomalaisten jääkärien joukossa! Valmis oopperabarytoni! Erikoisen innostunut oli kapteeni von Coler, hän joi maljan Mankalan kanssa ja tiedusteli tämän opinnoita. Laulua seurasi hiljakkoin pataljoonaan tulleen koomikkovoimistelija Rafael Långin esitykset. Långista ei ollut sotilaaksi, hänet olikin jo määrätty lähetettäväksi siviilitöihin, mutta esiintyi vielä tässä tilaisuudessa. Hän ei ollutkaan mikään aloittelija omalla alallaan, heittelehti mitenpäin milloinkin, meni kärrynpyörää yli pöytien ja välillä jutteli rivouksiakin, jotka saivat Anders Hannilan, pastorin, heristämään sormeaan taiteilijalle.

Sitten sai vuoron Köpi Kartano, laulajapoika ja mainio juttumestari, joka käväisi hankkimassa nenänsä alle paksut viiksentölleröt ja esiintyi vääpeli Höfelmeyerinä kouluttaen kahta alokasta. Jos oli kouluttajavääpeli hyvä, eivät esitystä pilanneet alokkaatkaan: kaksi ylivetoa Sven Dufvaa! Saksankieliset komentosanat olivat enimmäkseen päin mäntyä, ja vähintään yhtä paljon vinoon vääntyivät temputkin, eli »kun pyssyn piti jalalle, se olkaan lensikin». Sekaisin menivät das Gewehr über! ja Gewehr ab! niin kuin rührt euch ja stillgestanden. Parasta kuitenkin oli se siansaksan sekasotku, joka aina välillä seurasi komennuksia ja suorituksia usean kielen sekamelskana.

— Seisotte perusasennossa kuin lehmät — kuin faraon seitsemän laihaa lehmää, sorkat sisäänpäin — — —! Minne helvettiin sinä senkin filemooni tuijotat, etkö tiedä kuuluvasi Saksan voittamattomaan armeijaan ja seisovasi rintamassa hänen keisarillisen majesteettinsa vääpelin edessä, ja kuitenkin mulkoilet jonnekin

pilvien rakoon aivan kuin siellä istuisi enkeli paitasillaan harppua soittamassa — — —! Vedä tuo olutmahasi sisään niin että kitinä kuuluu, kun napa hankaa selkärankaa! — Donnerwetter, du bist ein Schafbock, Hammel, Mutterschwein, jaa, totisesti, seisot kuin tiine imisä — — —! Käskinkö sun lykätä leukasi kurkotukseen kuin yrittäisit omaa nenääsi haukata — — —? Leuka sisään minä sanoin! — Luuletko sinä että tynnöri aiotaan pyörittää sun jalkaisi välitse, vai miksi lengotat sääriäsi? — Mikä kysymysmerkki siinä seisoo — kuin olisi housuissa isot ja pienet — — —! Ruoto suoraksi, kyllä pää vielä tässä tuulessa jotenkin kiinni pysyy tuollaisessakin kirahvinkaulassa — — —. Ja ettäkö mun pitäisi teistäkin, tuollaisista syntymätylsistä, vintturajalkaisista, täinsyömistä turilaista, mädäntyneistä munista haudotuista paskanärhin poijista tehdä kunnon sodassa ammuttavaksi kelpaavia jääkäreitä — — —, ei totisesti, siitä ei synny mitään ainakaan ennen meidän herramme toista tulemista — — —! Sekaisin näkö ja kuulo, hoksottimista puhumattakaan, ja muutoinkin koko meininki sellainen, ettei ainoakaan mies ole paljon kummempi kuin puolikas paremmanpuoleista akkaa — — —! Olisi Köpi äkseerauttanut alokkaitaan pitemmältäkin, mutta hänen äänensä ei jaksanut enää yltää yli naurun, jonka mainio esitys katsojakunnassa kirvoitti.

Saksalaiset upseerit ja pataljoonan ylin suomalainen päällystö sekä eräitä alempaankin päällystöön kuuluvia saksankielentaitoisia jääkäreitä istui illanvieton päätyttyä esikuntahuoneessa keskustellen Tukholmasta saapuneen lähetyskunnan jäsenten kanssa. Varsinaiset vakavat neuvottelut oli suoritettu jo päivällä, kaikki yleiset selostuksetkin oli annettu ja nyt oli siirrytty kevyempiin asioihin. Kapteeni von Coler keskusteli Nestori Mankalan kanssa tämän lauluopintojen jatkamisesta. Neuvoteltiin siitä olisiko mitään hyötyä parin kolmen viikon harjoittelusta vaikkapa Hampurissa, jossa oli eräitä vanhoja musiikinopettajia kotosalla nyt sodankin aikana. Mankala asian esitti, ja hän piti tällaista lyhyttäkin harjoittelua tärkeänä, ettei ääni pääsisi kokonaan samentumaan näissä sotapuuhissa. Olisi vain saatava sen verran lomaa, sanokaamme kolme viikkoa, jos se järjestyisi, niin siellä olisi asuntokin valmiina, Hampurissa — — —. Kapteeni ymmärsi, jawohl, tyttö? Sen tapainen, niin, myönsi Mankala. Lomahan ehkä järjestyisi, rintamillakin on suhteellisen rauhallista, on vain eräs asia: niinkin pitkälle lomalle päästessä

täytyisi olla huomattavasti rahoja mukana lomallelähtijällä. Niitäpä Mankalalla olikin, useita satoja saksanmarkkoja, jotka oli juuri saanut Tukholmasta tulijoilta. Niin paljon oli tullut rahaa, että oli itseäänkin ihmetyttänyt. Niitä olisi kahdellekin miehelle, selitti Mankala, ja eikö sopisikin antaa lomaa myös Martikaiselle, joka mielellään opiskelisi jonkin aikaa Hampurissa. — Miten paljon täällä teidän pataljoonassanne onkaan musiikkimiehiä? ihmetteli von Coler, jolloin Mankala selitti, että tämä Gruppenführer Martikainen ei ollut musiikkimies, vaan oli ammatiltaan lehtori, maisteri, ja tahtoisi hiukan tehdä tutkimuksia Hampurin kuulussa eläintarhassa. Hänellä olisi oikein erikoistutkimuskin tehtävänä: hän tahtoisi noin ikään paikanpäällä nähdä sen ihmetoimituksen kun elefantit lempivät — — —. Sehän kuuluu olevan sellainen aivan järkyttävän luonnonvoimainen tapahtuma, kuin maanjäristys pienoiskoossa, jytinää, karjuntaa ja kiljuntaa, ajatella: sellaiset massat intohimoisessa luomisvimmassa! Minulla on rahaa aivan riittävästi Gruppenführer Martikaisellekin. Tämä elefanttien suvun lisääntymisen alkuprosessi tapahtuu syksyllä, näihin aikoihin, niin sanoi muusikko Kontio, joka oli sellaisen tapahtuman nähnyt — — —.

Kapteeni von Coler ja toiset saksalaiset, niin kuin Mankalan tarinan kuulleet ja ymmärtäneet suomalaisetkin, nauroivat katketakseen Mankalan lomanpyynnöille. Nauroi Martikainenkin, mutta koska hän oli joutunut osalliseksi asiaan, halusi hän antaa pienen oikaisun, tahtoi selittää näille saksalaisille, että hän oli historian lehtori eikä suinkaan eläintieteen, vieläpä lisäksi pohjoismaiden historia pääaineenaan, joten norsut olivat melko kaukaisia asioita hänen ammatissaan. Mutta Mankala käski Martikaisen pitää suunsa tiiviisti kiinni, hänen oli täksi illaksi muutettava alaa, historia oli jätettävä, muuten lomaa ei tipahda. Martikainen alistui, koska kaikki suomalaiset olivat Mankalan kannalla. Haettiin siihen vielä Kontiokin, joka pyydettynä kuvasi Hampurissa näkemäänsä luonnonilmiötä, norsujen intiimiä seurustelua, niin mojovin sanoin, elein ja vertauskuvin, että saksalaiset vaativat esityksen käännettäväksi myös heidän kielelleen, ja Mankalan selostuksen jälkeen jo melkein pöytäkin naurusta hyppi.

Syvä rauha ja syyskuun yön pimeys vallitsi maailmansodan itärintaman pohjoisimmassa kärjessä viimeisten suomalaisen jääkäripataljoonan juhlaan osallistuneiden palaillessa omille oleskelumailleen. Jostakin hyvin kaukaa kuului silloin tällöin tykinlaukaus,

kuin vahtikoiran kumea ulvahdus, jonkunlaisena välttämättömänä muistutuksena siitä, että huomenna jälleen tapahtuu jotakin.

Niin kuin tapahtuikin, paljonkin.

Tapahtui täälläkin, Riianlahden rannalla, sellainen ennen kuulumaton juttu, että muuan jääkäri lähti musiikkiopintoihin Hampuriin kesken rintamapalveluksen, ja samalla kertaa sai ryhmänjohtaja komennuksen suorittamaan eräitä eläinpsykologisia tutkimuksia Hampurin eläintarhassa. Tavallista lomaa ei voitu tällaisissa tapauksissa antaa, mutta kymmenen päivän komennus sopi. Niin ratkesi asia pataljoonan ylimmissä portaissa.

Oli vierähtänyt toista viikkoa Ruotsissa oleskelevien jääkärivärväyksen johtajien käynnistä pataljoonassa. Tämä aika oli kulunut sodan arkipäivinä: molemminpuolista tykistötulta, yöllisiä partiokahakoita, ampumahaudoissa vuorottelua ja kämppäkeskusteluja. Jälleen oli pari miestä pataljoonasta kaatunut ja muutamia haavoittunut, joitakuita oli sairastunut malariaan, kaikesta päättäen aikaisemman suoperäisillä seuduilla oleskelun johdosta.

Syyskuun loppupuoli on menossa, pimeä ilta, sataa. Miehet seisovat vartiopaikoilla asetakin kaulus nostettuna, saappaat märkinä litisten, vesi valuen pitkin selkää. Joskus kohoaa pimeän takana valoraketti, harvahkoa tykinjylyä kuuluu oikealta. Olo on nihkeä, ahdistava, kummallisen tyhjänkäyntinen elämäntuntu miehellä kuin miehellä.

Heitä on kolme eräässä suojahaudan nurkkauksessa: Hannes Korpela, Lauri Valkama ja Aaro Pakkala. Matalaääninen keskustelu on käynnissä. Korpela sanoo:

— Eipähän tämä oikein hääviltä tunnu — elämä kuin likilaskuinen leipä. Tätä samaa seisomista ja tuijottamista viikosta viikkoon. Jotakin muutahan odotettiin kun tänne lähdettiin.

— Tuskinpa siellä kotona sen kummempaa tällä hetkellä on, sanoo Valkama. Jotakin sielläkin odotetaan. Ja tuskin entistä parempaa. Vai mitä sinä sanot, Aaro? Sinähän sait kirjeen isältäsi? Onko hän vielä eduskunnassa?

— On.

— Mitä siellä ajatellaan? Sosialistejahan siellä on enimmin. Mitä he sanovat?

— Sotkussa ovat pasmat sielläkin. Isä kirjoitti, että heidän ryhmäänsä on yhä enemmän ilmestynyt sellaisia, jotka tuomitsevat meidän täällä olomme ja uskovat Venäjällä kohta alkavaan vallan-

kumoukseen ja sen avulla saavutettavaan itsenäisyyteen. Sanoi muuten elintarviketilanteen koko maassa huonontuneen hallavuoden ja venäläisten vaatimien luovutusten takia.

— Ei isäsi kuitenkaan kehottanut sua karkaamaan? Korpela katui heti kysyttyään, mutta ei ehtinyt sanottua mitenkään korjaamaankaan, ennen kuin Aaro kivahti:

— Isäni ei ole lurjus, pitäisi sun se tietää! Siellä on sosialistien joukossa eduskunnassa aivan yhtä hyviä isänmaanystäviä kuin porvareissakin. Jollei niin olisi, en minäkään tässä seisoisi.

— Älähän suutu, en minä sellaista tarkoittanutkaan, että isääsi epäilisin.

Nyt puuttui puheeseen jälleen Lauri:

— Ei meidän kannata epäilijöitä eikä pettureitakaan lähteä kauempaa etsimään, niitä on aivan tarpeeksi jo omassa joukossamme. Mikä perhanan kolmen miehen porukka eilen illallakin liikuskeli toisen komppanian alueella? Olivat jutelleet jostakin kirjelmästä, joka olisi yhteisesti lähetettävä pataljoonan puolesta jonnekin — en tiedä minne, ehkä keisarille! — ja siinä vaadittava, että pataljoonamme olisi poistettava rintamalta, ellei kerran ole tarkoituskaan suorittaa maihinnousua Suomeen. Näittekö tuon sepustuksen?

Eivät olleet toiset nähneet, mutta kuulleet olivat siitä hekin. Tuollaista mielialaa oli ilmennyt siitä saakka kun Tukholman vieraat olivat lähteneet. Heidän käyntinsä ei ollut vaikuttanut mielialoihin rauhoittavasti heidän tuomistaan antimista huolimatta, vaan pikemmin päinvastoin. Vallankin Saksan ja Venäjän erikoisrauhan suunnitelmat olivat viime päivinä olleet puheitten aiheena. Kuohuntaa ilmeni kaikissa komppanioissa ja kaikkien maakuntain miehissä.

Pataljoonan rintamanosan keskivaiheilla sijaitsevaan isoon asuntokämppään on kokoontunut parikymmentä jääkäriä. Keskustellaan kiihkeästi. Puheenjohtajaa ei ole, vaan sanat sattuvat miten milloinkin, vastakkain, lomittain ja limittäin.

Vain pari tuntia sitten on jälleen pidätetty yhdeksän jääkäriä. Heiltä on otettu olkalaput ja muut sotilasmerkit, ja saksalaiset sotapoliisit ovat lähteneet heitä kuljettamaan jonnekin rintaman taakse. Jo aikaisemmin on samalla tavalla pataljoonasta viety useita kymmeniä miehiä, jotka eivät totelleet määräyksiä. Minne? Onko heidät ammuttu matkan varrella? kysytään. Saapuvilla oleva Oberzugfüh-

rer kieltää tämän, ei ole sellaisesta kysymys, ei aikaisemmissa tapauksissa eikä nytkään, mutta nämä miehet ovat kieltäytyneet tottelemasta päällystöä ja yllyttäneet muitakin tottelemattomuuteen, siksi heidät on toistaiseksi eristetty, selittää ryhmänjohtaja Ampiala. Minne heidät on viety? Paikka ei ole tiedossa. Jonkinlainen rangaistuspataljoona se tietysti on.

— Olemme tulleet tänne saamaan sotakoulutusta eikä tapettaviksi rintamalla! Tahdomme taistella Suomen puolesta, mutta ei Saksan! kuuluu huutoja.

— Olemme itse allekirjoittaneet lupauksen että joukkoamme saadaan käyttää rintamatoimiin — selittää Ampiala koettaen rauhoittaa mieliä. Mutta ne tuntuvat kiihtyvän vain. Pari lyhtyä luo häilähtelevää valoa isohkoon huoneeseen, jossa pöydän ympärillä istuu joukko miehiä, toisia seisoo kumartuneina heidän takanaan. Ilma on paksua tupakansavusta ja märistä vaatteista irtautuvasta höyrystä. Jälleen kuuluu kiivas huudahdus:

— Tuo paperi oli petosta, eiväthän läheskään kaikki edes tienneet mitä allekirjoittivat!

— Sen sisältö selitettiin jokaiselle, ja kaikki halusimme samaa itsekin: päästä rintamalle ja saada tottumusta sotatoimiin.

— Sitä tottumusta on saatu jo tarpeeksi. Pataljoona on säilytettävä alunperäistä tarkoitustaan varten. Täällä se voidaan jauhaa lihoiksi muutaman päiväkauden rumputulessa! Jos täältä ruvetaan tuolla tavalla noppimaan miehiä rangaistusleirille, niin silloin lähdemme kaikki marssimaan Berliiniin!

— Kuka sanoi sen? Kuka puhui viimeksi?

Ei kuulunut ilmoitusta. Jotakin mutinaa kuului, ähähtelyä ja mutinaa. Sitten huone vaikeni, ja täyden hiljaisuuden vallitessa kuului Markku Ampialan ääni:

— Joka nuo viimeiset sanat päästi suustaan, häpeää varmaan jo itsekin. Ainakin me muut häpeämme. Vai kuinka, poijat?

Kukaan ei vastannut myöntävästi, mutta ei kieltänytkään. Useimmat tuijottivat synkkinä, yhä viipyvä kiukuntuike katseessa, toiset näyttivät miettivän. Jälleen puhui Ampiala:

— Totta kai jokainen ymmärtää, että niin vapaaehtoisia kuin olemmekin, meitä sitoo antamamme lupaus ja sotilasvala. Teille pitäisi olla myös selvää, että jos minä nyt käsken nostamaan käden ylös jokaisen, joka ilmoittaa kieltäytyvänsä noudattamasta päällystön määräyksiä, niin minun on annettava pidättää jokainen ilmoit-

tautuva ja hän tulee lähetettäväksi rangaistusleirille. Jokainen saksalainen, joka näin menettelee, ammutaan ilman muuta. On muistettava, että on sota!

Viimeisten sanojen aikana avautui ovi ja sisään astui eräs ensimmäisen komppanian joukkueenjohtaja. Hän ilmoitti saaneensa tehtäväkseen lukea tänne kokoontuneille jääkäreille pataljoonan komentajalta majuri Bayerilta pataljoonalle saapuneen kirjeen, joka oli määrätty tiedotettavaksi kaikille suomalaisille jääkäreille. Huoneessa syntyi täysi hiljaisuus. Majuri Bayer oli mies, jonka sanaan luotettiin. Kirje oli pitkä, mutta sen riveiltä puhui sotilas sotilaille eikä kukaan väsynyt kuuntelemaan.

»Minulle on ilmoitettu muutamien suomalaisten lausuneen, että jääkäripataljoona olisi siirrettävä rintaman taakse, että se säilyisi sen ajan käyttöön, jolloin voitaisiin perustaa suomalainen armeija. Minulle on kerrottu myös suomalaisten jääkärien lausuneen, etteivät he täällä rintamalla ollessaan taistele Suomen vapauden puolesta ja etteivät he tahdo enää olla mukana sotatoimissa.»

Näin alkoi komentajan kirje. Sen jälkeen siinä lausuttiin otaksuma, että tällaisia ovat puhuneet vain jotkut yksityiset harhaanjohdetut jääkärit. Jos kuitenkaan niin ei ole, vaan näin ajattelevia on pataljoonassa paljon, silloin on pataljoona heti hajotettava. Majuri ilmoitti, ettei hän eikä kukaan upseeri tule johtamaan sellaista joukkoa, jossa miehet itse päättävät milloin tottelevat, milloin eivät. Kirje jatkui:

»Jos suomalaiset ovat liian heikkoja tai arkoja taistellakseen vihollisiaan vastaan, on jäljellä vain yksi mahdollisuus: Suomen ainoa sotajoukko on jälleen hävitettävä.»

— Ovatko kaikki ymmärtäneet? Kuuluu myöntymyksen murahtelua ja muutama ääneen lausuttu vastaus: selvä on!

Selostaja jatkoi:

»Jos todella suuri joukko miehiä vaatii pääsyä rintaman taakse sen vuoksi, että venäläiset ovat neljän kuukauden kuluessa surmanneet heidän joukostaan muutamia miehiä, niin sellainen joukko on menettänyt oikeuden kantaa saksalaisen sotilaan asepukua.»

Kirjettä ei ollut ehditty vielä loppuun saakka suomentaakaan, joten joukkueenjohtaja omin sanoin selosti jäljellä olevan kirjelmänosan, jossa kerrottiin nykyhetken näköaloista rintamalla, nimenomaan suomalaiselta kannalta asioita katsellen. Ruotsi näyttää jäävän puolueettomaksi, joten jääkäripataljoona ei voi sen kautta

kulkea kotimaahan. Merellä ovat alinomaisena vaarana venäläisten vedenalaiset ja muutkin sotalaivat, joten joukko voisi tuhoutua sitä tietä yritettäessä. Mutta jos Venäjän armeija lyödään, tapahtuipa se missä tahansa, silloin aukenee myös Suomelle vapauden tie, kun sen sijaan paikallinen voitto Helsingin edustalla ei merkitsisi mitään. Eikö suomalaisista itsestäänkin tuntuisi häpeälliseltä, kun saksalaiset taistelisivat myös heidän vapautensa puolesta, suomalaisten ainoan sotajoukon makaillessa rintaman takana katselemassa? Voitaisiin myös luetella, mitä Saksa on tehnyt suomalaisten hyväksi tähän mennessä. On käytetty useita miljoonia jääkäripataljoonan luomiseksi, on kustannettu jääkäreitten matkat, annettu heille parhaat aseet ja vaatteet, heidän rintamanosansa on rauhallisimpia, heidän lomamatkansa kustannetaan, he ovat saaneet paljon nopeammin ylennyksiä kuin Saksan omat miehet. Mutta tärkeintä kaikesta on, että tämä joukko on Suomen kansan ainoa toivo vapauden saavuttamiseksi. Jos se toivo pettää ja pataljoona hajotetaan, on se Suomen toivon pettämistä ja maailmanhistoriallinen häpeä.

Joukkueenjohtaja lopetti lukemisensa. Tuvassa vallitsi hiljaisuus. Sitten kuului:

— Onko papereissa majurin nimi? Kysyjä oli Mikko Vilkku, merimiesteitä pataljoonaan tullut.

— Tämä paperi on suomennos. Mutta jos epäilet asiaa, mene katsomaan pataljoonan esikuntaan, siellä näet kirjeen ja nimen.

— Uskon puhetta.

Nyt puuttui puheeseen jälleen Markku Ampiala, sanoi:

— Kerrottiin, että sulla, Vilkku, on lista, johon olet ottanut sellaisten nimiä, jotka tahtovat kieltäytyä rintamapalveluksesta. Onko se totta?

— On. Mutta en minä kenenkään nimeä ole ottanut, itse on kukin kirjoittanut vapaasta tahdostaan. Laitoimme listan silloin kun vangittuja kavereita lähdettiin viemään.

— Montako nimeä siinä on?

— Neljä. Mutta oman nimeni pyyhkäisen pois.

Kuului kaksi muuta ääntä, jotka sanoivat, että he pyyhkivät myös nimensä pois. Listaan jäi vain yksi nimi. Vilkku katseli ympärilleen, mutta ei huomannut tätä neljättä nimimiestä joukossa. Äsken vielä oli ollut? Ovi oli käynyt äskeisen juttelun aikana, luultavasti joku meni ulos, ovensuussa oli niin pimeä ettei menijää huomattu.

— Tehköön oman listansa, tämän minä revin, sanoi Vilkku silputen paperin palasiksi ja heittäen palat lattialle. Kukaan ei kysynyt enempää, mitään päätöspuheita ei pidetty, ei ollut enempää kysyttävää eikä ilmoitettavaa.

Mitään nimenkeräyslistoja ei enää pataljoonan alueella kuljeteltu. Ei myöskään lisää miehiä viety rangaistusleirille. Majuri Bayerin kirje saatettiin jokaisen tietoon, asioista keskusteltiin ja tässä vaiheessa rauha palasi.

Mutta se jääkäri, joka livahti ovesta Vilkun selostaessa nimilistaansa, ei palannut. Hän ei ilmestynyt asuntoonsa eikä ollut aamulla nimenhuudossa. Tuo alkukesästä pataljoonaan saapunut, merimieheksi itseään sanonut liukaskielinen ja hiukan omalaatuinen jääkäri ei ollut saavuttanut juuri kenenkään ystävyyttä, aivan kuin olisi häntä alunalkaen epäilty.

Nyt hän oli kadonnut.

Mutta minne?

Yöllä vartiovuorossa olleet eivät olleet huomanneet mitään epäilyttävää rintamien välisellä alueella, eikä luvatta liikkujia ollut tavattu rintaman takanakaan. Kahden vuorokauden kuluttua kuitenkin jo tiedettiin, minne mies oli mennyt: yli linjojen, venäläisten puolelle. Hän oli käyttänyt joitakin kiertoteitä ja viipynyt. Mutta sitä seuraavana päivänä hänen pakonsa seuraukset todettiin suomalaisten alueelle kohdistettuna tykkitulena, monta vertaa ankarampana kuin koskaan aikaisemmin. Sitä kesti koko päivän, helvetillistä rumputulta, aivan samoin kuin Missellä kin ensimmäisten miesten loikattua linjojen yli. Noiden kahden ensimmäisen jälkeen oli siellä mennyt vielä kolmaskin, joten tämä Riianlahden rannalla toverinsa ja sotilasvalansa pettänyt suomalainen jääkäri oli neljäs.

Ja viimeinen. Enempää tätä lajia ei enää joukosta ilmautunut.

Merkillistä muuten, miten vähäisin uhrein pataljoona selvisi tästäkin toisesta erikoisrumputulestaan. Korsut sortuivat ja linjat luhistuivat, mutta kuin ihmeen avulla miehet nousivat sortumien alta ja sorakummuistaan vahingoittumattomina tai vain vähäisiä vammoja saaneina. Tuo vuorokautinen tulimyrsky taas, aivan kuin kohtalon valinkauhassa kullasta kuonat kirvoittaen, sai pataljoonan mielialojen harhat karkottumaan. Ei kuulunut enää vaatimuksia pataljoonan siirrosta rintaman taakse. Jokainen täytti tinkimättä tehtävänsä.

— — —

Näistä pataljoonassa sattuneista selkkauksista eivät komennuksilla olevat tienneet. He elivät omilla maailmankulmillaan täytellen omia tehtäviään. Pataljoonan poikia vaelteli kaukana Norjan pohjoisrannikoilla, heitä liikkui Jäämeren rantamaisemilla, missä he räjäyttelivät venäläisten sotatarvikevarastoja. Enimmin heitä, etappijääkäreitä, samoili pohjoisen Suomen tunturimaastossa ja Lapin mittaamattomilla jängillä, jotkut matkalla Vienanmeren rantamillekin heikentämään Suomen orjuuttajavaltion iskuvoimaa siellä olevien varastojen tuhoamisella. Useimmat kuitenkin kulkivat etelämmäksi kotimaahan erinäisiä tehtäviä suorittamaan, viemään viestejä ja hankkimaan tietoja, ottamaan selvää satamissa olevista sotalaivoista, varustelu- ja linnoitustöistä ja muista sellaisista asioista, joita tarvittaisiin silloin kun taistelu alkaisi. Jos alkaisi! Kukapa sen tiesi, mutta sen tietäminen ei kuulunutkaan näille valepukuisina ja valenimisinä salaisia teitään liikkuville Suomen pojille, jotka tiesivät henkensä olevan omassa kotimaassaan suuremmassa vaarassa kuin missään muualla maailmassa. He vain tottelivat saamiaan käskyjä ja noudattivat annettuja ohjeita, koska se kuului osana siihen tulevaisten toivojen kokonaiskuvaan, jonka toteuttamiseksi he olivat matkaan lähteneet.

Toiset näistä kotimaassa samoilleista palasivat jälleen Saksaan ja pataljoonaan tehtävänsä täytettyään. Toisten tie johti vankityrmiin. Mutta sieltäkin tultiin aikanaan. Vain muutamat harvat sortuivat retkien rasituksiin.

Mutta kaikki eivät olleet komennettuina kotimaahan.

Sodan ankarat kasvot voivat joskus vetäytyä huumorin ryppyihinkin. Niin oli käynyt Nestori Mankalan ja Taavi Martikaisen kohdalla. He olivat lähteneet komennukselle juuri kun ensimmäiset niskurointiin yllyttäjät pataljoonassa pidätettiin, ja nauttivat nyt Suomesta saapuneitten markkojen antamien mahdollisuuksien mukaan kaikesta hyvästä mitä sodanaikainen Hampuri voi tarjota. Henrik Jahrman oli rintamalla, jossakin kaukana idässä, Karpaattien takana. Jahrmaneilla oli neljän huoneen huoneisto, alivuokralaisena asunut sairaalloinen konttoristikin oli nyt viety rintamalle, joten molemmille jääkäreille oli asunto valmiina. Vastaanotto oli sydämellinen, ei ollut osattu odottaakaan tällaista iloa — — —! Tietysti Mankala oli päähenkilö tässä kaikessa, mutta aivan ylenpalttisesti sai ystävyyttä osakseen Martikainenkin.

He saapuivat iltapäivällä, ja illalla mentiin syömään erääseen keskikaupungin ravintolaan, jossa Henrik Jahrman oli pitkät ajat soittanut. Siellä meni myöhään, yö oli pimeä ja kaikki valot sammutettuja lentohyökkäysten varalta. Nuoret — Mankala ja Betzy — menivät menojaan, häipyivät pimeyteen, Martikainen jäi rouva Christinen kanssa varmistamaan selustaa. He kulkivat hyvin tiiviissä tuntumassa, mutta keskustelivat asiallisesti. Martikainen ei ollut naissankari, päinvastoin, hänessä oli runsaasti pinttyneen vanhanpojan aineksia; rouva Jahrman vaistosi sen ja pusertui turvallisesti tämän tukevan suomalaisen jääkärin kainaloon. Martikainen kertoi Suomesta, omista opiskeluistaan ja opettajantoimestaan, josta rouva näppärästi johdatteli juttelun sinne mihin hän halusi päästä: Nestori Mankalaan ja hänen perheeseensä. Siitähän Jahrmanien perheessä tiedettiin vain se mitä Mankala itse oli kertonut. Martikainen ei lähemmin tuntenut Mankalan perhettä, mutta sen hän tiesi, että Nestorin omistukseen on perintönä siirtynyt suuri maatila ja hänellä on muutakin omaisuutta, on siis varakas mies. Ja kunnon mies kaikin puolin sekä lupaava taiteilija. — Mutta miten ihmeessä hän on sitten täällä, Saksassa? Tullut vapaaehtoisena taistelemaan Saksan armeijaan? Tämä oli rouvalle mysteeri. Hän ihmetteli sitäkin, miten maisteri Martikainen oli jättänyt koulunsa ja tullut tänne vieraan maan rintamalle rämpimään juoksuhaudoissa ja olemaan alinomaisessa hengenvaarassa? Näitä asioita oli hänen miehensäkin, kapellimestari, ihmetellyt? Ei vain kenenkään saksalaisen mieleen olisi tullut lähteä jonnekin kaukaiseen maahan sotimaan, kun ei siitä saa edes palkkaa, vain vaivaisen päivärahan? Oliko hänellä, Mankalalla, jotakin muita salaisia syitä lähteä — — —? Katsokaahan, herra Martikainen, niin kuin ymmärrätte, Betzy on kovin kiintynyt herra Mankalaan, ehkäpä pitäisi sanoa rakastunut, ja hän on meidän ainoa tyttäremme — — — ymmärrättehän, herra Martikainen — — —? Jos herra Mankalankin tunteet ovat samanlaisia, niin kuin näyttää, niin he ovat melkein kihloissa, joskaan eivät tosin aivan virallisesti. Jahrman, mieheni, olisi vielä, ymmärrättehän, hän olisi halunnut vielä saada tietoja eräistä asioista — — —.

Rouva Jahrmanin kieli kehräsi niin nopeasti, ettei Martikainen ehtinyt vastata hänen kysymyksiinsä yksittäin, vaan hänen oli kysymysryöpyn vihdoin pysähdyttyä pidettävä pieni esitelmä ensin yleensä Suomen valtiollisesta asemasta Venäjän alusmaana ja

jääkäriliikkeen tarkoituksesta olojen muuttamiseksi, ja sitten erikseen Mankalan asemasta tässä suuriruhtinaskunnassa. Jokseenkin sujuvasti Martikainen käytteli saksankieltä, hiukan savolaisittain se tosin joskus keinahteli, mutta hyvin rouva Jahrman ymmärsi. Ennen kuin siirtyi esityksensä toiseen osaan, selostamaan Mankalaa henkilökohtaisesti, hänen omaisuuksiaan ja ominaisuuksiaan, mietti Martikainen hiukan. Mikähän lie mielenailahdus sai hänet harkitsemaan, että mitähän jos pelastaisi Mankalan koko tästä seikkailusta, johon hän näytti nyt auttamattomasti sotkeutuneen, ihan naimiskaavailuita myöten? Jos vihjailisi rouvalle, että niiden omaisuuksien laita tietysti on hiukan niin ja näin, tällaisina sota-aikoina vallankin, ja kenties on Mankalalla ollut joitain salaisia syitä lähteä hiukan piileksimään, ei hän tietysti voi mitään varmaa sanoa, ja helpostihan niitä liioitellaankin — — —? Mutta sitten hän luopui tästä ajatuksesta. Tyttöhän oli hiton sievä typykkä eikä tyhmäkään, ja Nestori tuntui olevan vallan pirusti pihkassa. Hoitakoon asiansa! Ja niin Martikainen selosti kaiken Nestori Mankalaa koskevan parhaansa mukaan. Perin kelpo poika!

Seuraavana päivänä lomailijat nukkuivat myöhään, puoliinpäiviin. Betzy oli aamupäivällä neljä tuntia työssä sotilassairaalassa, ja vieraat olivat vasta äsken nousseet hänen palatessaan kotiin. Myöhäinen lounas syötiin kotona, päivälliselle mentiin jälleen ravintolaan. Kolmas päivä kului suunnilleen samaan tapaan. Neljäntenä päivänä tunsi Martikainen jonkinlaista omantunnon nipistelyä ja sanoi Mankalalle:

— Mitenkä olisi — eiköön pittäis käyä hiukan tiiustamassa siellä elläintarhassa —

Mankala myönsi, hänkin oli muistanut saman asian, mutta siirtänyt sen tuonnemmaksi. Huomiseksi se siirtyi nytkin. Huomenna kuitenkin tuli muuta ohjelmaa. Talon naiset olivat valmistaneet yllätyksen, he ehdottivat lähtöä huviretkelle maalle, kun Betzyllä oli vapaapäivä. Tietysti lähdettiin. Mentiin Altonaan ja sieltä maaseudulle, erään Jahrmanin perheen tuttavan omistamaan hotelliin, kesänviettopaikkaan, jossa Jahrman oli joskus nuorena miehenä ollut soittamassa perheen saadessa samalla vapaan lomanvieton. Matka onnistuikin erinomaisesti. Sattui kaunis ilmakin, oikein säteilevän lämmin syyspäivä, ja perillä oli kaikinpuolin mukavaa. Päivä kului nopeasti iltaan.

Aurinko oli juuri laskemassa, kun he lähtivät paluumatkalle

kohti Altonaa. Parisen kilometriä ajettuaan he joutuivat pysäyttämään ja ajamaan tiensivuun, kun vastaan tuli useampikymmeninen joukko työasuisia miehiä, mutaisina ja likaisina, hitaasti astellen. Enimmillä oli päällään sotilaspuku, tosin ilman mitään erikoistunnuksia, muutamat olivat siviilipuvuissa. Kun joukon alkupää oli saapunut huvimatkailijoiden kohdalle, huudahti Martikainen äkkiä:

— Mitä helevettiä — — —!

Joukko hidasti askeleitaan, jotkut pysähtyivät. Myös vartijoina matkassa olevat sotilaat kääntyivät katsomaan sinnepäin, mistä tuo oudonkielinen huudahdus kuului. Martikainen oli hypännyt rattailta alas ja aikoi mennä tapaamaan jotakuta joukosta, mutta vartijasotilas asetti kiväärin poikittain hänen eteensä ja komensi pysähtymään. Silloin kuului joukosta suomenkielinen huikkaus:

— Hei vain maisteri, täällä sitä ollaan, kaivellaan likaviemäreitä Saksan Villelle!

— Huusin alustoita me täällä siivoilemme Suomen vapauden puolesta! kuului toinen suomalaistiedotus ja jotakin vielä jatkoakin, mutta se häipyi vartijasotilaitten kovaääniseen ärjyntään, komennukseen: eteenpäin! ja puhumiskieltoon. Joku sotilas tönäisi kiväärinperälläkin lähintä pysähtelijää, ja nopeasti he saivatkin joukkoon vauhtia.

Mankala oli ollut niin tiiviissä juttelussa naisten kanssa, ettei huomannut joukossa olevia suomalaisia ensinkään, ennen kuin kuuli Martikaisen huudahduksen. Ja mitäpä asiat olisivat parantuneet, vaikka hän olisi ehtinytkin puhumaan. Sinne miehet häipyivät pölypilveen, ja vartiomiesten päällikkö, invalidivääpeli, oli pysähtynyt Martikaisen luokse ja vaati nähdäkseen hänen papereitaan, samoin Mankalan. Hän tutki ne tarkkaan ja sanoi:

— Teillä on komennus Hampuriin, mutta ei tämä ole Hampuri, vaan maaseutu, lähin paikka Altona. Mitä teette täällä?

Nyt oli mukana jo Mankalakin selittämässä, että ollaan menossa Hampuriin ja sieltä on tultukin, täällä ollaan asialla, joka kuuluu komennukseen ja jota ei ole lupa syrjäisille selittää. — Mutta miksi ryhdyitte puhuttelemaan vankeja? — Eihän heitä mitenkään puhuteltu, tavallinen suomalainen tervehdys vain lausuttiin, kun nähtiin joukossa suomalaisia. — Oletteko te suomalaisia? »Niitä juuri ollaan, ja nyt lähdetään», sanoi Martikainen siepaten samalla komennustodistukset vääpeliltä ja kiiveten rattaille. Vääpeli oli

nähtävästi aikonut vielä jatkaa kuulustelua, mutta nyt hän hölmistyi sen verran, ettei yrittänytkään estää kuulusteltavina olevien matkaa.

Naisille oli asiassa selittämistä, sillä kaikki oli tapahtunut niin nopeasti, etteivät he oikein käsittäneet mistä oli ollut kysymys. Ja selitettävähän se oli, tunnustettava, että suomalaistenkin joukossa oli ollut muutamia sellaisia, jotka olivat rikkoneet määräyksiä ja lähetetty tänne työleirille. Ohjesäännön mukaan ei heitä olisi saanut tervehtää, siitä selkkaus. Ei se sen kummempaa ollut.

Eikä se naisille sen kummempaa ollutkaan, niin tytär kuin äitikin unohtivat nopeasti koko kohtauksen, he tahtoivat nauttia paluumatkastakin mahdollisimman paljon: taivaanrannan kuparinhehkusta, Altonan kirkontornien kimmellyksestä, tienvarren kukkatarhain tuoksusta, kaikesta. Mistään ei huomannut, että maassa raivosi sota. Muutaman kerran päivän mittaan oli pysähdytty kuuntelemaan outoa ääntä ja katseltu taivaalle lentokoneitten tuloa ounastellen, mutta mitään ei tullut. Yhtä rauhallista oli nyt illallakin. Niin ihana ilta.

Vain seuralaiset olivat vähäpuheisia — miksi he noin raskaasti suhtautuivat vääpelin kuulusteluun? Eihän hän oikeastaan mitään pahaa tarkoittanut? Kannattiko tuota nyt säikähtää — — —!

Niin vain oli, että vasta yön nukuttuaan Jahrmanin perheen vieraat alkoivat olla jonkin verran ennallaan. Jopa illalla melkein enemmänkin kuin ennallaan. Kun halusivat lähdettäväksi Sant Paulin puolelle ja siellä ratkesivat ryyppäämäänkin, niin että rouvaa jo hiukan pelotti. Mankala paremminkin pysyi nahoissaan, mutta maisteri, vaikka olikin niin hyväntahtoisen näköinen ja vakaisessa iässä ja hiukan lihavakin, suorastaan haastoi riitaa saksalaisten kanssa ja löi erästä upseerinsijaista nyrkillä leukaan, niin että ellei olisi molemmin puolin kiirehditty pukareita rauhoittamaan, ties mitä olisi tapahtunut. Lopuksi ei kuitenkaan tapahtunut mitään.

Oli jo komennuksen seitsemäs päivä. Se valkeni sumuisena ja sateisena, oikeastaan se ei valjennut ensinkään, mutta siitä huolimatta kaksi komennuksella olevaa suomalaista jääkäriä nousi jo varhain. He olivat valmiiksi pukeutuneina Betzyn lähtiessä toimeensa ja saattoivat tämän sairaalaan. Betzyn kysyessä mitä he aamupäivällä puuhailisivat, ilmoittivat pojat menevänsä pikku ostoksille ja tulevansa ehkä vasta päivällisaikaan takaisin.

Suoraan sairaalan portilta he painelivat Hagenbeckiin.

Mutta tie sinne oli suljettu: portit lukossa. Niin tiukasti lukossa, ettei vielä kahteen päivään aukaistaisikaan, sellainen oli tiedonanto sisäänkäytävän yläpuolella. Yksinäinen aasi kuljeksi allapäin, kuin omaa ikäväänsä hautoen, pitkin käytävää, mutta mitään muuta liikettä ei näkynyt.

Siinäpä veljet seisoivat, kaksi saksalaisen jääkärin asepukuun kääräistyä nuorta miestä, joille olisi ollut tärkeää päästä tuon suljetun portin toiselle puolen. He kävelivät edestakaisin jatkuvasti tarkkaillen, tulisiko joku näkyviin korkean rauta-aitauksen takana, samalla keskustellen tilanteesta. Ainakin Martikaisen olisi pitänyt päästä pistäytymään portin toisella puolen. Tännehän hän oli saanut komennuksen.

— Jopahan piäsi moaliman hekuma ja restauranttiloijen ilot pahasti sotkemaan matkan meiningit, jos ei saada ketään tuolta ees näkyviin, harmitteli Martikainen heidän siinä astellessaan. Molemmat olivat sitä mieltä, että kunhan saataisiin edes muutaman tunnin ajan tarkastella tarhaa, niin voitaisiin asiasta tehdä jonkinlainen raportti. Nyt näytti pahalta.

Ei kuitenkaan loppujen lopuksi käynytkään niin pahasti. Portille saapui kuorma-auto, siitä hyppäsi alas mies ja painoi portinpielessä olevaa nappulaa, jota edelliset sisäänpyrkijät eivät olleet huomanneet. Kohta ilmestyi näkyviin parikin virkapukuista vartijaa, jotka avasivat portin päästäen auton ajamaan pääkäytävälle. Tiiviisti auton tuntumassa painuivat portista myös Mankala ja Martikainen, vartijat eivät yrittäneetkään heitä estää, vaan luulivat sotilaitten olevan auton miehistöön kuuluvia. Vasta kun auto lähti ajamaan eteenpäin ja siinä ohjaajan lisäksi miehistönä olleet kaksi näköjään lähes seitsemänkymmenen ikäistä ukkoa menivät mukana, alkoi toinen vartijoista tiedustaa suomalaisilta, mitä miehiä he olivat.

Siitä tulikin pitemmänpuoleinen juttelu. Pojat selittivät asiansa, esittivät komennustodistuksensa ja kertoilivat sen kuin kielitaito riitti eläintieteellisistä harrastuksistaan. Vartijat raaputtivat päätään, olihan eläintarha suljettu, täältä siirrettiin eräitä huonoimmin suojatuilla alueilla sijaitsevia eläinryhmiä — muutamia petoeläinryhmiäkin — muuanne, mutta vartijatkaan eivät tienneet minne. Osa eläimiä oli myyty ulkomaillekin, olihan elintarvikepula asukkaillakin, vallankin lihaa oli säästettävä. Siirtojen ajaksi oli tarha suljettu. Mutta tietysti tässä tapauksessa, tutkijoitten, tiedemiesten ollessa kysymyksessä, ei oleskelu täällä ollut kiellettyä. — Elefan-

titko? Ne ovat kyllä täällä. Josko leikkineet? Norsutko? Mitä herrat tarkoittavat ———? Aah, Zeugung, jawohl! Aivan oikein, mutta tuskinpa ne näin syksyllä, keväällä kyllä, ja silloin täällä on ääntä, norsuilla on kärsät ilmassa ja maa jytisee, he, he! Senkö herrat halusivat nähdä? On tultava keväällä uudelleen, silloin on varmaan jo sotakin loppunut ———. Katseltiin norsuja, niillä ei tosiaan näyttänyt olevan mitään erikoisempia leikkimispuuhia meneillään, ja niinpä sovittiin, että tavataan keväällä uudelleen. Ja varmaa on, että Hagenbeckin eläintarhan kaksi vartijaa, toinen käsipuoli ja toinen pahasti ontuva, toivoivatkin aivan tosissaan uutta tapaamista katsellessaan niitä yllättävän suuria kolikoita, jotka suomalaiset erottaessa heidän kouriinsa sujauttivat.

Velvollisuus oli täytetty, norsut nähty. Yöllä oli lähdettävä, puoliyön maissa. Tämä viimeinen ilta oli jäähyväisiä varten, ja niin molemmat rintamalle palaavat kuin Jahrmanin perheen naisetkin koettivat käyttää tuon ajan parhaansa mukaan. Mankalan illassa oli tietysti ilonpidon ohella hitunen haikeuttakin, sillä olihan hän melkein jo kihlattu mies, niin käsittivät asian Jahrmanin naiset, ja sama oli Mankalan omakin käsitys. Betzy oli, niin nyt eron lähestyessä tuntui, hänelle ensimmäinen ja ainoa nainen maailmassa. Lupauksia ja sopimuksia pitemmälle etenemisen tiellä oli tietysti vielä poikkipuomina sota, mutta kerranhan sekin päättyisi. Martikaisen juhlintaa sen sijaan eivät olleet sydänkivut häiritsemässä, vaan hän nautti tämän viimeisen illan ilot niin ehjän täyteläisinä kuin Hampurin parhaimpiin kuuluva ravintola ne voi tehtävänsä suorittaneelle tiedemiehelle tarjota.

Määräaikana olivat niin Gruppenführer Martikainen kuin Hilfgruppenführer Mankalakin jälleen paikallaan ampumahaudassa Riianlahden rannalla. Rahat olivat riittäneet vielä jonkinvertaisiin tuliaisiinkin kämppätovereille ja lähitutuille. Pidettiin riemukkaat pikku peijaiset, oli hiukan syötävää ja hivenen verran juomisiakin. Soitettiin haitarilla ja kornetilla, Mankala lauloi, ja jääkärimaisteri Martikainen piti sisällysrikkaan esitelmän norsujen lemmenelämästä suomen-, saksan- ja savonkielellä. Esitelmä keskeytettiin monta kertaa innostunein suosionosoituksin.

Mutta nyt olivat juhlimiset ohitse. Sateisena syysyönä makasi kaksi ryhmää rintamien välisessä maastossa. Kuin pitkä mittarimato oli tuo lähes parinkymmenen jääkärin joukko ryöminyt piikkilanka-

esteiden läpi ja jäänyt makaamaan sysipimeään, märkään maahan painautuen, kolmen pioneerin ryömiessä eteenpäin vihollisen esteitä tuhoamaan. Joukolla oli tehtävänään räjäyttää kuluneen viikon aikana rakennetut vihollisen etuvarustukset ja siepata vankeja, siis suurin piirtein samaa kuin mitä tapahtui harva se yö. Tälle vaaralliselle retkelle oli ilmoittautunut vapaaehtoiseksi myös Nestori Mankala. Ilmoittautuminen ei ollut tapahtunut siksi, että hän olisi ollut erikoisen innostunut tällaisiin matkoihin, ei seikkailunhalusta eikä sotaisesta innosta näyttää urheuttaan. Ei hän halunnut tällaista mainetta. Hänestä vain tuntui siltä, että hänen nyt, oltuaan lomalla ja monella tavalla huviteltuaan samaan aikaan kun toverit suorittivat palvelustaan, oli tällä tavalla hiukan maksettava näistä eduista. Sitä paitsi ei hän ollut tämänluonteisessa erikoistehtävässä ollut aikaisemmin, nyt oli mentävä, niin hänestä tuntui. Sitäkin suuremmalla syyllä, kun Martikainen oli saanut tehtäväkseen johtaa tätä väkivaltaista tiedustelua. Kun Mankala ilmoittautui yhdeksi lähtijäksi, sanoi Martikainen:

— Etköhän jeä poekkeen? Ohan noeta tulossa nuorempia ja laehempiakin. Eiköön piisoo yksi tällänen lihava ähystelijä kuin minä.

Mutta Mankala vaati itsepintaisesti mukaanpääsyä, ja Martikainen suostui lopulta. »Koetetaanhan sitten läähätellä niin nopeasti kuin jaksetaan.»

Kaikki ei mennyt aivan suunnitelmien mukaan.

Vihollinen huomasi jotakin olevan tekeillä ja alkoi ampua valoraketteja ylimenopaikan ylle hiukan ennen kuin pioneerit olivat saaneet etumaastossa työnsä valmiiksi. Valoraketteja seurasi kiivas kivääri- ja konekivärituli. Pioneerit heiluivat aivan vihollisen välittömässä kosketuksessa, ja matalan kohoutuman suojasta he lennättivät kiivaan käsikranaattiryöpyn varustusten toiselle puolen. Myös jääkärien tykistö alkoi toimia lennättäen kranaatteja venäläisten juoksuhautalinjojen taakse. Heti tykistötulen alkaessa komensi Martikainen taempana odottavat miehet syöksyyn, edessä olevissa piikkilankaesteissä suurennettiin aukot nopeasti ja etumaiset varustukset vallattiin milteipä salamasyöksyllä. Juuri valmiiksi saadut etumaiset asemat räjäytettiin, otettiin kaksi vankia ja palattiin, ennen kuin vihollinen ennätti saada vastatoimia tehokkaaseen käyntiin. Vain kaksi jääkäriä haavoittui lievästi.

Martikainen ei ollut uskonut näin vähin tappioin rytäkästä selviydyttävän, vaan vielä komentaessaan miehiä takaisin hän luuli

Mankalan makaavan kaatuneena välimaastossa. Hyökättäessä he olivat lähteneet juoksemaan yhdessä, mutta jo muutaman askelen edettyään Mankala kaatui ja jäi makaamaan liikahtamatta, kasvot maassa. Martikainen pysähtyi, koetti saada selvää mitä oli tapahtunut, mutta sillä hetkellä vallitsi täyspimeys eikä Mankala vastannut kysymyksiin. Tuntui selvältä, että jatkuvasti viheltelevät kuulat tai kauempaa edestä vingahdellen sinkoilevat kranaatinsirpaleet olivat tehneet tehtävänsä. Enempää ei ollut Martikaisella aikaa pysähtyä, hän riensi vihollisen juoksuhautaa parhaillaan valtaavien miesten luokse johtamaan kahakkaa.

Mutta samassa kun etuvarustus räjähtää ja lähdetään nopeasti vetäytymään takaisin, hän näkee aivan edessään Mankalan, joka seisoo piikkilankakiemurain vierellä, heilauttaa kättään ja heittää käsikranaatin pimeyteen, siepaten sitten kiväärin ja ehtien kerran laukaistakin, ennen kuin Martikainen pamauttaa häntä nyrkillä jalkaan ja karjaisee:

— Painu kumaraan ja takaisin, kaikki on selvää jo! Ne alkavat ampua vallan penteleesti. Takaisin mars, mars!

Nestori Mankala ei kumartunut, hidasta oli juoksukin. Kyllä hän kuuli kuulaa tulevan yhä tiheämmin, jymisivät isotkin pyssyt edessä ja takana, mutta hän kulki kumartumatta, kaikesta tuosta piittaamatta. Kuin jonkinlaisessa unitilassa, puolitajuisena, iskusta turtuneena. Eikä se kuitenkaan sellaista ollut, ei nyt hänen astellessaan toisten jäljessä vaaraa uhmaten, enempää kuin äskenkään hänen jättäytyessään jälkeen. Ei hän ollut haavoittunut, ei loukkaantunut muutenkaan, ei ollut tapahtunut mitään. Hän oli vain hyökkäysvaiheen alussa yhtäkkiä heittäytynyt maahan kuulien vingahdellessa, saanut kummallisen päähänpiston, tai ei se mikään päähänpistokaan ollut, paremminkin jonkinlainen shokinomainen, jysäyksentapainen säväys: nyt se iskee! Nyt puhkaisee kuula kurkun — sen kurkun, jolla laulan, joka on koko elämäni! Ja nyt — juuri nyt, kun siinä — elämässäni — on mukana myös Betsy — — —. Näin juuri hän ajatteli, se tuli äkkiä kuin salamanväläys tuo tunne, ja silloin hän heittäytyi maahan. Hän kuuli Martikaisen äänen jyskinän keskeltä, mutta hän ei vastannut eikä liikahtanut. Sitten kuului toverien taisteluhuutoja edestä, siellä räjähteli käsikranaatteja, taisteltiin. Silloin hän äkkiä aivan kuin iskun saaden heräsi selvään tajuntaan, nousi, syöksyi eteenpäin ja ehti perille, mutta vasta sitten kun työ oli tehty! Tuli ehjänä takaisinkin ja makaa nyt valveil-

laan tovereitten kuorsausten jyristessä ympärillä. Miettii yhä, samaa ja samaa.

Sellainen merkillinen äkkiturtumus — — —.

Turtumus! Miksi nimittää sitä tuollaisella nimellä, kun on oikeampikin nimi!

Minä pelkäsin!

Olin kurja raukka, jäin jälkeen, petin toverit!

Nestori Mankala makaa pilkkopimeässä kämpässä mietteen kiertäessä itsesyytöksen ja katkeran häpeän synkkää kehää. Ei ollut sattunut mitään tuona jälkeenjäämisen hetkenä: vain äkkisäikähdys, pelko, että kuula puhkaisee kurkun! Laulajan kurkun! Häpeällistä, raukkamaista arkuutta! Täällä, jääkärien joukossa — — —! Voi jumaliste! Kohta on uusi päivä ja pitäisi katsoa tovereita silmiin — — —.

Aamu jo kajasteli unen pilven painuessa Nestori Mankalan ylitse. Ei pehmeänä vaippana, rauhaa ja unohdusta tuovana, vaan levottomasti liikkuvana ja painostavana, ukkosen uhkaa täynnä olevana, ahdistavia kuvanväläyksiä sinkoavana kujanjuoksuna, jossa kaikkialla näkyi ivanaurua hohottavia naamoja.

Iltapäivällä Mankala tapasi Martikaisen ja pyysi tätä kanssaan kanttiiniin. Se oli sillä hetkellä tyhjä, voitiin puhella rauhassa, saatiin jotakin suuhunkin. Mankalalle ei ruoka maistunut, hän joi vain olutta ja puhui. Kysyi mitä Martikainen oikein ajatteli hänestä? — Siitä yöllisestä, meinaan? Viheliäisenä raukkanako pidät, lurjuksena? Martikainen nielaisi suuntäyden makkaraa ja katseli hiukan ihmeissään toverin synkkää naamaa, virkahti:

— Mitä helekuttia sinä poika meinaat? Ettäkö lurjuksena? Senkö tähen sinä kompastuit?

— Enhän minä kompastunut, itte paiskauduin makaamaan.

— Ja entäs sitten? Niinhän soassa pittääkin tehä! Teki mieleni itekkin ryömiä, ku alko tulla kuulaa niin penteleesti, mutta täytyi kiiruhtaa kahtomaan poekia — — —.

— Sinä juoksit ohi ja näit etten ollut haavoittunut — — —

— Enhän sitä siinä kiireenhopakassa nähnyt.

— Näit sinä, älä kielläkään. Sitten lähdit juoksemaan, etkä edes potkaissut. Tietysti ajattelit, että siinä se koiranpaska makaa nenä mättäässä, pelkää, sylkeä pitäisi! Mutta et sylkenyt etkä potkaissut, senkin skorpioni! Jos olisitkin potkaissut, jos olisit ollut sen verran kaveri, potkaisit ja ärjäisit, että nousetkos siitä, rääpäle, ja painu

mukaan, niin olisin noussut ja lähtenyt. Mutta tietysti nyt nautit, kun makasin ja tärisin siinä nenä sammalessa — — —.

— Määhän nyt hitossa — — ota olutta eläkä lörpötä — — —.

— Kyllä minä tiedän, joka miehellä siitä on puhumista, että yksi joukosta jäi makaamaan — — —.

— Elä joutavoi! Eihän sitä muut huomanneetkaan, sinähän tulit perille asti.

— Niin tulin, mutta toisten perässä, älä yritäkään huiputtaa. Valtaus oli suoritettu jo kun minä sinne ennätin. Juoksin kyllä, jumaliste, että olin läkähtyä, sitten kun lähdin, mutta myöhästyin kuitenkin, ja te ajattelitte, että nyt tuokin koiranpaska ilmestyi tänne kun tappelu on lopussa — — —.

— Jätähän nyt jo tuo itepiiskoominen, nähtiinhän myö kun paiskit pommeja ja ampuilit, ja sitten vähintäkään hättää pitämättä tulit käymäjalkaa takaisin. Asiakos tuo, jos mies joskus sotareissulla sattuu vähän ehontahon kompastelemaankin. Eipään siitä kellenkään vahinkoa tullut, eivät huomanneetkaan.

Nestori ei jatkanut, tilasi vain lisää olutta, vaikka Martikainen jo vähän esteli, sanoi, että »meinaatkos jotta tää kanttiini kahteen pekkaan ihan tyhjäksi litkitään?» Sitä Nestori Mankala meinasi, se sopi juuri nyt, kun elämä jälleen alkoi näyttää hänelle hiukan valoisampaa naaman puoltaan.

YHDESTOISTA LUKU

He olivat nyt Suomessa. Kotimaassa, syntymämaassa — isänmaassa. Miksikäs ei oltaisi hiukan juhlamielellä ja sanottaisi isänmaaksikin, kun oli onnistuneesti päästy livahtamaan rajan tälle puolen. Vaikka kukapa sen onnen vielä takaa, mutta saatiinhan ainakin aluksi olla rauhassa täällä metsän suojassa ja suunnitella matkoja eteenpäin.

Takanahan tuota jo retkentekoa olikin, mutta leikkiähän se oli ollut tänne Lapin rajoille saakka. Herroiksi ensin Tukholmaan, sieltä junalla Haaparantaan, sitten Karunkiin, siitä ja katanein pohjoisemmaksi. Siellä oli jo, vaikka rajan takana, melkein kuin kotimaassa, sillä kaikkialla puhuttiin suomea.

Vuorokauden odotuksen jälkeen päästiin rajan yli ja painuttiin paikkakuntalaisen oppaan ohjaamina tänne metsien peittoon pari vuotta sitten rakennettuun tukkimiesten majaan. Mutta varoen oli oltava ja liikuttava. Santarmeja ja poliiseja kuljeskeli nykyään täällä pohjoisessa enemmän kuin koskaan. Oulun läänin kuvernööri, aateliseversti Enehjelm, viritteli verkkojaan kaikkialla läänissään jääkäreitten ja etappimiesten päitten menoksi. Muutamia olivat hänen uskolliset apulaisensa jo saaneetkin siepatuksi, ja heitä uhkailtiin hirttotuomiolla.

Tämän ja paljon muuta Suomen viimeaikaisista tapahtumista olivat nuo neljä jääkäriä jo kuulleet. Senkin olivat saaneet tietää, että suomalainen jääkäripataljoona oli muka jo keskikesällä viety Ranskan rintamalle ja siellä tuhoutunut melkein kokonaan. Ja senkin, että loputkin miehet pataljoonasta olivat Saksassa nyt leirille kerättyinä ja luovutettaisiin Venäjälle heti rauhanteon jälkeen. Siellä heidät kaikki tietysti hirtettäisiin. Monet kesän aikana Saksaan aikoneet nuoret miehet olivatkin tällaisia kuullessaan alkaneet epäröidä.

Näitä vääriä tietoja torjumaan olikin pataljoonasta lähtenyt useita parin kolmen miehen komennuskuntia kotimaahan. Useimmilla oli samalla muitakin tehtäviä. Oli saatava loppumaan eräiden pahimpien itsenäisyysliikkeen paikallisten ahdistelijoiden, ilmiantajien ja santarmien apurien toiminta, tällaiset tehtävät oli Iikka Harjunmäellä ja Einari Kostamolla, kumpaisellakin kotiseudullaan. Kalle Pupposen, merimiehen, oli painuttava etelään ja yhdyttävä eräässä rannikkokaupungissa Pohjanlahden yli moottoriveneessä saapuvaan ahvenanmaalaiseen kapteeniin, ja heidän tehtävänään oli liikuskella venäläisten sotalaivojen oleskelupaikoissa eteläisen Suomen satamissa paremmanpuoleisia ilotulituksia järjestellen. Pupposella ei ollut matkassaan mitään räjäytystarpeita, ne tulisivat meritse. Mutta retkikunnan vanhimmalla, taitovoimistelija Huikkarisella sen sijaan oli kannettavaa liiaksikin ja oli se ollutkin jaettuna kaikkien neljän reppuun. Huikkarisen oli määrä tavata jossain täällä pohjoisessa kaksi jo aikaisemmin rajan yli tullutta jääkäriä, ja näiden kolmen matka jatkuisi itään, poikki Lapin, tärkeisiin räjäytystehtäviin.

Kaiken varalta oli passitkin järjestetty matkojen mukaan. Iikalla ja Einarilla oli passit heidän omille nimilleen, passeissa Ruotsin rajavartiovirastojen merkinnät ja lisäksi todistukset, että he olivat koko kuluneen kesän työskennelleet eräällä Pohjois-Ruotsin sahalla. Pupposella oli merimiespassinsa ja siinä Norjan ja Ruotsin merkintöjä, mutta Huikkarisella oli väärennetty suomalaispassi, johon oli työskentelypaikaksi merkitty Keski-Ruotsissa sijaitseva kaivos, jonka suomalaissukuinen johtaja oli mukana jääkäriliikettä avustamassa.

Opas oli lähtenyt. Neljä jääkäriä on puuhaillut illan pimetessä puhdistellen aseitaan ja järjestellen tavaroitaan mahdollisimman vähän tilaaottavasti reppuun ja taskuihin. He lepäävät nyt olkipatjoilla pehmustetuilla lavereilla, paitsi Huikkarinen, joka oli ryhtynyt keittopuuhiin. Heillä oli mukanaan Ruotsista ostamiaan säilykkeitä, runsaasti leipää, voita ja makkaraa. Saksalaiseen muonaan verrattuna oikea unelma-ateria oli valmistumassa. Täällä ei tarvinnut ottaa esille omia vaatimattomia ruokailuvälineitä, sellaisia oli riittävästi varattuna autiomajassa, jonka olemassaolosta eivät santarmit vielä olleet saaneet hajua, vaikka olivatkin lähimailla kierrelleet. Vain muutamia päiviä sitten oli täältä lähtenyt edellinen kolmen miehen jääkärikomennusjoukko jonnekin itää kohti, rauhassa olivat täällä saaneet pari päivää oleilla. Ehkäpä sama rauha jatkuu.

Ainakaan yöllä ei tänne kukaan osaisikaan, niin sopivasti sijoitettuna oli kämppä suon ja metsän välimaastoon, pitkospolkujen ja mutkaisten teitten taakse.

Huikkarinen on asetellut kulhot ja lusikat pöydälle, jonka yllä riippuu matalalla olevasta katosta öljylamppu. Sitten hän julistaa:

— Tulkaahan lapset nielemään lientä. Ei se juuri elätä, mutta lutkutteleepahan mahassa.

— Lientä? kuuluu ärinää tuvan pimeältä perältä, jossa miehet kömpivät pystyyn lavereiltaan. Lihasoppaahan sen piti olla?

Sitä se olikin ja hyvältä maistui. Pieni pata tyhjeni, ja Huikkarinen sai yksimielisen tunnustuksen keittotaidostaan. Päivällä ei ollut uskallettu keittää, opas oli varoittanut. Tällaisessa tyvenessä syysilmassa leviäisi haju lavealle, näkyisi ehkä savukin, ja jos sattuisivat nuuskijat kiertämään lähimailla, niin osuisivat paikalle. Yöllä oli toista, kukaan ei liikkunut, ja jos joku olisikin liikkeellä, ei tänne pimeässä osaisi. Päivä oli eletty kuivalla muonalla, ja Iikka jo iltapäivällä valittikin olevansa »sen verran kipiä, että syön vain leivän kerrallaan».

Syötyä kävi kaksi miestä kiertämässä lähimaisemat, mutta kaikkialla vallitsi täysi hiljaisuus. Oltiin kylläisiä, takassa roihusi iloinen tuli, tupakka riitti, mitään ei puuttunut. Kämppä täyttyi iloisista tarinoista. Jossakin kaukana etelässä tykit jyskyivät, kuoleman verinen viikate välähteli, syystuuli sai miehet värisemään kosteissa ampumahaudoissa. Me täällä sen kun röyhtäilemme makkaravoileipien ja lihasopan yltäkylläisyydessä roihuvalkean ääressä. Vai mitä, miehet? Eikös kelpaa elää?

Totta kai kelpasi. Vain yksi heistä, Kostamo, oli kasvanut vauraammassa perheessä, hän oli papin poika ja ylioppilas, mutta toiset kolme olivat jo varhain saaneet tuntea millaista on vähin eväin liikuskella maailmassa. Raskaimmin kaikista sen oli kokenut Iikka, monilapsisen mökin poika, joka oli saanut niin nuoresta kuin tiellä liikkumaan kelpasi kulkea leivänkannikkaa ja vellinvärkkejä hankkimassa sisarusparvelle, ja milloin luuta ei vaihtunut leiväksi tai kymmenpenniseksi, silloin imettiin Harjunpään mökissä peukaloita. Ei ollut aina rasva leualle levinnyt laivapoika Pupposenkaan elämän varrella, enempää kuin Huikkarisen sirkusteltoissakaan. Hoikkaa oli ollut Saksassakin, murenetkin nuoltiin. Nyt pöytä notkui syötävästä, muonaa riitti muutama tippa leuallekin — — —.

— Pelataanko pojat? Ei vielä nukutakaan.

Mitäpä siellä muutakaan, erämaassa, illan kuluksi. Leikkipeliä vain, jo aikaisemmin oli sovittu siitä. Jokainen oli saanut rahaa suunnilleen sen verran kuin matkalla arveltiin kuluvan, eikä matkamarkkoja sopinut panna peliin. Siksipä juttukin juoksi keveästi, kun ei tarvinnut erikoisemmin jännätä pelin menoa. Puheltiin menneistä, nykyisethän tiedettiin, ja mitäpä tuumiskella tulevia istuttaessa lämpimässä kämpässä suojaisen metsän sylissä, vatsa lihasopasta pullollaan. Haluttiin kuulla jotakin Kalle Pupposen entisyydestä, tämä kun oli liittynyt joukkoon vasta rajaseudulla eikä hänestä tiedetty muuta kuin että hän oli ollut merillä.

Olikin Kallella kertomista. Hän oli purjehtinut norjalaisessa aluksessa kaksi vuotta, se oli viime toukokuussa tulossa Englannista, ja Pohjois-Atlantilla sen saksalainen sukellusvene torpedoi. Laiva miltei katkesi keskeltä, jälkipää painui ensiksi syvyyteen, mutta etupäässä ehdittiin saada vesille yksi pelastusvene, siihen hyppäsi viisi miestä, niiden joukossa oli kaksi suomalaista: Kalle ja Eemeli Saari. Heidät otettiin sukellusveneeseen ja vietiin Saksaan. Oltuaan parillakin vankileirillä he saivat kuulla suomalaisesta jääkäripataljoonasta ja pyysivät päästä sinne. Muutaman viikon kuluttua komennettiin Kalle räjäytyskursseille ja sieltä suoraan tälle matkalle. Saari jäi pataljoonaan. Siinä kaikki.

Ja olihan siinäkin. Enempiä ei udeltu. Huikkarinen ihmetteli kertomuksen päätyttyä, minkälaiset tavat oli tässä kihlakunnassa, kun ei keittiömestarille tarjottu tupakkaa? Tupakkaakin tuli. Jälleen pelattiin ja juteltiin. Alettiin yhteisesti tenttiä Huikkarista, tiedusteltiin hänen perhesuhteitaan, hän kun oli ainoa naimisissa oleva komennuskunnan jäsen. Auliistihan Huikkarinen kertoilikin, mitäpä salattavaa kotioloissa oli, kun mies oli jo pian neljänkymmenen ja kotona odotteleva Kaisa oli neljä vuotta vanhempi. Oli jo nuorena narrannut Riku-pojan ja melkein tämän huomaamatta kietaissut avioliiton paulaan. Aivan totta, vakuutti Riku. Kaisa oli talontytär, mutta hiukan kuin lohkomalla tehty, viimeistelemätön, karannut kesken Luojan kämmenistä, mutta olihan siinä jotakin vetävääkin — — —.

— Aina niissä jotakin vetävääkin on, naisväessä, tuumiskeli meripoika Pupponen. — Jos ei muuta niin hiukan hemaiseva silimänvilikku ja lantioluitten nytkytys. Sanoivat toisetkin sanansa, tunnettiinhan naiset, vaikka ei naimisissa oltukaan. Olihan Einari Kostamokin jo nähnyt maailmaa, lueskellut yliopistossakin yhden

vuoden juridiikkaa ennen Saksaan lähtöään. Suomen tytöt sentään ovat usein mukaviakin, mutta ne harvat, joita Saksassa tapasi: kuin varislintuja riikinkukon höyhenissä. Liimautuivat mieheen kuin paita selkään, aina jotakin saadakseen. — Vain Iikka ei yhtynyt keskusteluun naisista, hänen kokemuksensa olivat liian vähäiset, niiden esitteleminen ei olisi tuonut mitään lisää tähän syvähenkiseen keskusteluun. Kysyi kuitenkin lopuksi Huikkariselta:

— Onkos sulla vielä se Kaisa?

— Eiköhän tuo liene, en ole kuullut mitään vuosikausiin. Mutta minnekäs se olisi mennyt? Onhan sillä talokin.

— Älä helkkarissa? Sinähän voisit olla siellä isäntänä, manttaalipappana? Nyt vain kiertelet maailmalla? ihmetteli Kalle.

— Johan minä yritin, mutta ei siitä mitään tullut. Olin kolme vuotta maailmalla, kiertelin sirkusjoukkueen mukana monessa maassa, ensin ratsastajana, sitten taitovoimistelijana, mutta vähitellen alkoi tuo mustalaiselämä maistua puulta ja lähdin kotiin. Sinne Kaisan taloon, meinaan, hän oli sen sinä aikana perinyt. Puolen vuoden kuluttua olin kuitenkin taas sirkuksessa. Ei tullut mitään kotona oleskelusta. Muutama viikko meni mukavasti, mutta sitten sopu katkesi. Menimme yhdessä kaupunkiin, kesämarkkinoille, ja illalla ollessamme ravintolassa murkinalla otin varmaan muutaman napanterin liikaa ja taputtelin hiukan niitä trahtöörin likkoja ja juttelin heille mukavia. Siitäkös Kaisa kimpautui, ilmoitti olevansa vihitty vaimo eikä sietävänsä, että hänen miehensä rupeaa kaupungin huorien kanssa pelehtimään. Arvaattehan sen että tytöt suuttuivat, kehittyi melkoinen meteli, ja minäkin tulin sanoneeksi vähän mitä sattui Kaisalle. Ei vihitty eukko ollenkaan ollut hyvillään, kun väitin hänen omien kinkkujensa olevan kuin kaksi rokkaluuta, joten täytyy joskus saada edes kämmentuntuma vaimollisemmastakin maisemasta. Sitten vielä yksi niistä tarjoilijoista, jo vähän vanhempi impi hänkin ja pahasuinen, alkoi haukkua Kaisaa oikein läven leveydeltä, sanoi hänellä olevan posket kuin olisi nahan alla kaksi peukaloa pystyssä, ja koko naama on nahistunut kuin kesän aidalla kuivanut imisän nahka, ja tällainen tulee tänne kunniallisia tyttöjä huorittelemaan! On niillä suuntäyteiset jutut, tuollaisilla vanhoilla kapakkamuijilla! Silloin mun Kaisallani mentiin! Kymmenmarkkasen paiskasi pöydälle ja juoksi ulos, otti kortteeripaikasta hevosen ja ajoi yksin kotiin. Kaupungissa oli kiertävä sirkus, oli tullut markkinoiden ajaksi, sain siinä heti paikan, ja taas lähdettiin.

— Ja silläkö matkalla olet?

— Ei sentään, olen käynyt useitakin kertoja kotona. Joskus kirjoitin, ja Kaisa lähetteli sanoja että tulla kotiin. Oikeastaan aloimme jo sopeutuakin, viimeksi käydessäni viivyin yli puolen vuotta, mutta sitten taas rupesivat veret liikkumaan ja lähdin. Nythän tässä jo joutaisi jäämäänkin kokonaan, eivät enää suju temputkaan niin kuin ennen, palaamassa jo olinkin, kun alkoi sota. Ja täällä sitä nyt ollaan. Eikä nyt kannata Kaisaa ja isännänpäiviä ajatella ennen kuin saadaan tappelut kunnolla hoidetuksi.

— Monenlaiset tuulet ovat miehiä jääkäripataljoonaan ajaneet, tuumiskeli Kostamo Huikkarisen lopetettua. Sinä Riku Huikkarinen olet eukkoasi pakoillessasi joutunut joukkoon, Kalle ongittiin merestä, ja sinä, Iikka, mikä sinut sai lähtemään?

Iikka jakeli kortteja, vilkaisi kyselijää, tuhahti sieraimiinsa eikä viitsinyt ruveta joutavia mietiskelemään, sanoi vain:

— Tulipahan lähdettyä.

Miehet naurahtivat, niinhän on ollut monen kohdalla: tuli lähdettyä! Mutta eipä olisi tullut lähdettyä millaiselle matkalle hyvänsä, siinäpä se. Mitäpä tässä puheita pitämään. Kenen vuoro on käydä vilkaisemassa ulkona?

Huikkarinen lähti, saipahan samalla raitista ilmaa, kun oli keittopuuhissa häärinyt iltakauden. Toiset alkoivat hankkiutua makuulle.

Yö ei ollutkaan yhtä pimeä kuin ilta, mustan metsän yllä oli valjua valoa, sillä taivaalla liikuskeli lähes puolissa oleva kuu. Se jäi välillä ohuen pilven taakse, suosta kohoava usva antoi sille vaihtelevia värejä ja ääriviivoja, se oli joskus kuin sikotautisen poskenpuolikas, joskus katosi kokonaan. Hiljaista oli kaikkialla. Ihmeellisen lämminkin vielä näin syksyllä täällä kaukana pohjoisessa.

Kaikki oli selvää ulkona. Parasta mennä nukkumaan.

Iikka heräsi aamulla ensimmäisenä.

Oli sovittu illalla, että joka ensimmäisenä herää, sytyttää tulen takkaan. Vedellä täytetty pata riippui valmiina hahlassaan, nurkassa oli viriketuohta ja kuivia puita. Pukeuduttuaan Iikka sytytti tulen, sitaisi ukkomauserin kupeelleen ja lähti ulos. Toiset nukkuivat yhä, mutta varmaan ainakin joku heräsi Iikan paukauttaessa oven perässään kiinni.

Ihmeellinen tuo Lapin syksyinen aamu.

Oli vielä puolihämärä, itäisellä taivaalla valonkajastelua, mutta

taustan kuusimetsä pimeä. Suon yllä leijui ohutta usvaa, se nousi ja laski, mutta tuon heilahtelevan vaipan poimuihin näytti kätkeytyvän jotakin ihmeellistä liikettä, joka sai usvan ohetessa aivan kuin ihmisjoukon muodot. Iikka pysähtyi katsomaan ja siirrähti kaiken varalta lähellä olevan ison kuusen varjoon.

Äkkiä näkymät muuttuivat.

Idän taivas alkoi hehkua sulana kuparina ja avaruuden täyttävä valoaalto vyöryi taivaanlakea kohti. Mahtava jättiläiskäsi heitti metsän takaa miljoonia valokipunia maailmaan, usva hälveni kuin aamuinen uni. Järven takaisten kuusien latvuksille ilmestyi auringon reuna, matalimmatkin maisemat valottuivat. Alkavan ruska-ajan väkevät värit loistelivat kellanruskeina mattoina suolla sekä taustalla kohoavan matalan tunturin huipulla.

Tämän mahtavan aamuisen näkymän keskellä seisoi Iikka Harjunpää siitä suuriakaan piittaamatta. Mitäpä noista valoista, väreistä ja auringonnousuista, olihan hän, pikku pojasta maisemia samoillut, sellaisia nähnyt. Tottahan tietysti tuo näytti metkalta kun sumu silppuuntui palasiksi suurella suolla ja villanpehmeät usvapallerot vyöryivät järven ylle ja yli villissä paossa kuin koirien ajama lammaslauma, mutta vasta se, mitä jäi suolle näkyviin sumun hälvettyä, se oli jotakin: aava suonselkä oli järvenrantaan saakka täynnä kurkia. Niitä oli sata — monta sataa! Nyt ne alkoivat liikehtiä, toisia oli juoksussa, jotkut nousivat siivilleen, lensivät matalalla kierrellen muutaman kymmenen metriä, sitten jälleen laskeutuen vaaleitten vatsahöyhenten välkkyessä nousevan auringon valossa. Vartijakurjet suon reunassa alkoivat käännellä levottomasti päätään, jotkut nostivat toisen jalkansa koholle. Muutamat juoksivat nokka pystyssä järveä kohti, ehkä olivat löytäneet sammakon ja nielaisivat sen juostessaan — — —.

Iikka, jo poikasesta saakka kaikki joutoaikansa metsiä ja vesiä kierrellyt saalistaja, seisoo suuren kuusen katveessa, koko tuo riistanpaljous näkyvissä, luodinkantaman päässä. Saalista vaikka millä mitalla, mutta otapas! Näillä retkillä ei saa ampua ainoatakaan turhaa laukausta, ei muuten kuin itsepuolustukseksi, eikä hätiköiden silloinkaan. Sellaiset ovat määräykset. Iikan mieleen tulevat monet syksyiset aamut jokivarsilla ja kotimetsissä, jolloin sai yhtä vaivaista metsälintua tai sorsaa odotella tuntikausia, ja tässä on sata eli enemmän lihavaa kurkilintua aivan kuin tarjottimella — — —. Ovat varmaan keräämässä matkaseuraa, lähdössä etelään talvimat-

kalleen. Mitä nuo mahtanevat tuumia, jos menen vähän lähempää katselemaan — — —?

Mutta ennen kuin Iikka ennättää astua askeltakaan, ilmestyy näköpiiriin uutta katseltavaa: vastapäisen metsän laitaan, joka on oikealla kapeaan lahteen päättyvän järven rannassa, ilmestyy uroshirvi, pää ylväästi koholla, isot sarvet kääntyillen edestakaisin. Kapean lahdekkeen takaisella suolla teutaroivat kurjet eivät ole tulokasta huomaavinaan. Mitäpä tuosta, omaa väkeä: erämaan isäntä. Hirvi juo järvestä ja alkaa sitten ateriansa, näykkii lehtiä ja oksia ylhäältä puusta. Sarvet keikkuvat komeasti. Nyt ei Iikka enää malta pysyä aloillaan, vaan lähtee astelemaan rinnettä alas suokaistaletta ja järveä kohti.

Jo tuli liikettä ja ääntä kurkiparveen. Ensin vain äkkinykäyksiä ja lyhyitä kurnauksia, sitten, ihmisen yhä lähestyessä, levotonta teutarointia ja nousu ilmaan. Ensin nousivat reunoilla liikuskelleet vanhukset, heidän jäljessään kauempana olleet, lentue toisensa jälkeen. Loivin kierroksin kohottiin yhä ylemmäksi, kierreltiin suon yllä aivan kuin tarkkaillen, tulevatko kaikki mukaan. Mutta eiväthän ne tulleet, nuoret eivät olleet tietävinään, vaan saalistelivat huolettomina kuin ennenkin. Eivät ne osanneet pelätä ihmistä, kuinka olisivatkaan, eiväthän ne siellä kaukana tunturientakaisilla syntymämaillaan olleet ihmistä nähneetkään eivätkä tienneet mitään tuon maassaliikkujan pahuudesta. Nythän se jo hävisikin, käveli kauemmaksi.

Ei ollut kiirettä hirvelläkään. Sarviaan keikutellen se jatkoi rauhassa ateriaansa näköpiiriin ilmestyneestä ihmisestä välittämättä. Ei se ollut välittänyt kurkienkaan lähtörähinästä, tuskin vilkaisi. Mitä heistä, tunturimaitten mustalaisista, eivät kuulu tänne. Menevät minne menevät, joskus taas tulevat. Mutta eiväthän kurjet menneetkään. Ei ollut vielä kiirettä etelään. Ilmaan nousseet kiertelivät hetkisen ja laskeutuivat suolle jälleen.

Aurinko on kohta kyynärvarren korkeudella metsän yllä. On jälleen hyvin hiljaista. Iikka palaa tupaan. Siellä häärii Huikkarinen teetä laitellen, Kostamo ja Pupponen lojuilevat vielä lavereillaan. Molemmat nousevat istumaan Iikan seisahtaessa ovelle, nuuhkaistessa ja todetessa:

— Kylläpä täällä haistaan! Taidanpa jättää oven auki.

— Älähän hitossa, sattuu naisia tulemaan ennen kuin saadaan

housut jalkaan. Miltä siellä ulkona näyttää? tiedustelee Kostamo.

— Sata lentokonetta oli juuri ilmassa, toinen mokoma on maassa, nevalla ja järven rannassa.

— Johan se riittääkin näin aamutuimaan, arvelee Huikkarinen ja ilmoittaa teen olevan valmista. Herrat ovat hyvät ja ottavat repuistaan muun muonan. Keittoruokaa ei tule ennen iltaa — jos silloin vielä tässä hotellissa majaillaan.

Ei majailtu siinä hotellissa illalla enää. Tarkoitus oli ollut lähteä liikkeelle vasta huomisin, niin oli oppaittenkin kanssa sovittu. Mutta sattui sellaista, joka muutti suunnitelmat.

Kun tee oli juotu ja kaikilla vaatteet päällä, istuttiin aamupäiväauringon lämmittämällä rinteellä katsellen kurkien teutaroimista suolla. Nyt ne olivat jo lähtöpuuhissa, osa jo lähtenytkin, luultavasti siirtyneet lähisoille aterioimaan. Mutta ainakin puolet oli vielä jäljellä suurempia kiireitä pitämättä. Hirvi oli jo mennyt menoilleen miesten ilmestyessä pihamaalle.

Iikan ihoa kihelmöi jatkuvasti tuon kädenulottuvilla olevan riistan kiivaaseen liikkeeseen saanut metsämiesveri. Olisipa poikaa maiskutella illalla lihavaa lintupaistia, eihän tosin kurkilinnun liha ole maailman parhaita herkkuja, mutta syö sitä matkamies siinä kuin muutakin. Mahtaisiko täällä kaukaisella salolla, maailman takana, olla vaaraa, vaikka kiertäisikin edessä olevan näreikön suojassa suon laitaan ja pamauttaisi — — —? Tuumi tuota jälleen hetkisen omien ohimoittensa poterossa ja laukaisi sitten kuuluviin.

— Ei ammuta! Käsky on käsky. Mutta jos ryömit sinne parveen ja puserrat nuo suuret kourasi jonkun pitkäsäären kurkkuun, niin siihen ei ole mitään sanomista. — Ryhmän johtaja Kostamo tämän sanoi. Toisetkin yhtyivät ajatukseen. Sellainen voisi käydä. Jos vain pääsisi huomaamatta lähelle parvea ja sitten syöksyisi äkkiä sekaan, niin kenties saisi isketyksi kouransa jonkin kurkkuun. Jokin ehkä ei älyä lähteä heti juoksemaankaan, ja lentoonlähtökään ei käy ihan äkkisuoraan ylös — — —. Kuka yrittää?

Iikka ilmoitti heti, että häneltä jää yrittämättä. Jos on vähänkin metsämiehen vikaa, ei lähde lintua paljain kourin pyydystämään. Nevakin on varmaan niin vetelä, ettei miestä kannata, parhaiksi lintua.

Mutta Pupponen, merimies, ei ollut metsämies ja oli toista mieltä. Voisihan ainakin yrittää. Katsokaahan nytkin tuota kolmen linnun porukkaa, ovat aivan tuossa suon reunassa, kovan kanervikon lai-

dassa. Jos nyt makaisi siinä pensaikossa, tarvittaisiin vain yksi ponkaisu, ja koura olisi ainakin linnun koivessa, ellei kurkussa — — —.

— Yritä, yritä sitten, uskosi auttakoon! — yllyttää Huikkarinen. Kostamo naureskelee, mutta Iikka sanoo, että älä lähde sinne joutavan päältä rähmästämään. Mutta Pupponen lähtee. — Käyn ainakin läheltä katsomassa, sanoo. Hän kiertää metsän suojassa näreikköön, liikkuu kyyrysillään raja-alueen kanervikossa ja pääseekin miltei suon reunaan ilman että linnut tulevat levottomiksi. Hän jää siihen makaamaan ja odottamaan, että jotkut kisailevat nuoret linnut tulisivat niin lähelle, että pääsisi yrittämään syöksyä. Mutta nämäpä päinvastoin siirtyivätkin suon toista laitaa kohti, aivan kuin vaaraa aavistaen.

Äkkiä Iikka kohoaa loikoilustaan istualleen ja nostaa varoittaen kättään. Hän luulee kuulleensa jotakin epäilyttävää pohjoisen puoleisesta metsästä. Toiset eivät ole kuulleet mitään. Mutta kohta kuulevat hekin: verraten läheltä metsänreunasta syöksähtää iso koira rinneaukealle ja juoksee haukkuen suota kohti. Kurjet alkavat äännellä kuuluvammin ja siirtyvät kauemmaksi, enimmät lähtevät lentoon. Koira pysähtyy suon reunalle ja lopettaa haukkumisen, nostaa sitten kuononsa ja alkaa juosta kanervikossa makaavaa Pupposta kohti.

Heti koiran ensi haukahduksen kuultuaan ovat kämpän edustalla loikoilleet miehet hypähtäneet jaloilleen ja juosseet sieppaamaan sadetakkinsa ja reppunsa. Mitään muuta mukaan otettavaa heillä ei ollutkaan, samantien ovat he jälleen ulkona ja juoksevat pohjoisenpuolen metsään, Huikkarinen ja Kostamo kauemmaksi, mutta Iikka, joka on ottanut mukaan myös Pupposen tavarat, heiluttaa metsän reunassa reppua ja huutaa poikaa painumaan perässä, tavarat ovat täällä jo menossa — — —. Pupponen juoksee, mutta samassa syöksähtää metsästä useita miehiä laukoen aseitaan. Pupponen on päässyt näreikköön ja peittynyt näkyvistä, mutta koira on hänen kintereillään ja haukkuu vimmatusti. Sinne näreikköön painuvat hyökkääjätkin, ainakin viisi miestä, virkapuvuista päätellen on heidän joukossaan sekä santarmeja että poliiseja. Kuuluu muutamia laukauksia, sitten koiran haukunta lakkaa. Pupponen on todennäköisesti joutunut kiinniottajien käsiin, mutta miten? Elävänä, haavoittuneena vai kuolleena?

Kolme jääkäriä makaa ylempänä rinteellä näreitten suojassa kiihkeästi neuvotellen. Onko hyökättävä tuonne alas ja yritettävä

pelastaa Pupponen, entäpä jos hän on vielä hengissä? Kostamo, johtaja, kieltelee. Takaa-ajajat tuskin vielä tietävät missä Pupposen toverit oleskelevat tällä hetkellä, ehkäpä he lähtevät tänne ylös ja heidät saadaan jyvälle avoimessa maastossa. Jos nyt hyökätään tuonne alas, on juostava edessä olevan pensaattoman rinteen yli, jolloin joudutaan lyhyeltä välimatkalta tapahtuvan tulituksen kohteeksi. Odotetaan täällä. Kostamon vielä puhuessa sukeltaa pensaikosta näkyviin koira. Se pysähtyy rinteen reunaan, kääntelee hetkisen kuonoaan ja lähtee sitten haukahdellen metsänlaidassa makaavia jääkäreitä kohti. »Tuon pirun minä ainakin ammun», mutisee Iikka ja samassa pamahtaa, koira lysähtää polvilleen ja alkaa ulista. Kolme miestä sukeltaa melkein samanaikaisesti näreiköstä näkyviin ja Iikka ampuu useita laukauksia heitä kohti, jolloin miehet painuvat jälleen näkymättömiin ja alkavat ampua, kuulia viheltelee nyt kolmen jääkärin ympärillä ja iskeytyy paukahdellen taustan puihin. Kostamo kiroilee Iikalle, mutta lennättää itsekin pari laukausta suonlaidan pensaikkoon, samoin Huikkarinen, sillä onhan turhaa enää yrittää pysytellä piilossa, kun heidät on jo huomattu. Seuraa lyhyt hiljaisuus, sitten Iikka nousee ja sanoo:

— Minä haen Pupposen pois. Kierrän tuolta rannan kautta.

— Älä ole hullu, pysytään yhdessä ja yritetään sitten kun he tulevat näkyviin, karjuu Kostamo, mutta Iikka juoksee silloin jo metsän suojassa alaspäin ja sitten kyyryyn painuen lähtee ylittämään edessä olevaa aukeaa. Samassa alkaa pensaikosta ammunta. Iikka pysähtyy, hänen aseensa putoaa, hän sieppaa sen vasempaan käteensä, keskeyttää matkansa ja jää makaamaan matalan kiven taakse.

Tuona hetkenä muuttuu näkymä myös piilopirtin toisella puolen olevalla metsänlaiteella: sinne ilmestyy kolme sotilasta, kiväärit ampumavalmiina kainalossa. Alhaalta menee heitä vastaan kolme miestä: santarmi, poliisi ja Pupponen. Ryhmät tapaavat, neuvotellaan, viittoillaan, samalla kun santarmi lähtee ase kohotettuna viemään Pupposta kauemmaksi. Nyt tulevat paikalle myös suonreunassa näkymättömissä olleet kaksi miestä, ja lyhyen neuvottelun jälkeen lähtevat kaikki varovasti etenemään.

Iikka on suojapaikastaan nähnyt saman minkä toisetkin ja palaa tovereitten luokse. Hän on haavoittunut, kuula on osunut jonnekin oikean olkapään seutuville, siksi häneltä putosi ase ja matka keskeytyi. Nyt ei kuitenkaan ehditä etsimään repusta harsoa eikä sitomaan haavaa, vaan on yritettävä pakoon. Taistelun jatkaminen on

turhaa, Pupposta ei voida ainakaan tässä vaiheessa vapauttaa, kolmen miehen taistelu lyhyillä aseilla noin monta kivääreillä ja käsiaseilla varustettua miestä vastaan on toivoton yritys. Äkkiä matkaan!

Painutaan metsään, ensin suoraan etelää kohti, sitten jyrkästi kääntyen itään, välttäen tarkkaan jättämästä mitään merkkejä vaelluksesta. »Oli sittenkin hyvä, että ammuit sen koiran. Jos se olisi jäänyt henkiin, olisi se nyt jo kintuillamme», sanoo Kostamo Iikalle. Toiset yhtyvät tunnustukseen.

He juoksevat aluksi, vaan kun Huikkarinen alkaa väsyä tyydytään kävelemiseen. Tuon tuostakin pysähdytään kuuntelemaan, mutta vain aivan matkan alussa kuuluu joitakin ääniä, sitten metsä hiljenee. On selvää, että etsijät eivät luovu takaa-ajostaan, mutta heidän täytyy edetä varovasti, joten on helppo saada etumatka.

Kun on vaellettu muutama tunti, pestään ja sidotaan Iikan haava. Kuula on lävistänyt käsivarren lihaksen aivan olkapään läheltä, eikä vioittuma näytä pahalta. Siihen laitetaan jodia ja tiukka side, ja Iikka arvelee, ettei se juuri tappelussa haittaa, jos sellaiseen joudutaan: hän osaa melkein yhtä hyvin ampua vasemmalla kuin oikeallakin kädellä.

Hämärän saapuessa he ovat jo niin kaukana, että uskaltavat yöpyä kirkkaan puron rannalta löytämässään puoleksi luhistuneessa turvemajassa. Nukutaan vuoroittain, yhden aina vartioidessa ulkona. Pari poroa käy aamuvarhaisella nuuhkaisemassa, siinä kaikki. Alkaa tuntua siltä, että selvitty on.

Samaan aikaan huomisin, kun kolme kaverusta lähtee samoilemaan itäänpäin, alkaa Pupposen matka tavallisissa työrattaissa etelää kohti, Kemiin ja Ouluun aluksi. Lähdettäessä sitoo saattajaksi määrätty poliisimies hänen ranteensa rattaitten reunapuihin niin tiukasti, että sidenarut painuvat syvälle lihaan. Kun saavutaan rautatien varteen ja narut vaihdetaan käsirautoihin, ovat kädet ja ranteet kuolleellaverellä, aivan mustanpuhuvat ja niin turvoksissa, ettei käsirautoja saada niihin sopimaan. Pupponen viedään jalkaraudoissa Ouluun.

Mutta sanaakaan ei hänestä saatu puserretuksi vaadittaessa tietoja matkatovereista ja näiden sekä hänen omista matkoistaan. Itse hän tuli Norjasta, hänellä oli merimiespassi, ja hän oli matkalla kotipaikalleen. Noihin kolmeen toveriin hän oli yhtynyt vasta rajalla,

he olivat olleet Ruotsissa metsä- ja sahatöissä ja päätettiin viettää muutama päivä eräretkellä, ilman vain lomaillen ja lepäillen. Aseet? Oli saatu halvalla ostaa Ruotsista, oli rahaa, ostettiin. Poliisit nauroivat, santarmit nauroivat, kuvernööri Enehjelm nauroi, kukaan ei uskonut alkuunkaan, mutta Pupponen vastaili totisin naamoin hiljakseen liikutellen särkeviä käsiään.

Ranteet olivat mustanpuhuvat vielä hänen saapuessaan syksyn kuluessa Pietariin, vankilaan.

Iikka ja Kostamo suuntasivat muutaman päivän kuluttua matkansa etelään ja saapuivat enemmittä seikkailuitta kotiseudulleen Pohjanmaalle. Huikkarinen jatkoi edelleen itää kohti ja tapasi siellä aikaisemmin lähteneet räjäytyskomennuskunnan miehet. Neljän miehen voimalla painelivat jääkäripommarit yli itärajan monet vaarat väistellen, pikku kahakoitakin käyden, joka hetki tietäen, että heidän henkenä ei ole palaneen puulantin arvoinen, jos joutuvat tsaarin santarmien tai sotilaitten käsiin. Tarkkaan oli varottava omiakin kruununmiehiä. Ei kuitenkaan onneksi kaikkia, heidän joukossaan oli jo monia ystäviä ja auttajiakin. Näiden neljän tie vei kauaksi rajan taakse, ja heidän kulkuteillään sotatarvikevarikot lensivät ilmaan ja satamissa räjähteli.

Samanlaisia ryhmiä liikkui lännessäkin, Atlantin rannoilla saakka, ja oman maan satamissa, kaikkialla, missä vain päästiin heikentämään tsaarivallan voimaa. Viheriät jääkäritakit oli vaihdettu siviiliasuihin ja taskussa oli oudonnimiset passit, mutta rohkea, kaikkia vaaroja uhmaava jääkärinsydän sykki samanlaisena harmaan siviilinutun kuin viheriän takinkin alla. Taisteltiinpa rintamalla Missen soilla ja Riianlahden rannalla tai liikuttiinpa tuhoamassa vihollisen taisteluvoimaa missä tahansa, kaikki liittyi samaan taisteluun.

KAHDESTOISTA LUKU

Likomäen Annu oli saanut kirjeen. Hän sattui olemaan itse sitä hakemassa Ampialan kaupasta, johon Kirkonkylän posti tuotiin jaettavaksi, joten Annu säästyi kotona kyselyiltä keneltä kirje tuli. Sillä harvoinhan niitä oli Annulle tullut. Minkään postitoimiston nimeä ei kuoressa ollut, vain postivaunun leima ja sotasensuurin merkit, mutta osoite ilmaisi yhtä hyvin lähettäjän kuin vastaanottajankin sille, joka oli asiasta selvillä: Iikka kirjoitti! Ja Suomesta oli tämäkin lähetetty, niin kuin edellinenkin kirje, mutta osoite oli nyt Iikan itsensä kirjoittama. Tunsihan Annu käsialan, eikä kukaan muu olisi kirjoittanut »Anu Likomiki», niin kuin kuoressa oli. Muu osoite oli kuitenkin oikein, ja perille tuli. Hätimmiten heitti Annu sanomalehden tuvan pöydälle ja kiirehti sitten omaan kamariinsa lukemaan kirjettä. Liikoja lukemisia ei siinä ollut, tämän verran vain: »Hesputei. jätin souvit ny sielä hekeksi ja tuun sua rookamahan lavantain iltajunas. että jos et oo Asmalla kopistan klashin. Ikkupoika.»

Etteikö Annu olisi asemalla! Köysiin olisi pitänyt panna, jos olisi pois jäänyt. Olihan vielä jonkin vertainen pyöräkeli, vaikka syyskuun sateet jo olivat teitä pehmitelleetkin. Juna myöhästyi lähes tunnin, se oli tavallista tänä sota-aikana. Annu ei mennyt odotussaliin, vaan kuljeksi ulkona, sattui leppoisan lämmin iltakin.

Junan kohina alkoi kuulua ja Annu siirtyi odottamaan asematalon nurkalle. Monta ihmistä ei asemalla ollut tulijoita vastassa, eikä ollut monta tulijaakaan. Olipa kuitenkin pitkä mies, joka hatunlierit syvään silmille painettuna ja hiukan kumaraisena lähti astelemaan tiellepäin toisen huomattavasti lyhyemmän nuoren miehen kanssa. Asemarakennuksen varjosta astui polkupyörää kuljettava naisihminen heidän luokseen ja lähti astelemaan vieressä. Tulijat pysähtyivät ja tervehdittiin.

— Oliko asemalla tuttuja? kysyi Iikka.

— En käynyt odotussalissa. Pari hevosta tuolla näkyy olevan.

— Antaa heidän mennä ensin. Mennään tuonne seinustalle odottamaan. Tämä tässä on matkakaverini Einari, jäämme vain muutamaksi päiväksi. Tiedätkö onko Viinikassa isäntä kotona?

Annu tiesi että on, hän oli nähnyt Julius Viinikan liikkuvan kylässä samaan aikaan kun kasakat kulkivat tarkastuksiaan pitäen.

— Kasakat?

— Niin. Niitähän oli täällä taas suuri joukko, monta kymmentä, ratsastelivat koko päivän edestakaisin. Pitivät jonkinlaisia tarkastuksiakin monessa talossa. Koivumaassa, Pahkamäessä, Ampialassa ja Kartanossa jylläsivät oikein perinpohjin, riihetkin katselivat.

— Mitä he etsivät?

— Kadonneita miehiä kuuluivat kyselleen.

— Eivätkö käyneet Harjunpään mökissä?

— Eivät. Mutta Efraim-suutarilta olivat kovasti pihistäneet tietoa, missä Vikke on, ja suutari oli sanonut, että poika suutaroi jossakin pohjoisessa Ruotsin puolella rajaa, ja Efraim oli luvannut tehdä sille päällikköryssälle ilmatteeksi saappaat, jos tämä hakee pojan sieltä pois, kun tarvittaisiin kotona suutarintöihin. Poliisi Nikari oli kertonut, hän oli siellä mukana nimismiehen kanssa.

Nyt ovat asemapihan laidassa olleet hevoset matkaajineen häipyneet maantien pimeään, ketään jalankulkeviakaan ei ole enää näkyvissä. Nuo kolme asematalon varjossa viivähtänyttä lähtevät myös. Iikka työntää pyörää, hän puhelee hiljakseen Annun kanssa, Einari Kostamo astelee hiukan jäljessä. Iikka kyselee kotikylän oloja, Annu selostaa. Kunnantalossa ja pappilan väentuvassa on sotilaita, niitä tuotiin keväällä muutamia kymmeniä ja nyt hiljakkoin jälleen lisää. Mitään erikoisempaa pahaa eivät he ole tehneet, jotakin pientä oli joku varastanut pakarista, mies saatiin kiinni ja hän oli saanut lujasti selkäänsä, niin on kerrottu. Pahkamäki ja opettaja eivät ole enää Vaasan linnassa, vaan heidät on viety Venäjälle, ja hiljakkoin kerrottiin, että myös Louhela on vangittu ja viety Venäjälle. Nimismies Grön? Ahdistellutko täkäläisiä? Ei ihan viime aikoina. Oli hän nyt ollut kasakkain mukana, niin kuin molemmat poliisitkin, mutta Nikari oli puhunut Ampialassa, ettei Grön ollut ollenkaan innokas, olipa takanapäin kiroillutkin, että on tämä pirullinen virka, kun joutuu yhtämittaa ahdistelemaan kunniallisia ihmisiä. — Olisiko tosiaan sanonut niin, nimismies, meinaan? — Niin Nikari on puhunut, vakuutti Annu.

Iikka ei puhunut vähään aikaan mitään, vastailihan vain lyhyesti Annun kysymyksiin. Nyt he olivatkin jo kylässä. Matkalla ei ollut kohdattu ketään. Likomäki ei ollut aivan tien tuntumassa, ja he pysähtyivät taloon johtavan tien varteen tuuhean koivun alle odottamaan jäljempänä astelevaa Kostamoa. Tämän saavuttua toisten luokse sanoi Iikka:

— Aiomme mennä Viinikkaan, sieltä ei meitä helpolla löydetä. Kaveri lähteekin pian eteenpäin, enkä minäkään viikkoja viivy. Lähdetkö vielä meidän kanssamme sinnepäin vai joko menet kotiin?

— Kotiin menen, ja sinne tulette tekin. Viinikkaan on matkaa, ei sinne kannata nyt keskellä yötä lähteä. Luulin sun tulevan yksin ja sitävaraa laitoin oleskelun meille, mutta yhtä hyvin sinne sopii kaksikin.

— Vaan jos isäsi — — — tai äitisi havaitsevat?

— Eivät he havaitse. Ja vaikka havaitsevatkin, niin ei se haittaa.

— Onko se nyt niin?

— On se niin.

Iikka ei kysynyt enempää, tarttui vain lujasti Annun käteen ja lähti kävelemään taloa kohti. Einari asteli perässä. Mistään ei näkynyt valon pilkahdusta eikä muita ääniä kuulunut kuin tuulen leppoisa suhina ja joskus kaukainen koiran haukahtelu. Likomäen pihamaata ympäröivien rakennusten ja tuuheitten puitten varjossa oli pimeys vielä sakeampi kuin tiellä. Annu sanoi Julian, palvelustytön, siirtyneen täksi yöksi tupaan nukkumaan, ja aitta oli varattu Iikalle. Aitassa oli kaksi vuodetta, toinen palvelijatar oli muutaman päivän lomalla sairastunutta äitiään hoitamassa. Aitassa saisivat pojat olla aivan huoleti: kukaan vieras ei tule sinne kurkistelemaan.

Einari Kostamo painui heti nukkumaan, mutta Iikka ja Annu lähtivät astelemaan jonnekin joellepäin, tuttuihin paikkoihin, joissa oli monet pimeät ja hämärät istuttu ennenkin isojen pihlajain alla yön soluessa ylitse. Nyt oli paljon kyseltävää ja kerrottavaa, molemmilla. Sovittiin siinä muun puhelun lomassa siitä, että seuraavana aamuna Annu pyöräilee Viinikkaan ilmoittamaan poikien tulosta ja tiedustamaan, voivatko he oleskella Julius-isännän vieraina muutamia vuorokausia, Kostamo vain yhden tai kaksi, Iikka hiukan useampia.

Kaksi nuorta miestä oli saapunut edellisenä iltana Viinikkaan, jossa heille oli varattu varma ja rauhallinen oleskelupaikka. Ei ollut Julius Viinikka hetkeäkään miettinyt Annun kysyttyä, ot-

taako isäntä pari vierasta vastaan. On täällä tilaa, niin monta saa tulla kuin taloon mahtui, jos kerran oikeilla asioilla liikkujia ovat. Ja on talossa elantoakin, vaikka se laittamisenpuoli ei tietysti ole aivan yhtä priimaa kuin oikeissa kaupungin hotelleissa. Siitä puolesta lupasi Annu huolehtia.

Viinikassa oli nyt enemmänkin vieraita. Oli annettu sana Koivumaan isännälle, Niemikylän Juurelalle ja Ampialalle. He olivat tulleet eri aikoina polkupyörillä, vasta pimeän langettua, sillä ei ollut haitaksi varoa tänä aikana liikkumisiaan, vaikka miten oikeilla asioilla kulkisi. Niistä oikeista ja vääristä asioistakin kun oli nykyään hiukan eri ajatuksia — — —. Jo aikaisemmin, hämärän rajoissa, olivat Viinikkaan saapuneet Annu ja Pahkamäen Saimi.

Ikkunoissa oli kaksinkertainen tiivistys, siksipä ei tuvassa tarvinnutkaan säästellä valoa. Takassa räiski iloinen pystyvalkea ja kaksi lamppua levitti loistettaan. Pöydän hohtavanvalkealla liinalla oli pitkä rivi kahvikuppeja ja kahvin tuoksu täytti huoneen. Oikean kahvin tuoksu, ei sota-ajan korvikkeen, johon oli jo saatu tottua. Kahvia olivat pojat tuoneet Ruotsista repuissaan, mutta näihin tuomisiin ei ollut tarvinnut koskea: Ampiala oli sujauttanut Annun koriin puolisen kiloa sattumalta vanhoista varastoista löydettyjä Brasilian papuja, ja niillä hoideltiin tämän illan kestitys.

Toisia myöhemmin saapuivat Efraim-suutari, Ripsan Mikki ja Kartanon nuori Antti-isäntä, Saksassa olevan Köpin veli. Heidän saavuttuaan Kostamo puhui. Hän kertoi aluksi tämän matkan tarkoituksesta: he olivat, Iikka ja hän, saapuneet pataljoonan lähettämänä tuomaan terveisiä ja selostamaan minkälaista pojilla siellä on. Hyvin voidaan. On oltu jo koko kesä rintamatoimissa, useita on haavoittunut, muutamia kaatunutkin, mutta tämän paikkakunnan pojat ovat kaikki elossa. Joku heistä on haavoittunut, mutta kaikki parantuneet. Pataljoonassa on jo tuhansia miehiä, kuinka paljon, sitä ei tarkalleen tiedetäkään, sillä lisää on saapunut jatkuvasti. Siellä on luja usko, että pian päästään kotimaahan taistelemaan ja vapauttamaan Suomi. Venäjän rintama repeilee jo monin paikoin ja Saksan armeijat etenevät. Täällä kotona on pidettävä yllä vahvaa toivoa ja urheaa mieltä, että ollaan valmiina sitten kun ratkaisun hetki lyö. Santarmien apulaisia ja ilmiantajia on varoitettava niin että tuntuu. Sellaiset ovat meidän poikiemme ja myös saksalaisen päällystön terveiset sieltä josta tulemme. Iikka kertokoon lähemmin tämän pitäjän poikien terveiset omaisille.

Siitäpä sitten illaksi juttelua riittikin. Iikka ei ryhtynyt mitään esitelmiä pitämään, vastailipahan vain kysymyksiin. Mitään kirjeitä ei hänellä omaisille ollut, sellaisia ei saanut ottaa mukaan, niin oli käsky. — Mutta eipä siellä hätää ole kenelläkään, niin kuin jo kuulitte, ja takaisin tullaan aikanaan. Me lähdemme tämän kaverin kanssa niin pian kuin on täällä saatu näitä terveisiä kuljeteltua vähän laajemmalle.

— Onhan senkin vuoksi vielä hiukan viivyteltävä lähtöä, että saat kätesi terveeksi, sanoi Kostamo. — Tiedusteltiin mikä Iikan kättä vaivasi, jolloin Kostamo kertoi kahakasta pohjoisessa ja matkasta Lapin halki itään ja sieltä vähitellen tänne kotipuoleen. Vasta Kajaanissa saatiin lääkärinhoitoa. Iikka huitaisi vasemmallaan ja ilmoitti oikeankin olevan melkein terve, aivan tarkkaan ei sillä vielä voinut tähdätä, mutta jonkun santarmien kätyrin ja ryssien asioilla juoksevan nimismiehen voi kyllä ampua vasemmallakin kädellä — — —.

Tässä saikin juttelu uuden suunnan. Kysyttiin mitä Iikka tarkoitti? Näitä tämän paikkaisiako? Iikalla ei ollut lupa sanoa enempää, mutta eipä hän kieltänytkään, etteikö tuollaisten joukkoon sopisi tämänpaikkaisiakin, onhan niitä täälläkin kaikenlaisia santereita, niin kuin monensorttisia kruununherrojakin — — —. Tähän tarttui Koivumaan isäntä ja sanoi, että pojat siellä kaukana eivät taida olla aivan selvillä näistä tämänhetkisistä täällä. Nimismies Grön tosin oli tullessaan innokas, ja hänellä tuntui olevan jonkinlaista mielenkränääkin paikkakunnan asukkaita ja aivan erikoisesti muutamia täältä lähteneitä nuoria miehiä kohtaan. Oli jäänyt hampaankoloon aikaisemmilta vuosilta, tekiväthän pojat hänelle pikku kolttosia, niin kuin sekin siellä Laiturin lesken luona. Ja kovastihan hän touhusi vielä talvellakin, poikien lähdettyä. Mutta hän on saanut nyt kesän aikana varoituksia. Olemme käyneet hänelle juttelemassa kaksi kertaa, Ampiala ja minä, ja toisella kerralla oli myös pastori mukana, eikä nimismies ole enää sama kuin ennen. Tietysti hänen täytyy suorittaa virkatehtävänsä silloinkin kun ne ovat vastenmielisiä, mutta kun nytkin täällä mellasti se kasakkalauma, yritti hän pikemmin hissunkissun ohjailla heitä syrjään sellaisista paikoista, joissa olisi voinut sattua vahinkoja, eikä suurestikaan osoittanut auttamishalua. Niin sanoivat poliisitkin, jotka ovat aivan luotettavia miehiä, molemmat. Tänne voitaisiin saada tilalle paljon pahempi mies, jos Grön joutuisi pois.

Iikka ei puhunut mitään, katseli vain Kostamoa. Tämähän oli pomo, hän vastatkoon. Kostamo sanoi, että heillä siellä alhaalla oli toisenlaiset tiedot, nyt kuultu muuttaa asioita. Vaan entäs muut? Täällähän on sellainenkin mies, joka oikein urheilee ilmiantojen teolla ja on santarmien vakinaisesti palkkaama? Onko tämäkin tieto väärä?

Ei ollut, valitettavasti sellainen viheliäinen olento oli paikkakunnalla, Koppa-Santeri, mutta hänhän on hullu! Hän on ollut vaarallinen, mutta ei ole enää. Nykyään hän uhkailee pahimmin nimismiestä, kun tämä ei enää merkitse kirjoihinsa eikä kuljeta edelleen Santerin ilmiantoja, joita hän tekee nykyään melkein kenestä hyvänsä. Hänestä ei kannata välittää. Syntyisi vain ties mitä levottomuuksia ja saataisiin lisää sotaväkeä vaivoiksi, jos täällä nyt tapahtuisi väkivallantekoja. Kun on jaksettu tähän asti, niin on parasta jaksaa vieläkin. Santeri on kyllä saanut paljon pahaa aikaan, mutta ei saa enää, sitä emme usko.

Tätä mieltä oltiin. Vain Niemenkylän Juurela tuumi, ettei olisi haitaksi, vaikka Santeri häipyisikin näkyvistä, iljettää miestä katsellakin, sellainen rääpäle on, ja aina pirujaan punomassa. Yhtyi kuitenkin hänkin siihen, että parasta antaa vielä olla, saadaanhan hänet äänettömäksi tavalla tai toisella tuonnempanakin, jos se käy välttämättömäksi. Mutta nimismiehen pimittäminen olisi erehdys, sellaisesta olisi enemmän haittaa kuin hyötyä.

Tämä asia jätettiin. Pojat juttelivat jälleen tapahtumista siellä, josta he tulivat, ja olihin sieltä juttelemista. Kelpasi nauru, kun Kostamo kertoili Oravan Salun otteista, vaikka aluksi, ennen kuin Iikka asian selvitti, eivät kuulijat olleet perillä kenestä on kysymys, kun Kostamo puhui Tuharista, eihän hän muuta nimeä tuntenutkaan, naapuripitäjän mies kun oli. — Taisipa tulla vanhalta Ampialalta aivan kuin hiukkasen arvontuntoa ilmaiseva yskähdys, kun hän sai kuulla, että ensimmäisenä ja tähän asti ainoana näiden seutujen pojista Markku Ampiala oli saanut rautaristin, joka annettiin vain urheimmille. Kuuli tuon saman Pahkamäen Saimikin, käännähti äkkiä ja pyyhkäisi silmiään. Markku, hänen Markkunsa! Voi, olisipa hänkin tullut — — —. Vasta puolen yön jälkeen vieraat lähtivät Viinikasta.

Huomisin Einari Kostamo lähti hoitamaan hänen hoidettavakseen annetut asiat kotipitäjässä ja parissa naapurikunnassa joihin oli

kutsuttu värväreitä saamaan tietoja ja uusia tehtäviä. Iikka jäi vielä muutamaksi päiväksi kotikylään, aluksi Viinikkaan. Yhden yönseudun ja päivän hän oleskeli kotimökissäkin, isä-Petterinkin jättäessä siksi päiväksi työt ja jäädessä kotiin. Oli se juhlapäivä Harjunpään murjussa, ei tiennyt Eveliina-emäntä itkeä vaiko nauraa Iikka-pojan ilmestyessä mökin puolipimeään ovensuuhun ja sanoessa hyvänillan. Ja kun sitten myöhemmin illalla levisi mökkikullassa oikean kahvin tuoksu ja penskaparvi nieleskeli valkoista nisuleipää silmät pullollaan, niin mitäpä juhlasta puuttui.

Viimeisen yön ja sitä seuraavan päivän vietti Iikka Annun kotona Likomäessä. Äidilleen oli Annu ensin maininnut Iikan tulosta, ja päivän asiaa ajateltuaan kertoi Justiina-emäntä sen isännällekin. Tämä ei sanonut mitään, lähtipähän vain kävelemään ja laitteli tupakan, sytytti ja unohti imeä, sytytti uudelleen ja unohti jälleen. Huomisin hän kysyi emännältä mitä tämä arveli, olisiko Annu oikein tosissaan tuon pojan perään, aina vain? Emäntä sanoi asian niin olevan, eiköpähän tauti ole vain pahentunut — jos tuota taudiksi täytyy sanoa. Niinpähän vain tahtoo olla, että jokaisen kohdalle se aikanaan tulee — — —. Ei siihen isäntä muuta kuin muhahti, että »olisi Annu voinut jonkun muunkin parhaakseen katsoa, mutta taitaa olla tauti jo niin pahassa mitassa, ettei se sanoilla parane.» Niin arveli emäntäkin, ja lisäsi vielä, että tuskinpa pojassa muuta vikaa on kuin köyhyys, ja onhan tätä tässä meillä olemista. Siihen ei isäntä sanonut sen enempää, mutta kun sitten Annu tuli tupaan, jossa isäntä ja emäntä olivat kahden, sanoi isä ainoalle tyttärelleen, että »miksikäs et sinä sitä sulhaspoikaa ole meille näyttänyt, koska hän kuuluu näillä main olevan?» Ensin Annu melkein säikähti, mutta sitten oli vähällä hypähtää halaamaan isää, vaikka sellainen ei näihin talonpoikaisiin tapoihin kuulunutkaan.

Sinä iltana Iikka istui Likomäen kamarissa ja jutteli isännän kanssa monista asioista. Siellä hän nukkui yönsäkin, yliskamarissa, ja lähti illalla hämärän tultua käväisemään hiukan kylässä matkustaakseen sitten yötä myöten rannikolle, jonne myös Kostamo saapuisi omalta taholtaan. Sovitussa paikassa odotti vene, joka veisi heidät Ruotsiin.

Astellessaan täyteläinen reppu selässään alkuillan puolipimeässä kylätietä nimismiehentalon kohdalle ja siitä lyhyen koivukujan päässä olevan talon pihamaalle koetteli Iikka oikean kätensä kuntoi-

suutta, ojenteli ja koukisteli, totesi sitten: pitää kutinsa! Varmasti osun jos tarvitaan. Hän pysähtyi hetkiseksi rakennuksen varjoon, siirsi aseen oikeanpuoleiseen taskuun ja katseli taloa. Ikkunat oli pimennetty siellä niin kuin muuallakin, mutta kotona oltiin: savuntuoksu painui pihamaalle, ja miltei joka ikkunasta pilkotti pimennysverhojen rakosista hiukkasen valoa.

Ennen Kostamon lähtöä omalle taholleen olivat pojat neuvotelleet tästä käynnistä. Iikan oli tehtävä vaarattomaksi nimismies Grön, jota pidettiin yhtenä pahimmista santarmien apureista, mutta merkitsikö annettu tehtävä nimenomaista kuolemantuomiota nyt, kun oli saatu lisätietoja Grönin suhtautumisesta asioihin? Oli sota, pojat olivat matkassa sotilaskomennuksella, he olivat saaneet tehtävät ja täyttäisivät ne. Mutta komennuksen ylimpinä antajina olevat saksalaiset upseerit eivät tienneet mitään tämänluonteisista asioista ja olosuhteista Suomessa, heidän komennuksensa oli vain muodollinen suostumus pataljoonan suomalaisen päällystön esitykseen. Mutta eihän ollut siellä jo vuosia oleskelleilla suomalaisillakaan selvillä tarkalleen jokainen paikallinen asia ja yksityinen henkilö, he tekivät päätöksensä ja antoivat määräyksensä kuulopuheen mukaan. Tiedot voivat olla vääriäkin, tai vanhentuneita, niin kuin tässä Grönin tapauksessa. Jos joku henkilö oli jo muuta tietä tehty vaarattomaksi, ei asiaan olisi enää puututtava.

Kostamo, lakia lukenut ja Suomeen komennetun partion johtaja näin mietiskeli selostaen samalla ajatuksiaan Iikalle, joka ei ryhtynyt mihinkään mietiskelyihin, eivät sellaiset kuuluneet hänelle. Hän oli vannonut sotilasvalan, hän vain totteli.

Sovittiin näin:

Iikka käy ennen lähtöään tapaamassa nimismiestä ja kysyy häneltä itseltään millä tavalla hän tästä lähtien suhtautuu Saksaan menneisiin poikiin ja heidän lähettäjiinsä ja omaisiinsa. Jos nimismies todella on muuttanut mieltään ja menettelyään ja hän sen selvästi sanoo ja vakuuttaa, niin pääsköön varoituksella ja saakoon vain ilmoituksen, että jollei lupaus tulevaisuudessa pidäkään paikkaansa, niin mikään ei pelasta häntä äkkikuolemasta. Mutta jos hän ryhtyy röyhkeilemään, jos yrittää pidättää Iikan tai muulla tavalla ilmaisee, että se mitä hänen mielenmuutoksestaan on kerrottu ei olekaan totta, niin silloin saa paukahtaa. Selvä peli.

Näin oli sovittu. Se oli komennus. Nyt Iikka odotti vain rauhallisesti milloin paikkakunnan nopein juoksijaori, Kartanon »Riuska»,

ilmestyisi pihaan kahdenistuttavine rattaineen, isäntä itse ajajana. Vain muutaman minuutin odotuksen jälkeen Antti Kartano ajelikin pihaan, käänsi oriinsa valmiiksi menosuuntaan ja jäi odottamaan. Vaihdettuaan muutaman sanan kyytimiehensä kanssa ja jätettyään selkärepun rattaille asteli Iikka talon rappusille ja samantien sisään. Nimismiehen konttorissa ei ollutkaan Grön, vaan siellä oli poliisikonstaapeli Nikari, joka jotakin kirjoitellen istui pöydän takana. Iikan astuessa sisään hän kämmenkourun kulmalle vieden koetti saada selville kuka tulija oli, mutta ovensuussa oli jonkin verran hämärää, eikä tulija ottanut hattua päästään, niin kuin tapa oli tässä huoneessa, joten Nikari jätti tunnustelun sikseen ja kysyi:

— Mitä olisi asiaa?

— Eikö nimismies olekaan täällä?

— Niin kuin näkyy ei täällä ole muita kuin minä. Mitäs — — —? Kuinka — — —? Onko se Iikka?

— Iikkahan tässä on. Päivää vain, Nikari.

Nikari nousi ja kätteli. Kehotti sitten Iikkaa istumaan.

— Eipä taida olla nyt aikoja istuskella. Olisi vain tavattava nimismies. Eikö hän ole kotona — tuolla sisälläkään?

— En tiedä varmasti. Etkö voi ilmoittaa asiaasi minulle?

— En.

— Kuulehan — — — kuinka sinä olet täällä? Etkö tiedä olevasi peräänkuulutettu, niin kuin kaikki toisetkin, ja jos sinut nähdään — — —

— Ketkä toiset?

— Älä nyt kysele turhia!

— En minä toisista tiedä. Minä oon ollut Ruottissa töissä, yhdellä sahalla, sinne lähden takaisinkin. Mutta on tavattava ensin nimismies.

— Kuule nyt, Iikka; älä viitsi puhua tuollaisia. Tottahan minä sun matkasi tiedän, ja kaikkihan täällä ne tietävät. Sun olisi nyt parasta äkkiä häipyä, voi joku tulla ja nähdä ja levittää tietoa pitäjälle, saavat vielä ryssät asian haraviinsa, ja tiedät mitä siitä seuraa.

— Mitähän siitä seuraisi?

— Älä viitsi! Meillähän on, poliisikunnalla, ankarat määrät pidättää sinut niin kuin kaikki muutkin sinne lähteneet, eikä olisi meillekään hauskaa jos tulisi tietoon, että täällä vain näin rauhassa seurustelemme.

Iikka ei sanonut mitään, hän mietti mennäkö etsimään nimismiestä

sisähuoneista vai odottaako vielä täällä. Nikari raotti ikkunaverhoa ja koetti tirkistellä pihamaalle, raotti hiukan enemmänkin ja kääntyi sitten äkkiä takaisin, sanoi:

— Siellä on hevonen pihan laidassa, tänne on joku tulossa. Tottele nyt ja ala painua, äkkiä! Juokse! Mene tien yli metsään, ja minä vaikka ammun perääsi, jos tuo tulija on epäilyttävä henkilö. Älä pelkää että osun, ammun ilmaan, mutta ei voida ainakaan syyttää poliisikuntaa välinpitämättömyydestä. Pidän huolen siitä, ettei sua löydetä, kunhan et kovin pitkiksi ajoiksi jää tänne — — —. No, painu helvetissä matkaan!

Iikka ei välittänyt vähääkään konstaapelin hätäilystä, näytti vain mietiskelevän jotakin tärkeää. Nikari alkoi suuttua:

— Etkö sinä saakelin jääräpää usko ja lähde! Jos vielä viivyttelet täytyy mun panna hilut hihansuihisi. No, etkö lähde?

— Enpä meinaa.

— Haluat siis hirteen?

— Ei mua hirtetä, kun ei mitään syytäkään ole.

— Mutta yksi Saksassa ollut mökinpoika, jumaliste, voidaan hirttää, ellei sen puffelinpäähän mahdu järkipuhe. No?

Tähän ei Iikka viitsinyt enää vastata. Hän oli nyt saanut tuumiskeltavat tuumituksi ja lähti kävelemään sisähuoneisiin johtavalle ovelle, oikea käsi taskussa ja vasen hiljakseen heilahdellen. Nikari oli juuri lähdössä estämään hänen pääsyään toisiin huoneisiin, kun samassa ovi avautui ja nimismies Grön tuli näkyviin. Hän jäi seisomaan ovelle, katsahti Iikkaa, sitten Nikaria ja sanoi:

— Kuulin täältä juttelua. Kuka tämä on? Grön oli nähnyt Iikan joskus tämän ollessa pikkupoika. Olihan Iikka monesti luutakuormineen käynyt nimismiehentalossakin, mutta eihän Grön voinut tuntea tätä kolmikyynäräistä pystyryhtistä nuorta miestä tuoksi ryysyläispojaksi.

Nimismies oli osoittanut kysymyksensä Nikarille, mutta ennen kuin tämä ennätti vastata, sanoi Iikka:

— Ei sillä ole väliä kuka joku on eli onko kukaan, mutta mun pitäisi saada tietää nimismieheltä vieläkö hän hyysää ryssiä?

— Mitä puhetta tuo on?

— Sellaista aivan suoraa puhetta, ja siihen olisi nyt pikapuoliin vastattava, sillä mulla on kiirus.

— Mihin olisi vastattava?

— Tähän: jos suomalaiset kätyrit eli santarmit tulevat ilmianta-

mahan suomalaisia, oikeita kunnon ihmisiä, niin ottaako nimismies onkehen heidän puheensa ja rupeaa vieläkin jahtaamahan ja yrittämähän kiinni heitä? Minä meinaan niitä poikia, jotka ovat täältä lähtenehet, ja niitä muita, jotka ovat heitä auttanehet?

Nimismies aikoi ensin vastata kiivaasti, mutta sitten hän huomasi Nikarin tekevän kädellään liikkeen, jota ei voinut ymmärtää muuten kuin varoitukseksi. Myös Iikan ilmeessä, äänessä ja asennossakin oli jotakin, joka sai nimismiehen harkitsemaan sanojaan hänen vastatessaan:

— En oikein nyt ymmärrä tämän nuoren miehen kyselyitä, mutta tietäähän Nikarikin, ettemme ole suinkaan kovin innokkaasti tämän kesän aikana näissä asioissa toimineet. Viime talvena en minä tiennyt mistä on kysymys, mutta nyt tiedän. Virkamiehenä on minun luonnollisesti toteutettava saamani määräykset, muutenhan saan jättää paikkani, mutta enempää en tee kuin on välttämätöntä. Haluaisin kuitenkin nyt tietää kuka olette ja miksi näitä kyselette?

— Ei sitä tarvitte tietää. Ja parasta olis, ettei näis salaisina pidettävis asiois tekisi sitä välttämätöntäkään, niin ettei tarvittisi tulla tänne toista kertaa. Silloin ei kaikki tapahtuisikaan näin hiljaisesti. Tämä sopii nyt painaa mielehensä. Nyt minä sitten katoan näiltä maisemilta. Parasta on, ettei konstaapeli Nikari lähde mun perähäni ammuskelemahan, minä haluan häipyä aivan hiljaisesti. Ei tuota hevosmiestä pihalla tarvitte peljätä, se on mun kyyttimieheni. Te pysytte aivan rauhas täällä huonehes niin kauan, että minä oon ennättäny maantielle. — Tämän Iikka sanoi ja otti sitten käteensä pistoolin ilmoittaen, että se paukahtaa yhdeksän kertaa, niin että on terveellisintä istua nyt aivan rauhassa ja panna tupakaksi niin kauan kuin kärryn ääni kuuluu.

Iikka meni. Nimismies ja poliisi sytyttivät tupakan ja istuivat rauhassa. Eikä tästä vieraskäynnistä puhuttu jälkeenpäinkään — ei ainakaan nimismiehenkonttorin ulkopuolella.

Einari Kostamo oli rannikolla odottamassa Iikan sinne saapuessa. Vuorokauden kuluttua he olivat jo Ruotsissa ja seuraavalla viikolla itärintamalla.

— — —

Olipa juhla »Korsholmassa», siinä isohkossa etulinjan korsussa, jonka useimmille asukkaille komennukselta palannut Iikka Harjunpää tänä iltana toi kotipitäjän terveiset.

Jo kaksi päivää sitten Iikka ja Einari Kostamo olivat saapuneet

pataljoonaan, mutta vasta nyt oli sopiva ilta yhteisten terveisten esittämiseen: kenelläkään pitäjän pojista ei ollut vartiovuoroa, ei lähetetty partioitakaan tänä kylmänsateisena lokakuun iltana. Oli muutenkin hiljaista tällä rintamanosalla, vain kaukainen tykinjylinä ja pitkin väliajoin kuuluvat yksinäiset kiväärinlaukaukset muistuttivat sodasta.

»Korsholmassa» siitä ei muistuttanut mikään.

Pieni kamiina hohteli lämpimänä, karbidilampun avuksi oli sytytetty muutama kynttiläkin. Perällä olevan pöydän ympärille oli kerääntynyt miesparvi kuulemaan, mitä Iikalla oli kerrottavana. Oltiin selvillä etukäteen, ettei siinä kertomuksessa sanoja tuhlattaisi, turhaa juttua ei sen pojan hampaista lohkeile, mutta kutinsa pitävät tiedot. Matkat Iikka kuittasikin muutamalla sanalla, ei muistanut edes kertoa haavoittumisestaan pohjoisessa, ohimennen mainitsi siellä jossain metsäkämpällä ammuskellun, jolloin Pupponen joutui joukosta erilleen ja vangiksi.

Kotipitäjän asioista hän kertoi enemmän. Tapaamiset Viinikan luona ja keskustelujen tärkeimmät kohdat hän mainitsi, kasakkaparven liikuskelun ja paikkakunnalle sijoitetun sotaväen, ja tärkeimpiä seikkoja kotoisista oloista. Enimmäkseen hyviä asioita sieltä kotoa. Paikkansa piti, ettei ollut ketään enää vangittu eikä viety sitten kevään. Ei ollut sattunut kuolemantapauksiakaan kenenkään lähiomaisen kohdalla. Vallitöihin vain vietiin miehiä yhä runsaammin, ja etelässä kuului niissä töissä olevan suuria joukkoja kiinalaisia ja mitähän kaikkia mongoleja, jotka sontimistouhuissaan pyllistelivät katujen kulmissa ja teitten varsilla ja varastelivat seppelten nauhoja hautausmailta. Sellaisia kerrottiin. Miesten ottamisesta Venäjän armeijaan puhuttiin, mutta uskottiin, ettei siitä mitään tule.

— Eivät uskalla ottaa! sanoo joku väliin. — Arvaahan Niku-keisari, että tänne sieltä miehet alkavat painua heti, jos heitä yritetään Venäjälle kuljettaa, tänne Ville-keisarin porukkaan.

Tähän yhdyttiin. Lopuksi Iikka kertoi käynnistään nimismiehen luona. Siitä asiasta keskusteltiin. Jotkut olivat sitä mieltä, ettei olisi pitänyt luottaa nimismiehen sanaan, kettu se on, Grön, ja nahkansa pelastamiseksi vannoskeli, olisit antanut paukkua. Useimmat kuitenkin arvelivat, että kenties oli parasta näin kuin tapahtui. Ja Kostamohan siitä on lopullisessa vastuussa. Gruppenführer, hän antoi ohjeet.

Iikka ei puuttunut tähän keskusteluun. Hän oli tehnyt minkä oli

tehnyt, ei se puheista parannut. Annettuaan muutamille pojille kotoa lähetetyt rahaerät hän levitteli vähitellen näkyviin reppunsa sisällön, eikä kukaan enää sen jälkeen palauttanut palaveriin matkan virallisen puolen asioita. Repussa oli jokaiselle jotakin. Ainakin kotikylän naisten kutoma sukkapari oli kaikille pitäjän pojille. Ja sukkakääryssä oli terveiset. Ne olivat lyhyitä lappusia, pikkukirjeitä, joissa oli paljon enemmän luettavaa rivien välissä kuin riveillä. Muutamille oli sentään tekstiä pidemmältäkin, ainakin Markulle ja Villelle, sillä molemmille oli sekä ikävöivän tytön että äidin terveiset, ja Saimi oli kirjoittanut hieman pitemmälti paikkakunnan muistakin asioista.

Muitapa tuomisia ei ollutkaan, paitsi yhteisesti kaikille kaksi komeaa juustoa. Ne olivat pahanpäiväisesti kuivuneet, hiukan homeessakin, mutta ne olivat joka tapauksessa oikeita pohjalaisia leipäjuustoja, isoja kuin pyöreän veden saaristokartat, mustia palaneentäpliä kermankeltaisella pohjalla. Iso ilo alkoi, kun Iikka varsinaisten tuomisten jakelun päätyttyä kiskoi juustot repustaan. Huikattiin ilmoille oikein intiaanikiljaisu, jota muutamat samassa poterossa asuvat ja vain taempaa tapahtumia seurailleet toisten maakuntien miehet eivät käsittäneet. Eiväthän he tällaista juustoa tunteneetkaan, tuskin olivat ennen nähneetkään.

Ainoakaan hammas ei haukannut juustoa sellaisenaan. Se pehmennettiin sopiviin liuskoihin leikeltynä kamiinan kuumana hehkuvalla kuveulokkeella, kypsennettiin rasvaa tiriseviksi suikaleiksi ja pureksittiin hitaasti, aivan kuin jokainen olisi tahtonut mahdollisimman kauan kuunnella tuota kotoista, lapsuudesta tuttua natinaa ja litinää leukapielissä, kun vahvakermaisesta maidosta leivottu juusto hiljakseen jauhautui hampaitten myllyssä. Puhelu taukosi, ääneti nauttien narskuteltiin. Jokaisen mieleen toi juusto, juuri tämä tällainen juusto, ainoa oikea juusto maailmassa, kotoisia kuvia. Toi Tuharinkin mieleen, vaikkei hänen kotimökissään lehmää ollut koskaan ollutkaan, enempää kuin Iikankaan kotona. Mutta omat juustomuistonsa oli heilläkin, sillä olihan paimenpoikain evään joukkoon joskus pistetty juhlaherkuksi kuiva juustonpalanen, ja silloin tällöin oli kotiin ilmestynyt kokonainenkin juusto, antimena tai palkanlisänä. Monille tuli mieleen kotoinen juustonteon kuvakin lapsuusvuosien ajoilta, miten äiti otti padasta pitkässä tikussa roikkuvan juoksutinmassukan, ja sitten nosteli juustonaineksen suureen puukehloon, jossa sitä paineli ja puserteli, lapsiparven ympä-

rillä vesi kielellä odottaessa. Eikä odotettu turhaan: jokainen sai vuorollaan kimpaleen valkoista juustomassaa, kouramokkaa, paistamatonta ja vasta puoleksi puserreltua, maailman ihaninta herkkua. Tuollaisia tuli useimpien poikien mieleen kotoista juustoa syötäessä, siksi on niin hiljaista, kuin jonkinlaista rituaalia suoritettaisiin. Unohtuu aika ja paikka, siirtyy kauaksi sota ja maanpakolaisen osa. Kuin kuuluisi kotipihan pihlajain leppoisa tohahtelu — — —.

Karjalan poikakin huomaa, miten merkillisen hartaasti Pohjanmaan pojat nauttivat kotituomisistaan, tulee lähemmäksi ja sanoo, että »Mie ko oon katsont jo kahestikkii, et kui hyvvii nuo teiä paistokse on, ko iha kuin oikeit hyvvii karjalaissii piiraissii söisitte, nii hartaast mukellatten. Antakas miekin maistan, vai tohtiiks sitä pohjalaista piaruvärkkii ilman välitönt hengenvaaraa maista? Mil viisii se oikein on valmiiks saatu?»

Kunnon kaverihan hän oli tämä Viipurin puolen Kaapro Kekki, ja Koivumaan Ville, joka oli häärinyt paistajamestarina, aikoi hänelle jo maistiaisia antaakin, mutta Köpi Kartano ennätti väliin. Köpiä korpesi tuo halveeraava nimitys, jonka Kaapro antoi hänen herkulleen, maakuntaherkulle, ja korostellun realistisesti alkoi Köpi selittää miten juusto syntyy talon naisväen laittaessa taikinaan omia erinomaisia aineksiaan ja sitten leipoessa sen tällaiseksi latuskaksi, ei suinkaan kämmenillään vaan — — — Siitä tuli oikein runollisen riehakas kuvaus, ainutlaatuinen valmistusselostus, riemukkaan ruokoton juuston syntyruno, joka sai Pohjanmaan pojat naurusta kiemurtelemaan ja Kaapron käsiään huitoen pyytämään, että »Elähän veikkonen, elä ennää, uskon mie vähemmälläkii, ihan oksentaan pannoo sun puhhies — —.» Ja kun Ville tarjoaa herkullisen näköistä, rasvaa tirisevää juustonvinkaletta, pakenee Kaapro kauemmaksi ja vannoo, ettei ikinä tuota muonaa suuhunsa laita. »Tieänhän mie, että täyttä valhetta Köpi laskettelloo, mutta niin saap kuitennii sanansa ällöttään että pahhaa tekköö.»

Kämppä tärisi naurusta, eikä palastakaan juustoa joutunut sellaisille, jotka eivät olisi tunteneet sen hampaissa natistessa jonkinlaista lämpimästi koskettavaa kotoista sykähdystä, tutun tuvan ja takan ja makean maidonviljan tuoksahdusta sieltä kaukaa.

KOLMASTOISTA LUKU

Suomalainen Jääkäripataljoona, eli juhlallisemmin: Kuninkaallinen Preussilainen Jääkäripataljoona 27, marssi Libauhun. Seitsemän kuukautta kestänyt oleskelu etulinjoilla oli päättynyt, ampumahaudat sekä hatarat korsut vaihtuisivat nyt uuden varuskuntakaupungin kasarmeihin. Eipä ihme, että iloiset laulut raikuilivat Kuurinmaan aukeilla sotilasjunien puhistessa länttä kohden, rintamalinjan jäädessä yli sadan kilometrin päähän. Komeimmin kuitenkin kajahti Porilaisten marssi pataljoonan marssiessa asemalta kasarmille. Se keräsi nopeasti kaupunkilaisia katuvarsille, kyseltiin, arvailtiin mikä joukko tämä oli? Laulu oli outo, ei ymmärretty sanoja. Miehet ruskettuneita ja laihoja, puvut tahraisia ja rikkinäisiäkin. Rintamalta tulivat, sen näki kaikesta. Mutta he eivät olleet saksalaisia. Keitä?

Missäpä olisi sellainen maailmankolkka, jossa ei olisi suomalainenkin liikuskelemassa. Varmaan oli Libaussakin joku aikaisemmin näille main ajelehtinut liikemies, reppu olalla maailmaa kierrellyt kisälli, muusikko tai konstiniekka, joka tunsi komean marssin ja tiesi sanoa: suomalaisia! Onhan heistä jo puhuttu, nyt he tulevat tänne! Reippaita poikia!

Olikin katselemista, ennen kuin kaikki komppaniat ehtivät marssia kaupungin halki, katselemista ja kuuntelemista. Vedeltiinpä siinä marssiessa muitakin lauluja, Oolannin sotakin kahteen kertaan. Kaikui joskus iloinen naurukin katuvierillä, kun marssijoitten reppujen kukkurana keikkui kaikenlaista kamaa: soittokoneita, puunkierukoista muovailtuja taide-esineitä, nukkejakin. Enimmin hilpeyttä kuitenkin herätti Tuharin sotilaslakin vierellä marssin tahdissa keikahteleva koiranpää. Tuharin repun täytteenä oli Hupi, jonka etujalalle oli joku astunut sotilassaappaallaan, niin ettei Hupi pystynyt marssimaan omin avuin. Pää ja etujalat repun yläpuo-

lella, kipeässä jalassa valkoinen side katseli Hupi ylväästi uuden varuskuntakaupungin katuyleisöä, joka lausuili omia huomioitaan. Monen mielestä sopi Tuharin pienisilmäisen ja matalaotsaisen mursunnaaman viereen mainiosti koirannaama, omaa mainiota laatuaan molemmat.

Oli katukuvassa uutta pojillekin. Jyrisi vastaan jonoittain ajopelejä. Naisia oikein turkiksissa — — — kuinka enkelinsuloisia, kun ei ollut juuri nähtykään naisen hahmoa sitten kun Lockstedista lähdettiin, joskus jokunen maalaismummo tai huivipäinen tyllerö! Paitsi tietysti ne muutamat raharikkaat onnelliset, jotka olivat päässeet lomamatkoille Saksan suuriin kaupunkeihin. Näyteikkunoissa oli jonkin verran tavaraakin, ja liikenne näytti täällä, kaukana rintamasta sijaitsevassa ja sodan hävitykseltä jokseenkin hyvin säilyneessä kaupungissa melkein rauhanaikaiselta.

Pataljoona sijoittui kahteen kasarmirakennukseen, jokainen komppania omaan suureen asuntohalliinsa, jossa kumisi kuin kirkossa. Mutta seinät pidättivät tuulen ja katto oli vedenpitävä, oli riittävästi lämmintäkin ja voi kunnolla nukkua, kunhan vain sai jonkinvertaisen rauhan kiusallisilta pikku alivuokralaisilta, iholihojen armottomilta raatelijoilta, joita rintamakorsuissa oli siinnyt entistä enemmän. Ensimmäisiä matkoja kaupungille tehtäessä koluttiin rohtoloitten varastot, ja eräät kielitaitoisimmat ja tarkkavainuisimmat saivatkin loihdituksi esiin pulvereita ja salvoja, joita nämä liikemiestaipumuksia omaavat sitten pikku annoksina myyskentelivät kasarmilla ansaiten omaisuuksia, jotka kuitenkin nopeasti löysivät tiensä Libaun lukuisten kahviloitten ja kellariravintoloitten tarjoilijatyttöjen taskuihin.

Vain viikko ja pari päivää, sitten oli joulu. Se tuli tännekin, vieraalle maalle ja sodan keskelle. Jokaisessa komppaniassa katettiin pitkät pöydät, ja kulhoissa höyrysi tavallista arkiruokaa parempaa. Kaikki valot sytytettiin, olipa joulukuusi ja kynttilöitäkin. Aivan kuin kotona ennen. Tuo kynttilänliekin kuumentaman havun tuoksu, sehän oli kuin joulun henkäys, entisten joulujen, lapsuusjoulujen kaukainen kädenanti — — —. Lahjojakin, joulupaketti jokaiselle: saippuaa, nenäliinoja, käsineetkin — mistä ihmeestä? Villaiset, käsinkudotut? Ja kirjeitä kotimaasta? Niin, oli ehtinyt jouluposti juuri aatoksi. Komppanianpäällikkö puhuu, lyhyesti, sotilaallisesti, sitten runo ja joululauluja, Enkeli taivaan ja Joulupuu on raken-

nettu — — —. Kaikkihan ne osaavat ja kaikki laulavat kuin kotona ennen ja koulussa. Iloinen puheensorina käy, vaikenee, piristyy jälleen. Tahdotaan jutella, tahdotaan elää nykyhetkessä, täällä, kaukaisen maan avarassa kasarmihallissa, tempaisemalla tempaistaan hajalleen yhtä mittaa ajatuksiin pyrkivä muistojen ja mielikuvien yhteiskudelma entisistä jouluista jossakin kaukana revontulten alla. Tulevat näkyviin avarat tuvat, joissa jalalla varustetussa joulukuusessa on hajasäärin roikkuvia nisuäijiä, on kynttilöitäkin ja paperikukkia, niin kuin Koivumaassa ja Kartanossa. Ripsan torpan pienessä tuvassa on varmaan tänäkin jouluna vain katossa riippuva pieni kuusi, muutama kynttilä ja Sannu-siskon laittelemia koristeita, mutta Ampialan salissa kuusi ulottuu kattoon asti, siinä on punaposkisia omenoitakin ja hapsureunaisia konfetteja, kaupungin kauppiaitten jouluterveisiksi lähettämiä. Veisataan sielläkin, kaikissa taloissa, ja jouluaterialla istutaan aivan hiljaisina. Koivumaassa isä lukee kappaleen jouluksi tulleesta »Sanansaattajasta» — — —. Muistaa kotoisen joulun Iikkakin: kuinka isä veti kelkalla kahta pienintä Pahkamäen saunaan aattoiltana, pimeän tultua, jolloin talon väki oli jo kylpenyt, muistaa kuuman saunan, paksulti ruisolkia lattialla ja lavalla, ja sitten juoksun pitkin lumista tietä kotiin, avojaloin, ja jouluaterian, jossa oli Ampialasta saatua siansylttyä ja oikeaa valkoista puuroa — — —. Tuharikin tuijottelee hetkisen menneeseen, mökkiin, jossa pöydällä tyhjässä pullossa oli pieni kuusennäre ja siinä kaksi kynttilänpuolikasta sytytettynä — — —. Mutta Köpi Kartano sivuuttaa nopeasti aattoillan, hänen ajatuksensa liukuvat jo jouluaamun kirkkotielle, jossa hän heleä-ääninen tumpelipeltru luokissa laulaen ajaa omalla raudikko-oriillaan riemukkaasti hihkaisten edellä meneväin ohitse, jalankulkijain hypähdellessä hukkelinpukkelin tienvierihankeen siunaten tuollaista menoa — — —.

Useimmille tämä on vasta ensimmäinen joulu kotoa poissa, vieraassa maassa, mutta pfadfindereille jo toinen. Entä seuraava? Missä silloin istutaan joulupöydässä — tai istutaanko ensinkään —? Useimpien mieleen varmaan vierähtää tällainenkin ajatus ja saa hetkiseksi liukumaan herkimmän havainnon ulkopuolelle ympärillä sorisevan joulunvieton.

Pataljoona oli tuotu Libauhun koulutustoimen jatkamista varten. Siellä olisi jääkäreistä, suurimmasta osasta ainakin, koulutettava upseereita ja aliupseereita Suomen armeijaan, sen tulevan, vapaan Suo-

men, joka oli nouseva nyt riehuvan suursodan kaaoksesta. Sotaista kokemusta oli saatu lähes seitsemän kuukauden aika, oli opittu taistelemaan ja tottelemaan, nyt oli todenteolla alettava opiskella käskemään ja johtamaan.

Joulun ja uudenvuoden välinen viikko, raskaista harjoituksista huolimatta, oli miellyttävä. Kasarmeissa kaikui vähäisinä vapaa-aikoina laulu ja soitto, kaduilla liikkui iloisia suomalaispoikia, heitä istui iltaisin ravintoloissa ja kahviloissa ja pistäytyi päivisin kaupoissa. Ei ollut kaikilla rahoja enempää ostoksiin kuin ilonpitoonkaan, mutta melkeinpä jokaisella oli joku hyvä toveri, kotipaikkainen tai muu, joka oli saanut lompsaansa muutaman isommankin Saksan setelin tai itäruplan ja kutsui ystävänsä mukaan hiukan silmittelemään kaupungille tai tutustumaan tämän iloisen kylän iltanäkymiin. Ei ollut monta joukossa, joka olisi vain omiksi hyvikseen ja iloikseen kukkaroaan keventänyt.

Mutta herrat ja pohatat olivat kuitenkin omaa luokkaansa täälläkin.

Nestori Mankala oli saanut jälleen rahoja maatilansa vuokraajalta. Oikein täytyi ihmetellä tuollaista intoa lähetellä rahoja tänne. Oli ollut puhe lähettää vain puolet vuokrasta tai niille main, jos mahdollisuuksia lähettelemiseen on, mutta nyt tuntui tulevan koko vuokra. — Vaan samapa se, kuka tietää huomisesta, entäpä ei enää rahaa tarvitakaan. Parasta lähteä hiukan siistiytymään, täällä on sellainen paikka, jossa tavallisesta suomalaisesta jääkäristä tehdään tunnissa herra. Vai onko jollakulla jotakin vastaan palata ainakin ulkopinnoiltaan nuoruutensa kukoistukseen siinä määrin kuin se on mahdollista mirhojen ja narduksien ja muiden rasvojen ja haisuvesien avulla, joita sametinpehmoiset naissormet sivelevät rosoisiin ja näppyläisiin rosvonnaamoihinne? Olen maksanut etumaksun ja sopinut ajasta tämän kaupunkirähjän parhaimman parturiliikkeen omistajan kanssa: kello kolme odotetaan siellä neljää miestä. Hämeessä ei halla ole vienyt ruista, koska sieltä tuli taas sen verran tinoja, että tällaiset kauneuskäsittelyt saadaan ilman suurempia sielunkipuja maksetuksi. Onko kysyttävää?

Ei ollut. Mankala ja hänen mukanaan kuvaintekijä Lasse Haapanen, taiteilija Eerikki Kontio sekä kirjanoppinut ja gruppenfyyreri Taavi Martikainen istahtivat partaisen issikan rekeen ja ajoivat jonnekin keskikaupungille, jossa he astuivat parturitupaan. Hemaisevat tuoksut lehahtivat jo ovella vastaan avarasta salista, jossa hymyilevä ja kumarteleva koukkunokka, balttilais-venäläinen juu-

talainen toivotti heidät tervetulleeksi, ja vapaina odottavien tuolien vieressä kolme tyttöä ja nuori toissilmäinen mies viittoivat heitä istumaan hoideltaviksi. Kahdessa muussa tuolissa oli parhaillaan käsiteltävänä asiakkaat, joita palvelivat toisjalkainen invalidi ja ainakin seitsemissäkymmenissä oleva ukko.

Mahtoivat nämä ennestään siellä istuvat ihmetellä, miksi nyt saapuville vihreätakkisille saksalaisille sotilaille oli varattu liikkeen kaikki tytöt. Eivät olleet edes upseereita, ei edes aliupseerin merkkejä, yhdellä ainoalla jonkinlainen nauhanpalanen. Ja isäntä kumartelee aivan kuin saisi vieraikseen täällä usein ennen käyneitä kreivejä ja paroneja tai sodan aikoina kenraaleja, jopa suuriruhtinaitakin — — —. Mutta kyllähän isäntä tiesi kenelle kumartaa, ja tytöt osasivat oikeille tulijoille päästää paistamaan aurinkoisimman hymynsä, sillä komeasti pullollaan oli ollut tuon tulijoista lihavimman lompakko vastaanoton tilatessaan ja etumaksun suorittaessaan.

Niin siinä sitten istuivat suomalaiset pohatat tuoksupilvessä avarassa huoneessa, jonka seinät oli koristeltu erivärisillä kaakeleilla, katossa oli kullanvärisiä ornamentteja ja vuoroaan odottavat saivat istua isoissa nahkatuoleissa. Mutta neljä vastatullutta vihreäpukuista istuutuivat heti tultuaan tuoleihinsa kuin suuriruhtinaat ja antautuivat tyttöjen käsiteltäväksi, Mankalan jaellessa saksaksi komentojaan. Parta tietysti ensin, sitten tukka, ja sen jälkeen tuoksuvesiä ja rasvoja, höyryäviä pyyhkeitä ja mitä yleensä tarjottiin, jawohl ja da da, mitä tytöt kysyivätkin.

Ja sitten, mikä riemullinen, ikimuistettava hetki tässä libaulaisessa parturituvassa, kun Nestori Mankalan tavallista isokokoisemmassa päässä kiharoivaan paksuun tukkaan sullottu saippua oli hierottu mahtavaksi vaahtokumpuraksi, ja kun Mankala sitten sieppasi vingahtavan tytön polvelleen istumaan, ojensi oikean kätensä etuviistoon kuin roomalainen imperaattori ja lauloi aarian Wagnerin »Siegfriedistä». Partaveitsien rapsutus taukosi, sakset lakkasivat lipsumasta, koko huone tuntui hengitystään pidättävän. Olipas tapaus! Ja tulipas suosionosoituksia, kämmenten läiskettä ja monenkielistä ihastusta. Kun pataljoona oli ollut viikon Libaussa, puhuttiin heistä kaupungilla enemmän kuin ainoastakaan aikaisemmin kaupungissa majailleista venäläisistä tai saksalaisista pataljoonista oli puhuttu. Suomalaisissa oli jotakin toisenlaista kuin muissa, heidän käyttäytymisessään ja koko olemisessaan. Heidän laulunsakin iltaisin kahviloissa olivat uusia ja outoja.

Sitten tuli uusi vuosi, juhlapäivät päättyivät, ja valmistauduttiin pitkäaikaisiin rauhallisiin harjoituksiin. Mutta jo muutaman päivän mentyä marssi pataljoona räntäsateessa iltahämärässä jälleen kaupungin halki, nyt kasarmeilta asemalle.

Junaan, sitten etelään, itään — — —. Koko yö, asemilla pysähtymättä. Tultiin Tuckumiin, tuttuun kaupunkiin, jonka ohi oli matkustettu vain kolme viikkoa sitten — matkalla Suomeen, kotimaahan — — —! Maalina Pohjantähti!

Mikä oli maalina nyt? Mitä oli tapahtunut?

Vähitellen se selvisi.

Koko loppuvuoden oli tällä pohjoisella rintamanosalla ollut rauhallista. Venäläiset olivat suorittaneet harhauttamisliikkeitä, tehneet joukkojen valesiirtoja etelää kohti ja saaneet saksalaiset heikentämään pohjoisrintamaa. Parhaita taistelujoukkoja oli siirretty toisille rintamanosille ja tavallista enemmän lomia oli myönnetty.

Mutta vuoden ensi päivinä tälle hiljaiselolle tuli äkkiloppu. Maailmanhistorian tähän saakka näillä leveysasteilla koettu raivoisin rumputuli alkoi myöhäisyön hetkenä, ja aamun vielä hämärrellessä venäläiset mursivat saksalaisten rintaman monen kilometrin pituudelta. Kaikki reservit oli koottava puolustukseen.

Tuckum—Ersel. Marssi lumisilla teillä, alinomaa antaen tietä vastaantuleville rekijonoille, joissa kuljetettiin haavoittuneita. Tykkien jyly täyttää taivaanvahvuuden yhä mahtavampana, tienvierikylissä ikkunattomia taloja ja palaneina törrötteleviä raunioita. Ei ole aikaa pysähtyä lepäämään, ei ruokailemaan. Siepataan leipäpala repusta ja nieleskellään marssittaessa, moni sulloo janoaan sammuttaakseen suuhunsa tienvieren likaista lunta.

Eemeli Saari marssii Aaro Pakkalan rinnalla. He ovat asuntoToverit jo Misseltä alkaen ja tottuneet lausumaan toisilleen suoraan ajatuksensa. Nyt he ovat laahustaneet pitkän aikaa äänettöminä, eipä paljon jaksakaan puhella monet yöt valvonut nälkäinen mies. Erään puoleksi raunioina olevan kylän kohdalla hetkiseksi kuitenkin pysähdytään ja päällystö menee neuvottelemaan jotakuinkin ehjänä säilyneeseen taloon. Nojaillaan aitoihin, heittäydytään istumaan, väsyneimmät makaamaankin pihamaille ja tien reunalle, kaivetaan eväspala repuista, keskustellaankin. Saari ja Pakkala istuvat vierekkäin kaatuneella puunrungolla. Pakkala kysäisee:

— Mitä sinä ajattelet?

— On parasta ettei ajattele. Kiroaa vain.

— Eipä paljon auta vaikka kiroaakin. Kohta on jälleen lähdettävä. »Marssi päälle, Pohjan poika, vihollista varsin luo!» Niinhän laulussa sanotaan.

— Mitäpä ei lauluissa sanottaisi, useimmiten silkkaa pötyä. Kuinkas sitä laulettiin uljaasti vielä muutama viikko sitten, Libauhun marssittaessa: »Viel' on Suomi voimissaan, voi vihollisen hurmehella peittää maan.» Silloinhan meille sanottiin, että nyt pidetään suora kurssi Suomea kohti. Entäs nyt? Kuka tässä kenen hurmeella maita peittää? Kuinka saksalainen auttaa muita vapaaksi, kun on täysi työ oman maan puolustamisessa? Kuulithan, että rintama on puhkaistu useista kohdin?

Olihan Saari kuullut, ja helposti sen uskoikin. Taas meni ohi haavoittuneita kuljettavia kuormia, sitten tuli muutamia autojakin. Äkkiä jyrähti tykki, sitten useampia ja useampia jossakin aivan lähellä oikealla, silläpäin missä vihollinen parhaillaan yritti uutta rintamamurtoa. Upseerit tulivat tuvastaan, he koettivat kartat ja kompassit käsissä ottaa selvää oleskelupaikasta ja määritellä juuri kuulumaan alkaneen tykkien äänen lähtökohtaa. Lyhyen neuvottelun jälkeen lähdettiin jälleen liikkeelle ja painuttiin tieltä metsään. Se ei ollut tiheää, luntakaan ei ollut paljon, ja itätuuli ei puraissut siellä niin kirpeänä kuin aukealla. Mutta metsä ei ollut suuri, sen takana alkoi peltoaukea, ja lähetettiin partioita ottamaan selvää minkälainen oli tilanne edessäpäin, josta kuului yhtämittainen tykinjyske ja nyt jo kiväärien ja konekiväärienkin räiske. Kivääripauke tuntui kuuluvan myös oikealta, melkein takaa. Oli vaikea tietää mikä milloinkin oli ylitse vingahtelevien ammusten suunta.

Pakkanen oli iltaa kohti kiristynyt, mutta lunta tuiskutti yhä, se tarttui vaatteisiin ja kasteli ihoa myöten. Jossakin edessä, kauempana, ampui vihollinen, mutta aivan vierellä kävi kimppuun kaksi vihollista, kolmekin: väsymys, nälkä ja pakkanen. Luoti voi mennä ohitse, mutta nälän ja pakkasen osumatarkkuus oli erehtymättömän varma. Moni mies ei olisi hetkisen maattuaan välittänyt enää nousemisesta. Ei olisi välittänyt Hannes Korpelakaan.

Partiot palasivat ja tiesivät kertoa, että kilometrin tai ehkä puolentoista päässä edessä on joki ja sen takana kylä, jossa parhaillaan taistellaan. Pimeässä oli mahdoton saada selvää, ketkä olivat hyökkääjiä ja ketkä kylää puolustivat; kun partio yritti lähestyä, ammuttiin kiivaasti vastaan. Tuntui kuitenkin siltä kuin kylän joenpuolella taistelevien joukosta olisi kuulunut saksankielisiä huutoja.

Komennettiin lähtöön, yli joen ja eteenpäin taistelunmelskettä kohti. Tuiskun ja pimeyden keskellä alkoi jälleen tuon puoleksi kohmettuneen joukon marssi. Useimmat tunsivat huojennusta päästessään liikkeelle, mutta jotkut kaikkein väsyneimmät jäivät. Muutamia oli heittäytynyt jo metsän laidassa makaamaan, mutta useimmat heistä olivat saapuneet hetkisen levättyään osastoonsa. Nyt lähdettäessä jälleen jäi sinne tänne mies. Toverit palasivat heidän luokseen, nostivat jaloilleen ja auttoivat matkaan. Kaikki eivät jaksaneet hetken levättyäänkään seurata mukana, vaan tulivat myöhemmin perässä. Jokainen ymmärsi pahimmasta horroksesta herättyään, että makaamaan jääminen merkitsi varmaa kuolemaa.

Hannes Korpela tiesi sen yhtä hyvin kuin kuka toinen tahansa, sillä eihän ollut täyttä vuotta siitä, kun hän oli käväissyt paleltumiskuoleman kynnyksellä keskellä Pohjanlahden jääkenttää. Mutta mitäpä tietämisestä, kun väsymys on niin raskas, että se muuttuu täyden uupumuksen uneksi, horteen tajuttomuudeksi. Hän oli tosin vanhimpia joukossa, mutta ei sentään siinä iässä, että olisi täytynyt luhistua vuosien painon alle, ei neljänkymmenenkään. Mutta Libauhun tultua hän oli sairastanut jonkinlaisen kuumeenpoikasen, muutamanpäiväisen, joka oli verottanut voimia.

— Hannes-isäntä, nouskaahan — — —!

Tuhari on huomannut, että Hannes jäi makaamaan muiden lähtiessä, ja hän ryhtyi herättelemään. Sanoi jälleen Hannes-isännäksi, niinkuin oli tottunut ennen kotona sanomaan, olihan Hannes isäntänä silloin kun Oravan Salu vuosia sitten oli Korpelassa renkinä. Ei ihme, että yritti vieläkin livahtaa tuo isäntä, vaikka täällä oltiinkin yksiä samoja etunimisiä kaikki, Hanneksia ja Saluja — eli sanokoot sitten vaikka Tuhariksikin, mutta kuitenkin samanveroisia niin maisterit ja isännät kuin mökinakan yksintehdyt pojatkin. Upseerit tietysti erikseen.

— Hannes-isäntä — — — hei, Hannes, yritähän nousta! Toiset jo menevät!

Hannes Korpela avaa silmänsä, mutta tajunta harhailee missä lie tuiskulumisen peltolakeuden hämärissä. Väsyttää, tuntuu niin hyvältä maata tässä. Jossakin jyskytetään jotakin, joku yrittää nostaa jaloilleen. Mutta eihän hänellä ole jalkoja! — Nyt hän herää, näkee Tuharin ja sanoo: »Älä viitsi — anna mun olla!»

— Tähän ei voi jäädä, tänne paleltuu. Toiset menevät jo. Minä kannan laukkua ja kivääriä. No — — —!

Vähitellen Hannes Korpela alkaa tajuta tilanteen, nousee polvilleen ja sitten Tuharin avulla seisomaan. Aluksi tuntuu siltä, ettei hän voi kävellä, mutta ankarasti ponnistaen jalat alkavat liikahdella. Veri kiertää jälleen, pian erottuvat jo edellämenijätkin, jotka ovat pysähtyneet törmälle ja kulkevat yli joen useampana jonona, joiden etupää peittyy hämärään. Joessa on lumen alla vettä, Hannes kompastelee ja kastuu perinpohjin, mutta ylitse tullaan, ja rannalle päästessä Hannes ottaa jo kiväärin omalle olalleen ja repun selkäänsä. Tuolla edessä taistellaan, jyske kuuluu yhä lähempää ja kuulat vingahtelevat. Miehiä yritetään koota omiin komppanioihinsa, mutta siinä onnistutaan vain osittain. Painutaan eteenpäin, ryhminä, jonoina, komentohuudot hukkuvat tuuleen ja jyskeeseen. Äkkiä alkaa aivan lähellä kiväärituli, kuulat iskevät maahan ympärillä ja pimahtelevat ohi korvien. Miehiä haavoittuu, kuuluu voihkauksia, jotkut heittäytyvät maahan, jotkut juoksevat taaksepäin. Sitten tuo lähituli äkkiä lakkaa: ampujat olivat saksalaisia, he luulivat vihollisen päässeen saartamaan, siitä ammunta. Nyt siellä on saatu selville, että tulijat ovatkin suomalaisia, edestä kuuluu raikas hurraa, ja asetutaan saksalaisen joukko-osaston kanssa ketjuun.

Kuka taistelun voitti? Mentiinkö lopulta eteen- vaiko taaksepäin? Valloitettiinko jokin kylä, menetettiinkö jokin? Missä on oma rintama, missä vihollinen?

Mahdoton tietää!

Suurin sodanpäämies, Ihmeellinen Sattuma, otti taas kerran käsiinsä korkeimman johdon tuona tuiskuisena talviyönä Aa-joen varrella. Se kuljetti suomalaisen jääkärijoukon vain vähäisin tappioin läpi luotisateen Latschen kylän luona ja yli siltojen ankarassa kranaattitulessa takaisin Aa-joen toiselle rannalle, vain yksi suomalainen kaatui ja kuusi haavoittui. Myös useimmat uupuneet ja jälkeen jääneet saatiin hoidelluksi yön aikana joukko-osastoihinsa, jotkut löysivät itse suojaa ja pelastuivat paleltumiskuolemasta, ainoatakaan ei joutunut vangiksi, vaikka kaksi miestä jäi venäläisten valtaamaan kylään ja makasi siellä piiloutuneena kokonaisen vuorokauden, siihen saakka, kun kylä vastahyökkäyksessä joutui jälleen saksalaisten haltuun.

Nuo kaksi olivat Hannes Korpela ja Tuhari.

He saavuttivat jo jälkijoukossa hyökkäävät suomalaiset, siinä oli oman komppaniankin miehiä, joiden joukkoon he liittyivät. Mutta jälleen Korpelan voimat loppuivat. Kun ankarassa luotituiskussa

käännyttiin takaisin kylän laidassa ja alettiin palata jokea kohti, toiset juosten ylittäen puoleksi rikkiammutun sillan, toiset laahustaen lumisohjossa jäätä myöten, ei Korpela jaksanutkaan seurata, vaan jäi makaamaan matalaan kuoppaan miltei kylän laidassa. Onneksi taistelutoiminta siirtyi kylän toiselle puolen, siellä aloitti ammunnan saksalainen joukko koettaen suojata jokea ylittävää omaa väkeä, ja kylän vallanneet kasakat asettuivat sillä taholla puolustusasemiin. Tuhari koetti parhaansa mukaan auttaa toveriaan matkaan viedäkseen tämän takaisin joen yli, mutta Korpela oli lopullisesti uupunut, jalat eivät totelleet. Tuhari heittäytyi hänen viereensä ja pysyi siinä välittämättä Korpelan kehotuksista, että tämä jättäisi hänet ja kiirehtisi toisten jälkeen. Kun ammunta kylän sillä laidalla lakkasi, kävi Tuhari tiedustelemassa miltä edessäpäin näyttää. Kylän laitaan oli matkaa tuskin sata metriä, ja aivan äärimmäisinä oli muutamia pieniä rakennuksia, jotka näyttivät jotenkuten ehjiltä. Niitä kohti alkoi Tuhari nyt kuljettaa Korpelaa, aluksi melkein laahaten, mutta puolessa matkaa Korpela sai jo sen verran tarmoa, että pystyi auttajansa tuen avulla astelemaan. He kulkivat parin harvaseinäisen ladon ohitse, sitten oli vastassa vähän suurempi matala rakennus, jonka ovi repsotti auki, mutta oviaukosta tuli tuttu haju: selvä palavan lannan löyhkä. Kauempana häämötti asuinrakennuksia, tuntui savun hajukin, mutta sieltäpäin kuului verraten läheltä taistelun melske. Tuhari tarkasti tuon lähimmän matalan rakennuksen ja huomasi sen navetaksi, jossa todennäköisesti vielä samana päivänä oli karja liikuskellut, niin lämpimältä tuntui siellä seinien suojassa. Lattiaa ei navetassa ollut, paksulti rehua vain, ja sen alla varmaan lantasekoitus monina kerroksina. Ei ollut aikaa arveluun: sinne oli painuttava sananmukaisesti pehkuihin, sillä oli enää mahdoton tavoittaa omia joukkoja.

Kaksi Saksan urhoollisen armeijan sotilasta, suomalaista jääkäriä, makasi rehun ja osittain lannankin alla. Aluksi tuoksu tuntui tukahduttavalta, mutta siihen tottui nopeasti. Ja lämmintä riitti. Vuorokautisen palelemisen jälkeen oli suorastaan taivaallisen ihanaa näin painua pehkuihin ja sortua sontaan, ojentautua suloisen lämmön hyväätekevään hivelyyn monien vaivojen jälkeen.

Ulkona tuiskusi, sydäntalven viima iski vingahtelevin iskuin, mutta liettualaisen talonpojan navetan seinät olivat tiiviit. Jossakin jylisivät tykit, monellakin taholla, ja joskus kuului harhakuulien vingahtelu, mutta ne lensivät ylitse, korkeintaan kattomalkaan kop-

sahtivat. Kohta ei kuulunut niitäkään, ei tykkien jyskettäkään. Uni otti valtaansa väsyneet miehet.

Hannes Korpela heräsi ensiksi. Hän koetti nousta, mutta peitto ei tuntunut siirtyvän sivuun ja pimeys oli läpitunkematon. Vähitellen ajatukset alkoivat juosta yksin langoin, hän muisti mitä oli tapahtunut ja sitten senkin missä oli. Hänen vieressään jyrisi Tuharin kuorsaus yhtämittaisena kuin kiehuva rokkapata. Mutta jotakin muutakin ääntä kuului: koiran haukuntaa, sitten kiivasta rapsutusta ja jälleen haukuntaa. Ampuminen oli tauonnut. Kiväärien ja konekiväärien ääntä ei kuulunut ollenkaan, joskus jyrähti jossakin kaukana tykki.

Vähän aikaa Hannes makasi hiljaa kuunnellen, sitten hän herätti Tuharin. Aivan helposti ei se käynyt, vasta usean työntäisyn jälkeen kuorsaus katkesi, ja vähitellen rupesi pahnapeite liikahtelemaan. Jotenkuten valveilla alkoi Tuhari olla vasta Korpelan kysyessä:

— Kuuletko, siellä haukkuu koira oven takana?

Tuhari tonki pehkua päältään, kohosi istuvilleen ja kuunteli.

— Jutina! Se on Hupi!

— Kuinkas se täällä — — —? Mihinkäs se jäi?

— Kuormastoon, sinne kylään, jossa viimeksi syötihin. Itte mä sidoin sen remmillä muonakärryjen laitahan, kun suukfyyreri sanoi, ettei saa ottaa koiraa mukahan. Se on päässyt irti ja haistanut jäljet. Se ei pääse ovesta. Pitää mennä päästämähän. — Tuhari on jo poraamassa itseään rehun läpi ja lähdössä, kun Korpela tarttuu hänen jalkaansa.

— Älä helkkarissa päästä rakkia tänne! Silloinhan ensimmäinen oven taakse tuleva löytäisi meidät, kun se täällä haukahtelisi. Anna sen olla siellä vain.

Tuhari painuu pehkuun takaisin, tuumii. Haukku on yltynyt kiivaammaksi, varmaan koira on kuullut liikahtelua ja ääniä oven takaa. Korpela alkaa hermostua.

— Eiköhän olisi parasta jos menisit ja löisit sen kallon mäsäksi. Sen luskutus saa kohta tänne kasakkalauman katsomaan mitä rakki rähisee.

Tuhari ei vastaa, makaa vain ja kuuntelee. Tuo Korpelan puhe on hänen mielestään kovin raakaa, ei sellaista tehdä Hupille. Korpela kysyy, haukun yhä jatkuessa, eikö Tuhari aio tehdä mitään koiran vaientamiseksi?

— Ei sitä ainakaan tapeta — — — mutta ottaisin sen tänne ja sidottaisiin vyöllä sen turpa — — —?

Korpela aikoo juuri sanoa, että olisi sekin yritys, silloin siitä vasta vaaran paiskaisi, kun samassa alkaa ulkoa kuulua muutakin ääntä kuin haukuntaa. Siellä huudellaan, ensin kauempana, sitten äänet lähenevät. Haukunta taukoaa hetkiseksi, mutta kohta se alkaa uudelleen äskeistä kiivaampana. Nyt kuuluu ääniä aivan läheltä, siellä varmaan joku ärjyy koiralle, joka metelöi yhä kiukkuisemmin. Kajahtaa kaksi laukausta, kuuluu koiran kimeä vinkaisu, eikä haukku enää uudistu. Sitten temmataan ovi auki ja kuuluu puhelua. Pakolaiset painuvat mahdollisimman mataliksi ja makaavat hievahtamatta. Ovella puhutaan outoa kieltä, se on varmaan venäjää, sen verran on ainakin Korpela jo perillä saksankielestä, että huomaa nyt kuulemansa olevan jotakin muuta. Peitteenä olevan kerroksen läpi tunkee valoa, se tuntuu siirtyilevän sinne tänne: varmaan taskulampulla tarkastellaan mitä huoneessa on. Sitten pimenee jälleen, kuuluu rohinaa ja juttelua, ja pahnoille paiskataan jokin raskas esine, sitten toinen, ja lyhyin väliajoin useampiakin. Jokin niistä putoaa piileskelevien jaloille jääden siihen painamaan.

Jälleen on aivan hiljaista. Ovi on jäänyt auki, mutta tuuli ei puhalla sieltäpäin ja alhaalta kohoaa lämpöä jatkuvasti. Joskus kuuluu kaukaisia ääniä, huutelua ja kerran hevosen hirnahdus aivan läheltä, varmaan vartiossa oleva ratsumies ajoi ohitse. On tullut jo valoisa, ehkäpä täysi päivä, se näkyy selvästi nyt kun ovi on jäänyt auki, vaikka miehet eivät vielä uskallakaan nousta peitteensä alta kurkistelemaan.

Kun he vihdoin sen tekevät ja katselevat ympärilleen, pääsee Tuharilta vavahteleva, kauhistunut huudahdus:

— Herran jes — rumihia!

— Suu kiinni! sähähtää Korpela. Niitä siellä tosiaan on, näkeehän hänkin, kaatuneita sotilaita, venäläisiä, viisi — — — kuusi — seitsemän ruumista. Niitä siis tänne heiteltiin. Enimmät ovat oven lähellä, vain pari makaa ylempänä, toinen heidän jaloillaan. Sen Tuhari työntää alemmaksi, siirtää sitten toistakin peremmälle paiskattua ovea kohti. Jälleen kuunnellaan, mutta vain tykit jyskähtelevät jossakin kauempana. Tuhari on jäänyt istumaan, hän näyttää hartaasti miettivän, nousee sitten ja sanoo:

— Minä menen katsomaan näkyykö Hupia. Mitä ne mahtoivat sille tehdä?

— Älä mene sinne hiippailemaan. Kuulithan että he ampuivat koiran.

Kuulihan Tuhari, mutta tulee mieleen, kun niin kovasti otti tuo tapaus, että jos olisi jäänyt kitumaan, pitäisi käydä katsomassa. Tottelee kuitenkin eikä mene. Hän kaivautuu jälleen syvemmälle Korpelan viereen, he ottavat esiin kaiken mitä eväästä on jäljellä. Tuharilla on vain murene leipää, Korpelalla on enemmän, hän antaa sen Tuharille, itselle ei maistu. Pahasti ei annoksesta Tuharinkaan nälkä pakene, mutta tuntuu kuitenkin paremmalta. Korpela koettaa liikutella jalkojaan eivätkä ne enää tunnu yhtä avuttomilta kuin aikaisemmin. Jollakin tavoin olo on äskeistä parempi. Lämmintä on liiaksikin. Hannes Korpela melkein nauraa sanoessaan:

— No, sinä meidän entinen renki-Salu, miltäs nyt tuntuu?

— Kuinka että tuntuu?

— Kun maataan täällä nenä sonnassa ja koetetaan olla hiljaa kuin kuolleet ahvenet, ettei joku partainen kasakka löytäisi meitä ja pistäisi vartaaseensa. Meidänhän piti mennä Pietariin nykäisemään keisaria parrasta ja vähän morjestamaan muitakin suuria herroja ja juttelemaan heille, että tämä Korpelan entinen isäntä ja Oravan Miinan Salu-poika rupeavat nyt hoitelemaan Suomen asioita. Vai eikö se niin ollut?

Tuhari alkaa nauraa hihittää, ei myönnä eikä kiellä, mutta tuntuu kuitenkin mukavalta tuollainen juttu.

Korpela naurahtaa myös ja sanoo sitten, että miltähän tuntuisi, jos joku näistä kuolleista äijistä virkoaisi ja kömpisi pystyyn? Oltaisiinko hissuksiin vai kalautettaisiinko kalloon? Tuhari arvelee, että olisi varminta kalauttaa, ja kaiken varalta hän kohottautuu katsomaan etteihän vain joku liikahtele? Rauhassa näyttävät kaikki makaavan, mutta sittenkin tuntuu kammottavalta, kun lähin mies tuijottelee aukisilmin suoraan kohti.

Korpelalla on kello, mutta se oli unohtunut vetämättä ja seisahtunut. Lienee jo puolipäivä, siksi kauan on ollut valoisaa. Tuhari on kaivanut pistimellä salvoksen kohdalle seinään aukon, eikä siinä paljon vaivaa ollutkaan, seinä oli laho ja hirsi lohkeili helposti. Aukosta näkee suuren osan kylää, se näyttää aika isolta, talot ovat enimmäkseen harmaita, kauempana näkyy jokin maalattu seinäkin ja taustalla keskellä kohoaa kirkon torni. Tuisku on tauonnut, on harmaa pilvipäivä. Kylän keskustassa näkyy yhtämittaa liikettä, siellä on ratsumiehiä ja jalkaväkeä.

Korpelakin käy tarkastelemassa maisemaa, mutta sitten tähystys jää Tuharin huoleksi. Korpela ei voi hyvin, joskus tuntuu olo liiankin kuumalta, joskus taas värisyttää vilu. Päässä humisee kummallisesti, ja toisinaan tuntuu lannan löyhkä sietämättömältä, tukehduttaa. Kun päivä alkaa hämärtyä ja Tuhari tiedustelee yritetäänkö pimeän tullessa lähteä täältä pois, koetettaisiin päästä takaisin joen toiselle puolen etsimään omia joukkoja, niin Korpela ei enää vastaa hänen kysymyksiinsä. Sitten hän alkaa puhella jotakin aivan outoa, kysyy moneen kertaan miksi Lyyli ei ota pois hänen päästään kuumaa lakkia — — —. Lyyli? Tuhari muistaa Lyylin, nuoren ja kauniin Aromäen torpparin tyttären, jonka sanottiin olevan Hannes Korpelan morsian, mutta joka sitten kuoli johonkin kulkutautiin. Tuhari muistaa vielä, että Hannes oli sairastunut samaan tautiin, mutta parantui ja myi sen jälkeen talonsa veljelleen.

Korpela puhelee jälleen Lyylistä, pyytää tätä antamaan vettä. Tuhari nousee pehkustaan ja tarkastelee seinäaukosta kylää, joka erottuu nyt jo epäselvänä hämärän läpi. Lähistöllä ei näy ainuttakaan liikkuvaa, ja hän lähtee varovasti ovea kohti vältellen ovensuupuolella sikinsokin lojuvia ruumiita. Jo miltei ovelle ehdittyään hän astuu jonkin pitkulaisen, kiinteäksi liimautuneen paakun reunalle, se heilahtaa, ja sillä maannut vainaja väännähtää istuvilleen ja kaatuu vasten Tuharia, joka säikähtyen hypähtää suoraan ovesta ulos. Vainaja ei jatka vaellustaan, vaan jää makaamaan poikittain kynnykselle, ja Tuhari siirtää hänet takaisin oven sisäpuolelle. Varovasti hän tarkastelee ympäristöä, mutta mitään epäilyttävää ei näy. Ladon sivulla hän huomaa lumen alta pienestä kohoumasta esiinpistävän käpälän, ja hänen pyyhittyään lunta pois tulee näkyviin Hupi. Sen pääpuoli on pahasti ruhjoutunut, varmaan ei raukka kitunut kauan, huokaisee Tuhari ja miettii hetkisen nostaisiko Hupin latoon muitten kuolleitten joukkoon. Ei kuitenkaan nosta, vaan täyttää lakkinsa nopeasti lumella, kiipeää takaisin navettaan ja ottaen kouraansa lunta rupeaa jäähdyttelemään Hannes Korpelan otsaa ja ohimoita.

Hetken jäähdyttelyn jälkeen sairas rauhoittuu ja lopettaa houreisen puhelunsa. Mutta juuri silloin alkaa vähän aikaa jatkuneen harvahkon kivääritulen ohella kuulua muita ääniä: tykki jysähtää joen takana, tuskinpa kovinkaan kaukana, sitten kuuluu useita laukauksia, kohta kranaattien vongahteluakin. Hetkisen kuluttua alkaa jymistä myös vastapäisellä suunnalla, jossakin kylän takana. Hämärä

on tihentynyt pimeäksi, ja nyt näkyy selvästi miten jossakin hieman kauempana joen takana sillasta vasemmalla tykinlaukausten suuliekit leimahtelevat.

Korpelakin herää jyskeeseen. Hän on nyt täydessä tajussaan, koettaa kohottautua istuvilleen, mutta lysähtää takaisin, kuuntelee hetkisen ja kysyy taistellaanko kylässä? Näkyykö joukkoja? Tuhari selittää, että on jo pimeä, ei näy mitään, mutta ammutaan lujasti. Hänen puhuessaan iskee kranaatti aivan heidän majapaikkansa seinänviereen, koko huone huojahtaa, takimmaisessa nurkassa putoaa kattolaudoitus sisään ja kevyt pehku pöllyää yhtenä ryöppynä. Miehet pysyvät liikahtamatta alallaan, kuuntelevat ja odottavat, mutta aivan yhtä lähelle ei enää tule osumaa, vaikka jyske kiihtyykin hetki hetkeltä.

Sitten aivan yhtä äkkiä kuin alkoikin, loppuu joentakainen tykistötuli, vain kylän takana olevat tykit jatkavat. Korpela on väsynyt, hän ei enää kuuntele, vaan on jälleen vaipunut hourailuun puhellen puoliääneen itsekseen. Tuhari menee ovelle, tarkastelee varovasti talvi-iltaisen pimeää ympäristöä ja kahmii jälleen lakkiinsa lunta ryhtyen jäähdyttämään Korpelan ohimoita. Hänen ollessaan vielä tässä puuhassa räiskähtää äkkiä kiivas kivääri- ja konekiväärituli joenpuolella, kohta perään myös kylän taholla. Kuulien vinkuna kiihtyy, paukkuen iskee nikkeli viereisiin rakennuksiin ja tuon tuostakin napsahtaa osuma myös heitä ympäröivissä seinissä. Alkaa kuulua ääniä joeltapäin, sieltä on joukkoja tulossa, ampumisen räiske lähenee ja myös kylän takana oleva tykistö tuntuu kiihdyttävän tulitoiminnan yhä kiivaammaksi.

Ympäröivät äänet säpsähdyttävät jälleen Korpelan hänen hourailustaan, hän yrittää nousta istuvilleen kuopassaan ja kysyy melkein huutaen: »Mitä siellä on? Kuka tulee?» Tuhari painaa kämmenensä hänen suulleen ja kuuntelee: kuuluu aivan selvästi huutoja, läheltä, melkein ladon edustalta. Mutta sanoista ei saa selvää, niin yhtämittainen on pauke. Sitten äkkiä kuuluu aivan selvästi, ihan rakennuksen viereltä:

— Laittakaa se tähän nurkalle ja antakaa paukkua tuonne kylän laitahan! Sassihin, poijat!

— Suomalaisia! karjaisee Tuhari ja yrittää pudistaa hereille Korpelaa, mutta tämä ei tajua mitään. Joku ulkona olijoista on saapunut aivan navetan ovelle ja kuulee äännähtelyä sisältä, ovella välähtää taskulamppu ja heti perään kuuluu huuto: »Täällä on ryssiä,

pitäkää varanne!» Ovella on jo useampia miehiä, valo välähtää uudelleen ja pari kivääriä ojentuu oviaukosta. »Ne on kuollehia kaikki, minä täällä oon ja Korpela, älkää ampuko!» huutaa Tuhari niin kovasti kuin jaksaa.

— Mitä piruja — äkkiä ulos sieltä! kuuluu ovelta. Samassa Tuhari onkin jo näkyvissä, sellaisena kuin hän sieltä pahnasta ja sonnasta nousi, rehua ja likaa roikkuen joka puolelta, naama monenvärisen tahnan tuhrimana. Mutta oli näössä sentään niin paljon tuttua Tuhariakin, että tunnettiin, kun sattui olemaan oman komppanian miehiä. Kerkesi kesken kiireen Kaapro Kekki, Karjalan poika, kysäisemään, että »Kui sotamies voip tuol viisii paskas ollakkaa ku ei ies silmiikää näy», mutta samassa alkoi konekivääri jo navetan nurkalla papattaa, miesten oli juostava ketjuun, ja Tuhari sai nopeasti ryhmänjohtajalle muutamin sanoin selittää, että hän jäi eilen hoivaamaan Korpelaa kun se väsyi, ja ovat olleet täällä piilossa, ja Korpela makaa kovasti kipeänä tuolla navetan perällä. »Tekö nuo ryssät tapoitte?» kysyy ryhmänjohtaja, aina rauhallinen Lauri Valkama viitaten oven lähellä lojuviin ruumiisiin, mutta Tuhari ilmoittaa totuudenmukaisesti, että ne paiskittiin tänne heidän jo maatessa piilossaan. Valkama käy katsomassa Korpelaa, määrää sitten Tuharin pitämään huolta sairaasta siksi kunnes saadaan toimitetuksi tänne jonkinlaiset kuljetusneuvot. Siihen voi mennä aikaakin, sillä tarkoituksena on vallata tämä kylä, mutta siellä tuntuu olevan kova vastus.

Useitten tuntien taistelun jälkeen kylä oli vallattu ja aamuun mennessä toinenkin kylä. Koko ajan olivat suomalaiset mukana, ja vielä kokonaisen viikon tämän jälkeenkin. Nämä taistelut olivat raskaimpia suomalaisen jääkäripataljoonan vaiheissa. Pakkanen kiristyi monta kertaa kolmeenkymmeneen asteeseen ja ylikin, usein jouduttiin viettämään öitä hankeen kaivetuissa matalissa kuopissa kranaatti- ja kuulasateessa. Vasta puolentoista viikon kuluttua siitä kun lähdettiin Libausta oli viimeisetkin venäläisten valtaamista rintamaosista saatu takaisin.

Muutama tunti hyökkäyksen alkamisen jälkeen kerättiin haavoittuneet kylän avarimpaan pirttiin, joka järjestettiin tilapäiseksi sairaalaksi. Sinne tuotiin odottamaan siirtoa Mitaun sairaalaan myös Hannes Korpela. Tuhari sai liittyä jälleen taisteluriveihin, kun hänet oli ensin jotenkuten alustavasti puhdistettu ja toimitettu uudet vaatteet, sillä entiset olivat tuossa tunkkaisessa piilopaikassa saaneet

niin monenkirjavan värin ja väkevät hajut, ettei niitä enää kelpuutettu suomalaisen jääkärin, ei Tuharinkaan asuksi.

Tilanne pohjoisella rintamalla oli varmistettu. Suomalainen jääkäripataljoona oli jälleen suorittanut tehtävänsä hyvin, sen tilalle siirrettiin lännestä reservissä ollut pataljoona, ja suomalaiset pääsivät nauttimaan levosta rintaman takana, pienessä Tuckumin kaupungissa. Ensi kerran puoleentoista viikkoon täällä riisuttiin saappaat jalasta ja painuttiin nukkumaan oikeisiin huoneisiin.

Kaikki eivät nukkuneet yhtä sikeästi, sillä monet kymmenet jääkärit olivat haavoittuneet tai sairastuneet, erittäin paljon oli paleltumahaavoja. Suomenkieltä kuultiin tämän talven aikana enemmän kuin koskaan ennen Saksan sotilassairaaloissa.

Viisisataa suksiparia saapunut Norjasta. Viisisataa suomalaista suksille!

Tuo tieto levisi pataljoonassa vain muutaman päivän levon jälkeen. Ja kysymys: onko vapaaehtoisia?

Olihan niitä. Kukapa suomalainen ei olisi ollut samalla hiihtäjä. Jokaisesta komppaniasta otettiin ennakolta laaditun luettelon mukaan määrävahvuus hiihtopataljoonaan, joka ryhtyi heti harjoittelemaan ja jo parin päivän kuluttua lähtisi painaltamaan kohti rintamaa suoraan yli hankien ja halki metsien.

Tuon lähtöpäivän edellisyönä valvoi erään miehistötuvan nurkassa useita jääkäreitä. Ne, joiden oli määrä lähteä hiihtopataljoonassa huomisaamuna, tarkastelivat varusteitaan, jotka oli illalla jaettu, toiset, tavallisena jalkaväkenä myöhemmin lähtevät, istuivat muuten vain. Heitä olikin useampia, hiihtäen lähtijöitä oli joukossa vain Eemeli Saari ja Vikke Särmä, toiset hiihtopataljoonan miehet olivat painuneet nukkumaan, sillä herätys olisi kuudelta aamulla.

Pataljoonan myöhemmin lähtevää pääjoukkoa edustivat keskustelussa Aaro Pakkala ja Nestori Mankala, joskus sanoi sanansa myös Kontio, soittoniekka. Hiihtojoukon matkaan olivat tarjoutuneet myös Mankala ja Kontio, mutta molemmat oli komppanianpäällikkö hylännyt. Mankala oli liian lihava vieläkin, vaikka kymmenisen kiloa painosta olikin pudonnut, ja hintelän Kontion ei uskottu jaksavan pysyä mukana tuolla varmaan raskaaksi muodostuvalla matkalla. Pakkala oli niitä harvoja pataljoonalaisia, joka ei ollut ilmoittautunutkaan rintamanmurtoon suunniteltuun hiihtojoukkoon vapaaehtoiseksi.

Näistä asioista nyt keskusteltiin. Vikke oli kysynyt Pakkalalta, miksi tämä ei lähtenyt kärkijoukkoon mukaan.

— Enpä pidä tarpeellisena. En luule tarvitsevani tällaista oppimatkaakaan, sillä hiihtää osaan ennestäänkin ja luulen osaavani jo jonkin verran tapellakin.

— Mutta jos ryssät taas puhkaisevat rintaman ja tulevat vaikka Saksaan asti? tuumiskelee Vikke.

— En minä ole tänne lähtenyt Saksan valtakunnan elämää turvaamaan, vaan valmistumaan taisteluun Suomen puolesta, jos sellaiseen joskus tulisi tilaisuus.

Nyt puuttuu puheeseen myös Mankala, sanoo:

— Tuskinpa sellaista tilaisuutta tulee, jos Saksa häviää sodan. Kyllä silloin on meidänkin unet uneksittu.

Vikke ja Kantola vakuuttavat puolestaan samaa. Vain Eemeli Saari on vaiti. Mutta Pakkala jatkaa:

— Luuletteko te, että viisisataa suomalaista suksimiestä pystyy auttamaan Saksan voittoon ja turvaamaan rintaman kestävyyden? Siellä on enemmän kuin miljoona miestä näiden pohjoisten linjojen takana Venäjän armeijan joukkoja, eikä varmaankaan heidän huonointa väkeään, ja uutta rintamanmurtoa voidaan yrittää minä hetkenä hyvänsä. Nuo muutamat sata suomalaista työnnetään jostakin aukosta venäläisten rintaman taakse, sissijoukoksi, yrittämään yllätyshyökkäystä vihollisen selustaan. Niinhän on ilmoitettu. Tämä suuri kunnia suodaan suomalaisille siksi, etteivät saksalaiset osaa hiihtää. Kuinka suuret mahdollisuudet luulette olevan tuolla joukolla päästä takaisin? Se voidaan tuhota viimeiseen mieheen, ja taisteluissa henkiin jääneet varmaan hirtettäisiin. Suomella olisi taas muutama sata sankarivainajaa lisää, mutta eikös piru vie niitä ole jo ennestään tarpeeksi. Muuan Kustaa Aadolf kuljetti pitkin Eurooppaa meidän esi-isiämme saksalaisten ja puolalaisten ja ties keiden kaikkien teurastettaviksi, niin ettei Suomessa lopulta ollut enää kotona kunnon miestä, vain ikäloppuja ukkoja ja poikasia. Ja minkä vuoksi? Uskonsota, mukamas. Vielä mitä, vähät siellä uskosta välitettiin. Ja vielä vähemmän Suomen vapaudesta ja hyvinvoinnista. Suomeltahan oli vähällä mennä loppukin vapautta, kun talonpoikien maat annettiin ruotsalaisille aatelisherroille läänityksiksi. Entäpä toinen urho Kaarle Kahdestoista? Siinä vasta oli sankaritehtailija! Ja nyt taas viisisataa yhdessä nipussa. Saa riittää. Minua ainakaan ei roikoteta siinä nipussa.

— Olipas siinä esitelmää kerraksi! tuumii Mankala. — Kuinka kummassa tänne lähditkään, kun tuolla tavalla ajattelet?

— Millä tavalla?

— Niin kuin juuri paasasit.

— Ettäkö olen lähtenyt tänne sotaoppiin voidakseni kerran tapella Suomen puolesta, mutta en halua tapattaa itseäni Saksan keisarin ja hänen porvarillis-militaristisesti hallitun valtakuntansa puolesta? Minkä vuoksi sinä itse olet tullut tänne?

— Minähän en oikeastaan tullut, minä sattumalta jo olin täällä silloin kun ensimmäiset pfadfinderit tulivat. Lauluopinnoilla, niin kuin tiedät.

— Saksanko puolesta tappelemaan sitten tulit tänne pataljoonaan, vaiko Suomen?

— Tuohon nyt ei kannata vastata, saman asian vuoksihan kaikki olemme täällä. Mutta kun on kerran vannottu sotilasvala ja rintamalle tultu, niin täällä on oltava niin kuin määrätään ja mentävä kunne komennetaan.

— Tämä hiihtomatkahan ei ole tavallinen komennus, vaan vapaaehtoinen. Jokaisella on vapaus lähteä tai jäädä. Minä jään. Minä en välitä sankarimaineesta. Sinä ilmoitit olevasi halukas lähtemään, mutta et kelvannut, herrat pitävät sinua liian lihavana. Mahdatkohan kuitenkaan ruveta valitusvirsiä veisaamaan, vaikka et päässytkään mukaan? Olethan säilyttänyt urhean soturin maineen, kun ilmoittauduit vapaaehtoiseksi, ja saat ainakin toistaiseksi säilyttää henkesi ja komean äänesikin. Siellähän ammutaan nyt kaasukranaatteja, kaasuahan on viime päivinä tullut kuin vuorenkorkuisia pilviä rintaman tälle puolen, ja tiedäthän, että joka on kerran hotaissut keuhkonsa täyteen sitä sinappia tai klooria, ei enää koskaan laula, vaikka henki jäisikin.

— Joka miehellä on kaasunaamari, ilmoittaa Vikke.

— Ja kaasu liikkuu hitaasti, kyllä hiitäjät aina ennättävät alta pois, todistaa joku keskustelua taempana kuunnellut.

Tuvanvanhin on kyllästynyt perältä kuuluvaan jutteluun, hän haluaa nukkua ja määrää sammuttamaan valot. Jokainen ruvetkoon nukkumaan, on varhainen herätys.

Eemeli Saari ei ole puuttunut keskusteluun, vaikka juttelijain piirissä istuikin, on kuunnellut ääneti vain. Hänen ja Aaro Pakkalan vuoteet ovat vierekkäin, ja hetkisen aikaa vielä valojen sammut-

tuakin on Saari ääneti. Vasta kun Aaro on jo puolinukuksissa, hän sanoo:

— Aaro, sinä olit pirun oikeassa.

— Missä niin oikeassa?

— Siinä mitä äsken puhuit. Että on hullua liittyä hiihtopataljoonaan ja lähteä tapattamaan itseään suotta päiten.

— Mutta sinähän olet liittynyt ja lähdet?

— Niin olenkin. Ei tuntunut oikein miehen meiningiltä, että jäisi kesken pois, kun kerran on joukkoon lähtenyt. Mutta nyt sanon, että sinä ajattelit asiaa pitemmälle, ja ajattelit oikein.

— No niin — mutta mitäpä tuosta enää. Olen vain sitä mieltä, että meitä tarvitaan enemmän kukaties joskus muualla kuin nyt siellä rintamien kaasupilvissä. Mutta voihan sieltäkin selvitä. Onnellahan tätä maailmaa asutaan. Parasta nukkua nyt.

Hämärä pilvinen aamu. Vaimea pohjatuuli huoahteli, mutta pakkanen oli lauhtunut. Jo ennen seitsemää seisoi neljä komppaniaa, jokaisessa toistasataa miestä, suksillaan Aa-joen jäällä.

Kumeana ukkosena kuului idästä tykkien jylinä, se oli alkanut heti aamun ruvetessa sarastelemaan. Upseerit hiihtelivät pitkin rivejä rintaman edessä, tarkkailtiin vielä varusteita, lujitettiin suksien remmikiinnikkeitä, tiedusteltiin oliko jollakulla mitään kysyttävää. Kaikki tuntui olevan kunnossa. Odotettiin vain lähtökäskyä.

Silloin sattui jotakin äärimmäisenä vasemmalla olevan ensimmäisen komppanian kohdalla. Sen päällikkö, suomalainen Oberzugführer suoritti komppaniassaan myös viimeisen tiedustelun ennen lähtökomennusta, ja tällöin ilmoitti jääkäri Eemeli Saari, että hän ei lähde mukaan.

Rivissä vallitsi hetkisen hiiskahtamaton hiljaisuus. Sitten kuului komppanianpäällikön ääni:

— Olette ilmoittautunut vapaaehtoiseksi hiihtopataljoonaan. Viimeksi ilmoititte eilen illalla, että lähdette, ja saitte varusteet. Nyt ei enää ole aika kieltäytyä, nyt olette jo rintamakomennuksessa. Kysyn uudestaan: Lähdettekö?

— En lähde!

Jälleen hetken hiljaisuus, kuului vain hiljainen tuulen tohahtelu ja kaukainen tykinjylinä. Sitten jälleen komppanianpäällikkö:

— Kolmannen kerran kysyn: lähdettekö? Nyt oli hänellä pistooli

kädessään, sen piippu oli suunnattu suoraan Eemeli Saareen. Mutta yhtä rauhallisen lujana kuin edellisilläkin kerroilla kuului vastaus:

— En! Ammu vain!

Kajahti laukaus, ja konemestari Eemeli Saari kaatui äännähtämättä Aa-joen jäälle.

Tuntui kuin olisi koko komppanian hengitys hetkiseksi pysähtynyt, sitten alkanut äkkiä kaksinkertaisella voimalla. Pitkin rivejä lensi hämmästyksen humaus, siellä täällä kuului tukahdutettu huudahdus, lyhyt kirous — — —. Oli vaikea uskoa, että tällaista todella voi tapahtua, että suomalainen upseeri ampuu suomalaisen sotilaan, pelottoman, urhean sotilaan, joka on miehenä miesten rinnalla taistellut kaikkialla missä pataljoona on ollut sotilasvelvollisuuttaan täyttämässä. Onko tällainen mahdollista? Onko tällaiseen oikeutta? Tätäkö varten olemme tänne tulleet — — —!

Jos lähtö olisi viivästynyt vielä jonkin minuutin, niin ties mitä olisi sattunut, sillä tieto tapahtumasta lensi nopeasti pitkin rivejä, komppaniasta toiseen. Siinä seisoi satoja pelottomia miehiä, joiden ensi ajatus tapahtuman nähdessään tai kuullessaan oli hämmästyksen mykistämä vastalause, mutta sitä olisi seurannut nopeasti ääneen lausuttuja kiivaita sanoja, ja sanojen jälkeen tekoja — ties minkälaisia. Tämän kaiken katkaisi nyt välittömästi seurannut lähtökomento. Tunteitten ja sanojen liikahtelun tielle asetti murtamattoman esteen sotilaskuri. Rivit asettuivat ojennukseen, suut sulkeutuivat. Sauvat työntyivät lumeen ja sukset lähtivät liukumaan kohti pohjoista, kohti rintamaa ja taistelua. Mielenilmausten aika oli ohi, nyt oli vain toteltava.

Äänettöminä, hammasta purren he hiihtivät. Monen mielessä kyti ajatus: jumaliste, tuo mies, tuo omien teloittaja, hän ei tältä matkalta elävänä palaa. Jos joku palaakin, mutta ei hän! Tuollainen peto — — —!

Mutta hän palasi elävänä takaisin — melkein kaikki palasivat. He eivät hiihtäneetkään yli rintamalinjojen, vihollisarmeijan taustaan, sillä tilanne selvisi ilmankin. Saksan itärintama lujittui, tsaarin armeijan hyökkäysinto tyrehtyi. Suomalainen hiihtopataljoona viipyi kaksi viikkoa taistelualueella, miehiä haavoittui ja paleltui, ankarat kuumetaudit raivosivat, useita pieniä puuristejä suomalaisine nimineen kohosi jälleen Kuurinmaan taistelualueen kummuille ja sairaalakaupunkien hautausmaille. Mutta vähäiset olivat sittenkin menetykset taisteluitten kiivautta ja talven ankaruutta ajatellen.

Kun miehet Aa-joen lumisilla seuduilla jäätävän kylmissä majapaikoissaan sytyttivät nuotiotulia ankaraa yöpakkasta torjuakseen, kiskoivat jäätyneitä saappaita jaloistaan ja hieroivat lumella paleltuneita jalkojaan, painui yksi ja toinen jälleen synkeisiin mietelmiin, sinkosi kirouksen ja sanoi, että voisiko olla suurempaa mielettömyyttä kuin tämä suomalaisten hulluus: tulla tänne kranaattituleen ja pakkaseen, kuolemaa etsimään parhaassa iässään! Vapaaehtoisesti, omasta halustaan! Katso jumaliste näitä mun jalanpökkelöitäni: näillä paisuneilla ja punoittavilla säärivärkeillä pitäisi huomenna taas painua tuonne vonkuvaan ja pihisevään helvettiin, makaamaan hangessa nälkäisenä ja pakkasessa hytisten, ja täit purevat sielläkin kuin mitkäkin saatanan satahampaiset — — —. Mutta heti jatkoksi kuuluu jostakin laulunpätkä, pari jääkäriä vetelee »Anssin Jukkaa», kauempana pannaan gramofoni soittelemaan saksalaista sotilasmarssia, ja lähin kaveri vätystelee kohtaloaan kiroovalle, että äläpäs poika sotke asioita, kuumahan se meidän helvetti kuuluu olevan, eikä pakkaspitoinen, eikä siellä varmaan täitäkään ole, etkös muista, että täi lähtee jo tavallisessa saunanlöylyssäkin, mitäpä sitten helvetin tulisissa pätsilöissä — — —. Ryssän helvetti kuuluu olevan kylmä, ja sinne on varmaan näinä viikkoina tääItäpäin äijää painellut, ja siellä tietysti täitkin jatkavat puremistaan, mutta eihän me sinne, me oikeat luterilaiset — —. — Sattuu vielä liikkumaan lähimailla joku pataljoonan jumalanmiehistä, teologiaa lukeneista, joita sellaisiakin on täällä hiihtojoukossakin, niin kuin Antti Hannilakin. Mies melkein valmis pastori, mutta täällä hiihtelee ja tappelee, siunaa kuolleet ja auttelee sairaita. Kulkee ohi ja kuulee keskustelun ja sanoo, että mitäs te pojat nyt, eihän tätä sovi helvetiksi sanoa, vaivojahan täällä on ja kärsimyksiä, mutta on toivoa myös, vaivat täällä loppuvat ja kohta taas makaillaan lämpimissä kasarmeissa siihen asti kun lähdetään kotimaahan asioita järjestämään, mutta helvetti, pojat, se on paikka, jossa ei ole toivoa, se on loputon tuska ja epätoivo, mitä näistä pikku vaivoista täällä — —. Jalatko, niinpä näkyy. Niihin laitetaan salvaa, minä puhun komppanianpäällikölle, että hän määrää sinut jäämään huomenna pois matkasta, hoitamaan tuota paleltumaa — — —. — Eipä ole väliä puhua, anna olla, kunhan saan salvaa, niin jospa jo aamuun mennessä ovat kunnossa.

Mutta komppanianpäällikkö tulee kuitenkin, katsoo jalkoja ja määrää kahden päivän levon; jos sitten vielä näyttää pahalta, niin

sairaalaan. Se sama komppanianpäällikkö, joka ampui Eemeli Saaren. Kukaan toinen päällikkö ei varmaan pidä yhtä hyvää huolta miehistään, milloin mahtanee nukkuakaan, sillä hänet näkee liikkeellä melkein koska tahansa, yölläkin, ja taistelussa on aina etulinjoilla, aivan kuin hakemalla hakisi vaarallisimpia paikkoja. Joskus vielä puhutaan Eemeli Saaren tapauksesta, mutta ei kukaan enää uhkaile komppanianpäällikköä. Hän teki väärin, hän liioitteli sotilaskurin vaatimuksia ja ylitti valtuutensa, inhimillisyyden vaatimuksista puhumattakaan, mutta saman hän tekisi itselleenkin, olisi yhtä ankara, jos joutuisi omaksi tuomarikseen. Niin joku sanoi, ja kukaan ei väittänyt vastaan. Eikä tapahtumasta enää puhuttu, vaikka se usein mieliin palasikin.

Kahden viikon kuluttua oltiin jälleen Tuckumissa, koko pataljoona. Mutta se oli nyt puolentoistasataa miestä vähälukuisempi kuin muutama kuukausi sitten, siitä huolimatta, että taisteluissa oli kaatunut vain yksi jääkäri. Haavoittuneita oli kymmenkunta, ja paleltumavammoja saaneita ja keuhkokuumeeseen sekä muihin tauteihin sairastuneita useita kymmeniä.

Myös toisenlainen kato oli vähentänyt pataljoonan miesvahvuutta: kahdeksankymmentä jääkäriähän oli kieltäytynyt lähtemästä enää rintamalle, ja heidät oli lähetetty rangaistusleirille. He ilmoittivat: olemme tulleet Saksaan valmistuaksemme taistelemaan Suomen vapauden puolesta, emme kaatumaan Saksan armeijan riveissä. Tuli mitä tuli, emme lähde! Heidän joukossaan oli pataljoonaan saapunutta heikointa ainesta, mutta myös monta joukon parhaista miehistä, jotka olivat lukuisat kerrat taistelukentällä katsoneet säikkymättä kuolemaa silmästä silmään, mutta olivat nyt päätyneet tähän ratkaisuun.

Maaliskuun lopussa 1917 oli pataljoona kokonaisuudessaan jälleen varuskuntajoukkona Libaussa. Mutta sitä ennen ehtikin paljon tapahtua.

ODOTUSTA

NELJÄSTOISTA LUKU

Mitaun sotilassairaalaan kuuluu melkein alinomainen tykkien jyske rintamalta, ja idänpuoleisiin ikkunoihin näkyivät illoin ja öin valorakettien väläykset, mutta tuohon kaikkeen on jo totuttu, tuskin huomataan. Oudompaa olisi, jos kaikki tuollainen yhtäkkiä lakkaisi. Silloin voisi odottaa mitä tahansa.

Suomalaiset potilaat on koetettu sijoittaa samaan suureen saliin, vain muutamia erikoisen heikkoja tai tarttuvaa tautia sairastavia on sijoitettu erikoisosastoihin. Heitä hoitelee kaksi suomalaista sisarta yhdessä saksalaisten hoitajattarien kanssa, joista useimmat ovat nunnia. Toisista sairaaloista tänne siirretyt suomalaiset potilaat väittävät, että Mitaun sairaalassa on monella tavoin paremmat oltavat kuin muissa kenttäsairaaloissa, ei vain siksi, että täällä voidaan asioita toimittaa suomenkielelläkin, mutta ruokakin on parempaa, ja on puhtaampaakin. Niin sanovat saksalaisetkin.

Tänä helmikuun viimeisen päivän iltana on vähitellen kerääntynyt tavanmukainen seurue toipilaita ja lievemmin haavoittuneita iltateen jälkeiseen seurustelukulmaukseen. Siinä on parisenkymmentä jääkäriä, ja keskustelu käy. Mielialakin on jollakin tavoin tavallista kevyempi kuin edellisinä viikkoina, sillä lisää haavoittuneita ja sairaita ei ole enää kuluneen viikon aikana saapunut, pataljoona on jo miltei kokonaan Tuckumissa, ja viimeisten tietojen mukaan ei sitä enää viedä Saksassa rintamatoimiin.

Ei puhuta sodasta. Ei kotimaankaan asioista. Puhutaan elokuvista. Ihmeenä voi pitää, että tällaisessa melkein hajalleen ammutussa kaupunkiröttelössä on filmiteatteri, johon saksalaiset järjestivät tuon tuostakin uutta ohjelmaa, jota sotilaat saivat käydä katsomassa ilman pääsymaksua. Eilen illalla oli siellä käynyt useita toipilaita, ja nyt Taavi Martikainen selosti filmiä sellaisille, jotka eivät olleet sitä nähneet. Siinä oli kuvattu kevytmielistä naista, joka miehen

ollessa rintamalla alkoi kuherrella erään taiteilijan kanssa, ja kun aviomies sitten noinikään äkkipäätä tuli lomalle, tapasi hän nämä kaksi ihan — — — no niin, sanokaamme että kovin lähivälilöissä. — Ehkäpä Martikainen olisi selostanut asian hiukan realistisemminkin, ytimekkäämpää sotilaskieltä käyttäen, mutta toinen suomalainen sairaanhoitajasisar sattui kulkemaan juuri ohitse menossa antamaan iltapilleriä jollekin kuumesairaalle. Sisar oli ollut myös teatterissa miesten mukana, ja nyt Martikainen kysyi mitä tämä ajatteli tuosta naisesta. Mutta iltakierroksella oleva sisar ei ryhtynyt pitempään selvittelyyn, sanoi vain, että sota-aikana tapahtuu kaikenlaista, paljon pahempaakin, mutta liian kovan rangaistuksen tuo taiteilija sai, kun upseeri ampui hänet ja sitten joutui itse vankilaan.

Entäs nainen? Mitä hänelle tapahtui? tiedusteltiin. Nainen selvisi vähemmällä, aikoihan mies ensin ampua hänetkin, mutta ei sitten ollutkaan luontoa. Nyt tuo sorea rouva varmaan kuhertelee jonkun toisen taiteilijan kanssa.

— Miksi taiteilijan? tiedustaa Lasse Haapanen, kuvaintekijä. Hän ei ole haavoittunut enempää kuin Martikainenkaan, molemmat sairastuivat kuumeeseen viimeisellä rintamamatkalla, mutta ovat nyt toipumassa. Kuume on poissa ja voimat palaavat. Enimmät sairastuneet ovat hiihtopataljoonasta, joitakuita heitä on jo lähtenyt takaisinkin. Ihmeellisimpiä tapauksia oli Simo Ripsan haavoittuminen: kiväärinkuula meni läpi pään tullen niskapuolelta ulos, mies tuotiin jo kuolemaan tuomittuna sairaalaan, mutta yhdeksän vuorokauden kuluttua hän oli jälleen rintamalla. Sai sotilaspukunsa sairaalan alueella ulkoilemista varten, mutta istuikin rintamalle menevään rekeen ja tarttui kivääriin. — Niin, miksi juuri taiteilijan? tiedustaa Haapanen, kun ei saanutkaan heti vastausta. Martikainen sanoi, että siksi, koska taiteilijat ovat sellaisia heppuja kuin ovat, enemmän naisiinkin meneviä kuin tavalliset ihmiset. Toiset olivat innokkaasti samaa mieltä. Mutta kuvaintekijä todisteli asiaa laajemmin.

— Luovassa taiteilijassa on katsokaas ihmisen kaksinaisuus, moninaisuus, selvempi ja jyrkempi kuin muissa kuolevaisissa. Hän heijastelee ja hän on. Taiteilijan sielun kellarikerros on täynnä ajatuksia, kuvia ja kuvitelmia, jotka siellä valottomassa kellarissa jäävät helposti koskaan kukkaan puhkeamatta, idut lakastuvat. Mutta on voimia, jotka tunkevat aurinkona tuonne kuvitelmien kel-

lariin, yksi sellainen auringonsäde on nainen. Katsokaahan, sotaveljet: taiteilijalle nainen ei ole mikään pelkkä ruumiin ikävä, niin kuin esimerkiksi, käyttääkseni läheistä esimerkkiä, tavalliselle kasarmeissa ja rintamalla vuosikaudet oleskelleelle jääkärille, vaan nainen on meikäläiselle usein myös luomistyön innoitus ja hänen oman persoonallisuutensa täydennys, sillä sanoohan eräs filosofikin tästä asiasta, että taiteilijalta valuu aina luomistyössä hukkaan osa hänen inhimillistä kohtaloaan, koska intuition enkelillä on vampyyrin huulet, ja siksi on hänen saatava täydennystä persoonallisuudelleen myös naisesta — — —.

Kuvaintekijä Lasse Haapasen loppuvaiheessaan jo melkein hurmiota lähentelevä esitelmä katkesi äkkiä tavalla, jota oikeastaan täytyy pitää sopimattomana, vaikkapa otetaan rintaman läheisyyskin huomioon, se nimittäin katkesi räjähdykseen. Köpi Kartano oli täällä myös, hän oli haavoittunut jalkaan viimeisellä hiihtomatkalla Aa-joella, oli nyt toipilaana ja harjoitteli kuvaintekijän esitelmän aikana haavoittuneen jalan liikuntaa maaten vuoteessa selällään ja nostellen jalkojaan pystyasentoon. Ja tuossa harjoitusvaiheessa sieltä kuului pamaus. Siihen katkesi kuvaintekijän esitelmä, seurasi lyhyt hiljaisuus, sitten huoneen täyttävä naurunräjäys. Sen tauottua Martikainen suomalaisten potilaiden joukossa sotilasarvoltaan ylimpänä lausui ankaran varoituksensa Hilfsgruppenführer Kartanolle sopimattomasta käyttäytymisestä, jonka ainoana lieventävänä asianhaarana voidaan pitää sitä, että kysymyksessä on harjoitusvaiheessa sattunut vahinkolaukaus. Kartano arveli, että jotakin sen tapaista tapahtumaan varmaan liittyy, sillä kun hän kuunteli Haapasen esitelmää naisesta ja luomistyöstä ja enkelin huulista, niin maalliset unohtuivat ja tapahtui tämä ohjesäännön rikkomus — — — vai miksi tätä olisi nimitettävä? — Etikettikysymys kuitenkin sivuutettiin, sillä Hannes Korpela, joka alkoi olla jo jonkin verran voimissaan ankaran kuumeen jälkeen, puuttui keskusteluun ja sanoi puolestaan ajatelleensa tuota kuvaintekijän viisasta selitystä kuullessaan, että melkeinpä tuo on kuin koettaisi katekismuksen avulla selittää että ylhäältä on annettu sellainenkin mieletön kiihko, joka saa ruunan oriina yrittämään. Kuvaintekijä, pohjaltaan kovin sopuisa mies, ei viitsinyt pitemmältä olla suutuksissaan, vaan yhtyi yleiseen nauruun Tomin, Karjalan runoilijapojan, nostaessa juhlallisesti ylös haavoittumattoman käsivartensa ja aito runebergilaisella paatoksella tilanteeseen sovittaen siteeratessa Vänrikeitä:

»Se paukku tiesi paikkansa, sit' eipä kieltää voi, kun kauneimmilleen katkas sen, mit' Lasse aprikoi.»

Tässä vaiheessa tuli toinen jääkärien omista sisarista huoneen ovelle lääkepulloja ja pillereitä tarjottimellaan, pysähtyi kuuntelemaan Karjalan pojan lausuntaa ja tiedusti, mikä se niin paikalleen osunut paukku oli? Poikien hiljakseen nauraa hyristessä Martikainen selitti vakavan näköisenä, että kysymys on vain symbolista, joku tässä tuli maininneeksi, että nainen voi rakkaudessa antaa omasta sielunvoimastaan miehelle, erikoisesti taiteilijalle niin paljon, että tämä oikean naisen löytäessään ja ottaessaan saa naisen sielun voimasta niin paljon lisää voimaa — — — hm — — — että aivan kuin tapahtuisi jonkinlainen — hm — räjähdys — — —. Kummallista kuinka sairaalassa, joka oikeastaan on kivun ja valituksen ja hiljaisuuden paikka, voidaan niin makeasti nauraa, että tuskin kuultiin, kun sisar yritti selittää, että eikös kerran jossakin kirkolliskokouksessa päätetty, ettei naisella sielua olekaan, kuinka se voisi miehelle näin räjähdysmäistä voimaa antaa? Niin että eiköhän mies pety tällaisessa toivossa itselleen vaimon ottaessaan.

Miehet, gentlemannit, tietysti vastustivat tällaista naisen aliarviointia. Keskustelu kehittyi vilkkaaksi, oli jotakin erikoisen miellyttävää kerran taas puhella naisseurassa, vaikkapa vain yhden naisen mukana ollessa. Sisarkin enimmäkseen puhui vain ammattiasioista, mittasi kuumeen, tiedusti ruokahalua, korjaili siteitä, ja aina oli hänellä kiirekin. Saksalaiset hoitajattaret taasen kulkivat kuin koneet, ja harvapa heidän kanssaan osasi mitään puhuakaan. Nyt tuli oikein juttelutuokio, kun sisarella ei näyttänyt olevan kiirettä. Paleltumahaavojaan poteva, jo kolmikymmenvuotias merimies Frisk pääsi oikein vauhtiin selittäessään:

— Sisar on väärässä sanoessaan, että nainen otetaan. Ei naista oteta, se annetaan. Oikeastaan vaimo putoaa jossakin elämämme tienmutkassa miehen eteen, ja siinä hän on, ei muuta kuin ota mukaasi. Aina ei satukaan sopiva, niin sanotusti ettei oma kylkiluu, ja silloin käy niin kuin tään Friskin pojankin, että livistää maailmalle. Ja siellä niitä sitten tippuu taivaasta tuonnempanakin, tarkoitan naisia, niin kuin meidän kapteenimme sanoi apropoo-rakkauksia, niin meinaten että satamapaikoissa, ja kun liha on semmonen Raamatun sanan mukainen, tarkoitan heikko — — —.

— Nyt Frisk puhuu kevytmielisesti, ette te suinkaan noin ajattele? sanoo sisar.

— Kukas sitä tommottii juur ajattelee, mutta kun sillail vain tapahtuu. Kun miehellä on himonvalkeat nahoissaan ja naisessa on tappurat, syttyvärkki niinsanotusti, ja kun piru pukkaa ne yhteen ja puhaltaa, siinä ollaan!

— Mutta Frisk, kylläpäs te nyt kuvailette avioliiton kerrassaan kamalaksi! kuuluu sisaren ihmettely jo toiselta puolen huonetta, jossa hän hoitelee pahasti haavoittunutta Rovaniemen poikaa, pienen ikänsä Lapin jätkien joukossa elellyttä. Sisar antaa hänelle pillerin ja tiedustaa, onko tästä lääkärin määräämästä rohdosta tuntunut olevan helpotusta.

— Mitä tuollaisista pillereistä, pieniä kuin hiirenpaska, mitä nuo meinaa päänsärkyyn, sama jos tervaisi lapikkaansa mahanpurun parantamiseksi. Saisi viinaputelin, siinä olisi aatetta.

— No, no, Salmela ottaa nyt kuitenkin, ehkäpä se hiukan helpottaa. Ja ottaahan Salmela, nielee ja murisee, sillä haavoittuneessa päässä on alituinen särky. Kun pilleri on nielty, sanoo sisar:

— Sain Salmelaa varten hiukan maitoakin, ja saamme sitä tänne edelleenkin muutamana päivänä. Lääkäri sanoi sen olevan hyväksi teidän yleiskunnollenne. Kas tässä.

Viereisten vuoteitten potilaat ovat kuulleet sisaren sanat, ja joku huudahtaa ihmeissään:

— Pojat, kuulitteko! Maitoa!

— Mitä se on?

— Maitoa, oikeaa lehmän maitoa.

— Minkäväristä se on?

— Näyttää valkoiselta, tuolla sitä Salmela litkii.

— Minulla on jonkinlainen hämäränpuoleinen muistikuva sellaisesta aineesta, sain sitä ennen hamassa nuoruudessani. Mutta en tiennyt, että sitä on täälläkin, Saksassa. En ole koskaan sattunut näkemään. Ajatella, maitoa! Oikeaa lehmän utareista puserrettua! Vai mahtaneeko sittenkään? Jospa on jotakin maalattua vettä vain, surrogaattia, niin kuin kaikki muukin täällä? Tuollaista kuuluu, ja sitten Köpi Kartano:

— Ei, pojat, minäpä tiedän: näin eilen sen suuren ja hirvittävän lihavan köksän keikuttelevan ittiänsä tälle puolen pihaa, ovat varmaan sen leileistä niristänehet.

Mutta nyt on sisaren mitta täysi, hän todella närkästyy ja käskee Köpiä pitämään suunsa kiinni, tuollaisia rivouksia täällä, sairaalassa! Köpi on mutisevinaan jotakin anteeksipyynnön tapaista,

nauru kiertää salia, hyväntuulinen hihitys. Sitten sisar lähtee jatkamaan kierrostaan. Suomalaisten lohkolla jatkuu keskustelu, samalla kun monet silmät seuraavat sisaren kulkua siellä huoneen toisella laidalla, ja joku lausuu ajatelman, että on se vain tuollaisen sorean naisihmisen liikuskelu täällä yhtä vaarallista kuin kulkisi rintamain välissä: tykkimiehiä takana, pyssymiehiä edessä. Pitää olla sellainen luonto kuin tällä sisarella, että sen verran meistä miehistä piittaa kuin kana savikukosta. Kuuluu useita vastalauseita: ei ole perää! Sisar on ollut kihloissa, ainakin melkein kihloissa, mutta jostakin syystä on tullut ero. Joku on ollut huomaavinaan, että yksi sairaalan nuoremmista lääkäreistä usein sovittaa kiertonsa sairassaleissa samanaikaisesti sisaren kanssa. — Se pitkä, se tylppäviiksi, jäykkä kuin seiväs? — Niin, hän on kapteeni arvoltaan, ja näillä saksalaisilla upseereilla on sellainen tyyli, kovat veret — — —. Ei verta ollenkaan, väittää joku. — Mitä sitten? — Jäätynyttä disipliiniä suonet pullollaan, tohtoreillakin. Ajatelkaa ylilääkäriä, sitä vanhaa Herra Yliesikuntalääkäriä, Weber vai mikä se on, joka täällä kävi viime viikolla, hänhän mylvii kuin sumusireeni jo tullessaan ja näyttää siltä, että hän vaatisi jalkapuoletkin seisomaan perusasennossa petin vieressä täällä kulkiessaan.

Lääkärit jätettiin, ja sisarkin siirtyi viereiseen huoneeseen, mutta vielä jauhaa Frisk äskeisiä, juttelee kuinka ihmiskunnan yleinen kenkkumaisuus ja vallankin aliperämiesten kehno luonteenlaatu saattavat tehdä elämän suttuiseksi, mutta kyllä naisihminen sittenkin on yliveto, kun se saa miehen pään käänneltäväkseen. — Yksikin Turunpuolen poika, oikein mainio kaveri, pikeytyi meidän laivamme keittäjään ja osti sille Hampurista hienot kihlat, ja heti kopeusi likka niin ettei päästänyt poikaa likellekään jos se oli vähänkin maistanut satamapaikoissa maissa käydessään, kirjaviisaasti vain tyttö tiuski, että »Sen, jonka kanssa minä seurustelen, on luovuttava tykkönään alkoholipitoisesta timulanssista». Omilla korvillani kuulin. Poika meni aivan pilalle, siitä tuli salajuoppo. Miksi Jumala loi naisen!

Joku ärähti, että lyö nyt jo tulppa siihen läpeen nenäsi alla äläkä paasaa niin että nielurisasi repeilevät! Eikä Frisk enää jatkanutkaan, vaan alkoi pelata bismarckia parin kaverin kanssa, sillä iltahan oli vasta alussa. Pari muutakin peliporukkaa järjestyi, mutta Martikainen ja Lasse, kuvaintekijä, siirtyivät Salmelan vuoteen luo kuullessaan sieltä valittavia oihkaisuja. Salmela oli vaikeim-

pia tapauksia suomalaisten joukossa, pahasti haavoittunut ja omalla tavallaan äksy, jota luonteenpiirrettä kuitenkin lievensi hänen verraton jätkähuumorinsa, joka ei ehtynyt kipujen pahimpienkaan kouristelujen hetkinä. Martikainen tiedusti oliko kipu päässä jälleen pahentunut?

— Jylläähän repijäinen siellä knupissakin, mutta kun kääntää suolia nurin, ylönannattaa, aivan kuin olisi kylätappelu mahassa — — —.

— Mitä se sellainen on?

— Hitto hänet tietköön. Etten vain ole raskaana! Olen kuullut sanottavan, että eukkoväki yökkää odotuslistalla ollessaan.

Nauretaan, tuo on taas sitä aitoa Salmelaa, ei tuollainen huumorimies yhdestä kuulanreiästä kuole. Lasse, kuvaintekijä, lohdutteleekin: ei toki asiat niin hullusti ole, mieshän sinä olet.

— Olenko varmasti? Vannotko?

Ei mene ottamaan kuvaintekijä asiaa valalleen, mutta Salmela naurahtaa itsekin jo toisten mukana, ja tuntuu ylenannatuskin menevän ohi.

Sairassalin nurkassa ovat vierekkäin Hannes Korpelan ja Ville Koivumaan vuoteet. Korpela on jo päässyt kuumeestaan, mutta voimat ovat menneet, hän on pahasti laihtunut ja vasta parina päivänä harjoitellut kävelyä. Ville on saanut Aa-joen taisteluissa kranaatinsirpaleen oikealle puolelle rintaan, se repäisi pahasti, mutta jätti henkiin, ja parantuminen edistyy hyvää vauhtia.

Ville siirrettiin leikkausosastolta tänne toisten suomalaisten joukkoon vasta pari päivää sitten, eikä hän ole paljonkaan jaksanut vielä keskustella. Nyt hän tiedustelee Korpelalta tämän ja Tuharin seikkailusta heidän jäädessään jälkeen pataljoonan mennessä ensi kerran Aa-joen yli. Ville sanoo haavoittuneensa samana päivänä, jona Tuhari saapui takaisin komppaniaan, jolloin hänen vaatteissaan oli niin väkevä haju, että vääpeli oli väittänyt koirainkin alkavan ulvoa virstan etäisyydellä tuon lemun tuntiessaan. Missä te oikein olitte?

Hannes kertoo. Ja he, saman kylän miehet, tuntevathan he Tuharin, tuon saamattoman, puolikuntoisen mökinakan isättömän pojan, joka aivan kuin vahingossa pääsi livahtamaan tälle matkalle, jonka varrella moni paljon paremmilla eväillä elämänmatkalle varustettu on havaittu heikoksi, he tunnustavat nyt Tuharin täyttä-

neen paikkansa kuin mies. Pikku mökellyksiä tosin oli sattunut pitkin matkaa, mutta ne eivät suuria merkinneet, asioitten rinnalla.

Hannes Korpela kertoo sairaudestaan. Ihme ja kumma, että tässä sentään näin taas jutellaan. Yli viikon ajan hän oli poissa tästä maailmasta, jossakin hämärän mailla. Joskus aivan täyshöperö, hourepäissään mellasteli kotinurkilla, taidettiin toisinaan köyttääkin vuoteeseen, välillä taasen jossain puolimatkassa heilahdellen, ei aivan ällikkä jullillaan, mutta ei täysin pimeänäkään. Jollakin tavoin mielenkiintoista on olla tuollaisessa tilassa, aivan kuin istuisi pimeässä nurkassa ja katselisi itseään täysvalossa, päällään seisomassa. Sellaiseltakin joskus tuntui.

— Entäs miltäs nyt tuntuu? kysyy Ville.

— Nyt? Meneehän tämä, toipumassahan tässä ollaan. Tulee vain mieleen sellaista, joka ei ennen päässyt ajatuksiin: taisinpa sittenkin olla jo liiaksi ikämies tänne lähtemään. Näinkin lähellä jo neljääkymmentä, ja kun en ole koskaan ollut urheilumieskään. Täällä on monen nuoremmankin ruomat ratkenneet. Mutta ehkäpä ajattelen taas toisin, kun tästä pääsen kunnolla jälleen pöngilleni. Mitä minä siellä kotonakaan, kun ei ollut enää taloa, eikä vaivoina vaimoakaan, noinikään omalta kohdalta asiaa ajatellen. Täällä kuitenkin on suuressa yrityksessä mukana — jos tästä koskaan mitään tulee. Tällä hetkellä ei erikoisen lupaavalta näytä.

Juttelu kävi vaikeammaksi, sillä joku saksalainen pani gramofonin soimaan. Levy oli kulunut, vanha sotilaslaulu soi vuoroin käheästi, vuoroin vinkuen. Suomalaisten puolelta alettiin huudella:

— Kuka pusertaa porsasta ovenraossa? Vai mitä tuo vinkuminen on? — Savitahkollako siellä kihnataan ruosteista kuokkaa? Vai lihamyllyäkö pyöritetään, vai separaattoria — — —! Joku ärjyi jo saksaksikin käskien lopettamaan soiton, tai heitetään pelivehe ikkunasta ulos.

Eivät saksalaiset ottaneet vakavasti näitä huoneen toiselta puolen satelevia ärinöitä, eivätkä suomalaisetkaan niitä perin vakaviksi tarkoittaneet. Tämä tällainen kuului sairaalan jokapäiväiseen elämänmenoon, muun ajankulun ohella. Gramofoni rämisi, kortinlyöjät jatkoivat pelejään, jossain edelleen keskusteltiin, joku pahimmin sairas oihkaisi silloin tällöin omissa vaivoissaan.

Kunnes kaikki äänekkäämpi meno vaikeni iltateen ja marmelaativoileivän jälkeen. Rauhoittava unenlintu ei kuitenkaan vielä pit-

kään aikaan laskeutunut kaikille luomille, toipilaittenkaan, vaan juttelun tauottua ajatukset pyrkivät lentoon.

Ville Koivumaan vuode oli aivan ikkunan luona, siitä näkyi kappale talviöistä taivasta ja lumisia puita. Usein unen tuloa odotellessaan hän kuvitteli siellä alempana olevan maisemankin toisenlaiseksi kuin puoliksi hävitetyksi kaupunkirähjäksi: lumilakeudeksi taloineen ja latoineen, jota ajotiet halkoivat pitkin ja poikin, taustalla joenuoma ja takana huurteinen metsä. Kevyt ajelureki, aisoissa tulenvireä liinaharja ori, kiitää talvitietä pitkin, ja reessä istuu kaksi ihmistä, tyttö ja poika. Aina ne samat. Ei koskaan ketään muuta kuin Koivumaan Ville ja muuan sukulaistyttö, Siiri, sorea likka. Miksi he ovat ajelulla, mistä ja minne ajavat, mitäpä tuosta. Kun ovat niin ovat!

Ja sitten: ovatkohan koskaan, ajelevatko nuo kaksi milloinkaan siellä? Mitä sanoi äsken Korpela, rauhallinen ja viisas mies, paljon itsekseen lueskellut ja mietiskellyt, näin sanoi: »Jos tästä koskaan mitään tulee. Ei lupaavalta näytä.»

Ei, ei näytä. Ei ainakaan täältä sairaalasta katsellen.

Ville on noussut vuoteesta, katselee ikkunasta, josta matalien talojen välitse ja yli kinosten alle hautautuneiden raunioiden näkyy taustahämärään häipyvä laaja lumiaukeus, jonka kuunvalo kattaa kuin suunnaton valkoinen lakana. Kuin käärinliina, jonka alla ei mikään elä eikä liiku. Kuin sairaalan seinästä alkava hautuumaa. Ei ainoakaan varjo häivähdä tuolla hailakanvalkealla autiomaalla, ei mikään yölintu lennä kuun alitse — — —. Jokin elämänmerkki kuitenkin on: kymmenen, viidentoista kilometrin päässä jylisevät tykit harvakseen, yhä harvemmin, mitä pitemmälle yö kuluu. Tuo jylinä on öisen autiuden ainoa elämänmerkki — sekin merkitsi kuolemaa!

— — —

Mitä on tapahtunut?

Mikä saa saksalaiset potilaat nousemaan näin aikaisin aamulla vuoteistaan ja kerääntymään sanomalehteä lukevan sotilaan ympärille?

Nyt sieltä kuuluu useastakin suusta huudahduksia: Revolution! Siis vallankumous? Missä?

Nopeastihan se selviää: Venäjällä on alkanut vallankumous. Tsaari oli syösty vallasta ja koko keisarillinen perhe oli vankina. Pietarissa ja monissa muissa Venäjän kaupungeissa oli ollut katutaisteluita.

Tuontapaisia huhuja Venäjän levottomuuksista oli kierrellyt joskus ennenkin, jo aivan alkuvuodesta, mutta siihenpä olivat sulaneet omaan olemattomuuteensa. Viimeksi oli sellaisia tietoja suupuheina levitelty jo edellisvuoden lopussa, vähän ennen venäläisten suurhyökkäysten alkamista Aa-joella, oli kerrottu jo miljoonan sotilaan karanneen rintamalta ja tsaarin armeijassa kaiken olevan sekaisin. Näiden tietojen saavuttua siirrettin eräitä saksalaisia pataljoonia itärintamalta Ranskan rintamalle. Mutta heti tämän jälkeen alkoikin 12. venäläisen armeijakunnan suurhyökkäys pohjoisella rintamalla, ankarin tällä rintamanosalla suoritettu läpimurtoyritys koko sodan aikana. Saksalaisia saatiin höynäyttää, ja se oli käydä heille kalliiksi, sen kyllä suomalainen jääkäripataljoonakin sai tuntea nahassaan. Olisiko jotakin samantapaista nytkin tekeillä?

Tuskinpa. Tiedot olivat virallisia ja yksityiskohtaisia. Lehti saatiin pian suomalaistenkin haltuun, uutiset tutkittiin tarkkaan ja monenlaisia otaksumia lausuttiin.

Lähipäivinä saatiin jatkuvasti tietoja Venäjän tapahtumista. Jo muutaman päivän kuluttua saatiin myös Ruotsin, sitten Suomenkin lehtiä.

Ilmapiiri sairaalassa muuttui nopeasti. Toiset ja toisenlaiset asiat kuin aikaisemmin olivat iltakeskustelujenkin aiheena. Mielialojen käyrä oli mutkaisen kulmikas, tilanteen vaihteluista löydettiin aiheita iloon jos murheeseenkin. Saksalaiset riemuitsivat aluksi sodan nopeasta loppumisesta, he pitivät nyt varmana: Venäjä lopettaa taistelun, ja silloin on helppo lyödä länsivallat. Suomalaiset eivät voineet ajatella näin suoraviivaisesti, heillä oli aina ensimmäisenä esillä kysymys: miten tässä mylläkässä käy Suomen? Merkitseekö vallankumous myös vapautta koko laajuudessaan, myös tsaarivallan alaisten pienten kansojen vapautumista? Tai jollei näin tapahdu, jos vain tsaarivalta muuttuu tasavallaksi ja muuten kaikki jää ennalleen, mikä on meidän osamme, jääkärien?

Nämä asiat jäivät edelleen epäselviksi, lukipa Saksan, Ruotsin tai Suomen lehtiä.

Epäselväksi jäi paljon muutakin. Sota ei päättynytkään. Päinvastoin: vallankumoushallitus ponnisteli saadakseen sen entistä suurempaan vauhtiin. Aselevosta neuvoteltiin, mutta sota jatkui.

Sairaalan suomalainen osasto supistui nopeasti: jokainen koetti päästä pataljoonaan niin pian kuin mahdollista.

Sitten saapui tieto, että pataljoona siirretään Libauhun, nyt to-

della ja lopullisesti viimeiseen harjoitusvaiheeseen. Tämä tapahtui jo maaliskuun lopussa. Mutta vasta kesäkuulla saatiin Libaussa järjestetyksi myös suomalaisille sairaille, malariaa, keuhkotautia tai pahoja ihottumia poteville ja edelleen hoitoa tarvitseville vaikeasti haavoittuneille sairaalatilaa. Tällöin olikin pataljoona jälleen koolla.

VIIDESTOISTA LUKU

— Eipä kesä voisi olla heleämpi, sinilaine laulavampi, helo taivaan hempeämpi!

— Hevon häntä heiluvampi, likan pylly pyöreämpi, akan paksumpi pakara — — —

— Senkin lianroiskija, mikä sun paiskasi pilveilemään siihen keskelle mun maisemiani! Höyryä sivuun ja luukku lävelle!

Mutta viimeksi tullut runoilija vain nauroi, heittäytyi makaamaan kolmen jääkäritoverin viereen ja sanoi, että äläpäs sinä enää einoleinoile tuollaisilla taivaallisilla hempeyksillä ja sinilaineilla, vaan yritäpäs laittaa oikea runo, sotalaulu, meidän jääkärien oma marssi. Puhuivat siitä äsken tuolla ensi komppanian puolella, ja kaikki olivat sitä mieltä, että pitäisi sellainen saada. On jo tarpeeksi veivattu näitä Oolannin sotia ja ikivanhoja marsseja. Mitäs tuumaatte?

Mitäpä toisillakaan oli asiaa vastaan, vaikka ei se heitä sen kummemmin innostanutkaan. Eiväthän he olleet runontekijöitä kumpainenkaan, ei Markku Ampiala, joka siinä Libaun varuskunnan pihamaan ison lehmuksen varjossa muiden tekemiä runoja koulumuistolta laususkeli, ei myöskään hartaana kuunteleva Vikke Särmä, enempää kuin omissa mietteissään oleileva Ville Koivumaakaan. Paljon lähempänä lauluntekijäin heimoa oli tämän runollisen hetken häiritsijäksi ilmestynyt Köpi Kartano, joka tosin oli käynyt vain kansakoulun ja kansanopiston, mutta paitsi että oli mainio laulumies, laitteli joskus lisävärssyjäkin lauluihinsa. Sen kuitenkin Köpikin ymmärsi, että oman marssin sanojen sepittämiseen tarvittiin toisenlaisia mestareita kuin hän ja toisenlaisia kuin Markkukin, tulipahan muuten vain tässä muodossa heittäneeksi asian esiin. Eikä siitä enempää puhuttukaan.

Oli muutakin jutunjuurta, päiväntärkeää.

Oli jälleen saatu postia Suomesta, sekä kirjeitä että sanoma- ja

aikakauslehtiä. Monelle ei tosin tullut kirjeitä, olivat niitä sentään saaneet sekä Markus että Ville, mutta lehtiä oli sitä enemmän, ne kiersivät komppaniasta toiseen ja kädestä käteen, niitä luettiin ääneen ja yksikseen. Köpillä oli useita lehtiä nyt mukanaan ja niitä ryhdyttiin tutkimaan. Runous sai jäädä, arki astui tilalle.

Vikke, kinkerikynttilä, sai ruveta lukemaan ääneen. Osasivathan asian toisetkin, mutta Vikke ryhtyi puuhaan mielellään. Niin oli hän tehnyt ennenkin, kotona Efraim-suutarin tuvassa: lukenut paikkakunnan kolmasti viikossa ilmestyvän sanomalehden ääneen alusta loppuun, ilmoituksineen kaikkineen, muun perheen kuunnellessa. Samoin täällä Libaussa jo aikaisemmin, siitä alkaen kun ensi kerran saatiin kotimaan lehtiä Venäjän vallankumouksen jälkeen. Niitähän ei mitenkään voitu yksittäin lukea, koko tupakunta kerääntyi kerrallaan kuuntelemaan, siten tulivat uutiset nopeammin jokaisen tietoon. Kyllä Libaun varuskunnan suurissa suomalaisten asumissa halleissa hihkaistiin, kun saatiin kuulla selostuksia, miten venäläiset matruusit kolhivat upseereitaan ja repivät näiltä olkaimet, miten tuo Suomensyöjä kenraalikuvernööri Seyn sai Pietarissa juosta sotilasrivien välitse ja miten häntä kolhittiin, syljettiin vasten naamaa ja heiteltiin herjoja; kuinka vangiksi joutuneet jääkärit ja aktivistit palasivat Siperiasta ja Venäjän vankiloista kotimaahan ja miten Suomessa heidät otettiin juhlien vastaan. Asiat näyttivät Suomenkin osalta menevän pikajunan vauhdilla eteenpäin. Alkoi jo tuntua siltä, että tuskinpa jääkäreitä tarvitaankaan, Suomi on tuossa paikassa itsenäinen ja päästäänkin ilman taisteluita palaamaan vapaaseen kotimaahan. Turhaankohan tänne tultiinkin ja vuosikausia rähmittiin juoksuhaudoissa — — —!

Niin aivan aluksi.

Mutta sen jälkeen on tapahtunut ja saatu tietää paljon muuta. Ensimmäiset Saksaan Venäjän vankiloista palanneet tiesivät kertoa, miten Suomessa sai kuulla halveksivia sanoja jääkäriliikkeestä. Siellä juhlittiin yhdessä venäläisten kanssa ja uskottiin, että kaikki on selvää, vapaus tulee itsestään. Mutta kevään kuluessa jo saapui tietoja, miten sodan aikana Suomeenkin eri aineksista koostunut kansakunnan pohjasakka alkoi hulinoida suurimmissa kaupungeissa kurittoman venäläisen sotaväen suojaamana, samalla kun Venäjän vallankumouksen johtajat eivät olleet tietävinäänkään itsenäisyyden myöntämisestä pienille kansoille. Viimeiset tiedot Suomesta olivat kertoneet myymäläryöstöistä ja väkivallanteoista maaseudullakin:

kylvötyössä olevia maanviljelijöitä olivat etelän kaupungeista saapuneet sakilaisjoukot heitelleet pois pellolta ja kaadelleet siemenvakkojen sisällöt pitkin ojia, ja mukana näissäkin puuhissa oli ollut maassa oleskelevista venäläisjoukoista lähteneitä sotilaita.

Sentapaista oli kuulunut viimeksi. Näiden tietojen saapuessa pataljoonassa kävi kohina. Enimminhän siellä oli maaseudun poikia, joiden kynnet pusertuivat kämmenpohjiin heidän tällaista kuullessaan ja vimma piirteli iholihoja. Sanottiin monella suulla: sinne on lähdettävä! Mitä me täällä? Rakentelemme varustuksia ja kaivelemme ampumahautoja sadan kilometrin päässä taistelukentältä, räjäyttelemme kantoja, opettelemme paraatimarssissa paiskaamaan jalkaa millilleen samaan kulmaan, harjoittelemme samoja komentosanoja sadat kerrat. Ja siellä kotona huligaanit paiskivat kylväjät pois pellolta!

Kokoonnuttiin, neuvoteltiin. Ja sitten seisottiin jälleen hammasta purren tosiasiain ylipääsemättömän seinän edessä. Täällä määrää ulkoministeriö, sotaministeriö, keisari ja Saksan mahtavan armeijan suuri päämaja lähdetäänkö vai ei ja milloin lähdetään. Suomessa on venäläistä sotaväkeä likipitäen satatuhatta miestä, mitäpä heille mahtaisi puolentoistatuhatta jääkäriä! Kansannousuko ja kansanarmeija? Pitäisi olla edes yksi tykki ja muutama tuhat kivääriä!

Jotakin kuitenkin on tehtävä.

Mutta mitä?

Näinkö kaikki uhraukset, usko, toiveet ja unelmat painuvat maailmantapahtumain aallokkoon kuten monesti ennenkin? Komennettiin kokoon ja kentälle. Jatkettiin: Gewehr über! Gewehr ab! Augen rechts! Rührt euch! Ikuisesti samaa, ja sen päälle härskiä smaltsia, törkemyysiä, imelää marmelaatia, kunnes on viimeinen »aufstehen» ja sitten: painukaa hitoille, suomalaiset! Saksa ja Venäjä ovat solmineet rauhan, meillä ei ole teidän kanssanne enää mitään tekemistä — — —.

Kesä on ihanimmillaan, ja niin varmaan siellä kotonakin. Kuinka se laulu olikaan — — — »Nyt on suvi suloinen, parhaallansa päällä, muilta mailta lintusetkin laulelevat täällä.» Tästä ne lentävät ylitse sinne pohjoiseen, pääskyset, peipot ja kottaraiset, suven sanoman saattajat ja iloiset laulajat, joita ei pahankurisinkaan poika siellä kotona kivellä viskaa, mutta täällä, tai ainakin jossakin tuolla etelämpänä, pyydystetään meidän pääskysiämme herkkusuiden iltapalaksi. Ja tännekö on jäätävä loppuelämäkseen?

Tähän tapaan on näinä päivinä ja viikkoina ajateltu Libaussa majailevan jääkäripataljoonan piirissä, ja samansuuntaisena liikahteli nytkin Ville Koivumaan mietiskely hänen makaillessaan vihreällä nurmella, hiukan sivulla tovereistaan. Sinne lensi ajatus kotikartanolle, jossa harakka istui tallin katolla, viiri keikkui ja kitisi siinä yläpuolella, iso pihlaja kukki ja tuoksui. Tuuli tohisi, pilviä tuli, raskas sade lankesi ja kuiva maa kumisi pisaroitten alla kuin metalli. Tyttö ja poika juoksivat suojaan tupaan, ovessa tuli vastaan lihaperunain tuoksu, isä luki ääneen pöydän takana, olihan sunnuntai — — —.

Eihän se ollutkaan isä, Vikkehän se oli, joka luki jotakin Suomen lehteä. Ville nousi istumaan ja siirtyi sitten lähemmäksi kuuntelemaan.

Vikke lukee kuuluvasti ja sujuvasti, tosin lausuen eräät herraskaiset, oikeastaan suomenkieleen kuulumattomat äänteet sellaiset kuin d:t, f:t, b:t ja g:t jonkin verran kotoisemmin, toisinaan aivan nurinkurin heitellenkin, mutta sehän ei haitannut. Tuo hänen lukemansa on painettuna eräässä viikkolehdessä, ja siinä kerrotaan miten venäläinen amiraali on jossakin vallankumousjuhlassa Helsingissä pitänyt puheen osoittaen sanansa suomalaisille ylioppilaille, joiden joukosta hänen tietojensa mukaan on lähtenyt sadoittain poikia Saksaan, ovat siellä olleet sotaisissa harjoituksissa tullakseen takaisin isänmaahansa taistelemaan venäläisiä vastaan. Nythän ei tuollaista taistelua enää tarvita, nyt saa Suomi vapauden Venäjän kansan lahjana, ja nuo Saksassa olevat nuorukaiset saavat palata rauhassa kotimaahansa ja ryhtyä tavallisiin toimiinsa. Hän itse menee rajalle heitä vastaan — niin on amiraali sanonut — ja tervehtii avosylin jokaista Saksasta palaavaa suomalaista nuorukaista. Vaunut hän lähettää rajalle haavoittuneita vastaan, ja koko joukko saa tulla vaikka aseineenkin, niin hän luottaa suomalaisiin. Ja sitten kirjoittaja jatkaa selostaen kuinka suomalaiset ylioppilaat suunnattomassa typeryydessään eivät ymmärrä riemuiten kiittää amiraalia tämän puheesta eivät kajahuta kiitoshuutoja, vaan osoittavat hiipivän kääpiöhengen viekasta varovaisuutta, kuuntelevat kulmien alta kyräillen, ja heidän edustajansa vastaa amiraalille, että kun ei tiedetä Saksassa olevien nykyistä mielialaa, niin ei osata sanoa heidän paluustaankaan vielä mitään. Kirjoittaja lausuu, että hän häpeää suomalaisten ylioppilaitten puolesta. Kun Venäjä unohtaa ja antaa an-

teeksi, niin miksei tästä iloitse Suomi, jonka poikia nuo eksytetyt Saksaan narratut ovat? Ja sitten hän vastaa itse tälle venäläiselle amiraali Maksimoville, tämä suomalainen kirjoittaja, vastaa vanhan ylioppilaspolven edustajana, koska nuoret ovat sokeita, ja kiittää tästä amiraalin puheesta ja lupauksista. Kirjoitus päättyy sanoihin: »Olisipa tällaista puhetta ennen kuultu, mikä riemu siitä olisi syntynytkään, kun paljon vähemmästäkin leimahti ylioppilaissa jalo henki ja isänmaallinen mieli, käsillä kannettiin puhujaa ja kajahti tenhoisa laulu. Onko isänmaallinen henki nykyisessä ylioppilaspolvessa kutistunut kuoliaaksi?»

Viken lukiessa on lähistölle pysähtynyt useita kasarmin pihamaalla sunnuntaikävelyllä olleita jääkäreitä. Jotkut ovat jo ehtineet tutustua tuohon kirjoitukseen, kaikki eivät. Kuuluu kyselyitä, selittelyä, huudahduksia. Kysytään kirjoittajaa. Helsinkiläisen suurlehden ulkomaanosaston toimittaja, oppinut mies, tunnettu nimi. Entäs tuo lehti? Mikä tuollainen »Sunnuntai» on, joku katulehti? Jopahan, kun uusi kulttuurilehti, suuri suomalainen runoilija toimittajana! Mutta tämä lehden numero on ilmestynyt jo aikaisin keväällä, vallankumouksen ensi tunnelmissa, selittää Markus. Silloin monet höynähtivät, monet vanhat vallankin, mutta onneksi ylioppilaat pitivät päänsä kylmänä. Ja maaseudun väki myös. Eivätpäs ole kuljeksivat huligaanit menneet Pohjanmaalle isäntiä paiskimaan pois pelloiltaan, eikä siellä kuunnella tuollaisia neuvonantajia kuin tuo kirjoittaja. Ei kuunnella Karjalassa, ei Hämeessä eikä Savossakaan.

Markku Ampiala näin selosteli.

— Mie käin kotipuoles Karjalas Venäjält tullessain, ja siel ei ollt ku yks miel, että nyt painetaan pohjaan Suomen asiois, jos ei hyväl nii pahal. Sill viisii sannoit, et kuhan pojat sielt tuletta ja sana saahaan Karjalaa, nii rytinät käyvät. — Paikalle saapunut Karjalan poika, Suitsu, toi tällaiset tiedot. Hän oli istunut Pietarin Spalernajassa useita kuukausia hirttotuomion täytäntöönpanoa odotellen, vallankumouksen sitten saapuessa vapauttajana.

— Tosa on kirje Loimaalta, siitä saapi selville sen puolen meinaukset.

Luettiin kappale kirjeestä, siinä sanottiin: »Kävi niitä täällä, sakilaisia, tulivat Turusta päin ja pahojaan tekivät. Ryöstelivätkin, ja herroina itteensä kyydittelivät. Oli niiden mukana muutamia ryssän matruusejakin. Mutta eivät piru vie tule enää, ja jos tulevat, niin

kyllä jokuset päät halkeevat ja mahat puhkeevat. Sen verran on saatu jo parempaakin kättä pirempää, ja onhan ainakin kirveitä.»

Yritti joku vielä esitellä maakuntaansa, mutta Köpi Kartano katkaisi yrityksen alkuunsa: saivat jutut jäädä, oli laulun aika. Hän kajautti komeasti:

»Mun isän' oli sotilas,
ja nuori, kauniskin.
Jo viisitoistavuotisna, hän astui — — —»

Paikalle oli pysähtynyt useitakin laulumiehiä. Sotilaspojan sävelet kajahtivat komeasti ja vierivät leppoisan kesätuulen kantamina kauas kaupungille.

Sinne, kaupungille, painuivat enimmät pataljoonan pojatkin annoksensa syötyään. Kenellä ei ollut rahaa nauttiakseen olutkolpakkoa jossakin pikku kapakassa tai kahvilassa, hän lähti kävelemään Kurhausen-puistoon: Olipahan ainakin silmänruokaa, naisia, joilla useimmilla oli lornaileva sotilas seuranaan. Mutta liikkui toinen toistaan upeamman näköisiä naispuolisia silmänvilkuttajia omissa parvissaankin. Paljon uutta oli täällä nähtävänä ja koettavanakin — vallankin jos markkoja riitti — Suomen maaseutujen hiljaiseloisista kylistä saapuneilla pojilla. Mutta ken ei saanut kotimaasta pennosia — ja kovin harvatpa pojat niitä saivat — tai ken ei nykyisestä 55 pennin päivärahastaan pihistänyt viikon tai parin saalista yhtä sunnuntaista huvittelua varten, hän sai tyytyä vain katselemaan puiston käytävillä kuljeskelevia ja kuuntelemaan sotilassoittokunnan puhaltamia marsseja ja lauluja. Olihan sekin jotakin kokoviikkoisten harjoitusten lomassa.

Mutta miltei alinomaa nakertelevaa pientä pirulaista jossakin mahalaukun takatienoilla ei tällainen kiertely ja katselu pystynyt ajamaan pakosalle. Nälkä se siellä piti peliään. Ruoka oli kesän kuluessa entisestään huonontunut. Leipäannos, ennestäänkin vähäinen, oli taas neljänneksellä pienentynyt, ja kerran päivässä annettava lämmin ruoka oli useimmiten velliä, jossa ryyni uiskenteli kumppaniaan etsien. Harjoitukset sen sijaan olivat entisenlaisia, elleivät raskaampiakin, nyt kun oli alettu perinpohjainen aliupseeri- ja erikoiskoulutus. Saihan rahalla jotain lisämuonaa kaupungista mutta rahaa kun oli niin harvoilla.

Olipa tänään sentään muutamilla. Ja kun sitä oli yhdellä oli sitä aina toisellakin, kun muutamilla niin monilla. Mistä saatua ja kuinka hankittua, sen tiesi vain kaksi miestä, eivätkä toiset tehneet turhia kysymyksiä.

Miksi tuollaisia kysellä! Eihän raha rauhan aikanakaan oikeastaan ollut pysyväisesti kenenkään, se lensi mies mieheltä, ei tehnyt pesää. Paitsi joskus harvoin, mutta mitäpä iloa siitä silloin omistajalleen oli! Sodan aikana vielä vähemmän kannatti sitä säilytellä. Niin ajattelivat ainakin Iikka ja Masa, jotka olivat tämän päivän rahamiehiä ja olivat kutsuneet kaikki oman pitäjän pojat ja saman verran muitakin, kämppäkavereita, oluelle ja makkaralle Hotelli Petersburgiin.

Nuo kaksi olivat olleet eilisen vastaisen yön vartiossa kaupungin itäisessä tullissa, pitämässä huolta, etteivät lähiseudun talonpojat päässeet salakuljettamaan kaupunkiin elintarvikkeita. Tähän asti olivat tuon vartioinnin hoitaneet saksalaiset, mutta nyt se oli tilapäisesti jätetty suomalaisten tehtäväksi. Tällä kertaa oli vartiopäälliköksi määrätty gruppenführer Lauri Valkama, ja hän otti mukaansa Iikan ja Masan. Eipähän tuolla ollutkaan mitään hätää seisoksiessa kesäisenä yönä tullipuomin vieressä, sai vuorollaan yksi ja vaikkapa parikin miestä nukkuakin läheisessä tuvassa. Masa, iltauninen, nukkui vuoronsa ensin, sitten Iikka. Puolissaöissä meni Valkama nukkumavuorolleen. Puomille jäävien oli määrä ampua varoituslaukaus heti kun jotakin tapahtuisi, saapuisi kuormia tai epäilyttäviä henkilöitä. Mitään elintarvikkeita kuljettavia kuormia ei saanut päästää kaupunkiin, vaan ne oli takavarikoitava ja vietävä armeijan varikkoon. Ei omaan pataljoonaan, vaan saksalaisille, niin kuuluivat määräykset.

Pojat juttelivat kotikylän asioista siinä puomiin nojaillessaan. Iikkahan siellä oli viimeksi ollut, ja kun Masa oli vasta äsken siirretty pioneereista tänne kotikylän poikien joukkoon, oli hänellä monenlaista kyseltävää.

Kesken juttelun alkoi kuulua kaukaista rattaitten ratinaa. Oli pilvessä, auringonnousuun oli vielä vähän aikaa, eikä hämärän läpi nähnyt pitkälti, mutta kauankaan ei aikaa kulunut, ennen kuin näkyviin tuli kolme kuormaa. Tavaraa niissä näytti olevan, sillä hevoset kiskoivat raskaasti noita nelipyöräisiä, tarkkaan katettuja vankkureita, piiskojen joskus läimähtäessä.

— Taitaapa olla parasta pamauttaa, sanoi Iikka ja alkoi kohottaa

tähtäintä pilvenreunaa kohti. Mutta Masa tarttui kivääriin ja painoi piipun alas.

— Älähän vielä, katsotaanpa ensin mitä äijillä on asiana. Eivät-hän ne tästä pyörtämään pääse, saadaanhan pomo tänne vähän myöhemminkin, jos tarvitaan.

— Kuinkas ettei tarvittaisi? Mitäs me heille, kielentaitamattomat? Laski kuitenkin kiväärin alas ja jäätiin odottamaan.

Ajajat tervehtivät iloisesti, kumartelivat ja puhua kurnuttelivat kummallisesti, ei oikein saksalta kuulostanut. Sitten tuli saksalaisia sanoja, sen verran olivat pojat perehtyneet jo siihen kieleen, että osasivat erottaa tuosta alkukurnutuksesta. Siinä äijät tepastelivat parrat vieri vieressä keikkuen, puhuen ja viittoen, polviin saakka ulottuvien takkien helmat heilahdellen ja kädet ojolla, jokaisella viisi itäruplaa hyppysissä. Äijäpahat joutuivat aivan ymmälleen, kun pojat vain tuimannäköisinä pudistelivat päätään mitään ymmärtämättä, vaikka he koettivat parhaan taitonsa mukaan, vajavaisella saksallaan, selittää, että tämä on tavallinen taksa, avatkaahan toki puomi, että päästään ajoissa kaupunkiin ja omiin majapaikkoihimme. Jälleen Iikka sanoi, että parasta käskeä nukkuva kaveri tänne, hän hoitakoon tämän jutun — — —. Nyt äijille vasta hätä tuli, kun Iikka kohotti kivääriä, mutta Masa painoi jälleen piipun alas ja sanoi, että älä vielä, katsotaan ensin mitä kuormissa on. Olihan siellä tavaraa: palvattuja kinkkuja ja kokonaisia sianruhoja, perunoita ja jauhoja, valmiita limppujakin. Tuoksu jo oli lyödä pyörryksiin nälkäiset miehet. Masa kertoi pioneeriporukassa kuulleensa, että tällaisia kuormia tuli kaupunkiin öisin tuon tuostakin, ja saksalaiset päästivät ne aina menemään sopivaa maksua vastaan, vaikka määrä olikin pidättää. Joskus olivat ostaneet vähin hinnoin ja sitten myyneet omiksi hyvikseen, mutta sitähän me emme pysty tekemään. Sinne menisi nyt koko tämä ruuanpaljous saksalaisille etappisioille, he sen söisivät ja kaupittelisivat, jos pidättäisimme miehet. Mutta eivät ne tästä viidellätoista ruplalla pääse. Sain minä monesti Vaasan torilla syntymään kaupat ummikkojenkin kanssa, vöyriläisten ja muiden, kun Ampialan tavaroita kuljetellessa otin mukaan vähän omaakin. Yritetäänpäs eikö tästäkin jonkinlaista tolkkua synny.

Ja syntyihän siitä. Masa huitaisi ylväästi ukkojen viisruplasille ja näytti käsillään miten paksun läjän ruplia kuormien läpimeno maksaisi. Äijät pyörittelivät silmiään, kallistelivat päätään ja mo-

lottivat voivotuksiaan, lisäsivät summan kaksinkertaiseksi, kolminkertaiseksi, mutta Masa ei ottanut kuuleviin korviinsa, asetti vain uudelleen kämmenet vastakkain setelinipun paksuuden osoitukseksi. Nyt löytyi jo isompiakin seteleitä, kaivettiin lompakot esiin, remmillä sidotut isot nahkamassukat tyhjennettiin hopearahoistakin. Iikkaa alkoi naurattaa tämä meno, hän päätti auttaa hiukan kaveria tässä lystikkäässä tullauspuuhassa ja kohotti kivääriä. »Älä helkkarissa ammu!» hätäytyy Masa. »Älä pelkää, annan vain vähän vauhtia sun puuhalles», selittää Iikka ja tähtäilee aamunkajossa punertelemaan alkavaa pilvenreunaa. Äijiltä lopahtaa luonto peräti, yksi jo lysähtää polvilleen rahojaan ojennellen ja toiset huitovat epätoivoisina käsiään.

Nyt uskoo Masa, Ampialan asioilla vuosikaudet liikkunut ja kauppatouhuihin tottunut, ettei noiden liehuvien kauhtanoiden kätköistä ole enempää ammennettavissa. Hän kerää setelitukot ja hopeat, sulloo taskuihinsa ja vetäisee sitten esiin puukon, vaskihelaisen ja pitkäteräisen härmäläisen helahoidon, mennen lähimmän kuorman luo. Ukot alkoivat jälleen pelätä pahinta, mutta eihän Masa muuta tehnyt kuin vetäisi peiton sivuun ja heitti kuormasta ison limpun Iikalle. Sitten hän leikkasi palvatusta siankinkusta kimpaleen, antoi Iikalle senkin ja asteli takaisin miesten luokse, pärvötteli taskustaan joka äijälle yhden ruplan setelin ja nosti puomin ylös karjaisten:

— Marshiiren hinaus, mars, mars! — Sopiko komento juuri täsmälleen tähän tapaukseen, siitä ei Masa ollut varma, mutta eipä muutakaan tullut mieleen siitä vähästä, mitä oli saksansanoja oppinut. Hyvin ukot ainakin ymmärsivät, kiipesivät vikkelästi kuormilleen, ruoskat läiskyivät, ja kohta olivat kaupungin öiset muonittajat näkymättömissä.

Puomi pudotettiin jälleen alas, ja ennen kuin työnsi suuhunsa leipää ja kinkkua selitti Masa:

— Reilu täytyy kaupoissa olla, äijille oli maksettava limppu ja fläski. Ei sotamiehen sovi rosvoksi ruveta! Nyt ei heillä ole mitään sanomista: maksoivat sopimuksen mukaan tullin kuormistansa ja saivat meiltä maksun tavarastansa.

Iikka vain nyökäytti päätään, puhuminen ei enää luontunut, sillä suu oli täynnä limppua ja kinkkua. Nukkumassa olevalle Valkamalle viillettiin omat osuutensa.

Päivä valkeni. Alkoi kuulua jo aamun ääniä.

Kun Gruppenführer Lauri Valkama heräsi, auringon ollessa jo lähes korennonmitan korkeudella kaukaisen metsänreunan yläpuolella, ja tuli poikien luo tiedustellen oliko mitään tapahtunut, iski Iikka kantapäät yhteen ja ilmoitti:

— Hyvin on pärjätty, herra kruppenfyyreri!

Asiallinen on Masankin asento ja ilme sotilaallisen rehti hänen ojentaessaan Valkamalle limpun viipaleelle asennetun uhkean liikkiönpalasen, samalla selittäen:

— Saimme eräitten kaupunkiin töihin menevien maalaisten eväistä ostaa limpunpalasen ja lihamurenen, söimme jo osamme ja ajattelimme, että jos maistuisi einespala sielläkin — — —.

Valkama ottaa einespalan vastaan, katsahtaa toisesta toiseen ja sanoo:

— Saitte ostaa? Paljonko maksoi?

— Kolme ruplaa lykkäsin ukon nyrkkiin.

Valkama vilkaisee vielä poikia, näyttää aikovan kysyä jotakin, mutta ei kysykään, kaivaa kukkaronsa ja sanoo:

— Kolmeksiko panitte? Riittääkö rupla mun osaltani?

— Ei mitään, annetaan olla, torjuu Masa. Ja Iikka jatkaa:

— Tämä Masahan tuli sieltä pioneerien puolelta, ne pystyvät paremmin hankkimaan ja pysyvät rahoissa. Kyllä sillä ruplia on. Anna olla.

— Mikä oikein on tämän kekkerin aihe ja alkusyy? tiedustaa Hannes Korpela, kun koko juhliva joukko, kolmisenkymmentä jääkäriä, on asettunut istuimilleen Libaun suosituimman ravintolan Hotel Petersburgin vilpolaosaan, suurten kastanjien varjoisaan läheisyyteen. Oli kuitenkin jo sen verran hälinää, ettei kysymys kuulunut lähimpänä istuvia kauemmaksi. Markus Ampiala sanoi sen verran kuin tiesi:

— Iikka ja Masa ovat isäntinä, ainakin he kutsuivat. Mahtaneeko heillä mitään sen ihmeempää juhlimisen aihetta olla kuin että ovat jostakin saaneet rahaa.

— Eivät ainakaan Suomesta, se on varma. Mökin poika ja renkimies. Sinun kotonasihan Masa oli renkinä vielä tänne lähtiessäänkin?

Markku sanoi niin olleen ja mainitsi vielä poikien kertoneen, että he olivat iltalomansa aikana välittäneet kauppapuuhia maaseudun talonpoikien ja kaupungin juutalaisten välillä ja siinä nykäisseet välittäjäisiä muutamia satoja ruplia. Masa kyllä onkin nokkela poika

kaupantekoon; miten hän vain kieltä taitamattomana on täällä siihen pystynyt, se on arvoitus. Mutta mitäpä tuosta arvailemaan. Olut on kylmää ja hyvää, ja makkarat, hitto soi — nämähän ihan maistuvat makkaralta!

Kukaan ei enää kysellyt kenen juhla, kuka maksaa, mistä rahat. Alettiin olla tunnelmissa. Joutipa silloin tällöin sattua suomalaisen jääkärin kohdalle tällainenkin sunnuntai: nälkä näkymättömissä, janosta puhumattakaan. Kajahti ensimmäinen laulu:

Taas leivoset ilmassa leikkiä lyö,
kevätvirsiä viidakko kaikaa,
suli hanget ja nousi jo kukkien vyö — — —

Kylläpäs olikin laulajia tässä joukossa! Mutta eipä ihme, istuihan siinä Nestori Mankala, oli Köpi Kartano, yyällisti Einari Kostamo ja tusinanverta kuorolaulajia muitakin. Kaikki toiset äänet vaikenivat Suomen poikien reippaan kevätlaulun kajahtaessa. Sitä myötäiltiin muutamissa kaukaisemmissakin pöydissä, joissa myös istui pataljoonan poikia.

Mutta eikös vain joku puhukin? Kohtahan oli kuin yhdistyksen kesäjuhla siellä kotona — — —. Paukutettiin haarikoita, hyssytettiin olemaan hiljaa, on kuunneltava. Taitovoimistelija Huikkarinen seisoi haarikka koholla ja koetti saada seurakunnalle selvitetyksi, että tämä juhla oli eräitten pankkimiesten ja Kruppin tehtaitten johtajan taloudellisen tuen myötävaikutuksella ynnä hänen ylhäisyytensä sotamarsalkka Hindenburgin korkeimmansuosiollisella luvalla järjestetty sen asian kunniaksi, että hänelle, kuninkaallisen preussilaisen 27:nnen jääkäripataljoonan sotilaalle, jota ei vielä ole korotettu Hilfsgruppenführeriksi, mutta toivon jälkeen näin kohta tapahtuu, hänelle on saatujen tietojen mukaan syntynyt terve poikalapsi — — —. Huikkarinen olisi puhunut pitemmältikin, mutta kukaan ei kuunnellut, huudettiin vastalauseita, väitettiin häikäilemättömäksi itsekehuksi tuollaista juttua, eihän Huikkarinen ollut vaimoaan nähnytkään vuosikausiin — — —. Joku koetti puolustella taitovoimistelijaa, sanoa, että voihan hänen tiedonannossaan olla perääkin, onhan vaimo voinut puuhailla ominpäinkin, mutta tähän sanoi Eerikki Kontio, soittoniekka, joka väitti tuntevansa Huikkarisen eukon, että se on mahdotonta. Ei kukaan mies menisi syltä lähemmäksi sitä vaimoihmistä: kuin varsiluudan päälle olisi rättejä

kietaistu, ja kissan sisu. Humalapäissään oli Huikkarinen kompuroinut sen kanssa vihille joskus nuorena, mutta sitten livistänyt maailmalle. Ihan hän jutteli joutavia tuosta pojan syntymisestä —. Mutta Iikka ja Masa olivat tyytyväisiä. Huikkarinen oli ollut heidän apunaan järjestämässä tätä olutjuhlaa, hän kun pärjäsi puheessa saksalaisten ja vähin venäläistenkin kanssa, ja oli luvannut pitää tervehdyspuheenkin. Hyvin puhuikin!

Martikainen, Valkama, Korpela, Nestori Mankala ja Lasse Haapanen, kuvaintekijä, istuvat ken ikänsä, ken sotilasarvonsa perusteella jonkinlaisilla kunniasijoilla pöydän keskivaiheilla, niin on Huikkarinen järjestänyt. Siellä keskustellaankin jo vakavasta asiasta, johon aiheen antoi Huikkarisen äskeinen höpötys: kannattaako ihmisen iloita pojan syntymisestä? Ehkäpä rikkaan, silloin tietää kenelle jättää perintönsä, mutta entäs köyhän miehen? Jos tuo poika onnistuu elämässään, jos hänestä tulee esimerkiksi oppinut ja rikas, niin hän halveksii isäänsä, joka on jäänyt oppimattomaksi ja köyhäksi. Jos taas poika epäonnistuu, jää köyhäksi ja vähäpätöiseksi, eikö hän silloin syytä isäänsä ja kiroa syntymäänsä? Olen päättänyt jäädä pojattomaksi.

Hannes Korpela näin mietiskelee.

Mutta toiset nauravat hänelle. Kylläpä olisi lähellä maailmanloppu, jos tuollaisia tuumittaisiin tähän maailmaan poikia tehtäessä! Katohan sinä vanhapoika Hannes: ei silloin vilkuilla leipävarrasta eikä tuumiskella upseerinatsoja, kun temmelletään pojanteon tohinoissa. Kuinka oikein on laitasi, Hannes Korpela? Missä on sun isänmaallisuutesi? Etkö olekaan sitä mieltä, että Suomi tarvitsee voimakkaan armeijan, kun me ensin tappelemme sille itsenäisyyden? Mankala näitä kyseli, mutta ennen kuin Korpela ennätti vastaamaan Martikainen jatkoi:

— Perhanan hyvä asia, ettäs sinä Korpela olet ainoa filosofi tässä joukossa. Filosofit, katsos, ovat niitä kaikkein kehnoimpia vapaustaistelijoita. He mietiskelevät aivan liian paljon elämää ja kaikkea olevaista, kunnes lopulta havaitsevat kaiken turhaksi. Jopa — niin kuin sinä Korpela juuri — sotilaittenkin laatimisen. Kuka filosofi on koskaan taistellut kansansa vapauden puolesta? Tähän tietysti voisi vastata, että Ranskan vallankumoushan sai alkunsa Rousseaun opeista. Niinpä kyllä, mutta ei hänen toimellaan eikä edes hänen tahdostaan. Filosofit tuijottavat tähtiin, niin kuin joku Aristoteles tai Platon. Tai he makaavat mukavasti höyhenpatjoillaan ja syövät

herkkupaloja kuninkaitten pöydissä, kuten joku Descartes tai Voltaire, elleivät huomaa nauttivansa juuri päinvastaisesta ja järsi koiranleipää tynnyrissä, niinkuin Diogenes. Muutamat taas kirkastavat ajatuksiaan antamalla eukkojensa piestä itseään, niin kuin Sokrates. Kuka kreikkalainen filosofi se olikaan, joka söi hirmuvaltias Peisistraktoksen leipää, ja kun joutui sitten monen muun mukana epäsuosioon ja häntä kehotettiin yhtymään salaliittoon, jonka tarkoituksena oli Ateenan vapauttaminen tyrannista, niin tämä suuri oppinut päinvastoin kumarteli tomuun ja tuhkaan Peisistratoksen edessä ja imarteli häntä sanoen, että tämän valtiaan kusikin on niin makeaa, että mehiläiset vievät sitä hunajavarastonsa täydennykseksi? Sen nimi taisi olla Anakephoros — — —.

— Painu nyt helvettiin koko sun filosofilaumasi kanssa! ärjäisee Mankala. Tuollaisia tunkkaisia esitelmiä kirkkaana kesäpäivänä, vaikka pöytä notkahtelee oluesta ja makkarasta! Oletko sairas — vai piruiletko?

Martikainen nauraa makeasti. Tietysti hän piruili, koetteli kuinka pitkälti poikain sisu sallii ladella viisauksia. Ja kukas alkoi? Korpelahan se oli. No, pankaahan lauluksi ja puhutaan sitten paremmista asioista.

Toiset yhtyvät, ollaan taas oikealla jyvällä. Mankala tunnustaa, että miksikäs ei Martikainen puhu henkevästi, ja onhan henkevyys Herran lahja, vallankin kun se asuu tuollaisessa muulinpäässä kuin Martikaisen, mutta ei se kuulu tänne Libaun kapakkapuolelle. Mitä lauletaan? Otettaisiko — — —? Ei ennättänyt tämä filosofinen pöydänkaista vielä keksiä mitään, kun Köpi Kartanon aloittamana jo kajahti pöydän päästä:

Kun Anssin Jussi häihin meni,
niin aisalla istui piru,
ja komiasti ajoi Anssin Jussi
Pikkulammin sivu.

Sitä tuli pitkälti ja se kajahti komiasti. Muuta musiikkia ei kuulunut eikä kaivattu Hotel Petersburgissa silloin kun tässä pitkässä suomalaispöydässä laulettiin.

Juhla jatkui. Tahdottiin unohtaa. Kukaan ei puhunut sodasta, ei kotimaan uutisista, ei yhä synkkenevistä näköaloista Suomessa. Ei myöskään harjoituksista ja marsseista pölyisillä kentillä tyhjien

suolien laulaessa sitä nälkämaan marssia, jolle joku karjalainen runoniekka oli laitellut omat sanatkin:

Kuulkaa suolien kurluntaa,
typötyhjän mahalaukun nau'untaa.
»Törkemyysi» meni paukkuen pois,
eh kenpä murusen »känsää» tois!
Marssien, marssien eespäin vaan,
haisevaa »smaltsia» illalla saan.
Vasta kun Pietariin saavumme myö
jääkärit limput ja liepuskat syö.

Sitä oli jo yritetty laulaa jossakin komppaniassa marssilla oltaessa, mutta Gruppenführer oli kieltänyt, oli sanonut olevan parempaakin laulettavaa. Ja olihan sitä, oli ainakin tänä suvisena sunnuntaina Hotel Petersburgin pitkässä suomalaispöydässä. Kajahti jo kvartettilaulukin. Mankala, Köpi Kartano, Erkki Kontio ja Lasse Haapanen ympäröivät kauniin tarjoilijattaren Katjushkan, liettualaistytön, ja lauloivat:

Sua tervehdin,
Kun tyyni on yö, ja tähdet loistaa,
niin sävelissäin sua impeni armas
tunteeni hellät kohtaa.

Eihän Katjushka sanoja ymmärtänyt, mutta sävel ja suomalaisten jääkärien ilmeet puhuivat sitä enemmän. Ja olihan Köpi Kartanon käsivarsi koko laulun ajan Katjushkan vyötäröllä, eikä tyttö niveltään nytkäyttänyt sitä torjuakseen. Eipähän ollut Köpi täällä ensi kertaa, juuri ennen Libauhun lähtöä hän oli saanut kotoa veljeltä sen verran viitosia, että oli voinut iltalomien aikana pistäytyä piristäytymässä.

Mutta oli täällä muitakin tyttöjä kuin Katjushka, oli rehevärintainen Lisbetkin, vähän jo ikäimpi tosin eikä oikeastaan impikään, tiedettiin hänellä miehenkin olevan, jota ei kuitenkaan näkynyt. Kun tarjoilussa on jonkinlainen väliaika hän pysähtyy hetkiseksi juttelemaan Lassen, kuvaintekijän, kanssa, jonka tuntee tämän entisiltä käynneiltä. Lisbet on saksalainen, ja Lasse pitää tuosta tyypistä: muotoja, kurveja, ilmettä. Kuvaintekijän taiteellinen minä on innoissaan, ja tuohon intoon sekoittuu hiukan muutakin.

Hän selittää — ja sen tietää Lisbet jo ennestäänkin — olevansa taiteilija ja tarvitsevansa mallin, kun lähiaikoina saa lomaa ja ryhtyy muovailemaan. Juuri Lisbetin hän tahtoisi mallikseen. Suostutko? Hankittaisiin savimöhkäle sinne asuntoosi — onhan sinulla kaupungissa oma asunto? — Toverit ovat sopivasti näkösuojana siinä ympärillä, eikä ole ketään ylikyyppejä eikä muitakaan vakoilevia silmiä, joten kuvaintekijä voi hetkiseksi istuttaa Lisbetin polvelleen siitä huolimatta, että tämä väittää tällaisen olevan sopimatonta, eikä hän ole kuin kerran ennen elämässään tehnyt sopimatonta — — —! Sellainen heleästi naurava tyttölapsi! Kun Lasse kysyy mitä oli se entinen sopimattomuus, selittää tyttö, ettei se sen kummempaa, antoipahan vain erään tyypin tulla luokseen ja tehdä tuhmuuksiaan. — Mitä sitten tapahtui? — Hänestä tuli mieheni. — Etkö rakastanut häntä? — Enpä tietenkään. — Miten sitten sallit hänen tulla lähituntumiin? — Hän oli kovin itsepäinen ja minä liian laiska potkaistakseni useammasti kuin kymmenen kertaa. — Oletko vieläkin hänen kanssaan naimisissa? — Niin luulen. — Luulet? Etkö ole varma? — En viitsi olla enää varma mistään, en ainakaan miehestä, joka saa mustelmia toisten naisten potkuista. — Vai sellainen hän on? Onpa porsas! — Ei hän ole ihan sellainenkaan, mutta naisia on niin monenlaisia. Ja ellet nyt laske minua menemään, niin kohta on sinullakin sinelmä — — —! Tuota ei kuvaintekijä usko ollenkaan, mutta hän antaa Lisbetin kuitenkin nousta, kiertää vain käsivartensa hänen hartioittensa ympärille ja julistaa:

— Pojat, tämä tyttö ei olekaan mikään lihaklimppi, hänellä on sielu!

Silloin kuuluu pöydän alapäästä!

— Onpas vain eri maijastiina! Koetapa tanssittaa sitä, melkein samalta taitaisi tuntua kuin Bismarckin patsasta pyörittäisit — — —.

Tällöin jo Lisbet on livahtanut näkymättömiin, sillä jostakin eteisen puolelta on ilmestynyt virkapukuinen ukkeli, joka ärjyy jotakin ja huitaisee kättään Lisbetin ympärille kerääntynyttä ryhmää kohti. Hän murahtelee jotakin vielä tytön mentyäkin, jolloin Köpi Kartano toteaa: »Onpas älytön pärstä, kuin vanhalla karjulla. Ja melkein samoin röhkiikin.» Tuo ylijärjestysmies on sattunut seisahtumaan aivan Iikan taakse ja siitä laukomaan sanottavansa, josta Iikka kimpaantuu, nousee ja käännähtää naama naamaa vasten ärjäisten:

— Kuules äijä, pyyhkäisenkö mä ruplalla sun nenänalustaas vai annanko turpiin? Saat kumman tahdot, mutta painu nyt äkkiä takai-

sin parteesi! — Ei ukko sanoja ymmärtänyt, mutta käsivarren huitaisu oli kuin myllynsiiven heilahdus, ja vilkaistuaan vihastuneen jättiläisen silmiin mursuviiksinen ukko käännähtää vikkelästi ja katoaa.

Libaun kaikkien aikojen suurin suomalaisjuhla jatkuu monin vivahtein, lauluin ja pikku tapahtumin. Illan lähestyessä on ravintola täyttynyt, pääasiassa sotilaista, mutta suomalaisten jääkärien pitkä pöytä huolehtii enimmästä äänenpidosta. Vähitellen alkaa saksalaisellakin taholla tunnelma kohota. Heidän mielestään suomalaiset esiintyvät liian isäntämäisesti täällä saksalaisten valloittamassa ja hallitsemassa kaupungissa, eivätkä tarjoilijatkaan osaa nähdä eroa saksalaisen isäntäväen ja täällä vain Saksan armoille oleskelevien suomalaisten välillä, vaan palvelevat milteipä paremmin noita vieraita. Saksalaisten pöydistä kuuluu tuon tuostakin äkäisiä ärjäisyjä tytöille, sitten jo selviä määräyksiä, että ensin on toimitettava saksalaisille tilaukset, sitten muukalaisille, sillä onhan saksalaisia Libaussa ja lähimailla toistasataatuhatta, noita muita mitä lie muutama tuhat. Pöydät ovat lähekkäin, äänekkäästi paiskellut mielenilmaisut kuuluvat helposti suomalaisten pöytiin.

Huikkarinen, joka hääräilee suomalaisena isäntänä, tulee sanoneeksi, että kovin käyvät saksmannit röyhkeiksi, vaativat tyttöjä vain itselleen tarjoilemaan. Ovathan Martikainen, Mankala ja jotkut muutkin kielestä tolkulla olevat kuulleet noita röyhkeitä huikkailuja, mutta eivät ole olleet tietävinään, joskus vain nakanneet sanan vastaan. Mutta Huikkarisen tiedonannon jälkeen kajahtaa suomalaisten taholta jo kansan ääni: Iikka siirtyy lähemmäksi saksalaisten pöytiä ja sanoo, että jos täälläpäin sellaisia puhutahan, jotta herroille ensiksi, niin annetahanpa humun kuulua, ettei luulla köyhiksi! Mitäpä saksalaiset tuosta ymmärtävät eivätkä alunalkaen paljon välitäkään, liikuskeleehan täällä yksi ja toinen omiaan puhellen. Iikkakin palaa takaisin lyhyeltä esittäytymismatkaltaan, lauletaankin taas, ja nyt sattuu sellainen laulu, joka saa tarjoilevat tytöt kuuntelemaan niin hartaasti, etteivät heti huomaa saksalaispöydistä kuuluvia huikkauksia, oluen, viinin ja ruoan tilauksia.

Siks' mieluummin maantiellä tanssin,
kun metsien humina se soi,
tuon kultaisen kulkurinvalssin,
tule kanssani tyttö, ohoi!

Tämä laulu oli pataljoonassa uusi, sitä oli viime päivinä laulettu kaikissa tuvissa ja kaikki sen osasivat. Sen sävelessä oli jotakin slaavilaista, se meni veriin täällä. Meni liiaksikin, vallankin kun esitettiin alku soolona, jonka lauloi Mankala, loppu kaikkien laulamina kertosäkeinä. Tuota tarjoilupaussin aiheuttavaa suomalaislaulun suosiota ei saksalaisten kärsivällisyys enää kestänyt, vaan joku heidän joukostaan nousi pöydästä, meni pää kallellaan kuuntelevien tyttöjen luokse, tarttui Katjushkaan ja Lisbetiin ja tyrkkäsi heidät jokseenkin kovakouraisesti menemään tarjoiluhuonetta kohti samalla komentaen tuomaan pöytään kymmenen kolpakkoa.

Silloinpa leimahtivat ritaritunteet suomalaispöydässä. Köpi Kartano ja Lasse Haapanen kavahtivat kantapäilleen ja olivat väläyksessä tuon kovakouraisen tilauksentekijän kimpussa, joka kuitenkin sai nykäistyksi itsensä irralleen ja vikkelänä miehenä pääsi livahtamaan omiensa luokse. Kehittyi melkoinen mellakka, sen aallokosta sukelsi esiin isokokoinen saksalainen tykkimies, joka käsivarsiaan koukistellen ja poskilihaksiaan pullistellen kovaäänisesti vaati kaikkia mongoleja ja muita Saksan armeijassa armopaloja nauttivia pysymään alallaan, tai muuten hän heittelee heidät yksitellen rappusia alas. Ainakin puolet suomalaispöytää oli noussut seisomaan, tappeluun valmistuen, kohina kävi saksalaisten puolellakin, ja sisähuoneisiin johtavilla ovilla kurkisteli palveluskuntaa. »Mitä se simpanssi huutelee?» tiedustellaan, ja Erkki Kontio selittää, että mongoleiksi haukkuu ja tahtoisi tapella. »Sitä pitää saamaan», ilmoittaa Iikka ja harppaa pari askelta lähemmäksi, mutta Martikainen tarttuu hänen hihaansa ja sanoo, että älähän hätäile, mitäpä me nyt sinne sinunlaisiasi, aikamiehiä, piisaa tähän hätään pienemmätkin, onhan Ripsa täällä. Olihan Simo siellä, mestaripainija, joka oli jo eräissä säännöllisissä armeijan kilpailuissa keväällä heitellyt kaikki vastustajansa harteilleen. Saksalaiset nauraa hohottelevat, siellä jo leuhkaistaan, että vähälläpä suomalaiset uskoivatkin, ja eturintamassa hajasäärin seisova voimamies hihkuu edelleen ja koukistelee käsivarsiaan. Saa sentään Martikainen äänensä sen verran kuuluviin, että ilmoittaa saksalaisille heidän saavan ensin muutamia pikkupoikia ulospaiskattaviksi, sitten vasta pannaan matkaan parempia miehiä. Siinäpä samassa jo Simo Ripsa olikin saksalaisen luona, tarttui salamannopeasti mieheen omalla erikoislaatuisella käsivarsiotteellaan, tempaisu vain, ja tykkimiehen saappaat heilahtivat melkein kattoa raapaisten, kuului luja mätkäys, kaatui pari

tuolia, ja siinä saksalainen makasi silmiään pyöritellen lattiassa. Nousi sentään verraten vikkelästi ja kovaa melua pitäen väitti joutuneensa yllätyksen, oikeastaan salahyökkäyksen uhriksi. Samaa huusivat useat muutkin saksalaiset, kun taas toiset, paremmin painitekniikkaan perehtyneet, koettivat hillitä huutajia sanoen kaiken tapahtuneen täysin moitteettomasti. Hekään eivät kuitenkaan asettuneet vastaan, kun suomalaisten taholta tarjottiin uusintaottelua. Välittömästi se suoritettiinkin. Simo asettui seisomaan ja saksalainen sai aloittaa. Painija hänkin oli, useita painoluokkia Simoa ylempänä, eikä hänen yrityksensä vallan nolo ollutkaan: hän aikoi lannistaa Simon nopealla niskaotteella. Mutta se ei ollut riittävän nopea suomalaiselle mestarille, tämä livahti notkeana kuin kärppä saksalaisen käsivarsien alitse ja lennätti tykkimiehen lujalla vyötäröheitolla toisen kerran tähtiä katselemaan.

Peli oli selvä, suomalaiset hurrasivat, saksalaiset hurrasivat, voitettu tykkimies puristi reilusti voittajan kättä ja meni hiukan selkäänsä pidellen omiensa joukkoon. Maaottelu katsottiin päättyneeksi, uusintaa ei haluttu. Suomalaisia lähinnä olevassa pöydässä istui merisotilaita, ja he selittivät, että tykkimiehet eivät herra paratkoon ole useinkaan Saksan armeijan älykkäintä väkeä, he voivat puhua mitä tahansa, ei siitä kannata välittää. Toista on tietysti meriväki, ja — niin tietysti — jääkärit. Olivatpa he sitten saksalaisia tai suomalaisia. Vaikeapa on heitä erottaakaan muusta kuin puheesta, täällä Libaussa nimittäin, jossa on kaikilta lomalaisilta olkaimet ja ylimalkaan joukko-osastoja ilmaisevat merkit poistettu.

Hotel Petersburgissa oli muitakin suomalaisia kuin Iikan ja Masan pöydän vieraat, oli upseereitakin, pataljoonan ylintä päällystöäkin. He oleilivat muutamien saksalaisten upseerien kanssa varsinaisessa ravintolasalissa ja tulivat sieltä metelin yltyessä katsomaan mitä ravintolan toisessa osassa tapahtuu. Kelpasikin katsoa, ja vähän ajan kuluttua he tulivat saksalaisten tovereittensa mukana samaan joukkoon, ilmoittivat saksalaisten haluavan tarjota muutaman viinipullon suomalaisille, jollei pojilla ole mitään sitä vastaan. Tuo ilo suotiin saksalaisille, sillä perin harvinainen tapaushan tällainen oli: saksalainen tarjoamassa! Vallankin sen jälkeen, kun Saksa-Suomi maaottelu oli päättynyt Saksan häviöön!

Tämän päivän tilaisuuteen kuului kuitenkin vielä eräs harvinaisuus: Iikka Harjunpään puhe, varmaan hänen elämänsä ensimmäinen. Kun saksalaiset upseerit ilmoittivat tarjoavansa, niin Iikka,

päivän isännistä toinen, ilmoitti seuraavaa: »Sen sanon, minä Saksan jääkäri, vaikka kotoisin Suomesta, pienestä mökistä mettän siimeksessä, että tinojen puuttees ei saksalaisten limunaateja maisteta, mutta olkohon nyt, kun meillä on sellainen luonnontyyppi, että kullekin annetahan kunniansa ja papille nostetahan lakkia, mutta piioista ei lauleta eikä paimenia peljätä. Antakaa vain humun kuulua, silloin tiedetähän että on rikkahat rellestämäs, ja me oomma niitä. Rahaa on vaikka raamatun tekis, niin että nenä pystyhyn, jottei luulla kerjäläisiksi — — —!» Sanoi ja istui. — Kukapa ei olisi tuntenut Iikka Harjunpäätä eli Hurjapäätä, niin kuin joskus sanottiin, mutta helppoa ei ollut päätellä milloin hän jutteli täysin tosissaan, oikiana ittenänsä, milloin huviksensa tyylitteli. Sen tapaistapa taisi olla nytkin, ja hyvin se sopi tilaisuuteen.

Juhla loppui myöhään, ja iloinen juhla se olikin.

Mutta seuraavana päivänä jo aikaisin aamupäivällä saapui pataljoonaan puhelinsanoma: suomalainen vääpeli on yöllä surmattu Kurhausenin lähellä. Ruumis on korjattu saksalaisen jääkäripataljoonan suojiin ja olisi sieltä haettava.

Päivystäjä ilmoitti asian jokaiseen komppaniaan, mutta missään ei kaivattu ainoatakaan vääpeliä. Ei muitakaan miehiä. Käytiin kuitenkin kaiken varalta ottamassa asiasta lähempää selkoa ja saatiin tietää, että vääpeli oli joutunut yöllä tappeluun joidenkin humalaisten tykkimiesten kanssa ja lyöty kuoliaaksi.

Mutta se olikin saksalainen vääpeli.

Tykkimiehet olivat erehtyneet. Joukko-osastojen erikoismerkit kun oli poistettu.

KUUDESTOISTA LUKU

»Kuin Israelin kansan korpivaellus on tämä kesä ollut. Joskus on tie noussut kukkulalle, aurinko on loistanut kirkkaimmalla valollaan ja meille ovat auenneet ihanat lupauksen maisemat. Mutta jälleen on tiemme ylle noussut synkkä pilvenpatsas, ja olemme kulkeneet varjoisissa alhoissa, joihin ei toivon säde ole välähtänyt. Mutta omiin sydämiimme sytytetty tulenpatsas, toivon liekki, on silloinkin valaissut tietämme. Joku harva on väsynyt ja sortunut, mutta enimmät ovat jaksaneet ja jaksavat yhä. Meille on historian Jumala antanut raskaan osan, mutta se on myös niin suuri ja tärkeä osa, että maailmanhistoria tuskin voi kertoa sen suurempaa annetun ainoankaan kansan nuorison suoritettavaksi: meidän tehtävänämme, suomalaisen jääkäripataljoonan tehtävänä on nostaa taistelun viiri ja kulkea tietä viittoen ja esteet raivaten oman kansamme vapauden päivää kohti, niin kuin oman marssimme sanoissa tämä asia sanotaan, sen uhkean marssin, joka nyt on saanut aivan lopullisen muotonsa ja joka on parhaillaan matkalla Suomeen saamaan sävelasun kansamme suurimmalta säveltäjältä. Tehän kaikki jo tunnette marssimme sanat ja myös nuo viimeiset säkeet: »Yli pauhun kenttien hurmeisten, päin nousevan Suomen rantaa.»

Hän osasi puhua, Anders Hannila. Osasi taistella ja osasi puhua taistelijoille. Innostaa, milloin usko yritti uupua, mutta myös sanoillaan valaa öljyä laineille, jos ne joskus rupesivat jonkin asian kohdalla liian korkeina käymään.

Nyt taas oli hänen sanansa tarpeen, sillä pataljoonan piirissä oli sattunut monenlaista, josta oli puhuttava.

Syksy oli jo ehtinyt pitkälle. Varsinaisia talven merkkejä ei tosin vielä näkynyt, mutta oli jo viileää ja sateista. Harjoituskentiltä tultiin märkinä ja likaisina, illat olivat pitkiä ja pimeitä.

Paljon oli sentään muuttunut entisestä, sillä syyspuolella kesää

jo alkoivat erikoiskurssit ja aliupseerikoulutus, joka toi monenlaista vaihtelua. Ohella oli taisteluharjoituksia, ja erikoisasiain opiskelu ja ohjesääntöihin tutustuminen antoi vaihtelevaa puuhaa. Vallankin siitä alkaen, kun pataljoonan komentajana melkein vuoden alusta lähtien toiminut kapteeni Knaths siirtyi muualle ja hänen tilalleen tuli kapteeni Ausfeld, oli pataljoonan toiminta ollut vilkasta. Olihan muodostettu erikoinen ratsuosastokin, ja niinpä Köpi Kartano ja Masa Jalli karauttelivat uljaasti ratsuillaan — tosin jo liian vanhoina varsinaisista ratsujoukoista poistetuilla ja silmäänpistävän laihoillakin, mutta ratsuillapa kuitenkin — Libaun kaduilla ja lähimaastossa. Markku ja Ville olivat konekiväärikursseilla, Iikka oli sijoitettu syöksyjoukkoihin, Hannes Korpela oli vääpelikurssilla, ja Tuharikin oli saanut tärkeää puuhailua kengitysseppäkurssilla. Kokonaan näkyvistä häipynyt oli Simo Ripsa, jo elokuussa hän oli lähtenyt erikoiskursseille kahdeksankymmenen valiomiehen mukana. Muut tupakunnan miehet saivat jatkuvaa ja monipuolista alipäällystökoulutusta. Suuri muutos kaikkien harjoitusten menossa oli se, etteivät enää harjoituskentillä kajahdelleet saksalaiset komentosanat, vaan suomi oli nyt yleinen komentokieli. Pataljoonan omat kielisepot olivat saaneet valmiiksi maailmanhistorian ensimmäisen suomenkielisen komentosanaston.

Tänä pitkän ja alinomaisia mielialojen vaihteluita käsittävän kesän ja syksyn aikana oli tärkeätä järjestää yhteisiä illanviettoja, joissa annettiin ajankohtaisia tietoja ja suoritettiin ohjelmaakin. Olihan pataljoonan omassa keskuudessakin monenlaisia taiteellisia kykyjä, ja ohjelmanlisää saatiin myös ulkopuolelta. Tällainen piristävä illanvietto oli jälleen tänä lokakuun iltana. Oli laulettu yhdessä, yksin ja pikku kuoroina. Soittokunta esiintyi, oli vakavia lausuntaesityksiä ja muutama pilaesityskin välipalaksi. Yksi pataljoonan kahdeksasta Oberzugführeristä oli puheessaan luonut lyhyen yleiskatsauksen kesän ja syksyn mielenkiintoisimpiin tapahtumiin. Useimmathan niistä olivat jo ennestään monille tuttuja, mutta oli joukossa sellaisiakin miehiä, jotka eivät olleet kaikista selvillä. Olihan moni ollut komennuksella, joku lomallakin, jotkut kursseilla kauempana, kuten asesepät Spandaussa ja moottoriajoneuvokurssilaiset Schaulenissa. Moni oli maannut sairaalassakin, olihan malaria kaatanut kymmeniä miehiä vuoteeseen syyskesän aikana.

Selostaja aloitti kesästä ja Suomen tapahtumista. Mielenkiintoisin kesän tapahtuma oli Lapuan suuri kokous, jossa ensi kerran siellä

kotimaassa oli suoraan sanottu julkisessa tilaisuudessa, että taistelua ei lopeteta ennen kuin Suomi on itsenäinen, oli puhuttu jääkäreistäkin aivan avoimesti. Siitä alkaen oli Suomessa myös ryhdytty perustamaan kaikkialle maahan harjoitusjoukkoja, joissa oli jo tuhansittain miehiä, varmaan kymmeniäkin tuhansia, ja nyt oli siellä jo useita kymmeniä jääkäreitäkin näitä suojeluskuntia harjoittamassa. — Olemme juuri saaneet tiedon, että Saksasta on saatu ostaa kokonainen aselasti kiväärejä, konekiväärejä ja tykkejäkin sekä käsipommeja ja ammuksia, jotka lähiaikoina toimitetaan Suomeen. Ne kahdeksankymmentä miestä, jotka täältä lähtivät elokuussa komennukselle ja joiden jo luulimme menevän etujoukkona Suomeen, eivät menneetkään sinne, vaan kuten tiedämme he ovat saaneet erikoiskoulutusta Bolangenin leirillä, jossa suurin osa on vieläkin, mutta osa on jo Suomessa harjoitustehtävissä. Suomen tapahtumistahan olette saaneet lukea tänne saapuneista kotimaan lehdistä, joten tiedätte, miten siellä venäläiset vallanpitäjät hajottivat eduskunnan ja uudet vaalit on toimeenpantu. Tiedätte myös, että siellä on venäläisin asein ryhtynyt harjoittelemaan eräissä kaupungeissa jonkinlaisia järjestyskaarteja suojeluskuntien vastapainoksi, ja nämä joukot ovat jo olleet mukana ryöstöjä ja mellakoita toimeenpanemassa Etelä-Suomessa. Venäläiset eivät näytä aikovankaan luopua Suomesta, vaikka Pietarissa keväällä varmasti vakuutettiin, että maamme saa itsenäisyyden. Nyt on päinvastoin ilmoitettu, että sellainen ei voi tulla kysymykseen. Ymmärrätte siis, että meitä tarvitaan, ja meitä myös odotetaan kotimaassa. Me, jääkäripataljoona, olemme nyt se tuki ja turva, johon Suomen kansan suuri enemmistö luottaa. Ja me emme sen luottamusta petä!

Tahdon vielä selittää erään asian, joka on saanut pataljoonassamme niin paljon hämminkiä aikaan ja ollut monen väärinkäsityksen ja epäilyn aiheena. Tarkoitan muutama viikko sitten levinnyttä huhua Suomeen lähdöstä.

Tuo tietohan tuli tänne kuin salama taivaalta: nyt lähdetään. Se yllätti meidät kaikki, iloisesti yllätti, mutta samalla hämmästytti, niin kuin hyvin muistatte. Eihän ollut näkynyt mitään merkkejä näin pikaisesta lähdöstä. Saksalainen päällystö oli yhtä ymmällään kuin me suomalaisetkin. Mutta melkeinpä samantien saatiin tietää, että oli annettu väärä hälytys. Mitään tällaista päätöstä ei ollut Saksassa tehty, eikä myöskään tällaisia määräyksiä annettu. Tieto pataljoonan liikkeellelähdöstä hämmästytti toimihenkilöitä Suomessa yhtä pal-

jon kuin meitä täällä. Eihän vielä olla valmiita. Ei ole toimitettu Suomeen aseita eikä mitään lähivalmistuksia siellä tehty. Koko tuo häly johtuikin siitä, että muuan suomalainen oli Tukholmassa ollut keskusteluissa saksalaisten kanssa ja käsittänyt heidän sanansa väärin. Hän vei Suomeen tiedon, siellä alkoi tulinen kiire, kyselysähkeitä lennätettiin ja asia selvisi.

Mutta ehkäpä tuo oli hyvä enne. Joka päivä hankimme lisää sotilaallista pätevyyttä ja joka päivä Suomessa tapahtuu samaa: siellä valmistutaan meitä vastaanottamaan. Vaikuttavathan tapahtumat suuren sodan rintamillakin myös meidän asioihimme ja Suomen kohtaloon. Onhan äskeinen Riian valloitus ja rintaman siirtyminen itään meillekin merkitsevä tapaus. Niin että soittokunta: kannattaa soittaa Porilainen, antakaa mennä!

Se soitettiin. Juhla jatkui myöhäiseen, uuden toivon mielialoissa.

— — —

Päivät lyhenivät, illat pitenivät. Alinomaa tapahtui myös pataljoonassa monenlaista sellaista, joka sai mielialat vaihtelemaan sään muutosten tapaan.

Asunnoissa tuli viikko viikolta väljempää, sillä miehiä siirtyi muualle. Paitsi komennuskuntia, jotka lähtivät harjoittelemaan erikoistehtäviä, lähti pataljoonasta myös tuon tuostakin miesryhmiä Saksaan töihin, lähinnä pataljoonan siitä osasta, joka oli harjoituksissa valmistunut jalkaväen aliupseeritehtäviin. Kun Saksa ja Venäjä aloittivat aseleponeuvottelut, tuntui Libaussa taasen kaikki kuin jäätyvän asemilleen. Oli vain odotettava, yhä odotettava. Monet jääkärit ilmaisivat haluavansa päästä odotusajaksi jonnekin töihin, ja siihen myönnyttiin. Olivathan varhaisimmassa vaiheessa Saksaan saapuneet odottaneet jo lähes kolme vuotta. Monista alkoi taas tuntua siltä, että odotus kestäisi ikuisesti.

Joskus Saksankin määräävistä johtoportaista, milloin sotilaallisen johdon taholta, milloin hallituksen piiristä, saapui sellaisia viestejä, jotka panivat epäilemään, että kaikki nämä vuodet, kaikki uhraukset, taistelut ja kärsimykset olivat hukkaan heitettyjä. Suomalainen jääkäripataljoona tuntui eräitten korkeitten hallitusherrojen mielestä olevan kiusallinen este asioitten järjestelyssä venäläisten vallankumouksellisten kanssa. Nämä olivat huomautelleet siitä, väitettiin, neuvotteluissa. Ja taas puhuttiin pataljoonan hajottamisestakin. Tiedot peruutettiin, mutta epäily ja epävarmuus jäi.

Ei ihme, että joku tässä odotuksessa uupuikin. Mutta monta ei

heitä ollut. Heikoin aines oli karsiutunut jo aikaisemmissa vaiheissa, neljä oli loikannut rintaman yli vihollisen puolelle, mutta he olivat kaikesta päättäen jo tässä mielessä alunperin joukkoon lyöttäytyneetkin. Pari, kolme oli hävinnyt huomaamatta omille teilleen, muutamia kymmeniä oli rangaistusleirillä talvitaistelujen aikana sattuneitten tapausten vuoksi, muutamia kymmeniä oli sotapalvelukseen kykenemättömänä lähetetty siviilitöihin. Eräitä kymmeniä oli kaatunut ja kuollut tauteihin. Pataljoona oli jonkin verran alunperäisestään pienentynyt, mutta samalla tiivistynyt. Siihen nyt kuuluvat puolentoistatuhatta miestä alkoivat olla jo valiojoukkoa niin sotilaalliselta pätevyydeltään kuin henkiseltä kunnoltaankin.

Oli jälleen lauantai-ilta. Harjoitukset oli lopetettu tavallista aikaisemmin. Huomenna olisi myöhäinen herätys ja päivä vapaa. Valmistuttiin viettämään iltaa niin hyvin kuin osattiin. Ulkona liikkuminen ei huvittanut, ellei jollakulla ollut jotakin erikoista mentävää, tapaamisia, kutsuja, huvitilaisuuksia. Sillä olihan sellaisiakin, ainakin elokuvat, joilla oli juhlallinen nimikin »Neu-Libaur Lichtspiel», mutta niihin vain harvoin tuhlattiin 40 kopeekkaa. Oli myös sellaisia huvittelupaikkoja, joissa ohjelma oli sekalainen, mutta joissa tarvittiin paljon rahaa. Rahalla siellä myös sai mitä tahansa, saipa rakkauttakin. Sellaista, jota rahalla saa. Ne paikat olivat joka ilta täynnä, joskus oli kadulla jonojakin, mutta harvoinpa jonoista tapasi suomalaisen. Nuo paikat valtasivat saksalaiset.

Tutussa tuvassamme olivat illan pimetessä muut kotona paitsi Lasse Haapanen, Iikka ja Masa. Haapanen oli Lisbetin luona tekemässä kuvaa. Kauniin Lisbetin mies oli lopultakin häipynyt jonnekin kauemmaksi, ja Lasse sai rauhassa harjoittaa ammattiaan. Se oli sovitettava sellaisiksi ajoiksi, jolloin Lisbet oli vapaa tehtävistään Hotel Petersburgissa. Siellä oli Lasse, kuvaintekijä. Iikka ja Masa olivat pimeän tullen lähteneet jonnekin, pikipäin käymään vain, he ilmoittivat. Kotosalla olijoista ken lueskeli, ken istui jokailtaisessa puuhassa metsästellen pienriistaa. Jotkut keräsivät sopivaa porukkaa aloittaakseen korttipelin. Muutamat vain lojuilivat minkä mitäkin jutellen.

Hannes Korpela ja Aaro Pakkala juttelivat vakavia. Aaro oli saanut kirjeen isältään. Tämä oli tullut valituksi uuteenkin eduskuntaan ja kertoili hiukan asioita sieltä. Kun Korpela tiedusti mitä hän kertoo, antoi Aaro kirjeen hänelle, käski lukea.

Olihan siinä asiaa. Isä Pakkala, sosiaalidemokraattinen kansanedustaja, kertoi suuria muutoksia tapahtuneen heidän ryhmässään kesän ja syksyn aikana. Siellä kävi paha ristiveto: osa ryhmää, ja ainakin toistaiseksi vielä suurin osa, oli yhä selvällä itsenäisyyslinjalla, mutta vähemmistö oli yhä kiinteämmin ryhtynyt ylläpitämään jatkuvaa yhteyttä venäläisiin vasemmistoryhmiin. »He tekevät salaisia pikamatkoja Pietariin ja koettavat saada vallankin nuorimpia ryhmän jäseniä omien suunnitelmiensa puolelle, ja senhän arvaat millaisia ne ovat. Olivathan ryhmämme kaksi huomattavinta johtomiestä K. ja V.H. (arvaat kyllä keitä tarkoitan, vaikka en panekaan tähän nimiä näkyviin) jo viisi vuotta sitten yhdenvertaisuuslain kannattajia, joten he vain jatkavat entisiä puuhiaan, jotka eivät suinkaan tiedä maallemme hyvää. Heidän yhä lisääntyvän ryhmäkuntansa toimesta on jo tänne Helsinkiin sekä Turkuun ja Tampereelle ja Viipuriin, ehkä jo muuallekin, perustettu punakaarteja. Aseita on saatu venäläisiltä, en tiedä ilmaiseksiko vai ostaen. Kun porvaristo perustaa kaikkialle omia suojeluskaartejaan, joiden kerrotaan saavan Saksasta aseita, tulee mieleen, että koska hyvänsä voi sattua yhteentörmäyksiä, ja mitä sitten seuraa? Maassa on yhä paljon myös venäläistä sotaväkeä, puhutaan sadastatuhannesta miehestä, voipa olla enemmänkin, kukaan ei tarkkaan tiedä, kun sitä tulee ja menee yhtämittaa.»

Siinä oli kirjeen tärkein osa, loppupuolella oli vain perheasioita.

Hannes Korpela antoi kirjeen takaisin ja sanoi:

— Eipä ole erityisen iloisia uutisia. Vaikka onhan näistä asioista kirjoitettu ja Suomen lehdissäkin.

— Niin on. Mutta täällä vain ei tapahdu mitään. Taas neuvotellaan rauhasta, ja me, jääkäripataljoona, olemme Saksan vähäisenä osamaksuna sen ostaessa mahdollisimman edullisen rauhan.

— Älä nyt sentään näe kaikkea niin kovin mustana. Et tänään vielä maiskuttele sianmakkaraa, jos eilen sait porsaan karsinaasi. Odotetaan vielä vähän aikaa.

— Mahtaneeko kannattaa! Yhtä ainoaa odottamistahan tämä on ollut jo vuosikaupalla. Monethan siihen ovat jo kyllästyneet ja ovat mikä missäkin, mutta suurin osa täällä marssii yhä vain Runebergin ja Topeliuksen runoja hymisten. Vaikka onhan meillä nyt jo omakin marssi.

— Ja komia onkin!

— Eipä sovi moittia. Ja onhan siinä tottakin: »Meil' armoa ei,

kotimaata.» Niinpä totisesti. Meidän piti pelastaa maa, mutta emme pysty pelastamaan itseämmekään. Ja mikähän lopulta mahtaa olla se uusi satu, joka Suomesta syntyy? Ryssä on meitä potkinut sata vuotta ja taitaa potkia edelleenkin, jos kerran tuollaista Suomesta kuuluu. Ja olisiko se parempi, jos saisimme Saksan raudoitetun saappaan niskallemme? Vai luuletko, että nämä saksmannit meitä auttavat ilmaiseksi, jos he lopulta tämän mylläkän voittavat — mitä en enää usko. Ryssä on sentään enimmäkseen potkinut meitä huopasaappaalla, mutta saksalaiselta saisimme takalistoomme rautakorkoa — — —.

— Oikeinko todella ajattelet tuolla tavalla? Sinä? Jääkäri? Ja kuitenkin olet koko ajan tapellut kuin mies?

— Älä luule, että nytkään akaksi rupean! Mutta joskus sisuttaa niin pirusti. Ja painaa tuokin, jos siellä kotimaassa asiat menevät aivan lopullisesti piloille, ennen kuin tääItäkäsin ennätetään tehdä mitään. Tai yritetäänkään — — —. En enää jaksa paljon luottaa näihin saksalaisiin. Luotatko sinä?

— On luotettava. Tällä hetkellä ei ole näkyvissä mitään muuta tietä, jota kulkien voisimme saavuttaa itsenäisyytemme.

— Niin olen ajatellut minäkin, ja oikeastaan ajattelen vieläkin. Vaikka kokonaisuutena katsellen kaikki tämä, lähtö tänne, sotaan, usko ja innostus ja se kaikki tuntuu toisinaan melkein ihmeeltä. Lähtiessäni en ajatellut sotaa. Tuskinpa muistin sitäkään, että olin konventin lehteen kirjoitellut sodanvastaisia runoja. Ajattelin vain isänmaata ja sen vapauttamista — tai mahtoiko se olla aivan sitäkään? Innostuin vain lähtöön, se oli hurjan jännittävää, vuosisatojen aate, suuri seikkailu. Tahdoin olla mukana tekemässä historiaa ja elämässä sankaritarua. Se oli innostusta enemmän kuin harkintaa, ja innostus ja harkinta eivät mahdu päähän samalla kertaa.

— Jos olisit ryhtynyt ennen lähtöä perinjuurin harkitsemaan kaikkea, olisitkohan lähtenytkään? Vai olisitko ehkä alkanut uskoa, että saamme itsenäisyytemme lahjana Venäjältä?

— En. Olen sen verran lukenut historiaa että tiedän: ei ainoakaan suurvalta ole koskaan vapaaehtoisesti luopunut saavuttamastaan edusta eikä hallitsemastaan kansasta. Vaikka tuskinpa tuotakaan voi vannomaan mennä, voivathan ajat muuttuakin, ja ihmisetkin. Joskus vain nakkaa elämän niin harmaaksi — — —. Ja kun ei siitäkään tiedä hitusen hitusta mitä se oikein on — — —. Elämä nimittäin. Sanopas sinä?

Hannes Korpela, tuvan vanhin, vain hymyilee eikä vastaa tuohon kysymykseen. Eikä siihen ollut tilaisuuttakaan, sillä ulko-ovi avautui ja Iikka sekä Masa astelivat peremmälle. Kun he pysähtyivät, kysäisi Aaro Iikalta:

— Sanopa Iikka mitä on elämä?

— Sano sinä mistä voisi varastaa perunoita? Se paksu juutalaisakkakin on nyt kaivanut joka nupulan pellostansa, käväisimme siellä Masan kanssa kattomas, mutta säkki jäi tyhjäksi.

— Mitä sinä perunoilla? Onko sulla jotakin niiden sekaan pantavaa? tiedustaa Hannes. Masa nauraa, napsauttaa sormiaan, ja Iikka ilmoittaa, että tehtiin vähän kauppoja iltapäivällä. Masa havaitsi, että sillä kellarikaupan juutalaisäijällä on lihanpuolta tiskinsä alla, kokonainen lampaanruho, ja niinpä teimme Huikkarisesta sotapoliisin ja säikytimme äijän pyörryksiin. Lupasimme, että hän saa pitää loput lihat, kunhan antaa meille toisen takapuoliskan. Huikkarinen haukkui saksaksi ja minä manasin suomeksi ja Masa kutkutteli puukolla äijän karvaista niskaa. Se äijä on oikia täinnylkijä, kiskoo aina moninkertaiset hinnat tavarastansa, niin että otettihin vähän takaisin.

— Maksoitteko te? kysyy Korpela.

— Jaa sen lihanko? No ei aivan käteisellä, mutta Huikkarinen teki sille velkakirjan.

Huikkarinen on tullut tuvan perältä huomattuaan Iikan ja Masan saapuneen ja kysyy tuliko perunoita. Kuulee ettei tullut, ja sitten tiedustaa Hannes:

— Minkälaisen velkakirjan teit sille juutalaisäijälle?

Taitovoimistelija nauraa ja selittää tehneensä hienon asiakirjan, ukko antoi paperia ja Huikkarinen kirjoitti siihen kaksi sanaa: »Nicht hängen». Kyllä hän siitä tajusi, ettei häntä hirtetä, vaikka molisikin ensin, ettei se ole mikään velkakirja eikä ole nimeäkään alla. Kirjoitin alle: Hindenburg ja lähdin kävelemään.

— Eipä sellaista paperia voi juuri velkakirjaksi sanoa, naurahteli Hannes, mutta Huikkarinen sanoi, että saksalaiset harjoittavat alinomaa suoranaista ryöstöä, antavat sille vain hienon nimen »Besorgen», ja heillä olisi kuitenkin rahaa ostaakin. Mutta lihasoppa on keitettävä, ennen kuin lammas alkaa tuoksua. Lähden hankkimaan perunoita, vaihdan muonamestari Habermannilta pikku pussillisen uudella sotilasvyöllä, jonka tulin hiljakkoin ostaneeksi

tupakka-askilla saksalaiselta matruusilta. Odottakaahan vain, pojat: tänä iltana täällä vielä höyryää lammaslihakeitto!

— Jättäkäähän vähän sellaisillekin, jotka ovat iltalomalla! huikkasi Köpi Kartano, mutta silloin jo ovi paukahti kiinni.

— Vai niin, olet lähdössä? sanoi Lauri Valkama, joka vuoteellaan loikoen lueskeli jotakin saksankielistä aikakauslehteä. — Sekö se on, se Rosenbaumin punatukkainen?

— Ei punatukkainen, vaan kastanjanruskea, hieno väri. Mutta ei se hän ole.

— Vai niin. Sitten tuo valittu on varmaan se kenttäpostin tyttö, joka sinua katseli niin pää kallellaan, kun tulit ratsastaen ontuvalla kaakillasi eilen. Luulen että tervehdit häntä? Satuin olemaan samalla kohtaa toisella puolen katua.

— Eikös se tyttö kelpaa näin maalaispojalle? Vai mitä?

— Eipähän ollut hullumpikaan, olen kuullut Kiinassa olevan rumempiakin. Mutta ne hevosenne ovat kurjia, kuin kymmenvöisiä tynnyreitä neljän tikun nokassa.

— Odota muutama viikko, kunhan saadaan ne lihotetuksi. Mutta tiedätkös, että se likka on everstin tytär ja ylioppilas, vaikka onkin nyt sodan aikana kenttäpostissa.

— Itsekö kertoi?

— Niin — eli oikeastaan hänen tyttötoverinsa kertoi Erkille, Erkki Kontiolle, joka osaa heidän kanssaan jutella. Istuimme yhdessä Petersburgissa sunnuntaina.

— Ja sinnekö menet nytkin?

— Sinne. Tytöt lupasivat tulla, ja Erkki tulee myös. Hittoako täällä istumaan, kun sattuu olemaan vielä sen verran rahaa, että yhden illan voi pitää lystiä. Ei tämä tietysti yhtä mukava ole kuin se Rosenbaumin tyttö, mutta eihän se pysynyt käsissä, ja sellaisen elämän nosti — — —.

— Millaisen elämän?

— Haukkui, huuteli ruokottomia.

— Minkälaisia?

— Rumaksi sanoi ja typeräksi ja mitä muuta siinä mahtoi tulla, jotakin sellaista, että olen jonkinlainen eskimon ja intiaanin sekoitus, halveerasi, ja sitten lähti. Lempsatti, että onkin tullut opituksi sen verran saksaa, että tuon ymmärsin — — —.

— Ethän ymmärtänyt. Luulit tytön sättineen, vaikka hän vain laittoi tulisuojaa itselleen — tai maastosuojaa. Esiinnyit luultavasti

jonkinlaisena Josefina, niin vanha tekijä kuin näissä asioissa luulet olevasikin, ja hänessä on hyvä annos Potifarin eukkoa.

— Eukkoa! Älähän nyt räppää, tuskin hän on kahdenkymmenenkään. Ja sellaiset silmät, jukraputkut — — —!

— Oikeinko hän jo rakasti silmilläänkin?

— Rakasti? Sanoinhan että hän haukkui ja juoksi tiehensä.

— Katsoiko taakseen?

— Vilkaisihan se, pari kertaa.

— Ja oli vihoissaan ja hengessään sadatteli sinua oikeaksi aasiksi, kun et juossut perään ja pusertanut kainaloosi.

— Olisitpa kuullut hänen mekastuksensa. En minä sitä kaikkea ymmärtänyt, mutta kuitenkin tarpeeksi.

— Et ymmärtänyt ollenkaan. Luuletko naisihmisen saaneen puhelahjan sitä varten, että hän sanoisi mitä ajattelee? Tai tuntee? Tai haluaa? No, mitäpä minä neuvomaan, mene kumpaan tahansa, Petersburgiin tai Rosenbaumiin, joka tapauksessa tulet sieltä kukkaro tyhjänä.

— Lähdepä mukaan kerran sinäkin, mitä täällä makailet illat lueskellen joutavia. Tule mukaan! — Valkama käännähti vatsalleen, alkoi selailla lehteään ja sanoi sitten:

— Tuskinpa lähden. Jos saadaan sitä tuoretta lampaanlihaakin. Ja vähän arveluttaa, jos kävisi kuin ystävämme Mankalan: hän on taas Hampurissa, on kihloissa, ja kenties palaa sieltä naineena miehenä. Varo sinä sellaista, menitpä sitten Petersburgiin tai Rosenbaumiin, silloin on miehellä hanko kaulassa: etpäs enää hypi aitojen yli. Joko olet selvillä kumpaan menet?

— Rosenbaumiin, ainakin aluksi, jos vain saan Erkin suostumaan. Sait mun jutuillasi sille tuulelle. Siellähän voi ottaa yhden oluen ja kattella miten Kirstenin silmät vilkahtelevat. Jos merkit näyttäisivät epävakaata, niin ennättäisipä vielä painua Petersburgiinkin. Terve!

Hannes oli kuunnellut syrjästä tätä keskustelua. Kun Köpi oli häipynyt, hän sanoi Valkamalle:

— Tuollaisella luonnolla täällä pärjää, ottaa vain päivän päivänä, osaa eiliset unohtaa ja välittää viis huomisesta.

— Se on totta. Joko filosofi tai antaa-mennä-laatu. Jossakin siinä välimaastossa elelevän on vaikeampaa. Kuulitko siitä Juholan tapauksesta?

Ei ollut Korpela kuullut. Valkama kertoi. Juhola oli yksi niistä,

jotka Aa-joen taistelun aikoina kieltäytyivät jatkamasta rintamapalvelusta. Reipas, rohkea pohjalaispoika, Valkaman opiskelutoveri. Hän joutui muiden niskottelevien mukana Bahrenfeldin pahamaineiselle rangaistusleirille ja oli siellä nyt päättänyt sotaretkensä: saanut jostakin siepatuksi pistoolin ja ampunut kuulan ohimoonsa.

— Meni hyvä mies, lahjakas tiedemiehen alku ja rohkea sotilas. Olimme hyvät ystävät. Sain tänään kuulla hänen tapauksensa, Martikainen kertoi. Ei huvita lähteä minnekään — — —.

— Taitaisi olla parempi lähteä. Mutta aina ei voi. No, mitäs Iikka?

— Onkos sulla Hannes yhtään tupakkia? Mun sieluni on suuttunut kanttiinin mahorkkaan, se haiseekin kuin apostolin pieru.

— Jopas onkin haju. Ota tuosta.

— Kiitos vain, saat kyllä takaisin sitten kun rahatuuli puhaltaa taas meillepäin. Iikka on sytyttämässä tupakkaansa, kun tuvan perältä tulee Tuhari hiljakseen hyräillen, jolloin Iikka laukomaan:

— Kuulkaahan nyt, Tuhari alkaa kurnuttaa! Se onkin maata pötköttäny sillä tavoin laverillansa, että minä arvasin sille taas tulevan mullin mielenväänteet, vaikka muutoin on sellainen natu mieheksi. Laulaakin pitää yrittää, vaikkei oo nuottia ollenkaan, ja ääni kuin eilen kuolleella variksella. Sen on vikitelly jokin siivoojapiika tuolta laitakaupungilta. Köpi oli immen nähnytkin ja arveli, että sen piikuus on pahasti protestilistalla. Varmasti poijan nivelet notkahtelevat taas sinnepäin — — —. Se Tuharin lahjakääräkin oli siltä samalta knääkältä.

Kaikkihan tuon tiesivät, että Tuhari oli ystävältään saanut erikoisen lahjan: yöpaidan. Siitäpä olikin riemua riittänyt. Eihän Tuhari ollut mokomaa vaatekappaletta milloinkaan käyttänyt, ja niin isokin se oli, että sopi hyvin Köpi Kartanon päälle tämän ollessa täysissä vaatteissa. Oli messupaita, mukamas, tuo lahja, jostakin kirkosta kähvelletty, selittivät kämppäkaverit, eikä Tuharilla ollut luontoa vastustaa kun kivenkovaan vakuutettiin valkoisen vaatekappaleen kuuluvan kirkolliseen menoon ja Köpi pantiin messuamaan. Toimituksen päätyttyä paita leikattiin leveiksi kaistaleiksi ja siitä saatiinkin monelle miehelle mainioita jalkariepuja.

Tuhari oli lakannut hyräilemästä. Kaikesta päättäen hän oli ulosmenoaikeissa lähtien muina miehinä hiippomaan ovelle päin. Masakin oli huomannut Tuharin menon ja tuli tiedustamaan oliko tämä muistanut Köpi Kartanon neuvon?

— Minkä neuvon?

— Köpihän käski sun kertoa sille Eriikalle, että näit ihania unia kun nukuit ensimmäisen yön siinä pitkässä paidassa. Oletkos muistanut ostaa saipuaa?

— Mitä minä saipualla?

— Pitihän sun ostaa saipuaa, vahtimestari Leicheriltä, sitä hyvänhajuista, pestä naamasi sillä ja hieroa käsiisikin ja antaa toinen pala Eriikalle. Yhteinen haju on rakkauden alku, senhän huomaa koirista — — —. Älä helvetissä suutu, sun parastashan täs — — —!

Tuhari huitaisi Masaa kohti, mutta tämä ehti väistää. Sitten ovi paukahti, Tuhari oli mennyt. Hannes Korpela sanoi:

— Antaisitte pojan olla. Tiedäthän sinäkin, Masa, kuinka vähän hän on saanut elämässään nauttia tämän maailman hyvyydestä. Jos hän nyt sattuu pääsemään hiukan osalliseksi samanlaisesta kuin muutkin, niin älkää pilkatko. Vaikka tuo puolihöpsyn akan isätön poika pääsikin melkein vahingossa tänne mukaan, niin hän on kuitenkin täyttänyt paikkansa paremmin kuin moni muu, tuskinpa minäkään tässä istuisin ilman häntä.

Masa asteli omalle puolelleen tupaa sanomatta mitään. Korpela jatkoi vielä, Valkamalle puhuen:

— Kun on vuosikausia katsellut miestä, jolle meidän Herramme ei ole liiaksi jaellut armolahjojaan, tuollainen naamavärkki ja hiukan kuin keskentekoinen muutenkin, ja jos hän sitten sattuu saamaan sydänystävän, niin täytyyhän se sallia. Eipähän jentta kuulu mikään enkelinkuva olevan, mutta samantapaiset annettavathan niillä lienee, olipa ulkonäkö tuo tai tämä — — —.

Sitten tuli tupaan vieras: Antti Hannila. Hän tervehti ja tiedusti kuulumisia. Mitäpähän täältä, sanoi Hannes. On tässä evästelty poikia iltalomille — — —.

— Täälläpä on hiljaista. Meillä pauhasi gramofoni ja ainakin kymmenen miestä alkoi mennä käytävällä cake-walkia, ja päätin lähteä rauhallisempiin maisemiin. Tämä Libaun laiskanelämä ei ole ajanmittaan pojille hyväksi, monet näkyvät nytkin painuvan kaupungille, ehkäpä huonoillekin teille, naikkostenkin luokse.

— Niin varmaan, miehen luonto pitää omaa peliään, olosuhteiden mukaan, tuumaili Korpela. Nyt puuttui keskusteluun Valkamakin.

— Mistähän johtunee, että tavallisesti tulee mieleen aina lihan heikkouden aiheuttamat horjahtelut, kun huonoista teistä ja syn-

nistä puhutaan? Kun kuulee jostakusta sanottavan, että tämä elää huonosti, niin ensiksi tulee mieleen, että tuo mainittu on horjahtanut lihanhekumaan, olipa hän mies tai nainen. Ei kukaan ensiksi ajattele, että hän pettäisi kaupoissa tai valehtelisi, pieksäisi vaimoaan tai tekisi jotakin muuta samantapaista. Ovathan sellaisetkin syntejä? Sanopa mistä tällainen johtuu?

— Sehän on selvä: jokaiselle tulee ensiksi mieleen lähin ja tutuin synnin laatu, sellainen, johon on itsekin horjahtanut. Jokainen on enemmän tai vähemmän syyllistynyt haureuden syntiin.

— Ei toki sentään jokainen? Et sinäkään. Vai oletko?

— Varmasti olen. Jokainen yli viisitoistavuotias on. Kirja sanoo, että joka katsoo vaimoa himoitakseen, hän teki jo synnin. Onhan minullakin silmät päässäni ja olen joskus vilkaissut sivulleni, vaikka melkein pappi jo olenkin.

— Ei sinusta ainakaan ole vaaraa näille saksalaisille tytöille, enempää kuin heistäkään sinulle. Toista on täällä monen muun. Mutta ymmärtää täytyy heitäkin. Kunhan vain varoisivat, ettei jää heistä pitkäaikaista vaivaa.

— Tautejako tarkoitat?

— En nyt juuri sitäkään, vaan jos takertuu niin pahasti, että hempukka jää roikkumaan kainaloon elämänajaksi. Silloinhan tuollainenkin sattuma on samantekevää, jollei täältä koskaan palata kotiin, mutta jos sattuisi niin käymään, että täältä joskus vielä päästään napapiirin tuntumiin, niin olisipa helkkarinmoinen matkamuisto ja melkoinen tuliaislahja jollekin torpan emännälle, jos hän saisi miniäkseen vaikkapa kahvilatytön täältä Libausta, tassuttelemaan tuvan ja navetan väliä — — —.

Antti Hannila naurahti, mutta ei enää jatkanut keskustelua, vaan tiedusti oliko Ville Koivumaa täällä vai oliko hänkin lähtenyt kaupungille. Kämpässähän Ville oli, pelasi shakkia Markus Ampialan kanssa. Hannila siirtyi sille puolelle tupaa.

Hannilalla oli Villelle asiaa. Hän oli laitellut pataljoonalle oman virsikirjan, mutta sitten hän muisti joskus kuulleensa, että heränneet Pohjanmaalla ja Savossa käyttivät vielä seuroissaan sekä vanhaa virsikirjaa että Siionin virret-nimistä hengellistä laulukirjaa, joita hän ei ollut tänne saanut, ja nyt hän tiedusti muistaisiko Ville kenties joitakin näitä virsiä ja lauluja.

Eihän Ville muistanut. Naurahdellen hän kertoi, että useitten virsien alku- ja loppusäkeistöt ovat jääneet mieleen, mutta välillä ole-

vat värssyt ovat muistista häipyneet. Syykin oli selvä: kun seuroissa alettiin jokin virsi, oli veisattava aluksi kotoväen mukana, mutta kun päästiin hyvään alkuun, eivät isä enempää kuin äitikään sivuilleen vilkaisseet, ja silloin nuoremmilta usein veisuu jäi, kunhan sitten taas lopussa oltiin äänessä. Ehkäpä joku tutuimmista virsistä menisi kokonaankin, voisihan koettaa muistella vaikka »Madon virttä». — Mikä se sellainen virsi on? — Tuo »Minä vaivainen mato ja matkamies.» — No koetahan. — Ville yritti ja muistikin. Olihan se isän lempivirsi. Muisti pari muutakin miltei kokonaan. Virret palautuivat mieleen paremmin kun oli nuotti mukana, ja niinpä Ville lauloi ne, hiljakseen vain, Hannilan kirjoittaessa muistiin ja hyräillessä mukana. Madon virressä auttoi Markuskin, useinhan hänkin oli seuroissa istunut ollessaan äitiä kyyditsemässä.

Juttelun sorinaa kuului siellä täällä tuvassa, jossakin oli menossa korttipeli ja puheet sen mukaiset, mutta kun perältä alkoi kuulua virrenveisuun hyrinä, vaikenivat muut äänet, kuunneltiin. Eihän ollut tapana iltahartauksia näin kotioloissa pitää, mitä tämä nyt oli? Useita poikia tuli lähempää kuuntelemaan. Joku kysyi mitä täällä veisaillaan? Hannila selitti, että hän keräilee muuten vain, illankuluksi, lisävirsiä virsikirjaan, ja niitä tässä Villen kanssa muistellaan. Olisikohan joillakin muillakin muistissaan sellaisia hengellisiä lauluja, joita puuttuu virsiemme joukosta?

Eipä niitä sattunut olemaan, maallisia kyllä vaikka millä mitalla. »Eipähän täällä ole näinä vuosina juuri jouduttu virsiä muistelemaan, jos niitä olisi rippikouluajoilta mieleen jäänytkin», tuumiskeltiin, ja joku sanoi, että »umpihankea se taitaa olla taivaan tie meikäläiselle, vaikka vähän virttäkin jollottelisi.» Tähän sanoi Hannila, että miten sinä, Kustaa Lassila, voit nyt tuollaista puhua? Toisenlaisissa ajatuksissahan olit sairaalassa, kun malaria saattoi sinut kuoleman partaalle? Tunnustihan Lassila vähän siihen suuntaan mielenliikahtelujen silloin menneen. »Johan olin vähällä kaikki syntinikin sulle luetella, aivan liki piti, niin kipiä olin. Mutta sitten alkoi kuume helpottaa ja jätin juttelematta. Oliskin vähän ilkiä nyt elellä, jos olisin kaiken hölpöttänyt.» Pojat nauroivat, tunnettiinhan Kustaa, hän ei ollut ihan siivosyntisimpiä, mutta Hannila närkästyi ja sanoi, että »ei pitäisi tuollaisia päästellä suustaan, kun mies on juuri ollut kuoleman kynnyksellä». Johon Kustaa, että »ei mun tautini siellä veisaamalla parantunu, tohtori ja tropit siellä tekivät terää». Pojat hajautuivat jälleen omille olinsijoilleen ja Hannila sanoi:

— Ne ovat, nuo pohjoisen jätkäjoukoista lähteneet, monet tuollaisia. Tuskin he, tuskinpa tuo Lassilakaan aivan niin ajattelevat, mutta pullikoida pitää. On aivan toista, kun on saanut kotiperintönä vakavan pohjan.

Jätettiin virsien muisteleminen. Hannila tiedusteli pojilta miten he nykyään pääasiassa iltansa ja vapaa-aikansa kuluttavat? Shakkiako pelaamalla? Vai lueskelemalla? Ette kuitenkaan kovin ahkerasti liiku iltaisin kaupungillakaan? Et sinä, Ville, kuitenkaan?

Ville sanoi, että eipähän täällä juuri ole toinen toistaan kummempi, käydään kaupungillakin milloin on rahaa, mutta aivan pennittömänähän ei sinne kannata lähteä. Kuunnellaan gramofonia ja pelataan shakkia, joskus korttiakin. Jutellaan, joskus tapellaankin. Kovin paljon ei asiaa tarvita kun sellaistakin sattuu. Niin kuin viime viikollakin. Pojat nauroivat tälle yhteenotolle, jonka Markku selosti.

Oli sellainen tylsä ilta, satoi, ja ruoka oli ollut sinä päivänä tavallistakin kehnompaa, kyllähän muistat itsekin, se litku, jostakin mädänneestä moskasta keitetty, sitähän ei syönyt kukaan. Köpi Kartano ei useinkaan ole nurrutuulella, mutta sinä iltana hänkin torveentui, sanoi että kukkaro oli tyhjä ja suolet lauloivat pitkänperjantain hallelujaa — — —

— Mikä se sellainen on?

— Sitä minäkin kysyin Köpiltä, mutta ei hän selittänyt, sanoi laukkuryssältä kuulleensa. Jonkinlaista huippuluokan viheliäisyyttä se tarkoittaa, nälkä jäytää, täi puree, koko mailma on musta kuin seittemästi tervattu pajan seinä. Sellaiselta mailma varmaan tuntui sinä iltana Köpin mielestä, ja melkeinpä muidenkin, ja kun ei keksinyt muutakaan, niin hän alkoi messuta molottaa siihen tyyliin kuin papit täällä venäläisissä kirkoissa, laitteli omia sanojaan ja päästeli välillä saarnanpätkiä, joilla ärsytti tuolla toisella puolen tupaa majailevia Karjalan poikia, jotka ovat totisia uskossaan. Kun ei hän saanut heitä yllytetyksi uskonsotaan, alkoi hän tiedustaa Kortesjärven pojilta, vieläkö heidän kirkkonsa ovissa on vitsaksesta vetimet, ne vanhat viittakrivat, joiden ainekset he ovat aikoinaan kähveltäneet härmäläisten mettistä, sieltä rintamailta rehuja ajellessaan? Mutta eivät eväänsä väräyttäneet Kortesjärven pojat, naureskelivat vain Köpin jutuille. Köpi siirtyikin sen jälkeen kielirintamalle, alkoi parjata rannikkopitäjien ruotsalaisia, sanoi heidän vääryydellä anastaneen suomalaisilta metsiä ja valmista peltoakin, kun olivat lahjoneet erään paska maanmittarin, antaneet sille kaksi lehmää ja varsan

lahjuksiksi, jolloin tämä oli toimittanut väärän jyvityksen. He joutuvatkin kaikki helvettiin, vöyriläiset ja muut mustasaarelaiset, kun ovat vielä väärillä kirjoilla anastaneet suomalaisten kalavedetkin. Ruotsalaiset pojat — heitä on kolme tässä meidän kasarminosassamme ja ovat oppineet jo aika hyvin suomea — ottivat syyttelyn vakavasti, ja kiukkuisin heistä paukautti Köpiä Herran sanalla, niin kuin Martikainen asian selitti, paiskasi nimittäin yhdellä sun jakamallasi suomenkielisellä Uudella Testamentilla osuenkin Köpiä suoraan naamaan. Pojat olivat tietysti heti kraveleista kiinni mäikyttäen kielitappelussa toisiaan pahanpäiväisesti. Siinähän sitä olikin piristystä taas yhdeksi illaksi, kun Iikka vielä hihkui vieressä, että »tapelkaa poijat, kyllä minä ostan nahaat!»

Nauraahan sille täytyi vielä jäljestäpäinkin tuollaiselle, aikamiehet tappelevat joutavan vuoksi, aivan kuin pikkupojat! Ja lisäksi miehet, jotka milloin tahansa ovat valmiit panemaan henkensä peliin aivan toisenlaisten asiain puolesta. Kummallinen on ihmisluonto! Ken kaikki sen ihmeelliset liikahtelut voi ymmärtää. Ja kuitenkin: kaikella on luonnolliset syynsä, tällaisillakin äkkiä päätellen aivan naurettavilla tupailloilla, jos niiden syntyjä rupeaa syvemmin tarkastelemaan.

Niin tuumiskeli Markun jutelman jälkeen Antti Hannila.

Näitä syitä ja syntyjä ei tällä kertaa ryhdytty sen enempää tarkastelemaan, sillä oven taas kerran avautuessa tupsahti tupaan ihana tuoksu: tuoreen lampaanlihakeiton taivaallinen lemahdus. Taitovoimistelija Heikkurinen oli oikea noita: hän oli suostuttanut muonamestari Habermannin antamaan tarvittavan määrän kuluneen päivän jäännösvarastosta valmiiksi kuorittuja perunoita Heikkurisen keitokseen, jonka hän nyt asetti koko kämppäkunnan nautittavaksi, melkein täyden ämpärillisen. Kuin leikaten katkesi keskustelu, grammari lakkasi laulamasta, kortit heitettiin kasaan. Puolentoistakymmentä miestä, kaikki tuvassa iltaa viettävät, saivat kunnon annoksen, eikä osattomaksi jätetty Hannilaakaan. »Jotka evankeliumia ilmoittavat, heidän pitää evankeliumista lampaanlihaa saaman», julisti Masa tuoden jonkun iltalomalla olevan muonapakin Hannilalle.

Tämäntapainen oli yksi lauantai-ilta Libaun kaupungissa, eräässä suomalaisen jääkäripataljoonan miehistötuvassa lokakuussa 1917. Eikä hullumpi ilta ollutkaan. Oli ollut monta huonompaakin — oli ollut, ja tuli tuonnempanakin olemaan.

SEITSEMÄSTOISTA LUKU

Pataljoonan suomalainen päällystö oli kutsunut Hotel Petersburgissa olevaan upseerikasinoon eri komppanioiden ja aselajien edustajia tiedotustilaisuuteen. Jääkärit istuivat riveiksi järjestettyjen pöytien ääressä kuunnellen selostuksia kotimaan tilanteesta ja myös muista asioista, jotka tavalla tai toisella olivat omiaan kiinnostamaan. Selostajana toimiva Oberzugführer lausui alkusanoissaan, että mukana olevat voivat selostuksen lopussa tehdä kysymyksiä ja myös esittää omia ajatuksiaan asioista.

Paljon olikin jälleen tapahtunut. Suomessa oli ollut suurlakko, jonka aikana oli sattunut monenlaista. Monin paikoin oli edelleen toimeenpantu ryöstöjä, joihin olivat osallistuneet eteläisten kaupunkien kurittomat ainekset ja venäläiset sotilaat, jotka nykyään tekivät Suomessa melkein mitä tahtoivat: takavarikoivat elintarvikkeita kaupoista, meijereistä ja yksityisiltä maanviljelijöiltä, täyttivät junat vapaamatkustajina ja tukivat punakaarteja aseilla ja avustuksilla. Mutta kuuluu Suomesta parempaakin. Tärkein tapahtumahan oli maan itsenäiseksi julistautuminen, josta juuri oli saatu tieto. Samoin oli tullut tieto siitä, että Suomen hallituksen odotettiin aivan lähiaikana valtuuttavan edustajansa jättämään Saksan hallitukselle pyynnön, että Saksa tunnustaisi Suomen itsenäiseksi valtakunnaksi julistautumisen. Kun tämä tapahtuu, silloin myös, niin uskotaan, on pataljoonan lähtö Suomeen itsestään selvä asia.

Oberzugführer piti tauon, jonka aikana kajautettiin ponteva eläköön. Sitten selostus jatkui:

Suojeluskuntien harjoitukset ovat käynnissä monin paikoin maassa ja erikoisesti Pohjanmaalla, joka on meille tärkeintä, koska todennäköisesti maihinnousu tapahtuu siellä. Ensimmäinen aselasti on onnistuneesti siirretty maihin, ja tuhansia kivääreitä on jo harjoittelevien suojeluskuntalaisten käsissä. Monissa pitäjissä on

jääkäri johtamassa harjoituksia. Selostaja puhui vielä pataljoonan omista sisäisistä asioista ja kehotti sitten saapuvilla olevia esittämään kysymyksiä tai ilmituomaan omia ajatuksiaan.

Olihan niitä, ajatuksia ja kysyttävääkin. Mutta kaikkihan ne olivat pikkuasioita, jos nyt tapaukset olivat kehittymässä siihen, että täältä todella päästäisiin lähtemään. Kolmas joulu oli jo useimmille jääkäreille tulossa täällä vieraalla maalla. Tulkoon vaikka neljäs ja viideskin, kunhan vain varmasti tiedettäisiin, että sitten olisi päämäärä saavutettu, se tehtävä, jota varten tänne oli lähdetty.

Puhuttiin kuitenkin näistä pikkuasioistakin, omista ja ajankohtaisista. Ruokahuolet olivat jokapäiväiset ja lähimmät. Nälkä oli vieraana jatkuvasti, eikö olisi mitään mahdollisuutta suurentaa annoksia, tai ainakin lisätä päivärahaa? Kun nälkä kalvoi sisuksia ja täit järsivät pintapuolta, niin helvetin kovalta tuntui monesti elämä. Päällystön ei pidä ihmetellä, jos pojat joskus pitkällä marssilla horjahtelevat. Itse he jaksavat paremmin, heillähän on yli kahden markan päiväraha, siitä riittää ruokaankin, mutta tavallinen jääkäri saa vain 55 penniä, joka riittää tuskin tupakkaan.

— Mutta ethän sinä poltakaan! joku huusi Vikke Särmälle, joka tovereitten edustajana pontevasti esitti nämä asiat. Vikke ei antanut välihuudahduksen häiritä, totesi vain totta olevan, ettei häneltä mene rahaa tupakkaan, mutta nytpä puhutaankin yhteisistä asioista. Kelpasihan niiden, joilla oli omia rahoja käytettävänä, mutta harvallapa oli. Jos sitten jotkut enimpään nälkäänsä kävivät hankkimassa muonanlisää maaseudulta tai jollakin tavalla kaupungistakin, niin heti syytettiin pahimmasta ja rangaistiin ankarasti. Nytkin on meidän komppaniastamme kolme miestä arestissa — — —.

Tuohon sanontaan »jollakin tavalla» tarrautui nyt Oberzugführer ja sanoi, että kysymyshän oli selvästä anastamisesta, sillä arestissa istuvat jääkärit olivat vaihtaneet tupakkaa ja säilykkeitä armeijan kengillä, aivan uusilla sitä paitsi, sehän oli tutkimuksessa selvitetty. Tosin selvisi sekin, että varsinaisia syyllisiä olivat saksalaiset, jotka olivat nuo saappaat besorganneet omista varastoistaan ja sitten vaihtaneet suomalaisille saaden heiltä vastineeksi naisten alusvaatteita! Erittäin hienoja olivatkin ja kalliita, mutta niiden alkuperä jäi tuntemattomaksi. Ei varmaankaan kukaan jääkäri ollut tuonut tuollaista varastoa mukanaan Suomesta? Vai mitä Gruppenführer Särmä arvelee?

Äsken korotuksen saanut Särmä rykäisi useaan kertaan, aivan kuin kurkkuaan peratakseen selitystä varten, mutta jätti sen kuitenkin antamatta. Päätti vain esityksensä ajatelmaan, että »yleisenä periaatteena jääkäreillä on sellainen ajatus, että saksalaiset täällä Liipaussakin rosvoavat kymmenen kertaa pahemmin kuin suomalaiset, ja heitä rangaistaan kymmenen kertaa vähemmän, ja myös tahdotaan kauttani esiintuoda ajatus, että päiväraha miehistöllekin korotettaisiin, ennen kuin kaikkien maha kuivettuu pilalle». Vikke katsoi tämän riittävän, eikä hän ryhtynyt väittelemään päällystön kanssa näiden edustajan selittäessä, että päivärahat määräsi Suuri päämaja, eikä se ollut anomuksista huolimatta korottanut miehistön päivärahoja, koska jääkäripataljoona oli lopullisesti määrätty rintamantakaiseksi joukko-osastoksi, jolla myös muona oli heikompaa kuin rintamajoukoilla. Vielä vähemmän Vikke katsoi asiakseen selittää, mistä olivat tulleet nuo hienot silkkihepenet, joilla vaihdettiin saksalaisilta saappaita ja saappailla juutalaisilta tupakkaa ja muonaa. Köpi Kartanohan oli erään tyttötuttavansa kautta saanut tietoonsa salaisen venäläisten varaston, jonka nämä Libausta peräytyessään olivat jättäneet erääseen makasiiniin. Siitä eivät tienneet saksalaiset, ja mistä taas venäläiset olivat tavarat rosvonneet, oli yhtä tietymätöntä. Näitä hepeniä oli myyty suoraan ja vaihdettu saappaisiinkin, mikä tietysti oli varomatonta, koska niiden kaupittelussa jouduttiin kiinni. Mutta asiahan oli jo takanapäin, kohta pojatkin pääsivät istumasta. Olipahan näillä kauppahommilla saatu omaan tupakuntaan huomattava muonanlisä, olipa pidetty pikku juhlatkin. Mitäpä tuosta enää selittelemään. Sitä paitsi pataljoonan ylifyyrerit tiesivät aivan hyvin tavarain alkuperän.

Myös Nestori Mankalalla oli päällystölle esitettävää. Kun hän sai puheenvuoron kuului iloisia huudahteluja tiedusteltaessa, valittaako Gruppenführer Mankalakin muonan vähyyttä, vaikka vatsa näyttää taas turvonneen? Mankala vakuutti, ettei ole turvonnut, kolme kiloa on painosta pudonnut, mutta hänellä on muuta asiaa. »Ollessani äsken lomalla Hampurissa — — —.» — »Naimatouhuissahan olit!» huudettiin. »Lomaa niihinkin touhuihin tarvitaan», selitteli Mankala hyväntuulisesti, mutta en siitä nyt kerro, vaan ilmoitan, että sain tavata muutamia Bahrenfeltin jääkäreitä, päällystön luvalla, niin kuin tiedätte. Olenhan antanut asiasta virallisenkin raportin, mutta tahdon vielä sanoa, että nyt olisi nopeasti toimittava silläkin taholla. Saksalaisten vääpelien rääkättävänä on meidän tove-

reitamme, ja useimmat erittäin kunnon miehiä ja hyviä sotilaita. Enimmät heistä haluavat nyt takaisin pataljoonaan, kun tietävät, että on toiveita pääsystä Suomeen. Eivät he taistelua tahdo väistää, päinvastoin, sitä varten he ovat lähteneetkin, mutta he eivät tahdo taistella saksalaisten puolesta, vaan Suomen.

Oberzugführer ilmoitti, että tämän asian järjestely on hyvässä menossa. Pataljoonan nykyinen päällikkö kapteeni Ausfeld ymmärtää näiden poikien viimetalvisen asennoitumisen aivan toisella tavalla kuin hänen edeltäjänsä ja on mukana järjestämässä heidän siirtämistään pois Bahrenfeldistä; osa jatkaa vielä työleirillä, toiset tulevat suoraan pataljoonaan. Vain pieni osa tuomituista jää toistaiseksi leiriin, sellaiset, jotka ovat syyllistyneet jatkuvaan kiihotukseen tai muulla tavalla osoittautuneet pataljoonaan soveltumattomiksi.

Tuli jälleen joulu. Se vietettiin innostuneen odotuksen tunnelmissa, saatiin ylimääräistä muonaa, saatiin pakettejakin, vieläpä enemmän kuin edellisenä jouluna. Ohjelmakin oli monipuolisempaa, jokaisella komppanialla oli mieskvartettejaan, eikä muistakaan ohjelmansuorittajista ollut puutetta. Enimmin suosiota saavuttanut ohjelmanumero oli näytelmäkappale, Kiven »Kihlaus». Se oli jo aikaisemmin esitetty erään komppanian tilaisuudessa, tällä kertaa sen saivat nähdä muutkin. Melkoisen vaivan takana oli esityksen aikaansaaminen, sillä näytelmän tekstiä ei ollut saatu valmiina, vaan se oli kirjoitettu muistin mukaan. Pataljoonassa oli monta, jotka olivat Kihlausta näytelleet, ken joulujuhlissa, ken nuorisoseurain tai muiden yhdistysten iltamissa, ja kun he nyt muististaan kirjoittivat rooliosuutensa saatiin kuin saatiinkin Kiven mainio komedia jokseenkin täydellisenä kokoon. Ja esitys — kelpasipa katsella ja kuunnella! Harvoin ovat totiset kraatarit ja kiukkuinen Herrojen Eeva saaneet osakseen jyrisevämpiä suosionosoituksia kuin jääkäreitten joulujuhlassa Libaussa.

Mutta joulun jälkeen alkoi jälleen mieliala painua.

Suomesta saatiin huonoja viestejä: venäläistä sotaväkeä saapui lisää maahan, vaikka olisi odottanut niitä ryhdyttävän siirtämään pois itsenäiseksi julistautuneesta valtakunnasta. Itse joulupäivänä oli venäläinen sotilasjoukko murtautunut taloihin Vaasan seudulla anastaen suojeluskuntalaisten aseita. Punakaartilla oli nyt pääkaupungissa jo pääesikunta, johon kuului epävirallisesti myös venäläisiä.

Miksi ei pataljoonaa siirretä kotimaahan? Täytyykö maan joutua jälleen venäläisten hallintaan ja olojen kehittyä täyteen anarkiaan, ennen kuin Saksassa ymmärretään mitä kello lyö?

Pataljoonan päällystö teki voitavansa saadakseen ensin Suuren päämajan ja sitten ulkoministeriön käsittämään, ettei Suomen asiat siedä enää viivyttelyä. Saatiin vain epämääräisiä vastauksia. Vuoden alussa saapui tietoja, että Saksan ja Venäjän välillä on alettu jälleen rauhanneuvottelut, ja siksi Suomen asiaa ei voida toistaiseksi ottaa esille. Pataljoonan päällystöstä tieto vuoti miehistöllekin, ja mielialat painuivat.

Seurauksena oli vuoden alussa työlomalle pyrkivien luvun lisääntyminen. Pataljoonan miehistön parhainta ainesta oli jälleen niiden joukossa, jotka kyllästyivät kuukaudesta toiseen toistuviin samankaltaisiin harjoituksiin ja halusivat päästä jonnekin Saksaan, maataloustöihin tai tehtaisiin. Mitään uutta ei enää tullut enempää aliupseerikoulutuksen kuin erikoisjoukkojenkaan ohjelmaan. Kaikki nuo komentosanat, ohjesäännöt, kenttäpuuhat ja tupapalvelut osattiin. Odotus vain jatkui kuukaudesta toiseen, samalla kun jokapäiväinen leipä oli paremminkin jokapäiväinen nälkä. Kademielin ajateltiin niiden miesten osaa, jotka pääsivät lähtemään kotimaahan komennukselle, mutta heitä oli vain muutamia. Jos pääsisi työhön, mihin tahansa, siellä saisi ainakin syödä kunnolla, tiedettiin. Yhtä hyvinhän sielläkin voisi odottaa pataljoonan lähtöä kotimaahan.

Useita työryhmiä lähtikin vuoden alussa Libausta länttä kohti, eri puolille Saksaa. Kaikkiaan oli pataljoonan poikia tällaisilla työmatkoilla tammikuun alkupuolella lähes parisataa miestä.

Pataljoonaan jääneiden joukossa oli edelleen myös sairaita. Talvisotaretkien vilustumisista oli seurauksena lukuisia keuhkotautitapauksia. Myös malaria oli jättänyt jälkitauteja. Nyt olisi voitu sairaita ja toipilaita toimittaa kotimaahankin, jos olisi ollut kulkuteitä. Ruotsin hallitukselta pyydettiin lupaa, että saataisiin sen maan rautateitse viedä Suomeen sairaita jääkäreitä, pois Saksan täpötäysistä sairaaloista, mutta tällaista lupaa ei saatu. Suomen miehet olivat sadat vuodet vuodattaneet vertaan Euroopan sotakentillä Ruotsin voittaessa valtaa ja mainetta, mutta nyt ei sillä taholla tahdottu antaa tämänvertaista vastalahjaa.

Pataljoonan miehistötuvissa ei Ruotsi ollut kovinkaan korkeassa kurssissa tällaisten tietojen saavuttua. Tiedettiinhän niiden lisäksi, että Pohjois-Ruotsissa oli alettu ahdistella etappijääkäreitä, useita

oli pidätettykin ja he istuivat Ruotsin vankiloissa. Joku koetti puolustella vanhaa emämaata selostellen puolueettomuusasenteen vaatimuksia ja varovaisuussyitä, mutta heitä ei kuunneltu.

Monenlaiset pilvien varjot vaelsivat Itämeren etelärannikolla ja eri puolilla Saksaa kiihkeästi kotiinpaluuta odottelevan puolitoistatuhantisen jääkärijoukon yllä. Eikä vähimmin huolen aihetta antanut kotimaan kohtalo: mitä sieltä alkaisi kuulua?

Saapui jälleen epämääräisiä tietoja, että Venäjän vallanpitäjät, jokin Lenin siellä, joka nyt piteli valtakunnan ohjaksia kukistuneen Kerenskin jälkeen, olisi antanut Suomen hallitukselle lupauksen täydellisestä itsenäisyydestä. Pian sen jälkeen kuitenkin tuli tietoja, että samat vallanpitäjät olivat antaneet Suomessa toimiville omille neuvostoilleen määräyksiä hoitaa Suomen asioita edelleen Pietarista annettujen ohjeiden mukaan, maan hallituksesta välittämättä. Ja samaan aikaan Suomen sosialistipuolueen virallinen johto ilmoitti, että senaatti tullaan erottamaan, koska se oli ryhtynyt järjestelemään maalle puolustuslaitosta siitä huolimatta, että se on jo olemassa: punakaarti. Kaartin päämaja olikin antanut tiukan määräyksen, että kaikki suojeluskunnat on riisuttava aseista.

Onko tähdissä kirjoitettu, että Suomen itsenäisyys jää muutamaksi paperipalaseksi, jotka Euroopassa edelleen raivoava myrskytuuli puhaltaa menemään kaiken maailman tietä?

Saksahan tietää kaiken mitä Suomessa on tapahtunut ja mikä uhka sen nuoren vapauden ovella väijyy, mutta sille ei nähtävästi merkitse yhtään mitään tämän pohjoisen maan kohtalo, siitäkään huolimatta, että Suomesta Saksaan tulleet parituhatta nuorta miestä ovat pakottaneet Venäjän pitämään ehkä satasentuhatta sotilasta sijoitettuna Suomeen, poissa taistelusta Saksaa vastaan, kun jääkäriliikkeen tiedoksitultua on pelätty kansannousua Suomessa. Ja ovathan jääkärit suoranaisella osanotollaankin sotaan helpottaneet Saksan sotaponnisteluja Missellä, Riianlahdella ja Aa-joella. Tietenkään se ei paljon merkitse, mutta pientä osamaksua kuitenkin Saksan uhrausten korvaukseksi — — —.

Kaikista näistä ja monista muistakin asioista puhuttiin tuiskuisena tammikuun iltana miehistötuvassa, jonka tuvanvanhin oli nyt Markku Ampiala.

Tästä koko jääkäriajan jokseenkin kokonaisena pysyneestä tupa-

kunnasta oli nyt useita miehiä poissa. Taitovoimistelija Huikkarinen oli kyllästynyt rauhalliseen oloon ja lähtenyt työlomalle. Lauri Valkama oli Suomessa, harjoitteli suojeluskuntia jossakin Pohjanmaalla samoin kuin Simo Ripsakin, jotka molemmat olivat menneet Vaasan saaristoon onnellisesti saapuneen aselastin mukana. Eräitä muitakin oli poissa, he olivat jättäneet niin Hotel Petersburgin kuin Rosenbauminkin tytöt suremaan päästyään erikoiskomennuksille kotimaahan. Poistuneiden sijaan oli tuvanvanhin Ampialan valvottavana olevaan tupakuntaan siirretty eräistä toisista miehistösuojista tilalle uutta väkeä.

Tavallinen iltapuuhailu oli käynnissä. Karjalan poika, Kaapro, helisytteli pitkin iltaa mandoliiniaan, joskus laulahtaenkin. Hänen ohjelmansa oli kuitenkin suppea, muutamia karjalaisia kansanlauluja, Vienan rannal, Laatokan meren randamil ja pari saksalaista sotilaslaulua, saksankieli kannakselaisittain lausuttuna. Kaapron ohjelman yksitoikkoisuus sai tupatoverit usein kyllästymään hänen soittoonsa, jolloin he panivat vanhan grammarin ulvahtelemaan jotakin loppuunkulunutta marssilevyä. Niin tapahtui nytkin. Melkein puhkikuluneelta levyltä rämisi Kolmikymmenvuotisen sodan marssi, jonka rätiseviin, vonkuviin ja kirskahteleviin rytmeihin upposi mandoliinin vieno helinä kuin kiurun liverrys variksen rääkynään.

Joku suuttunut sielu ilmaisi kyllästymisensä musiikkiin sieppaamalla levyn grammarista, sehän rämisi niin ettei kukaan saanut ääntään kuuluviin. Ja oli puhuttavaakin. Sillä pari miestä oli saanut tänään kirjeen kotimaasta, vaikka yleensä sieltä saapuvat kirjeet olivat viime aikoina olleet jokseenkin harvinaisia. Suomessahan odotettiin poikia kotiin, ei kirjoitettu. Nyt oli kuitenkin tapahtunut poikkeus, joka olikin hyvin ymmärrettävä, sillä molemmilla kirjeen lähettäjillä oli tärkeää kerrottavaa.

Useita tuvan asukkaita oli Aaro Pakkalan ympärillä hänen selostaessaan isänsä kirjettä. Siinä kerrottiin viime aikojen tapahtumista Suomen eduskunnassa. Kirje oli viipynyt matkalla toista viikkoa, joten siinä oli vanhentuneitakin tietoja, asioita, jotka oli jo luettu Suomesta saapuneista sanomalehdistäkin. Tärkeintä oli kuitenkin kansanedustaja Pakkalan selostus hänen oman puolueensa sisäisistä asioista. Sosialistien joukossa oli paitsi häntä itseään vielä monta, jotka eivät olleet taipuneet enemmistön painostukseen, vaan olivat edelleen lujasti maan täydellisen itsenäisyyden kannalla. Oli myös

monia horjuvia, jotka olivat äänestelleet ryhmän kokouksissa enemmistön mukana, vaikka oikeastaan ajattelivatkin toisin. Jos nopeasti sattuisi jotakin todella ratkaisevaa, jos saataisiin Saksan ja muiden suurvaltain tunnustukset itsenäisyydelle, jos venäläinen sotaväki saataisiin vähemmäksi ja hallitus saisi tarpeeksi voimaa palauttaakseen järjestyksen maahan, vieläpä jos jääkäripataljoonakin palaisi hallituksen käytettäväksi, niin voisi olla vielä mahdollista, että voisimme aloittaa itsenäisen elämämme ilman suurempia onnettomuuksia. Mutta kaiken pitäisi tapahtua nopeasti. Jokainen päivä pahentaa tilannetta. Helsingin ja Pietarin välillä on nyt jo liian paljon liikettä, monenlaista, mikä panee aavistamaan pahaa.

Hannes Korpela oli tänään kuullut, että Saksan ulkoasiainministeriön edustaja oli ottanut hyvin kylmästi vastaan jääkäreitten taholta esitetyn pyynnön pataljoonan lähettämisestä kotimaahan. Oli ilmoitettu, että aseleponeuvottelut Brest-Litovskissa ovat pääsemässä hyvään alkuun, eikä nyt sovi puhua Suomen asioista.

— Jumaliste, lähdetään kaikki työlomalle ja naidaan Saksan rikkaita sotaleskiä! — ehdotti Gruppenführer Martikainen, joka oli siirtynyt myös tämän tuvan vakinaiseksi asukkaaksi. Martikaisen ajatukseen yhtyi innokkaasti Kekki, Karjalan poika. Sen ku naiaa rikas tyttö ja ruvetaa saksmanniloiks! Samaha se mis vanhaks tulloo, Saksas vai Kiinas, loppu on ain samalaine: ku hampaat putovaat ni syyvvää puuroo. Mie vaa en tääl suremaa ruppee, en huomista päivää enkä tekemätöntä syntii, ain mies pärjää ku on ulkonäkköö. Olisiha mie siel kotpitäjäs saant rovasti tyttärenkii, vaa alko pelottaa, et en mie ossaa olla iha vakavissai iltahartauves, ja nii mie lähi karkuu ja tulin tänne — — —. Karjalan pojan iloinen höpsötys keskeytyy, sillä useat toiset olivat sitä mieltä, että jos kaikki tiet kotimaahan katkeavat, niin Saksaan ei jäädä, vaan lähdetään Amerikkaan. Siellä on tilaa ja siellä on suomalaisia ennestäänkin. Ratsumies Köpi Kartano hihkaisee, että minne vain, kunhan täältä pois. Hänelle olivat jo hiukan liian monipuolisiksi sukeutuneet naissuhteet Libaussa käyneet hankaliksi, joten olisi monessa mielessä terveellistä päästä vaihtamaan oleskelupaikkaa. Häntä odottikin työlomalle pääsy seuraavassa lähdössä. Mutta toista mieltä oli Vikke Särmä, joka ehdotti, että vallataan jonakuna yönä laiva Libaun satamassa, koko pataljoona marssii siihen ja seilaa Suomen rantaan, ennen kuin saksalaiset edes huomaavat, että täältä on lähdetty. Tuuma hyväksyttiin, ja Vikke, taitavana puhujana, valittiin

esittämään suunnitelma pataljoonan komentajalle kapteeni Ausfeldille. Tulkiksi määrättiin Nestori Mankala.

Mutta Mankala ei ollut nyt leikinlaskutuulella. Hänkin oli saanut kotimaasta kirjeen, joka oli saattanut hänet synkeihin ajatuksiin. Hän ei puuttunut ensinkään ehdotukseen tulkiksi rupeamisestaan, vaan kertoi kuulomatkan päässä oleville saamansa kirjeen sisällöstä. Siinä hänen lankonsa ilmoitti, että Nestori Mankalan nimissä ja omistuksessa oleva perintötalo, Mankalan tila, oli menossa — tai jo mennyt — toisiin käsiin. Tilan muodollinen ostaja oli saanut kauppakirjalle lainhuudon ja oli siis laillisesti tilan omistaja.

Tieto oli aivan odottamaton, mitään tällaista mahdollisuutta ei ollut juolahtanut Nestori Mankalan mieleen hänen sopiessaan tästä muodollisesta kaupasta viimeksi Saksaan lähtiessään ja päätettyään liittyä jääkäripataljoonaan. Kauppakirja tosin tehtiin täysin lainmukainen ja mainittiin siinä kauppasummakin, sangen alhainen, jo maksetuksi. Mutta suullisesti sovittiin kaiken tapahtuvan vain siltä varalta, että Saksaan menneitten omaisuutta yritettäisiin takavarikoida. Jos taas mitään tällaista ei tapahtuisi, olisi maatila ilman muuta Nestori Mankalan jälleen ja tuo muodollinen kauppakirja hävitettäisiin. Valeostaja oli jo aikaisemmin vuokrannut tilan maat, ja vuokrasuhde jatkuisi edelleen samanlaisena siksi kunnes omistaja palaisi. Jos hän jäisi matkalle, hävitettäisiin kauppakirja ja omaiset perisivät tilan.

Näin piti kaiken olla selvää ja olikin tähän saakka ollut. Mankala oli saanut runsaasti vuokrarahoja, omasta mielestään odottamattoman runsaasti. Monta iloista juhlaa oli niiden voimalla vietetty ja useita Hampurin-matkoja tehty. Kartanonomistaja Mankalanhan kannatti juhlia ja matkustella, kotona oli maata ja metsää, ei tarvinnut vuokrarahoja säästellä.

Ja nyt tuli tieto, ettei kotona ollutkaan mitään!

Voiko tällainen ryöväys olla mahdollinen? Saako tapahtua sellaista, että isänmaan asioille lähteneeltä lain varjolla anastetaan omaisuus selvät sopimukset rikkoen?

Mankalan ympärille kerääntyi yhä useampia kuuntelijoita ja kiivaita sanoja lausuttiin. Tuollaista tekoa oli vaikea uskoa todeksi. Ja voiko mikään lainhuudatus vahvistaa asiakirjoja, jos ne selitetään vain muodollisiksi, valekauppaa koskeviksi? Ei tule mitään! Tuo asia korjataan kohdalleen, kun päästään Suomeen ja pannaan kuntoon muutkin asiat.

Tämä oli yleinen mielipide. Sen pohdinta oli kiinnostanut koko tupakuntaa. Markku Ampiala ja Ville Koivumaa olivat jättäneet shakinpeluun, Iikka ja kolme hänen toveriaan panneet kortit syrjään, muutamat hyönteistutkijatkin olivat lopettaneet puuhansa, vetäisseet paidan päälleen ja tulleet kuuntelemaan. Keskustelun päätökseksi lausahti Iikka:

— Nyt sitä sitten ollaan samanlaisia, sinä ja minä.

— Miten niin samanlaisia?

— Ettei ole kummallakaan isänmaata.

— Älä höpise! Se on aivan toinen asia.

— Eikös siinä vain ole vähän eroa, jos toisella on jo perintönä kymmenet hehtaarit peltoa ja liki tuhat mettää, kivinavetat, salit ja kammarit ja keinumatuolit, mutta toisella vain tenavasta alkain nälkää ja kylmää, talvellakin aina varvas luuraamassa kengästä? Mulle kyllä sopisi vaikka jäädä tännekin ja naida rikas sotaleski, mutta en minä jää, en meinaakkaan. Riippuuhan asia vähän siitäkin, ettei sellaisen saksalaisen maatuskin kanssa pärjäisi puheessa, mutta ei maistuisi muutoinkaan. Kotia mennään ja tapellaan.

— Eiköhän sulla Iikka ole kotopuolessa jotakin muutakin, jonka puolesta tapella, kuin nälkä ja kylmä? Onhan Likomäki paremmanpuoleinen talo, ja Annu yhtä komea likka kuin nämä Saksan backfischitkin? Vai mitä tuumit? Köpi se heitteli Iikkaa tällaisella.

Mistä lienee Köpi tietoonsa saanutkin asian, ei Iikka itse ollut siitä liikoja puhellut. Mutta eipä hän ruvennut vastaankaan väittämään, tuumi vain, että sellaiset asiat ovat vielä harmaan pilven takana hänen kohdaltaan, niin ettei rupea itkettämään, vaikkeivät kaikki heinät siinäkään talossa kuivina latoon tulisikaan.

Kun kirjeitten esiintuomat asiat oli pohdittu, alkoi ilta kulua jälleen tavalliseen tapaansa. Mutta vielä ei ollut ennätetty saada millään puolella edes kunnon väittelyä syntymään, kun tupaan syöksähti pataljoonan lähetti ja kiljaisi huomion: tärkeä ilmoitus esikunnasta. Hiljaisuus syntyi kuin piiskalla sivaltaen, pojat olivat asennossa kukin oleskelupaikassaan. Tärkeä ilmoitus kuului:

— Saksan hallitus on eilen tunnustanut Suomen itsenäisyyden.

Ensin syvä hiljaisuus, sitten keuhkojen pohjasta: eläköön! Hurraa! Heil! Hoch! Sanoja sinkosi vuoroin ja sekaisin, mielialat muuttuivat yhdellä pyyhkäisyllä. Lennähtipä jo kuitenkin ensimmäinen pääsky tänä tammikuisena pakkasiltana! Avain on työnnetty pai-

kalleen, kohta lukko kirskahtaa ja avautuu ovi, jonka kynnyksen takana alkaa tie Suomeen — — —!

Kukaan ei enää ajatellut työlomille lähtöä. Unohtuivat Saksan rikkaat sotalesketkin, ei surrut Mankalakaan taloaan.

— Kaapro, hei, annahan sen piimänapposi kilkuttaa »Kallista kotimaata»!

Reippaasti se helähtikin Kaapron soittimesta, ja vielä reippaammin kajahti monesta kymmenestä kurkusta:

»Hurraa nyt komppania kotiamme kohden,
Suomemme suloisille saloille!
Oi kallis kotimaa, Suomi sulo pohjola,
ei löydy maata sen vertaista!»

Pari kolme päivää riitti saapunut tieto pitämään mielialat iloisen odotuksen vireessä. Sitten tuli jälleen takaiskuja. Rauhanneuvottelut olivat saaneet uutta vauhtia ja Suomen asiat oli siirretty entistä kauemmaksi taka-alalle. Talvikin kiristyi, tuli muutama tuima pakkaspäivä, ja sitten satoi lunta vuorokausikaupalla yhtämittaa, useana päivänä oli miltei kaikki liikenne kaupungissa pysähdyksissä. Tehtiin lumitöitä, sitten alettiin taas konekivääriharjoitukset, yrittivätpä ratsumiehetkin olla liikkeellä. Jotenkin koetettiin mielialaa piristää: komppanioilla oli illanviettoja, pataljoonan laulumiehistä koostunut kuoro harjoitteli suomalaisia ja saksalaisia lauluja, puhuttiin myös tulossa olevasta juhlasta — milloin, missä ja mikä aiheena, siitä ei oltu lähemmin selvillä.

Viikon kuluttua siitä kun Saksa tunnusti Suomen itsenäisyyden lähti taasen lähes parikymmenhenkinen työkomennuskunta Saksaa kohti. Sen matka oli jo peruutettu, mutta asioitten jälleen painuessa sammaleen annettiin lähtölupa uudelleen.

Samana iltana kun tuo työryhmä lähti Saksaan, sattui eräs noita tapauksia, jotka nousevat kuin kuplat masentuneitten mielialojen sameista pohjavesistä ja joita oli sattunut pataljoonan keskuudessa muutamia jo aikaisemminkin.

Oli kylmä ja hämäränsakea päivä, pilvet näyttivät matelevan vain hiukan kattojen yläpuolella, ja merellä ajelehti harmaita sumuvuoria. Miehistötupien makuupaikkojen reunamilla roikkui märkiä vaatekappaleita, saappaat ja sukat olivat kuivumassa, lamppujen valokin näytti samentuvan iltaan mennen. Moneen päivään ei ollut

saatu mitään muita tietoja ulkomaailmasta kuin mitä suuresti pienentyneet saksalaiset lehdet kertoivat. Oli totuttu jo kotimaan lehtiin, niitä oli tullut säännöllisesti kesästä alkaen, mutta nyt olivat nekin juuttuneet jonnekin, oli kohta viikko viimeisten kotimaan viestien saapumisesta. Tuntui kuin maailman liikahtelu olisi pysähtynyt suomalaisen jääkärin elämäntien kohdalla ja heidät haudattaisiin kohtaloineen kaikkineen noihin ympärille kasvaviin kinoksiin.

Tuvassa muutamat miehet puhdistelivat kivääreitä huomista tarkastusta varten. Joku merkityksetön sana lausuttiin silloin tällöin, mitään jatkuvaa keskustelua ei virinnyt.

Mukana oli myös Aaro Pakkala, joka oli samanaikaisesti toisten kanssa aloittanut kiväärinsä puhdistuksen, mutta sitten lopettanut puuhailun ja istunut pitkän aikaa omissa mietteissään, pää painuksissa eteensä tuijotellen. Jo useita päiviä oli tuo aikaisemmin niin reipas poika ollut tavallista hiljaisempi, tänä iltana hän näytti painuneen entistä pitemmälle mietiskelyn viidakkoteille. Toveritkin olivat sen huomanneet ja yrittivät temmata Pakkalaa irti ajatuksistaan. Niinpä nytkin enimmän puuhailun päätyttyä Hannes Korpela siirtyi Aaro Pakkalan luokse tämän istuessa vuoteensa reunalla, Iikka Harjunpää vierellään. Korpelan tullessa sanoi Pakkala:

— Mikä jumaliste sinutkin Hannes Korpela tuolla iällä ja jo elämää kokeneena sai lähtemään tänne? Sotaan, tappamaan ihmisiä? Käsitäthän, kuinka saastaista tämä kaikki on!

— Sota on likainen juttu, sitähän ei voi kieltää. Mutta emmehän me ole vastuussa sen aikaansaamisesta.

— Koko elämä on likainen juttu, jos sitä vähänkin enemmän ajattelee.

— Parasta ettei ajattele. Elää mukana vain, täälläkin.

— Elää? Täällähän ei kukaan elä! Täällä vain odotetaan. Eletään tyhjiössä, alinomainen absoluuttinen tyhjyyden tuntu. Tyhjänkäyntiä. Ihmisen ainoan elämän tyhjänkäyntiä vuosikaupalla. Parasta lähteä.

— Minne lähteä?

— Helvettiin!

— Sinnehän aina keritään.

Pakkala lopetti, ei vastannut enää Korpelan kysymyksiinkään. Iikka istui edelleen vuoteen pääpuolessa työtään lopetellen, mutta samalla syrjäsilmällä seuraillen Pakkalaa.

Korpelan lähdettyä omalle puolelleen Pakkala istui hetkisen

ääneti ja sitten äkkiä riipaisihe toimintaan: sieppasi kiväärin vierestään, asetti sen piipunsuun leukansa alle ja aikoi samantien isovarpaallaan painaa liipaisinta. Kaikki oli käynyt hyvin nopeasti, mutta yhtä nopeasti puuttui asiaan vieressä istuva Iikka, joka oli huomannut, miten Pakkala vähän aikaisemmin oli ladannut kiväärinsä. Silmänräpäystä ennen kuin Pakkalan isovarvas painui liipaisimeen iski Iikan nyrkki Pakkalan päähän, jolloin laukaus samassa pamahti, mutta kuula lensi kattoon aikaansaaden vain rappauksen varisemisen sateena alas.

Äkkihätkähdystä seurasi huoneessa hälinää ja juoksua, sitten hiljaisuus. Pakkala hypähti seisalleen ja näytti ensin aikovan syöksyä Iikan kimppuun, mutta mieskehän pusertuessa ympärille hän heittäytyi pitkäkseen vuoteelleen painaen kasvot pielukseen. Siinä hän makasi yöhön saakka sanaakaan puhumatta.

Eikä tapauksesta enempää puhuttu muutenkaan. Vääpelille ilmoitti tuvanvanhin, että Pakkalalta oli unohtunut panos piippuun, sattui vahingonlaukaus, ei sen kummempaa. Kerrankos sellaista tapahtui.

Seuraavana iltana saatiin tieto paljon vakavammasta tapahtumasta: työlomalle meneviä suomalaisia jääkäreitä ja saksalaisia lomalaisia kuljettava sotilasjuna oli Osnabrücken kaupungin luona törmännyt toiseen junaan, ja yhteentörmäyksessä kuoli kaksitoista suomalaista.

Sinä iltana eivät soitot soineet miehistötuvissa. Hyvät toverit ja urheat soturit olivat odottamatta joutuneet viimeiseen iltahuutoon täällä kaukaisella maalla. Jokainen heistä oli lähtenyt hakemaan maalleen vapautta, kotiinpaluun piinaavaa pitkittymistä lyhentääkseen he olivat lähteneet työhön, heti hetken tullen saapuakseen takaisin toverien luokse. Mutta he eivät enää koskaan saapuisikaan. Suomalaista jääkäripataljoonaa oli kohdannut vakavin menetys koko sen kolmivuotisen vaelluksen varrella.

Tuo murheellinen tapaus kuitenkin aivan kuin siirsi muutamaksi päiväksi omat pienet harmit taustalle. Jäljellejääneillähän oli toivo, täytyihän lähtöhetken joskus tulla, mehän elämme — ja lähdemme! Nuo kaksitoista eivät palaa, he ovat palveluksensa suorittaneet ja matkansa päättäneet.

Tuli pataljoonan juhlakin. Ja siitä tulikin todellinen juhlahetki,

sillä oli juuri saatu tietää, että pataljoonan lähtö kotimaahan oli nyt varma, lähtöhetkestä vain oli kysymys.

Juhlassa tapahtui muutakin mieliä kohottavaa: pataljoonan oma marssi laulettiin. Pataljoonan oma poika oli sepittänyt sanat ja Suomen suurin säveltäjä oli tehnyt sävelen. Suomessa oli marssi jo esitetty, ja nyt kajahtivat sen ylväät säkeet ensi kerran sen joukon keskellä, jonka mielenliikahteluista ja sydämenlyönneistä nuo sanat kertoivat.

— — —

Satu uusi nyt Suomesta syntyvä on,
se kasvaa, se ryntää, se voittaa.

Sen leijonalippua jääkärien
käsivarret jäntevät kantaa
yli pauhun kenttien hurmeisten
päin nousevan Suomen rantaa!

Laihtuneet, tuimailmeiset soturikasvot värähtelivät. Runon ja musiikin henki sulautui saumattomasti soturihenkeen tässä marssissa, jokainen tunsi sen omakseen, oman sielunsa osaksi. Kohtalo käänsi tuona vavahduttavana hetkenä kasvonsa jälleen pois varjon puolelta valoa kohti. Toivo sai uskon siivet.

Tammikuu loppui, ilmatkin jo hieman lientyivät.

Silloin saapui hätkähdyttävä tieto: Suomessa taistellaan! Hallitus on paennut pääkaupungista. Kapinalliset vangitsevat eduskunnan jäseniä, useita on jo murhattu. Nuoren valtion itsenäisyys, jonka jo neljän valtakunnan hallitukset ovat tunnustaneet, on lyöty pirstaleiksi. Pietarista virtaa aseita, venäläisiä joukko-osastoja yhtyy punakaartilaisiin, suojeluskunnat taistelevat epätoivoista taistelua siitä huolimatta, että Pohjanmaalla on venäläiset joukot riisuttu aseista. Kaikkialta kuuluu huuto: milloin jääkärit tulevat? Ne vajaat sata jääkäriä, joiden johdolla ja joihin luottaen nyt taistelevat talonpoikaisjoukot ovat ryhtyneet puolustamaan maan nuorta vapautta ja kukistamaan kapinaa, eivät riitä alkuunkaan alipäällystöksi ja päällystöksi. Koko eteläinen Suomi on anarkian vallassa. Missä jääkärit viipyvät?

Jääkärit makasivat laverilla Libaussa ja odottivat — odottivat —.

Suuri päämaja oli ilmoittanut: jääkäripataljoona lähetetään kotimaahan. On vain saatava ulkoministeriön suostumus.

Ulkoministeriö ilmoitti: jääkäripataljoona lähetetään Suomeen, on vain odotettava vielä, ettei tuolla lähettämisellä häiritä aselepo-neuvotteluja.

Ja sitten, helmikuun 6. päivänä, pataljoonan esikunta ilmoitti: jääkäripataljoona valmistuu lähtöön. Jo seuraavana päivänä matkustaa 100 jääkäriä Danzigiin ja jatkaa sieltä kahdella laivalla Suomeen viemään aseita ja sotatarvikkeita. Pataljoona kokonaisuudessaan lähtee heti kun kaikki lomautetut jääkärit ovat saapuneet pataljoonaan ja muut matkavalmistukset on suoritettu.

Muutaman päivän kuluttua olivat eri puolille työpaikkoihin ja leireille hajaantuneet jääkärit jälleen pataljoonassa. Vallitsi tulinen kiire, sillä suomalaiset laivat saapuivat ja kaikki oli saatava nopeasti valmiiksi. Berliinistä tuli vaunulastillinen siviilipukuja, sillä monen kotoa lähtiessä päällä ollut puku oli vuosien varrella hävinnyt tai lopullisesti risautunut, ja kotimatka oli saatujen määräysten mukaan suoritettava siviilipuvuissa, kuljettaessa Ruotsin aluevesien kautta.

Pataljoona oli kokoontunut viimeisen kerran Saksan alueella vihreisiin asepukuihinsa pukeutuneina paraatiin. Pataljoonan komentaja kapteeni Ausfeld ilmoitti sotilaallisen lyhyesti, mutta ääni viime sanoissa liikutuksesta värähtäen:

»Saksan ylimmän sodanjohdon nimessä hajotan täten Kuninkaallisen Preussilaisen Jääkäripataljoonan 27. Eroatte nyt saksalaisista tovereistanne lähteäksenne syntymämaahanne. Kiitän teitä, jääkärit, siitä työstä, mitä kolmen vuoden aikana olette Saksan armeijassa tehneet, ja toivon teidän onnistuvan kotimaassanne osoittaessanne mitä olette täällä oppineet. Eläköön Suomi!»

Nuo sanat kajahtivat silloin viimeisen kerran Libaun kasarmien paraatikentällä yli tuhannesta suusta. Ja niiden sanojen näkyvänä symbolina, kuin uuden päivänkoiton merkkinä, kohosi rivien edessä ilmaan ensi kerran jääkärilippu. Kohosi myös tuhat kättä, tuhat raudanlujaa jääkärikämmentä tuhannelle ohimolle.

Välittömästi sen jälkeen leijonalippu neljine kotkineen kannettiin alttarin eteen Libaun Kolminaisuuskirkossa. Jääkäripukuinen pappi lausui vihkiäissanat, ja niiden jälkeen astui kaksikymmentä vihreäpukuista lipun ympärille vannoen omasta ja jokaisen jääkärin puolesta suojelevansa tätä lippua ja sen nimessä uskollisesti palvelevansa Suomen laillista hallitusta.

Kuin teräkseen taottuna liikahtamattomana taistelutahtona, hä-

dässä olevan Suomen varmimpana suojamuurina, seisoi vihreä pataljoona, kevään ja toivon tuhatmiehinen joukko oman lippunsa edessä vanhan temppelin holvien alla kuoron laulaessa:

Hän tahtoo, hän mahtaa ett' oikeus voittaa
ja meitä seuraa taisteluhun — — —
Sä, Herra, johdat, siis kunnia Sun!

Tämän jälkeen Libaun kaduilla näkyi vielä muutaman päivän aikana suomalaisia jääkäreitä vihreissä asepuvuissaan. Kaduilla ja kahviloissa ja kaupasta kauppaan liikkui iloisia poikia, jotka ostelivat monenlaista pikkutavaraa, tai suuresti surkeilematta antoivat mennä viimeisen kopeekan ja pennin tutussa Rosenbaumissa ja muissa kahviloissa, Hotel Petersburgissakin, kenen rahat vielä sinne saakka yltivät. Iltaisin kaikui iloinen laulu ja soivat pelit miehistötuvissa. Nurjaa naamaa ei näkynyt.

Jotakin kuitenkin tapahtui, joka poikkesi yleisestä menosta näinä lähdön edellisinä päivinä.

Pataljoonaan oli työleireiltä palautettu muutamia sellaisiakin, jotka eivät olisi suuresti surreet, vaikka eivät olisi palaamismääräystä saaneetkaan. Mutta nyt pataljoonaan tultuaan heidätkin tempaisi mukaan yhteinen innostus. Vierasta oli ollut olo Saksan sisämaassa, rakas oli kotimaa jokaiselle, vaikka olisi sen viimeaikaisista tapahtumista ajatellutkin hiukan toisin kuin toverit. Lähestyvä lähtöhetki alkoi tuntua juhlalta noille muutamillekin.

Noihin muutamiin kuului Romppaisen Eetukin, joka oli myös saanut paluukäskyn ja saapunut. Eetua ei ollut lähetetty rangaistusleirille, sillä eihän hän ollut tehnyt mitään varsinaista rangaistavaa tekoa, olipahan vain soitellut suutaan suutaroidessaan ja muuallakin ja sen vuoksi lähetetty saappaiden tekoon erääseen Saksan pikkukaupunkiin samaan aikaan kun pataljoona lähti Aa-joen talvitaisteluihin. Siellä hän oli suutaroinut, oppinut jotenkuten ymmärtämään saksankieltä ja jonkin verran puhumaankin. Hiukan hänen entiset tupatoverinsa hämmästyivät Eetun ilmestyessä varuskuntaan ja touhutessa lähtöpuuhissa muiden mukana, mutta kun Eetu ei enää leukaillut aikaisempaan tyyliin ja näytti muutenkin sulautuvan yhteisiin puuhailuihin kaikkien muiden tavoin, unohtuivat entiset, tuumittiin vain, että saappaissa marssitaan Suomenkin sodassa, tarvitaan Romppaisen Eetua sielläkin.

Mutta eräänä iltapäivänä Markku Ampiala, Gruppenführer ja tuvanvahti, kiinnitti huomionsa Romppaiseen. Tämä kuljeskeli hiukan levottomasti, katsoi usein kelloonsa, puheli sitten tuvan etäisimmässä nurkassa Tuharin kanssa, minkä jälkeen molemmat lähtivät yhdessä kaupungille. Tänä iltana olikin koko pataljoonalla iltaloma, oltiinhan oikeastaan siviilimiehiäkin.

Markku vilkaisi ympärilleen: keitä oli jäljellä tuvassa? Siellä oli Vikke Särmä, joka tutki ohjesääntöä, vuoteellaan lojuivat Iikka ja Masa, Ville näytti kirjoittelevan jotakin, Hannes Korpela luki Suomesta saapunutta sanomalehteä. Markku valitsi joutilaimman parin, Iikan ja Masan, mainitsi muutamalla sanalla epäilyksensä Romppaisen ja Tuharin lähdöstä ja kehotti poikia mahdollisimman huomaamattomasti seuraamaan heidän matkaansa ja ottamaan selvää minne he menevät ja mitä Romppainen mahtoi puuhailla. Aivan tavallinen kahvilassa käynti tuskin oli kyseessä, niin Markku arveli.

Pojillahan oli aikaa, he lähtivät heti.

Romppainen ja Tuhari taivalsivat vähän matkaa keskikaupungilla ja poikkesivat sitten laitakaupungille johtavalle poikkikadulle. He eivät pitäneet kiirettä, tarkastelivat näyteikkunoitakin matkan varrella eivätkä näyttäneet mitenkään olevan huolissaan seuraajista, joita laitakaupungin kehnossa katuvalaistuksessa ei olisikaan ollut helppo huomata. Saatuaan jo keskikaupungilla matkaajat näköpiiriinsä oli Iikan ja Masan helppo varjostaa heitä siksi kunnes he pysähtyivät pienen kahvilan edustalle. Sen oven yläpuolella roikkui metsäsian torahampaista päätä esittävä kuva, melkein kadun tasalla olevista ikkunoista loisteli valoa ja sisältä kuului äänten sorinaa. Hetkisen seisottuaan oven edustalla ja katseltuaan ympärilleen menivät Romppainen ja Tuhari sisään.

Vähän aikaa odotettuaan painuivat Iikka ja Masa heidän perässään.

Olipa oikea sota-ajan oluttupa, kellarikorsu, täynnä savua ja oluenhöyryä ja keitetyn kaalin tuoksua. Etäisimmässä nurkassa kurnutteli haitari jotakin liettualaista tanssinsäveltä. Kellarissa oli useita lamppuja, mutta niiden valo loisti himmeän punervana tupakansavun takaa. Puhuttiin saksaa ja liettuaa, jossain pöydässä venäjääkin. Pojat pyysivät »piiriä» ja heittivät lantin tahmaiselle tiskille, vaahtoavat tuopit tuova tyttö lirkutti liettuaa ja saksaa,

Iikka sanoi »javool», Masa taputti tyttöä pullevalle poskelle, ja sitten lähtivät pojat kiertämään kellaria istuinpaikkaa etsien. Olisi sellaisia ovensuupuolella ollutkin, mutta he kulkivat kuitenkin varovasti ympärilleen tähyillen huoneen perälle saakka. Kierros oli turha: Romppaista ja Tuharia ei näkynyt. Pojat istuivat ainoille huoneen perällä oleville tyhjille tuoleille, maistelivat oluttaan ja tuumiskelivat minne miehet olivat häipyneet? Baaritiskin takana oli paitsi keittiön ovea toinenkin ovi, Iikka sen oli huomannut, mutta mahtoiko se johtaa johonkin pienempään huoneeseen? Siitä oli otettava selvä, sillä jossakinhan täällä näkyvistä häipyneitten täytyi olla. Jospa kurkistettaisiin oven taakse?

Pojat joivat tuoppinsa tyhjiksi, sitten sanoi Masa, että pitäisiköhän kysyä siltä tytöltä, se oli sellainen eläväsilmäinen knääkkä, että onko sen oven takana ketään vai onko huone tyhjä? Mutta mitäs oli tyhjä saksaksi? Iikka ei muuta muistanut kuin saksalaisen vääpelin ärjynnät »ist leere», ja sillä se meinasi jotakin sellaista, että piipusta on panos poissa. Masalle ei ollut sattunut jäämään mieleen tämäkään, mutta päätettiin yrittää sitä. Pojat menivät äskeisen tytön luokse, joka hymyili iloisesti ja jutteli mitähän lie, kunnes Iikka osoitti peukalollaan läheistä ovea ja sanoi: ist leere? Nein, sanoi tyttö ja pudisti päätään ja alkoi taas jutella, mutta sitten horjui tiskin ääreen juopunut matruusi ja paiskaten kopeekoita tiskille pyysi olutkolpakon. Tyttö käännähti täyttämään tuoppia, ja heti tytön käännettyä selkänsä asteli Iikka tuolle suljetulle ovelle. Mutta juuri kun hänen piti tarttua avaimenkahvaan, ovi avautuikin ja aukkoon ilmestyi Tuhari, tuli sellaista vauhtia, että törmäsi pahki Iikkaan. Ovi painui kiinni jälleen ja huoneesta kuului Romppaisen huikkaus, hän käski Tuharia odottamaan, mentäisiin yhdessä.

— Häh — kah — Iikka! Ja Masa? — Tuhari pysähtyi suu auki ja silmät ymmyrkäisinä poikien eteen. Iikka tiedusti ovea osoittaen:

— Ketä siellä on?

— Se suutari siellä on, Romppainen, ja kaksi miestä, jotka rupesivat kyselemään kaikenlaista — — —.

— Mitä ne kyselivät?

— Sitä, että koska on sanottu lähdettävän Suomeen ja että onko viety aseita laivoihin ja paljonko on miehiä — — —.

— Sanoitko sinä?

— Mitäs minä — kun on kielletty puhumasta mitään — — —.

— Sanoiko Romppainen?

— Ei sekään sanonut, niin vain sanoi, että on juuri tullut Saksasta eikä tiedä mitään. Sitten minä arvasin, että nehän ovat varmasti vaarallisia, ja lähdin pois.

Iikka aukaisi oven ja painui sisään, Masa ja Tuhari perässä. Pienen huoneen perällä olevan pöydän luona seisoi kaksi miestä, Romppainen oli lähempänä ovea. Toinen mies puhui hänelle jotakin kiivaasti viittilöiden, mutta lopetti heti oven avauduttua. Molemmat vieraat miehet olivat pienikokoisia ja siviilipuvussa. Iikan harpatessa heitä kohti sieppasi toinen taskustaan revolverin, mutta ennen kuin hän ennätti ojentaa kätensä, oli Iikan koura pusertunut miehen ranteeseen ja taskuase putosi lattialle, josta Masa sen sieppasi. Toinen ei yrittänytkään vastarintaa, hän vain puhua kimitti, joskus ääni aivan vingahteli, mutta sanat olivat selvää suomea. Jääkäripataljoonan miehiä ei hän ollut, eivät pojat ainakaan häntä sellaiseksi tunteneet. »Mitä te täältä haette? Kuinka te tulette meidän yksityiseen huoneeseemme? Keitä te olette? Painukaa tiehenne, kuuletteko — — —!»

— Ketäs nämä heput ovat? tiedusti Iikka Romppaiselta.

— En minä heitä tunne, tämä suomenpuheinen tuli aamupäivällä kadulla vastaan ja antoi tämän paikan osoitteen, lupasi tarjota hyvät oluet, kun sattui suomalaisen tapaamaan. Käski ottaa jonkun toisen mukaan, sanoi, ettei ketään päällysmiehen tapaisia, vaan jonkun alemmasta päästä. Niinpä otin tämän Tuharin — — —.

— Oletkos aukonut pääräsi heille ja päästellyt kiellettyjä? kysyi Iikka. Romppainen sanoi, ettei niin hivenen hiventä, sen tietää Tuharikin, joka on koko ajan ollut paikalla. Suomea on puhutta, ja tuo toinen onkin ryssä, vaikka vähän se tuntuu saksaakin solkottavan. Iikka oli asettunut ummikon taakse ja pusertanut sen molemmat ranteet suuriin kouriinsa, niin ettei mies päässyt hievahtamaan, mutta puhumaan hän pystyi, saksaksi yritti toverilleen selittää, että tämä käskisi miesten heti painua helvettiin ja jättää heidät rauhaan, tai pahat seuraisi. Toinen yritti selittää kaiken tuon suomeksi, koetti panna joukkoon vähän omaansakin, mutta Masa tinttasi miestä kesken selityksen hieman epätoverillisesti vasten suuta ja sanoi, että kannattaako tässä ruveta laajempiin sananselityksiin, vai mitä, Iikka? Oltiin samaa mieltä, ja Iikka sanoi, että nyt lähdetään, mars mars! Molemmat miehet kieltäytyivät. Tuntui turhalta haaskailla enempiä komentosanoja, Iikka yksinkertaisesti tarttui omaa vankiaan lujin kourauksin kauluksesta ja takapuolesta, heitti

hänet selkäänsä ja lähti astelemaan ovea kohti käskien toisten tuoda kaverin perässä. Tuhari aukaisi oven, Masa työnsi omaa vankiaan, ja Romppainen marssi varmistaen selustan.

Ovensuupuolella istuvat huomasivat merkillisen kulkueen sen ilmestyessä takahuoneesta, äänten sorina hiljeni, kuului vain ihmetleviä huudahduksia ja kysymyksiä, joihin ei kukaan vastannut. Oven ulkopuolella huitaisi kylmä helmikuinen pakkasilma vastaan. Iikan vanki kiljui ja koetti viittomalla näyttää, että hänen päällysvaatteensa ovat sisällä, eteisessä. Palattiin eteiseen, etsittiin vaatteet, ja saatuaan ne päälleen mies solkkasi saksaa ja koetti saada ympärille tunkevia sotilaita avukseen, mutta kun Romppainen miehiin viitaten kuuluvasti julisti, että »ryssiske spioon», niin sotilaat hohottivat ja huusivat: »An den Galgen, hängen, hängen!» Kun toinen vanki sekä Romppainen ja Tuhari olivat saaneet takkinsa ja lakkinsa — Iikka ja Masa eivät niitä olleet päältään ottaneetkaan — lähdettiin matkaan, Masan ja Iikan kourat lujasti vankien kauluksessa. Vielä kadulle kuului oluttuvan höyrypilviä hengähtelevästä avoimesta ovesta sotilaitten hohotus ja huutelua: hirteen, hirteen!

Molemmat vangit vietiin kasarmille. Heitä kuulusteltiin ja saatiin sen verran selville, että suomeapuhuva mies oli jossakin jääkärien Saksaan tulon jälkivaiheessa liittynyt heidän seuraansa, mutta häipynyt omille teilleen jo ennen pataljoonaan saapumista, eikä ollut sen koommin näyttäytynyt. Parikin edelliskeväänä pataljoonaan saapunutta oli tuon naaman tuntevinaan. Mies itse kieltäytyi mitään puhumasta tai tunnustamasta. Kuka oli toinen, siitä ei saatu mitään selvää. Vangit jätettiin lähtökiireissä saksalaisten huostaan eikä heistä sen koommin kuultu.

Samana iltana olivat myös Romppainen ja Tuhari kuulusteltavina, mutta mitään kummempaa syntiä ei heidän viakseen löydetty. Heitä kuulustellut Zugführer sanoi kuitenkin Romppaiselle, että onpahan sen verran heikkoa selityksissäsi, että koskas suutari olet ollut, niin suutariksi saat jäädäkin, tai kuormastomieheksi, katsotaanpahan sitten kun Suomeen tullaan, mutta tuskinpa jääkärin asepukua päällesi saat. Eipähän Romppainen tuosta suruun sortunut, tuumi vain naureskellen, että mitäpä siitä, tuttua puuhaa se suutaroiminen on ja melkein terveellisempääkin kuin sotahommat — — —. Kuulustelun päätyttyä ja tuiman fyyrerin mentyä antoi Romppaisen Eetu kämppätovereille laveamman meriselityksen, niin kuin hän sanoi. Väitti heti arvanneensa tuon inisevän vino-

naaman häntä aamupäivällä kadulla puhutellessa, että mies oli jokin sota-aikojen tänne kuljettama paskiainen, sellainen roskatunkioita kaiveleva kulkukoira, joka luuli saavansa hänen avullaan fläskinpalan soppapakkiinsa. Mutta hän tuumasi, että eipähän tuossa paljon vanhene vaikka antaa sen yrittää, saapahan kuulla minkätapaisia asioita mies koettaa laukkuunsa kahmia, helppohan on sanoa au fiitersee, kun ensin kietaisee naamaansa muutaman olutseitelin, niin kuin se lupasi.

— Kuinka se sun juuri haistoi sopivaksi tietojen lähteeksi? Arvasi suomalaiseksikin? ryhtyi Köpi Kartano kuulustelemaan.

— Ei siinä mitään arvaamista ollut, sehän tunaili näyteikkunan ääressä, kun yksi pataljoonan poika tuli siinä vastaani ja vaihdettiin muutama sana. Poika meni menojaan, ja silloinhan se kuvatus hiippaili viereen ja rupesi vikisemään. Äänikin sillä oli kuin kuolleena syntyneellä vasikalla.

— Entäpä se haisteli sua, onhan sun nutuissasi selvä suutarin haju, ja suutarit ovat vielä pahempia suupaltteja kuin avissoonien vasaramiehet, leukaili Köpi ja kysyi sitten, miksi Romppainen Tuharin otti mukaansa?

— Tuhari on ainoa mies tässä kämpässä, joka ei päästele leuoistaan liikoja. Ja jotakin merkitsee ulkonäkökin: kaksi tällaista siromuotoista nuorukaista sopii seurustelemaan paremmankin väen kanssa, kuka viitsisi katsella tuollaisia tikuista tehtyjä hankisääskiä, honkkeluksia, laihoja että aurinko läpi paistaa — — —.

Kelpasi nauru, mutta annettiin takaisin: »Kaksi kuin samalla lestalla tehtyä sianmakkaraa, toisella hiirenpipanat silminä, toisella nokka kuin lekkerin tappi! Tuharissa on kuitenkin ruotoa mieheksi asti ja voimaa vaikka kahdeksikin, mutta tuollainen suutari-mossikka, sian silmät, kiinalaisen nenä ja porsaansalvajan sielu! Oikein teki zugfyyreri kun ei luvannu sua sotaan päästää, sattuisit vielä säikähtämään ja kuolisit, tulisi niin ruma ruumiskin, että varsiluudalla pitäisi naama pestä! Minkähänlainen kaveri sekin oli, joka sattui sun siittämään? Sanopas!»

Ei suutu Romppaisen Eetu tällaisestakaan heittelystä, vanha jätkä, on kaikkeen tottunut. Filosofisesti vain selittelee, että sen asian kuka siittäjäksi sattui on äiti painanut villaisella, mutta hänen puheistaan olen päätellyt, että kirjoihin merkitty isäni ei ollut ensinkään kotona niihin aikoihin, jolloin aloitin soluna vaellukseni. Katsokaas, pojat: tässä maailmassa kaikki alkaa solusta, joka on

järjelle käsittämätön ja silmiltä salattu. Te herrat Suomen miljoona-armeijan luutnantit ja kapteenit ja tulevat kentraalit ootte aloittaneet sotilasuranne juuri samanlaisena kirpun miljoonasosan suuruisena irujaimena kuin me suutaritkin, ja siksipä täi puraisee selkäänne juuri samalla tavalla — — —. Olisi Romppainen vielä jatkanut tätä tieteellistä esitystään, ellei grammari nurkassa olisi alkanut vongahdella kovimmalla mahdollisella voimallaan jotakin saksalaista lemmenlirkutusta johon keskustelu katkesi. Mutta ei pitkäksi aikaa. Sisään saapasteli Martikainen, asteli suoraapäätä rämisevän vehkeen luokse, sieppasi loppuun kulutetun levyn ja heitti palasiksi nurkkaan. Ei kukaan närkästynyt tästäkään, tuumittiin, että aikoja olisi saanut jo tuon porsaanvingunnan paloitella, ja Martikainen, epämusikaalinen kun oli, sanoi, että aikamiehet viitsivätkin tuollaista maailmanlopun ulinaa kuunnella — — —. »Älä sinä puhu maailmanlopusta, nythän maailma vasta alkaa!» kuuluu jostakin. »Sitä ennen pitää kuitenkin olla paikat kunnossa, herroja on juuri tulossa», sanoo Martikainen.

Ja niinhän niitä sitten tulikin Gruppen- ja Zugführereitä, ja pikkusta ennen jo tuli pastorikin, jolle Köpi heti huikkasi, että tulehan pappi kertomaan maailmanlopusta! — Maailmanlopusta? Mitä minä siitä kertoisin? — Vaikkapa sen, kuinka ja koska se tapahtuu. Hukkuuko mailma vai palaako? Mitä sanoo arkkipiispamme? — Hän sanoo, että tukkikaa turpanne ja siivotkaa kaappinne ennen viimeistä tupatarkastusta, mitään rojua ei saa jäädä. — Tuon verran hän välittää meidän sieluistamme! — huokaisee Köpi, mutta lopettaa sitten leukailunsa, sillä nyt paukkuvat jo lattialla korkeitten herrojen saappaat, kaappeja tarkastellaan ja annetaan määräyksiä.

Unohdetut ovat tänä iltana monet aikaisemmat purkaukset, hiljaiset ja monesti äänekkäätkin manaukset, että kasarmi on helvetin porstua, ja monet muut samantapaiset. Nuivat naamat ovat kadonneet, iloinen sorina käy, maailma muutti muotoaan sinä hetkenä, jolloin saatiin varmuus siitä, että lähtö todella lähestyy. Laulut kajahtelevat, Karjalan poika soittaa mandoliiniaan. Tuvanvanhin saa antaa monta komennusta saadakseen illan hiljentymään ja valot sammumaan. Uni viivyttelee, lasketaan tunteja lähtöhetkeen kuin koulussa ennen. Vielä puoliöissä pulpahtaa hiljainen juttelu, joskus iloinen viheltelykin kuuluviin siellä ja täällä.

On kuitenkin tuossa tuvassa iloisten veikkojen keskellä yksi mies, joka kantaa synkkää muotoa koko illan ja valvoo yöllä murheelli-

sissa mietteissä. Hän on Tuhari. Miksi pitikin Romppaisen houkutella juuri hänet sinne syrjäkaupungin mörskään, niiden kahden lurjuksen pariin? Sanoi, että lähdehän mukaan, saat mahan täydeltä makkaraa ja oluttakin sen kun nahka vetää, eikä muuta ole tekemistä kuin istut vaiti ja nyökkäät joskus mun puheeni vahvikkeeksi, niin sanoi. Mitä pirua sillä oikein oli mielessä, että juuri mua — — — ? Eihän se tsuufyyreri mulle sanonut, että formu otetaan pois, Romppaisellehan se sanoi, mutta jospa se sittenkin meinasi meitä molempia — — —? Herran jes, jos sen häpiän päälleni paiskaavat, vaikka en sanonut ainutta sanaa niille — — —? Mutta eihän sanonut Romppainenkaan, ja kuitenkin panevat siviiliin?

Vaiva käy niin kovaksi, että Tuhari puoliöissä menee Hannes Korpelan vuoteen luo ja tönii tämän hereille. Korpela murahtelee ja kysyy puoliunissaan: mitä nyt? Onko hälytys? Tuhari selittää:

— Mitä sinä luulet, mahtavatko ottaa mun formuni silliseksi pois, niin etten enää sotaan pääsekään, kun olin tuon Romppaisen kanssa? Niin kuin Romppaiseltakin ottivat?

Korpela ärisee, että johan pitää olla miehen täysi hölmö, kun joutavia aivoissaan hautoo yösydännä ja herättelee ihmisiä. Etkös sä ymmärrä, ettei tuollaisella vanhalla suutarin-kässäleellä ole mitään tekemistä rintamapuuhissa, jalkoihin se siellä sotkeutuisi, turha sille olisi formua antaa, nyt enempää kuin ennenkään. Sinähän olet sotamies, aivan sitä parasta sorttia, kuinka sulta formu otettais! Painu nyt äkkiä pehkuun vain!

Painuihan Tuhari, mutta ei vain uni tullut. Käännähteli tunnin, toista, ja sitten nousi jälleen. Kuorsauksien kuoro jyrisi nyt joka puolella, kaikki varmaan nukkuivat. Tuhari otti taskulampun ja lähti hipsimään ovensuunpuolta kohti. Siellä olivat vielä omilla nimilapuillaan varustettuina isona röykkiönä tupakunnan jokaisen miehen viheriät asepuvut huomista laivaan vientiä odottamassa. Tuhari napsautti valon ja sitä varovasti kourallaan suojaillen etsi oman pukunsa joukosta. Sen löydettyään hän palasi takaisin ja kätki puvun makuupaikkansa polsterin alle. Nyt hän voi luottaa siihen, että hänen sotilasuransa jatkuvuus oli turvattu, eikä monta minuuttia viipynyt, ennen kuin täyteen ahdetun miehistötuvan katon alla yksi väkevä nukkumaääni yhtyi kymmeniin aikaisempiin.

KOHTI KOTIMAATA

KAHDEKSASTOISTA LUKU

— Joskus täytyy pyyhkäistä otsaa: kuin unta on tämä matka ollut. Vai mitä sinä ajattelet?

Hannes Korpela hymähtää Lasse Haapasen, kuvaintekijän, innostukselle. Kuin unta? Taiteilijasta kenties. Tavallisen miehen mielestä tämä matka on alusta loppuun ollut kaikkea muuta kuin unta, ainakin tällaisen vanhan miehen mielestä. Hannes vastaa:

— Kuinka sen nyt ottaakin. Untakin on monenlaista. Tämä meidän unemme, joka alkoi tämän saman meren jäällä muutama sata kilometriä pohjoisempana täältä, missä nyt olemme, ja on kestänyt jotakuinkin tarkalleen kaksi vuotta, on ollut jokseenkin levotonta: tappelua, nälkää ja kylmää, ja niin penteleesti täitä. Monillehan tämä uni on kestänyt kolmekin vuotta.

— Minä tarkoitan vain tätä matkaa Libausta tänne pohjoiseen. Niin jännittävää ensin, kun miinoja ajelehti laivojen ympärillä aivan kuin krokotiileja, eli oikeammin haita, sillä eihän meressä krokotiileja ole. Sitten jännääminen, kun luultiin venäläisiä sotalaivoja höyryävän näkyviin Itämeren usvista, ja ne olivatkin ruotsalaisia laivoja. Ja nyt nämä näkymät täällä Pohjanlahden tuntumissa. Näin viime yönä välähdyksen revontulistakin, tosin usvan ja pilvien läpi, mutta välähtivät kuitenkin. Ja nyt tämä laakea jääkenttä: joka puolella peittyy maailma talven vaaleaan utuseinään — — —.

— Osaatpas runoilla! Ja minä kun tässä katsellessani ajattelin aivan toisenlaisia asioita, kiroilin hengessäni Ruotsia ja ruotsalaisia! Että niiden pitikin taas yrittää paiskella kalikoita meidän kinttuihimme! Kuuluu vähältä pitäneen, etteivät yrittäneet katkaista meidän matkaamme, vaikka tietävät, että Suomi on kuolemanhädässä. Ja polttoaineen saannin saivat estetyksikin. Jollei olisi ollut Castoria mukana hiililasteineen, niin marssien olisi saatu mennä täältä Vaasaan, ja kiskoa tykkejä perässämme. Ei olisi ollut suksiakaan, niin

kuin kaksi vuotta sitten. Olisi Ruotsi saanut nyt vähän lyhentää vanhoja velkojaan, kun on vuosisadat sen puolesta tapeltu.

— Uusi suku, eivät ne Josefista mitään tiedä. Ja jokaiselle on oma nahka kallis. Pelkäävät sekä itää että länttä, ruotsalaiset.

— Sitten se vasta pelko alkaa, jos bolshevikit pääsevät hallitsemaan Suomea. Painuvat Atlantille yli Ruotsin ja Norjan kuin häkää vain.

— Sanottiinhan Ruotsista saamissamme lehdissä, että sieltä on lähtenyt paljon vapaaehtoisia Suomeen, kymmenittäin upseereitakin. Ja lisää on menossa.

— Eikös ne täällä laivalla käyneet ruotsalaiset upseerit kertoneet Ruotsin yleisesikunnan ilmoittaneen Suomeen lähtemässä oleville upseereille, etteivät he enää palattuaan pääse takaisin armeijaan? Sellaista naapuriapua sieltä annetaan!

Tämä keskustelu käytiin »Arcturuksen» kannella aamupäivällä helmikuun kahdentenakymmenentenä 1918. Oltiin vielä kaukana Merenkurkusta, tähän saakka oli päästy omin avuin, mutta nyt oli vastassa vahva ja laakea jääkenttä, jota ei pystytty läpäisemään ilman murtajan apua. Mutta »Sampo» olikin jo tulossa, se tiedettiin. Se oli jo vienyt Vaasaan kaksi laivaa, joissa oli sata jääkäriä sekä aseita ja varuksia, matka oli sujunut hyvin, ja kohta pitäisi Sammon olla täällä takaisin. Mutta matka ei varmaan ole helppo, sillä pohjoisessa on ollut tuimia pakkasöitä, jotka ovat pusertaneet muutamapäiväisen väylän paksulti umpeen jälleen.

Arcturus oli kuin täyteen ahdettu sillitynnyri, sillä sen normaaliin neljänsadan matkustajan tilaan oli nyt sijoitettu tuhat miestä, lisäksi muutamia naisiakin. Pataljoonan sisaret, sairaanhoitajat, olivat tietysti myös mukana. Kannella höyrysivät kenttäkeittiöt, ja salongit, hytit ja käytävätkin olivat viimeistä sijaa myöten kansoitetut. Mutta eipä kuulunut valituksia. »Vaikka savupiipun nokassa olisi pitänyt roikkua, kun vain matkaan pääsi», sanottiin.

Matkustajain ulkonäkökin alkoi muuttua. Libausta lähdettäessä oli täytynyt pukeutua siviiliin, muuten ei olisi päästy liikkumaan Ruotsin aluevesillä. Mutta nyt haki toinen toisensa jälkeen jääkäripukunsa ja kääräisi myttyyn siviilikamppeet, jotka monilla olivat olleetkin enemmän naurettavia kuin pukevia: enimmäkseen liian pieniä isoilla miehillä ja mahdottoman isoja pienikokoisilla. Monta mojovaa vitsiä oli veistetty poikien ulkonäöstä jo Libaussa ja jatkuvasti matkalla. Lähtiessä oli sanottu, että asepuvut otetaan

esille vasta Vaasaan saavuttua, mutta kun muutamat ylemmät upseeritkin rikkoivat tätä määräystä jo Ruotsin aluevesillä, alkoi yleinen puvun vaihto. Arvattiin, että lukiessa lait kovimmat.

Tänä aamupäivänä, Sampoa odotettaessa, alkoi Arcturuksen kannella ja salongeissa näkyä jo kauttaaltaan viheriää. Vaatemyttyjä kannettiin jatkuvasti esille ja niitä jaettiin tupakunnittain.

Markku Ampiala oli puuhaillut jakelutöissä oman tupakuntansa osuudelta. Nyt hän asteli täpötäydellä käytävällä, itsekin jo asepuvussa, ollen menossa etukannen ruoanjakelupaikalle. Jonoon ehdittyään hän näki hieman edellään Tuharin, joka oli vielä siviilipuvussa. Markku rupesi muistelemaan, oliko Tuhari ollut saamassa jääkäripukuaan? Tuskinpa vain, ei hän muistanut ainakaan. Mutta eihän varastoon ollut hänen pukuaan jäänytkään?

— Tuhari, joko sinä hait pukusi?

— En hakenut.

— Mutta en minä huomannut sitä siellä toisten joukossa?

— Ei sitä siellä ollutkaan. Tuhari hymyili koko hikisellä naamallaan.

— Kuinka ei ollut?

— No kun ei ollut! En minä sitä sinne tuonutkaan.

— Mitä? Jäikö se Libauhun?

— Ehei. Kyllä se tallella on. — Tuhari avasi siviilitakkinsa ylimmän napin ja vetäisi sivuun sen alla olevaa tummaa riepua, ja sieltäpä alkoi näkyä kirkkaan viheriää. Koko matkan oli Tuharilla ollut molemmat puvut päällään. Liian lämmintä tietysti oli, ja hengitystäkin pusersi, siksi ahdas oli tuo siviilipuku, mutta eipä ollut kuitenkaan tarvinnut olla huolissaan siitä, että kenties eivät enää jääkäripukua antaisikaan. Ettei kävisi kuin Romppaisen! Nyt voi jo jättääkin siviilikamppeet silleen, eipähän vormua kukaan tule päältä ottamaan.

Tämän kaiken Tuhari selitti Markulle, kun he istuivat etukannen köysiläjällä lusikoimassa laihaa soppaansa. Selityksensä päätteeksi hän kuitenkin vielä varmuuden vuoksi kysyi, saako hän nyt varmasti pitää jääkäripuvun?

— Älä nyt hölmöile, kuka sen ottaisi! Sinähän sait korotuksenkin, olet nyt korpraali. Kuulithan sen jo ennen lähtöä?

— Joo joo, mutta minä nyt kuitenkin, varmuuden vuoksi — — —.

Alhaalla eräässä suurimmista hyteistä keskusteli viisi miestä. Aaro Pakkala oli heidän joukossaan, ja hän selosti toisille mitä heidän pari päivää sitten Ruotsista saamansa lehdet kirjoittivat Suomen tapahtumista. Heillä oli myös pari vain viikon vanhaa suomalaista lehteä, jotka oli tarkkaan tutkittu. Kun Ruotsin ja Suomen lehtien uutisiin ja sotakuvauksiin liitettiin vielä ne tiedot, joita oli viimeksi tänä päivänä saatu laivalle langattomalla lennättimellä suoraan Vaasasta, niin Suomen tilanteesta oli jokseenkin selvä kuva.

Nämä viisi jääkäriä olivat sosialisteja, he olivat kuuluneet puolueeseen Saksaan lähtiessään, eikä heillä silloin ollut mitään lähtöä koskevia epäilyjä. Kysymyshän oli Suomen itsenäisyydestä, maan vapauttamisesta tsaarivallan alaisuudesta, ja se oli kaikkien suomalaisten yhteinen toive ja tahto. Olihan jo pitkän aikaa ollut selvää, että ellei jotakin ratkaisevaa tapahdu, niin Suomi sangen nopeasti sulatetaan suureen emämaahan, muodostetaan vain kuvernementiksi monien muiden joukossa. Ehkäpä olisi tällä tiellä jouduttukin jo ties kuinka pitkälle, ellei sotaa olisi syttynyt.

Mutta nythän oli tilanne toinen. Tsaaria ei enää ollut, vaan Venäjää hallitsivat työväestön edustajat, vallankumoukselliset, jotka olivat taistelleet tsaarin yksinvaltaa vastaan yhdessä suomalaisten kanssa. Johdossa oli Lenin, tunnettu vallankumouksellinen. Keitä olivat nuo toiset, Trotski ja Stalin ja jotkut muut, joiden nimet myös esiintyivät lehdistössä, siitä ei oltu selvillä. Outoja olivat nuorille miehille myös nuo taistelevien ryhmien nimitykset bolshevikit, menshevikit, ja mitä siellä lieneekin, mutta eivätköhän ne kuitenkin olleet kaikki sosialisteja, vain vähän eri vivahduksin. He ovat joka tapauksessa tunnustaneet Suomen itsenäisyyden, hekin, niin kuin Saksa, Ranska ja Ruotsikin. Onko Suomessa nyt riehuva sota sellainen, johon valmistumaan me lähdimme Saksaan? Sanokaapas? Sano sinä, varavääpeli Pakkala, jolla on parhaat tiedot asioista? — Kysyjä on tiukkakatseinen Into Pirhola, jo hiukan vanhempaan jääkäripolveen kuuluva korpraalinimityksen saanut.

Pakkala pudistaa päätään ja sanoo, että hänenkin tietonsa ovat vanhentuneet, viimeinen isältä saapunut kirje oli sodan syttymistä edeltävältä ajalta. Sekavalta tilanne tuntuu. Näistä lehdistä päätellen asia on kuitenkin niin, että Suomen hallitus ei ole luottanut Venäjän johtajien itsenäisyyslupauksiin, koska nämä ovat toimitelleet lisää sotaväkeä Suomeen ja Pietarista on lähetetty junalasteittain aseita punakaartille. Ainakin näistä lehtitiedoista päätellen

punakaartin hallitsemilla alueilla vallitsee täysi anarkia, siviiliväkeä murhataan ja elintarvikevarastoja ryöstetään.

— Ne ovat porvarilehtien tietoja, ei niihin voi luottaa, sanoo Pirhola.

— Niin ovat, myöntää Pakkala, niissähän voi olla paljonkin liioittelua, niin kuin aina sodan aikana.

— Ja eikös niissä ruotsalaisissa lehdissä sanottu, että sen kansanvaltuuskunnan — jokin senniminenhän se oli? — johdossa ovat vanhat tunnetut meikäläiset, niin kuin Kuusinen, Manner, Tokoi ja muitakin? Tokoihan hyväksyi lähtömme Saksaan, niinhän itse silloin sanoit? Nytkö hän vastustaisi Suomen itsenäisyyttä? Mitä sanot tähän? Kysyjänä on Eero Mannila, pataljoonan nuoreen polveen kuuluva.

Pakkala on vähän aikaa vaiti. Sinne laivan pohjakerroksiin kuuluu kannelta yhtämittainen monenlaisten äänien aikaansaama melu, siellä puhutaan, lauletaankin jossakin, pieni viulukvartettikin on löytänyt jonkin nurkan harjoituspaikakseen. Konehuoneesta kuuluu hiljainen tykähtely, laiva on pidettävä lämpimänä ja osa koneista saa olla käynnissä. Pienessä hytissä alkaa hengitystä ahdistaa, avataan hetkiseksi ovi käytävään, ja kun ilma on jonkin verran vaihtunut, puhuu Pakkala:

— En osaa vastata näihin kysymyksiin, koska monet seikat ovat vielä hämäriä. Olen kuitenkin tehnyt sotilasvalan ja luvannut taistella Suomen laillisen hallituksen puolesta, siksi en ainakaan vielä voi lähteä päinvastaiselle tielle.

— Tiedätkö mikä on nyt Suomen laillinen hallitus? kysyy Pirhola.

— Käsittääkseni se on se, jolle laillisesti valittu eduskunta on antanut luottamuksensa ja jonka ulkovallatkin ovat tunnustaneet.

— Maassahan on tapahtunut vallankumous, eduskunta on hajallaan ja sen hyväksymä porvarihallitus toimii vajavaisena Vaasassa, niinhän juuri olemme lukeneet lehdistä? Helsingissähän määrää uusi hallitus?

— Niin, Helsingissä. Mutta Helsinki ei ole Suomi.

— Se on kuitenkin pääkaupunki. Ja minä olen helsinkiläinen. En lähde tappelemaan kotikaupunkiani vastaan. Siellä on minulla isä ja kaksi veljeä, ei olisi erikoisen mieluista ammuskella heitäkään, jos sattuisivat olemaan punakaartissa. Ja mikseivät olisi, he kuuluvat

puolueeseen, ja puoluehan on julistanut punakaartin valtakunnan lailliseksi sotavoimaksi. Niinhän luit tuosta Ruotsin lehdestä?

Pakkala myönsi, niin lehdessä sanottiin.

— Kenties isäsikin kuuluu jo punakaartiin? jatkaa Pirhola.

Siihen ei Pakkala vastaa, miettii vielä. Toiset odottavat. Kaksi heistä ei ole sanonut mitään, mutta nyt toinen, nuoreen jääkäripolveen kuuluva Lehvä sanoo:

— Enimmin mua piruuttaa se, että me kaikki olemme jollakin tavalla kuin romukoppaan heitettyjä, me sosialistit. Onhan tietysti joskus tullut soitettua suuta, mutta ketään meistä ei sovi moittia siitä, ettei olisi tapeltu siinä kuin toisetkin. Jokainen olimme Aajoellakin emmekä ruvenneet junkaamaan niin kuin monet muut. Ja sinäkin, Pakkala, joka varmasti olet pannut nahkasi parkkiin joka paikassa, missä sellaista on tarvittu, olet kuitenkin vain vaivainen varavääpeli, vaikka sadoista muista veroisistasi tehtiin Libaussa vänrikkejä ja luutnantteja. Me toiset emme kelvanneet edes aliupseereiksi, Pirhonen vain komeasti korpraaliksi. Mitä sinä, Pakkala, tästä ajattelet?

— En ajattele tästä mitään, mutta ajattelen, että likimain sata meidän jääkäritovereitamme on nyt jo taistelemassa sitä taistelua, jota varten Saksaan lähdimme ja johon pääsyä olemme vuosikausia odottaneet. En ainakaan vielä tällä näkemällä petä tovereitani. Olen lähtenyt matkaan siinä mielessä, että kerran palaan maani vapauttajana, ja samassa mielessä tahdon astua Suomen kamaralle. Minä ainakin panen päälleni jääkärin puvun. Päättäkää te toiset itse mitä teette.

Kaikki viisi ovat siviilipuvuissa, viheriät asepuvut ovat vielä käärössä. Pakkala ryhtyy vaihtamaan pukua, samoin Lehvä ja toinen nuorista jääkäreistä. Pirhonen ja Mannila sanovat, että tulevat siviileinä maihin, tehtäköön heille sitten mitä tahansa. Pirhonen ilmoitti käsityksensä olevan, että sotilasvala on vannottu taisteluun ryssiä vastaan, ei omia kansalaisia, ja Mannila oli samaa mieltä.

Iltapäivä on jo alussaan. Aurinkokin on pilkahtanut esiin, mahtava jäälakeus kiiltelee koko silmänkantoisessa komeudessaan, ja sadat silmät tuijottelevat joka hetki pohjoiseen odottaen Sammon savujen näkyvän. Mutta toivottoman tasaisena, liikahtamattomana, aivan kuin aikoisi ikuisiksi ajoiksi sulkea pääsyn pohjoiseen, levittäytyy melkein lumeton lakeus taivaanrannan taakse.

Niinköhän kävi, etteivät Sammon teräskäpälät enää pystykään murentamaan tuota kiiltelevää vetten panssaria? Tännekö jäätiin, kotikynnyksen taakse?

Laivan ruokasalissa istuu kahvipöydässä reheväruhoinen kapteeni useitten pataljoonan korkeimpien upseerien ja mukana olevien naisten kanssa. Sielläkin on puheenaiheena Sammon viipyminen. Aamullahan sen piti olla jo täällä? Onko jotakin tapahtunut?

Kapteeni hymyilee jutellessaan: »Varmasti on jotakin tapahtunut. Merellä tapahtuu alinomaa jotakin. Nyt on varmaan tapahtunut sellaista, että talven mahtava rakennusmestari herra pakkanen teki näinä viimeisinä päivinä ja öinä lujempaa työtä kuin ennakolta osattiin arvata, jää on arvioitua lujempaa ja matka sujuu hitaammin. Mutta viimeisen tiedon mukaan pitäisi Sammon olla näkyvissä ennen pimeän tuloa.»

Kapteeni juttelee edelleen, mitäpä tässä muutakaan. Hän kertoo mitä sattui tulomatkalla, Arcturuksen saapuessa Libauhun. Ei saatu luotsia, ajettiin vain merikorttien mukaan ja hyvin meni. Libaun satamassa saksalaiset halusivat tietää laivan reitin, ja kun kapteeni näytti sen kartalta, niin saksalaisten silmät pullistuivat: tulitteko todella tuota reittiä? Siitäpä juuri, ja hyvin osattiin. Mutta ettekö tiedä, että olette ajaneet tänne halki miinakentän? Ei, sitäpä ei tiedetty, ja hyvä oli ettei tiedettykään, olisi jääty odottelemaan ja tuhlattu kallista aikaa! Kovasti ne saksmannit kohottelivat kulmiaan, ja taisi joku mutista sellaistakin kuin »irrsinnig finnisch» eli jotakin sinnepäin. No, vähän hullu täytyy joskus ollakin, eipähän tässä maailmassa muuten mitään uskallettaisi. Ettehän tekään olisi Saksaan lähteneet ihan täyspäisinä, vai mitä? — Kapteeni puhuu vuoroin suomea ja ruotsia, heittää sekaan saksaakin ja nauraa hyväntuulisesti. Huutaa sitten perämiehelle, että vilkaisehan taas sillä kiikarillasi pohjoiseen, eikö näy savua. Perämies käy katsomassa ja tulee ilmoittamaan, ettei näy vielä mitään.

Sama jännittävä odotus on kaikkialla laivassa. Monet liikuskelevat jäällä, käyvätkö vierailemassa taempana odottavassa Castorissa, jossa on hiilet ja muonat; sieltä tulevatkin useat voileipää haukkaillen. Laivan kannella on vilkasta liikettä, kävelijöitä tungokseen asti, onpa saatu raivatuksi pieni krokettikenttäkin ja pelaajia riittää. Vihreäpukuisia miehiä kiipeilee mastossakin kiikaroimassa kohti pohjoista taivaanrantaa.

Mutta mastossa olevat eivät ensimmäisenä huomaa Sammon

tuloa, vaan lähellä taivaanrantaa makailevan auringon punatessa lännen ohutta pilvikerrosta kuului etukannelta naisen hihkaisu:

— Minä näen savua! Se on varmaan Sampo!

Sadat silmät ja kaikki kiikarit suuntautuivat pohjoiseen, ja niinpä asia oli: Sampo tuli. Pienoinen tumma hattara ilmestyi horisontin harmaaseen reunaan, ja vähän ajan kuluttua se kohosi jo selvänä pilarina, jonka latvaa tuuli ajeli hajalle. Laivalla alettiin hurrata, hyteistä ja salongeista juoksi väkeä kannelle. Jäällä kuljeskelevat yhtyivät riemuhuutoihin. Kohta sellaisia kajahti Castoristakin.

Ennen illan pimenemistä kuului jo kumea jumina Pohjanlahden aaltoja allaan piilottavan katon murtuessa. Tiima tiimalta, tuuma tuumalta lähestyi savua sylkevä jäänpurija jääkäreitten laivoja. Tervehdyksiä vaihdettiin, eläköönhuudot kaikuivat. Kauempaa katsoen näytti laivojen lähiympäristö olevan kuin suurten, viheriäin kukkakimppujen täyttämä, jääkäriparvien liikuskellessa jäällä.

Sampo painuu ohi Arcturuksen pysähtyen Castorin viereen, sillä sieltä on hiililasti siirrettävä Sampoon, Castor ei kestäisi jäitten puserrusta. Aikaa ei hukata: koko yön työskentelee monikymmenmiehinen jääkärien joukko, tunnittain vuoroja vaihtaen, hiililastin siirtämisessä. Työssä ovat kaikki miehet äsken majureiksi ylennetyistä tavalliseen jääkäriin saakka.

Seuraavana iltana Sampo lähti kyntämään laveaa jääpeltoa jälleen pohjoista kohti, Arcturus perässään. Molempien laivojen valot oli tarkkaan sammutettu. Taas Pohjolan yö sai kuunnella ja kummastella koneitten jyskettä ja murtuvan jään kumeaa murinaa, rytinää ja paukahtelua, joka oli viikon päivät rikkonut tavallisesti niin hiljaisen kylmänharmaan lakeuden suurta talvista rauhaa.

Sampo oli tuonut tuoreita uutisia Suomesta, vain muutaman päivän vanhoja Pohjanmaan sanomalehtiä.

Niitä nyt luettiin Arcturuksen kannella ja hyteissä. Ensi kerran saatiin lukea sekä virallisia tiedonantoja että rintamakirjeenvaihtajain selostuksia siitä, mitä Suomessa oli tapahtunut sodan puhkeamisen jälkeen.

Pitäjän pojat olivat kerääntyneet yhteen pienemmän salongin pöydän ympärille. Vikke oli jälleen esilukijana. Kymmenittäin myös muitten maakuntien miehiä oli kokoontunut kuuntelemaan.

Paljon oli ehtinyt tapahtuakin. Koko Pohjanmaa oli puhdistettu venäläisistä joukoista, samoin suurin osa Savoa. Rintama oli Vilppu-

lan virralla kulkien siitä Satakuntaan Porin pohjoispuolelle lännessä ja Mäntyharjulle, Lappeenrantaan ja Antreaan idässä, tämä selvisi lehdissä olevasta kartasta. Punaiset näyttivät keskittävän voimiaan Tampereelle, ja siellä varmaan tulisikin tapahtumaan ratkaiseva taistelu. Sinne me ehdimme mukaan! huudahdeltiin. Ja Helsinkiin ja Viipuriin.

Vikke oli lukenut useita taistelukuvauksia Vilppulan rintamalta. Ruovedellä oli ollut taistelu venäläistä matruusijoukkoa vastaan. Karjalan ja Savon rintamilla oli ollut useita kiivaita kahakoita. Kaatuneita oli jo paljon. Vikke alkoi lukea heidän nimiään. Vain muutaman nimen luettuaan hän pysähtyi. No, mitä nyt? Miksi et lue?

— Simo Ripsa on kaatunut.

Hetkisen vallitsi syvä hiljaisuus. Sitten sanoi Hannes Korpela:

— Meni hyvä mies.

Siihen ei halunnut kukaan lisätä mitään. Niin oli: mies parhaimpia parhainten joukossa.

Vikke luki edelleen. Jääkäreitä oli kaatunut muitakin, jo alkukahakoissa Kokkolassa ja Torniossa, samoin Karjalan rintamalla. Sitten Vikke piti jälleen tauon, sen jälkeen sanoi:

— Antti Kartano on kaatunut viikko sitten. Se on täällä viime tiedoissa.

Kukapa Pitäjän pojista ei olisi tuntenut Antti Kartanoa, reipasta nuorta isäntää. Monet katsahtavat veljeen, Köpiin, jolla on nyt vänrikin merkit kauluksessaan. Hiljaiseksi on mennyt Köpi. Ääni hiukan värähtää iloisen miehen, laulajapojan, kun hän sanoo:

— Jäi Antilta kuitenkin kaksi poikaa, ja jos näista edessä olevista meteleistä joskus selvitään, niin koetetaan autella Kartanonkin asioita.

Luettelot ovat lopussa, seuraa kuvauksia eri rintamilta, sodan huumoriakin. Vikke lukee vielä parhaillaan, kun vääpelinasuinen Huikkarinen tulee salonkiin ja jo ovella karjaisee: »Huomio, huomio! Tärkeä ilmoitus 27:nnelle jääkäripataljoonalle: kaikki ovat vankeja! Kipinäsähkösanoma ilmoittaa kolmen panssariristeilijän ottaneen haltuunsa pataljoonan ja meidät on julistettu punakaartin vangeiksi!»

— Mitä helvettiä? Mitä hölmöilet, mies? Punakaartin vangeiksi?

Monenlaisia huudahteluja kuuluu, monet hypähtävät istuimil-

taan. Keräännytään sanantuojan ympärille. Mitä puhetta tuo on? Jotkut jo vilkaisevat ulapallekin, mutta siellä näkyy vain sama taivaanrantaan ulottuva autius kuin ennenkin.

— Selitä jo tuo juttusi! Anna kuulua!

— Täällä on selitys, kuunnelkaa. — Huikkarinen ottaa povitaskustaan rähjäisen ja rypistyneen sanomalehden ja näyttää otsikkoa. Se on »Työ»-niminen lehti, painettu Viipurissa helmikuun 6 p:nä 1918, siis kaksi viikkoa sitten. Komein otsikoin julkaistaan siinä seuraava tiedonanto:

»Eilen ilmoitettiin meille Helsingistä, että sinne on saapunut kipinäsähkösanoma, jonka mukaan maanantaina saapui Mäntyluotoon kolmella ruotsalaisella aseilla lastatulla laivalla ne 3000 Suomesta sodan aikana Saksaan mennyttä ylioppilaslurjusta, joista sanomalehdissä on paljon puhuttu. Laivoja avusti satamaan suomalainen jäänsärkijä Sampo. Laivojen saapumisesta oli kuitenkin jo ajoissa saatu vihiä ja Räävelistä saapui kolme panssariristeilijää, jotka piirittivät jääkärien laivat meren puolelta. Punakaartilaiset piirittivät laivat maan puolelta ja niin joutuivat laivat aseineen ja miehineen punakaartilaisten huostaan.»

Repäisipä riemun! Monet tahtoivat omin silmin nähdä tuon mainion uutisen, ja se luettiin useaan kertaan. Nyt jääkäreitä on jo vankinakin kolmetuhatta, kuinkahan monta pataljoonaa meitä onkaan muutaman viikon kuluttua, kun ennätetään hiukan huiskimaan rintamalla! Ja kaikki ollaan ylioppilaitakin!

Tiedustetaan Huikkariselta, mistä hän sai tuon erinomaisen uutisen. Sen oli muuan Sammon matruuseista saanut Vaasassa vähää ennen laivan lähtöä, ja Vaasaan oli sen tuonut joku Karjalan rintamalta saapunut. Sammossa hiilensiirtotöissä ollessaan oli Huikkarinen saanut lehden matruusilta, mutta unohtanut sen sitten taskuunsa. Nyt vasta oli muistanut ja ruvennut sitä lueskelemaan.

Siellä se on! Tuolla, katsokaa!

Se näkyy jo ilman kiikareitakin: pieni kohouma taivaanrannalla, kuin sormi ohuen usvan keskellä osoittamassa: täällä ollaan!

Se sormi on Norrskärin majakka. Siellä on Suomi!

Sakeanharmaan avaruuden ovat tuulien luudat lakaisseet puhtaaksi, sen sijalla on nyt kirkkaansininen taivaankansi ja auringon säteily, joka välähtelevinä valosuihkuina kimmahtelee jäälattian pinnasta. Idästä, sieltä jonne ollaan menossa, tulee esiin tumma juova,

joka vähitellen vahvistuu aamuauringon loisteessa, kasvaa saariston ulommaiseksi rantavyöksi — Suomeksi! Syntymämaaksi!

Hetkisen on Arcturuksen kannella hiljaista. Historian hengähdys vavahduttaa mieliä, tuhannen viheriän asetakin alla paukuttaa sydän että kylkiluissa tuntuu. Sitten sulut murtuvat ja riemu puhkee ilmoille. Vuosien toive — ei: vuosisatain toive on täyttynyt! Teräs-sydämet kahden laivan uumenissa, ne vasta paukuttavat! Ne jyskyttävät uuden päivän koittoa. Suomen kansan monisatavuotiset kahleet murretaan niinkuin nyt murtuu kesäisten laineitten vapautta kahlitseva jääpanssari.

Kauas ulapalle kantautuu laulu: »Terve Suomeni maa!»

— Lähdetäänkö kannelle nielemään kupillinen? On se ainakin kuumaa, vaikka ei miltään maistukaan.

— Enpä viitsi. Eiköhän voileivällä elä perille.

— Ei tullut otetuksi voileipääkään.

— Onhan niitä tuolla, yläpetillä. Tuossa, ota.

He rouskuttelivat voileipänsä, kuuntelivat koneitten jyskytystä sekä astunnan jytyä ja äänten huminaa kannelta, Pirhola ja Mannila. Pirhola sanoi:

— Kaikki ovat nyt varmaan jo formussakin, ja jos sinne menisi jonoon seisomaan, niin yhtämittaa saisi selittää miksi ei ole viheriät hynttyyt niskassa. Parasta istua täällä, on vähemmän kyselijöitä.

— Mitäs me teemme näille jääkäripuvuille? Eipä taida olla hyvä niitä mereenkään heittää?

— Eikä helvetissä, saataisiin vielä sakot kruunun tavaran hukkaamisesta! nauraa Pirhola. Eiköhän ole parasta, että satamaan tultua painellaan komppanianpäällikön puheille formupuku kainalossa ja sanotaan, että siellä se on nyt jääkäri käärössä, ja tässä siviilit Mannila ja Pirhola ilmoittautuvat hirtettäviksi, ellei vähemmällä selvitä. Vai onko sulla toisia meininkejä?

— En ole tuuminut, mutta mikäpä siinä, tehdään niin kuin sanoit. — Mannila sytyttää tupakan, vetää muutaman sauhun ja sanoo, melkein kuin itkua äänessä:

— Roskajuttu!

— Mikä sitten?

— Tämä kaikki — tämä matka. Kolmatta vuotta sotkettu savessa ja ravassa, paleltu ja tapettu täitä, jopa tapeltukin, ja uskottu, että se tapahtuu niinsanotun isänmaan puolesta. Mutta kun sitten lopul-

takin päästään tänne, niin ei olekaan sellaista isänmaata, jonka puolesta tapella. Piru tietköön mikä lopultakin olisi parempi — — —!

— Joko rupeaa kaduttamaan?

— Mikä?

— Se että päätit marssia maihin näissä arkiryysyissä? Siinähän ne ovat vielä mytyssä sotahynttyytkin, sen kun vetelet päällesi vain.

Mannila on vähän aikaa vaiti, tupakoi ja mietiskelee. Äkkiä alkaa kannelta kuulua entistä äänekkäämpää melua, sitten eläköönhuutoja. Pirhola avaa hytin pyöreän ikkunan ja katselee ulos, mutta ei näe muuta kuin kimmeltävän jääkentän. Nyt kajahtaa kannella laulu. Mannila nousee, menee käytävään, kuuntelee hetkisen ja palaa takaisin hyttiin, heittää takkinsa ylävuoteelle, samantien housutkin, ja alkaa pukeutua jääkäripukuun. Pirhola katselee hänen puuhailuaan mitään puhumatta. Kun Mannila on vetänyt saappaat jalkaansa, hän ojentautuu ja katsoo Pirholaa odottaen tämän sanovan jotakin. Mutta Pirhola ei puhu, katsoo vain ja tupakoi.

— No, etkö sano mitään? kysyy Mannila.

— En. Ymmärryksensä mukaan kukin kinkerillä vastaa. Enhän minä ole yrittänyt sun päätäsi kääntää ennenkään puoleen enkä toiseen.

— Et olekaan. Oma tuumani tämä on: jääkäriksi olen Suomesta lähtenyt, jääkärinä palaan. Tahdon ainakin ensin varmasti kuulla kuinka asiat ovat, ja sitten vasta päätän. On niin monenlaisia puheita, mahdoton tietää mikä on huhua, mikä totta.

Hytti pimeni, joku oli tullut ovelle ja sieltä kuului:

— Eihän siinä mitään perää ole, huhupuhetta kuuluu olevan.

Mannila käännähti ja oli silmäkkäin ovelle pysähtyneen Eetu Romppaisen kanssa.

— Mikä on huhupuhetta?

— No se Tumpula-Jussin siunattu tila! Vai mistä täällä puhutaan? Kun toiset eivät vastanneet, tuskin naurahtivat, lopetti Romppainenkin leukailun ja sanoi, että jo näkyy Suomen ranta, sitä siellä nyt kannella hurrataan, kas kun te täällä vain murjussa möksehditte? Pirhola sanoi, että etpähän ole sinäkään siellä ylhäällä hurraamassa, johon Romppainen naureskellen vastasi, että mitäpä sitä sianpaska pitopöydässä — — —.

Mannila lähti kannelle, Romppainen tuli hyttiin ja huomasi nyt vasta Pirholankin olevan siviilipuvussa, sanoi:

— Tuollaisissa kamppeissakos sinäkin vielä olet? Kaikki toiset ovat jo vaihtaneet formuun.

— Etpähän sinäkään ole?

— Minähän en ole sitä herrojen armolahjaa saanut nauttia enää vuosikauteen, nämä suutarin hynttyythän ovat olleet mun virkapukuni. Mutta sullahan tuossa näyttää olevan parempaakin päällepantavaa?

— Luulen että jätän ne päällepanematta.

— Vai niin. Oikeinko olet tosissasi sillä verellä?

— Siltä tuntuu.

— Mikä sinä olitkaan siviilissä — — muistaakseni paakari? Emme ainakaan samaan savottaan pääse, eri verstaisiin työntävät. Annahan sätkä.

Antoihan Pirhola. Miehet tupakoivat ja kuuntelivat kannella kajahtelevaa laulua.

Tumma kuusien peittämä kalliorinne, ennen idän äärimmäinen etuvarustus länttä vastaan, nyt vapaan Suomen rauhanomainen ranta-aita: Raippaluodon rannikko. Se kasvaa hetki hetkeltä korkeammaksi, alkaa näkyä liikettäkin: pieniä tummia pisteitä, kuin kirppuja valkealla hangella. Vähitellen ne kasvavat hiihtäjiksi, ja kauempana näkyy hevosiakin. Yhä useampia hiihtäjiä ehtii lähelle, ja aivan ensimmäisten kannoilla painelee poikanen potkukelkkoineen. Jo alkaa äänikin kantaa hiihtäjiin saakka, huudellaan ruotsinkielisiä tervehdyksiä puolin ja toisin.

Ollaan jo sisäväylällä ja Vaasa alkaa hahmottua näköpiiriin. Laivan ympärille kerääntyy yhä enemmän väkeä, näkyy jo naisiakin hiihtelemässä. Yläkannella kajahuttaa mieskuoro: »Sua tervehdin, — — — sua immyt kaunis tunteeni hellät kohtaa — — —.» Naiset kuuntelevat, heiluttavat suksisauvojaan, huudahtelevat.

Riemukkaan hälinän vallitessa lähestytään satamaa ja kaupunkia, yhä enemmän väkeä kertyy jäälle. Myös satama-alue liikehtii täynnä vastaanottajia.

Äkkiä tulee hiljaisuus laivalla, ja myös jäällä olevat pysähtyvät katsomaan. Arcturuksessa nousevat monenkirjavat juhlaliput, ja heti sen jälkeen Sammon mastossa hulmahtaa levälleen leijonalippu. Näin lähestytään vähitellen kotimaan kiinteää rantaa, innostuneitten vastaanottajien heilutellessa pieniä sinivalkoisia lippuja, leijonalippuja, huivejaan, lakkejaan. Sitten kajahtaa:

»Syvä iskumme on, viha voittamaton,
meill' armoa ei, kotimaata.
— — —
yks' suuri on Suomen valta.
Sen aatetta ei väkivoimat saa
pois Pohjolan taivahan alta.»

Kun ehditään tähän, kohoaa Arcturuksen etukannella jälleen lippu, keskeltä viheriäpukuisten sotureitten ryhmää lehahtaa ilmaan neljä mustaa kotkaa, Suomen leijona keskellään. Unien summa, toiveiden täyttymys: jääkärilippu liehuu Suomen taivaan alla?

Vähän ennen laivojen satamaan tuloa nousee Arcturuksen pohjakerroksesta kannelle johtavia rappuja siviilipukuinen mies. Ehdittyään rappujen yläpäähän hän pysähtyy ja katsahtaa ympärilleen, mutta kansi on niin täynnä miehiä, jääkäreitä, hänen tovereitaan, ettei hän näe mitään muuta kuin ylhäällä tuulessa liehuvia pienoislippuja. Sitten kajahtaa laulu:

Syvä iskumme on — — —

Toverit laulavat omaa marssiaan — meidän marssiamme — — —. Yksi meistä sen teki siellä kaukana vieraalla maalla, raskaina päivinä, melkein jo toivottoman odotuksen hetkinä, ja valoi noihin sanoihin meidän yhteisen uskomme ja toivomme.

Oliko se silloin sinunkin toivosi, Into Pirhola?

Tietysti oli — silloin — — —.

Mitäs nyt?

Miesjoukkoon avautuu kujanne, sieltä tulee ryhmä tuoden jotakin etukannelle? Lauletaan marssin viimeistä säkeistöä, ja samassa nousee ilmaan jääkärilippu. Meidän lippumme! Se lippu, jolle vain kaksi viikkoa sitten valassa luvattiin uskollisuutta — — —.

Lupasi kuka lupasi — — —. Silloin ei tiedetty mitä nyt tiedetään — — —. Eihän vastassa ole enää tsaarivalta, ei edes Venäjä, paitsi taustalla — — —.

Niin — taustalla — — —!

Aivan lähellä rappusia seisoo Mannila laulaen innostuneena toisten mukana. »Yli pauhun kenttien hurmeisten — — —»

Laulu päättyy. Hetkisen vielä seisoo siinä rappujen yläpäässä Into Pirhola, sitten hän pusertaa äkkiä kätensä nyrkkiin ja juoksee alas.

Hetken kuluttua hän nousee kannelle. Hän on nyt viheriässä jääkäripuvussa niin kuin toisetkin. Rappujen yläpäässä tulee häntä vastaan Eetu Romppainen, vaatemytty kainalossaan. Ennen kuin Pirhola ennättää kysyä mitään, selittää Romppainen, että hän äsken kannelle kiivettyään sattui kävelemään pahki kihoporukkaan, siinä oli useitakin näitä omia äskennapitettuja, majureita ja kapteeneita, ja nekös heti tiukkaamaan, että mikäs harmaa varis siinä vielä siviilinä toikkaroi, jääkärihän sinä olet, missä puku? Koetin tolkuttaa, että siirsivät minut suutareitten sukupuuhun Libaussa, ja jääkärinpuku on ollut vain pussissa, vaikka onhan se kyllä matkassa. Sattui siinä olemaan sakissa hänkin, joka mulle sen kapakkamatkan jälkeen nämä viimeiset oortelit antoi, ja minä sanoin, että tämä majurihan asian parhaiten tuntee. En kuullut mitä he siinä juttelivat, mutta komennus tuli: heti hiiteen siviiliryysyt ja vormu selkään! Komennusta on toteltava, he, he, ja nyt on vietävä suutari tuonne alas ja tuotava äkkiä jääkäri kannelle. Hesputei! Ja Romppaisen Eetua vietiin.

— — —

Olipas ilta — jos oli päiväkin ollut ihmeellinen!

Kaikki Pitäjän jääkäripojat ja useita kymmeniä naapuripitäjäinkin vihreäpukuisia oli koossa maihinnousukaupungin ravintolan eräässä pienemmistä saleista. He olivat kotikuntalaisten vieraina, näitä oli saapunut junalla ja hevosilla seuraamaan tämän historiallisen päivän tapahtumia, mutta ennen muuta tapaamaan kotimaahan palaavia poikiaan, veljiään tai muuten vain tuttaviaan.

Monet maaseudulta tulleet olivat olleet jo eilen satamassa vastaanottamassa laivoja, mutta toiset olivat saapuneet vasta tänään. Kaikki olivat nähneet suuren paraatin, ikimuistettavan. Tuttuhan tämä kaupunki oli jokaiselle ennestään. Melkein kaikki maaseudultakin saapuneet olivat sen nähneet arkioloissaan, kauppatalojen reunustaman suuren torin täynnä myyjiä ja ostajia, sen kuohuvan menon markkina-aikoina. Jo eilisiltana oli kaupunki juhlavalaistuksineen ollut erilainen kuin ennen, mutta tänään tori oli kuin satu, ihmeellinen. Tuhannet kansalaiset seisoivat sankkana kehyksenä torin reunamilla, kun suojeluskuntalaiset harmaissa asepuvuissaan saapuivat etujoukkona paikalle. Sitten vilahti kadunkulman takaa näkyviin vihreää, siellä he tulivat, odotetut, oma lippu tietä näyttäen. Vaasan marssin sävelet kajahtivat, ja tuhat miestä astui kuin yksi mies, asettuivat rintamaan ja ojensivat rivit. Jääkäreitten ko-

mentaja ilmoitti pataljoonansa Suomen sotavoimien ylipäällikölle, joka pitkänä ja komeana asteli seurueensa etupäässä rivien editse. »Minä tervehdin teitä, jääkärit, tervetulleiksi isänmaahan. Aikana, jolloin isänmaan kohtalo näytti mitä synkimmältä uskoitte te, nuoret, tulevaisuuteen. — — — Isänmaa tervehtii teissä parhaita poikiansa, Suomen nuori armeija näkee teissä sen tulevat opettajat ja johtajat — — —» Näin hän, nyt johtaja, ja sitten: Eläköön jääkärit! Kuinka riemuiten, sydämen pohjasta se huudettiin! Sitten lyhyt rukous ja »Jumala ompi linnamme», jonka aikana kumeat kunnialaukaukset jymisivät jossakin näkymättömissä. Puhui vielä hallituksenkin päämies, hyvin puhuikin, ja sitten jääkärit marssivat. Sellainen marssi! Ikinä ei ole sellaista nähty tässä maassa eikä koskaan enää tulla näkemään. Moni äiti, isä ja sisko näki siinä marssirivistössä nyt vuosien jälkeen poikansa tai veljensä laihtuneet mutta teräksenlujat piirteet, suoran sotilasryhdin ja askelen reiman lennon, ja mitäpä sille mahtoi, että oli hämärtyvää silmää sipaistava.

Huomenna jääkärit lähtisivät sotakentälle ja harjoitusleireihin, mutta olipa sentään tämä ilta vapaa ja saatiin tavata. Oli puhumista. Mutta hetkeksi jätettiin omat puhumiset, sillä Manu Louhelakin halusi sanoa sanansa.

Louhela selvitti tilannetta rintamalla. Taisteluita käytiin, kaatuneitten paikat oli täytettävä, ja uusia joukkoja harjoitettava, mutta nyt kaikki kävisi uudella vauhdilla. Sodan alusta alkaen olivat kaikki ajatukset, kaikki toiveet kohdistuneet jääkäreihin. Luottamus heidän paluuseensa antoi voimaa taisteluun ja uskoa voittoon. Mitäpä siellä kentällä, rintamalla, tiedettiin päälliköistä, korkeimmistakaan, mitä esikunnista, joissa monissakin kaikui lisäksi vieras kieli! Täytyihän niitä olla, nehän kuuluivat tähän sodan menoon, mutta taistelussa, siellä missä lyötiin elämän ja kuoleman arvat ja voitot tai tappiot ratkaistiin, siellä yksi viheriän takin vilahdus taistelun etulinjoilla merkitsi enemmän kuin kenraalit ja esikunnat. Niin oli ollut koko tänä neljän viikon aikana, minkä sota oli jo kestänyt. Jääkäreitten odotus oli yhteinen ja yhtämittainen. — Ilman teitä, teidän olemassaolonne ansiosta saatuja aseita ja uskoa ja luottamusta teidän kerran tapahtuvaan tulemiseenne ei tästä suuresta asiasta olisi tullut mitään. Meidät, koko Suomen heimo, olisi haudattu ikuiseen olemattomuuteen. Me olisimme kadonneet maailman kansojen kartalta ja muistommekin olisi nopeasti häipynyt, kun kansa olisi pyyhitty elämänkirjoista. Oli kerran samojeedien heimo, olivat mordva-

laiset, joskus virolaiset, suomalaiset ja liiviläiset, mutta kaikki ovat ne sulaneet suureen slaavilaiseen kansamereen — niin olisi luettu jo sadan vuoden kuluttua historian kirjoista, ellette te, jääkärit, olisi kerran lähteneet ja nyt palanneet — — —!

— Tuskinpa olisi tullut lähdetyksi ilman muuatta Manuel Louhelaa, sanoo puheen päätyttyä Hannes Korpela. Tähän kaikki yhtyivät, niinhän asia oli. Louhelan tapaisia suuren uskon miehiä oli tarvittu ja tarvittiin, muuten ei asia olisi lähtenyt liikkeelle. »Kaikki kansat sellaisia tarvitsevat, ja kaikkina aikoina, sen historia todistaa», jatkoi puhetta opettaja Liimatta. Tämäkin myönnettiin, mutta sitten sanoi Pahkamäki:

— Nyt ei enää pidetä puheita, vaan puhutaan asioista! Sitä vartenhan olemme tänne tulleet.

Niin sitten tapahtuikin. Ilta muuttui yöksi, ennen kuin hajaannuttiin.

Ei ollut ihme, että Manuel Louhela ja Liimatta olivat tänne rintamalta rientäneet ja Pahkamäki kotiaskareistaan. Olihan tämä heidänkin juhlapäivänsä jos kenen. Ymmärsihän senkin, että vanha Koivumaa oli lähtenyt, vieläpä ottanut emännänkin mukaan, samoin kuin Ampiala oli tullut emäntineen, olihan heillä pojat täällä. Mutta että Julius Viinikkakin oli jättänyt kotoisen huushollinpidon ja ilmestyi paraatipäivän aamupuolella kaupunkiin, valjastanut nuoren tammansa, ottanut rekeen mukaansa Oravan Miinan ja tuonut hänetkin Salu-poikaa katsomaan.

Vain vanhoja sieltä kotiseudulta oli tullut. Tietysti olisivat pojat halunneet nähdä nuorempaakin väkeä, mutta ymmärsiväthän he, että nuoria, tyttöjäkin, tarvittiin nyt toisaalla. He olivat rintamalla: toiset sairaanhoitajina, toiset keittäjinä tai muissa palvelustehtävissä. Tapaamiset saivat jäädä tuonnemmaksi.

Voi sitä asioitten paljoutta, kyselyjen ja vastausten määrää tuona juhlailtana! Oli iloista jos murheellistakin kuultavaa. Monta tuttavaa ja sukulaista oli jo tuotu vainajana kotiseurakunnan sankarihautaan, moni makasi haavoittuneena. Oli mennyt Köpi Kartanon ainoa veli, Mikki Ripsan ainoa poika. Siellä olivat rintamalla kaikki, pastorista alkaen. Pastorikin! Niin, taisteli tavallisena tykkimiehenä.

Kotoisen lämmintä on tuossa yhdessäolossa, niin vieras kuin ympäristö onkin. Äitien yhteinen murhe on poikien laihuus, kun »joka luunsolmu nahan alla pöngöttää», sanoo Koivumaan emäntäkin

Villen kättä silittäen, ja saman sanoo Ampialan emäntä Markusta, ei tuntea ollut, niin olivat pojan posket ohenneet.

Mutta Oravan Miina istuu Salu-poikansa vieressä silmät ihailua säteillen. Komeammaksi vain oli poika matkalla tullut, kerrassaan uljaan näköinen oli, ja tuollainen pukukin, aivan samanlainen kuin talollisten pojillakin. Poskiarpeakaan tuskin enää huomasi. Senkin siinä illan kuluessa Miina lopulta sai pojaltaan kysytyksi, kauan käettyään, että kuinka pysyvä on tämä nykyinen jopi, kestääkö kesää pitemmälle, vai onko sitten katseltava jokin muu touhu? Johon poika, että ei ole ollut siitä vielä puhetta, mutta voipa tulla vaikka pitempikin urakka, kun tässä saadaan ensin sodat sodituksi. Juttelun sotaan satuttua Miina-muorin oli viittä vaille ettei hiukan itkeä pihauttanut, sanoi kuulleensa, että kauheasti siellä ampuvat, ja kun on monta jo tuotu vainajanakin, että kun et nyt aivan sellaiseen kovaan paikkaan sattuisi menemään — — —.

Niin siinä ilta kului yhtämittaisessa asioitten selvittelyssä.

Hotellin isossa salissa oli isommat juhlat. Joskus avattiin ovet ja kuunneltiin juhlinnan humua sieltäkin, laulua ja soittoa.

Pataljoonan ylin päällystö oli koossa omalla tahollaan. Omat pohtimisensa oli sielläkin, eivätkä ne aivan pikkuasioita olleetkaan. Valkoisen armeijan ylipäällikön ja jääkäripataljoonan johdon suunnitelmat kävivät pahasti ristiin siitä, miten pataljoonan iskuvoimaa voitaisiin nopeimmin ja tehokkaimmin käyttää rintamatoimissa. Suunnitelmat olivat olleet esillä yhteisissä neuvotteluissa jo iltapäivällä, ja illalla ne jatkuivat, hallituksen edustajan ollessa mukana. Kunnes sovittiin: nyt saa riitely riittää. Nämä asiat selvitettäköön huomenna, ja varmasti se selviävätkin. On soudettu väkevät vastavirrat, selvitty myrskyäviltä ulapoilta ja laskettu kuohuvat kosket, nyt ollaan soutamassa tyyneen suvantoon, ei silloin matkan esteeksi saa tulla riita siitä, kenen vene soutaa ensimmäisenä. — Näin sanoi Manuel Louhela, joka oli myös hetkiseksi tullut neuvotteluun mukaan.

Oltiin juuri siirtymässä suureen saliin yhteiseen juhlaan, kun sisään astui varavääpeli Aaro Pakkala ja sanoi, että hänellä oli päällystölle asiaa. Saatuaan luvan puhua hän ilmoitti, ettei voi täyttää sitoumustaan ja ryhtyä taistelemaan Suomen hallituksen joukoissa. Kysyttäessä syytä hän sanoi näin: periaatesyistä. Vaadittaessa tar-

kempaa selitystä saatiin sekin: Pakkala ei halunnut taistella omia kansalaisiaan vastaan, jota taistelua tämä sota nyt pääosaltaan oli, sen käsityksen hän oli täällä saanut.

Mukana oli myös Pakkalan komppanianpäällikkö, joka puuttui puheeseen sanoen:

— Taisteluahan käyvät hallituksen joukot vapaan Suomen puolesta kapinallisia vastaan, joilla on apunaan entisen sortajamaan sotilasosastoja ja jotka ovat sieltä saaneet aseita. Jos he voittavat tämän sodan, silloin ovat myös jääkäreitten ponnistelut ja uhraukset olleet täysin turhia. Suomen itsenäisyys on ikuisiksi ajoiksi haudattu uni. Etkö tätä ymmärrä?

Pakkala ei ryhdy väittelemään, hän sanoo vain omalta kohdaltaan siten harkinneensa asian kuin äsken ilmoitti ja aikoi pysyä päätöksessään. Tehkää minulle mitä tahdotte.

— Onko muitakin tulossa samanlaisia ilmoituksia tuomaan?

— En tiedä muista, en ole puhunut omasta päätöksestäni kenellekään.

Enempiä ilmoituksia ei tullut.

Parin päivän kuluttua Pakkalan asia järjestettiin kaikessa hiljaisuudessa, hän jäi pidätettynä Vaasaan sodan ajaksi ja oli sen jälkeen vapaa.

Tänä yönä lähtevät junat olivat täynnä Suomen eri puolille vapaussodan rintamille rientäviä jääkäreitä.

Lähipäivinä lähtivät viimeisetkin, esikuntatehtäviin ja harjoitusleireille komennetut.

— — —

Ei enää kuulunut riitasointuja komentosuhteista eikä muista arvovaltakysymyksistä. Ymmärrettiin, että moni asia olisi saanut olla toisinkin, esiintyi etuilua ja pikkumaisuutta, suuren kokonaistavoitteen unohtamista, itsekästä kunniantavoittelua, kansallisten arvojen halveksintaakin, kateutta, kostonhimoa ja katkeruutta, mutta ne eivät päässeet kasvamaan sellaisiin mittoihin, että olisivat pystyneet aikaansaamaan tuhoisia esteitä raskaan taistelun tiellä.

Sen taistelun voitolliseen loppuun saattamisessa, jonka tuloksena oli itsenäinen Suomi, oli jääkäreitten panos suurempi kuin sillä hetkellä osattiin käsittää ja myöhemmin tahdottiin tunnustaa.

Miten lienee sitten historia, jonka tehtävänä pitäisi olla totuuden

kirkastaminen, osaa näissä asioissa asettaa tutkansa totuuden jyvälle, sen näkevät vasta seuraavat sukupolvet.

Mutta tapahtuipa miten tahansa, jääkäreitä se ei enää liikuta. He asettivat elämänsä arpaan maan kohtalonhetkenä, taistelivat taistelunsa ja antoivat uhrinsa, ja eloonjääneet saivat nähdä valtakunnan voimakkaan rakennustyön ja kansakunnan uuden nousun.

Monet heistä taistelivat kahden vuosikymmenen kuluttua vielä toisenkin taistelun ja palasivat senkin jälkeen vapaaseen, joskin entisestään kaventuneeseen isänmaahan.

Kun viimeinen viheriätakki on saapunut viimeiseen iltahuutoon eikä jääkäreitä enää ole, on kuitenkin jäljellä jääkäreitten taru. Se kertoo kahdestatuhannesta nuorukaisesta, jotka lähtivät merten taakse taistelemaan synnyinmaansa vapauden puolesta. Heitä oli monenlaisia eivätkä he kaikki olleet sankareita, mutta heidän tekonsa, heidän matkansa, lähtönsä, paluunsa ja taistelunsa on kaikkien aikojen ja kaikkien kansojen uljaimpia nuorukaistekoja. Se on kaunein sankaritarina myös Suomen suvun monivaiheisessa vaelluksessa.

JUHANNUS

Juhannus aattoineen on jo sinänsä ja sellaisenaan sydänsuven suuri juhla, mutta tänä vapaan Suomen ensimmäisenä kesänä se oli sellainen tavallista enemmän. Tai tavallista vähemmän! Niin kummallinen oli maailmanmeno ollut Suomen kansan kohtalon kohdalla viimeisen viiden kuukauden aikana. Kautta maan nousivat liput juhannusaattona salkoihin paitsi suuren suvijuhlan, myös saavutetun voiton, alkaneen rauhantilan ja kotiinpalaavien sotureitten juhlinnan merkeissä. Mutta myös murheen ja kaipauksen tummanraskaat mietteet painoivat keskikesän juhlaa viettävien mieltä sellaisissa kodeissa, joissa rauha merkitsi lyödyn osaan alistumista, tai joissa palaavaksi odotettu olikin saapunut vainajana tai jäänyt virumaan vankilaan tai sairaalaan.

Tämä kaikki oli kuitenkin siirretty ajatusten taka-alalle Pitäjän juhannuksena. Poissaolevia muistettiin, mutta tämän muistamisen ei annettu painaa mieliä murheeseen. Nyt juhlittiin muutakin kuin sydänsuven suloisuutta, sen valoa ja lämpöä ja kaiken kasvamisen ylenpalttisuutta: juhlittiin jääkäreitten paluuta. Oman pitäjän poikien ennen kaikkea, mutta tähän juhannuspäivän kotiipaluujuhlaan oli kutsuttu muitakin vihreätakkeja, lähikaupungin varuskuntaan äsken rintamatoimista saapuneita tai muuten läheisesti pitäjän poikien kanssa samoja polkuja kulkeneita. Niinpä ovat juhlassa, joka on järjestetty Pahkamäen puutarhaan ja suureen lehvillä koristeltuun tupaan, mukana myös Taavi Martikainen, Nestori Mankala, Lasse Haapanen sekä Manuel Louhela, oman paikkakunnan aktivistit sekä jääkäreitten ja kaatuneitten omaiset.

Aamupäivällä on oltu kirkossa, jossa pastori, tykistökersantti Ensio Luotola saarnasi. Saarna oli päivän mukainen. Saarnaaja sanoi, että Suomen kansaa uhkasi kahdenlainen kuolema: uppoaminen tai

räjähdyskuolema. Jos kansa olisi vain toimettomana odottanut, olisi se nyt jo uponnut suohon, josta ei nousua olisi. Mutta näin ei tapahtunut, kansan elämäntahto nosti sen taisteluun, joka aluksi tuntui toivottomalta vastassa olevien voimien suunnattomuuden vuoksi ja näytti jo siltä, että tämä kansa pelastui sortumasta näivetyksen suohon, mutta kuolee räjähdykseen. Ei tapahtunut sekään. Kaikkivaltiaan tahto oli, että tämä kansa elää, ja niin olemme nyt täällä Häntä kiittämässä.

Kirkosta siirryttiin Pahkamäen suojiin. Siellä isäntä itse piti tervehdyspuheen. Se ei ollut sanojen runsaudella pilattu, mutta enempää ei hän tahtonut sanoakaan. Hän muistutti mieleen sen hetken, jolloin sydäntalven yönä tästä samasta pihasta pojat lähtivät matkalle, jolta paluu oli yhtä sakean pimeän peitossa kuin tuon yön taivaanrantakin. Pahkamäki mainitsi omankin lähtönsä yhdessä opettajan kanssa. »Mutta nyt me olemme täällä jälleen. Rengas on ummessa. Nyt paistaa aurinko. Nyt on juhla ja juhannus. Tervetuloa Pahkamäkeen!» Komea näky tuo oli: kolmikyynäräinen, leveäharteinen ja ryhdikäs sukutilan isäntä seisoi siinä talonsa kuistilla, juhannuskoivujen kehyksessä, sydänsuven väkevässä valaistuksessa, edessään kutsuvieraitten keskellä vihreäpukuisten jääkärien rivi.

Kirkkokahvin jälkeen puhui Manuel Louhela. Hän jatkoi siitä mihin pastori kirkossa lopetti. Emme kuolleet näivetykseen emmekä räjähdykseen, koska uskoimme itseemme, tulevaisuuteen, huomiseen. Jos kansa pelkää huomispäivää ja tahtoo väistää sen tuomia vaikeuksia, silloin sillä ei huomista ole. On vain yksi keino karttaa huomispäivää: kuolla! Jos kansa tahtoo elää huomenna ja huomisen ylitse, on tähän myös vain yksi keino: uskoa, tahtoa ja taistella! Me tahdoimme, me taistelimme.

Markku Ampiala puhui niistä, joiden paikka tässä juhlassa olisi ollut toisten viheriätakkien rinnalla, mutta jotka nyt olivat poissa. Heitäkin oli monta. Hiljaisina istuivat Ripsan vanhukset penkillään, ja heidän silmänsä sumentuivat Markun heitä kätellessä ja sanoessa: »Te surette yhtä jääkärijoukon parhainta poikaa ja uljainta soturia, ja me kaikki suremme.» Lohdun sanat oli sanottava myös vanhalle Kartanon emännälle, joka oli menettänyt molemmat poikansa, sillä Viipurin valtauksessa kaatui joukkueensa etupäässä hyökäten Köpi Kartano, iloinen laulajapoika.

Kaatuneitten omaisten joukossa istui myös Miina Orava, Salun — Tuharin — äiti.

Sankarina oli Salu-poika kaatunut. Hän johti kotipitäjän suojeluskuntaryhmää Tampereen Kalevankankaalla, he valtasivat konekiväärin ja hyökkäsivät eteenpäin harjun lakea kohti. Siellä iski kuula vasempaan olkaan, mutta haavasta välittämättä Tuhari vei joukkoaan eteenpäin ja olivatkin he ensimmäisinä vastassa olevan aukean laidassa. Siihen päättyi matka: melkein vieressä räjähti kranaatti silpoen ryhmänjohtajan ja kaksi miestä.

Kovin vaikea oli Miina-äidin ollut tätä uskoa. Vaikka hän kuuli mitä oli tapahtunut, monenkin kertomana, hän yhä vain itsekseen ajatteli: »Kyllä Salu tulee, ovat luulleet vain, että hän kuoli. Monesti ennenkin hänessä oli haavoja ja hän oli kipeänä, mutta aina parani. Varmasti hän tulee — —.» Istuessaan siinä Kartanon Mummun vieressä hän nytkin tuon tuostakin alkoi tarkkailla vihreäpukuisten rivejä Salu-poikaa etsien. Huokasi sitten ja supisi hiljaa: »Tuollainen, aivan samanlainen, oli Salunkin puku kuin noiden sotaherrain tuolla, talollisten poikain, ja muiden.»

Useat omankin pitäjän jääkäripojat tapasivat nyt ensi kerran sen jälkeen kun Vaasassa erottiin, tai jo aikaisemmin Saksassa. Kolmehan heistä oli jo tapaamattomissa, ja Ville Koivumaa oli vielä sairaalassa, mutta pääsisi kohdakkoin kotiin, joskaan ei samanlaisena kuin lähti: toinen jalka jäi matkalle, Tampereen Ratinanniemelle. Mutta sentään vain toinen! Koivumaa on hyvä talo, isäntä hoitelee sen toisjalkaisenakin, vallankin kun on taitava ja toimelias emäntä, ja sitähän Siiri varmaan tulee olemaan. Siirin emännyys Koivumaassa on jo sovittu.

Onpa sovittu eräitä muitakin asioita, tai oikeastaan sovittiin juuri tänään: kapteeni Markku Ampiala painoi kesken juhannuskemujen kihlasormuksen Saimi Pahkamäen nimettömään. Juhannus, jääkärijuhla, kihlajaiset! Oli kerraksi juhlaa. Mutta jotakin täytyy jäädä tuonnemmaksikin, niin jäi Iikka Harjunpäänkin kihlaus, vaikka se Likomäen Annun mielestä olisi hyvin sopinut tähän samaan suvijuhlaan. Ja miksikäs ei Iikankin mielestä, mutta — — —. — No, sano vain loppuun asti! kehotti Annu. Sitten Iikka sanoikin, naureskellen kertoi, että hänellä oli jo sormus katsottunakin, mutta ei tilissä saadut rahat ihan riittäneet, ja silloin hän tuumi, että jos vielä kerran ottaisi kavereilta kortilla ne puuttuvat pennoset, vaikka hän olikin jo Libaussa ennen Suomeen lähtöä rahapelistä luopunut. Mutta nytpäs sattuikin kummat: aina ennen hän oli kortilla hankkinut, eikä niin vähänkään, mutta nyt ei kortti tuonut, vaan vei

entisetkin. Mitäs teit! Mutta tuleehan niitä litviikejä tuonnempanakin.

Tämän kertoi Iikka hyväntuulisesti naureskellen istuessaan Annun kanssa Pahkamäen puutarhan joenpuoleisen kulman syreenimajassa. Nauraahan tuolle täytyi Annunkin. Vai korttionnessa onkin meidän asiamme! Jos uudenkin litviikin saatuasi jatkat samalla onnella, niin sittenhän minä ilman muuta jään ikäneidoksi, ellen satu löytämään jotakuta, joka ei pelaa kaikkia rahojaan — — —. Iikka tuli jo melkein vakavaksi ja sanoi, että älä nyt, minähän en pelaa enää ensinkään, ja eikös sanotakin, että jos miestä onnistaa rakkaudessa, niin pelionni loppuu? Oothan kuullut? Oli Annu kuullut ja uskoi Iikkaa, ja sitten sovittiin, että heinäkuun loppupuolella Iikka tulee lomalle ja asia järjestetään.

Kun nuo kaksi sitten juttelunsa jälkeen kävelivät puutarhakäytävää ja pihamaalle, niin siirtyivätpä monet silmät heitä katsomaan. Sorea tyttö oli Annu, ja monta olisi hänellä ottajaa ollut. Mutta tuskinpa oli Suomen nuoressa armeijassa myöskään komeampaa vänrikkiä kuin hiukan yli kolmikyynäräinen, suoraryhtinen Iikka Harjunpää, jonka kunto ja urheus sitä paitsi oli päättyneen sodan aikana tullut tunnetuksi hänen toimiessaan ensin joukkuepäällikkönä, sitten komppanianpäällikkönä. Hänen kuuluisat komentosanansa hyökkäykseen lähdettäessä olivat koko armeijassa tutut: »Nyt poijat, ja lentäen, että karva sääristä katkee!» Erinomainen onni oli Iikkaa seurannut: monesta taistelusta hän palasi vaatteet riekaleiksi ammuttuna, mutta miehessä ei naarmuakaan koko sodan aikana. Jos olivatkin paikkakuntalaiset aikaisemmin hiukan ihmetellen pudistelleet päätään tuolle oudolle asialle, että Likomäen ainoa tytär katsoi parhaakseen Harjunpään mökin pojan, niin tuskinpa tänään kukaan Pahkamäen puutarhassa ja pihamaalla liikkuvista enää tuota ihmetteli, enempää kuin sitäkään, että Harjunpään Petteri-äijä, jota tuskin kukaan oli ennen nähnyt kunnon vaatteissa — mistäpä sellaiset suuriperheiselle mökinmiehelle — niin, Petteri istui nyt kutsuvieraspenkillä Eveliina-emäntänsä kanssa kunnon pyhäpukimissa, Efraim-suutari toisella ja Viinikan Julius toisella puolellaan. Isäntien istuimilla, niin aivan, asioista jutellen. Itsestään selvähän oli, että Petteri ja Eveliina siinä istuivat, niin kuin Efraimkin Sannansa kanssa, sillä kuljeskelivathan molempien pojat siellä Pahkamäen vierasjoukossa ihan samanarvoisina kuin nuo toisetkin pitäjän jääkäripojat, suurten talojen rintaperillisetkin, mel-

keinpä pikkuisen parempinakin kuin muutamat, sillä sanottiinhan noiden kiiltävien nappien kauluksessa tarkoittavan, että niiden saajat olivat hoitaneet tappelupuuhansa erityisen kunnollisesti. Olihan niitä nappeja toisilla enemmänkin, noilla vierailla upseerimiehillä ja Ampialan Markullakin, mutta ne olivatkin kouluja käyneitä varmaan kaikki ja suurempaa sukuakin — — —.

Monista asioista siinä kutsuvieraitten penkillä juteltiin. Mainittiin Hoikkasen Saulikin, joka teki sellaisen tempun, että toisten joukosta livisti ja sitten joutui linnaan. Hyvähän kuitenkin oli, ettei siellä mitään matkoistaan jutellut, oli sen verran mies. Pianhan hän kotipuolesta häipyikin vankilasta tultuaan, kuuluu olevan Amerikassa, sieltä oli kotiinsa viime vuonna kirjoittanut. Ennätti juuri kirje tulla, ennen kuin Amerikka liittyi sotaan, sen jälkeenhän ei sieltä ole kirjettä saatu. — Kysyi joku missä Klimppi on, Ampialan konttoristi? Pitäisihän hänen jos kenen olla tässä juhlassa? Klimppi oli sairastunut parisen viikkoa sitten, verta oli sylkenyt ja kovasti yskinyt, ettei lie keuhkotauti. Niillä pakomatkoilla vilustui ja pääsi silloin jo sairaus alkuun, sellainen heikko pahanen kun on.

Sekakuoro oli saapunut paikalle ja lauleli laulujaan. Sitten ilmestyi torvisoittokuntakin, sen olivat kaupungin varuskunnan upseerit järjestäneet, ja se saapui komeasti autolla ajaen. Olipas juhlaa! Ensi kerran kuultiin täällä nyt jääkärien oma marssikin laulettavan ja soitettavan, ja aivan pani veret hytisemään. Sitten vielä puhekin — — — no, jopahan nyt: eikös se ole Vikke? Suutarin Vikke! Ja että poika osasi puhua! Niin puhtia täynnä ja pontevaa oli puhe ettei olisi uskonut. Hän kiitti jääkäreitten puolesta isäntäväkeä tämän kauniin juhlan järjestämisestä ja puhui vielä muutakin niin sydämeen ottavan liikuttavaista, ettei ainakaan Sanna-muori enää lopulta kaikkea kuullutkaan, kun rupesi ihan itkettämään. Efraim sitä vastoin kuunteli tarkasti loppuun saakka, sanoipa vielä vieressä istuvalle Koivumaan isännällekin, että Vikke-poika onkin aina ollut sellainen, jonka ei ole tarvinnut sanoja heinästä haravoida; pappi siitä olisi helposti tullut, jos herrainkouluun mukulana olisi päässyt, kinkerikynttiläksihän sitä vanha lukkari sanoikin. Vaikka herrahan se on sotaherrakin, puhua niidenkin täytyy osata, komentaa toisia, tuollaisten, joilla on nappi kauluksessa, niinkuin Vikelläkin. — —.

Hannes Korpela oli palannut kotipitäjään tänne jo kokonaan jäädäkseen, joten Pahkamäen juhla hänen kohdaltaan oli jonkinlainen jäähyväisjuhla näille viimeisille vuosille ja jääkäritovereille. Han-

neshan oli kohta neljänkymmenen, ja vaikka hän jotenkuten kuntoutuikin sairastumisensa jälkeen Saksassa, jäi kuitenkin sydämen seutuville jotakin hiljaista vaivaa, joka sotakuukausien kiivaassa menossa alkoi painaa ja pakotti nyt jättäytymään ainakin vähäksi aikaa lepoon. Helppohan hänen, varakkaan miehen, oli näistä kiivaimmista rientämisistä pysähtyäkin, ja kun tämä tärkein urakka nyt tuli jotenkuten suoritetuksikin, niin kuin hän Mankalan ja Haapasen kanssa jutellessaan mainitsi. Pianhan hekin liukuisivat siviiliin, Mankala ja Haapanen, omiin taiteilijatehtäviinsä. Niinpä arveli Mankalakin, ettei hänestä enää maalaispatruunaa tule, vaikkapa talonsa takaisinkin saisi.

Saapui siihen juttelutuokioon neljänneksi Martikainenkin, joka sanoi jo kotiutuneensa asehommiin, että ainakin toistaiseksi jättäisi karttakepin ja katederin ja ryhtyisi komentelemaan vapaan Suomen uutta sukupolvea samaan tapaan kuin heitäkin aikanaan komenneltiin Locksdetissa: ylös, maahan, juoksuun, maahan ja maha rapaan — — —! Sinnepä taitavat armeijan rulliin jäädä Vikke Särmä ja Masa Jallikin, joka tuossa uljaana vääpelinä astuskelee. Toisista tämän pitäjän pojista sen sijaan tuskin on pitkäaikaista iloa Suomen armeijalle. Ville Koivumaa onkin jo toisjalkaisena palvelukseen kelpaamaton ja astunee isännän valjaisiin heti sairaalasta päästyään. Nuo kaksi taasen, Markus Ampiala ja Iikka Harjunpää, näyttävät oleskelevan liian alvaria tyttöseurassa, taitavat takertua hameisiin ja painua siviilipuuhiin. »Minä aion tyytyä voan kivvääriin, siihen sotapoijan ommaan morsiammeen, ja annan muunlaisten tyttöin olla raahassa.»

Martikaisen näin jutellessa omaan tyyliinsä, silmät rakosellaan, hymyilevänä ja hyväntuulisena, olikin ehditty jo juhlan loppuvaiheeseen. Pahkamäki lausui muutaman jäähyväissanan ja pyysi sen jälkeen kuoroa ja soittokuntaa yhdessä esittämään vielä juhlan päättäjäisiksi toistamiseen Jääkärien marssin. »Se kuuluu tähän, se on päätös ja piste», sanoi Pahkamäki.

Heleänä paistaa juhannuspäivän illansuun aurinko. Kauniina välähtelevät korkealla pihan yllä hulmuavan sinivalkoisen viirin värit, vapaan Suomen sinisten vetten ja valkeitten hankien värit. Kauas tummiin metsiin ja joentakaisiin kyliin, yli viheriäin niittyjen ja lainehtivien viljapeltojen vierivät sävelet:

Yli pauhun kenttien hurmeisten,
päin nousevan Suomen rantaa!

SISÄLLYS